EUSEBIU CAMILAR

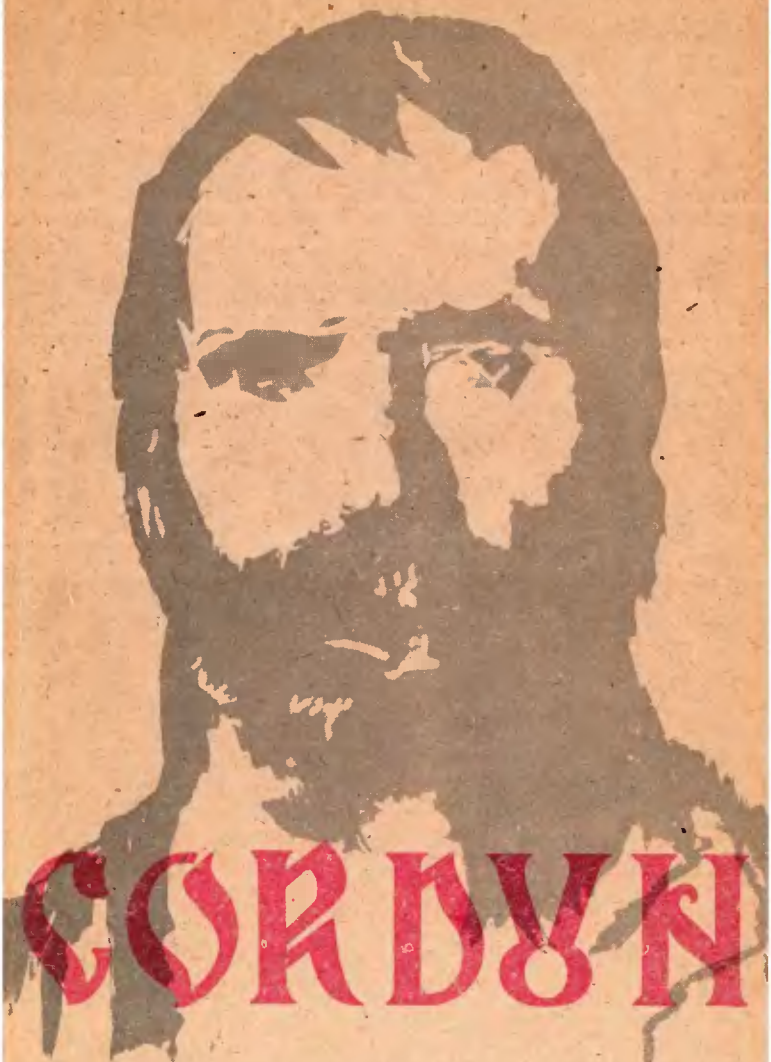

CORDUN

junimea

EUSEBIU CAMILAR

CORDUN

Ediția de față a fost reprodusă după volumul „AVIZUHA", apărut la Editura Eminescu, București, 1971.

EUSEBIU CAMILAR

CORDUN

• TURMELE • CORDUN • AVIZUHA •
• VALEA HOŢILOR •

POSTFAŢĂ
de
Silviu Dan Gheorghiu

EDITURA JUNIMEA
IAŞI • 1988

TURMELE

I

Focul a răsărit deodată și s-a înălțat la cer plescăind din mii de aripi de aramă.

După ce i-a privit înălțimea, baciul a pășit repede pînă la marginea povîrnișului și se uita la negurile albu-rii îngrămădite în văgăuni.

Asculta încordat, căci din clipă-n clipă trebuiau să s-audă primele turme.

Focul plescăia tot mai vajnic, ca să se vadă din toate părțile nopții, să-l zărească toți ochii ciobănești din negură.

Urlau cîini pe crestele depărtate, zărindu-l. Nechezau cai, iar chiotele, buciumele, nu mai conteneau.

Strungarii plîngeau cu glas tare, în timp ce băietanii și bacii, suduindu-i să tacă, abia-și țineau și ei plînsul.

— Mînați... porunceau bacii, săltîndu-și pe umeri traistele și desagii.

Și apucau de căpăstru căluții încărcați cu cojoace, cofe, ceaune, legate unele peste altele. Turmele, căzute în somnul fierbinte de după miezul nopții, se îndărătniceau în fața bîtelor ; berbeci cu coarnele vînjoase se întorceau deodată, gata să se repeadă. Focul de pe Toroiaga se zărea cînd de culoarea aurului, cînd alb ca varul, cînd roșu ca sîngele.

Sălbătăciunile fugeau mai adînc în inima nopții, ascultînd mersul noroadelor de dobitoace trezite într-un ceas neobișnuit.

Vîrtejuri de turme năvăleau dinspre Piatra Arsă, dinspre Vîrful Țiganului, și mai departe, se furișau pe

potecile strîmte de la Piciorul Lung, ținînd calea tot către Răsărit, unde abia se zărea, mărunt cît un vîrf de unghie, focul de pe Toroiaga.

Calea Laptelui se făcea tot mai albă și cîrduri de pîcle se-ngrămădeau pe creste și cu cît se apropia ziua, ciobanii grăbeau oile mai tare, coborînd către valea largă, unde se revărsau ca-ntr-un fluviu negru în turma fără început și fără sfîrșit.

Dulăi mari se întîlneau bot în bot, prin întuneric, și se-ncingeau sfîșieri. Oamenii izbeau cu ciomegele în coaste, în boturi și în capete cu ochi roșii.

Cai încărcați cu desagi grei se-ngrămădeau unii într-alții, se călăreau nechezînd, izbindu-se cu copitele. Ciobanii, îmbrăcați în cojoace cu floacele pe din afară, se loveau piept în piept, umăr în umăr, se iscodeau unii pe alții :

— Din care munți ?

Dar nu mai aveau cînd răspunde, căci alții li se loveau de piepturi, de umeri, scurgîndu-se de pe toate cărările.

Deasupra, între ei și cer, stăruia o negură, și numai în răstimpuri negura aceea se spărgea, și cerul curgînd printre vîrfurile munților li s-arăta îngust ca o cărare albastră.

În răstimpuri s-auzeau frînturi de glasuri :

— Ne-așteaptă cătane, la Țibău...

— Vin călăreți din urmă...

— Au astupat trecătorile, înainte...

Și grăbeau pasul, amestecîndu-și picioarele mari, cu tălpi înfierbîntate, printre răsmiile de picioare ale turmei fără sfîrșit.

— Mai repede... s-auzeau porunci de printre goruni.

Și ei ghionteau caii, oile, strungarii și cîinii, cu vîrful măciucilor, își săltau mai bine traistele și desagii și deveneau tot mai îngrijorați, cu cît păioara de negură care-i despărțea de cer se înălbea.

Începeau a-și desluși unii altora fețele și se vedeau ochii încruntați, obrazuri albe de băietani, chipuri de baci vechi. Femei trupeșe, cu broboadele pe ochi, vorbeau cu glasuri tari, plîngătoare :

— Eu mi-am uitat fuioarele de in... grăia una. Ieri pe la asfințit, încă mai torceam pe prispă...

— Lasă... Eu, ieri, mi-am îngropat băiatul. L-am ținut pe masă numai două zile...

— Se spune că acolo unde mergem sînt cîmpii mari... Omul meu a fost pe-acolo în tinerețe...

Dar cele mai multe treceau încruntate-n broboade. Păşeau repede, aduse de spate, şi ochii le fugeau pe spinările turmelor.

Copite ascuțite le călcau pe picioarele goale şi ele icneau şi păşeau mai repede, tăcînd sub desagii grei.

Cîini flocoşi li se ţineau după catrinţe, copii speriaţi le rătăceau urma prin turme şi începeau a plînge, apucîndu-se de poala femeilor străine. Ţipau şi răcneau, cînd pipăind lîna turmelor, simţeau deodată spinări aspre de cîini.

Legăturile de pe cai se desfăceau, se rupeau aţele şi funiile, şi ceaunele se rostogoleau ologind miei şi cîini.

Oamenii se plecau repede, să-şi apuce de pe jos cojoacele, dar turma năvălea fără cruţare şi cei plecaţi spre pămînt abia dacă apucau să se mai ridice, căci copitele îi călcau pe mîini şi-i doborau. Cînd s-auzeau răcnete, toţi se opreau, se fereau, dar din spate îi împingeau mii de boturi umede, cu răsuflările fierbinţi. Strungari rătăciţi, traşi în întuneric, la marginea drumului, plîngeau strigîndu-şi bacii.

Iar focul de pe Toroiaga se arăta tot mai alb, în întîmpinarea zorilor : pe faţa lui, fugarii zăreau cum se mişcă un om şi se uitau drept în sus, din mers, cum omul acela parcă le face semne.

— Rămas bun... răcneau către înălţimi.

Iar focul, arătîndu-se în răstimpuri uriaş ca un copac de flăcări, se făcea tot mai alb, şi fugarii deslueau atunci la picioarele omului un cîine mărunt ca furnica.

— Oare baciul Drambă rămîne ? întrebau glasuri înfiorate.

— Rămas bun !... Rămas bun ! strigau ei şi glasurile nu li se înălţau nici pînă la jumătatea măgurilor.

Iar baciul Drambă asculta cum trec ei pe sub negură și făcea semnul crucii, cu vîrful bățului, asupra adîncului.

Copacul de foc a căzut în scrum în fața soarelui, care s-a arătat, deodată, roșu.

Baciul l-a privit îndelung — și cînd s-a întors spre foc a văzut doar o movilă de scrum și cîteva scîntei galbene ; și pe cînd era să se îndrepte din nou spre soare, a văzut cîteva flăcări roșcate furișîndu-se în pădure ; își croiau cărărușă prin ierburi, săltau, cîte una, peste butucii întîlniți, se agățau de fire lungi de iarbă ; urcau în florile buruienilor ; coborau repede, alunecînd drept înainte, dansînd vesele în jurul poienelor rotunde, din ce în ce mai sprintene, pornind din nou spre umbra pădurii, unde, la intrarea lor, au țipat niște păsări.

Cîinele baciului, văzîndu-le, a prins să latre alergînd după ele.

Iar flăcările, însuflețindu-se, horeau roșii ca sîngele, în poiene de ierburi.

II

Urcau pieptiș și unora le venea să-și scoată de sub brîu fluierele de aramă, să cînte, cînd poposeau pe culmi. Dar tuturora le era teamă de Ironim Buhosu. Înalt, pietros, cu pletele mari revărsate pe umeri, acesta mergea îndîrjit, cu bățul în mînă. Căutau pe copaci semnul crucii făcut din două mușcături de topoare de către cei ce cunoșteau bine munții și se aflau înainte.

Cînd se oprea el, feciorii din urmă îl întrebau prin semne. Fără să le răspundă, el pornea mai departe, urca pripoare, cobora văi, cepăia repede din opincile sprintene, în lungul păraielor spumoase.

Străbătea întunecimi de păduri pe unde semnul drumului abia se mai zărea.

Cărarea urca uneori tot mai sus și mai sus, înfășurîndu-se împrejurul munților.

Sus pe Creţala, baciul s-a întîlnit faţă în faţă cu soarele.

După ce a măsurat cu ochii întinderea şi a găsit-o bună pentru popas, aştepta pîlcul de băietani.

— Oprim... a rostit el, făcînd semn cu mîna.

Băietanii şi-au dezbrăcat ţundrele, întinzîndu-se la odihnă sub vînturi.

Unul din ei a tăiat dintr-un brad o creangă mare şi a înfipt-o în pămînt, loc de odihnă pentru baci.

— Nu-mi trebuie... a răspuns Ironim, căci începutul turmei se ivise pe creastă.

Întîi s-a arătat un berbec negru, cu gît scurt, cu coarnele răsucite în lături şi după ce a iscodit largul platoului, a pornit înainte dîrz, urmat de cîţiva miei. Apoi s-a arătat, strecurîndu-se prin cărarea pietroasă, una cîte una, oile de lapte, cu lîna mare atîrnîndu-le.

Berbecul cel mare a venit pînă dinaintea lui Ironim Buhosu şi s-a oprit, cu capul în pămînt.

Ciinii, mai trudiţi decît turmele, cum se iveau pe tîmplă, se trăgeau deoparte şi se întindeau cu botul pe labe.

Ironim Buhosu, uitîndu-se cum urcă mereu norodul necăjit de dobitoace şi oameni — cum într-o clipă umple tot platoul, — văzînd copiii aceia cu cuşme cît muşuroaiele — strungarii — cu picioarele însîngerate, femeile cu broboade pe ochi, rupîndu-şi coastele sub greutatea desagilor — se întreba : „Oare am făcut bine ?“

De la răsăritul soarelui îi spunea un glas că tot norodul acesta va avea un sfîrşit crîncen.

I se părea că toţi oamenii strînşi grămezi, cap la cap, îl iscodesc pe ascuns.

Oare mai era departe pînă-n ţarini ? Căci la Răsărit se zăreau numai munţi şi munţi.

Cei care-i vorbiseră despre Moldova i-au legănat lîngă tîmple lanuri de grîu şi o viaţă liberă. Cînd au răsfirat în palmă pămîntul acela adus în săculeţe şi pungi, înaintea ochilor lui au crescut cîmpuri de holdă proaspătă, păşuni cu ierburi mustoase şi parcă văzuse răsărind sate ca din pămînt.

E adevărat că-n munții Maramureșului duceau trai de cîine, după ce grofii și baronii îi alungaseră din moștenirea obștească.

Munții nu mai erau ai lor.

III

Într-o noapte a venit legea nouă. Străji domnești au răsunat din goarne ; au bătut clopotele, în semn de schimbare a lumii.

Din oameni liberi — ciobanii Maramureșului au devenit într-o noapte robi. Trebuiau să dea domnilor toată grăsimea turmelor și a pămîntului.

Cînd venea vremea oieritului, bacii trebuiau să se înființeze întîi, cu capetele descoperite, la pragul domnilor, pentru a cere îngăduință.

Domni pîntecoși și domnișori spîni îi stupeau în obraz și-i plesneau cu biciul.

Ura ascunsă mocnea, gata să se prefacă blestem.

În sus, pe valea Vișeului, pe valea Izei pînă-n Marmația, viața pămîntenilor era și mai crîncenă. Acolo, legile vechi căzuseră cu totul, de mult. Rînd pe rînd, bacii vechi, crescuți în rînduiala obștilor, își plecau grumazurile în fața pajurilor.

Dar cu cît intrai în sălbăticie, oamenii își păstrau legea.

De la Piatra Arsă la Toroiaga, de la Vîrful Pietrosului pînă sus la Repega și mai la Apus către Mihailec — munții stăteau ca un zid, apărînd viața cu orînduiri vechi.

Oști cu platoșe urcaseră văile Ruscovei ; străbătuseră valea Socolovului alte oști — iar altele pătrunseseră pînă-n potecile Botițului și ale Noviciorului. Din sute și mii de oșteni, s-au întors doar cîțiva, abia nimerind drumurile de scăpare.

Astfel, încă mult după stricarea legilor, ciobanii din partea asta a sălbăticiei viețuiau în uriașa cetate a munților sfințind legea veche.

Cînd înflorea primăvara pe culmi, la bisericuțele de lemn răsunau clopotele. Acolo, sub streșinile joase, se

adunau bătrînii din cătunuri, și stînd pe scaunele lungi, întocmeau rînduiala păstoriei de peste an.

„Oile să fie amestecate în turme, și toată mana lor și lîna lor împărțită frățește să fie, după curgerea verii.

„La fel, oamenii din obște să se bucure deopotrivă de tot rodul muntelui: fie lemn, fie fîn, fie sălbăticiune prinsă.“

Astfel gîngăvea glasul celui mai vechi dintre baci, deslușind cu cazna slovele ceaslovului așezat pe genunchi.

Pe turnulețele înalte, subțiri, uruiau hulubii sălbatici și soarele, furișîndu-se printre culmi, întindea pînă sub streașină punți de raze.

În văi s-auzeau șuvoaiele primăverii.

— *„Dumnezeu este domnul munților*... gîngăvea mai departe glasul cititorului. *Dumnezeu l-a făcut pe om după ce-a trecut o seară și a trecut o dimineață și a fost ziua de hodină a Domnului; Dumnezeu l-a făcut pe om curat ca flacăra focului — și dîndu-i în sarcină munții lumii i-a zis: «Să nu fii lacom! Trăiește în pace cu frații tăi oamenii și împarte cu dînșii rodul, ca cu niște frați... Nu-i bai că unu-i chior și altu-i șchiop; tu împacă-te cu toți oamenii buni deopotrivă și nu-i deosebi...»“*

Iar după ce bătrînul își punea ceaslovul în desagă, bacii porneau înapoi, fiecare către cătunul lui, în timp ce pe turlele bisericuței de lemn uruiau hulubii sălbatici.

— Dumnezeu este Domnul munților... murmura Ironim Buhosu, privind turmele, oamenii și cîinii îngrămădiți și căzuți de trudă.

S-auzeau plînsete de copii, glasuri mari de sfadă.

Toți ciobanii aceștia, sleiți de urcușuri, îl priveau. Oare nu după porunca lui porniseră la drum?

Dar care dintre feciorii aceștia cu plete lungi pe umeri ar ridica glas să-l învinovățească? Turmele urcau mereu. Platoul nu putea cuprinde toată vietatea aceea și focuri de popas se aprinseseră în lungul povîrnișului, în tot lungul cărării, pînă jos în sihlele negre.

Trecuseră pe lîngă depărtatul vîrf al Toroiagei, pe la ceasul al treilea dinspre ziuă, urcînd și coborînd fără hodină, și acum soarele sta gata să asfințească, iar vîrful Toroiagei era așa de aproape de ei, abia la o bătaie de

săgeată. Dac-ar fi dat cineva chiot pe Toroiaga, s-ar fi auzit pînă aici.

Dar toți munții părăsiți erau încă așa de aproape — strălucind în culorile asfințitului.

Crestele pleșuve stăteau în urma lor tîmplă-n tîmplă, și asfințitul le punea pe vîrfuri cununi roșii.

Iată cum strălucesc măgurile Stînii lui Verticu, iată mai în fund Toroiaga, zimțindu-și spinările vinete în adîncimea cerului ; iar după umerii uriași ai Toroiagei, Vîrful Țiganului parcă anume s-a ascuns, și i se zăresc numai cîteva stînci negre, pe fața soarelui rotund ca un blid.

Și închipuirile văd cum stîncile acelea capătă înfățișări de călăreți.

— Cătanele... rostește înfiorat careva, arătînd cu mîna zările.

Oamenii părăsesc locurile, speriați.

— Unde vedeți cătanele ?

Mii de ochi, mii de mîini întinse arată stîncile negre de pe Vîrful Țiganului.

Din păduri urcă umbrele. Vîntul bate mai cu putere. Turmele căzute în somn se cutremură.

Cîinii își caută loc printre picioarele oamenilor și prind a urla, cu boturile întinse către depărtările părăsite.

Urletele coboară povîrnișul către alți cîini, către alte turme, ghemuite în dosul stîncilor ; coboară pînă jos în pădurile negre unde se zăresc limbi de flăcări — și oamenii, cu urechile ațintite spre înălțimi, se întreabă :

— Oare de ce urlă cîinii sus ?

Zvonuri rele, pornind de pe tîmplă, trec din om în om :

— De pe munte se zăresc călăreți...

Baci cu capul gol veneau înaintea lui Ironim și-l întrebau :

— Se spune că au zidit Cîrlibaba ; e adevărat ?

— Spuneți oamenilor că asta nu se află. Avem trimiși înainte și ne-ar fi dat veste.

Și răspunsul umbla din om în om ; înconjura muntele, tot în jos, către pustie, unde luminau focurile.

Femei cu desagii sub cap dormeau de-a latul cărării, amestecate printre bărbați și cîini.

Gemeau visînd clopote bătînd, focuri năprasnice. Altele așezate în genunchi, priveau ca vrăjite albăstrimile de la Răsărit.

Pe obraji li se citea o mirare. „Doamne, să fie adevărat că dincolo de albăstrimile acelea începe țara lanurilor ?“

Vorbeau una cu alta, cu mîinile la gură :

— Să fie adevărat, Marință ? Oare cum o fi arătînd fața Moldovei ?

Marința, o fată durdulie, îmbrobodită cu tulpan negru, se uita în pămînt ; cînd vorbea, își tot îndrepta ochii mari spre răsăritul crestei, unde Ironim Buhosu sta singur.

— Am auzit de la Buhosu că lume frumoasă ca acolo nu se mai află...

Ar fi vrut să mai rostească ceva, dar pomenind numele Buhosului, toate fețele celorlalte femei s-au îndreptat spre dînsa.

Cît era de frumoasă, muierea dracului... Parcă cine nu știe ce era între ea și Buhosu ?

Și apoi, de ce nu s-a luat în urma carelor, pe drumul cel bun al Borșei ? Are ea turme, să urce munții o dată cu ciobănițele ? Are ea bărbat cioban, care să-i fi poruncit să-l urmeze, așa cum le-au poruncit lor bărbații ?

Pentru cine poartă ea în desagă pîine de grîu, învălită în ștergar alb de in ?

Și cum îi miroase sînul a busuioc, puița...

Ele-s îmbrăcate în țundre vechi, afumate, cîrpite cu niște cusături mari cît dinții calului. Altele, abia se deslușesc din cojoacele flocoase și, pieptul lor e uscat, supt de-atîtea rînduri de plozi... Sînt boțite la față, trecute înainte de vreme.

Ea, cu toate că e de anii lor, e tînără, roșie ca bujorul. Are glas lin, ales, și cînd vorbește parcă sună viorile...

— Sînt și dincolo dealuri luminate... grăia ea, mai departe. Au fost unii oameni de pe la noi...

Blidul soarelui se furișase de mult după Piatra Arsă.

Spre Răsărit, crestele prindeau a se întuneca. Umbrele din păduri se împreunau cu alte umbre, din cer. Păsări vinete săgetau pe deasupra, mirate de-atîtea strigăte, de-atîtea focuri mărunte prinzînd putere la începutul nopții.

Și cu cît cobora întunericul, ochii se îndreptau tot mai iscoditori către Ironim Buhosu, care-l chemase la dînsul pe Misail Șperlă. Se vedeau amîndoi arătînd cu mîinile spre Răsărit.

— E adevărat tot ce-ai grăit tu ? A poruncit Pastei să pornim ? îl întreba Ironim ; că altfel...

Și prin ochii lui iuți a trecut ca un tăiuș.

— Adevăr este... a răspuns Misail, clipind repede și uitîndu-se mereu într-o parte.

Se descoperise, iar pletele gălbui îi cădeau încîlcite pe umeri.

— Că altfel... a vorbit el mai departe, ce hram aș fi avut, să spun minciuni ?

— Îți cunosc tot neamul... a încheiat Buhosu.

În inima popasului plîngea un copil. Urlau și hămăiau cîini, niște femei țipau. Fluiere de aramă nevăzute împrăștiau o tînguire peste zarvă.

— Ian auzi... a reluat baciul, după o tăcere scurtă. Parcă se scufundă Sodoma...

Strigătele, urletele, glasul fluierelor răsunau pînă sub poalele muntelui.

— Ce veste a adus tatăl tău, Caligraful ? A cumpărat țara aceea ?

— Ca și moșii noștri cei vechi, coborîm și ne ducem... a adăugat Ironim, după o vreme. În urma noastră cresc alții și au să pornească și ei...

— E așa cum ți-am spus... a rostit băietanul. O s-avem grîu și pășuni. Loc și lemn pentru sat... S-au plătit dincolo bani grei, ca arvună. Domnul acela a iscălit în fața judecătorilor, la Suceavă. Și-a făcut cruce, căci e creștin ca și noi...

— Haidem la oameni... i-a răspuns Buhosu și a pornit înainte.

S-au arătat la focuri. Au tăcut fluierele nevăzute. Femeile își alinau pruncii. Uncheșii tolăniți în țundre și-au întrerupt vorbele.

— Ce spune ? Ce spune ? întrebau glasuri depărtate din întuneric.

— Cînd pornim ? întreba o femeie, cu glas plîngăreț.

— Cum se zărește de ziuă... a răspuns baciul.

Ochii înflăcărați ai Marinței îl pîndeau din întunecimi.

— Poate ospătezi ceva... l-a întrebat ea.

Toate șoaptele au tăcut, așteptînd răspunsul baciului.

— Dulăul... a spus încet o femeie, îi trebuie muiere tînără.

Și o iscodeau pe Marința, cum tot caută cu mîinile în desagi.

— Voia lui Dumnezeu ! a rostit baciul, gîndindu-se la drumul de la răsăritul soarelui.

Și s-a depărtat în întunecimi. S-a oprit între brazi, la marginea cîrdurilor, și s-a întins pe spate, cu capul rezemat de o tulpină.

Dar somnul nu voia să-l cuprindă. Sta cu ochii deschiși spre întunecimile vinete de sus, ascultînd zarva oamenilor și a turmelor, începută din nou.

Ca și dînsul, mii de oameni poposiți pe munte stăteau cu fața-n sus, privind căile singuratice din cer.

Moșnegi străvechi își continuau sfaturile întrerupte ; sau istoriseau despre întîmplări din văile Moldovei unde fuseseră în tinerețe.

Pămîntul lin de după munți răsărea în închipuiri, unduindu-și grîiele galbene, mînîndu-și apele verzi.

— Și e bine ? E bine acolo ? întrebau glasuri de femei.

— E drept că-n Suceavă se află un sfînt ? întreba printre tuse Ion Pipirig, un băietănaș galben la față.

După ce și-a stupit sîngele din gură, pe poala cămășii, și l-a privit lung, tot pipăindu-l cu degetul, a adăugat :

— Am auzit că lecuiește boli...

A prins să tușească mai tare, apăsîndu-și pieptul scorojit cu pumnii.

O bătrînică uscată, pesemne maică-sa, s-a ridicat repede și-l ținea cu amîndouă mîinile, de tîmple.

— Vai, Ionică... ai să mori pe drum...

Băietanul i-a răspuns vesel, sfîrșindu-și tusca :

— Pîn' la Suceava, la sfîntul, trebuie s-ajung...

S-a așezat pe pîntece, cu capul în mîini, privind întunecimile.

Bătrînica i-a acoperit umerii cu cojocul și el a adormit, visînd la sfîntul mîntuitor de boale.

Stelele străluceau din pleoape de aur și pîcle albe pogorau pînă deasupra popasului.

Vîntul vuia cu glas larg. Scîntei roșii se desprindeau sărind de pe la focuri și lunecau line în întunecimi, pe deasupra adormiților.

IV

Ea îi spunea lin :

— Am urcat jumătate din noapte pîn' la tine, Ironime... Ai să mă iai, dincolo ? Mi s-a zbătut pruncul în pîntece...

Sta cu ochii în cer și umerii lui au cuprins-o deodată, largi, încît i se părea că o întunecă un munte.

— Dincolo... între șipote... ai să rodești... îi spunea el, în ureche.

— Da... da... în țara aceea... între șipote... suspina Marința.

Turmele dormeau. Nici un glas omenesc nu s-auzea. Doar din cînd în cînd, Ilie-Surdul, al cărui foc mai ardea sub stejari, își sfădea muierea.

Avea glas tare, aspru ca piatra. Muierea lui, mărunță, adusă de spate, umbla năucă în jurul focului.

— Sînt flămînd... striga Surdul, ghiontind-o cu vîrful bîtei. N-auzi ?

La glasul lui, oamenii au început să se trezească. „Face Surdu mîncare..." își spuneau ei și după ce priveau cerul la Răsărit, se culcau pe partea cealaltă.

Care dintr-înșii nu era deprins cu glasul tare al Surdului ? Baci de pe șapte măguri îi cunoșteau viața pe

degete. Îl auzeau cînd stă la masă și nu-i ajungea cina, cînd își suduie muierea, cînd mînă oile.

Și cu cît îmbătrînea, grăia tot mai aspru, mai tare.

Într-o noapte, ciobanii, veghind pe la focuri, au tresărit auzindu-i glasul. Surdul nu mai suduia, nu mai blestema că nu-i ajunge mîncarea; glasul lui tare, rar, rostea o rugăciune. Măgurile îi duceau cuvintele din loc în loc:

„Atunci... cei săraci... vor putea... trăi; și cei... nenorociți... vor putea... locui în liniște... Iată: un fum... vine... de la Miazănoapte."

Și de-atunci în fiecare noapte, la ceasul știut, singurătățile îi ascultau rugăciunea.

Și aici, în mijlocul turmelor adormite, după ce a înfulecat mîncarea, și-a descins cureaua lată, s-a așezat în genunchi și a început să se roage către pîclele de la Răsărit.

Glasul lui se auzea rar, tare, împrăștiind ca o presimțire urîtă peste turme:

„...Cei nenorociți vor putea locui în liniște... Iată: un fum vine de la Miazănoapte..."

La spatele lui, muierea, băgînd în traistă ceaunul, îl blestema:

— Să te roadă viermii... Că mă bați zi și noapte... Iar glasul Surdului căpăta puteri tot mai mari:

„Pentru cei rătăciți în pustie, Doamne..."

Oamenii treziți ascultau cu ochii căscați în întuneric.

Unii se ridicau, privind focul sărac, unde muierea Surdului nu mai sfîrșea de pus o tigăiță în traistă. Flacăra lumina spatele lat, de namilă, al Surdului, care nu mai sfîrșea cu rugatul.

Cîțiva s-au trezit bolborosind:

— „Pentru cei rătăciți în pustie, Doamne."

Cei de la piciorul muntelui, ascultînd rugăciunea, spuneau:

— Aici, glasul lui sună altfel...

Dar acolo jos era întuneric adînc. Focurile pieriseră de mult. Luna abia întindea pînă la ei cîteva punți de raze. Negurile de pe munte, coborînd acolo, se făceau mai negre ca întunericul.

V

Înaintea străjilor se afla Gheorghe Bonțoi, cel care îngînă bine păsările.

Sfatul obștesc îi dăduse pe seamă doisprezece băietani, tot așa sprinteni ca dînsul, să cerceteze înainte rîpile, și dac-ar întîlni pericole, să vestească din buciume, tot în urmă, din băietan în băietan, pînă la turme.

Trecuse ziua întîi, iar acum se arăta ziua a doua, și Bonțoi cu băietanii lui tăceau acoperiți de păduri. Li se trimisese și lor porunca de oprire, iar pentru a nu adormi, se chemau unul pe altul, de la depărtare, de un ceas, îngînînd corbii :

— Cra-cra...

Glasul cobora rîpi, urca măguri, din om în om, tot în urmă către Apus, spre turmele de pe munte.

Capăt de strajă aici era țiganul Varan, negru ca corbul, cu ochi mari, bulbucați. Sta pe povîrniș, culcat pe cojoc, cu gîtul lung întins înainte, ascultînd vuietele depărtării.

— Cra-cra... răspundea din vreme-n vreme, răcnind cu mîinile pîlnie — și vinele gîtului i se umflau pîn' la plesnire, ochii i se bulbucau mai tare și-i vîjiiau tîmplele, dînd răspuns tîlharului de Bonțoi care anume croncănea așa des, din cine știe ce văgăuni, rîzînd de negreața lui.

Strungarii prezăriți îi veneau pîn' la spate, să-i vadă fața cînd striga. Dulăi vineți se așezau pe pîntece, lîngă umerii lui, cu urechile ciulite.

Cînd scotea el glas de corb, cîinii mîrîiau a sălbătăciune.

— Ce veste ? l-a întrebat pe la miezul nopții Ironim Buhosu, lungindu-se lîngă dînsul.

— Pînă acum, nimic...

Și după ce și-a ațintit o ureche spre susurul depărtărilor, a adăugat :

— Nimic...

— Slavă lui Dumnezeu... a rostit baciul, dar din tăceri s-apropia iar, cu grabă, glasul de corb speriat.

— Asta ce-i ? s-a înfiorat baciul, întinzînd gîtul.

Straja și-a încordat pieptul, și-a ghemuit umerii și bulbucîndu-și ochii a scos un răcnet fioros :

— Cra-cra...

După aceea, îndreptîndu-și fața pletoasă spre baci, i-a răspuns, mînios :

— Se joacă Bonțoi...

Și și-l închipuia pe băietanul aflat la douăsprezece ceasuri depărtare — cum rîde singur, în întunecimi, după ce dă semnul.

— Auzi... a rostit mînios Varan, în timp ce corbul din întunecimi s-apropia din nou.

Și după ce a răcnit din toate puterile, s-a gîndit o clipă, după aceea a rîs către baci :

— Am să-i trimit o vorbă — și eu...

Și clătinîndu-și capul într-o parte și-n alta a și început. Pu-pu-pu... Pu-pu-pu...

Într-o clipită, stihiile s-au umplut de glasuri.

— Cîntă pupăza? se întrebau ciobanii, trezindu-se.

— Nu vă jucați... a spus Buhosu, către Varan.

— Să adormim... a rîs țiganul și a prins s-asculte din nou, cu fața devenită deodată gravă, speriată parcă, tăcerile fără capăt.

Dar, deodată, la Răsărit, departe, s-a auzit un bucium.

Varan a sărit în picioare, și-a ridicat tulnicul lung, gata să și-l ducă la gură.

— Stai... l-a oprit baciul.

Dar l-a întrerupt degeaba, căci răsunetul depărtat urca spre ei în grabă, din colnic în colnic.

— Dă glas... i-a poruncit baciul, și cînd a răsunat întîia oară tulnicul, cîinii au început a urla, copii țipau, muierile blestemau cu glas tare smulgîndu-și părul :

— Izărî-s-ar pămîntul...

Și-și căutau cu grabă desagii, îmbrăcîndu-se din fugă. Numai turmele dormeau liniștite, rumegînd cu boturile spre pîcle.

Băietanii și bacii răcneau :

— Tăceți... Tăceți.

— De-acum, totuna-i de noi... a rostit un baci și după ce și-a făcut cîteva cruci largi, și-a stupit în palme, apucîndu-și drughineața de vîrf.

— Totuna-i de noi... i-a răspuns altul. Unde-i Buhosu ?

— Cătanele... cătanele... s-auzea răcnind din toate părțile.

— În păduri... Fugiți în păduri...

— Au lovit carele de pe valea Cișlei... strigă careva și spaima prindea puteri.

Toți alergau și întrebau unde se află Misail Șperlă, că-l cheamă baciul, să vie la dînsul îndată.

— Șperlă... Unde-i Șperlă ?

Dar încrucișatul se și înfățișase sub ulmi.

— Tot acum, ia băietanii și pleacă... Părinții noștri se află în pericol...

— Care merge, flăcăi ? a întrebat Misail către ciurdele de băietani.

Dar care era să nu meargă ? Îngrămădiți umăr în umăr, cîteva sute de flăcăi erau gata.

— Apărați-ne părinții... le-a strigat Ironim Buhosu. Loviți fără cruțare...

— Haidam... a poruncit careva.

— Coborîți repede... a adăugat baciul. Țineți potecile, drept către Ghila — și de-acolo coborîți spre Miazăzi. Mișeii, poate rup podurile.

Norodul de pe platou tăcea. Doar plînsete de plozi se mai auzeau.

— Opriți carele și așteptați-ne... striga mai apoi Ironim Buhosu, în urma feciorilor.

La marginea turmelor s-auzea glasul strașnic al Surdului.

Muierea lui țipa.

VI

Mai aveau de întîrziat pe munte vreme de-un ceas, căci pe zările Răsăritului nu se arătase încă nici o geană.

Ironim Buhosu nu se mai dezlipea de Varan, care asculta pustniciile, cu gîtul întins.

În spatele lor, se-ngrămădiseră zeci și sute de oameni, tăcînd, cu desagii pregătiți, de-a gata, la picioare.

Cîinii, presimțind plecarea, scheunau ascuțit, răsuflînd repede.

Se întocmeau sfaturi, dar Buhosu întorcea capul, spunînd supărat :

— Tăcere... Nu poate auzi omul...

Și glasurile se-ntrerupeau. Închipuirile prindeau a toarce. Oare ce se întîmpla acum pe valea Cișlei ? Nu le luaseră vitele ? Nu le omorîseră copiii și părinții ? Se întrebau în gînd, cutremurîndu-se : „unde ne ducem ?“ Încă ieri le era așa de bine... Ce vînt rău bătuse așa deodată pe munți ? „Dacă ne-am furișa de aici, și ne-am întoarce ?“ își grăiau unii, în sinea lor. „Așa deodată... E așa de-aproape Toroiaga și Vîrful Țiganului și Piatra Arsă...“ Într-o zi de mers ar ajunge la stîni...

Unii gemeau. Auzindu-i, alții tresăreau, speriați. Și rîdeau fără rost, și lacrimile le cădeau pe mîini.

O femeie ofta, pomenind numele Maicii Domnului.

— Să tacă... s-a auzit supărat un glas de bărbat.

— Osul dracului... a spus glasul al treilea și sfada se întindea din ce în ce.

— Tăcere... a strigat Ironim Buhosu, întorcîndu-se spre oameni. Așa... cum vreți s-audă Varan ?

— Dă-l dracului, cioroi... a spus careva.

— De ce ? l-a întrebat altul. Fără el...

Așa era. Fără Varan, nimic nu se putea de-acum.

Ce-i dacă era țigan ? În obști nu se face deosebire... Toți sînt la fel, frați. Nu-și împart munca deopotrivă ? Varan, din corturar, devenise în cîteva veri om la rînd. Cine se pricepea mai bine ca dînsul să-ți întocmească din fier aruncat un ceaun de urdit ? Nu înzestrase el obștia toată ? Pîn' la venirea lui, cît colindau după o unealtă de fier ?

Ce-i dacă era negru la față ? El era acum fratele, tovarășul...

— Nu, fără Varan nu se poate...

Tăceau, uitîndu-se țintă la spinarea încordată a țiganului.

Dar singurătățile nu mai spuneau nimic.

Cine știe în ce sihlă se furișase Bonțoi, după ce sunase din bucium ?

La fel, celelalte străji. Cît n-ar da Varan acum să audă măcar cîrîitul de corb !

Și toți își închipuiau înaintea lor grozăvii.

Marința sta singură în umbră, așezată jos, cu desagii de-a gata pe umeri și simțea cum i se zbate pruncul în pîntece. „E pruncul lui... își spunea ea, privind umbra puternică a baciului și parcă simțea palma lui mare, bună, lipindu-i-se pe pîntece și liniștindu-i-l. De acum în jumătate de an am să nasc... plănuia ea, închipuindu-se pe un ogor verde. Am să gem — și am să nasc..."

Închidea ochii și vedea ziua cînd va naște pe-un ogor verde, iar baciul pietros, cu chip împărătesc, rîzînd și arătîndu-și dinții albi, puternici, îi va ridica pruncul în mîini, sus, juruindu-l soarelui.

Dar lîngă toate tîmplele acestea pe care se revarsă plete, creșteau și se întindeau împărățiile pămîntului de dincolo, acum după ce Bonțoi răspunsese din negură, croncănind, spre ciuda lui Varan, ca corbul, iar Misail se întorsese cu băietanii. Oamenii au început a rîde, privind cum se deschid cerurile la Răsărit.

— Haidam, flăcăi... a poruncit Ironim Buhosu, întorcîndu-se cu toată fața spre mulțime.

Turmele erau treze de mult. Berbecii negri își întindeau capetele peste umerii ciobanilor așezați jos.

În tot lungul potecii, pînă-n vale, răsuna porunca :

— Haidam, flăcăi...

Și baciul a pornit înainte.

În urma lui s-au ales fluierari, și fluiere lungi de aramă scoteau glasuri adînci.

— Ca la o nuntă... a rostit un glas moale de fată.

— Ca la o nuntă... a rostit un moșneag, privind focul adînc din zări, și a adăugat, oprindu-se și privind fata, care stătea cu mîinile sub bondița caldă a unui băietan : Bată-vă norocul... Dincolo, are să vă fie bine...

— Ai să ne fii nun, moș Lazăr... a rîs băietanul.

Dar trebuiau să pornească, pentru că-i năvăleau turmele. Iarba sfîrîia parcă, sub picioarele grăbite ale oilor.

Veneau bărbați voinici, desculți, suflecați pînă mai sus de genunchi, numai cu bățul în mînă, iar în urma

lor păşeau grăbite, cu capul în pămînt, femei somnoroase, icnind sub poveri.

Din cînd în cînd, cîte-un bărbat de acela, uitîndu-se în urmă, spunea răstit către muierea lui :

— Ţine bine traista, boiereaso... şi pornea mai repede, clepăind din tălpile goale, pe poteca umezită de roua răsăritului.

Iar muierile, sub greutatea desagilor, a traistelor şi a sacilor, vedeau roşu înaintea ochilor, în timp ce din urmă le făceau vînt frunţi şi boturi umede.

— Aşa-i hramul nostru... spuneau una către alta, cărînd şi ajutîndu-se să se ridice. Bărbaţii sînt regi...

— Aşa a lăsat Dumnezeu... grăia altă femeie. Mie mi-i greu, că mi-a ajuns pîntecele la gît... Altfel...

Dar n-aveau cînd tăifăsui. Ziua se făcea tot mai albă.

Tăcînd, se închipuiau coborînd muntele cel din urmă, într-o ţarină cu vite florene, cu turme grase. Vedeau sate cu arbori mari la porţi.

— Doamne... oftau ele, tare, în răstimpuri şi voiau să stea pe loc, să se minuneze în voie, dar alte femei le împingeau din spate, cu colţurile tari ale poverilor.

— E ca-ntr-o nebuneală... a spus una. Şi-i tot venea să se uite în urmă, să vadă cum străluceşte muntele satului ei, în lumina asta aşa de roşie. Dar cum era să se întoarcă din mers, cu atîta greutate pe umeri ? Omul ei, voinic ca un urs, mergea înainte, şi n-o slăbea nici un pas :

— Hai, hai, boiereasă...

Înainte, departe, s-auzeau fluiere adînci. Plîngeau, sau rîdeau ?

Glasurile li se amestecau printre atîtea alte glasuri. Cărarea trecea acum pe-o spinare lungă a unui deal cu iarbă arsă, fără nici un arbore.

Ei mergeau cîte unul pe poteca strîmtă, şi cît erau de mulţi, cît de lung le era şirul...

Oi, cai şi oameni mergeau repede, tot unul după altul, în timp ce îmbulzeala de pe munte se împuţina şi ca dintr-un ghem vînăt, se tot deşirau unul cîte unul, dobitoace şi oameni, tot unul după altul, grăbind la vale mai repede şi mai repede — că-i apuca ziua pe culmi...

În urmă, crestele ardeau și străluceau. Și Toroiaga și Vîrful Țiganului și Piatra Arsă.

— Cu sănătate... strigau unii, înainte de a coborî povîrnișul, făcînd semn cu mîna către munții înflăcărați.

Și nodul amar din grumaz îi strîngea — iar ei sudulau — să nu bage alții de seamă că-i doare.

Cu cît ziua năvălea tot mai sus și mai sus, ei păreau mai pămîntii la față, gurile le erau strîmbe în niște zîmbete false — rîdeau chiorîș, spunînd vorbe de clacă.

Și ghemul se desira necontenit.

Cei ce poposiseră la piciorul muntelui, în întunecimi, cum ajungeau pe tîmple și vedeau în față tot răsăritul, și munți și iar munți care de care mai luminați — întîrziau o clipă și fără să vrea își duceau mîna la cap, gata să se descopere.

Se tot uitau în toate părțile, pe locul unde poposiseră cei dinainte.

Se vedeau movilițe de scrum, focuri mărunte încă mai arzînd. Pe cioate vechi, unde poposiseră o noapte întreagă moșnegi, se vedeau bucăți de iască, pipe — uitate. Pe-o creangă lină de mesteacăn se clătina o iconiță legată cu lănțișor.

Numai muierea Surdului mai umbla ticăindu-se în jurul omului ei, care sta întins cu fața în jos, sub cojocul cu mițe vinete.

Din cînd în cînd își ridica fruntea și după ce o pîndea cu sprîncenele strînse de mînie, o întreba :

— Ai pus totul ?

Iar ea se oprea, năucă și deșerta traista din nou.

Scotea lucrurile cîte unul, le întindea în mîini, privindu-le pe o parte și pe alta.

A cîta oară se uita ea la cămașa aceea de in, largă cît să-ncapă în ea ursul ? A cîta oară păturea bondița cu burdujel curat, cu flori mari de lînă ?

Dar strecurătoarea, care mirosea acru a zăr și a unt rînced ?

Și iar le ghemuia în traistă, unele peste altele, la un loc cu resturi dintr-un drob de sare neagră, cu vălușorul de pînză aspră de cîlți.

— Haidam mai repede !... a rostit Surdul, în sfîrșit.

Și a pornit înainte, pășind greu, cu picioare groase, late, de namilă.

Iar muierea lui, pe umăr cu traista grea ca un butuc, blestema :

— Să te roadă viermii, călău...

Razele îi căutau parcă anume sub basma ochii mici, osteniți.

VII

Din hotarul Borșei și peste Prislop, pînă-n valea Șesurilor, șirul de care nu mai avea sfîrșit.

Boi negri, cu coarne scurte, trăgeau din răsputeri, în îndemnul moșnegilor.

Porniseră înainte de răsăritul soarelui, la glasul de trîmbiță al lui Filimon care trecuse galop pe ulițe.

— Cinstiți baci... strigase el, la porți ; răsare soarele...

Iar bătrînii împingeau repede boii cu grumazul în juguri, scoteau ca un chiot și ieșeau cu carele grele în drum, uitîndu-se năuci în urmă la streșinile joase, la ușile rămase în larg.

— Hai, boierească... își chemau ei babele care parcă anume se tot mocoșeau în praguri, făcîndu-și cruci repezi către vîrful înzăpezit al Pietrosului.

— Doamne... boceau ele, pășind spre porți și picioarele li se împleticeau ; să nu mai aibă parte, cap-cînii !

Și unul cîte unul carele porneau, către Răsărit.

Oamenii îndreptau codiriștile spre Fața Munților, spre Știol și spre strălucitorul Ineu, și negurile și zăpezile înalte parcă ardeau, în timp ce ei își scoteau cușmele pe furiș, făcîndu-și cruci repezi.

Boii mugeau în juguri. Copiii, învălmășiți printre bulendrele din care tăceau, cu fețele mirate îndreptate spre munți.

Copile cu obraji albi și îmbrobodite în băsmăluțe, îndreptau spre zăpezile depărtate fețele icoanelor pe care le țineau în mîini.

Și care după care treceau în graba răsăritului.

În fruntea lor mergea vornicul Pastei, cu capul gol, cu tașca de piele la șold.

Se uita drept înainte, către negura Prislopului și din cînd în cînd își scăpa capul în piept, gemînd. În urma lui veneau aleșii obștei, doisprezece moșnegi, toți cu capul gol, cu tăști de piele la șold.

— Blestemul lumii... spuneau bătrînii, năuciți.

Abia cîțiva ani trecuseră de la pîrjolul tătarilor de la 1717 — cînd tot drumul acesta era numai sînge și vaiet și toți unchesii care păsșeau în urma lui Pastei au luptat acum cîțiva ani, la Preluncă, punîndu-și piepturile în bătaia săgeților.

Se iviseră pe lume atunci, cei doi frați, Gog și Magog, așa cum arătau cărțile.

Făceau semn din toiag și-ndată se arătau ca din pămînt asupra satelor, oști cu iatagane-n dinți : într-o clipită totul se izărea ca-ntr-un vîrtecuș. Pruncii din leagăne erau smuciți cu vîrful sulițelor, din fuga cailor cu bale la gură care goneau năprasnic — și munții parcă goneau după dînșii, vuind. Multă suflare s-a stins în acel August roșu, 1717, și toți oamenii aceștia se bătuseră cu tabăra lui Satan și colb au făcut-o. Toți au vîlci groase, albastre, pe obraji și pe tîmple, semn de la săbiile tătarilor.

Iată-l pe baciul Motrici, cum abia vede drumul, căci un obraz i-a fost ars cu ochi cu tot, atunci în cumpănă ; iată-l pe Vlad Aramă, cum abia-și trage după dînsul piciorul stîng !

Dar Caligraful Șperlă ?

Numai el știe cît de greu urcă, pentru că atunci plămînii i-au fost străpunși. E mai înalt decît toți, și capul lui cu pălărie vînătă în chip de hrib, îi umblă prin negura pomilor.

Iată-l pe Irodion Grămadă, scurt și lat în spete ; și iată-i și pe Timotei Secure și pe Dormidon Știulboană — cum se uită printre goruni — pîndind parcă năvala spaimei de-atunci.

După învălmășag, Satan fugise din munți. Dar grăiau cărțile că are să s-arate iar. Gog și Magog, frații

Satanei, s-au ivit, așa cum vesteau slovele. Acum, nu mai veneau dinspre Răsărit și nu mai tîrau după semnul toiagului oști cu steag galben. Gog și Magog s-au arătat într-un asfințit, coborînd din Apus. Erau îmbrăcați în strai negru, preoțesc. Aveau pe cap pălării tari, cu margini late ; la gît purtau mătănii negre și cruci mari de aur. Ochii tulburi abia li se vedeau prin ochelari. Obrazurile albe purtau zîmbetul umilinței și milosteniei. Veneau drum lung, tocmai de la scaunul Romei, de unde aveau hîrtii tari, cu peceți și iscălituri. Veneau să judece ciobanii, și să-i întrebe pentru ce trăiesc în legea veche a obștilor, ca frații — și nu fac deosebire între dînșii ? Oare încă nu aflaseră că Isus dăduse toată puterea lumii papei de la Roma și că toată suflarea trebuia să-i dea ascultare acestuia ?

Nu știau că nu mai era îngăduit să trăiești liber, să-ți ai turma ta, pămîntul tău — și că tot omul trebuia să se supună unui stăpîn ?

Astfel îi întrebau Gog și Magog, fulgerîndu-i prin ochelari.

Unii le-au zărit, jos la poala anterielor, vîrfurile codițelor.

Careva i-a întrebat :

— N-a zis Isus : *„Trăiți ca frații ?“* Noi, numai legea din cuvîntul acesta o știm.

— O să primiți legea nouă... îi fulgerau din ochelari Gog și Magog.

Și s-au întors în loc, îndreptîndu-se către Apus.

Pășeau mărunt și cînd treceau pe lîngă case, cîinii se furișau speriați sub praguri.

Oamenii i-au urmărit și au văzut că îndată ce coteau după munți, anteriele le dispăreau și se vedeau ca două arătări negre, cu cozi bîrligate, cu urechi ascuțite.

Trăgeau la așezări domnești, unde toată noaptea era lumină mare, de ospăț și petrecere.

Domnii îi așezau pe scaune scumpe și le puneau dedesubt scorțuri în fir greu de argint.

Pămîntenii pîndeau la geamuri și vedeau cum după ospățuri domnii se retrăgeau în încăperi tainice, împre-

ună cu cei doi oaspeți — își iscăleau hîrtii și împărțeau bănet greu de aur.

Și astfel, după a doua arătare a lui Gog și Magog, au intrat în munți oști cu pajuri.

În umbra steagurilor, se zărea pîntecul revărsat peste cingătoare al baronului.

Legea nouă poruncea ca tot omul să-și plece gîtul. Și rînd pe rînd, au căzut sub legea nouă, satele de pe Iza și de pe Mara și din așezări de stăpîni, deveneau cîrduri de argați. Toate se cuveneau domnului, așa cum porunciseră Gog și Magog. Cumpăna urca pe Vișeu, tot mai adînc în sălbătăcie. Oamenii simțeau că nu mai au de ținut piept numai lăncilor și săgeților. Și decît să tragă la jug și să nu mai poată răsufla în voie, se ridicau și apucau lumea.

— Ne batem și cu împărații... suduiau bacii. Sfîntul lor de domni !

Popi vechi se ridicau înviorați și strigau din fața altarului :

— Nu vă lăsați, fraților ! Ei vor să ne facă vite...

Și clopotele băteau repede, în turnurile înalte, ca din împărăția cerului.

— Apărați-vă legea obștilor, oameni buni ! Ziditi munții, să nu poată intra pîntecul domnilor !

Însă, după prorocirea cărților, Gog și Magog trebuiau să învingă.

Pămîntenii se retrăgeau tot mai adînc în ierburi, urcau tot mai sus către crestele cu zăpezi, iar Gog și Magog îi urmăreau, pas cu pas. Loveau trecătorile cu bățul — și munții se dădeau la o parte, să intre domnul cu pîntecele.

VIII

Dincolo de munți, la Răsărit, se aflau pășuni și ogoare verzi. Unii își luau turmele și porneau și după luni și ani, dădeau știri :

— Veniți ! Aici e lumea altfel ; cresc struguri și grîie...

Bejenarii opreau pe sub Carpați, la poiene luminate, sau se înfundau în ierburi, către Răsărit, pe Siret și Prut.

Întemeiau sate și obîrșii, ca acasă la dînșii.

— Măi frați! vesteau ei. Coborîți și veniți! Aici, pămîntul are lapte și miere. Trăim în legea noastră și oamenii de pe-aici se iau după obiceiul nostru și întocmesc și ei obști. Nu vă lăsați ciufuliți...

Uneori, băietani duși de pe-aici cu ani în urmă, în copilărie, se întorceau cu vești către bunici.

Aveau la pălării spice de grîu și se făleau, lăudînd țara Moldovei:

— Cît vezi cu ochii, spicele strălucesc... Ierburi grase ca acolo nu se mai află...

— Cît vezi cu ochii numai soare și grîu... Livezi cu meri și peri...

Și coborînd din nou spre cîmpie, lăsau în urmă ochi mari privind cerul la Răsărit.

Și moroșenii plecau, tot mai mulți și mai mulți.

Acum, se urniseră sate întregi deodată, spre cîmpiile de dincolo. Legea veche căzuse. Peste cîteva zile trebuia să li se ia turmele. Un domn mare sosise din partea Împărăției și urca pe Vișeu, în trăsură strălucită, trasă de opt cai albi. În urma lui, pășeau reghimente de oșteni cu sulițe și tunuri.

Butinari furișați în păduri îl văzuseră pe domnul acela la față și-i văzuseră și pe alți doi domni, mergînd pe cai, unul în dreapta, unul în stînga trăsurii.

Le recunoscuseră fața: erau tot Gog și Magog, îmbrăcați de data asta în zală de oștean.

Unii deslușiseră în ochii cailor lor cărbuni aprinși.

— Neamul lor de papistași... suduiau moroșenii. Noi legea ciufulită nu ne-om lăsa-o...

Și ridicîndu-se din așezări, fugeau ca din calea unui foc.

Și dincolo vor trăi ca frații, nefăcînd deosebire, își vor împărți cu dreptate mana pămîntului și a turmelor, la pogorîșul roșu al toamnelor. Cînd vor ajunge dincolo, îi va întîmpina soarele și holda și vor îngropa în pămînt mai bun temeliile satelor, vor răsădi păduri

uriașe, vor opri rîurile și fluviile, la nevoie, și le vor supune, așa cum au supus aici viforniţele, munţii și șuvoaiele primăverilor. Vor arăta, dincolo, legea lor, neciufulită, și oamenii acelui pămînt îi vor lua pildă.

◆

Cartea rînduielilor obștești se afla închisă într-o ladă cu capac împodobit cu ștergare și scorțuri, pusă într-un car larg, tras de doi boi floreni.

Șase bărbați primeniți cu cămăși de in, cu bondițe lungi, albe și cu cușme înalte, pășeau de amîndouă laturile carului.

Înainte mergea Filimon — trîmbițașul, ținînd în mînă o trîmbiță împodobită cu năframă.

În răstimpuri ținea cu ochii Ineul luminat în zăpezi și se uita spre mohorîtul Pietrosul și după ce-și oprea răsufletul, ducea trîmbița la gură, dînd glas peste stihie, chemînd la ascultare depărtările.

Cîinii, furișîndu-se printre roți, se uitau în urmă și urlau. Oamenii scăpau mai tare capul în pămînt. Femeile plîngeau, în bocete întrerupte repede de sfada bărbaților. Una cîte una se apropiau de care, și dezveleau din mers icoanele acoperite cu lăicere de lînă și cu basmale negre. Se uitau la chipurile sfinților și blestemau :

— Domnii și împărații... să nu mai ajungă...

Făceau cruci mari spre fața aurie a Ineului și blestemau iar :

— Nu le ajung avuțiile... Scîndura de sicriu să nu le-ajungă...

Și-n tot lungul șirului de care, chipurile împărătești de pe icoane se uitau țintă în păduri.

Se vedeau icoane străvechi, arătîndu-l pe bunul Iosif ducînd asinul de frîu printr-o pustie, în timp ce Maria, cu pruncul la sîn, se uita holbată spre niște așezări depărtate de piatră.

— Așa fugim și noi... spuneau femeile cu prunci de țiță, icnind în desaga de dinainte.

Alte icoane arătau mucenici tineri cu capete pe butuc, în fața tronurilor împărătești.

Se arătau împărați și împărătese sclipind în aurărie, trecînd printre turnuri dese, în timp ce drepții cerșeau plini de bube la colțurile ulițelor strîmte și cîinii jigăriți le lingeau bubele.

— Acesta e dreptul Lazăr... spunea o femeie. Vedeți cum domnii stau la masă și se veselesc ? E ca și-n ziua de azi...

— Lasă... a vorbit alta... pe cea lume ei vor arde în ceaunul cu păcură, iar dreptul Lazăr se va desfăta în grădini...

— Ce folos... suspina a treia, clătinînd din cap. Se spune că raiul e pe lumea asta... Și tot cei strîmbi și răi au parte.

— Taci... s-a auzit glasul unei băbuțe. Faci păcat...

— Doamne ferește... a răspuns, năucă, femeia care vorbise.

— Ar fi bine dacă ar fi o lume și dincolo... Am putea să ne bucurăm, cînd i-am vedea pe bogați, arzînd în smoala veșnică...

Și cu cît urcau mai sus pe Prislop, icoanele se luminau tot mai tare, căci soarele răsărise, alb, pe vîrful Ineului.

Trîmbița cîntărețului nu mai contenea.

Dar înainte de a coborî valea de la Răsărit a Prislopului înecată toată în umbră, trebuiau să se mai oprească o dată, să vadă valea obîrșiei.

Vornicul Pastei a făcut semn celor doisprezece aleși :

— Să vie carul cu legea... a spus el, mohorît, și porunca a pornit tot la vale, din om în om.

Carele s-au ferit mai la o parte, să facă loc.

Niște fete împodobiseră jugul carului aceluia, și coarnele boilor, cu băsmăluțe înflorite și ramuri verzi.

Filimon trîmbițașul pășea cu fruntea ridicată și chipul lui între pletele lungi, negre, era alb ca varul, iar ochii lui mari, speriați, căutau spre vîrfurile pădurilor.

Carul s-a oprit dinaintea vornicului care după o clipă de tăcere și-a smucit ochii din pămînt și a grăit către lungul văii :

— Cinstiți baci și boieri... Poate nu ne mai întoarcem niciodată...

În tot lungul carelor moșnegii tăceau, cu cușmele în mîini.

— Și niciodată n-om uita răutatea domnească... striga vornicul, bătînd cu vîrful bățului în lada din car.

Dar nu și-a mai putut sfîrși cuvîntul : un nod greu îi încrîncena grumazul — căci uitîndu-se în văi își zărise casa cu ușa deschisă larg.

Și-a strîns capul în piept, apoi a făcut semn către Filimon, care și-a îndreptat trîmbița spre zările de deasupra pădurilor.

După ce Pastei a făcut semn de pornire cu bățul și carul cu legea a pornit în sunetul trîmbiței, femeile au început bocetele, ca-n urma unui mort.

— Să tacă... a poruncit vornicul.

Filimon, după ce a sunat prelung din trîmbiță, a tăcut, ascunzîndu-și fața în mînecă.

— Să afle domnii... glăsuia Șperlă-Caligraful. Să afle domnii... că va veni o vreme...

Ceilalți moșnegi clătinau din plete, se uitau unii la alții pe furiș, și ochii le ardeau și-i usturau.

— Tăceți... a strigat către femei unul din cei șase bărbați din laturile carului. Pe cine-l bociți ?

— Norocul nostru... o răspuns una.

Careva a văzut de pe culmea Prislopului cum se unduiau departe, în urmă, oștenii lui Gog și Magog.

— Fugiți ! Fugiți ! au pornit strigătele.

— Tăcere ! a răspuns Pastei. Spuneți femeilor să tacă. De oșteni ne desparte cale de-o zi. Mînați mai tare...

Boii negri se încrîncenau în juguri. Din care căzeau legăturile cu scorțuri, iar plozii, înveliți în cojoace și-n sumane, ghemuiți unii într-alții, scoteau țipete ascuțite.

Babe vechi, cu capetele amestecate printre capetele copiilor, se uitau speriate printre picioarele uriașe ale pădurilor. Se apucau de sicriele de lîngă dînsele — sicriele pregătite pentru ele în așteptarea morții — și pe care și le duceau acum, în carele largi, către țara cea nouă. Mîțe vinete și capete de cîini se iveau din sicrie.

Dulăi negri, legați în lanțuri, în urma carelor, hîrîiau la ele în răstimpuri — și babele îi blestemau.

Unele din bătrîne, după ce vedeau cum le hurducă graba asta, se ridicau cu băgare de seamă, se țineau de draghinii largi și își mutau bîrlogul în sicrie. Își așterneau întîi cojoacele, își potriveau cîte-o buleandră căpătîi — și se lungeau adunîndu-și mîinile pe piept. Oftau a ușurare, fețele li se descrețeau parcă, și zîmbeau cu ochii închiși. Fete sprintene, cu fețele luminoase, torceau din mers, atunci cînd drumul urca. Urmărind firul lin de lînă albă, împleteau doruri și visuri, căci în curînd, devale la șesuri, se vor întîlni cu turmele și cu feciorii.

— Mîine, vă întîlniți cu băietanii, spuneau vecinele.

Și continuau :

— Oare ce au să vă aducă ? Dacă nu era năprasna asta, după Sfînta Măria...

Așa era : după Sfînta Măria, la pogorîrea turmelor, se întocmeau nunți. Fetele, torcînd, își așteptau ibovnicii o vară împlinită ; după aceea, printre nourii toamnei, porneau conăcarii, în răsunetul trîmbițelor, urmați de călăreți împodobiți cu flamuri, să le poftească la casa mirilor.

Bătrînii obștei dădeau binecuvîntarea, bînd din ulcioarele de lut, sub streșinile joase.

— Poate, dincolo... spuneau fetele.

Și pămîntul de dincolo li se năzărea verde. Cîte din ele nu căpătaseră juruință, la urcarea turmelor ? Ce bine ar fi fost dacă lumea nu s-ar fi izărit așa deodată... Și torcînd din mers, se gîndeau la sosirea nuntașilor și parcă auzeau trîmbițele. Dar nu. S-auzea trîmbița lui Filimon, departe, înainte. Treceau pe lîngă babele ghemuite în sicrie și stăteau de vorbă :

— Te duci, boierească Mărdiță...

Baba clătina din cap :

— Mai bine muream aici...

— De ce ? Dincolo-i bine...

— Cine știe...

Și ochii stinși ai bătrînelor căutau întîi la picioarele voinice, desculțe, ale fetelor, după aceea pîndeau nourii care uruiau dinspre Toroiaga.

— Avem înainte, ape... spuneau bătrînele, închipuindu-și puhoaiele.

Cine știe în ce adîncimi ploua acum, dar la gurile rîpilor se arătau deodată capete învălmășite de șuvoaie. Podețele vechi se cutremurau cînd treceau pe sub ele, în fugă, apele. Trîmbița încetase și tăcerea arăta grija căzută deodată peste lungul carelor.

Uneori, după ce șuvoaiele tăceau, fetelor li se părea că aud în fundul pădurilor tălăngile. Se opreau să asculte. Dar erau numai închipuiri — își auzeau clinchetele în inimă.

Multe femei se urcaseră la stîni, încă de acum cîteva zile.

— Oare Marința a urcat la deal ? a întrebat o mătușă, și avea la colțul gurii un rînjet.

— Am văzut-o eu urcînd... i-a răspuns Melixina, o fată colțată, cu spate lat. Cum să nu urce săraca ?...

Mătușa a rîs, acoperindu-și gura cu mîna, dar printre degetele uscate, vinete, i se zărea un colț lung, galben, drept în față.

Și-ndată s-au stîrnit vorbe, pe seama Marinței.

— În fiecare duminică urca la Ironim... a continuat fata, căpătînd acum glas aspru, bărbătesc. I-am văzut pîntecul, cînd se scălda la izvor... și...

— Puița... a spus altă femeie, privindu-și fata care mergea alături, torcînd. Dar parcă are s-o ia Buhosul ? Că acela-i coadă de cîine...

Iar în gîndu-i spunea : „Parcă fata mea n-ar fi bună pentru el ? Ce, e chioară ? E șchioapă ?“

Și tuturora li se năzărea chipul împărătesc al băietanului trecut de patruzeci de ani. Îl vedeau mîndru, voinic, spunînd iarna la clăci conocării. Iar cînd buciuma el pe munte, la pogorîrea oilor, buciumul lui se deosebea dintr-o sută. „Ce noroc, a avut, Puița...“ își spuneau femeile și fetele, gîndindu-se la Marința, și se întunecau la față.

— Eu pot răsturna butuci... a adăugat Melixina, dar a dres-o repede : și pe la mine a bătut gardurile Ironim. N-a vrut să mă dea tata...

— Vorba ceea... a rîs o babă, ascultînd-o :

Handaloc,
la floc...

Dar de prin care le priveau icoanele cu obrajii chinuiți — și ele tăceau, stupindu-și în sîn.

— Doamne iartă... spuneau repede babele.

Însă chipul băietanului stăruia lîngă tîmplele fetelor, ca un medalion de aur.

Se știa că la Sfînta Măria avea să-i fie nunta. Marința îi cususe toată vara cămașa albă de mire — la umbra gorunilor. Înflorise năframe și ștergare, pentru ziua aceea. Zestrea ei de scorțuri și lăicere se înălțase pînă-n grinzi și mirosea a busuioc și dumbravnic. N-avea turme, dar ibovnicul ei nu voia avuție, căci bogat era el. Cine avea ca dînsul, atîtea mioare cu lîna ca argintul ?

— Să fie tat' tu împărat, și nu-mi trebuiește... răspundea el fetelor care-l chemau seara.

Ocolind curți cu șuri înalte, gemînd de turme și cîrduri de vite florene — Ironim se ducea de-a dreptul la casa Marinței, sub streașina pomilor.

Părinții ei muriseră acum cîțiva ani, omorîți de tătari.

— Ce a găsit la dînsa ? a întrebat tare o femeie.

— Asta, numai un bărbat o poate ști... i-a răspuns, rîzînd, un moșneag. Mai bine ați tăcea, că s-aude nu știu ce înainte...

— Vedeți ce-i acolo ! a strigat un glas. S-aud țipete...

— Opriți ! Opriți ! răsunau glasuri depărtate.

Bărbații s-au repezit la care, scoțînd de pe sub bulendre topoare, furci și lănci.

— Ce-i acolo ? întrebau cu glasuri speriate.

— Podul... Au stricat podul... venea vestea din car în car.

— S-au zărit înaintea noastră călăreți... spunea o femeie, alergînd înapoi în lungul carelor. Pregătiți-vă de bătălie...

— Doamne... răcneau bătrînele, privind holbate, cu mîinile la gură.

— S-a mîntuit... gemeau moșnegii, lăsînd carele și luînd-o la fugă cu topoarele ridicate, și-n timp ce fugeau, își lepădau sumanele și cojoacele, să nu-i încurce.

Dar în curînd s-a făcut liniște și carele au pornit iar.

— Doamne ! spuneau oamenii, punîndu-și la loc topoarele. Adu-mi-i în bătaia ascuțișului...

— Ce-i acolo ? Ce-a fost ? întrebau chipuri albe ca varul.

— Au stricat podul... ca să ne încurce la mers...

— Mîini vîndute... răspundeau femeile. Ne întîrzie, ca să ne poată ajunge antihrist...

Și cum coborau de vale, se uitau speriate la picioarele podului, tăiate cu topoarele. După tăieturi se vedea că treaba se petrecuse de curînd.

Dar răufăcătorii nu apucaseră a-și sfîrși lucrul. Unul, fugind, își lăsase toporul înfipt în bîrnă.

Pastei și ceilalți aleși stăteau pînă la brîu în apa tulbure a gîrlei, ținînd podul cu brațele suflecate. Cînd treceau carele, bîrnele jucau, iar ei strigau :

— Mînați mai repede...

IX

Ajungînd tocmai atunci la drum, Bonțoi, cu ochii de gînsac rotunjiți de spaimă, s-a întors spre culmi, sunînd din bucium spre turme.

— Taci... i-a poruncit Pastei. Nu speria oamenii...

Iar Bonțoi i-a răspuns, iscodind pădurile din jur :

— I-am zărit cum fugeau... Sînt niște țipțeri...

Dar buciumele clocoteau coborînd spre dînșii. Ciobanii de sus dădeau răspuns că aflaseră vestea.

— Răspunde-le că spaima a trecut... a poruncit Pastei, iar Bonțoi a urcat într-un gorun, s-a așezat pe o creangă și înainte de a-și face mîinile pîlnie la gură, a rîs către ochii care-l pîndeau :

— Am o vorbă pentru Varan...

Și a răcnit din răsputeri, de două ori, adunîndu-și tot răsufletul :

— Cra... cra...

Glasul de corb urca măgurile, tot mai departe.

◆

În zori trebuiau să fie dincolo de Țibău, în pămîntul Moldovei. Îi despărțea o noapte care putea să le aducă pieirea.

Țara de dincolo le aprindea închipuirile, stînd întinși pe sub care, la popasul din Valea Șesurilor.

Pe la amurg, s-au auzit cele dintîi semne ale turmelor.

Ei păraseau carele și se îngrămădeau la poteci, pîndind împărăția neagră a pădurilor.

— Oare omul meu vine? se întrebau una pe alta

— Trebuie să fie flămînzi... spuneau altele.

Întîi s-au arătat la cotitură, între stînci, doi dulăi negri, după aceea un berbec lăi, cu coarne răsucite de multe ori, s-a oprit în spatele dulăilor, zbierînd răgușit spre oamenii din vale.

Pădurile fosneau sub miile de picioare nevăzute. Și nici un glas omenesc nu s-auzea.

— Ironim... au spus niște femei, deodată, cînd baciul s-a oprit lîngă cîini, cu capul gol.

— Pacea Domnului Cristos... a rostit el, pornind din nou la vale, spre oameni.

— Turmele... Turmele... s-auzea din toate părțile — și pădurile se cutremurau, cîinii de la stîni se repezeau spre cei legați printre roțile carelor — iar urletele și izbiturile de bîtă umpleau amurgul de spaimă.

Femeile se repezeau la bărbații lor și-i întrebau tare, cu glas de sfadă, despre sănătatea oilor. Unele își căutau cu ochii, în cîrdul nesfîrșit care le curgea pe dinainte, mioarele — și cînd li se părea că și le-au cunoscut, se repezeau la ele.

Scoteau plînsete scurte și se uitau mai departe, căutîndu-și alte mioare.

Berbeci grei se trăgeau la o parte și după ce își încordau capetele spre lungul turmei — băteau pământul cu piciorul și porneau înainte.

Ciobani cu ochi osteniți, cum coborau în vale, se-ntindeau la pământ cu traista sub cap.

Vătămătura le încrîncena pîntecele și ei răcneau, cu genunchii la gură.

Veneau repede băbuțe încîrjoiate și se plecau spre dînșii :

— Hai... Hai... Să-ți tragă mama vătămătura...

Și-n timp ce le descoperea pîntecul, bolboroseau :

O găinușă roșcată,
cu ciocul să bată...
Și din pîntecul lui Ion
vătămătura,
usturătura,
să iasă,
să zboare peste casă...

După ce ungeau bine pîntecul cu seu, începeau a-și mișca pumnii, trăgînd ca un spin nevăzut de sub pieptul băietanilor.

Varan, răgușit de-a binelea, a coborît cel din urmă, și îl căuta pe Bonțoi, dar acesta asculta de multă vreme sfatul obștei, la coliba pădurarului.

Acolo, în cercul celor doisprezece moșnegi așezați pe butuci, Ironim sta în picioare, cu capul gol, cu mîinile cruciș, dînd seamă despre turme.

— Cînd am auzit vestea, spunea el cu glas înfiorat, am pornit. Am luat de pe la stîni tot tărhatul, dar unii dintre baci au uitat colo sus, dulăi în legătoare...

— Păcat... a oftat careva și toți și-au ațintit auzul spre înălțimile întunecate.

— După aceea, grăia mai departe Ironim, cu ajutorul lui Dumnezeu, am poposit azi-noapte pe Crețala. Oile au avut iarbă moale — iar oamenii s-au ospătat cu caș din traistă... Cînd am auzit vestea de bucium a lui Bonțoi — eram gata să trimit băietanii...

Bonțoi, care pîndea umbrele pădurii, a tresărit.

— Da... Da... a spus el, repede, neclintindu-și ochii din pîndă.

După o tăcere lungă, Ironim a adăugat :

— Asta-i, cinstiți baci...

— Ar fi bine dacă numai asta ar fi... i-a răspuns Pastei, sculîndu-se.

Și a făcut semn spre Jordie, un moșneguț pitic, care stătea neclintit în ușa colibei :

— Spune ce e în urmă !

— I-am zărit... a început moșneagul, cu glas aspru. Înainte, vine o trăsură cu cai albi... cei doi frați din pustie, Gog și Magog, călăresc unul de-a dreapta și altul de-a stînga trăsurii...

— Ia-n mai taci... s-a supărat Pastei. Care frați din pustie ?

Moșneguțul și-a făcut o cruce mare, de la frunte la buric :

— Așa să mă trăsnească... cinstiți baci...

Ceilalți moșnegi clătinau din plete :

— Dar cătanele-s multe ? La ce depărtare se află ?

— La o depărtare de-o zi... s-a înfiorat Jordie. Eu, ca umbra m-am strecurat... Au trimis, înainte, oameni, să strice podurile — și să întărească granița. Iată, asta mi-i crucea...

— Întocmiți oaste... a poruncit Pastei. Înjugați carele, tot acum...

Bonțoi suna din bucium, a pericol. Turmele se învălmășeau speriate de fuga oamenilor.

Oastea s-a întocmit repede, prin întuneric, în fața colibei. Înarmați cu topoare, cu furci, cu sulițe, bacii se rînduiau unul după altul, în spatele lui Pastei și al lui Ironim Buhosu, care stăteau neclintiți, ascultînd plînsetele și blestemele femeilor.

— În zori, îi stropșim... a rostit Pastei. Haidam...

Nu grăia nimeni, numai în lungul carelor s-auzeau plînsete mocnite. Oile grăbeau tot mai tare, la vale. Cei din urma carelor își aținteau auzul spre întuneric și parcă auzeau călăreți și băteau vitele, speriați — iar roțile scăpărau în fugă.

Berbeci negri, rătăciți printre roți, zbierau răgușit, scurt. Ochi holbați de prunci pîndeau întunecimile. Copacii rămuroși arătau picioare uriașe, gheare lungi, acum cînd luna răsărise.

Bătrînele se ghemuiau mai strîns între plozi și purcei, tremurînd. Cocoși, legați cu ața de leuci, cotcodăceau speriați, prin somn.

— Dac-am ajunge dincolo... spuneau femeile.

Pe marginea drumului s-auzeau scîncetele fetelor, încleștate de băietani :

— Ioane, dacă mori, Ioane...

— Taci... Taci... Ne vedem după răsăritul soarelui...

Și băietanii se smuceau din îmbrățișare, apucau la fugă, s-ajungă la vreme în pîlcul de oaste.

— Dacă mori ? îl întreba Marința pe Ironim.

Și-l întreba iar și iar, apucîndu-l de braț :

— Dacă mori ? Dacă mori ?

La miazănoapte scăpărau fulgerele. Munții uruiau din adîncimi. Codrii se treziseră la vuietul puternic al vîntoaselor. Glasurile deveneau mai răstite :

— Mînați... Mînați... Ne-apucă ploile...

X

Își aminteau de ploi vechi, rozînd munții la temelii, împotmolind potecile și drumurile. Șuvoaiele cutremurau codrii, dărîmînd arborii, împleticindu-i, schimbînd din loc în loc dîmburi și măguri. Munții căscau guri uriașe, înghițind volburi tulburi amestecate cu butuci răsuciți, cu spinări de maluri, și apele urcau tot mai sus, către înălțimi, unde bacii, ascultînd cum urcă potopul, strigau spre cerul tulbure, și-l arătau cu bățul.

Tunetele uruiau fără sfîrșit, paisprezece zile și paisprezece nopți.

Oamenii se simțeau tot mai mărunți, mai umiliți, tîrîndu-se prin gloduri ca rîmele.

Cînd cerurile se arătau iar, deschizînd porți albastre, și după ce goana uriașă a șuvoaielor se izăra printre largile cotituri ale munților, ciobanii nu-și mai recunoșteau locurile.

Măguri întregi erau plecate pe-o parte, cu toate pădurile prăbușite. Stînci mari cît cetățile nu mai erau la locurile lor. Pe vîrfurile goale, unde niciodată nu se

văzuseră stînci, se înălțau după trecerea apelor pietre goale, cu colțuri ascuțite.

În urma lor, șuvoaiele lăsau poteci noi, largi, deschise prin întunecimi, unde picior de om nu călcase încă.

Și după ce slava se însenina, ciobanii suflecați peste genunchi, coborau să cerceteze potecile noi, pătrundeau prin guri negre de iad, urcau la luminișuri, unde-i întîmpinau ceruri necunoscute.

Și tot înaintînd în stihie, aflau deodată poiene luminoase cu căprioare și iezi, pîlcuri de ierburi înalte, fragede, unde păștea bouri.

Dădeau veste în urmă : să vină ciobanii, să vadă...

În toiul ploilor, Țibăul creștea ca un fluviu, năvălea urnind stîncile, învălmășindu-se cu volburile de la miezul nopții.

Acum, era subțire, lin, ca o panglică verde — bun de trecut cu turmele, cu carele și cu piciorul.

Așa spuneau oamenii care iscodiseră înainte.

Era miezul nopții. Cocoșii ghemuiți prin desagi, cîntau ca din adîncul lumii.

Pîlcul de bărbați se oprise și abia își deslușeau obrazurile.

Moșneguțul Jordie tot arăta cu bățul spre Răsărit, dînd seamă :

— Cătane n-am văzut... decît una singură... pe-o stîncă... A fulgerat și am văzut-o... Ar fi bine să dăm năvală acum, pînă răsare soarele...

— Ce zici, Ironim ? a întrebat Pastei.

— Așa cum spune Jordie... a răspuns Ironim Buhosu. Ascultați...

Departe, spre miazănoapte, munții prindeau să bubuie, sub puterea șuvoaielor și s-auzeau ca niște răcnete.

— Dar podurile pîn-acolo ?

— Toate podurile le-am aflat rupte, cinstiți baci... Dar oamenii cu topoarele cred că le-au și tocmit.

— Orice clipă pierdută ne poate aduce pieirea... a spus un moșneag. Ascultă, Pastei : pe cine lași în loc, dacă...

Vornicul a răspuns, după o tăcere scurtă :

— Dacă mor eu, ar fi bun de vornic Ironim... Să ai grijă, Ironime ! În ladă, între foile ceaslovului, se află hîrtia domnului de la Moldova... Aceea cu care s-au plătit bani pentru pămînt. Păzește-o și nu te încrede în domni...

— Lasă... Lasă... rîdea Ironim, sec. Dincolo, la răsăritul soarelui...

Și multe ar mai fi avut de adăugat moșnegii obștei, dar vîntul a năvălit deodată, întorcîndu-le sumăiețele peste cap. În urmă, cîntau cocoșii și urlau cîinii. Oile zbierau prelung, întunerecul se făcea tot mai mare.

Oastea de ciobani pornise cu grabă, înainte, să se așeze la trecătoare. Și-n timp ce munții vuiau tot mai tare sub puterea ploilor depărtate, fugarii se luau la întrecere. Care va ajunge mai repede ? Ei, sau puhoaiele Cimbroslavei ?

◆

Cum le rabdă inima pe fetele acestea voinice să urmeze carele și oile ? Poate-n clipa asta, la Țibău a și-nceput bătălia, și oamenii lor cad sub săbii... Una cîte una, ele se desprindeau de care, fugind tot înainte și din fugă, se întrebau :

— Tu, ce ai ?

— Furca de tors...

În fruntea lor se alesese Melixina, fata cu glas bărbătesc.

— Astîmpărați-vă... O să-i încurcați la treabă... strigau bătrînele și moșnegii.

— Da' ce, sîntem țapene ? a răspuns glasul bărbătesc al fetei. Eu pot zvîrli stînci...

XI

Fuga apei s-auzea înaintea lor, la o sută de pași.

— Țibăul... a șoptit Ironim către Pastei.

Gura munților începea a se desluși, vînătă.

Puhoaiele de sus răsunau tot mai tare. Munți depărtați se hurducau în tunete.

După ce s-au rînduit în două rînduri, ciobanii păşeau mai cu grabă, pe sub întunecimi. În urmă s-auzea larma carelor şi a turmelor. Mai trebuia încă o jumătate de ceas, şi fuga ar lua sfîrşit, răsăritul soarelui i-ar găsi hodinindu-se în ţara de dincolo. Dar Jordie, care mergea cu paşi mărunţi înaintea tuturor, s-a clătinat deodată, horcăind, cu o săgeată înfiptă drept în gît. Pîlcul s-a oprit, bulucindu-se.

— *Halt*... a răsunat un glas de pe măgură. N-o să ieşiţi din munţi...

— Ba, noi o să ieşim... a răspuns Pastei, trîntindu-se repede la pămînt, căci mai multe bubuituri de flintă s-au auzit deodată.

— N-o să ieşiţi... a strigat iar glasul.

Cîţiva ciobani, păliţi în umeri şi în frunţi, s-au rezemat repede de arbori. Munţii de dincolo se poleiau în aur, gloanţele şuierau dese, întretăindu-se în pustia pădurilor. Patruzeci-cinzeci de puşti bufneau toate deodată. Mulţimi de săgeţi se înfigeau în arbori. Ciobanii se furişau tot unul după altul, urcînd spre stîncile, de unde curgea focul şi-şi ţineau topoarele, furcile şi suliţele, ridicate de-a gata, tîrîndu-se uneori în coate şi-n genunchi, printre bolovanii uriaşi. Numai Jordie singur, rămas jos în drum, horcăia zbătîndu-se, în timp ce puştile şi săgeţile de după stînci toate trăgeau într-însul.

Apucaţi de la spate, soldaţii răcneau, căzînd cu capetele zdrobite sub pălitura ciobanilor. Unii îşi aruncau puştile şi săreau în gol, sau se ghemuiau în cotruţele pietrelor, unde-i spărgeau furcile şi lăncile.

— Să mîie mai tare... răcnea Pastei, stînd sus pe-o stîncă, în bătaia luminii răsăritului.

Dar tocmai cînd cele dintîi care intrau în fugă în poarta munţilor, din păduri s-au azvîrlit în drum cete de cătane călări, rupînd şirul carelor în două, împuşcînd, izbind cu săbiile, răcnind :

— Înapoi... înapoi...

La poarta graniţei s-au ivit alte cătane, ieşite ca din pămînt, şi bătălia s-a încins în tot lungul văii.

Filimon cîntărețul, stînd în picioare pe lada din car, suna prelung din trîmbiță a pericol și moarte.

Moșnegi vechi, baci cărunți, făceau ca un zid vînăt înaintea cătanelor. Fetele și femeile izbeau cu bîtele, se repezeau cu vîrful furcilor de tors, ridicau pietroaie colțuroase, azvîrlindu-le drept în grămada bătăliei, blestemînd, afurisind, în vreme ce zorile se arătau tot mai roșii.

— Mînați... răcnea Ironim, cînd cătanele s-au pus pe fugă, umplînd pădurile.

Filimon cîntărețul dădea de veste că bătălia s-a sfîrșit.

Turmele speriate, boii scăpați din jugurile rupte, grăbeau fuga spre apa Țibăului, care părea de cenușă, căci puhoaiele erau aproape.

Căzut lîngă car, cu tîmpla pălită de sabie, vornicul Pastei gemea :

— Ironime... să ai grijă... Încredere în domni să nu ai... Mergi cu bine...

— Lasă... Lasă... îi răspundea Ironim, ridicîndu-l și întinzîndu-l pe ladă, în timp ce lacrimi mari îi cădeau pe bondița înflorită.

— Nu se cade să plîngi... bolborosea... Pastei. Păcat... Eu n-am văzut țara de dincolo...

Dar nu era vreme de plîns, căci mulțimi de oști veneau din urmă, iar apele se apropiaseră.

— Mai repede... mai repede... răcnea Ironim, pe malul apei, în timp ce turmele, vitele, carele, tăiau rîul care se tulbura și creștea.

Vite multe scăpaseră în păduri — și acum femeile trăgeau ele carele. Bătrîne agățate de leuci, copii speriați, răcneau cînd roțile se-mpotmoleau în mijlocul Țibăului. Bărbați plini de sînge puneau umerii — și toată valea se cutremura de răcnete. Berbeci și țapi negri se azvîrleau ca săgețile peste firul de apă, urmăriți de dulăi hămăind. Iar cei ajunși dincolo, grăbeau uitîndu-se tot în sus către negurile mari revărsînd potopuri.

Soarele răsărise pe Obcina, în țara Moldovei.

Numai în urmă pe munții părăsiți, se făcea tot mai întunerec, căci veneau cumpenele.

XII

Șperlă-Caligraful i-a pus repede mucul de lumînare în mînă. Pastei a deschis ochii mari, privind goliștea bătută de raze ; și-a strîns genunchii spre gură, încercînd parcă să se ridice într-un cot și, ghemuit așa, se uita la oamenii sfatului obștesc, care stăteau în jurul lui în picioare, cu capetele goale. Numai Irodion Grămadă tot smiorcăia, gata să plîngă, dar Dormidon Știulboană îl împingea cu cotul. Fața vornicului rîde către ei, în timp ce ochii i se împăienjeneau în șirag de lacrimi.

Pînă adînc în păduri, norodul tăcea, numai peste vîrfurile fără sfîrșit țipau păsări și niște cîini hămăiau departe.

Ștergarul de pe fruntea vornicului se făcea tot mai roșu. Boabe de sînge i se iveau din desimea sprîncenelor și lunecau ocolindu-i ochii, tot în jos printre zbîrciturile obrazului. Muște mari, albastre, zbîrnîiau în tăcere, dînd ocoluri repezi pe deasupra capetelor descoperite. Caligraful Șperlă tot umbla cu mîna pe sus, prefăcîndu-se că le alungă, ca să nu i se vadă ochii.

Iar vornicul Pastei s-a lungit deodată lîngă roata carului și a murit cu gura căscată, cu ochii holbați. Lumînarea dintre degete i-a căzut pe piept, i-a pîrlit părul vînăt și s-a stins. Un copil a scos un țipăt. Niște femei au prins a boci, dar s-au întrerupt singure.

— El n-a avut parte de țară nouă... grăia Șperlă către Irodion Grămadă.

— Cît e de fioros cînd mori... s-a cutremurat acesta. Se spune că pe cea lume bacii sînt așezați la stîni luminate...

Șperlă a dat din mînă, a silă :

— Cea lume... Aici, în lutul acesta ni-i tot veacul. Iată de ce trebuie să ne batem ca să trăim cu dreptate...

Cîteva femei s-au repezit pe la carele înșirate în drum și s-au întors cu ștergare și icoane, împodobind tot locul din jurul mortului.

Razele pieziș luceau și străluceau pe obraji albi de sfinte cu coroane de aur.

La căpătîi i-au potrivit icoana rugăciunii din Ghetsimani, unde Isus îngenuncheat pe-o piatră privea cerul și se ruga cu pumnii strînși.

Toată preajma se umpluse de scorțuri cu înfloriturî de lăicere vărgate și basmale.

O femeie se repezise de vale, unde clipoteau izvoarele, și s-a întors cu cofa plină cu apă, pentru scăldăciunea vornicului.

Degete scurte, crăpate, altele lungi, galbene, altele negre de vreme, umblau pe obrazul mortului, curățîndu-i pîlcurile de sînge închegat.

Doi bani cu chipuri împărătești îi acopereau ochii căscați. Un ștergar lung legat pe sub bărbie îi închisese gura.

Flăcări galbene de lumînări, mici cît unghia, se desluseau din desimile de flori galbene ale pădurilor. Picioarele mortului înțepeniseră așa de tare, că femeile se munceau în zadar să-i scoată ciubotele, să-i spele tălpile cu apă proaspătă. Primenindu-l, două băbuțe îl ridicaseră în capul oaselor, și-l țineau așa, în timp ce a treia, după ce i-a descins cureaua lată și i-a tras peste cap cămașa plină de sînge, i-a îmbrăcat o cămașă curată, cu flori la poale.

Spre Asfințit se zărea poteca strîmtă, urcînd către creștetul muntelui. Acolo, cîțiva băietani săpau de multă vreme, cu hîrlețele, mormîntul vornicului. Deoparte, așezați pe arbori putrezi, alesii obștii întocmeau rînduielile noi.

— Pastei s-a săvîrșit... grăia Caligraful, către Ironim, care sta în picioare, cu capul gol. Și trebuie să întocmim tot acum pravilă pentru vornic nou...

Sfîrșind, și-a deschis pe genunchi ceaslovul gros, negru. Ceilalți aleși, văzîndu-l că se pregătește de scris, s-au ridicat cîte unul și i s-au așezat la spate, întinzîndu-și gîturile peste umerii lui. Caligraful și-a dat poalele sumăieșului la o parte și după ce și-a tras pieptarul de pe cureaua veche și lată, încheiată în cătărămi și bumbi sclipitori, și-a vîrît degetele în niște buzunare, scoțînd mai la iveală două sticluțe cu dop de lemn. Dintr-un fund al curelei a tras o pană.

Și după ce a țintit ochii undeva în singurătăți, cu degetul pus la gură în semn de tăcere, rostea rar, în timp ce cu pana înflorea fila galbenă a ceaslovului :

„Săvîrșitu-s-au Pastei vornicul, în ziua Sfintei Mucenice Teodosia, anul 1727, în pădure la apa Țibăului, pălit de sabie."

Îngurzea flori și semne ciudate deasupra și dedesubtul slovelor. Apoi s-a ridicat de pe arborele putred, și s-a întors spre sfat :

— Domniile voastre, cinstiți baci, ce spuneți ? Bun e feciorul Buhosului de vornic ? Că n-avem multă vreme de ales... Îndată e seară...

— Noi, legea n-am știrbi-o... a grăit Motrici, răgușit. În orice stare ne-am afla, nu putem hotărî. Trebuie să întrebăm toată ciobănia...

— Asta, așa-i... au clătinat din cap Știulboană și ceilalți bătrîni.

Așa era. Pentru că într-o obște nimeni nu trebuie să se uite chiorîș. Toate răfuielile trebuiau rostite pe față, tot omul, fie bărbat sau muiere, avea drept la cuvînt. Nu erau cu toții, deopotrivă, frați ?

— Ne-apucă noaptea... a reluat Caligraful, privind cum luminițele din jurul mortului se îngălbeneau mai tare.

— La nevoie, mai stăm o zi și-o noapte aici... i-a răspuns cu mînie stăpînită, Irodion Grămadă. Domnia ta, bade, totdeauna ai tras hăisa... Ce-i, dacă știi a înflori slove ?

— Ia-n lăsați... s-a băgat în vorbă Motrici. Unde-i Filimon trîmbițașul ?

La chemarea trîmbiței, pădurile s-au umplut de freamătul oamenilor.

— Baci și boieri ! le-a grăit Șperlă. Îl vreți voi de vornic pe flăcăul Buhosului ?

— Îl vrem... a răspuns mulțimea.

— Ironim e om voinic... a țipat o femeie, după ce toate glasurile au încetat.

— Vezi ? s-a întors Caligraful către Irodion Grămadă, toți îl vreau ! Pierdem ziua de pomană...

— Nu... s-a auzit un glas bărbătesc și Melixina făcîndu-și loc cu coatele, părea un gorun în mers.

— Tu de unde ai mai ieșit ?... a întrebat-o Caligraful, privindu-i pieptul voinic. Ce vrei ?

— Eu nu-l vreau pe feciorul Buhosului de vornic. Dacă e vorba de ramură verde, apoi sînt atîția flăcăi...

S-a întors spre un arbore :

— Hei, Misaile...

— A... s-a mirat Caligraful, uitîndu-se peste capetele camenilor, la feciorul lui cel încrucișat.

— Taci, Melixina ! Mă faci de rîs... a strigat acesta.

— Am să-ți rup coastele... scrîșnea Caligraful, către feciorul lui. Vrei vornicie, măi ?

— Nu... Nu... țipau femeile. Ironim... că e voinic și-i mîndru...

În spatele lor, mortul rămăsese singur, numai niște băbuțe negre se tot plecau spre el, oftînd amar :

— Hei.... lume... voinic a fost și mîndru a fost... și s-a stins...

Iar Ironim, ridicat pe-un butuc, spunea :

— Cred că am să fiu vrednic, cinstiți moroșeni....

— Caută-n lege... a șoptit deodată Vlad Aramă, ridicîndu-se în vîrful picioarelor către urechea Caligrafului.

— Ce să caut în lege ?

— Caută-n lege, că-ntr-un loc spune că cei vechi nu-și alegeau vornic neînsurat. Vornicul, trebuie să fie om la rînd...

— Așa-i i-a răspuns Caligraful, cu un fel de spaimă.

Cele douăsprezece capete pletoase s-au lipit tîmplă-n tîmplă, sfătuind.

— Nu se poate... a răspuns Caligraful către norod. Ironim e neînsurat... Un vornic trebuie să fie om cu căpătuială... Nu fi mînios, a adăugat către Ironim. Nu fi mînios...

— Nu facem noi legea ? l-a întrebat feciorul. Dacă mergem pe un drum și s-a prăbușit podul cel vechi nu facem lîngă el altul, nou, pînă trecem ? Oprim lumea din pricina unui pod ?

— Noi avem pe legea asta blestem... s-a mîniat Caligraful, ciocănind repede cu degetul lung în scoarța ceaslovului.

— Să fie altul, atunci... i-a răspuns Ironim, dar s-a răzgîndit și s-a întors spre mulțime : — Voi, oameni buni, ce spuneți ?

— Să te-nsori, bade... a strigat un băietan.

— Că de asta ne arde... i-a răspuns altul.

Abia a scăpat dintr-o fugă și măcar încă n-au zărit marginile pămîntului de dincolo — și pierdeau vremea de clacă.

— Să pornim mai repede... a răcnit un baci scurt de statură, urcat pe draghinii unui car și vorbind, tot făcea semne cu bățul. Ați căpiat ? se stropșea el către cei doisprezece aleși. Cumpănă ați lăsat în urmă, cumpănă mare ne așteaptă !

— Doamne, Isuse... bolborosea o bătrînă, la căpătîiul mortului. Iată... se-ntunecă și vine noaptea...

Către Maramureș uruia un tunet. Flăcăii care săpau groapa pe creastă, au coborît în fugă :

— Doamne ferește... a rostit unul, către aleșii din sfat. În urmă, parcă ard munții... Se arată sodom de foc...

— Ne-om mai sfădi după aceea... a grăit Caligraful, către aleși. Întîi să îngropăm mortul...

Poteca strîmtă se întunecase, arătînd ca o poartă spre un tărîm al întunericului.

Filimon a prins a răsuna din trîmbiță și sicriul a pornit purtat pe umeri de patru baci tineri. Femei și copii aprinseseră ramuri de brad, iar flăcările, cu cît urcau pe potecă, erau tot mai însîngerate. Nu vorbea nimeni. Numai Șperlă-Caligraful, ținînd ceaslovul deschis în amîndouă mîinile, spunea din timp în timp, în urma sicriului :

— Păcat de el că s-a săvîrșit de tînăr...

Și urcușul se mlădia, făcea ocoluri pe după stînci uriașe, făcliile se înroșeau în umbra amurgului.

Apoi, li s-a arătat lumina de sus. Cei doi gropari, stînd cu capetele goale, sprijiniți în hîrlețe, unul de o parte și altul de alta a gropii, păreau înfășurați în niște mantii de purpură.

— Iată împărăția munților... a rostit înfiorat Ironim Buhosu, îndreptîndu-și fața către mulțimea de vîrfuri înflăcărate.

Munții ardeau la Apus, alți munți către Răsărit și alții în toate zările, îngrămădiți tîmplă-n tîmplă, ca niște uriași adormiți. Care cum ajungea sus, se trăgea la o parte, să se minuneze de arătarea munților.

Îi cuprindea ca un frig la inimă și cutremurîndu-se se întrebau : „De ce-i părăsim ?“ Doi cîte doi, întindeau mîinile, arătînd pășunile de sub nouri.

— Vezi ? Ce luminat ca focul e Ineul... în fața lui, sub nourul alb, stă Toroiaga...

Și se uitau unul la altul, drept în ochi.

— Ce-ar fi dacă ne-am întoarce ? Acolo e leagănul nostru...

Cerul dinspre țara străină era cuprins de neguri mohorîte, de culoarea cenușei, și cît era de luminat cerul de pe munții lor... Încă mult timp după ce prin alte depărtări se întindea noaptea — la ei pe munți stăruia aurul și purpura.

„Unde ne duc, în străinătăți ? se întrebau ei. Pentru ce ? Chiar lege calvină de ne-ar fi dat, să fi murit pe tîrle...“

Și gîndind astfel, ochii le străluceau plini de roșața depărtărilor.

„Pastei e de vină... își spuneau ei. El a întocmit fuga...“

Dar pe Pastei îl slobozeau în groapă acum, iar Șperlă se ruga cu glas gîngav :

— Munți să fim... și ne prăbușim... numai unul e veșnic... unul, adevărul.

Mulțimi de ramuri aprinse își împreunau flăcările peste groapa vornicului. Țerna a prins apoi să acopere sicriul în timp ce tînguirea Caligrafului abia s-auzea :

— Munți să fim... Numai unul e pururea viu, unul...

— Și acum... să fii vrednic... a spus un ales către Ironim, privindu-l aspru, în timp ce brațe puternice răsturnau stînca pe groapă.

— Vrednic am să fiu... a răspuns Ironim. Orice greu aș întîlni, eu înapoi n-am să dau... Asta o jur pe mor-

mîntul lui Pastei... O dată cu zorile, pornim... Aprindeți foc lîngă mormîntul vornicului ! Puneți butuci zdraveni... toată noaptea să lumineze...

Neamuri de ale lui Pastei băteau în pămînt o cruce groasă, iar lîngă cruce rezemau icoana rugăciunii de pe Ghetsimani.

Rînd pe rînd, coborau cu grabă în golișteа întunecată, urmăriți de zarea focului.

Unii mai întîrziau acolo, uitîndu-se cum se întunecă fața munților părintești.

XIII

Se ghemuiau în poiene cu umbră, și fața luminată a munților le stăruia multă vreme dinaintea ochilor.

În adîncimile codrului s-auzeau plînsete tăcute. Zarea focurilor arăta dulăi cu botul pe labe, moșnegi bărboși stînd rezemați în bîte, plozi mărunți cît mușuroaiele uitîndu-se în bătaia grăbită a flăcărilor.

Era cea din urmă noapte de popas, acolo în vecinătatea munților părăsiți — și nimeni nu trebuia să doarmă. Oameni vechi întocmeau sfaturi, povestind despre locurile viitoare, pe unde fuseseră în tinerețe depărtate.

— Odată... povestea Roman Pop, un moșneag cîrn, cu ochi mari, odată, pe cînd umblam lumea în golănie către Răsărit, într-o seară caii noștri și-au oprit trapul pe malul unei ape mari... Dincolo, ce credeți că era ? În gura unui cort, la foc, ședeau patru căpcîni !... Cum ne-au simțit caii lor, au prins a sforăi...

— Măi... Măi... se minunau ascultătorii. Și, după aceea ?

Roman Pop și-a desfăcut pieptarul :

— Ia-n uitați-vă... vedeți zaua asta cu care mi-i îmbrăcat pieptul ? glonț de pușcă a primit și a scăpărat... Cît vedeai cu ochii, țara unde coborîm noi acum era pustietate. Băteau lăcustele și bolile. Cît vedeai cu ochii, numai pustie... Puteai fi omorît în toată voia...

— Dar acum ? l-a întrebat careva. Acum cum o fi fiind ?

Moșneagul și-a înclinat capul pe o parte și a stat așa un timp :

— Cum o fi, cel-de-sus știe... Dar nu prea cred ca în cîțiva ani să se fi întocmit lege acolo. Știu că oamenii înfundau pădurile... Și numai așezări pustii găseai, cît vedeai cu ochii. Mai cu seamă pămîntenii de acolo trăiau numai în crîșcare... Iată... așa cum trag boii noștri în jug, așa i-am văzut eu pe pămîntenii de-acolo, cu grumajii în obadă...

— Atunci... s-a cutremurat o femeie. De ce ne ducem ? Pe capul alеșilor să cadă blestemul... că ne-au scos de prin case...

— Stai... s-a prefăcut că rîde Roman Pop. Încă nu blestema... Așteptați... Eu, din capul locului, m-am pus în contra... Caligraful m-a suduit. Ascultați, oameni buni. Avem să ne mușcăm pumnii... Rău avea să ne fie aici, dar dincolo o să ne căim...

Cei ghemuiți în umbre, la o parte, se ridicau și s-apropiau de focul povestitorului :

— Cum spuneai, bade ?

— Ciini cu colaci în coadă... a răspuns moșneagul. Acolo bat secetele și lăcusta. Te poate omorî oricine, fără judecată...

Iar după o clipă :

— Vă amintiți focul tătăresc de la 717 ? Atunci cînd ne-am bătut la Prelunci...

Care din ei nu trecuseră prin cumpăna aceea ? Toți au tresărit, pîndind întunecimile. Vînturi depărtate parcă aduceau tropote repezi... Vedeau chipuri înspăimîntate, cu iataganele-n dinți. Focuri roșii luminau de după munți... Femeile fugeau răcnind... Cîrduri de oameni, legați în funii, tîrîți în urma cailor...

— Cine credeți că a adus atunci sălbătăciunile în munți ? Domnul Moldovei, Mihai al Racoviței... Ca să-i fie lui bine, a adus peste pămînt lăcustele... După cît am aflat eu de la oameni drumeți, acolo se pare că tot el e stăpîn acum... Ne băgăm în gura lupului...

— Dacă-i așa... a tunat din glas Ion Găitan, haidam la sfat... Să-l întrebăm pe Șperlă : ce are de răspuns la nevoia asta ?

— Șperlă ? a rîs Roman Pop. El, dacă știe face slovele, ne crede proști... El spune că atunci cînd a fost la Moldova, a găsit binele... Vorbea de struguri și grîu...

— Care mai merge la Șperlă ? a întrebat Găitan, sculîndu-se. El trebuie să răspundă și să jure... Cui a dat banii noștri ? Pe mîna cui ne duce ? Că dacă l-om prinde cu golul...

Și oamenii au pornit prin întunecimi, spre sfatul alecșilor, îndîrjiți, cu Roman Pop în frunte.

— Vai de măiculița lui Șperlă... rosteau ei.

Dar Roman Pop s-a furișat după un gorun, și a rămas în urmă, cu gîtul întins înspre focul sfatului.

— Mană ca la Moldova nu se mai află... grăia în întuneric un glas de bărbat, aproape. Dacă vă amintiți de rodul adus de iscoadele israelitene, din Hanaan... Erau struguri grei, că se îndoiau parii pe care-l duceau. Spicul de grîu era plin cît hulubul.

— Doamne-Dumnezeule... se tînguia un glas de femeie. Nu-i așa, Costane, că o să ne zidim casă de lut ?...

— N-ai grijă... i-a răspuns înfiorat bărbatul. Și casă de lut ne-om zidi...

— Cu răchiți la poartă... a rostit alt glas de femeie.

— Toate... Toate... grăia bărbatul. Cînd vezi țara aceea, parcă-ți ia ochii lumina soarelui...

Roman Pop tușea, apropiindu-se.

— Pacea lui Dumnezeu... a rostit el.

— Vino mai aproape... l-a chemat glasul bărbătesc. Care-i acolo ?

— Grăiai de țara Moldovei... De unde o știi ?

— Eu, bade, n-o știu... că n-am văzut-o cu ochii mei... Ceea ce știu, am auzit de la Caligraf...

Roman Pop a prins a rîde, furișîndu-se mai departe, înapoi către focul lui.

— Vezi ? întreba femeia, tînguindu-se, după o tăcere lungă. Îmi spunea mie inima că nu-i bine acolo...

Și după aceea a prins să bocească :

— Și ușa am lăsat-o descuiată... Și cîinele în lanț l-am lăsat... Mînca-v-ar scîndurile patului...

— Taci... o ogoia aspru, bărbatul. Ce-o păți o lume o să pățim și noi...

— Mai am cîteva zile și nasc... se tînguia femeia, mai departe, Cum m-ai pornit tu, Costane, cu pîntecele la gură ?...

— Taci... Taci... s-auzea femeia cealaltă. Ai să naști dincolo, pe-o pajiște verde... la răsăritul soarelui...

— Lasă, mamă... plîngea femeia. Domnia ta ești cu piciorul în groapă... Nu-ți pasă...

Bărbatul a scăpărat din amnare și flăcările mărunte aprinzîndu-se, arătau fața albă a unei femei tinere, o băbuță ghemuită între doi butuci și un bărbat cu pălărie mare. Toți priveau focul și tăceau, visînd.

Gura femeii tinere încremenise într-un zîmbet speriat. Bărbatul o privea peste flăcări, așteptîndu-i parcă un răspuns. Numai bătrîna, după ce flăcările au prins putere, și-a încrețit toată fața lungăreață într-un zîmbet :

— Doamne... Acum la bătrînețe... Parcă m-aș duce la un botez... Îmi aduc aminte, Ioană... cînd te-am făcut eu... Eram pe munte... Am gemut și m-am trîntit în rouă... Nu știu cum, mi-a venit să mă rog sfîntului soare — și grăiam : „Sfinte soare, răsai și ajută-mă...“ Și cînd a răsărit soarele, te-am și ridicat în mîini — și i te-am arătat...

— Taci, mamă... Ce-o da Dumnezeu...

Dar pădurile s-au trezit deodată, la o chemare de trîmbiță.

— Ce-o fi oare ? întrebau bărbații. De ce ne cheamă ?

Trîmbița răsuna iar și iar.

Turmele scufundate în umbră, simțind neliniștea oamenilor, au prins a ieși la drum.

— Nu vă speriați... s-auzeau glasuri în toate părțile pădurii.

— Ce-i ? De ce sună trîmbița ?

— Vă cheamă la sfat... Hai mai repede... A trecut miezul nopții...

Un nour mare, alb, se arăta dinspre Răsărit, și după ce și-a zvîrcolit multă vreme trupul uriaș, a încremenit deasupra singurătăților. În pădurile negre a pornit o cernere de argint. Simțindu-i prezența deasupra, oa-

menii tresăreau și tăceau și cei care grăbeau către locul sfatului se opreau sprijinindu-se de copaci, uimiți, și se uitau speriați la așezarea uriașă.

Varan sta în car, cu fața în sus, cu ochii mari la nour. Cît ai clipi, și-a înfoiat plămînii, scoțînd glas răgușit, prelung, de cocoș. Chiar și bătrînii adînciți în sfat, au tresărit, cînd unul dintre ei, ridicînd din întîmplare fața spre vîrfuri, a zărit nourul și l-a arătat cu mîna întinsă. Iar nourul rămînea neclintit ca un ciudat continent răsărit deasupra pădurilor.

Într-un car sta culcată o femeie. O tot întreba un copil :

— Spune-mi : e adevărat că acolo unde mergem noi se află un șipot care are să te tămăduiască ?

— Da, da... răspundea femeia. Este acolo un șipot cu ape făcătoare de minuni. Am să-mi bag în apele acelea picioarele — și am să pot umbla...

A gemut, după un răstimp :

— Acolo, într-o zi, am să pot merge și umbla, ca alte femei...

— Săraca mama... scîncea glasul de copil.

— Ian tăceți... i-a întrerupt de sub car un glas mînios de bărbat. Tăceți și adormiți !..

— Lasă, Ioane... se tînguia femeia. Că eu numai alinarea gîndului o mai am...

Omul ofta. Scăpăra să-și aprindă pipa, și umpluse preajma de scîntei. Cînd se-nverșuna și scăpăra mai repede și scînteile săreau mii și răsmii, i se deslușea fața cu ochii stufoși, plecată asupra mîinilor.

Vite legate la proțap, cîini de pe sub alte care se mișcau în umbră cu neliniște.

„Cît blestem... gîndea Roman Pop uitîndu-se la carul neputincioasei. Caligraful ar trebui spînzurat, pentru toată bejania asta..."

Și a pornit, hotărît, spre sfat.

Trîmbița lui Filimon tăcuse de mult, și o mare îngrămădire de bărbați și femei se strînsese împrejurul bătrînilor.

Caligraful Șperlă sta în picioare și grăia arătînd cu mîinile lui lungi către Ironim Buhosu și către Marința.

— Eu, în numele obștei, vă cunun... Dacă am fi la noi acasă, am fi băut vinarsuri și am fi chiuit...

— Taci... a strigat o femeie, izbucnind în bocet.

Dar Caligraful vorbea mai departe, fără a o lua în seamă :

— Ironim... tu te cununi acum cu toată obștia de sub Ineu. Cum vei duce-o tu, așa are să meargă... Avem înainte drum lung și presărat cu spini...

Ironim și Marința i-au apucat mîna dreaptă pe rînd și i-au sărutat-o.

Focul de la mormîntul lui Pastei urca drept. În zarea lui se vedeau picioarele suflecate ale bătrînilor care aruncau în flăcări cetini, cu furcile.

— Să iai seamă... tuna glasul aspru al Caligrafului mai apoi. Trebuie să duci la loc verde și luminat toată suflarea asta... Eu, cum se arată geana, pornesc înainte, la Răsărit.

— Așa-i... i-a răspuns Ironim Grămadă, strîngînd din umerii largi. Eu și cu Caligraful pornim către Răsărit cum se arată geana...

— Să ții minte... Vorbea Caligraful mai departe. Locul unde ne ducem se cheamă La Nuci. Auzi ? La Nuci se cheamă... Mîi pînă la Cîmpu Lung, sub Rarău... De-acolo, ții drumul tot la vale, pînă la apa Sucevii. Peste trei săptămîni, ai să zărești turnuri, în tîrgul Sfîntului Ion...

— Am auzit, bade... i-a răspuns Ironim. Lasă... Nu-mi știi vrednicia ?

Roman Pop își făcea loc către Caligraf prin roata de trupuri.

— Unde duci oamenii aceștia ?

Amîndoi bătrînii s-au măsurat cu ochii.

— Să nu te bagi... i-a grăit Șperlă.

— Duci obștia la moarte... a scrîșnit Roman Pop. Ai să-ți mănînci pumnii...

Sfîrșind, și-a tăiat drum prin mulțime și s-a pierdut în întunecimi.

— Ei, bade Caligraf, cum e vorba asta ? a întrebat careva după o tăcere lungă.

— El totdeauna s-o pus împotrivă... a răspuns cu mînie Caligraful. Cine nu are încredere se poate întoarce...

Apoi au pornit șopotele : nu cumva îi vînduse Caligraful ? Trebuia să meargă cu dînșii, o dată cu toții, la cumpănă, să dea seamă...

— Ascultă... a ieșit înainte un baci, arătîndu-și pumnul. Ai să mergi odată cu noi, cu toți..

— De ce ? l-a întrebat Misail. Tata are să meargă înainte...

— Tu să taci ! i-a răspuns baciul. Eu, în oameni încrucișați ca tine, n-am credință...

— Încrucișat e tat'tu... a răcnit Misail, gata să se repeadă cu pumnii, dar Melixina l-a apucat de braț, trăgîndu-l spre dînsa :

— Lasă-l... îți pui mintea...

Dar baciul se mîniase rău și ridicase bîta.

— Cu tine am o vorbă veche... striga el, către Misail, gata să-l pălească.

— Măiculiță-Doamne... chiuia Melixina, apucîndu-l de piept.

— Nu te pune cu dînșii... s-au amestecat alți oameni și baciul s-a tras la locul lui.

— Oameni buni... văd că mă bănuiți.. grăia cu glas de dojană Caligraful. Iată : dacă vreți, eu nu mai merg înainte...

— De ce, tată ? a strigat Misail. Pentru niște guri scîrnave...

— Tu să taci... l-a întrerupt Caligraful.

— Taci... i-a șoptit Melixina. Și-n gînd își spunea : „Dă, Doamne, nenorocire să se-ntîmple... să vadă Buhosul ce-i vornicia..." De ce adică să fie el în fruntea oamenilor și nu Misail ? Nu-i el fecior de Caligraf ? Nu-i voinic cît ursul ? Și puița asta de Marința... De ce să fie ea vorniciță ? „Nenorocire să cadă..." blestema în gîndul ei Melixina, uitîndu-se către norul de deasupra care începuse a se învineți. „Cît e de frumos Buhosul..." a tresărit deodată, văzînd fața lui Ironim luminată de flăcări. Și-i venea, parcă, să se repeadă la dînsul, să-i spună :

„De ce, bre ? De ce nu m-ai luat pe mine ?"

S-a întors spre Misail, și după ce l-a privit lung, l-a repezit la o parte, cu umărul, spunîndu-i :

— Spurcăciunea lumii...

— Ah... a suduit el, gata s-o lovească.

Cine a început a rîde cu glas tare.

— Tăceți... Îndată e ziuă... au strigat niște femei.

Unii deslușeau în pustie, spre Răsărit, întîi ca un plîns depărtat, apoi ca un cîntec.

Norul de deasupra, prinzînd colori ca aurul, pogora parcă tot mai aproape de vîrfuri.

Cineva a rostit deodată :

— Ascultați... cîntă Varan din ceteră...

Și glasul ceterei s-auzea mai deslușit, prelung, greu de plînset. Apoi s-a deslușit, prin îngrămădirea pomilor un călăreț pe cal alb. În urma lui veneau alți călăreți și o femeie striga :

— Bată-vă para focului... Iată, vin nuntașii...

Chiotele călăreților spintecau codrii. Niște băietani au aruncat în flăcări grămezi de vreascuri. Preajma s-a îmbrăcat într-o lumină roșie, pînă departe — și pe sub arbori se vedeau pîlcuri de turme și oameni adormiți.

Filimon și-a pus trîmbița la gură și a dat strigătul de nuntă, ca odinioară în țara părăsită. Călărețiis-au oprit înaintea sfatului și Bonțoi care venea în fruntea lor, cu un toiag gătit cu bășmăluțe și crengi, a început după datină :

— Bună dimineața, cinstiți socri mari —

Bătrînii sfatului se uitau unul la altul.

Dar Ironim, apucîndu-și mireasa de mînă, i-a răspuns :

— Mulțumim, cinstiți conocari...

Femeile zîmbeau strîmb, și le curgeau lacrimile.

— Săracii miri... ce noroc au avut...

Tras deoparte, Varan însoțea cuvîntul conocarului, cu acorduri line, cu tîmpla culcată pe ceteră.

Cînd Bonțoi tăcea să răsufle, el ciupea strunele repede.

— Dac-am fi la noi acasă... vorbea Ironim, v-aș fi cinstit, oameni buni...

Dar Bonțoi l-a întrerupt, strunindu-și calul și rostindu-și mai departe urarea :

— Nu știu dacă eu mint,
Dar am auzit despre o floare de-argint :
Și am venit cu hîrlețe de-argint
S-o săpăm,
Și lui Ironim podoabă s-o dăm,
Să-i fie floarea casei...

Atunci Caligraful, după ce a privit petele sîngerii ale răsăritului — și-a potrivit cu mîna mustățile și pletele, și i-a răspunz rîzînd :

— Ați venit cu hîrlețe de-argint ?
Au venit alții, cu hîrlețe de aur
și n-au putut-o săpa...
Că floarea asta-i vrăjită...

Filimon i-a luat din gură cuvîntul :

— Ba, eu cred să-i lăsăm să sape,
pe la munți, pe la ape...

— Ba !... s-a amestecat Irodion Grămadă :

— Eu am venit cu graba :
Să nu-i lăsăm să umble degeaba...

Ca din pămînt, au răsărit în fața conocarilor ulcele mari de lut, pline cu foc de prună.

— Luați și beți... îi îmbia Motrici, cu o oală mare în mînă.

— Întîi, bătrînii... a răspuns Bonțoi.

Iar Varan, la vederea ulciorului, a prins să cînte mai cu putere.

După ce aruncau pe gît licoarea tare ca focul, bătrînii se cutremurau și țînteau singurătățile.

Sus, pe măgură, focul lui Pastei se stingea ; pale de flăcări se-nclinau repede și după ce se culcau în jar nu se mai înălțau.

— Pentru pomenirea lui... grăia Caligraful, îndreptînd mîna cu ulcica de lut către măgură. Bun tovarăș și vornic ne-a fost...

Și cu toții au tăcut cu fața spre măgură.

Un băietan urca repede cărarea să întocmească focul din nou.

Dar, ajungînd sus și zărind răsăritul soarelui, și-a scăpat mîinile în lungul trupului. Vîrfurile tuturor munților aveau coroane uriașe de aur. Nourul alb, după ce și-a întins către Răsărit un gît lung, puternic, a pornit greoi, descoperind fața vînătă a cerurilor.

— Se luminează de ziuă... striga băietanul de pe măgură.

Dar sîngele ciobanilor se înflăcărase și închipuirile vedeau holde și ape verzi. Glasurile deveniseră mai tari, mai răstite.

— Să mă bată Dumnezeu, se blestema Caligraful. Dincolo ne așteaptă raiul...

Și arăta cu mîna spre Răsărit.

— Ții, tot în jos, apa Sucevii... Treci pe lîngă lunci fermecate, pînă la cîmpia noastră...

În vremea asta, călărețiî săreau cu caii peste flăcările înalte, după datină Bonțoi cîrîia ca corbul, și calul lui se ridica în două picioare în fața focului. Niște băietani au prins a bate pămîntul, cuprinși pe după cap, în răsunetul adînc al ceterei. Oile s-apropiau de oameni privindu-i. În tot lungul popasului carele prindeau a scîrții. Femei și copii, ghemuiți pe sub boande și țundre, în frigul dimineții, ascultau larma conocarilor și întrebau :

— Nu pornim ?

„Are să-și muște pumnii tîrfa...“ își spunea Melixina, uitîndu-se la înfățișarea împărătească a lui Ironim, care grăia cu Șperlă deoparte.

Marința își pusese desagii înfloriți în carul cu lada obștei și era gata să se urce și ea.

— Ai să-ți mușți pumnii... a oprit-o Melixina. Ascultă, Ironim mi-a fost ibovnic...

— Să taci... i-a răspuns Marința. Cîte pîrleazuri nu sare un om frumos ? Nu ți-i rușine ?

— Mie ? Pentru ce ? Ție să-ți fie, că urcai anume la el pe munți... Parcă nu știu că ți-a crescut pîntecul ?

Și a continuat cu glas stăpînit :

— Ai să nești viperă... nu om... Ai să nești prunc cu coarne....

— Pentru ce mă blestemi ? a întrebat-o Marinţa, speriată.

— Am să te pălesc cu genunchiul în pîntece... să lepezi...

Şi s-a repezit la dînsa, dar e venit repede Ironim.

— Ce vrei ?

— Fii blestemat ! a icnit Melixina. Oale şi ulcele să se aleagă...

Şi după ce Melixina a plecat repede, cu capul în pămînt, Ironim grăia către Marinţa, care plîngea în broboadă :

— Hai... Hai... Taci... De-acum, acest car ni-i casă şi masă...

— Stai lîngă mine... îl ruga ea. Pune-mi mîna pe inimă...

— Lasă... i-a răspuns el. De-acum am treabă... Nu vezi ? Lumea...

— Ard-o focul, lumea... bocea Marinţa, în timp ce Ironim împărţea porunci în toate părţile.

Departe, înainte, mugeau vitele, scîrţîiau carele, gata de drum. S-auzeau strigătele, plînsete de copii.

Călare pe un armăsar negru, Ironim a alergat înainte şi după ce s-a oprit şi a privit multă vreme cum se orînduiesc pentru cale lungă vitele, oamenii şi carele, a dat semn de plecare, cu mîna.

În faţa lui, soarele răsărise.

— Înainte, spre pămînt luminat... a strigat el, şi din carele grele, din graba mersului pe jos, de pe toate feţele, i-au răspuns zîmbete de încredere şi prietenie.

Băietanii cu fluierele se rînduiseră la spatele lui, din mers.

— Vrednic bărbat... grăiau oamenii.

— Dumnezeu să ni-l ţie... oftau femeile.

Melixina îşi oprise carul sub un arbore şi rămăsese tocmai departe, la sfîrşitul convoiului. Îşi trăsese broboada pe ochi, să nu i se vadă obrazul pămîntiu. În răstimpuri, cînd urcau dealuri mari, ea zărea înainte un anumit car împodobit cu crengi de brad şi-şi acoperea faţa mai tare. Înaintea lor, în cer şi pe pămînt se deschideau poiene de aur.

XIV

Negustorii din Homora se uitau lung în urma celor trei bărbați pletoși care străbăteau ulița mare.

Cel mai înalt, cu tașcă de piele la șold, cu pălărie cu marginile întoarse în sus, pășea înainte, adîncit în cine știe ce gînduri. Al doilea, scurt, lat în spete, cu sumăieșul pe umeri, era numai ochi în fața tarabelor încărcate cu fel și chip de lucruri. Din mers, pipăia valurile de pînzeturi, se uita mirat la îngrămădirile de oale și ulcioare ; întindea brațele spre pălăriile și cușmele întinse pe frînghii, în fața ferestilor și ușilor. Cînd drumețul cel înalt se oprea și se uita în urmă, el grăbea pasul și ajungîndu-l se minuna :

— Cîte lucruri... Eu... tîrguri n-am mai văzut...

Drumețul al treilea, slab și încrucișat, s-a făcut la o vreme nevăzut ; intrase repede într-o dugheană unde se vedeau înșirate în fereastră mulțimi de cocoșei și șuierători de tinichea. Își scociora punga cu un fel de sete, scoțînd cîțiva bani de aur. Luîndu-i banii și privindu-i, negustorii îl întrebau :

— Vii din țara Maramureșului ?

— De-acolo vin... răspundea flăcăul. Ce, nu-s banii buni ?

— De buni, sînt buni... Dar mai trebuie... i-a spus unul, făcînd semn cu ochiul către ceilalți.

Și flăcăul s-a scotocit din nou în fundul pungii, mai scoțînd cîteva monede. Apoi a ieșit în prag, cu fața roșie de bucurie, și a apucat între buze coada cocoșelului de tablă — sufiînd din toate puterile. La auzul strigătului mărunt, flăcăul s-a îndîrjit și a mai suflat o dată, de data asta în mijlocul uliței, pe urma celorlalți doi drumeți care-l așteptau sprijiniți în bîte.

— Uite, tată, ce am... striga Misail, fugind aproape, cu mîna întinsă.

— Să taci... l-a oprit Caligraful, continuîndu-și vorba cu Irodion Grămadă.

Misail și-a vîrît cocoșelul în pungă.

— Oamenii spun... grăia mai departe Caligraful, cică spre Răsărit au dat ciuma și lăcustele...

— Doamne ferește... s-a cutremurat Irodion, înălbindu-se. N-ar fi bine să trimitem veste în urmă, să oprească ?

— Doamne apără-ne... a șoptit Misail, descoperindu-se și făcîndu-și cruce către o turlă scînteietoare.

După aceea a scos cocoșelul din curea și l-a azvîrlit într-un șanț, pe furiș.

Au pornit mai departe, tustrei, spre vechiul han al Bourei.

— Ducem lumea la moarte... grăia Irodion Grămadă, așezîndu-se la o masă sub streașină.

Tustrei și-au desfăcut ștergarele, frîngînd pîinea. Dar nici unul nu mînca ; se uitau în pămînt, închipuindu-și grozăviile ciumei și lăcustelor.

— Cînd vin... istorisea Caligraful, întunecă cerul. Se reped la pămînt și cînd se ridică iar, rămîne colb ; și țerna o rod și o mestecă...

— Dar ciuma ? l-a întrebat Misail. Ciuma cum e ?

— Taci... s-a cutremurat Irodion Grămadă.

Caligraful i-a răspuns :

— Ciuma vine în chip de muscă. Ți se pune pe față sau pe mînă și te înțeapă... După aceea, te înnegrești ca lutul...

Și pentru că o muscă mare îi tot da tîrcoale în jurul frunții, zbîrnîind, Misail se ferea, spunînd :

— Doamne ferește...

Și tot azvîrlea cu mîna pe sus, să fugărească musca.

S-a lipit cu spatele de perete și și-a tras pălăria mai adînc pe ochi.

— Asta înseamnă că trebuie să dăm veste în urmă... a spus Irodion. Sprintene ți-s opincile, Misaile ?

— Nu te grăbi... l-a întrerupt Caligraful. Să mai ascultăm și alți oameni... Iată... a arătat el cu mîna, spre Răsărit, către un călăreț care venea în goana calului, învăluit în suluri înalte de colb.

Ceilalți oameni de pe sub streșini s-au oprit din sfaturi. Hangiul, un armean înalt, galben și subțire ca paiul s-a ivit în prag. Dar călărețul și-a continuat galopul. Ochii mirați i-au deslușit pieptul îmbrăcat în zale, plecat pe gîtul calului. Înaintea lui, ulițele se goleau de-

odată. Negustorii au prins să tragă obloanele, pîndeau largul drum al Păltinoasei.

— Jos, în Moldova, se întîmplă o cumpănă... a spus un moșneag cu pieptar scurt. Nu cumva dau iar tătarii ?

Carele de sub streșini plecau înjugate în grabă, în scîrțîitul aspru al roților butucănoase și bărbați numai cu bățul în mînă grăbeau în lungul ulițelor. Cîte doi-trei se opreau la colțuri și numai capetele li se vedeau cum pîndesc drumul Răsăritului.

Hanul Bourei s-a închis și s-a zăvorît pe dinlăuntru. Sub streașină, rămăseseră numai cei trei ciobani din Maramureș.

— Poate-i vremea să ne întoarcem tustrei... a spus Caligraful, alb la față. Să ferim oamenii și turmele...

— Haidam... i-a răspuns, speriat, Ironim Grămadă, sculîndu-se și strîngîndu-și ștergarul.

— Hai repede... îl îndemna Misail, speriat peste măsură.

Dar n-au mai apucat a părăsi streașina hanului, căci întăi s-a văzut pe cer deasupra dealurilor răsăritene un nour galben de colb învîlvorîndu-se tot mai repede. După aceea s-au deslușit mii și mii de tropote și nechezături năvălind către tîrgul cu ferești oblonite și cu uliție pustii.

Misail Șperlă a fugit în dosul hanului și s-a ghemuit într-o movilă de paie. După ce s-a mai uitat o dată asupra bulucului dinspre Păltinoasa, Ironim Grămadă s-a făcut una cu pămîntul, între niște butuci din ograda largă a hanului.

„Mie mi se cuvine să mor...“ își spunea Caligraful, rămas singur la masă. După ce s-a descoperit și s-a închinat cu pleoapele strînse, s-a așezat liniștit pe scaun rostind rar :

— Treacă, Doamne, și focul acesta...

Prin îngrămădirea caselor s-au auzit o vreme țipete de femei, vaiete și bocete.

Pe dealuri, alergau oameni cu capetele goale, abia ducînd legături grele, către pădurile încremenite în apele soarelui.

Dar în scurt timp a pogorît tăcerea peste toată Homora. Numai niște cîini urlau și se sfîșiau, fugărindu-se în lungul ulițelor.

Cei ce fugeau către codri zăreau sub streașina hanului un om stînd la masă, și răcneau :

— Fugi ! Fugi ! Fugi !

Și arătau Răsăritul cu mîinile.

Dar Caligraful nici nu se clintea de pe scaun. Se înfășurase mai strîns în suman, căci îl apucase un frig Se gîndea la norodul care venea din urmă, și se tînguia :

— Aripă de vînt aș vrea să capăt, ca să ajung și să le spun...

Își închipuia moartea norodului, trecut prin sabie, în vreo poartă a munților ; și pe Ironim și pe Marința și pe Melixina și-i închipuia cu grumazurile în bălți de sînge. Dar mulțimea de prunci ? Dar femeile neputincioase, ciungele și oloagele înțepenite între draghinii carelor ? Toți, toți, vor trece prin moarte amară ! După trecerea morții, vor da peste stîrvuri corbii și cîinii. Pădurile vor duhni a hoit, din tot norodul lui.

Și Caligraful gemea, tînguindu-se :

— Îndură-te Doamne... Pune acum în calea vrăjmașului zid de foc, pînă la cer... Răsădește cu mîna ta, păduri nepătrunse...

Și nici nu-și dădea seama cînd au oprit, bulucindu-se la han, o mulțime de oșteni, sărind de pe cai, înconjurîndu-l din toate părțile și întrebîndu-l cu glas răstit :

— A trecut pe-aici un călăreț în fugă ?

— Un călăreț în fugă ? bîiguia Caligraful ca de pe altă lume. Nu... Eu n-am văzut nici un călăreț în fugă...

— Ba a trecut ! a strigat Misail, apropiindu-se și uitîndu-se mirat la oșteni. A trecut acum o clipă, a continuat el, arătînd cu mîna lungul uliței.

— Taci... l-a ghiontit Caligraful, fulgerîndu-l cu ochii.

— De ce să nu spun, dacă a trecut ? s-a supărat Misail.

Atunci, din pîlcul de oaste din drum s-a desprins un oștean vîrstnic, cu barbă mare. Cei descălecați lîngă

streașină, s-au dat la o parte, să-i facă loc, înclinînd frunțile.

— Scoală-te ! Scoală-te ! au strigat cîțiva către Caligraf.

— De ce să mă scol ? întreba ciobanul. Ce-i, dacă e domn ?

— De ce nu te scoli în fața oștenilor mei ? a tunat din glas oșteanul bărbos. Ridică-te !

— Ridică-te, tată... se tînguia Misail, gata să cadă în genunchi.

— Eu mă ridic numai în fața Domnului Dumnezeu și în fața munților... a răspuns Caligraful Șperlă, sculîndu-se, înalt — și înfruntînd mînia bărbosului. Domnia ta, nu ești nici Dumnezeu nici munte...

— Să i se taie capul... s-a auzit un glas din pîlc.

— Pentru așa ceva, trebuie judecată... a răspuns Caligraful.

— Cine ești și de unde vii ? l-a întrebat bărbosul.

— Sînt cioban și domn pe munca mea... Cobor la Moldova, din țara Maramureșului...

Și îndreptîndu-și tîmpla către ograda hanului, a strigat :

— Hei, Irodioane !...

Misail căzuse în genunchi și tremura.

Irodion Grămadă s-a ivit de după poartă și a înlemnit în fața oștenilor.

— Scîrbă ! a scrîșnit bărbosul, croindu-l pe Caligraf cu biciul peste obraz — și s-a depărtat repede.

Din vîrca albastră au țîșnit șiroaie de sînge.

— Vede cel-de-sus... a rostit Caligraful, în urma lui.

Atunci s-a apropiat de dînsul un oștean bătrîn și i-a șoptit la ureche :

— Taci... E mai bine !

Și a adăugat, îndepărtîndu-se :

— Vremea lăcustei...

Pîlcul s-a pus din nou în freamăt, tot către Apus, pe urma fugarului.

După plecarea lor, tîrgul și-a deschis din nou obloanele ; negustorii vorbeau cap la cap în mijlocul ulițelor.

Fugarul urmărit ar fi fost un fecior de boier, dușman de-al voievodului și acum își căuta scăparea în Ardeal. Dar cine putea să afle adevărul ? Căci zi de zi se petreceau atîtea istorii ! Din josul țării veneau atîtea zvonuri ; fiecare drumeț oprit la hanul Bourei din Homora aducea cu dînsul întîmplări mari, petrecute pe la cetăți și tîrguri.

— Pentru vîrca asta are să-mi plătească... spunea Caligraful, ștergîndu-și fața cu dosul mîinii. Într-o zi, are să-mi plătească...

— Să nu plătești tu cu gîtul... i-a răspuns rîzînd rău hangiul înalt și galben ca paiul.

— Eu ? Pentru ce mi-ar lua grumazul ?

— Doamne... se minuna hangiul, bătîndu-se cu palmele peste genunchi ; de unde vii tu, că ești așa de fără frică ?

— Eu ? a rîs amar Caligraful ; eu țara mi-am părăsit-o și tîrla, numai să nu fiu călcat în picioare... Ca mine, a făcut un norod întreg... Sate și obștii ne-am urnit, ca să nu cădem cu barba la picioarele domnilor...

— Și toți sînt așa de mîndri în țara de unde vii ?

Dar pe Caligraf îl ustura vîrca pînă-n străfundul creierilor. Scrîșnea vorbind :

— Pe mine, pînă azi, nimeni nu m-a pălit... Și am șaptezeci de ani...

Clătina din plete, privind cerul la Răsărit :

— Împărat de-ar fi — și are să mi-o plătească...

Iar hangiul îl privea tăcut, crezîndu-l sărit din minți, din pricina loviturii.

— Taci, tată... icnea Misail.

— Eu numai în mormînt am să tac... s-a mîniat mai tare Caligraful ; pentru ce aș tăcea în fața oamenilor ?

Hanul Bourei își întindea umbra schimonosită peste bălegarul și urmele de roți din tăpșan, căci soarele începuse să scapete după măgurile împădurite ale Rogoșei.

Simțind apropierea înserării, cei trei drumeți s-au înseninat la chipuri, gata de drum. Au pornit, cu pași

mari, desprinzîndu-și umbrele din umbra hanului. Privindu-i din ușă cum se îndepărtează, hangiul plescăia din limbă, întrebîndu-se :

„De unde or fi, că n-au teamă ?"

Cît norod nu văzuse el căzînd cu fruntea în glod și-n țărînă și-n bălegarul vitelor, aici, în fața hanului, cînd poposeau domni ? Cîte capete nu văzuse el căzînd la butuc, pentru o vorbă scăpată din greșeală ? Iată : de pe pragul pe care sta el, abia s-a șters urma de sînge de acum cîteva săptămîni, cînd a fost ucis Gavril al Țapului din Bucșoaia... La fel ca și azi, trecuse pe-aici un boier cu pîlcul ; și nu i-a plăcut boierului cum i s-a închinat omul care era băut și se clătina...

— În genunchi, vită... a răcnit boierul.

— Oi cădea și-n genunchi, dacă-i nevoie... a răspuns omul ; dar tare-s amărît ! și tremură inima-n mine... Ieri, am avut de plătit năpasta... și n-am avut bani destui... și mi-au luat vaca.

Și a continuat, clătinîndu-se :

— Cucoane, nu-i fi aflat domnia ta drumul la Dumnezeu ? Aș vrea să mă duc la el, să mă plîng... Aș vrea să-l întreb : „Doamne, pentru ce ai despărțit omul de om, și pe unul l-ai făcut rob și pe altul stăpîn ? Pentru ce unul cîntă și se desfată în grămadă umbroasă, iar altul se cutremură și blestemă ?"

Și-n timp ce oștenii îi legau mîinile la spate, el, cu fața aprinsă, răcnea spre boier :

— Să bat cu bățul în poarta cerului... și să întreb : „Este loc și pentru cei flămînzi și însetați ? Că pe pămînt, Doamne, noi nu mai avem loc !...

După ce l-au pus cu gîtul pe pragul hanului și unul îi ținea părul capului sub ciubotă iar altul își cerceta tăișul paloșului, el tot mai bolborosea :

— Pentru ce, Doamne ?

Hangiul s-a cutremurat, sărind de pe prag, privind pieziș locul unde fusese tăiat gîtul lui Gavril al Țapului.

Se uita pe drumul Păltinoasei, dar cei trei drumeți trecuseră răscrucea și-i înghițise înserarea și dealurile.

XV

Cu cît se îndepărtau de munți, locurile se arătau copleșite ca de-o spaimă. În puterea zilei, zăreau înaintea lor, departe, fel și chip de arătări în apa clătinătoare a morților ; deslușeau pe creste de dealuri pîlcuri de călăreți, izărîndu-se repede în cenușiul zării ; șiraguri nesfîrșite de care se tîrau către cetatea albastră a munților.

Păsări mari negre, vîslind repede din cine știe ce zări, se roteau pe deasupra celor trei drumeți, o vreme, după aceea coborau înaintea lor, în colbul drumului, iar către Răsărit, cerul se arăta tot mai roșu ; nouri grăbiți își tîrau umbrele schimonosite printre dealurile arse de arșiță.

Misail Șperlă se oprea și-i arăta cu mîna, urmărindu-i cum se adîncesc în depărtarea gălbuie. Săgeata soarelui îi străfulgera pînă-n creieri și sîngele le zvîcnea în tîmplă. Se uitau unul la altul, pe-ascuns ; se pîndeau cum își schimbă fața zi cu zi. Ochii Caligrafului se prăbușiseră în fundul capului ; fața i se scofîlcise, îngălbenindu-i-se ; umerii îi căzuseră ; în răstimpuri, ostenit peste măsură, se oprea, iscodind depărtarea ; genele i se înroșiseră și-l usturau. Nici unul nu îndrăznea să grăiască ; Irodion Grămadă abia își tîra picioarele ; după clipe scurte de răsuflet, scutura din umeri și pornea mai departe.

Numai Misail Șperlă, din timp în timp, se oprea în colburile fierbinți și se uita în urmă la zările depărtate ; cu mîna streașină, căuta să străbată cu ochii albăstrimile ; cînd deslușea zidul munților, striga răgușit :

— Munții... Munții...

Dar ceilalți doi nu-l auzeau ; cu capul în pămînt, pășeau abia răsuflînd. Cînd ajungeau la porțile satelor, se opreau tustrei, iscodind ulițele, casele cu uși căscate. Pe sub streașini de stuh se iveau rareori chipuri de oameni ; de prin șuri negre se arătau boturi de cai. Și cu cît mergeau spre Răsărit, pustiul era tot mai mare ;

la Ilișești, la Brașca, la Bălăceana, nu rămăsese țipenie de om ; numai pe dealurile depărtate se deslușeau pîlcuri de care în mers către păduri și munți. Uneori, din pădurile depărtate se arătau rotocoale de fum, urcînd la cerul aprins ; erau focurile sălașurilor noi ale pămîntenilor fugiți din calea pustiei. Drumeții se opreau și priveau îndelung semnele fumului. Iar dintre goruni, de pe măguri, fugarii, pîndind depărtatul drum domnesc, zăreau trei oameni mergînd și închipuirile torceau și țeseau. Căci ce ființe pot fi acelea care se duc către ținutul pierzaniei ? Poate că erau schimnicii de la Voroneț și Homora, pogorîți în toiaguri să iasă în calea prăpădului, să facă la cer semne de alinare ? Și astfel, oamenii din păduri, urcați în vîrful brazilor și gorunilor, urmăreau mersul celor trei drumeți, izărîndu-se tot mai adînc în apa morților. Oameni vechi vesteau că au să s-arate trei ciobani dintr-un ținut de sus și au să aducă mîntuire. Nu cumva aceștia erau cei trei ciobani ? Se spunea că ceasul domnului Moldovei sunase ; păstorii prooroci vor coborî ca să-l judece pentru toate năpastele aduse asupra pămîntului, pentru lăcomia lui de argint, pentru birurile cele noi puse asupra norodului ; și ciobanii, la scaunul judecății, îl vor întreba :

— Măria ta, ai uitat că ești tot om născut din femeie ? De ce ne apeși ?

Alții vesteau cum că trei păstori s-au și înfățișat la scaunul domnesc, și au bătut cu toiagul în porți, strigînd :

— Vai ție, Doamne... Foc și pulbere are să ți se aleagă din stăpînire...

Iar după plecarea păstorilor, într-un amurg, peste tîrgul Iașilor a bătut cumpăna ; întăi s-au arătat pe deasupra turnurilor niște păsări cu tăciuni aprinși în clonțuri. Oamenii au ieșit în ulițe și se uitau la cer, cuprinși de cutremur. Iar păsările s-au rotit multă vreme pe deasupra acoperișurilor, pîndind și căutînd ; și cînd s-au repezit din slavă ca niște fulgere asupra așezării domnești, focul a izbucnit din toate părțile deodată.

Domnul și boierii au scăpat cu bărbile și veșmintele aprinse.

Dar multe plăgi aveau să mai cadă asupra lumii, după cum era scris. Drumeți ciudați, cu pletele încîlcite, cu ochii holbați, străbăteau drumurile și oprindu-se pe la fîntînile părăsite vesteau rarilor călători cumpenele.

Colburile se înălțau zi cu zi în lungul drumului, arătînd ca o apă cu valuri galbene. Pe întinderi de zile întregi, drumeții nu găseau nici o urmă.

Dar, uneori, se opreau tustrei, speriați, cînd în mijlocul colburilor se frămîntau înaintea lor ghemuri vinete de șerpi treziți din moleșeala căldurilor.

Șobolani vărgați pîndeau la marginea șanțurilor, fugiți din holda ciuruită de focul nevăzut.

Stîrvuri de cai, pe jumătate roase de cîini și păsări negre, arătau la cer picioarele butucănoase.

Numai vietățile țarinilor, după ce treceau ei, îi urmăreau o vreme, fugind pe marginea drumului. Hultani roșietici, cu aripile căzute, nici nu tresăreau la ivirea lor.

Cînd răsărea luna galbenă, prin cer și pe cîmpie se cernea ca o apă tulbure.

Cei trei maramureșeni nu-și conteneau mersul, pînă nu se prăbușeau de istovire. Cu închipuirea copleșită de cîmpia verde, Caligraful gemea în răstimpuri :

— Acolo, tot locul e înconjurat de rîuri și de păduri... Acolo, nu pătrund nici arșițele, nici mușteie ciumei...

Și încerca să grăbească pasul. Dar picioarele i se făceau tot mai grele.

— La pieire și moarte... se cutremura Irodion Grămadă. Toți oamenii noștri au să cadă și au să-i mînînce hultanii. Cum au să străbată turmele pustia asta fără apă ?

— De-acum, înapoi nu mă mai pot întoarce... se tînguia Misail. Totuna-i... Mergem înainte...

— Ba, o dată cu noaptea ai să te-ntorci... Dă poruncă lui Ironim să se furișeze cu toată vietatea în munți. Să coboare pe drum ocolit, pe apa Moldovei. Căci cumpeni mai mari ne așteaptă...

— Mi-i frică... a răspuns Misail, oprindu-se.

În fața lor se vedeau colibele Florințului.

— S-a sfîrșit... se tînguia Irodion Grămadă. Aș vrea să mă întind pe o prispă și să dorm... să mor...

Și, fără s-aștepte răspuns, a pornit către sat, coborînd dealul.

XVI

Asfințitul cădea pieziș, ghemuind smocuri de raze roșii în ochiuri de geam rotunde. Cîteva sălcii vinete întindeau asupra satului brațe deznădăjduite.

Irodion s-a oprit deodată, în fața unei arătări ghemuite în colb.

Era un bărbat aproape în pielea goală, cu trupul plin de buboaie negre, cu genunchii strînși, dîrdîind într-un frig năprasnic. Ochii bulbucați arătau ca două lipitori.

Cînd s-a oprit drumețul, omul a început să-și adune repede, cu amîndouă mîinile, movila de colb în jurul trupului, bolborosind :

— Fugi... Fugi...

După aceea a început să se tînguie cu glas tare, la apropierea Caligrafului și a lui Misail :

— Frați creștini... în numele lui Dumnezeu...

— Să fugim... s-a cutremurat Misail, dar Irodion Grămadă intrase în sat și se-ntinsese pe o prispă.

— Îndată vine noaptea... spunea florințeanul.

Din pîclele înserării s-au arătat cîteva cioare peste acoperișurile țuguiate. Un cîine vînăt se ivise de după o șură, iscodind lungul drumului și întîrziindu-și multă vreme ochii asupra stîrvului viu din colb.

Cei trei drumeți, ghemuiți pe prispă, auzeau ca prin vis cum prinde putere o viață înspăimîntătoare.

Parcă simțeau pe mîini și pe obraji niște răsuflări fierbinți, lacome, parcă auzeau dinți clănțănind, mîrîituri, urlete scurte dîndu-le tîrcoale din toate părțile.

Ridicau mîinile prin somn, strîngeau pumnii, zvîrcolindu-se, încercînd să se smulgă din truda de plumb.

— Dumnezeu... Dumnezeu... răcnea Irodion Grămadă prin somn, și deodată s-a smucit de pe prispă și a por-

nit, așa adormit, drept înainte, strigînd : Mînați cîrdurile... Fugiți... înapoi în munți...

Iar omul din colbul drumului i-a răspuns rîzînd în hohote :

— Te-a mușcat și pe tine ciuma...

Și-a întins amîndouă brațele, apucîndu-l de picioare. Irodion se împotrivea, zbătîndu-se, dar ciumatul rîdea fioros și s-a ridicat în genunchi, i-a răsucit mîinile la spate și l-a doborît lîngă el. În răstimpuri, glasul lui căpăta blîndețe mîngîietoare și spunea pipăind tîmplele ciobanului adormit :

— Lasă... Lasă...

Și-i potrivea capul pe movila de colb, îi tot privea fața albă.

După o vreme, s-a întins lîngă străin, sprijinit într-un cot, iscodind ulița lungă a satului, sub luna galbenă.

Javre cu cozi subțiri și cu stîrvurile supte au început să se arate în lungul uliței, pășind ușoare către ciumat, și îl înconjurau din toate părțile, răsărind de după toate casele. Strînse unele lîngă altele, se așezau cu botul pe labe, cu toate lumînările verzi ale ochilor îndreptate spre fața blestematului.

Căței mici i se ghemuiau între picioare, adormind deodată ; dulăi flocoși, cu părul bătucit de scaieți, își făceau loc spre dînsul, rînjind colții în toate părțile. La o parte, cîini mari se încleștau în luptă, hîrîind, hămăind în jurul cățelelor cu ochi aprinși.

Și veneau mereu alți și alți cîini, umpleau preajma ghemuindu-se tot mai strîns unii lîngă alții, cu boturile pe labe.

Se tîrau încet pe pîntece, apropiindu-se tot mai mult și mai mult de trupul plin de bube, scoțînd limbi lungi, aspre și clămpănind din boturi. Cînd s-apropiau prea tare, florințeanul se prefăcea că vrea să sară în picioare, dar se sălta într-un cot și rîdea. Se trîntea la loc în colb, în timp ce javrele, speriate pentru o clipă, se strîngeau din nou cap la cap, mîrîind. Dar văzînd lîngă trupul ciumat un trup nou, îngrămădirea de cîini a dat semn de spaimă.

Apoi, unii se tîrau prin colb, spre fața străinului, să-l miroase; îi lingeau mîinile, îi miroseau tălpile mari ale picioarelor. În ochii roșii li se aprinsese ca o vrajbă; mîrîiau mai tare, apucîndu-se cu colții. Un dulău flocos, cu urechi clăpăuge, s-a tras deodată înapoi, să-și facă vînt asupra gîtului descoperit al străinului, acolo unde văzuse sîngele zvîcnind. Dar alți cîini s-au repezit asupra dulăului, trîntindu-l în colb, cu labele în sus. Și pînda cîinilor a început iar: unul cîte unul se tîrau pe nesimțite, pe pîntece, apropiindu-se tot mai mult de omul cel nou. În trupul florințeanului, sîngele abia mai zvîcnea, de aceea, unul cîte unul, cîinii îl păraseau, trecînd toți în partea unde dormea în somn greu ca munții Irodion Grămadă.

Florințeanul se tîrguia, privind luna albă:

— Doamne... Ca umbra m-am risipit...

Și coborîndu-și ochii asupra lui Irodion, a continuat, după ce l-a privit lung:

— De-acum, vei zăcea tu în colburi... Tînăr ești, și-i vai de tinerețea ta... Mîine, la răsăritul soarelui, ai să-ți privești mîinile — și ai să zărești întîi o pată neagră... După aceea are să s-arate bolfa...

Și rîdea:

— Mîine-poimîine... au să vină dinspre Răsărit carele negre... Un popă lung are să pîndească satul, și are să-l stropească cu aghiazmă...

După un răstimp, a început a plînge:

— Ce ești tu vinovat, străinule? Fugi... Fugi...

Și s-a repezit asupra ciobanului, zguduindu-l:

— Trezește-te! Fugi!... răcnea el. Du-te în munți...

— Lasă... i-a răspuns Irodion, prin somn. Lasă...

— Frate... se tînguia ciumatul plecîndu-se spre dînsul. Fratele meu.

Și lacrimile îi curgeau nestăvilite.

Cînd s-a trezit Irodion, Misail și Caligraful stăteau în picioare și-l priveau. În fundul Răsăritului abia se zăreau ca niște tăciuni roșii; luna căzuse de mult după munți; un vînt fierbinte bătea dinspre împărăția zorilor. Neguri joase umblau pe dealuri, ca niște munți puși în

mers. Iar focul din depărtări se tot aprindea în calea biruitoare a soarelui, deasupra colibelor din Florința.

— Dumnezeu cu tine... a rostit Caligraful, plecîndu-se asupra lui Irodion.

— Cît am dormit... s-a cutremurat acesta, gata să se scoale, dar și-a tras genunchii spre gură, zărind lîngă dînsul locul gol al ciumatului. Colburile îi păstraseră forma trupului.

— M-am visat mergînd înapoi către turme... bolborosea ciobanul.

Simțea ca o fulgerătură în șolduri și a răcnit deodată, îngrozit. Brațul drept îi ardea.

— Ciuma... bîlbîia Caligraful. Ciuma...

Iar Misail Șperlă, trăgîndu-se înapoi din locul acela, a rostit cu ochii ieșiți din cap :

— Ciuma... Fie blestemat cerul și pămîntul...

Irodion și-a dus brațul drept la ochi, și după ce a deslușit la încheietură, ca o pată albăstrie, rotundă, a prins să rîdă.

— Dumnezeu să te ierte... a gemut Caligraful, gata să se îndepărteze pe urma lui Misail.

— Frate... a răcnit Irodion. Pentru ce mă lași ?

Dar bătrînul a pornit mai repede, cu capul strîns între umeri. În sufletul lui se desfășura o bătălie uriașă. Misail se tot oprea, își întorcea capul peste umăr, iscodea mișcările lui Irodion.

— Hai mai repede... l-a îndemnat Caligraful.

Și făcea pași din ce în ce mai mari, peste valurile de colb, cînd printre casele Florinței s-a auzit un glas tînguitor de rugăciune și scrîșnetul unor roți grele de haraba.

— Fugărește, Doamne, arșița... ciuma... se tînguia glasul puternic. În pustie să fugă...

Trupul bisericuței începuse să se cutremure, în bătaia lungă a clopotelor. Cerurile se deschideau tot mai albastre, și numai luceafărul de ziuă mai stăruia ca o scînteie, în apele depărtărilor.

— Iată... se tînguia glasul, cînd clopotele tăceau. Iată : poporul meu a fugit și s-a ascuns în pustie...

Oameni iscodeau casele, căutînd morții. Păşeau pe vîrful picioarelor şi se chemau prin semne, cînd li se părea că aud foşnete în încăperi. Dar nici ţipenie de om nu se afla în Florinţa, în afară de cei trei ciobani din Maramureş.

Caligraful şi cu feciorul lui se furişau tot mai repede, către pîlcul de arbori.

— Pe badea Irodion au să-l îngroape de viu, a spus Misail deodată, cuprins de groază.

— Taci... i-a răspuns Caligraful. De-acum... el e pierdut !

Dar în vremea asta, Irodion Grămadă fugea prin ţarini, căutîndu-i.

Harabaua pornise la deal către Homora ; preotul, stînd în picioare, între draghini, cu braţele desfăcute ca într-un semn de binecuvîntare — arăta ca o pasăre mare, neagră.

Doi dintre oamenii domneşti duceau calul de căpăstru, îndemnîndu-l prin colburile grele.

Şi-n vreme ce soarele biruia cele din urmă neguri, arătîndu-se roşu pe culmile singurătăţilor, Caligraful, cu capul strîns în piept, se întorcea înapoi către locul unde-şi lăsase tovarăşul. Se tînguia.

— Irodioane... Irodioane...

— Şi văzîndu-l pe Irodion cum se furişează prin ţarini, venind spre dînsul, Caligraful a sărit peste drumul domnesc, din trei salturi largi, abia atingînd colburile.

— Ciuma... Ciuma... striga el, îngrozit.

„Înainte... Înainte... îi poruncea un glas depărtat. Orice s-ar întîmpla, înainte..." Din urmă, veneau oamenii şi turmele...

— Mai repede... răcnea către Misail. Întoarce-te la turme... Apără-le !

Din urmă venea viaţa, copleşitoare, veneau fluierarii de sub culmile Ineului, cu feţe frumoase ca de îngeri, veneau fetele însetate de viaţa cea nouă. Toată obştia se gîndea la dînsul şi unii îl pomeneau, poate, în rugăciuni, îl urmăreau cu închipuirea pe depărtatele drumuri fierbinţi, îi căutau urma opincilor în colburi. Veneau copiii cei mulţi, viaţa de mîine. Curînd, într-un răsărit

apropiat poimîine poate, îi va arde în fața ochilor culmea Oadeciului, acolo unde va sălășlui viața cea nouă a turmelor. Între goruni și brazi, vor pune temelii noi și casele se vor înălța asemeni altarelor, turmele se vor desfășura în mana grasă a ierburilor, chiotele băietanilor, glasul trîmbiței lui Filimon vor saluta soarele vieții fără început și fără sfîrșit. În toiul cîșlegilor, vor porni conocarii, după legea bătrînilor. Vor veni nourii și ei vor chiui spre dînșii, la începutul ploilor. Își vor descoperi tîmplele, uitîndu-se drept în sus, în mările tulburi ale văzduhului. Legea obștilor va înflori și va străluci, în cîmpia străjuită de păduri veșnice.

— Fii tare, Misaile... striga baciul.

— Cu bine, tată, cu bine... i-a răspuns flăcăul. Să ne vedem sănătoși, într-un răsărit de soare...

— Cu bine Misaile... cu bine...

Și săltîndu-și umerii, Misail privea drept în ochii Caligrafului :

— Dacă pier, cerul să vă aibă în grijă...

S-a întors repede, apucînd către colibele Florinței. Pășea rar, măsurat cu ochii înfipți în negura depărtată a culmilor natale. Deslușea parcă vîrful înzăpezit al Pietrosului, spinările aspre ale Toroiagei, înălțimile pururi albastre ale Ineului. Pe lîngă tîmple îi vîjîiau lin vînturile pășunilor de pe culmi. Se vedea pătrunzînd în cetățile codrilor fără hotare și grăbea pasul măsurat, lărgindu-și-l. Glasuri adînci de buciume au prins a-i alina auzul. Nu vedea împrejuru-i nimic. Noaptea de lîngă apa Țibăului, atunci cînd l-au înmormîntat pe vornicul Pastei, înflorise cu toate focurile în inima lui. Și pasul i se tot lărgea, mîncînd întinderile. Viața turmelor stătea acum în puterea lui. El trebuia să le scape, ocolindu-le prin cărărui verzi, pe după munți, pînă va trece prăpădul.

Pe un deal se vedea ciumatul din Florința, înconjurat de ciurda vînătă de cîini. Omul striga și-i făcea semne cu mîinile, iar haita urla. Misail nu auzea nimic. Și abia cînd omul acela a coborît în fugă, ciobanul s-a oprit, a ridicat bățul, în semn de apărare.

— Ce vrei ? l-a întrebat el.

— Auzi ? Tu nu auzi ? grăia ciumatul, cu glas speriat, arătînd cu mîna la cer.

— Vezi-ți de drum... i-a răspuns flăcăul.

— Oprește... bolborosea ciumatul, vrînd să-l apuce de mînă.

Atunci Misail Î-a pălit cu măciuca drept în frunte, și a pornit repede, să cîștige timpul pierdut.

Pe la amiază, în vîrful dealurilor de la Balaceana, s-a oprit să se uite în urmă, pentru întîia dată.

Simțise, urcînd, ca un vînt răcoros și acum nici nu-i venea să creadă : la Răsărit se întocmiseră pe zări nouri negri. Un vînt repede pleca holda uscată, vestind apropierea ploilor.

Acum, tot pămîntul Moldovei și toată vietatea lui s-ar mîntui, dacă s-ar deschide izvoarele adîncului. Viața ar izbucni, verde, copleșitoare, din nou, sub cumpăna văzduhurilor ; bobul de grîu împlinit și căzut în colburi, între bulgări fierbinți, ar încolți ca un semn de glorie ; noianuri de rădăcini s-ar învălmăși însetate, sugînd aurul vieții, din humă, cucerind necuprinsul țarinilor. Zările goale s-ar împodobi iar cu mîndrețea plantelor clătinătoare ; șobolanii s-ar furișa sub dîmburi, începîndu-și iar viața din întuneric ; pui mărunți ar zvîcni ca niște inimi pline, sub haturi ; șerpii ar pîndi răsăritul soarelui și s-ar încolăci pe crengi și pe ramuri, salutîndu-l. Din pădurile albastre, păsările ar veni iar, ca într-o împărăție nouă a verdeții. Plugarul, scofîlcit la chip și rob pe pămîntul boieresc, ar răsări iar între holde, venind din păduri ca din fundul veacurilor ; ar da chiot cerului și sub chiotul lui viața cîmpiilor ar porni ca dezlegată dintr-un blestem.

Misail Șperlă căzuse în genunchi, la vederea cumpenei, și săruta țerna căutînd-o cu fruntea și cu tîmplele.

A pornit iar, către Ilișești, și toate buciumele munților îi răsunau în auz.

Dar cînd a ajuns pe alt deal, a privit din nou în urmă și a văzut zările Răsăritului goale.

Cumpenele se risipiseră în necuprins.

XVII

Spre înserări, glasul clopotelor căpăta înălțimi și parcă milioane de trîmbițe ar fi răsunat după dealurile negre care ascundeau tîrgul Sfîntului Ion.

Pămîntenii, acoperiți cu pădurile și cu munții, ascultau cum îi cheamă și cum îi tînguie clopotele.

Ani și ani amari fugiseră ei așa, cerînd ocrotirea gorunilor și tovărășie sălbăticiunilor, pînă s-abăteau cumpenele către alte laturi de lume.

Acum blestemul ciumei se însoțise cu lăcomia lui vodă. Zapciii împînziseră țara, strîngînd pămîntenii de grumaji.

Niște popi înalți se opreau la porțile satelor și apucau plugarii de gît, în numele lui Isus Cristos, cerîndu-le bani și cu o mînă apucau grivnele, cu cealaltă făceau semn de blestem asupra năpăstuitului ; tunau, din piepturi puternice, afurisenie asupra sărăciei satelor ; luau vitele, turmele, bulucindu-le cu ghioaga ; încărcau în harabale țoalele afumate și păduchioase, iar cînd oamenii gemeau chemînd ocrotirea lui Dumnezeu, ei răspundeau :

— N-a spus Fiul Omului : *„fericiți cei săraci ?“* Pocăiți-vă ! Nu vă trebuiască avuție... Că vin furii și vi le fură, și moliile și vi le destramă...

Și le vorbeau despre lumea de dincolo, pregătită de la începutul lucrurilor, pentru mîngîierea celor săraci.

— Acolo veți trăi în verdeață și desfătare. Aici, pe pămînt, nu-i loc de hodină pentru voi ! Aici, legea voastră e munca pînă la istovire...

Cît de bine era mai demult, pe vremea răzeșilor, sub Ștefan-Voievod-Bătrînul... Rînduri peste rînduri de oameni au fost sărăciți și pustiiți de drepturi. După moartea marelui și sfîntului domnitor, țara a rămas în plean, înecată-n venin pînă-n grumaz. Acum, la un semn de clocot, satele se ridicau pentru apărarea ogorului care nu era al lor. Bărbații apucau parii și coasele și se învălmășeau și mureau cotropiți în țărînă. Apărau holda boierească și zidurile de piatră, în vreme ce plozii și muierile lor mureau în suliți și în pari, sau sub copitele cailor iuți.

La sfîrșitul încrîncenărilor, boierii pe care-i apărau căpătau de la voievozi daruri și răsplăți în nesfîrșite pămînturi.

Țăranii rămîneau tot închirciți în buruiana amarului.

Asemeni unor corăbii luminoase pregătite pentru văzduhuri, se înălțau bisericile, după fiecare bătălie, pentru pomenirea faptelor. Astfel a fost înflorită și secerată floarea țărănimii. Haturile cîmpiilor, temeliile apelor, zidurile pădurilor sînt amestecate cu pulberea luminoșilor băietani morți pentru apărarea curților. Dac-ar putea grăi adîncile ierburi, dacă uriașii goruni ar căpăta glas, veacuri ar putea istorisi despre frămîntările nedreptății.

Acum, buba neagră și arșița veniseră ca un semn de sus, poate spre a potoli lăcomia domnească.

În puterea nopții, satele pustii s-aprindeau singure, zvîrlind în cer vacarmuri de scîntei și fumuri negre. Rînd pe rînd, noapte după noapte, depărtările se învîlvorau și așezările de colibe, ghemuite sub cușme grele de stuf, se măcinau în puterea sălbatică a focului.

Iar clopotele Sucevii gemeau, scufundate în cenușa depărtării, dînd veste Moldovei că pustia se întinde tot mai năprasnică.

În sălbătăcia arborilor, oamenii își închipuiau cum vine sfîrșitul lumii.

Ochii osteniți ai lui Irodion Grămadă degeaba căutau soarele, degeaba ridica mîna la cer și vrea să strige...

Vedea înainte un foc uriaș, dincolo de turnurile Sucevii unde băteau clopotele.

În gîtlej i se cuibăriseră pulberile — și cînd tușea, stupea numai glod.

De cîtva timp i se tot năzărea lîngă dînsul un cioban înalt, bătrîn, cu plete cărunte, care seamănă așa de bine cu Caligraful...

În răstimpuri, arătarea îl întreba :

— Ai auzit de țarina La Nuci ? Acolo sînt rîuri verzi și umbră...

Și-l îndemna :

— Nu vrei să-ți faci pumnii căuș ? Ia apă în pumni și bea...

— De ce mă chinuiești, Doamne ? se tînguia ciumatul.

— Prostule... rîdea arătarea. Nu vezi grădinile umbroase ? Iată-le : întinde mîna ; sînt lîngă tîmpla ta...

Irodion gemea și deslușea grădinile, prin păienjenișul privirilor.

— Doamne... ofta el, căzînd în genunchi.

Întindea brațele, să cuprindă stufișuri mlădioase și bolborosea :

Cît am umblat... Cît...

Dar arătarea rîdea deasupra lui :

— Prostule... Ai chiorît ? Ai prins să visezi...

Și vraja cîmpiilor se risipea.

Acum, sta lîngă o albie seacă, unde se vedea ca o urmă de vită, plină cu apă verzuie.

Arătarea s-a azvîrlit deodată, luîndu-i-o înainte, acoperind apa cu trupu-i uriaș.

— N-ai s-o bei... rînjea ea. N-ai s-o bei — și ai să mori de sete... Îmi dai sufletul, în schimbul apei ?

— Te ucid... a scrîșnit Irodion, repezindu-se.

Dar arătarea s-a făcut nevăzută. Și-n timp ce drumețul își înfingea buzele în cloacă, sorbind-o cu tot cu lintiță, parcă auzea un glas :

— N-ai să vezi cîmpia La Nuci, niciodată...

Însă însetatul n-avea vreme s-asculte. Și-a înfipt gura și a doua oară, dar apă nu mai era : pe fundul cloacei, o broască mare zbătea din labe, cu pîntecul galben în sus și mii de gîze negre, încleștate unele de altele, se frămîntau, dezgolite de apă. Un pui de șarpe negru, subțire ca paiul, ieșise de sub trupul broaștei și zvîrcolindu-se în josul albiei se zbătea ca și cum ar fi lunecat pe jeratic.

— Ca sălbătăciunile... se tînguia ciobanul, sculîndu-se.

Ruinele cetății din Suceava se arătau negre, aproape. Irodion urca abia tîrîndu-și picioarele. Încă un pas și va zări zarea verde.

Inima i se umpluse de cîntecul clopotelor apropiate și cum a zărit turnurile Sfîntului Ion a căzut în genunchi, cu tîmpla pe rohatcă.

Se tînguia, cu umerii zguduindu-i-se :

— Doamne... Unde-s ţarinile ?

Printre ruine şi turnuri, ochii lui au zărit crestele locurilor rîvnite, împodobite în purpură, la capătul depărtării.

Cît de bine semăna creasta Oadeciului şi Ineul albastru şi cu vîrful Ciungilor !... Iată, colo spre Răsărit, pădurea albastră a Voronei ; sălciişurile Hancei se văd ca o pîclă ; apa Sucevii sclipeşte şi arde între păduri, vie ; suluri de fum se văd ca nişte semne ale vieţii, peste coroanele arborilor.

Irodion Grămadă intrase în tîrgul care se zguduia sub puterea clopotelor.

I se părea că aude de sub pămînt, din cine ştie ce temniţi, glasuri tînguitoare. Boceau femei. Urlau cîini, cîntau, prelung, cocoşii.

Prin obloanele sparte, se vedeau vălmăşagurile din dughenele prădate.

Turnurile Sfîntului Ion îşi arătau capetele uriaşe, peste desimea arborilor. Cărări înguste duceau pînă la uşa mănăstirii unde se zărea, în umbra neagră, o lumină.

Acolo, între lumînări şi icoane, un călugăr bătrîn, cu barba şi pletele pînă la brîu, a tresărit deodată, cînd a auzit intrînd în mănăstire paşi de om.

A văzut ca o arătare cu ochii arzîndu-i în fundul capului, păşind rar, ciocănind piatra cu vîrful băţului.

— Anticrist... a întrebat Călugărul. Cine eşti ?

— Mi-i sete... bolborosea ciumatul, prăbuşindu-se în faţa altarului.

— Cine eşti ? a întrebat iar călugărul.

— Cioban din Maramureş... Merg către pămîntul La Nuci...

— Ţi-i sete ?... a întrebat iar călugărul, cu glas uscat, văzînd pe mîna străinului o bolfă neagră. În numele Domnului Dumnezeu, urmează-mă...

— Apă... apă... rostea ciobanul, abia şoptit, ridicîndu-se şi pornind în urma călugărului care-l tot pîndea, întorcîndu-şi peste umăr un ochi vînăt, stufos.

Treceau printre arbori, către părul Cocăinei.

— La Nuci, pămîntu-i verde... spunea ciobanul. Din urmă, vine obștia... vin turmele.

— Auzi... a spus el deodată, oprindu-se cu dreapta ridicată la cer. Ian auzi... Parcă s-apropie trîmbița...

— Hai mai repede... i-a răspuns călugărul. Trebuie să-ți stingi setea...

Și-l tot pîndea cu un ochi vînăt, peste umăr.

— Mă arde în fundul capului... bolborosea ciobanul.

— Lasă... a răspuns, mînios, călugărul, oprindu-se la ghizdurile fîntînii și ridicînd capacul greu.

Sprijinindu-și pieptul uscat de bîrna ghizdurilor, Irodion Grămadă s-a plecat repede asupra ciuturii apucînd-o cu amîndouă mîinile.

Un glas dinlăuntrul lui striga :

„Ia seama...“

A vrut să ridice capul, să se uite la călugăr, dar acesta l-a apucat de picioare și l-a îmbrîncit cu toată puterea în adînc, izbind capacul și depărtîndu-se repede.

XVIII

Fără început și fără sfîrșit, treceau turmele prin umbra munților. Ziua se vestea largă și luminată. Trîmbița lui Filimon strălucea, cetera lui Varan vrăjea pădurea. Bonțoi, călărind alături de Ironim Buhosu, îngîna toate păsările din munți. Fluierarii cu lungi fluiere de aramă, păștnd dîrji, în două linii, în urma călăreților, cîntau pentru binecuvîntarea răsăritului. Chiar și pruncii, ghemuiți pe sub bulendrele din care, trezindu-se, rîdeau la soare, făcîndu-i semne cu mîinile. Țara nouă se arăta verde și primitoare.

— Mînați, mă ! strigau bacii, punînd umerii la butucul roților.

Și toată suflarea obștei se uita rîzînd la fața împărătească a lui Ironim Buhosu.

Cîtă frumusețe, cît bine era în viața asta nouă... Parc-ar mîna turmele în pornală, spre păscători, depărtate, spre ierburi line... Pășuni luminate îi așteptau, sub lungi amurguri.

Și norodul mînca întinderile, văile și dealurile, adîncindu-se tot mai mult între verdețurile pămîntului nou, tot în sus către tîrgul Homorei.

Și obștia toată cînta parcă, grăbindu-se, udîndu-și miile de picioare goale prin roua ierburilor.

Flori mari, de toate culorile, își arătau mîndrețea, ivite la marginea drumului. Hribi roșii luceau în albăstrimea dintre goruni, ca niște cupe; hulubi sălbateci uruiau din măgură-n măgură, în pustnicii nevăzute. Iar peste vîrfurile drepte curgeau în nesfîrșit puterile luminii, ca o binecuvîntare a tuturor viețuitoarelor.

Obștia urca și cobora, se mlădia pe după dealuri, pe după munți și totul lucea și strălucea. Țoalele vechi, rupte, mindirele desfundate, țundrele roase, cîrpite, cușmele flocoase, arătau în fulgerarea luminii ca niște podoabe împărătești.

Ochii, osteniți de-atîtea nesomnuri, căpătau prospețimi și seninătăți.

Mîinile acestea mari, păroase și negre se mișcau cu o putere nouă, împingînd carele, mînuind bîtele și biciuștile.

La fiecare pîlc de păduri se revărsau noianuri de raze, încît, de fiecare dată poporul pribeag parcă pătrundea pe sub porți și arsuri de glorie.

Bătrînele uscate, molfăindu-și gingiile goale, surîdeau, cu ochii săgetați de minunățiile dimineții și se ridicau într-un cot, în sicriele lor de care, înfiorate de bătaia puternică a inimii.

„Doamne... oftau ele. E ca-n vremea tinereții !...“

Iar gospodinele tinere și fetele, păreau gătite cu urmuz și beteală. Bujorii obrajilor le ardeau.

Blestematul de Varan își zvîrlise pălăria pe ceafă și se pierduse în cîntece.

Sub mersul turmelor, ierburile și rădăcinile cărărilor se prefăceau fărîme și pulbere.

Și parcă pădurile și munții se urniseră venind în urma norodului. Ineul și Pietrosul, vîrful Ciungilor și Toroiaga se zăreau ca niște mărgele.

Acolo, departe, rămăsese obștia ciobanilor, pe înălțimi, dar alte înălțimi îi așteaptă și-i întîmpină.

Viața e la fel, oriunde; numai inimă bună să fie...

Ce-i, dacă obștia își mută bătrînii și turmele?

Oriunde e bine, în oricare parte a pămîntului, oriunde tresaltă și arde viața, oriunde crește și dă rod ființa și bucuria.

De ce să se fi amestecat cu glodul și să se fi ticăloșit ca niște paie netrebnice, oamenii aceștia ca munții de puternici?

Iată-i cum spintecă negura cu cușmele, cum deschid, parcă, porțile codrilor, cu umerii.

Acolo unde se vor așeza ei, viața se va preface vîltoare, din pămîntul verde vor țîșni vîrfurile așezărilor, la întrecere cu razele soarelui.

Roman Pop își va ține gura, și va cere iertare, dînd dreptate Caligrafului plecat înainte — atunci cînd îi va răsări minunea țarinilor noi în față.

Acum, se tot oprește. Alături cu el merg alți doi bătrîni și tustrei au toiaguri noi, verzi.

Munții se împuținau, scăzînd. Acum treceau printre niște dealuri sterpe și mărunte.

Pădurile rămăseseră în urmă și cîmpia îi învăluia într-o lumină galbenă. Întinderile osteneau ochii.

Tîrgul Homorei era aproape, i se vedeau hornurile în bătaia razelor.

Dar, oare din care stihii venea vîntul acela fierbinte?

Și de ce erau țarinile așa de sure? Unde erau pămîntenii?

Satele, cu uși căscate, cu porți deschise în larg, păreau moarte. Șiruri de plopi încremeniți străjuiau tăcerea și pustietatea.

Ici-colo, se zăreau corbi, pe praguri și pe prispe.

Pe sub șopruri, se vedeau topoare înfipte în butuci, ca și cum gospodarii s-ar fi dus acum o clipă spre fundul grădinilor, dar, cine știe de cînd erau gospodarii duși...

Pe clanțele porților se întocmise în așezare pulberea căci cine știe de cîtă vreme nici o mînă, nici un deget, nu le atinsese.

Ulii vineți încremeniți pe apa slăvilor pîndeau ogrăzile și cînd se repezeau, nu s-auzeau strigăte de păsări, de nicăieri. Viața fugise.

Colo, pe sub nouri și munți, răsăreau fumuri din cetatea fără hotar a pădurilor, unde se furișase Moldova.

Peste pustie, numai fumurile acelea erau treze, urcînd drepte la cer, prin lucirile de aramă ale asfințiturilor.

Zarea din Răsărit se arăta din ce în ce mai sîngerie. Vîntul bătea tot mai fierbinte, ca și cum obștia aceasta pribeagă ar fi mers către un ținut al focului.

Care acum urca pe dealuri, se tipărea în cerul roșu, oprindu-se.

Și astfel, oamenii obștei, îngrămădiți cot la cot s-au înșirat pe dealul de deasupra Homorei, arătînd cu mîinile deșertul.

De la Caligraf nu venea nici un semn ; cine știe... Poate căzuseră sub clonțul hultanilor, și Misail și Irodion și Caligraful însuși...

Carele s-au înșirat sub dîmburi și prin rîpi, în tot lungul drumului. Turmele trudite s-au tras pe imașuri.

Amurgul culca pînă departe hornurile Homorei.

Încolo, nimic. Numai uși și ferestre căscate și încăperi goale unde asfințitul umbla singur, colorînd și luminînd unghерele.

Dar iată că din cîrdul ciobanilor s-au desprins trei și coboară dîmbul.

Pășesc cu capul în piept.

— Moartea... a rostit Roman Pop.

— Taci... l-a oprit Motrici.

După aceea, Roman Pop și Motrici și-au întors fețele către al treilea.

— Ce ai de poruncit, Ironime ?

— Înapoi la Maramureș nu ne mai putem întoarce... l-a întrerupt Roman Pop. Înainte nu-i de mers... Ce porunci dai ? Cînd vă spuneam eu... Toată țara asta din fața noastră bătută de blestem a fost din veac... Cînd n-au ars-o și n-au mîncat-o domnii, au tăbărît lăcustele...

Și-n vreme ce tustrei urcau dealul înapoi, moșneagul tot bodogănea :

— V-am spus din capul locului... Eu... pământul acesta îl cunosc... Mai bine era să fi fost robi la noi acasă... Să ne fi făcut hoți, la noi în păduri... Aici... a continuat el, după un răstimp, o să ajungem tot robi și hoți...

După aceea, peste întinsul turmelor a coborît o tăcere de moarte.

Sfatul obștei vorbea încet.

Ironim asculta, stînd în picioare în mijlocul lor.

— Înapoi la Maramureș... a izbucnit deodată glasul aspru al lui Vlad Aramă. La Maramureș...

Și mulțimea de pe vale a răspuns :

— La Maramureș... La Maramureș...

— Ne-ați purtat către moarte... a continuat bătrînul. Unde-i acum Caligraful, să ne dea socoteală ?

Niște femei boceau în pîcla serii :

— Vai, sărmanele noastre case...

Toți își închipuiau munții natali.

Într-un car murise un copil, și femeile se tînguiau fără răgaz, răcneau și țipau, smulgîndu-și părul, blestemau și se închinau, bătînd mătănii repezi lîngă roțile carului.

Sfatul se prefăcea în sfadă. Neamurile lui Vlad Aramă, niște baci lați în umeri, urcau dealul, amestecîndu-se în vorbă.

— Noi ne întoarcem acasă... a spus, mînios, unul.

— Și noi... au răspuns alții. Care vrea moarte, ducă-se înainte...

Și iscodeau, pe sub sprîncene, fața lui Ironim.

Roman Pop se trăsese deoparte și sta singur, în umbră, ascultînd sfada.

Acum, dreptatea îi ieșise la iveală și iată că unul cîte unul, oamenii obștei treceau de partea lui. Nici unul nu-l întreba nimic, dar i se strîngeau la spate, gata să-i asculte porunca.

Iar Vlad Aramă nu mai sfîrșea cu bodogănitul.

— Pustia și cumpăna ! tuna el. De voi să se țină ! De voi care ne-ați urnit din bîrloguri ! Iar Caligrafului Șperlă să-i putrezească osul în pămînt străin...

— Taci... i-a spus, speriată, o femeie. Taci... Nu blestema.

— Ține-ți lioarba... a suduit-o Vlad Aramă. Piei din ochii mei !

— De ce ? l-a întrebat femeia ? De ce, bre ? Nu ești și tu om de sfat ? N-ai avut de spus cuvînt înainte de bejanie ?

Și urcau alte și alte femei, încleștîndu-se la sfadă cu neamurile lui Vlad Aramă și ale lui Roman Pop.

Pe nesimțite, norodul se despărțea în două : unii la spatele lui Ironim Buhosu, alții la spatele lui Roman Pop.

Cît de bine le era, abia cu cîteva zile înainte ! Se priveau drept în ochi și erau frați, bulucindu-și turmele printre munți. Își împărtășeau planurile despre pămîntul cel nou și se bucurau împreună, rîzînd. Totul se spulberase acum. Visul căzuse în pulberi.

— Care are curajul să mă urmeze ? a întrebat deodată Ironim Buhosu. Nu uitați că mi-am pus mîna pe cartea legii și am jurat să vă duc teferi pînă la locul de bine...

Obștia tăcea, surdă.

Numai Bonțoi și Varan, stînd alături, îi spuneau :

— Cu tine... Oriunde...

Iar Filimon i-a spus, bătîndu-l pe umeri :

— Eu, pîn' la mormînt...

— Nu-s cu mințile rătăcite, ca să vă tîrăsc în pustie, a continuat vornicul. Eu, locurile acestea le cunosc, că le-am mai bătut. Vom întoarce carele și turmele și-om apuca-o tot pe apa Moldovei în jos, pe după munți. Știu că unde-i vrere, acolo-i și Dumnezeu de față...

— Taci.... Taci... strigau niște băietani, neamuri de-ale Arămenilor.

Dar Ironim a continuat ridicîndu-și brațul :

— Trebuie, oameni buni, să stăm ziditi unii de alții. Așa cum am stat colo în munți la noi... Am stat cu parii la pîndă. Ați uitat ? Ani și ani ne-am tot apărat și am trecut teferi peste Țibău...

Norodul tăcea. Tabăra Arămenilor își întorsese fețele către Roman Pop.

— Ești mînz tînăr... grăia acesta către Ironim. Fugi, fugi, și crezi că toată lumea-i a ta. Deodată, ostenești și crăpi că n-ai știut cum să-ți irosești puterea...

— Așa-i... a rostit Vlad Aramă.

— Asta așa-i... grăiau între ei bacii Arămeni.

— Că-s tînăr, nu-i un păcat... le-a răspuns Ironim Buhosu. Eu am viața în față... Înc-o dată vă întreb : care mă urmează ?

Și, după un răstimp :

— Flăcăi ! Fluierari și cîntăreți din ceteră ! Voi pe cine-l urmați ?

Și norodul se bulucea prin pîclele începutului de noapte și cetele s-au amestecat deodată, gata parcă să se încleștеze într-o bătălie. Se căutau unii pe alții, cu ochii și se strigau.

Și astfel, unul cîte unul, băietanii au ieșit deoparte, strîngîndu-se într-un cîrd vînăt în preajma lui Ironim.

Varan și Bonțoi stăteau în frunte, ca niște aleși.

— Nu-i așa ? tot întreba țiganul, și ochii mari îi fulgerau sub pălărie.

— Cu tine Ironime... mormăia Bonțoi.

Bătrînii tăceau, deoparte. Își înfundau ochii în tulbureala nopții, în urmă — căutînd, parcă, drumurile de întoarcere.

— Haidam... a rostit Roman Pop, coborînd dealul, cu pași mari, spre care.

Ceata bătrînilor s-a frămîntat o clipă, după aceea a pornit.

— O să vă mîncați pumnii... a strigat Vlad Aramă, către băietani.

— Să nu vi-i mîncați voi... i-a răspuns Varan.

Și a rîs, întorcîndu-se spre Ironim :

— Au să se-nece prin colburi, ghiujii...

Dar Ironim tăcea, împietrit. Nenorocirea pogorîse ; obștia dată lui în seamă se destrămase. Era el vinovat de asta ? Nu era, cel mai bun, planul lui ? De ce să dea înapoi, din jumătatea drumului ?

— N-am eu dreptate... băietani ?

— Cu tine.. au răspuns băietanii, fremătînd. La nevoie, și hoți ne-om face...

Și gîndul unor întîmplări mari le mărea graba sîngelui.

Își aminteau nopțile de pîndă din munți cînd prindeau în arcane călăreții domnești ; cine a apărat porțile munților, ani și ani ? Nu băietanii aceștia ?

Bătrînii, speriați de-o secetă cu ceruri roșii, s-au tras deoparte. Atîta pagubă ! Ei se vor întoarce acasă, ca niște cîini bătuți și se vor linguși la pragurile stăpînilor, cerînd iertare...

Un flăcău a chiuit crunt, pe urma Arămenilor. Altul a fîșcîit scurt, ca hoții, cu șase degete pe limbă. Turmele tușeau și răsuflau repede, sub niște pîcle albe, în bătaia vîntului fierbinte. Bătrînii coborînd la ele, s-au oprit.

— Luăm turmele... a hotărît Vlad Aramă. Le întoarcem acasă...

— Asta nu... a spus apăsat Roman Pop. Cum, să le ducem grofilor plocon ? Oile rămîn ale băietanilor...

— Dacă-i așa, Arămenii nu-și părăsesc turmele... Ce să caute pe munți, cu mîinile goale ? Mai bine să urmeze calea băietanilor... Ce-o vrea Dumnezeu.

Și se furișau spre care, să le pregătească pentru întoarcere.

Îi întrebau bătrînele :

— Ce-i ? Ce s-a petrecut ?

— Ne întoarcem la Maramureș...

— Bine... Cît de bine... oftau bătrînele. Să murim pe prispele noastre... Să putrezim în lutul nostru...

Și se minunau, apucîndu-și tîmplele :

— Cum de ne-am potrivit la nebuneala bejaniei ? Cum ?

Colo, pe deal, băietanii parcă înebuniseră !

Ian ascultați cum cîntă fluierarii și parcă noaptea înverzește sub vraja adîncilor sunete de aramă...

Cetera blestematului de Varan, întovărășindu-le, pare un plîns molcom. Cîinii turmelor, dulăii aceia albi, mari cît berbecii, au prins a urla și oile una cîte una, părăsesc tăpșanul, către locul de unde vin cîntecele de aramă. Turme după turme se adună în jurul cetei de băietani — și cîntecele capătă putere de vrajă mai mare.

— Cu voi, flăcăi, batem lumea... a strigat și a chiuit Ironim Buhosu.

Și-i venea să-și întindă mîinile deasupra turmelor în freamăt, să le dezmierde cu toată căldura sîngelui.

XIX

Chiotele și murmurul adînc al fluierelor umpleau noaptea. Lîngă carul cu copilul mort s-au adunat încă din amurg femei, copii și bătrîni. Au făcut rost de mucuri de lumînări și le-au aprins lipindu-le pe tuspatru roțile. Au adus icoane și lăicere, împodobind locul, după datină. Dar o dată cu sfada, mortul a fost uitat, chiar și părinții și frații l-au părăsit, lăsîndu-l în paza icoanelor și lumînărilor. Acum, toți s-au întors. Și carul cu copilul mort a pornit cel dintîi, înapoi către munți. Mama copilului, o băciță înaltă, blestema :

— Flacăra să-l ajungă pe Șperlă... Pulbere să se aleagă...

Și bătea vitele, să scoată carul la drum, mai repede. Alte și alte care au prins a scîrții repede.

— Rămas bun, băietani... strigau bătrînii, către dîmbul cu cîntece.

Și se înfundau în apa întunecimilor.

Vitele lor erau slabe, dupuroase, și le ieșeau coastele cînd se încordau în juguri, la dealuri. Iar înainte, mergea carul cu mortul, înconjurat în sclipiri de lumînări.

Unde erau toate fetele obștei, oacheșele și trupeșele ?

Nici una nu se vedea printre carele acestea.

Mîndrețea și podoaba rămăseseră în preajma turmelor, în preajma dîmbului unde fluierele sclipeau în cîntece și Varan se scofîlcise la față și lacrimile îi curgeau pe ceteră.

Tinerețea toată s-a smuls de lîngă bătrînii care o tîrau înapoi către mormîntul uriaș al munților. S-au întîmplat plînsete și blesteme, s-au despărțit copii de părinți, frați de frați. Unii s-au suduit, alții s-au blestemat.

— Sănătate bună... ți-au urat alții, căutîndu-se cu ochii prin pîcle.

Marința părea o împărătiță, printre băietani. Fluierele lungi, toate cîntau pentru ea, s-o vrăjească și s-o înfrumusețeze mai tare. Sta lîngă vornic, ca-n stăpînirea verde a unui gorun. Și toate femeile acelea înfloriseră în zîmbete, în preajma băietanilor. Bătrînețea fugise. Ei vor cuprinde și vor zidi viața nouă, în pămîntul depărtat. Ochii fiecărui băietan luminează pentru o fată și au a-și spune, au a plănui împreună, atîtea... Numai la Melixina nu se uită nimeni. De cîtă vreme e dus ibovnicul ei, pe drumul Răsăritului ? S-o mai întoarce, oare ? De la tustrei cei duși, nici un semn... Poate — au murit — și i-au mîncat hultanii... Și rîsul și cîntecul de pe dîmb o împung în inimă. Ea n-are pentru cine rîde nici pentru cine cînta...

Către munți, apa Moldovei sclipește și strălucește, sub puterea de aur a lumii. Nici unul n-o zărise pînă acum. Ironim o arăta cu mîna și fluierele tăceau pentru o clipă.

— Călăuza noastră... a rîs Ironim, arătînd încă o dată sclipirile apei.

Și au pornit fără poruncă și cîntecele au pornit o dată cu dînșii. Bacii cîrduiau turmele. Cîinii șcheunau, cuprinși de bucuria plecării. Filimon cîntărețul suna din trîmbiță. Nu se mai auzeau scrîșniri de roți, căci toate carele se duseseră către Asfințit, să ducă bătrînețea înapoi către mormîntul munților.

XX

Turmele grăbeau mersul, simțind vecinătatea apei. La temeliile străfundurilor, începeau a înflori grădini de aur.

Vietățile apelor săgetau ca niște nuieluțe, ca niște hangere, mișunînd în mersul greu al adîncurilor.

Pe brădetul Voroneților, luna albă sta gată să asfințească.

Oameni și turme s-au oprit la vaduri, deodată, ascultînd sfada tăcută a valurilor. Iar vadurile Moldovei alergau fără sfîrșit, mlădiindu-se la vale, printre înălțimi, printre codrii fără hotar.

Drumul, croit alături de drumul apelor, pătrundea în singurătăți de cetină, ieșea în poiene rotunde, intra iar în alte pustnicii pline de umbră.

Vîntul acela fierbinte rămăsese în urmă.

Pe nesimțite, o lumină albastră curgea printre ramuri și ciobanii prindeau a-și deslușì chipurile.

Alături cu dînșii, mergea apa, care se tot colora în adîncuri. Și grăbeau, ca la o întrecere.

Varan și Bonțoi, mergînd în urma lui Ironim Buhosu, se tot sfătuiau :

— Acolo... spunea țiganul, o să ne facem vecini. Eu am să-mi deschid covălie. Au să zbîrnîie nicovalele... Deodată, acolo în codri, oamenii au să audă ca niște gemete... Și au să se întrebe : „Oare au dat iar pe la noi uriești ?“ Și au să asculte iar. „Ba nu, au să răspundă alții ; colo, în mijlocul satului celui nou, unul Varan a deschis covălie — și bat ciocanele și barosurile. Ian ascultați !“

— Poate... grăia țiganul mai departe, am să găsesc o femeie și am să mă însor...

Drept răspuns, Bonțoi a cîrîit scurt și a rîs cu gura pînă la urechi :

— Tu ? Cine are să se mărite cu tine ? Ți-ai văzut vreodată fața ?

— Știu, i-a răspuns Varan, liniștit. Sînt negru ca pana corbului. Dar am eu vreo vină pentru asta ?

Bonțoi tăcea, speriat parcă.

Varan avea dreptate. Ce deosebire e între ei amîndoi ? Nu era mai bun la inimă și mai vrednic la treabă țiganul acesta decît mulți dintre ciobani ? Cine era mai săritor la nevoie decît dînsul ?

El n-are turme. Cînd a venit într-o zi la ei în munți, cu cetera sub braț, oamenii au crezut că umblă să ceară pomană.

Și trei zile i-au fost de ajuns, ca să-și dureze coliba, la marginea satului și și-a făcut-o după priceperea lui, din nuiele și pari, acoperind-o cu crengi.

Cîștiga bani, cîntînd pe la nunți, pe la botezuri și pe la cumetrii.

Vestea ceterei lui a străbătut munții — și oriunde se punea la cale vreo veselie, îi trimiteau vorbă.

Astfel, Varan a adunat ban cu ban.

Într-o seară, acum cîțiva ani, peste satul lor au prins să bată ciocanele. La casa lui Varan se zărea ca o comoară înflăcărată. Foiul gemea. Un băiat de pripas ținea cu un ciocan mai mic isonul barosului.

Lîngă coliba de altădată, au răsărit după o vreme temeliile și apoi creasta unei case, cu toate ferestrele spre soare.

A venit bejania — și Varan i-a urmat.

Cum era să rămînă cînd toți oamenii aceștia, frații inimii lui, își luau lumea-n cap ?

La bine și la cumpănă, el vrea să le fie frate.

— Lasă... Lasă... spunea Bonțoi. Cu noi, oricînd și oriunde are să-ți meargă bine...

— Eu... oriunde m-aș duce... Și orice aș face pentru voi... a răspuns Varan, și inima i se înfierbîntase.

Ar fi vrut să spună multe în fața soarelui care răsărea, dar un nod greu îl strîngea în gît.

Și-a culcat cetera pe mînă și înainte de a-și înclina tîmpla și-a ridicat arcușul, s-a uitat la Bonțoi cu fața înflorită într-un zîmbet amar :

— Așa sîntem noi, țiganii... Cîntăm la bucurie și la mîhnire...

Și l-a cuprins ca o amețeală, păsind ca-ntr-un vis, împrăștiind din cutia miraculoasă zvonuri adînci, peste turmele care urcau. Soarele biruise chinurile răsăritului.

Varan mergea ca-ntr-o vrajă, drept către soare, povestindu-i din ceteră cine știe ce dureri vechi... Se uitau unul la altul, opriți amîndoi pe cîte-o înălțime. „Iată... povestea ceterą ; tu, sfinte soare, mă știi de mic ; străin și bătut am fost ; am crescut ca un cîine al nimănui.“

Și Varan strîngea pleoapele, fugărindu-și lacrimile, să nu i le vadă Bonțoi.

Nici unul dintre băietanii aceștia nu știu ce-i așteaptă. Dar inima lui Varan știe și-i dă de veste cu mult înaintea întîmplărilor.

„Băietanii aceștia s-au despărțit de bătrîni și nu-i bine..." Așa-i spunea inima lui, mai cu seamă acum cînd era îmbătată de cîntece. Obștia s-a sfărîmat.

Părinții și bunicii lor au trăit așa de bine, numai pentru că au stat cot la cot. Cît au stat așa, au fost tari și nimeni nu i-a putut îngenunchea. Acum, ei au sfărîmat legea veche. De ce nu s-au tocmit cu vorba, mai mult ? Poate că arămenii atît așteptau !

Dealurile de la Capul Codrului fulgerau în puterea dimineții. Turmele s-au împrăștiat prin luncile Moldovei, păscînd ierburile proaspete.

Băietanii au urcat dealul, în jurul vornicului.

— Nu-i bine... a rostit acesta. Ne-am despărțit de bătrîni și nu-i bine...

Printre dealuri, se zăreau departe cîmpiile, ca niște pete vinete. Îngrămădiri de păduri se vedeau la Răsărit.

Peste cîteva zile de mers voinicesc, vor găsi țarina La Nuci și o vor tăbărî.

Cum de s-au despărțit de părinți, tocmai acum, la hotar ?

Fără să rostească vreun cuvînt, Bonțoi a coborît la turme și iată-l întorcîndu-se, ducînd de coame doi cai iuți.

— Varan... i-a spus el, alb la față. Vii cu mine ?

— Tot acum... i-a răspuns țiganul.

Și amîndoi au sărit chiuind pe cai.

— Spuneți-le că le cerem iertare... le-a spus vornicul.

— Așa... Așa-i bine... murmurau băietanii, în timp ce călăreții se făceau nevăzuți, tot în susul apelor, către pîclele mari.

Tăcerile dimineții aveau răsunete de clopote, pînă-n străfundul pădurilor, cînd treceau cei doi fugari culcați pe gîtul cailor, cu amîndouă mîinile încleștate în coame.

— Mai repede... Mai repede... chiuia Varan, iar Bonțoi din urmă cîrîia înspăimîntător.

Cînd se-ntîlneau cu apa Moldovei, zăreau cum vin către ei, de sub temeliile adîncului, două stafii călări, cu pletele frămîntate de vînt.

— Mai repede... Mai repede... chiuia Varan și ochii i se boldiseră arzînd ca tăciunii.

Dar deodată, Varan a oprit scurt, arătînd cu mîna valea adîncă din față.

— Doamne ferește... s-a speriat Bonțoi. Ce mulțime e aceea ?

Dinspre Homora, coborau cu grabă care îngrămădite într-un rînd fără sfîrșit.

S-auzeau răcnete de bărbați oprind boii, în coborîșul prăvălatec.

Înaintea lor, venea un bărbat înalt, cu toiag lung. Varan și Bonțoi, încremeniți pe cai, priveau cu gurile căscate.

— Să-mi sară ochii... se blestema țiganul.

— Eu pun rămășag... a spus înfrigurat Bonțoi.

— Pe ce pui rămășag ?

— Dacă aceștia-s moșnegii noștri, deseară te duc la o fată. Fierea să-mi crape !

Se uitau ca fermecați cum carele urcă, tîrîndu-se ca un balaur vînăt, iar omul dinaintea lor urca pășind larg, cu capul gol.

— Roman Pop... au strigat amîndoi flăcăii deodată și au dat vînt cailor, să-l întîmpine.

— Cu sănătate... a rostit Bonțoi către moșneag, oprindu-i-se în față.

— Ne închinăm de sănătate... a adăugat Varan.

Carele s-au oprit, ca la un semn. Din lungul lor, veneau strigăte, suduituri și pocnete de harapnice. Boii boncăluiau.

— Încotro ? a întrebat moșneagul, aspru, dar ochii i se împăienjeniseră. Ce vreți ?

Atunci amîndoi flăcăii au sărit de pe cai.

— Iată... bolborosea Bonțoi, apucîndu-i mîna în care ținea toiagul și sărutîndu-i-o. Iată...

— Ne-a trimis vornicul... a adăugat Varan, repede, tot înghițind în sec și simțind cum i se umezesc ochii.

— Bată-vă sfîntul... suduia Roman Pop. Bată-vă sfîntul ! Și, acum ?

— Veneam să vă ajungem...

Roman Pop s-a uitat în lungul carelor. Arămenii veneau cîrd, mînioși.

— Ce vrea jigodia ? a întrebat Vlad Aramă, arătînd spre Varan.

— Pace și sănătate... a răspuns Bonțoi.

Dar arămenii rămîneau tot mînioși, înciudați de înfrîngere. Nu se făcuseră de rîs, întorcîndu-se ?

— Așa-i că vi-i frică fără noi, arămenii ? a întrebat un baci cîrn. Altfel...

Și plecîndu-și ochii, sub privirea aspră a lui Roman Pop, a adăugat mai încet :

— Altfel...

— Tacă-ți botul... l-a înghiontit alt arămean. Nu-ți aduci aminte ?

Cum de uitase, cîrnul, sfădălia de ast'noapte, cînd bătrînii s-au înșfăcat de piept, gata să se înjunghie ?

Vlad Aramă, tras la o parte, se uita în pămînt, prefăcîndu-se că se gîndește la cine știe ce. Își trăsese pălăria pe ochi, să nu i se vadă vîlcile și zgîrieturile de pe față.

Bătrînele de prin care vorbeau unele cu altele :

— Ne-au trimis copiii vorbe de împăcare...

— Doamne... se mirau ele. Cum de ne-a trecut prin minte ?... Cum să-i părăsim în străinătăți ?

Drumul și apa aceasta harnică treceau pe după dealuri așa de verzi...

Ironim Buhosu a avut dreptate... Bătrînii, cu încăpățînarea lor, au spart obștia...

— Oare mai este drum mult ? strigau bătrînele. Ian întrebați băietanii...

— Se zăresc țarinile... a trimis Varan răspunsul.

— Slavă... Slavă lui Dumnezeu...

— Nu uita... șoptea Varan, încet, la urechea lui Bonțoi. Ai spus că mă duci deseară...

Bonțoi a rîs, cu gura pîn' la urechi :

— Să-mi plesnească fierea, de nu te duc... Știu eu una...

— Să fie voinică... i-a dat de grijă țiganul.

Și carele au pornit scîrțiind, tot la deal, către înălțimile însorite.

Roman Pop, mergînd între cei doi călăreți, înclina cînd o tîmplă, cînd alta, gîndindu-se la păcatul făcut. Cum îl vor primi băietanii ?

A întrebat :

— Ce spunea Ironim ? Era mînios tare ?

— Întăi era foc... a răspuns Varan. După aceea, focul s-a trecut...

— A fost ca o nebunească... spunea din răstimp în răstimp Vlad Aramă.

Pietrele drumului scrîșneau sub miile de roți. Bătrînele, coborîte din care, mergeau parcă pipăind colbul cu vîrful picioarelor.

Se apropiau de vitele asudate sub greutatea trasului, și le dezmierdau.

Ciinii turmelor, simțindu-le apropierea, coborau dealul în fugă, lătrînd, sărindu-le pe la picioare.

— Ca o nebunească a fost... spunea fără încetare Vlad Aramă.

— Ian mai lasă... Ce nebunească a fost ? l-a întrebat un baci.

— Ești tont... i-a răspuns Vlad Aramă. Ce pricepi tu ?

— Ian uitați-vă : bădița Ironim... a țipat deodată un copil dintr-un car.

Vornicul cobora dealul, cu capul gol, înconjurat de flăcăi.

Roman Pop a tușit, oprindu-se, a pornit iar, cu pași mai repezi, în întîmpinarea vornicului.

— Slavă Domnului... a oftat Ironim.

— În vecii vecilor... i-a răspuns Roman Pop, cuprinzîndu-l de umeri și sărutîndu-l pe amîndoi obrajii.

Și norodul despărțit pentru o noapte, s-a amestecat iar. Arămenii uitaseră ciuda și glumeau :

— Rău v-ar fi fost fără noi...

— A fost odată o țară fără bătrîni... a început unul să povestească. Și-n țara aceea au pogorît într-o zi ne-

voile. Tinerii au crezut, la-nceput, că li-i destul numai sîngele fierbinte.

— A fost odată altă țară... l-a întrerupt Filimon-cîntărețul. O țară unde nu erau oameni tineri de fel. Și toată țara aceea s-a prefăcut într-un țintirim... De la o vreme, nici soarele nu mai trecea pe deasupra ei. Era numai un întuneric și singura zare care se vedea erau cărbunii din pipele moșnegilor... Și s-au strîns peste țara aceea huhuruzii, liliecii și bufnițele, din toate laturile pămîntului. Copacii s-au mîhnit la față și s-au schimonosit, arătînd și ei ca niște moșnegi, înlemniți într-un blestem... Deodată, în țara aceea a răsunat a trîmbiță...

— Veneai tu... a rîs arămeanul cel întrerupt din povestire.

— Nu chiar eu... i-a răspuns Filimon. Dar venea, călare, un om tînăr... Bufnițele s-au speriat de glasul trîmbiței și au prins a fugi, căci în urma tînărului răsărea soarele...

XXI

Cu toiagurile întinse, arătau printre dealuri pîcla cîmpiilor. Ca niște puncte vinete, se zăreau satele din șesuri.

Moșnegii, făcînd semn cu bărbile către zarea Răsăritului, se întrebau în gînd :

„Oare ce pericol ne mai așteaptă ? Am ajuns oare ?“

— Te binecuvîntez, pămînt... a început a se ruga Roman Pop, arătînd țarinile.

Pe rînd, într-o tăcere adîncă, ciobanii făceau cruci largi către pîcla depărtărilor.

Munții natali se ascunseseră după ceturi, departe în urmă, la Asfințit, se îngropaseră parcă, în adîncul lumii.

De-acum nu-i vor mai pîndi dintre nourii depărtați, nici Ineul, nici Toroiaga, nici Vîrful Ciungilor. Rărăul însuși abia se zărea, ca o pîclă.

În față, aveau țarina izbăvirii.

Dar, cine știe ce vînturi potrivnice îi mai așteptau? Unde era Caligraful? Dar feciorul lui? Dar Irodion Grămadă?

— N-aveți grijă... le-a spus Ironim Buhosu. Trimișii, dacă n-au dat de știre, înseamnă că tot lucrul merge bine...

Roman Pop a tușit, vrînd să rostească ceva, dar s-a răzgîndit.

— De mine-i totuna... a oftat el, desprinzîndu-și ochii stufoși din depărtări. Mîine-poimîine, scap din mînă steagul...

Dar în fața lui fremăta norodul, obștia toată.

Pe sub arbori, în tot lungul văii, răsărise un sat ciudat.

Fumuri albastre se înălțau drept în sus, de sub ceaune și oale, și femeile suflecate trebăluiau de zor, vorbind răstit.

Cîrduri mari de gospodine și fete se vedeau în tot lungul rîului, spălînd rufe.

Vitele mugeau. Cîinii lătrau și urlau, ca-ntr-un sat cuprins de cine știe ce veste.

Copiii țipau, hîrjonindu-se prin poienile codrilor.

— Ce văd bărbații, oare? întrebau femeile, privindu-și oamenii încremeniți pe deal, în fundul cerului.

Și veștile erau fel de fel.

— Au zărit țarinile... striga una. În trei-patru zile, ajungem...

— Și noi, proastele, era să ne-ntoarcem... rîdeau bătrînele... Mai mare rîsul...

Fetele răspundeau, privindu-le pe sub sprîncene:

— Era să vă înecați la mal... Nu v-au spus ei, feciorii?

— Cînd ne-om întîlni cu Caligraful... spunea o fată, eu am să-i sărut amîndouă mîinile...

— Eu am să-i fac lui Misail o cămașă de in, cu flori... spunea alta, uitîndu-se cu un zîmbet în colțul gurii, la Melixina.

— Că parcă n-are cine-i face... a răspuns aceasta, mînioasă.

Și a ridicat în soare, în amîndouă mîinile, o cămașă cu poalele înflorate.

— Ce, alte fete-s țapene? Om ca Misail nu se mai află...

Surdul, cu glas puternic, își sfădea nevasta, după o tufă.

— Mortăciune... are să mă roadă rapănul...

Femeia tot scotea din desagă cămășile Surdului și le punea la loc, ca-ntr-o aiurare, blestemînd că nu găsește o anumită cămașă.

— Uite alte muieri cum spală și zolesc... răcnea el; pieritură!

Și ridicîndu-se, a apucat spre rîu, unde și-a deșertat în val toată desaga.

Linguri vechi, arse pe jumătate, fuse și gheme, cămăși și bondițe, porneau la vale, printre picioarele femeilor care se prefăceau că n-aud și nu văd.

— Așa... gemea Surdul, scărpinîndu-și pîntecele cu amîndouă mîinile, uitîndu-se cum i se duce zestrea pe apă.

— Să nu te mai ții după mine... a spus către femeia lui. Dacă te mai văd, îți rup picioarele...

A apucat o bîtă, a aruncat-o în urma femeii, mărunte și adusă de spate, care fugea către păduri, plîngînd cu broboada căzută pe ochi.

— Să te întorci înapoi acasă... striga Surdul. Te ții după mine, ca holera... Mi-oi găsi eu alta...

Femeile ascultau, plecate asupra apei.

Nu-i bine... a rostit una. Să nu-l lăsăm s-o bată așa...

Surdul tocmai își prinsese nevasta și o ghemuise sub dînsul, trîntindu-i pumni grei. Ea își boțise fața măruntă și tăcea icnind. Numai în răstimpuri gemea:

— Mînca-te-ar buboaiele negre...

Niște gospodine și-au strigat bărbații:

— Ian vedeți! Își omoară muierea Surdul...

— Trebuie judecat de obște... a răspuns un bătrîn arătînd către vîrful dealului unde aleșii sfatului nu se mai săturau privind țarinile depărtate.

Ironim grăia:

— Dacă mînăm bine, în trei-patru zile intrăm în ierburi. Și iată cum — a continuat el, și fața-i ardea într-un zîmbet lăuntric — întăi, în frunte, vom merge noi, aleșii,

cu bătrînii. Acolo se află așezarea boierească a Sturzei. Vom spune : „Am venit să intrăm în ogorul cumpărat de noi, prin moșul Șperlă...“ De altfel, Caligraful se află acolo — și ne pregătește locul. El a și hotărît poate, de mult, unde are să se așeze fiecare...

Și vorbind, vornicul arăta cu mîinile, ca și cum ar fi văzut răsărind la picioarele lui, din pămînt, satele obștei...

— Casa obștei o vom zidi pe-un deal... ne vom așeza după sate și neamuri. Păscătorile și ogorul vor fi ale tuturor, ca și acolo sub Ineu. Vom lucra de-a valma și toamna vom împărți pe dreptate...

— Mare-i Dumnezeu... a oftat un baci arămean.

— Mie, parcă-mi vine a plînge... a rostit altul.

Ascultîndu-i, Varan înlemnise cu gura căscată. Numai Roman Pop avea într-un ochi o zare vînătă.

— Dar dacă... a început el, cu glas scăzut ; dacă domnul acela cu pămîntul s-a răzgîndit ?

— A... i-a răspuns Filimon-cîntărețul. Caligraful ne-ar fi vestit...

— Nu uita că am ocolit drumul și Caligraful nu știe treaba asta... a vorbit Roman Pop, apăsat. El poate ne caută acum, cine știe pe unde...

Bade Roman... a intrat în vorbă Motrici. Pe Caligraf toți îl știm și ne bizuim. Ați văzut cu toții pecețile județătorești ale Sturzei.

— Da... Da... a bîiguit Roman Pop, și zarea vînătă i-a cuprins amîndoi ochii.

Dar prea puternică era vraja țarinilor și prea frumoase răsăreau de sub semnele lui Ironim așezările viitoare.

— Are să fie cu noroc... spuneau toți.

Și acum parcă le părea rău că ajung așa de repede.

— Oare după țarinile acelea nu mai sînt alte țarini ? a întrebat un băietan.

— Eu... aș vrea parcă să mă tot duc... a spus altul, cu privirile duse în depărtările fără hotar.

— E ca și cum am bea o băutură strașnică... a rîs un baci tînăr, înalt, cu plete lungi revărsate pe umeri. Eu calc și merg ca-ntr-o beție cu cîntece, de cînd am

pornit de la noi în munți... Merg, merg — și nu-mi vine a crede... Pământ nou? Mai la urma urmei de ce să încremenească omul într-un loc, și să nu se mai miște? Uite: eu parcă-s altul acum...

Și, după un răstimp, a reluat cu glas înfiorat:

— Să vă uitați la femei: bunicile parc-au întinerit; fetele s-au făcut mai voinice, mai rumene...

— Săracul... murmura în barbă Roman Pop, privindu-l cu milă.

Care oamenii aceștia nu se văd unii pe alții, cum s-au scofîlcit, cum s-au făcut albăstrii la față și ochii li s-au scufundat de truda drumului?

— E ca-ntr-o poveste... a continuat băciul cel tînăr. Era odată pe un munte o tîrlă...

Dar s-au întrerupt, căci din vale venea larmă de glasuri. Țipau femeile, iar peste țipătul lor s-auzea glasul tare al Surdului, urcînd dealul.

— Să te judece... Să te judece... strigau femeile, amenințîndu-l cu pumnii.

Cîțiva bărbați îl împingeau din spate.

— Ți-arăt eu ție... răcnea Surdul către muierea lui, care venea în urmă cu fața boțită ca o pungă.

— Faceți dreptate... striga o băciță către Ironim Buhosu. Dulăul își omoară nevasta!

— Dacă-i la judecată, eu tac... a strigat Surdul uitîndu-se mirat în jur.

Apoi, ca trezit dintr-un vis, a întrebat speriat:

— Ce vreți?

— Ce vreți? țipa femeia lui, către aleșii sfatului. Ce aveți cu omul meu?

Și s-a ghemuit lîngă Surd, vrînd să-l apere cu trupul ei uscat.

— Să-mi lăsați omul în pace... se tînguia ea. Că altfel...

— Proasta... a spus o femeie.

— Vacă încălțată... a spus alta. O bate de-o omoară, și ea îl apără...

— Te bate? a întrebat-o vornicul.

— Și ce-i dacă mă bate? s-a răstit femeiușca. Vă bate pe voi? Spinarea mea trage...

Și apucîndu-și omul de mînă, îl tot smucea, trăgîndu-l din locul acela :

— Hai, hai mai repede... Mînca-te-ar buboaiele...

— Ha ? Ha ? întreba Surdul, galben la față. Ce-a spus judecata ?

— Poți să tai lemne pe dînsul... a rîs un flăcău, în timp ce muierea îl tot sfădea :

— Ești greu cît dealul... Roade-te-ar viermii...

XXII

Și forfota popasului nu mai avea alean. Soarele, luminînd toată slava, dura punți de foc peste vaduri, înălbăstrea întunecimile codrilor.

Pribegii, parcă aici se născuseră, aici viețuiseră de cînd lumea.

Pe un dîmb, era o cruce veche de piatră, îngropată în pămînt pînă la subsuori.

Femeile potriviseră în jurul ei icoanele, aprinseseră în hîrburi rășină și se rugau bătînd mătănii :

— Doamne Isuse... Iartă-i sufletul...

Mortul necunoscut, din cine știe ce veac, era parcă unul de-ai lor, un fecior, un neam.

— *Floare-nflorită ai fost... și te-ai secerat...* se tînguiau băbuțele, vorbind cu iarba verde din preajma crucii...

Sărutau pămîntul umed, și-și țineau multă vreme în țărîna aceea buzele uscate și bărbile ascuțite.

Cînd mai văzuseră ciobanii locul acesta, că li se părea cunoscut ca de cînd pămîntul ?

— Parc-am mai fost pe-aici... tresăreau, mirați, moșnegii și băietanii. Iată : să mă bată Dumnezeu...

Amintindu-și că n-au coborît din munte în viața lor, se băteau peste frunți, stupind drept înainte, a ducă-se-pe-pustie...

Nourii purtau prin seninătăți numai argint și aur, către țărmurile zărilor.

Acest cot al rîului îi înfășurase ca un braț — și ei nu s-ar mai fi urnit de acolo.

Moșnegi vechi, coborîți între sălcii, urmăreau foșgăluirea vietuitoarelor din ape.

Roiuri de ființe, mici cît ovăzul, răsăreau miriade, prin verdele adîncului, străbătîndu-l, ca-ntr-un farmec.

Lucirile soarelui le colora în curcubee. Mrene străvezii clătinau cozi argintate, ispitînd cu ochi rotunzi, nemișcați, arătarea moșnegilor.

Șobolani roșcați, ieșind din fundul malurilor, înotau prin curcubeele soarelui, iar pe dedesubtul lor liniștea miriadelor de roiuri negre nici nu se clătina.

Și moșnegii stăteau încremeniți acolo, între sălciile pletoase, ca din începutul lumii.

Amurgul prindea să ardă în întunerecul adîncimilor.

Oamenii grăiau mai molcom. Turmele se cîrduiau prin poiene. Berbeci negri, încremeniți pe dîmburi, își îndreptau coarnele vînjoase către focul cerului amurgind.

Vîrfurile codrilor se întindeau asupra pămîntului, copleșindu-l cu umbrele.

Drumeții se strîngeau pe la care. Flăcăii și fetele grăiau lucruri ascunse, făcînd semne către noaptea care-i acoperea.

— N-am uitat vorba... a rîs Bonțoi către Varan. Dar înainte, zi-i un cîntec...

La vad, Filimon suna din trîmbiță, o jale înaltă, poate pentru soarele care scăpătase. Și cetera lui Varan a început să răsune, într-o cîntare străveche. Oamenii tăceau. Femeile grăiau în șopot, ascultîndu-l.

— De asta-s eu prieten cu tine... spunea Bonțoi către Varan, cînd acesta a tăcut. Al dracului cu jale-i mai zici...

— De ce s-a oprit țiganul ? se întrebau oamenii, ca treziți dintr-o vrajă.

Și strigau :

— Hei, mă Varane...

Dar Varan n-avea vreme de cîntec, căci se gîndea la întîmplarea de peste noapte.

— Să fie voinică... îi tot da de grijă lui Bonțoi.

— Cît malul... răspundea acesta.

Și după un răstimp :

— Și pe mine m-a mușcat o viperă...

Într-o poiană sclipea un foc — și amîndoi băieții au pornit într-acolo.

Varan se uita drept înainte, speriat la față. Bonțoi se oprea, în răstimpuri, vrînd să se întoarcă.

— Hai ! îl chema țiganul. De ce te oprești ?

Dar cum au ajuns în apropierea focului, s-au ascuns amîndoi, repede, după un gorun, căci baba Dorța tocmai vrăjea unei femei.

— Să-mi spui... plîngea femeia, să-mi spui ce mi s-a făcut ibovnicul, că el pentru toată obștia s-a dus...

— Melixina... au șoptit amîndoi flăcăii.

— Ți-oi descînta... se tînguia baba, privind-o prin aburii care ieșeau din ceaunul pus în crăcană, deasupra focului. Din vipere ți-oi descînta...

Mărunță, căzută din umeri, s-a aplecat asupra traistei de la picioare și pe cînd răscolea bulendrele, icnea, parcă rugîndu-se către o ființă nevăzută :

— Hai, arată-te, puițo... Unde te-ai ascuns ?

Deodată, la gura traistei a ieșit o viperă, înălțîndu-se drept în sus în fața ei, ca un băț.

— Curvo... Vino la mama. Hai...

Și după ce a cuprins-o cu mîna dreaptă, ca pe un toiag, cu stînga i-a strîns capul între degete, căscîndu-i gura.

Vipera a scos ca un șuierat depărtat.

— Am să te pun în ulciorul cu apă și am să te beau... o amenința vrăjitoarea, în timp ce fiara se zbătea și plesnea cu putere, înfășurîndu-i-se pe după mînă, și desfășurîndu-se.

După aceea, vrăjitoarea ofta adînc, ca și cum și-ar fi potolit o sete de foc.

— Binecuvîntată ți-i gura... grăia ea. Să-mi spui, fiară, unde-i ibovnicul femeii acesteia !... Dacă-i la Răsărit, să ieși cu capul la Răsărit ; dacă-i la Apus, la Apus să ieși cu capul...

Și sfîrșind a pus vipera în sîn.

— Hai, puica mamei... hai... o îndemnă, cu fața băgată în gura cămășii. Pornește și înconjoară-mă...

Melixina tremura din tot trupul, holbată.

În fața gorunului, Varan a vrut să-l ghiontească pe Bonțoi, cu cotul, dar acesta fugise.

Și vrăjitoarea continua :

— Hai, buleandro, hai... te-ai ghemuit și te-ai strîns la căldură ? Dacă ești leneșă, mă duc în pădure și prind un șarpe tînăr...

Deodată, fiara i s-a înfășurat pe lîngă trup — arătîndu-și capul la gura cămășii...

— La Răsărit te-ai arătat... mînca-ți-aș limba...

— Omul tău la Răsărit se află, Melixino !... Iată... Dinspre Răsărit s-arată om călător...

— Dar vine ? întreba Melixina, ridicîndu-se și întinzîndu-i un val de pînză. Numai să vină.. se tînguia ea. Poate fi bolnav și olog. Flămînd și însetat poate să fie, dar să vină numai... Că am ajuns de rîsul obștei...

După aceea s-a făcut nevăzută între goruni, către carul ei.

Varan, îndepărtîndu-se, își tot stupea în sîn, și-i clănțăneau dinții de spaimă.

Un gînd îi spunea :

„Baba asta trebuie căsăpită cu parul... Sau îngropată de vie..."

„Îl purtăm cu noi pe diavolul..." îi spunea alt gînd, și-i țiuiau urechile.

— Doamne ferește... își spunea Varan, mergînd mai repede, printre focurile care pîlpîiau, galbene, în tot lungul popasului.

Pe sub care, în umbrele mari ale arborilor, se întocmiseră sfaturi de noapte.

Moșnegi cu glasuri înfiorate istoriseau despre întîmplări vechi.

— Odată, demult, povestea un baci cu pletele albe și roșu la față, odată, demult, s-a arătat, ziua mare, pe cer, o stea cu chip de om... — Da... Da... s-a întors baciul către ascultători. Atunci mare cumpăt a fost...

— Și de mult a fost asta, bade ? a îndrăznit un băietan.

— Hei, mă... Rîndul de oameni care a văzut întîmplarea doarme de mult în pulbere. Multe rînduri de baci s-au vremuit. Chiar și munți s-au mutat : unii s-au năruit, alții s-au schimbat la chip... Că toate se schimbă... ofta baciul, clătinînd din plete.

Lătrau cîinii. Glasuri de femei se sfădeau. Boncăluiau vitele. Fluierele se tînguiau în mijlocul turmelor, adormite. Pe jaruri, sub bătaia înaltă a flăcărilor, mîini suflecate orînduiau hribi mari, vineți, hulubițe albastre și mînătîrci cu picioare lungi. Și-n vreme ce focurile pîlpîiau către înaltul văzduhului, bureții puși la fript tresăreau și săltau, sfîrîiau și țiuiau, înmuindu-și carnea fragedă.

Ochii speriați de copii îi pîndeau cum se frămîntă. În răstimpuri, îi întorceau pe altă parte, cu niște bețe, vărsîndu-le în jar zeama iute.

Și sfaturile se întemeiau pe la toate focurile, oriunde se aflau bătrîni.

Spuneau despre turme străvechi, despre ciobani despicați de trăsnete, în nourii cumpenelor.

Iar alți povestitori chemau parcă, prin glasul lor cald, umbrele hoților de demult.

Bostan, Iovu și Culei cel neînfricat parcă se iveau în bătaia largă a focurilor, pletoși, cu fețe aspre, cu flintele pe braț, împărțind săracului banii luați de la domni.

Munții își aveau, de mult, scaunele lor de judecată.

Nu la legile domnești se duceau ciobanii.

Pe niște piscuri acoperite de codri, numai de păsările cerului știute, își aveau scaun de dreptate și Iovu și Bostan și Culei.

La dînșii urcau oamenii, strînși în țundrele vinete, cu cușmele apăsate pînă la sprîncene, cu toporul pe braț.

— Iar nu-i dreptate în lume... rosteau ei.

Hoții se clinteau, vineți ca pădurile. Tîrlele luminau într-o noapte mai tare. De prin fundul munților, pîlcurile de ciobani se strecurau către locul spaimei.

În puterea nopții așezările domnești împroșcau văzduhul cu foc roșu.

Voivozii ciobanilor urcau după aceea, la locul lor din piscuri, sub vulturi și sub vînturi, lăsînd în urmă cutremur.

Și umbrele celor din trecut s-apropiau amestecîndu-se cu ei cei vii, aici sub focul popasului, ca la un praznic.

— Acolo ne-a fost leagănul obîrșiei... vorbea un moșneag cu barba lungă, săracă, arătînd cu bățul în urmă, către munți. Și au venit ape și alte ape... și ne-au mînat la vale către ogoare. Eu aveam un moș care a ajuns o dată pîn' la Dunărea... În fiecare an, moșul acela al meu venea acasă. Într-un an, cînd s-a întors, ne-a spus :

— Am venit să mor pe tîrla părinților...

S-a culcat de cu seară, cu cojocul între umeri, la foc. Și nu s-a mai trezit. Către miezul nopții a urlat un cîine și eu am știut că moșul meu își dăduse duhul în clipa aceea...

Unul din ascultători ofta :

— Oare noi... o să ne mai întoarcem ?

— De oriunde am fi... a răspuns moșneagul. La capătul pămîntului de-am ajunge...

Pe sub coroanele gorunilor, băietanii și fetele oftau în îmbrățișări.

Și viața obștei prinsese parcă niște rădăcini veșnice, în vecinătatea apei care susura molatecă, sub straja întunecată a pădurilor.

Spre Răsărit, unde cerul cobora pe cîmpia întinsă, ciobanii din vîrful dealului vedeau cum umblă negura miezului nopții.

Un cocoș a strigat deodată și focurile din vale au devenit mai albe.

Alți și alți cocoși, de prin traiste, de prin desagi, și de pe sub care, cîntau mohorît, în timp ce pîclele albe se îngrămădeau deasupra popasului, acoperindu-l.

— Îndată-i ziuă... rosteau moșnegii, trudiți, lăsîndu-se pe-o coastă, lîngă jarurile care se învinețeau.

— Îndată-i ziuă... oftau fetele și băietanii, privind zorile care începuseră a intra în întunecimea gorunilor alburii.

Fluierele tăceau unul cîte unul.

XXIII

Numai cetera țiganului rămăsese singură în cine știe ce loc al popasului, cîntînd și plîngînd.

Cu tîmplele-n mîini, Bonțoi tot spunea în răstimpuri :

— Vere Varan... Mai zi-i pe struna cea groasă...

— Mincinosule... i-a spus la o vreme, Varan, oprindu-se. Cum e cu fata aceea ?

— Ochii să-mi sară... se jura Bonțoi. Nu mă crezi ?

Și a pornit înainte, ocolind focurile.

— Dacă-i așa... bîiguia Varan. Dacă-i așa...

— Uite-o... i-a șoptit la ureche Bonțoi, arătîndu-i o femeie adormită cu fața-n sus într-un car.

— Și acum ? întreba țiganul. Acum...

— Sui la dînsa, prostule... Îi spui : „Taci“ și...

— Dacă răcnește ? s-a cutremurat țiganul.

— Dacă răcnește, îi spui : „taci, că, de nu...“

— Stai și tu cu mine... după tufă... Dar asta-i Melixina... s-a speriat Varan, deodată.

— Boule... i-a șoptit Bonțoi, la ureche. Dacă te negoți atîta, ne-apucă ziua...

Varan și-a luat inima-n dinți și a pornit din nou spre car.

S-a urcat pe-o roată și după ce a ascultat o clipă răsufletul femeii adormite, a ridicat un picior, pregătindu-se să urce lîngă dînsa.

Bolborosea :

— Taci... taci...

Și i-a pus o mînă pe gît.

— Care-i acolo ? a întrebat Melixina, sărind în capul oaselor. Misail, tu ești ? întreba ea, gata să plîngă sau să țipe. Misail... a mai spus ea o dată.

— Eu sînt... Eu... Varan... bîlbîia țiganul, gata să sară jos, dar Melixina l-a apucat de piept, cu amîndouă mîinile, strigînd :

— A... tu ești, cioroiule? Stai... Stai... Stai...

Apoi s-a ridicat, l-a luat de cingătoare, ținîndu-l sus, gata să-l izbească de pămînt.

— Ajutor... Ajutor... răcnea Varan. Se rupe brîul...

— Vrei muiere, spurcăciune? striga Melixina. Stai că-ți arăt eu...

Oamenii treziți din somn, se întrebau :

— Ce, îl taie pe careva?

— Moarte de om... țipa o femeie. Săriți...

— Bonțoi... vere Bonțoi... răcnea Varan și oamenii se adunau în fugă.

— Ce? Ce-i? Pe cine-l omoară?

— L-am prins la mine-n car... țipa Melixina către Ironim Buhosu, dînd drumul țiganului la pămînt.

— La furat venise? a întrebat Roman Pop. Că-l socoteam om la rînd...

Melixina și-a plecat ochii :

— N-aș putea spune una ca asta...

Și-n timp ce oamenii rîdeau, Varan s-a ridicat cu greu, făcîndu-se nevăzut în păioarele zorilor.

— Îi trebuie femeie... a rîs tare, o babă. Să-l însurăm...

— Acolo, în țarini... a răspuns vornicul, și rîsetele au încetat.

Ochii pîndeau cum s-arată geana de aur și-și aminteau că locul acela e numai un loc de popas.

— Cioroiul.. țipa Melixina. Cioroiul...

Și nimeni n-o mai lua în seamă.

Se ghemuiau, fiecare în culcușul lui, să mai apuce o clipă de somn, înainte de a se desluși puntea de aur a răsăritului.

XXIV

Numai Roman Pop grăia către niște arămeni care sforăiau dormind :

— Plecăm și ne ducem... Și-i mai bine așa... Ce-i trebuie omului să se statornicească? Dacă stai, aduni. Azi una, mîine alta. Călător pururea către alte ținuturi

trebuie să fie omul... Ne ducem și ne tot ducem, ca și cum am fi pe drumuri de la începutul lumii.

— Mînați... Mînați... striga un cioban tînăr, prin somn, zvîrcolindu-se.

— Mi-i sete... bolborosea altul, ridicîndu-se în capul oaselor, adormit. N-am ajuns încă ? Toată noaptea am mers și am mînat...

— Încă nici n-am pornit... i-a răspuns Roman Pop tușind.

— Am visat rău... a continuat ciobanul, trezit. Se făcea că dăduse în noi o cumpănă...

Dar s-a întrerupt, căci niște cîini începuseră să urle.

— Doamne... Doamne... se văietau niște femei. Ce-i acolo ? Ce veste-i și asta ?

— Ticăloșilor... țipa o bătrînă. V-ați părăsit ținutul părinților... Pulbere are să se aleagă din toți... Unde vi-s casele, ticăloșilor ?

Filimon suna din trîmbiță, să liniștească lumea, dar cîinii urlau mai tare.

Bărbații mînioșii îi izbeau cu bîtele. Femeile săreau să-i apere.

Deodată, în capul popasului dinspre Asfințit, s-a oprit un om cu dinți clănțănindu-i ca-ntr-un frig.

— Misal... S-a întors Misail.. s-auzeau strigătele.

— Misail... a răcnit Melixina, repezindu-se spre dînsul.

Dar flăcăul și-a încordat puterile și s-a azvîrlit înapoi din fața ei, ascunzîndu-se după un gorun.

— Ciuma... a izbutit el să rostească și umerii i se zguduiau de plîns.

— Ciuma... au rostit ciobanii, trăgîndu-se înapoi. Din om în om, vestea cuprindea întreg popasul :

— Ciuma... Ciuma... Ciuma...

— Fugăriți ciumatul...

— Fugăriți-l !...

— Blestemele eghipțienilor... răcnea Roman Pop, arătînd cerul, cu toiagul lui lung.

Sfatul, strîns în grabă, la o parte, vorbea mînios.

— Să fie fugărit... strigau moșnegii.

— Fugărit sau îngropat de viu... sau ars...

— Ciuma... Ciuma... Ciuma... țipau femeile.

— Îngropat de viu să fie !... a hotărît sfatul. Ciumatul trebuie prins și îngropat de viu. Deasupra groapei să s-aprindă un foc...

Furișat în umbra unui gorun, Misail clănțănea din dinți și ochii îi ardeau.

Simțind cum oamenii îl înconjoară pe la spate, să-l prindă în funii, și-a adunat tot sufletul și a răcnit :

— De ce mă lași, Melixina ? Apără-mă...

— Să nu puneți mîna pe dînsul... a spus femeia, așezîndu-i-se în față.

După aceea, s-a repezit la car și s-a întors cu toporul, ținîndu-l ridicat deasupra capului.

— Să nu puneți mîna pe dînsul... a spus ea încă o odată, cu glas liniștit.

Ciobanii s-au despărțit în două tabere :

— Să nu-l ucideți ! răcneau arămenii. El pentru noi toți s-a dus...

— Îngropat ! Îngropat de viu ! răcneau ceilalți, repezindu-se asupra Melixinei.

— Oh ! a gemut ea, izbînd cu toporul. Moarte de om !

Arămenii dădeau înapoi, copleșiți.

— Îngropat ! Ucis ! răcnea tabăra cealaltă, zvîrlind arcanele spre capul blestematului.

— Îngropat ! Ucis ! Ucis !

— E frate creștin ! țipau niște femei. Lăsați-l !

— Nu mă lăsați ! striga Melixina către arămeni.

Dar aceștia, în frunte cu Roman Pop, s-au tras repede spre care.

— Porniți ! Să fugim ! Să fugim ! strigau ei.

Turmele și carele se așternuseră la drum, urcînd dealul către Cornul Luncii.

— Trebuie omorît... a poruncit înc-o dată Ironim Buhosu. Altfel, ciuma ne cuprinde pe toți...

— Ciuma e doar o femeie cu labă de cîine... striga o babă. De ce omorîți omul ?

— Eu vă am sufletele în primire și trebuie să vă apăr... a răspuns vornicul.

— Fie-ți milă, Ironime ! Fie-ți milă... se ruga Marința, căzută la picioarele lui.

— Piei din ochii mei ! a hotărît el, lovind-o cu piciorul.

— Ah... a gemut ea. Mi-ai omorît pruncul...

Dar el n-a auzit-o. Cu pas hotărît, înainta spre Melixina.

— Zvîrle toporul ! Osîndim un suflet, pentru o mie...

— Să nu te apropii ! țipa ea. Să nu te apropii !

— Săpați groapa ! striga Ironim către niște fluierari care-și aduseseră, în grabă, hîrlețele.

— Mi-i sete... a izbutit să rostească Misail, și inima vornicului s-a înmuiat deodată. Și-a scăpat mîinile în lungul trupului. Băietanii și-au aruncat hîrlețele.

— Făceam moarte de om... a spus unul, mînios.

Melixina a aruncat toporul, l-a luat pe Misail în brațe, plîngînd în hohote.

El se zvîrcolea de durere.

— Taci... Taci... îi spunea Melixina. Am să te port în car...

— Unde-i Caligraful ? întreba Ironim Buhosu, plecîndu-se, mai apoi, asupra lui Misail, care zăcea cu ochii căscați, învelit în bulendre. Unde e tatăl tău ?

Misail a răspuns, abia auzit :

— Înainte... Înainte... La Nuci...

Și a continuat printre gemete :

— M-am întors să vă spun... să ocoliți... cîmpia... Voi... vreți să mă omorîți...

— Cine ? Cine ? se tînguia Melixina.

— Înjugă vitele... a hotărît vornicul. Du-l în codri. În lumea lui Dumnezeu...

Care și turme se desfășurau sub luminațiile zorilor, urcînd dealul, ca un balaur vînăt, fără capăt.

— Cu bine... Cu bine... spuneau ciobanii către Misail, părăsindu-l. Cu bine...

— Să ne vedem sănătoși, de vale, la Nuci...

— La Nuci... plîngea Melixina, întorcînd carul înapoi spre munți.

— Umblă pe drumuri ascunse... o sfătuia vornicul. Ocolește calea oamenilor...

— Da... Da... bolborosea ea și lacrimile îi cădeau pe mîini. Cu bine... Cu bine...

Un cîine ogîrjit, fără stăpîn, i s-a luat în urma carului și în răstimpuri se așeza pe coadă, întorcînd botul și urlînd către dealurile Răsăritului unde se mlădiau în cele dintîi fulgerări de lumină, turmele.

XXV

De la Brăești, în amurguri, se zăreau dealurile depărtate ale Plavalarului. Pădurile Icușerilor și ale Voronei se întindeau cît zarea, sub nouri. Păsări albastre și ierburi verzi le dădeau de veste că locul La Nuci era aproape.

Apa Moldovei rămăsese de mult în urma pribegilor, ea cotind spre munți, ei către Răsărit, la Cornu Luncii.

Carele și turmele se mlădiau pe lîngă dîmburi, grăbindu-se.

Pămînteni în cojoace lungi, sprijiniți în bîte, pe crestele zării, pîndeau pustia. Chemau din buciume, și tăcerile se tulburau în hăuliri, pînă departe la Neamț unde se pribegiseră satele. Călăreți pe cai mici, iuți, se opreau pe zare. În puterea nopții, se arătau din deal în deal focurile, din latura Folticenilor pînă-n negură.

Cînd treceau pe lîngă focurile de noapte, ciobanii vedeau moșnegi cu furca sub braț, stînd tăcuți în bătaia flăcărilor.

— Mergem la Nuci... răspundeau ciobanii, strigînd către străjile de pe dealuri.

— Pe-acolo a ajuns focul ? Dar ciuma ?

— Acolo-i bine... clătinau din plete străjile.

— Ascultați... i-a întîmpinat într-o seară un moșneag, la rohatca Folticenilor. Acolo unde vă duceți voi, intrați în gura lupului.

Și după o clipă :

— Se vede că pe-acolo de unde veniți boierii n-au suflete de cîini !

Ironim Buhosu a răspuns :

— Noi am trimis om și am cumpărat toată cîmpia... Sînt peceți domnești despre asta...

— Peceți domnești ? a rîs într-un dinte moșneagul. Cît prețuiesc acestea ?

Și blestema :

— Cumpănă și județ înfricoșat să s-abată peste toată cîmpia !... Că amarnic mai suferim... Nici sare, nici pîine n-avem. Din neam în neam, sub papuc am gemut... Iată, ați auzit de feciorul Sturzei, cel care are Nucii în domnie ? Pe ogoarele lui, oamenii trag la plug, le pune lăcată de fier la gură...

— Și de ce răbdați ? i-a întrebat Roman Pop. Văd că am a face cu un om bătrîn ca și mine... De ce nu vă sculați ?

— Cum ? s-a crucit moșneagul.

— Iată așa : într-o noapte, vă strîngeți toți, cu parii și cu furcile... Puneți sub temelia boierească șomoiag aprins.

— Taci ! s-a cutremurat moșneagul. Din ce țară vii, că grăiești așa ?

Și după ce s-a uitat lung, pe rînd, la fețele aspre ale băietanilor și moșnegilor îngrămădiți în juru-i, a mai rostit o dată :

— Taci...

A pornit repede și s-a oprit la mijlocul dealului, repezindu-și cușma pe ceafă, strîngîndu-se mai bine în suman.

— Aici are să fie rost de bătut cumpănă... spunea Ironim Buhosu, și Roman Pop i-a răspuns uitîndu-se în urma bătrînului :

— Aici avem de semănat foc...

— Înainte... a poruncit Ironim Buhosu, și norodul și turmele s-au pus în mers, sub sulițările amurgului.

— Dumnezeu ferească... se cutremurau oamenii încremeniți pe dealuri, urmărindu-le viermuirea.

Ce semn purtau acești îndrăzneți care porniseră, sate întregi, ducîndu-și cu dînșii moșnegii, ciungii, orbii și sicriele gata pregătite ?

Roțile carelor și răcnetele bărbaților îndemnîndu-le s-auzeau vreme de jumătate de noapte.

În urma lor stăruia ca un vuiet de vînturi.

Din mari depărtări, obștia în mers abia se zărea ca un vierme vînăt, tîrîndu-se către vîrful dealurilor, încremenind pe șesuri la zări de ape mici cît mărgica.

Pămîntenii Moldovei îi pîndeau prin ferestrele codrilor și umblau pe la focuri albe fel și chip de vești.

Din strajă-n strajă se spunea :

— Nu-s nici tătari, nici călăreți domnești. Sînt niște ciobani ciudați care au părăsit munții. Ei au altă lege. Și-au părăsit obîrșia, pentru a nu robi la domni. Sînt ca un fel de împărați în opinci. Au turme fără capăt și fără număr, care cresc și se înmulțesc la un loc ; la vreme împart parte sfîntă...

— E ca o lume nouă...

— Se spune că pămîntul la dînșii e al tuturora, că nimeni nu pune piatră de hotar, să spună : „locul acesta e al meu...“ Îl ară și-l seamănă împreună. La vremea rodului strîng totul la un loc și împart. Cît mie — cît ție...

Din porțile pădurilor, pămîntenii urmăreau de la răsărit pînă-n seară mersul obștei, către pămîntul La Nuci, urcînd dealurile, amestecîndu-se cu zările și cu pădurile — și deslușindu-se iar, cît un vierme, acolo unde cerul se împreună cu depărtările.

Oamenii aceia aspri la chip și la vorbă, aduceau poate mîntuirea.

Se spunea că-n mijlocul lor se află unul cu înfățișare de împărat.

Astfel umblau, din străji în străji, legendele despre obștia călătoare.

XXVI

Rînduri uriașe de păduri veneau dinspre munți, iar altele, coborînd din creasta Lisaurei tot în jos, cît ține rîul Sucevei, se îngrămădeau, pietroase și negre, sub zarea luminată a Oadeciului.

La Răsărit, de la Salcia pînă la sihăstriile Voronei, străjuiau codrii nepătrunși. Acolo, glasul surd al toporului nu răsună niciodată.

Arborii îngrămădiți unii într-alții durau ca un zid negru, cît vedeai cu ochii. Călăreți și care se opreau la porțile codrilor. Pentru a-i străbate, era nevoie de oameni trimiși înainte, să facă drum.

Goruni cu bătrîneți de veacuri ocroteau în scorburi cuiburi de hultani și sălbăticiuni cu păr aspru și cu colți iuți.

În lungul pîraielor gîlgîitoare, zbucneau porcii sălbateci, cînd în singurătăți pîrîiau vreascuri, sau păsările de sus țipau și plescăiau din aripi prea tare.

Vulpea se furișa ușoară spre văgăuni, unde s-auzea cum zbate din aripi cocoșul sălbatec.

Mai ales la amurg, cînd deasupra codrului prindea să se cearnă o lumină vînătă și cînd gorunii rămîneau fără umbre, viața fiarelor prindea putere și glas.

Toată sălbătăcia sfîrșea către niște poiene unde fiarele s-apropiau cu temere, căci, dincolo de poiene, se zărea, după un zid galben de trestișuri, cîmpia.

În mijlocul cîmpiei, strînsă între păduri ca-ntr-un zid — din toate părțile — strălucea Oadeciul, dealul verde. Pînă la tîmpla lui, urcau, în puterea zilei, fumurile așezărilor de la Nuci.

Un turn vînăt, cu vîrful ascuțit, arăta unde se află cetățuia. În răstimpuri, ziua și noaptea, un glas de corn alerga din turnul acela din zări în zări.

Aici, în ogoarele din ostrov, viața era verde, puternică. Grîiele erau în luna coptului.

De departe, încă de pe dealul Bosancilor, Caligraful a văzut cum se arăta pe cer întîi ca un vultur cu aripile desfăcute.

— Ploaia... a rostit el, oprindu-se și descoperindu-se.

Și mergea mai repede și se ruga cu glas tare, în timp ce norul creștea, se întuneca străbătut de fulgere, coborînd deasupra pădurilor. Tunetele cădeau uruind.

Prin zidul pieziș al ploilor, umblau și durau punți verzi curcubeele.

Apoi norul s-a ghemuit și s-a strîns din toți falduri, trăgîndu-se înapoi către albăstrimi, pînă ce ochii osteniți ai drumețului l-au văzut iar mic cît un vultur.

Iar în păduri, după trecerea norului, toată viața rîdea și cînta. Albiile și văgăunile se umpleau de fuga apelor.

Pe frunze ude, se iveau miriade de ființe verzi. Broțăci și șopîrle, șerpi și viermi stăteau ca într-o încremenire, pînă cobora amurgul și noaptea.

În țarini, sub Oadeci, oameni, stînd în pragul colibelor, ascultau cum glăsuiesc torentele.

Vechili și vătafi, gonind călări către curtea lui Sturza, chiuiau și răcneau, împărțind porunci în toate părțile.

Holdă mai plină ca-n anul acela nu se mai văzuse.

Care largi intrînd pe sub turn trosneau sub greutatea grîului roșcat.

Boierul Sturza, stînd în capul scărilor, cu mîinile cruciș, cu fața aspră, urmărea mișuna țiganilor. Din vreme-n vreme tresărea și întindea mîna către omul de lîngă dînsul, un țigan înalt, adus de spate, cu ochi alburii sub cușma ascuțită.

— Spune-le să umble mai repede...

Și țiganul striga :

— Mai repede... Mai repede...

Oamenii grăbeau fuga și lucrul, privindu-l chiorîș.

Saci erau descărcați mai repede în hambare, carele goale ieșeau mai repede pe sub turn.

Țigănci bătrîne și țigăncuțe, cînd treceau prin fața boierului, se plecau pîn la pămînt, dispărînd repede pe după colțurile acareturilor.

Hei... Dar lucrul nu mai avea sfîrșit !

În afara zidurilor, după ce cădea noaptea, prindea viață satul țiganilor. În colibele de stuf, în bordeiele săpate, în pămînt, sub dîmbul curților, jur împrejurul zidului, clipeau focuri și s-auzeau plînsete de ceteri.

Țigani vechi, plecați de ani, scărpinîndu-și pîntecele, priveau slava cerului din amurg pînă la miezul nopții.

Cîrduri de plozi răpănoși, în pielea goală și cu părul dupuros și cu ochii mîncați de urdori, se ghemuiau prin colibe și bordeie, adormind dintr-o dată, printre picioarele babelor și moșnegilor, la un loc cu mîțele, cu cîinii lihniți și cu purceii.

Toți dormeau parcă din fugă, căci abia se sfîrșea cîntecul cocoșilor la miezul nopții — și harapnicele vătafilor s-auzeau iar.

S-auzeau răcnete și țipete. Satul țiganilor se trezea deodată și prindea a viermui iar, abia după o oră de somn.

Gemeau covăliile în bătaia barosurilor. Băbuțe chioare apucau furcile de tors și îmbălau caierele oftînd, trăgînd repede firele.

Omul boierului, Brezan, apărea, mînios și înalt, în ușa colibelor, cu harapnicul.

— Mai repede... răcnea el. Vine boierul...

Și fugea din prag în prag strigînd :

— Mai repede... Vine boierul...

Vieți și vieți de om au trecut și graba de la curți n-a încetat niciodată.

Țiganii cei bătrîni crescuseră sub biciul altor vătafi ca Brezan, oameni de-ai lor.

Rînduri și rînduri de oameni ascultaseră cu spaimă în puterea nopții vestea că vine boierul, care niciodată nu s-a arătat în cotuna lor oropsită.

Rînduri multe de boieri s-au trecut și toți au fost lacomi și neadormiți, dar Sturza era cel mai al dracului. Se spunea că n-are somn, că stă zi și noapte la geam cu bărbia pe mîini, pîndindu-și ogrăzile și hambarele, că iese noaptea și încearcă zăvoarele porților, că cercetează străjile care stau de veghe în tuspatru colțurile zidurilor — iar pe omul lui, țiganul Brezan, nimeni nu-l văzuse vreodată dormind și toți se trăgeau în fața lui ca din calea unei spaime.

— Are să moară de cuțit... spuneau țiganii.

Unii, bătrîni de peste veac și aproape orbi, îl opreau, pipăindu-l cu mîinile :

— Tu ești, Brezan ? Astîmpără-te...

Brezan avea ca o tresărire scurtă. Tăcea, apoi îi repezea la o parte, suduind :

— Mai repede... sfîntul vostru...

Bătrînii clătinau din plete în urma lui :

— Păcat... Are să moară de cuțit..

XXVII

Tot atît de grea era și viața moldovenilor, îngropați în cătunurile dintre codri.

Fără de răgaz, răscoleau pămîntul boieresc, arîndu-l și semănîndu-l, iar rodul apuca drumul către tur-

nul vînăt de sub Oadeci, unde intra ca-ntr-un pîntece uriaș.

Galbeni de foame, sleiți de trudă, oamenii se prăbușeau, din tată-n fiu, pe brazdele pe care le răscoleau și mureau cu gura-n țărîna muncită în zadar.

Locuințele lor nu erau mai presus decît ale țiganilor. Niciodată, în ele, nu clipea, noaptea, lumina opaițului. După ce amurgurile se trăgeau în fundul zărilor, oamenii se prăvăleau în unghere, adormind ca butucii pînă băteau la geam pumnii și codiriștile sameșilor.

Săreau drept în picioare, apucau sapele și coasele, ieșind repede către țarinile cu holde adormite.

Copiii se nășteau ca dintr-un blestem, atunci cînd oamenii își înfierbîntau sîngele cu țuică de prună și pipăiau prin somn trupurile muierilor și le drăgosteau suduindu-le.

Ele nășteau pe sub haturi și bărbații spuneau în fața pruncilor :

— S-a mai născut un flămînd și un rob. La ce ? La ce ?

Și se uitau chiorîș spre curțile împrejmuite cu ziduri.

— Am dat boierului încă un rob... La ce ? La ce ?

După aceea, simțeau cum îi apucă de inimă jalea.

Apucau în mîini pruncii și-i arătau soarelui.

Urcau către sihăstria Mănăstioarei, la călugărul cel bătrîn, cu pruncii înfășurați în ștergare albe — și-n puterea codrilor clopotul sihăstriei suna și răsuna.

— Au să vremuiască vremurile, frați creștini... spunea pustnicul. Biruiți-vă păcatele... Robia pămîntului are să se schimbe — și are să ia altă față... Cei ce muncesc și se zbat în glod au să ridice la cer flamură de aur...

Și oamenii coborau în țarini, luminați, visînd că duc în ștergare albe trupuri de mîntuitori ai lumii.

— Poate copiii... spuneau ei. Că noi prea pătimim...

Iar copiii creșteau ca niște flori ale amarului și se prăbușeau, fiecare la rînd, în glodul obștesc, munceau ca și părinții, bunicii și străbunicii, din începutul lumii și rodul apuca același drum, către turnul vînăt.

XXVIII

Într-o dimineață s-a arătat în lanurile de grîu un moșneag înalt, pletos, cu toiag lung, cu tașcă de piele la șold.

Secerătorii îl urmăreau cum se oprește din loc în loc în mijlocul holdelor, cum rupe spice de grîu și frecîndu-le în palmă le cercetează boabele cu mare tăgare de seamă.

Cînd trecea prin dreptul oamenilor, fața lui arsă de soare rîdea.

— Noroc bun... rostea el, oprindu-se.

— Cine-i ? întrebau secerătorii. De unde ești, drumețule ?

— **Slavă lui Dumnezeu...** răspundea el. Vin din munții Maramureșului...

Ochii îi jucau sub pălăria mare, cu margini întoarse în sus.

— Omul acesta a mai fost pe aici, vorbeau secerătorii în urma lui. E cel care a cumpărat țarinile...

Din mers, străinul se amesteca printre carele pline cu grîu și secară, își înfunda mîna în boabe, dîndu-le drumul înapoi, printre degete, parcă le cîntărea.

— Dincotro, moșule ? îl întrebau cărăușii.

— Din munți... răspundea el. Vin din munți, înaintea turmelor...

Și se oprea, arăta zarea Oadeciului :

— Într-o zi, are să răsară, colo pe deal, un popor cu care și cu turme...

Astfel, printre vite și cărăuși, Caligraful Șperlă a intrat pe sub turn, în curți.

Cum l-a văzut, Brezan a alergat la boierul Sturza și acesta s-a și ivit în prag.

— Cu sănătate... a rostit Caligraful, scoțîndu-și pălăria.

Boierul a făcut ochii mari :

— Cine ești ?

— Bată-te să te bată... rîdea bătrînul. Te prefaci a nu mă cunoaște ? Sînt baciul de la Maramureș...

Sturza schimba fețe-fețe.

— A-ha... a icnit el deodată și a rîs prefăcut :

— Baciul de la Maramureș...

După aceea, într-o încăpere cu scorțuri grele, amîndoi stăteau față-n față.

Se pîndeau ca doi dușmani, gata să se repeadă unul în grumazul celuilalt.

— Norodul sosește azi-mîine... spunea baciul, după o vreme. Aș vrea să-mi dai locurile în primire ! Am de făcut rînduieli pînă tăbărăsc turmele... Vine pustiu de norod : copii, bătrînii ciungi, orbi, așa cum i-a dat pe fiecare Dumnezeu.

După ce l-a ascultat, Sturza a rîs strîmb :

— Ce locuri vrei tu să-ți dau în primire ? Ți-ai pierdut pe drum mințile ?

Ca să nu se prăbușească, Șperlă Caligraful s-a sprijinit de masă și a gemut scurt, dar s-a îndreptat repede, zguduindu-și umerii. Și a deschis tașca, a scos o hîrtie cu peceți roșii :

— O cunoști ? Iată : asta-i iscălitura mîinii domniei tale...

— A mea ? s-a mirat boierul. Ai martori despre treaba asta ? Nu te-am văzut niciodată la chip...

— Dar slovele acestea le cunoști ? Iată ce scrie :

„Eu, Ion Sturza, domn în pămîntul Nucilor, am primit azi, în anul 1726, cursul lunii, April, zile 11, bani douăsprezece mii florini aur..."

— Eu ? se mira boierul. Niciodată nu te-am văzut și nici bani n-am primit...

— Crezi în Dumnezeu ? l-a întrebat ciobanul, arătînd spre lumina soarelui de-afară. Ai putea jura pe osul Domnului Isus ?

Dar boierul a bătut din picior, supărat, întunecîndu-se mai tare la chip. Brezan a deschis ușa, însoțit de cîțiva țigani.

— La temniță... a poruncit boierul.

— Stăpîne... bolborosea țiganul, gata să cadă în genunchi. Stăpîne... Uită-te pe Oadeci... Au răsărit ca din pămînt mii de oameni cu turmele... gem codrii de strigăte...

— Oh... a gemut Caligraful, privind zarea dealului unde se rînduiau carele în tabără.

Cîrduri de ciobani se îngrămădiseră pe marginea povîrnișului, arătînd cu mîinile.

Și alți și alți oameni veneau, privind și arătînd valea. Glasurile, strigătele, spintecau amurgul. Cîinii urlau, alergînd la vale.

Turmele zbierau, simțind mirosurile ierburilor verzi, în boarea înserării.

— Norodul meu... striga baciul, gata să iasă afară.

— La temniță !... a poruncit încă o dată Sturza.

— Tîlharule... a strigat baciul, vrînd să-l pocnească cu bățul de drum, dar țiganii l-au doborît la pămînt, tîrîndu-l prin ganguri umede, către hrubele de dedesubtul zidurilor.

Rămas singur, Sturza se uita pe fereastră, ca vrăjit, cum crește norodul pe deal.

A luat repede hîrtia Caligrafului și după ce a privit-o, a strîns-o mototol, ascunzînd-o într-un buzunar la piept.

— Încuiați porțile... a poruncit ieșind în prag.

În fața turnului se adunase întregul norod al locului, arătînd mulțimea de pe tîmplă. Niște țigănci izbucniseră în bocete. Copiii țipau. Bătrînii se minunau :

— Așa ceva din vremuri vechi nu s-a mai văzut...

— Sînt suflete din șapte sate... spuneau unii. Dac-ar tăbărî la vale, ar umple toată cîmpia...

— Aduc cu ei ciuma și lăcustele...

Colo pe deal, în sclipirile asfințitului, s-aprindeau focuri mărunte, galbene. Cineva suna prelung din trîmbiță. Fluierele și chiotele hoțești tulburau înserarea, și toată zarva aceea striga numele cîmpiei, binecuvîntînd-o.

Pădurarii din codri și robii din ogoare veneau speriați în fața turnului, întrebînd :

— Ce norod e acela ?

— Au să ne cuprindă țarinile... strigau credincioșii boierului.

Și adăugau, mai încet :

— La noapte, pot da năvală asupra curților... Pregătiți-vă de bătălie...

— Noi știm că au drept asupra locului... a spus un bătrîn. Jumătate din ogoare și păduri ale lor sînt...

— A fost om de-al lor și le-a cumpărat... a adăugat alt bătrîn.

— Omul acela a intrat pe sub turn, o dată cu seara... a vorbit mai departe primul bătrîn, dar un credincios de-al boierului i-a răspuns :

— L-ai văzut tu ? Ai putea răspunde în fața stăpînului pentru ce grăiești ?

Și amîndoi moșnegii au fost împinși în curți, pe sub turn.

În urma lor, porțile, deschise pentru o clipă, s-au închis cu grabă, răsunînd din zăvoare.

Gurile mulțimii au amuțit, ascultînd cum gem după ziduri moșnegii, și cum cineva îi lovește cu toată puterea, cu harapnicul.

De pe tîmplă, venea un vuiet fără sfîrșit. Glasul fluierelor și al celorlalte s-auzeau parcă în slava cerului întunecat. Chiotele vesteau ca o cumpănă.

— Maica lui Dumnezeu... se cutremurau robii, ascultîndu-le.

Rînd pe rînd se desprindeau din cîrduri, urcînd pe furiș, să vadă ce se întîmplă acolo.

Care cum urca rămînea înlemnit în fața focurilor, înconjurate din toate părțile de zeci și zeci de chipuri necunoscute.

Moșnegi pletoși, băietani cu fețe albe, femei durdulii, copii îmbrăcați în pieptare și cu cușme mari, stăteau într-o tăcere de rugăciune, ascultînd glasul repede al fluierelor, jocul sălbatic al ciurdelor de băietani cuprinși roată de trupuri pe după cap.

Oadeciul se cutremura de mulțimea carelor, vitelor și turmelor.

La o parte, pămîntenii au văzut doisprezece moșnegi, stînd în jurul unui om tînăr care le vorbea, arătînd către valea Nucilor.

— Mai-marele lor... șopteau oamenii locului.

— Seamănă cu împărații... a rostit Cița, o țigancă oacheșă și durdulie.

Dar n-a mai avut vreme să continue, căci din cetele străinilor s-a desprins un băietan înalt, venind drept către dînsa.

— A... se minuna el, văzînd-o, și a strigat în urmă : Hei... Bonțoi... Vere Bonțoi...

Alt băietan s-a desprins dintre focuri, venind în fugă.

— Uite, mi-am găsit neamuri... a rîs Varan, repezindu-se la Cița și cuprinzînd-o.

— Mîngălăule... s-a supărat fata, repezindu-l la o parte. Să știi că te spun lui Brezan...

Și s-a făcut nevăzută între arbori.

— A dracului... se minuna Varan, ștergîndu-se pe la gură cu dosul mîinii.

— Ține-te după dînsa... l-a îndemnat Bonțoi.

Dar nu mai era vreme, căci Filimon trîmbițașul dăduse glas mare de tăcere, peste larma oamenilor și turmelor.

Încet-încet vuietul a scăzut, tot mai departe către pădurile Racovei și Mereștilor.

Iar cînd Filimon a sunat a doua oară din trîmbiță, pe tîmpla Oadeciului a coborît tăcere deplină.

Focurile singure plescăiau din flăcări.

— Ce spune ? Ce spune ? întrebau femeile uitîndu-se la Ironim Buhosu, care se urcase pe roata unui car.

— Cinstiți frați și baci... începuse el, cu glas puternic ; după aceea a tăcut o clipă, ascultîndu-și răsunetul glasului. Cinstiți frați și baci... Cu voia Domnului Dumnezeu, am intrat în pămîntul făgăduit...

Vuietul mulțimii l-a întrerupt, acoperindu-i glasul. Pădurile, dealurile și văgăunile răspundeau vuietului, ca și cum în toate părțile nopții s-ar fi frămîntat alte și alte mulțimi.

— Slavă lui Dumnezeu... strigau femeile, copiii și bătrînii.

Numai băietanii, strînși ciurdă la o parte și aleșii din sfat, tăceau, neclintiți.

— Acum, continua vornicul, împreună cu aleșii și cu băietanii vom coborî la casa stăpînului, să punem la cale rînduiala...

Sfîrșind, a sărit de pe roată, strigînd :

— Haidam, feciori...

— Dumnezeu vă ajute... au răspuns niște femei — și cîrdul s-a urnit printre focurile roșii.

XXIX

Pămîntenii se fereau la o parte din calea lor, deschizîndu-le drum către porți.

Înainte mergea Ironim, alături de Roman Pop.

— Mie îmi spune inima lucruri negre... spunea bătrînul, și nu i-a răspuns nimeni.

Toți pășeau dîrjii, cu sîngele bătîndu-le grăbit la tîmple, ca și cum ar fi mers către un prăpăd.

— Ce vreți ? i-a întrebat Brezan, care sta sub turn ca o umbră.

În loc de răspuns, Roman Pop și-a ridicat bățul de drum, bătînd cu putere în porți.

— Unde-i domnul de la Nuci ? întreba Ironim Buhosu.

— Domnul de la Nuci doarme... a răspuns Brezan. Dar ce treabă aveți voi cu dînsul ?

— Trimete-i vorbă că au venit ciobanii din Maramureș...

— Domnul de la Nuci nu stă de vorbă cu oricine...

— Dacă nu vrea el să vorbească — vrem noi... a răspuns vornicul.

Și apropiindu-se de țigan i-a poruncit :

— Feri la o parte...

Umăr la umăr, ciobanii au intrat întăi sub turn, după aceea în curți.

— Să vie domnul Nucilor, striga Roman Pop, urcînd treptele pridvorului.

— Domnul Nucilor... strigau ceilalți.

În încăperi a clipit o lumină și un om mic, plecat de spate și cu ochi iscoditori, s-a arătat în prag, în fața maramureșenilor.

— Tu ești domnul Nucilor ? l-a întrebat Ironim Buhosu. Am cu tine o vorbă..

— În fața mea, oamenii stau descoperiți, în genunchi... a răspuns Sturza.

— Numai în fața lui Dumnezeu și-n fața soarelui ne descoperim noi... i-a răspuns mînios Roman Pop. Tu — nu tot om ești ?

— Taci... s-a cutremurat boierul. Că, de nu — chem vătafii — și-i vai de osul vostru...

Și Sturza răsufla din ce în ce mai repede, iscodind fețele străinilor. Deodată s-a întors, vrînd să intre în casă.

— Stai... i-a poruncit Roman Pop. Cu noi nu se sfîrșește așa... Am venit să ne împămîntenim. Unde-i Caligraful Șperlă, cel care ți-a adus bani și i-ai dat hîrtie la mînă ?

— Care bani ? Care Caligraf ? se minuna Sturza, apoi s-a tras un pas înapoi și a început să strige :

— Hoții... Hoții...

— Hoț ești tu... i-a răspuns Roman, liniștit dar, inima i se răcise și picioarele îl slăbeau.

— Am sfîrșit... i-a spus Sturza. Dacă ați fi vorbit mai ales, vă tocmeam clăcași pe ogoarele mele...

Și înainte de a zăvorî ușa în urmă-i, a adăugat :

— Veniți la răsăritul soarelui...

Ciobanii se uitau unii la alții.

— Ce-a spus ? Ce-a spus ? întrebau băietanii.

— Sfîrșitul lumii... a gemut Roman Pop, gata să se prăbușească.

— Lasă... i-a răspuns Ironim, ținîndu-l de umeri. Lasă...

— Am bătut drum în zadar... a gemut un bătrîn.

— Asta s-o creadă copiii, i-a răspuns Ironim Buhoșu.

Și-n fața ochilor i s-au ivit munții părintești.

— Haidam la norod... i-a îndemnat el, apucînd înainte.

Roman Pop bodogănea :

— Suflete și turme... la prăpăd... Unde-i Caligraful Șperlă, să-l judecăm ?

L-a ajuns pe Ironim :

— Acum ? Ce vei spune norodului ?

— Ai uitat cine sîntem și ce putem... i-a răspuns vornicul, cu glas de dojană. Oare sîntem tapeni ?

— Asta așa-i... au clătinat din cap alesii sfatului.

— Are să curgă sînge... s-a speriat Bonțoi. Nu-i așa, mă Varane ?

Dar Varan nu i-a răspuns, căci se făcuse nevăzut.

— A-a-a... se mira Bonțoi, amintindu-și de Cița.

— Blestematul... Ticălosul de Caligraf... suduia Roman Pop. A amăgit atîta suflare... Afurisit fie-i osul, în vecii vecilor...

— Dar dacă moșul Șperlă a căzut secerat de ciumă ? l-a întrebat un moșneag știrb.

Roman Pop a tăcut.

XXX

Ce vor spune norodului care-i aștepta între focuri ? La atîta au ajuns, să se bage robi, aici ? N-au părăsit munții, lutul strămoșilor, pentru a nu îngenunchea în robie ? Și prin fața ochilor le treceau ca niște nouri roșii.

— Mai sînt locuri și holde... a rostit careva.

— Nu... a răspuns Ironim Buhosu. Aici, la Nuci, avem de făcut o răfuială... După aceea...

Femei cu copii în brațe coborîseră la jumătatea Oadeciului, așteptîndu-i.

— Doamne, rostcau ele, năuce, văzînd tăcerea trimișilor. Ce-i ? Ce-i ?

Cînd au ajuns pe deal, focurile căzuseră. Toată obștia tăcea, simțind răspunsul dinainte.

Numai surdul rostea cu glas puternic o rugăciune :

— Doamne,
Împărate al munților...

— Și acum ? se întrebau. Acum ?

În lungul drumului, uitaseră prispele părintești, visînd la cele viitoare, din ogorul făgăduinței. Acum, ce se vor face ? Încotro vor pleca ?

— Nu ! își spuneau ei : de aici nu ne-om urni decît morți...

Pe sub care, pe la focurile stinse, s-auzeau plînsete molcome.

Pămîntenii de la Nuci, amestecați printre ei, îi întrebau :

— Vreți să vă tocmiți robi, aici ? Vai de păcatele voastre...

Și le istoriseau traiul lor de cîini.

— Iată ce vă așteaptă... încheiau robii.

— Ferice de cei morți de ciumă... oftau ciobanii, gîndindu-se la pustietatea zărilor pe unde trecuseră.

Dar ce era jalea și ațipeala asta ? Unde se furișase sîngele iute din vinele păstorilor ?

— Ticăloșilor ! a strigat deodată o băbuță înaltă, repezindu-și pumnul uscat către aleșii obștei. Ce stați ca morții ? Acum, cerul ar trebui să fie plin de foc... V-ați speriat de-un cîine de domn ? Rușine să vă fie...

Departe, sub niște stejari, Surdul nu mai sfîrșea cu rugatul :

— Doamne,
pentru cei din pustia lumii...

— Sus... a strigat un baci. Să dărîmăm zidurile...

Și norodul s-a urnit, ca apucat de un vînt.

Din repezeală, scoteau leucile și resteiele, apucau pistoale, cuțite, berzi și topoare.

Un chiot puternic, fioros, ca un răcnet, spinteca întunericul întretăiat de alte chiote.

— Dați vînt ! Dați vînt ! strigau toți, în toate părțile, pornind să coboare, din fugă, către curți.

Unii aprinseseră făclii din ceteni.

Dar Ironim Buhosu le-a ieșit înainte, ridicînd asupra lor bățul de drum.

— Stați...

— Înainte... răcneau ciurdele.

— La o parte... La o parte...

— Păliți-l în frunte.. Nu-i vrednic de vornic.. Nu-i vrednic..

Cineva a aruncat o piatră, drept pe la tîmpla vornicului.

— Tăcere... a poruncit acesta, încă o dată. Avem veşti bune... Iată...

Şi arăta către sfatul obştei, unde Varan vorbea repede, cu spume la gură. Şi ciurdele şi-au plecat parii şi topoarele.

Tăcerea a coborît din nou şi nişte focuri şi-au arătat în întunecimi limbile albastre. Veşti bune ? Bată-l norocul de ţigan...

— Ce spune ? Ce spune ? întrebau toţi. Ce veste a adus ?

Dar sfatul vorbea în taină, punînd ceva la cale.

Deodată, Ironim Buhosu s-a ridicat dintre moşnegi şi s-a apropiat de mulţime.

— Am nevoie de doisprezece flăcăi hotărîţi. Avem de făptuit lucru mare...

Dar numai doisprezece voiau să făptuiască lucrul acela ? Iată-i : toată băietănimea era gata ! Îşi dădeau ghionturi, îşi deschideau drum cu umerii, să ajungă cei dintăi înaintea vornicului. Strigau :

— Şi eu, bade Ironim... Şi eu... Şi eu...

XXXI

Varan zîmbea în faţa focului, cu gura pîn' la urechi :

— E la mijloc trup de femeie... La miezul nopţii, Brezan are să fugă, călare, către mîrzacii Bosancilor, să vină în ajutorul boierului. Atunci, Cîţa are să rămînă singură şi are să mă aştepte după zid... L-a văzut... a adaus ţiganul, după o clipă. L-a văzut pe Caligraf, cînd a intrat... Iar Brezan i-a spus cum l-a aruncat cu mîna lui în hrubă, legîndu-l în fier... Iată, să mă trăsnească de sus : am pus urechea la zid şi l-am auzit cum geme... E vorba să-l ucidă şi să-l îngroape...

— Pornim la lucru mare... s-a înfiorat Bonţoi. Eu, Varane, cu tine...

Şi Bonţoi simţea cum se îngălbeneşte, îşi făcea cruci repezi şi mărunte, ca la precistanie.

— Cîţiva, a reluat Varan, vor sta la pîndă, în cărarea Bosancilor, să-l apuce de gît pe Brezan. În vremea asta, eu...

Varan s-a întrerupt, răsuflînd greu, ca după un chin. Nu va trebui, oare, s-o sugrume pe Cița, sau să-i împlînte cuțitul sub gît? „Săraca...“ Și-a amintit repede cum l-a întîmpinat ea, între arbori, cum s-a zbătut întăi și l-a zgîriat, pe urmă l-a cuprins cu brațele pe după gît, spunîndu-i: „Ce piept voinic ai... Brezan e slab ca o scară...“ Apoi i-a arătat spărtura din zid, pe unde are să treacă la miezul nopții, după ce pleacă Brezan. „Vorniciță am să te fac... îi spunea Varan. Lasă... lasă...“ „Am să te culc pe pat de pelin... i-a răspuns ea. Vino la cîntatul cocoșilor...“

Apoi, furișîndu-se prin fața bordeielor, Varan a urcat dealul tot într-un suflet, s-aducă vestea despre Caligraf.

Gîndurile îi vîjîiau și-i cîntau: „Cița... Cița...“ o striga el în gînd, uitîndu-se holbat în vînzoleala flăcărilor.

Așezat la pămînt, norodul asculta vîntul întunericului. Nimeni nu dormea, așteptînd întîmplările.

Iar cînd dinspre curți s-a auzit un strigăt, ceata celor doisprezece, în frunte cu Varan și Ironim Buhosu, era de mult în preajma zidurilor. Străjeri cu furci și flinte păzeau porțile. În încăperile boierului nu se zărea nici o lumină.

Deodată, s-a auzit un tropot în curți. Pe sub turn a ieșit un călăreț în galop și porțile s-au închis la loc.

— Gata... a șoptit Varan, către băietanii din umbră.

Se furișau pe lîngă dîmburi, pe după bordeiele pline de întunerec, tot unul după altul, pînă lîngă spărtura zidului uriaș.

Cîntau cocoșii în toate părțile nopții. Ciinii hămăiau în lutul cătunurilor. Niște păsări de noapte țipau pe sus, dînd tîrcoale acoperișurilor negre.

Varan a aruncat prin spărtură o pietricică și și-a ațintit urechea. A auzit ca un mieunat slab.

„Doamne-ajută...“ și-a spus el, făcîndu-și cruce și stupindu-și în sîn.

Și înainte de a se cățăra, s-a apropiat de fețele băietanilor, spunîndu-le în șopot:

— Aveți grijă... Să n-o omorîți...

După aceea, ei l-au văzut cum acopere spărtura, o clipă.

Dincolo de zid s-a auzit un început de geamăt.

— Taci... bolborosea Varan, apăsîndu-și genunchiul pe gîtul Ciței. Taci, că te ucid...

Și după ce toți băietanii au trecut spărtura, sărind unul după altul, el s-a plecat asupra ei și i-a poruncit, apăsîndu-i mîna pe gură :

— Arată-ne drumul la hrube.

— Cine-i acolo ? a întrebat un străjer, și Cița a vrut să răcnească, dar Varan a apucat-o strîns de gît.

— Ticălosule... bolborosea ea încet. Are să te ucidă Brezan...

— Cum țipi, îți împlînt cuțitul... i-a răspuns Varan, apucînd-o de mînă și ridicînd-o în picioare.

— Îți pregătișem pat de pelin, prostule... scîncea ea, pornind înainte, către niște acareturi din fundul curților, furișîndu-se prin umbra mare a zidului.

Și dîndu-și seama că n-o să țipe să cheme ajutor, Varan i-a spus în ureche :

— Taci... Mîine, la răsăritul soarelui... vorniciță te fac...

Ea s-a oprit deodată :

— Ai să mă scapi de Brezan ? Dac-ai ști cum mă bate...

— Mai repede... spunea un băietan, cînd s-a auzit un răcnet dinspre pădurile Bosancilor.

După aceea, un croncănit de corb da știre lui Varan că Bonțoi împreună cu vornicul puseseră mîna pe trimisul boierului.

— De-acum, nu mă mai las de tine... scîncea țiganca, apucîndu-se de brațul flăcăului. O să mă iai între ciobani, pe deal ?

— Cu mine... i-a răspuns Varan.

— M-ai strîns de gît... ofta ea, coborînd niște trepte.

Și, astfel, după cîteva clipe, Caligraful Șperlă le-a răsărit în față.

XXXII

Cum puteau aștepta în tîmpla dealului, atîția bărbați, cînd știau că doisprezece de-ai lor coborîseră la pericol ?

Unul cîte unul, se strînseseră cîrduri, pornind la vale, așteptînd în preajma curților.

Veniseră și strungarii și femeile —și chiar și Surdul purta pe umeri un drug. Femeile își luaseră furcile de tors, ca la apa Țibăului, odinioară.

Iar cînd după ziduri s-au auzit strigătele străjerilor, maramureșenii au dat năvală.

Sute de guri de topoare și umeri puternici izbeau porțile de sub turn. În încăperi a clipit o lumină și s-a făcut întuneric din nou.

Cotuna țiganilor sărise din bîrloguri, amestecîndu-se cu ciobanii, izbind în porți, cu bolovani și cu pari.

Răsăritul prindea a se lumina, cînd s-au arătat cei dintîi moldoveni, cu țăpoaiele și cu sapele.

După un răstimp, porțile s-au prăbușit, iar norodul a tăbărît în curți, răcnind și chiuind și cu șomoiaguri aprinse.

— Cîinele... Cîinele... răcnea mulțimea, în timp ce acareturile prindeau să ardă.

— Noi o să-l judecăm... striga Caligraful Șperlă, urcat în pridvor.

Văzîndu-l, ciobanii au rămas o clipă înmărmuriți.

— Șperlă... Moșul Șperlă... strigau ei.

— Noi o să-l judecăm... a strigat încă o dată Caligraful, izbind ușile cu umărul.

Niște băietani au intrat în încăperi și după cîteva clipe s-au arătat în prag, scoțîndu-l între furci pe domnul Nucilor.

— Bosancii... să vie Bosancii... striga acesta și s-a prăbușit în genunchi la picioarele Caligrafului, care l-a izbit cu bățul în frunte.

— Bosancii ? i-a răspuns Ironim Buhosu, făcîndu-și drum prin mulțime. Iată cum vin mîrzacii Bosancilor...

— Brezan... Brezan... răcneau țiganii, repezindu-se cu ciocanele și cu secerile, spre omul domnesc pe care-l

împingea de spate Bonțoi, scoțînd niște țipete speriate de pasăre.

Curțile ardeau din toate părțile.

Pe sub sulurile de fum negru, mulțimea se uita cum în pridvor boierul Sturza se tîrăște la picioarele Caligrafului, sărutîndu-i-le.

Dar ciobanul l-a repezit cu gurguiul opincii :

— Mi-i scîrbă...

Și și-a înfipt ochii osteniți în strălucirile dimineții.

Vedea creste depărtate luminîndu-se și, fără să se uite în urmă, unde norodul locurilor năvălise cu bîtele, a poruncit :

— Haidam, ciobani...

Brezan răcnea, în mijlocul freamătului, în timp ce niște țigani agățau o funie de căprior.

Fumul îi acoperea din toate părțile și bacii grăbeau urcușul către tîmpla Oadeciului unde era lumină multă și curată.

Fără porunci, turmele s-au rînduit la drum, și fluierarii au început să cînte din lungile fluiere de aramă, care sclipeau în aurul și mărgăritarele răsăritului.

Jos, la Nuci, era umbră, prea multă umbră !

Și carele scrîșneau, grăbindu-se tot unul după altul, către alte zări.

Iat-o pe Marința cum rîde, cu toată fața îndreptată spre chipul împărătesc al vornicului ! Iată-l pe Bonțoi, tîlharul, cum cîrîie ca pasărea în urma lui Varan care merge repede, urmat de o oacheșă durdulie...

Arămenii rîd și chiuie.

Cînd au poposit pe Oadeci, începuseră a se uita chiorîș unii la alții, cu gîndul la împărțirea pămîntului. Acuma rîd și chiuie arătînd cu mîinile munții străini, depărtați.

Unii se opresc, iscodesc depărtările Apusului. Oare pata aceea de argint n-o fi Ineul ?

Și-și spun :

— De-acum, n-o să-l mai vedem... Vă aduceți aminte ? Cum luminau în dimineața aceea focurile pe Toroiaga...

— Da, da... a rostit Roman Pop, plecîndu-și ochii în fața Caligrafului Șperlă. Eu pe tine te-am bănuit, vere Petre...

Dar Caligraful se prefăcea că n-a auzit vorba, căci munții către care mergeau erau prea luminați.

— Păcat de cei morți... a oftat careva, gîndindu-se și la Misail și la Irodion Grămadă și la Melixina. Păcat de Pastei și Jordie...

Fluierele sunau și răsunau. Femeile din care cîntau. Copiii rîdeau. Soarele îi lumina deopotrivă pe toți.

— Eu, mîine în zori o să pornesc înainte... a vorbit Caligraful către Roman Pop. Am să găsesc alte pămînturi cu raze...

Roman Pop s-a oprit și l-a privit drept în ochi :

— De data asta, mergem împreună... Împreună să suferim....

Dar turmele și carele s-au oprit. Ce s-a întîmplat, oare ?

— Veniți mai repede... îi striga Ironim Buhosu, rîzînd.

Turmele și carele s-au oprit, ca să-i aștepte pe cei doi moșnegi, să meargă la loc de cinste, înainte.

Ei pornesc alături, cu pași largi, și umbrele lungi ale toiagurilor li se-ntind înainte, alături. Din toate zările bate vîntul, și cerul se întunecă sub vălmășagul norilor.

Ploile se văd crescînd, deasupra tuturor depărtărilor.

Cei doi moșnegi se descopăr și toată obștia călătoare se descoperă după pilda lor.

După aceea, carele, turmele au intrat în împărăția verde a ploilor — și nu s-au mai văzut.

Udești, Mai-Iulie 1946

CORDUN

În amintirea
Magdei Isanos

PARTEA ÎNTÎI

OAMENI, LOCURI, ÎNTÎMPLĂRI

I

În sat la noi s-au petrecut atîtea ! Acele întîmplări s-au dus de mult. Închid ochii. Dacă aș întinde mîna, aș putea pipăi întîmplările de-atunci.

Văd pe prispa casei noastre cu streșini joase soldați bînd ceai și vudcă. S-au perindat așa de mulți soldați pe prispa casei noastre... Veneau, poposeau și plecau iar, cine știe unde...

Văd între prunii grădinii și în jurul mărului celui mare, cai și tunuri. Și atîtea chipuri mi s-au șters din amintiri... Ce s-or fi făcut, oare, acele chipuri ?

Eu am crescut mare. Prunii i-a scos din rădăcini tata, după ce s-a întors din America. Mărul cel mare a îmbătrînit. Cîinii i-a înmormîntat pe rînd, în luncuța din fundul grădinii peste care apele primăverii au trecut de douăzeci de ori de atunci...

Pe mine m-au sărutat mîngîindu-mă oameni străini cu mustăți aspre, îmbrăcați în straie cenușii. Poate eu le aminteam de vreun copil de-al lor, lăsat undeva peste hotare, la Miezul nopții...

Pe atunci păşteam gîştele. Şi-mi era drag acest păstorit al copilăriei. Bobocii plutind pe pîrîu îi văd în amintire ca pe nişte corăbioare de lumină.

Uneori venea pîrîul mare.

Uite, şi acum dacă s-ar putea, mi-aş lepăda straiele tîrgului, aş dărui cuiva sfertul meu de veac şi m-aş întoarce înapoi la pîrîul satului.

II

Odată s-a zvonit în sat la noi despre sfîrşitul lumii.

Păsări cu clonţuri de fier vor trece peste lume, întunecînd soarele cînd va ajunge la amiază. Oamenii să se pregătească de ducă. În codri. Sau încotro i-or duce ochii.

Femeile vorbeau la garduri. Unele plîngeau. Altele îşi sărutau copiii, pomenind despre bărbaţii lor care nu mai dau semne de nicăieri. De la Miazănoapte veneau vuiete lungi. Băteau tunurile.

În ziua sorocită pierderii, mama ne-a adunat pe toţi şapte :

— Dragii mamei, dragi...

Soldaţii stăteau nepăsători pe prispă, bînd ceai şi vudcă. Soarele a trecut de creasta amiezii. Cei fugiţi în păduri s-au întors.

(Nu ştiu de ce, cînd eşti chinuit de o aşteptare, îţi petreci ziua pe afară. Numai pe afară.) Tot satul şi-a petrecut ziua aceea în ogrăzi şi pe la răscruci. După-amiază am intrat în casă. Şi parcă pentru întîia oară aş fi văzut încăperea casei noastre. (Aşteptarea înstrăinează. Te duce undeva tare departe, pe tărîmul de unde aştepţi să vie carele întîmplării.)

Lumea s-a liniştit. Unii băteau mătănii.

— Mulţumim, Ţie, Doamne, că te mai înduri să ne laşi sub soare...

Mama a plîns. Şi noi toţi şapte am plîns cu dînsa. Soarele coborîse dincolo de streşini. Încă un sfert de cale, şi săruta marginile pămîntului. Prin ogradă umblau gîştele albe, şi noi în cămăşuici albe, printre ele. Soldaţii cîntau pe prispă.

Patru păsări negre au apărut deasupra satului, zbîrnîind. Soldații s-au ridicat în picioare sub ocrotirea streșinilor.

Erau aeroplane dușmane.

Lumea nu s-a sfîrșit în ziua aceea. Păsările negre s-au rotit de cîteva ori peste satul nostru, pornind înapoi pe căile văzduhului, spre Răsărit...

◆

Isac și Iacov sînt pentru mine cei din urmă ruși care s-au dus de la noi din sat. Isac era bătrîn. Purta barbă. Era mic și pururi tăcea. Acum îl văd parcă mai bine decît atunci. Era bătrîn ca moșul Tuhai, pe care din cauza bătrîneții nu-l luaseră la război. Lîngă el, eu, cel mai liniștit copil al casei, mă simțeam bine.

Iacov era tînăr, înalt, cu fața albă. Ca și Isac, vorbea puțin. Merindea lor ostășească era totdeauna săracă. Mama îmi făcea semn să nu iau de la dînșii pîine. Mamei îi era milă de dînșii.

Nu știu cum li s-au încrucișat drumurile, întîlnindu-i pe amîndoi cu nume din sfînta scriptură. Poate erau tată și fecior; poate s-au întîlnit săpînd tranșee, și nu s-au mai despărțit văzînd în întîlnirea numelor lor un semn ceresc.

Isac mă lua adesea pe genunchi și-mi vorbea în limba lui. Îmi vorbea ceasuri întregi, arătîndu-mi ceva peste case, peste dealuri, peste depărtări... Și i se umezeau ochii.

Mai este încă undeva pe acasă bidonul de sticlă verde pe care mi l-a dat într-o zi bătrînul Isac. L-am umplut cu apă, l-am legat cu ață și mi l-am pus la șold. Nu știu cum, din clipa aceea am simțit în mine urcînd un val de măreție. (Nici unul dintre paznicii corăbioarelor din lunca de atunci n-avea la șold bidon de sticlă verde...)

...La fel cu Isac și Iacov, pot fi și eu, mîine, cîndva. Luat de la prispa mea, voi fi dus peste întinderi și ape. Pe genunchi cu vreun copil al necunoscutului, voi vorbi despre patria mea...

Isac și Iacov s-au dus de la noi din sat acum douăzeci de ani.

Eu i-am iubit pe amîndoi. Eram învățat să-i văd pe prispă tăcînd.

Au ieșit pe portiță, s-au uitat în urmă, la toți ai noștri rămași dinaintea ușii. Mama a spus :

— Cine știe unde se duc...

Eu am plîns mult. Mama și-a amintit de sticla verde. A luat-o repede din cuiul de lîngă fereastră :

— Du-le-o. Trebuie să dea seamă de ea împăratului. Fugi și ajunge-i...

Am luat bidonul de sticlă și am ieșit în drum. Isac și Iacov nu se mai vedeau. Trecuseră după răscrucea de la podul școlii, acolo unde văd acum în vacanță luna răsărind după plopi.

În poarta țarinii, Isac și Iacov se opriseră să privească zările. Isac ținea mîna întinsă spre zări : Acolo. Da. Într-acolo...

Ispiteau depărtările Răsăritului, după care era țara căminului lor.

Acolo...

Mi-au simțit pașii. Alergam cu capul gol, în cămășuică albă, descins, desculț. S-au întors spre mine.

— Na... le-am spus întinzîndu-le bidonul de sticlă verde.

Au zîmbit amîndoi. Poate cu multă durere. Nu înțelegeam multe pe atunci. Au făcut semn că nu le trebuie. Că mi-l lasă mie.

M-au sărutat și s-au dus. Au coborît pe drumul vînăt, spre lunca rîului nostru, printre holde, spre Răsărit.

Din ziua aceea, ograda mi s-a părut pustie. Bobocii au crescut mari. Le-a căzut pe nesimțite lumina din puf...

III

În timpul războiului, la noi în casă ardea lampa toată noaptea. Noi, copiii, ne culcam devreme, pe cuptor. Mama torcea pînă tîrziu. Cînd cîntau cocoșii de miezul nopții, punea furca sub grindă. În vatră punea lampa aprinsă.

Sub căpătîi își punea, de-a gata, toporul. Apoi se culca șoptind numele Tatălui și al Fiului...

Se topeau omăturile. Noaptea cădeau ploi mari. Prin sat umblau niște oameni care încercau ușile.

Cu o noapte mai înainte, oamenii aceia umblaseră la ușa unui vecin. Au mîrîit cîinii și mama l-a trezit pe Alecu.

— Stai treaz. Dacă vin și la noi, toporu-i aici...

Ne-am trezit pe rînd. Mama a scos lampa din vatră. Dîrdîiam de spaimă, cu genunchii la gură. În casă era frig. Focul se stinsese de mult. Mama ședea pe marginea patului. Deodată, a spus :

— Parcă se uită cineva pe fereastră...

S-au auzit venind din grădină pași prin glod.

— Sînt mai mulți, a spus mama. Stați acolo...

Unul dintre noi a țipat. Pașii treceau spre poartă, ca atunci cînd umblă vitele ieșite din grajd, noaptea.

— Poate s-au dezlegat vitele, a spus mama. Mă duc să văd...

Noi am țipat :

— Nu ieși afară...

Alecu i-a spus :

— N-ai grijă. Le-am legat eu bine...

Pînă ce s-a făcut ziuă albă, mama a stat pe marginea patului, și noi cu genunchii la gură am dîrdîit pe cuptor.

În ogradă la noi se vedeau a doua zi urme de ciubote.

◆

Mama a pus furca sub grindă și s-a culcat după ce a suflat în lampă. Trecuseră cîteva nopți. O vecină a sfătuit-o :

— Stinge, noaptea, lampa. Să nu se vadă de afară.

Mama trudită, a adormit repede. (Peste zi tăiase butuci în pădure.) M-a cuprins frigul auzindu-i răsuflarea. Toți dormeau.

Am adormit și eu, ghemuit lîngă Alecu. Răcnetul mamei ne-a vzîrlit pe toți în picioare și ne-am pălit cu

frunțile de grindă. În casă se auzeau pași și șopote. Cineva s-a lovit de dulap, răsturnînd o oală. S-a aprins un chibrit. Și am zărit-o pe mama cu toporul ridicat.

După aceea, am auzit șopote, pași mulți, în tindă. Ușile au rămas deschise larg. De afară a intrat frigul.

— Aprinde lampa... a țipat unul și ne-am dat toți pe plîns în gura mare.

La gard a strigat cineva. Moș Potop ne auzise plîngînd :

— Ce-i acolo, Nataliță ? a întrebat moșul Potop, peste gard.

Mama a aprins lampa și a ieșit afară.

— Uite, se văd urmele... spunea ea la colțul casei.

Cînd s-a întors în casă ne-a spus :

— De s-ar sfîrși nopțile astea odată...

A doua zi a intrat în sat oștire multă. Ducîndu-mă cu copiii în cîmp, am văzut pe malul pîrîului trei oameni spînzurați de răchiți. Am dat fuga acasă. Pe șosea veneau mereu oștiri.

Sora cea mai mare vorbea cu mama :

— Au fost prinși cei care umblau pe la uși. I-au spînzurat.

— I-am văzut acum, cu limbile scoase, am strigat eu, cu mîndrie ; unul are barbă...

— Săracii oameni, a oftat mama ; cine știe de unde erau...

IV

Într-o seară de iarnă cu strigăte sub ferești, la noi în casă a intrat un om. Avea la mustăți ciucuri de gheață. Pe cap, un comanac verde. S-a oprit în prag și ne-a privit. Mirosea a rachiu.

— Ioane... Bine c-ai venit... a țipat mama.

Omul necunoscut a întrebat :

— Ce mai fac vitele, Nataliță ?...

— Uite copiii, Ioane...

— Ce mai fac vitele, Nataliță ?...

Tata ne-a sărutat. Mama ne arăta pe rînd :

— Uite, asta-i Catrina... ista-i Alecu... asta-i Saveta...

Două săptămîni tata ne-a îngăduit copilăria. După aceea a pus sub vatră o nuia. Pe mine m-a bătut cel dintîi.

Tata n-a adus bani din America. Unii spuneau că tata bea prea mult.

Mama îl sfădea cîteodată :

— Ai pierdut opt ani de pomană. Cu ce-o să ne măritäm fetele ?

Tata a avut multe pe inimă. Nu rîdea niciodată. Şi se întorcea totdeauna beat de la tîrg. Acum ştiu de ce bea tata aşa des. Îi părea rău că-şi părăduise tinereţea în America.

De la cea dintîi bătaie mi-a fost ciudă pe dînsul.

La ce a venit omul acesta în casa noastră ?

Pe noi ne-a crescut mama. Şi o iubeam pe mama. Ea ne ocrotea.

— Îi înveţi cu năravi, spunea tata ; treaba ta...

Într-o noapte a venit beat de la crîşmă. Afară ploua. Îi curgea apa de pe pălăria pleoştită. Se cumpănea, ne privea cu ochii rătăciţi. Ne-a suduit de Dumnezeu.

Mama l-a întrebat despre banii băuţi.

— Care bani ? s-a răstit tata.

— Aceia pe care i-ai băut...

Tata a ieşit în tindă şi s-a întors cu toporul.

Mama a răcnit. Noi ne-am strîns în jurul ei.

— Ce vrei de la mama ? Las-o !...

— Scîrnăvii...

Atîta ne-a spus tata, şi a ieşit. Am auzit zgomotul surd al toporului aruncat pe pămîntul din tindă. Apoi uşa de afară. Ochii holbaţi s-au împăienjenit. Am plîns şi am adormit unul lîngă altul, pe pat. Nimeni n-a mîncat în seara aceea.

Tîrziu, m-am trezit. La lumina slabă a lămpii, mama sfătuia cu sora cea mai mare :

— E ud pînă la piele, spunea mama. L-am aduce în casă. Nu se poate ţine pe picioare...

În noaptea aceea, mama n-a dormit în casă. A stat pe prispă lîngă tata.

Dimineaţa avea ochii înroşiţi de plîns.

Nu pricepeam bine. Auzisem numai că tata s-a îmbolnăvit de-o boală care umple și pe alții. Tifos. Trebuia să-l ia jandarmii. Mama l-a ascuns în podul șurii, în fîn.

— Nu-i acasă, spunea mama. E dus la coasă, pe lîngă apa Jijiei, în Moldova...

Boala a ținut mult. Toată vara.

Într-o zi culegeam mere. M-am suit în podul șurii, cu sînul plin, s-ascund merele în fîn. Am dat peste bîrlogul tatii. M-a cuprins spaima. Am coborît repede scara.

Apoi a venit o toamnă cu ploi mărunte. Cu asfințituri roșii...

V

M-am întîlnit cu tata, în poartă. Se sprijinea în cîrjă. Era slab. Tare slab era tata atunci. Veneam de pe drumuri.

— Da' tu de unde vii ? m-a întrebat.

M-am strecurat printre el și stîlpul porții, pîndindu-i brațul cu cîrja.

— Vin de pe drumuri, i-am răspuns, după ce m-am văzut în largul ogrăzii.

Peste păduri treceau neguri. Se tîrau peste vîrfuri.

— Mă, ia secera. Du-te și taie porumb la Podu Rusului. Numai de cel copt. Eu vin în urmă cu carul...

Dinspre dealul tîrgului veneau neguri, atîrnînd din cer pînă în pămînt. S-auzeau vuiete de pietre de moară : veneau apele mari.

Am tăiat cîteva brațuri de porumb. Copt și verde la un loc. Ascultam cum vuiesc malurile, prăbușindu-se în apele rîului, aproape, după ogoare.

Roțile carului m-au trezit. Venea tata. I-am ieșit înainte cu secera în mînă. Dinspre dealul tîrgului veneau negurile, atîrnînd din cer pînă în pămînt.

— Tată, am tăiat porumb. Vine ploaie mare. O să ne apuce aici...

Tata mi-a spus :

— Ține vitele de funie. Eu pun porumbul în car. Mergem acasă. Vine noaptea...

Și a intrat în ogor.

După aceea, am știut. Primul pumn între coaste mi-a adus aminte : trebuia tăiat numai porumb copt...

Tata avea în car o leucă găsită pe drum. Cînd a apucat-o, eu am început să fug. Tata suduia :

— Golanule... Te prind eu...

Aproape, după ogoare, clocoteau apele mari. Pe lîngă pîrîu eu alergam spre ape.

— Mă duc să mă înec ! am strigat.

Și alergam spre ape.

Tata răcnea după mine :

— Măăă...

Nu știu cum s-a întîmplat. Cînd m-am dezmeticit, tata îmi săruta obrajii și eu plîngeam în hohote.

— Răul tatei, rău... Să nu spui mîne-ta. E și așa destul de necăjită...

Negurile s-au năruit pe pămînt. În ploaia măruntă, ne-a prins noaptea pe drum. Și tata cînta în car, îndemnînd vitele, o doină din tinerețile lui.

Acasă, la lumina focului și a icoanelor, tata zîmbea storcînd apa din pălărie.

În seara aceea m-am împrietenit cu tata.

VI

Este în țarină la noi o ploștină neagră între două dealuri. Se spun multe în sat la noi despre ploștina asta.

Dincolo de drumul care duce la tîrg, e moșia popilor. Cîți ani vor fi fiind de la întîmplarea asta nu poate ști nimeni. Poate pe vremea cînd satul era încă pe malul rîului, poate mai demult.

Un fecior de popă ara într-o zi pe moșie. Era frumos și tînăr, feciorul popii. Abia îi răsărea mustața. Ducea plugul de coarne, îndemnînd caii. Cine știe din ce pricină s-au speriat dobitoacele, că au luat-o razna, nechezînd, spre sărătura neagră.

Feciorul popii, din fugă, a încălecat pe cel mai nărăvaș, să-i oprească.

Și se zice că ploștina neagră l-a înghițit pe feciorul popii, cu tot cu cai și plug.

De multe ori, în clocotul negru ies deasupra ciolane de vită. Noi, copiii, cu sufletul la gură, împlîntam bețe, acolo în ochiul întunecat, să-i ispitim adîncimea.

Se spune că acolo e scufundat un sat întreg, cu oameni cu tot ; că uneori s-aud în adînc clopotele satului scufundat, strigăte spăimîntate de cocoși și plînsete.

Cică cine se oprește să asculte cade mort pe loc.

De aceea, poate, trecătorii din partea locului întîrziați în țarină sau venind noaptea de la tîrg, cînd ajung în dreptul sărăturii, grăbesc pașii, făcîndu-și cruce cu limba, pe cerul gurii.

Pe vremea cînd treceau turcii și tătarii pe la noi, s-ar fi scufundat aici o întreagă oștire urmărită de voievodul de la Suceava.

Numai cîțiva ar fi rămas, rătăcind prin codri.

Pe la noi au fost de mult codri întunecați de fag. Acum nu mai sînt. Tîrgul i-a fulgerat cu ferăstrăul. Au rămas dealurile pleșuve. Bălțile cu trestii au secat. Țarina satului nostru e din an în an mai săracă...

Prin codrii de altădată, cei cîțiva păgîni au rătăcit o bucată de vreme. Pînă s-au oprit sub o streașină și au prins rădăcini.

În patria lor din răsărit mînau cămilele. Tot cu cămilele au venit și pe la noi, aduși de semilună. Băștinașii le-au zis „cămilari". S-au înrudit cu oamenii și cu pămîntul. Acei păgîni au fost străbunii mei, dinspre tata. Mama e sămînță de ciobani coborîți de la Maramureș!

Pe vremea copilăriei, am găsit pe marginea ploștinei un arc. Alți copii au găsit vîrfuri de săgeată.

Știu că am pus arcul acasă între parii gardului, sub trandafiri.

Alecu l-a dus la fierar și a făcut dintr-însul o cange pentru scos ciuturile căzute în fundul fîntînilor.

Am avut mulți ani cangea aceea. Apoi a împrumutat-o mama unui vecin și i-a pierdut urma.

VII

Tata era mînios. A înjugat vitele și a ieșit pe poartă, cu carul. Mi-a spus :

— Închide poarta și haidem în pădure.

Eram băiat mare acum. Citeam, pe prispă, o carte. Zile de vacanță mare.

Am închis poarta și am luat-o în urma carului. În dreptul crîșmei tata s-a oprit.

— Ține vitele. Am treabă.

Cînd a ieșit din crîșmă, mirosea a rachiu.

— Haidem...

Tot la deal, printre dealuri. Am încărcat lemnele. Era căldură înăbușitoare în codru. Bîzîiau muște rele. Vitele se zbăteau în funie.

— Li-i sete, cîinilor, a spus tata. Du-le, devale, la apă.

Cînd le-am luat de funie, gîza neagră le-a împuns. Și s-au pierdut în stufișuri, cu cozile ridicate.

— Fugi după ele, ce stai ? s-a răstit tata.

Le-am ajuns în întunecimea de bolți, la izvor. Mă priveau ca și cum mi-ar fi spus : „lasă-ne la răcoare..."

Peste măguri a răsunat chemarea tatii. Eu am chiuit din vale.

Tata a coborît printre goruni. Avea în mînă o nuia groasă.

— Mînca-v-ar cîinii...

Și legînd vitele de un copac, a început să le bată. Eu ședeam cu picioarele pînă la genunchi în izvor. M-a cuprins mila.

— Tată, nu le bate...

— Să taci din gură... s-a răstit iar tata.

Vitele frămîntau din picioare, sub bolțile întunecate, uitîndu-se ponciș.

Apoi, tot la vale printre dealuri, ne-am întors acasă.

În răcoarea grajdului, m-am apropiat de vite. Le-am mîngîiat, mi-au lins mîinile.

— Da' tu ce stai aici ? m-a întrebat tata, din pragul grajdului. Hai să descărcăm lemnele...

— Tată, de ce bați vitele ? Nu ți-i milă ?

Și i-am mărturisit credința în cele șapte vieți. Poate în vitele noastre trăiește sufletul cuiva, al vreunui om. Uite, ce ochi buni au vitele noastre. Parcă s-ar ruga de iertare. Parc-ar vrea să spună ceva în grai omenesc...

Tata s-a uitat la mine chiorîș :

— Te-a prostit tîrgul. Hai să descărcăm lemnele.

M-a spus mamei, fraților, surorilor. M-au rîs pe rînd spălîndu-și mîinile.

Ne aștepta în tindă cina cu aburi acri.

VIII

Fratele meu cel mai mic era slab și închircit. Avea ochii albaștri, spălăciți. Tușea cu sînge. Copiii din vecini îl ocoleau. Pentru că nu putea alerga ca dînșii. Nu putea sări peste pîrîu.

Uneori privea din portiță la deal și la vale, ca la o lume pe care o vedea întăia oară. Copii de pe poduri azvîrleau în el cu pietre, strigîndu-i :

— Închircitule...

Și scoteau limba.

Mandache nu le spunea nimic. Tușea. Stupea sînge și mama îl mîngîia :

— Dragul mamei. Nu-i nimic. Așa-s copiii dracului....

În ziua aceea de vară, sub prunii de grădină, mama și surorile melițau cînepa. Eu și Mandache făceam semne cu degetele pe o albie de pîrîu proaspăt secată — în luncuță. Eram plini de mîl pînă la coate. Ta-ca.. ta-ca... se auzeau melițele sub pruni. O soră cînta.

Mandache m-a apucat de mînă :

— Bădiță, uite...

Pe albie luneca spre noi un șarpe negru. L-am prins pe Mandache de mînecă și prin porumbi — la fugă.

— Șarpele... Vine șarpele... striga Mandache.

S-a împiedicat și-a căzut sub nuc.

(Mama, cînd a așezat acolo melițoiul, a trebuit să taie cîțiva prunișori groși ca degetul. Au rămas așchii.) Cînd l-a ridicat mama — din pieptul lui Mandache curgea sînge. Căzuse cu pieptul în așchii.

În jurul lui, surorile cu fuioarele în mîini.

La popa locuia un doftor rus. Chemat în grabă, a venit la noi. Mandache zăcea pe prispă. Una din surori îi pusese pe rană țărînă săpată în grabă cu degetele, de sub gard.

Mandache a zăcut mult. Se făcea din zi în zi mai închircit. Bolea pe prispă. Copiii din vecini se uitau prin gard. Unii spuneau :

— Are să moară închircitul...

Cînd a prins să umble, mama i-a adus din tîrg o hăinuță nemțească. Mandache s-a bucurat și a îmbrăcat-o. O soră a spus în prag :

— Seamănă cu feciorii popii...

Mandache a ieșit în poartă, cu mîinile în buzunărașe. L-am auzit țipînd. Apoi a venit fuga, cu obrajii plini de sînge. La prag a căzut.

— Mi-a tras cu piatra... a spus el încet.

— Copiii dracului... a țipat mama, smulgîndu-și părul.

Mandache, de frică să nu-i ia unul dintre noi hăinuța, umbla ziua îmbrăcat cu ea, și noaptea și-o punea sub pernă. Cum se trezea dimineața, întăi pipăia căpătîiul.

Eu i-am spus într-o zi :

— Mandache, dă-mi-o numai o dată...

— Încaltea tu n-ai... mi-a spus el, încheindu-și bumbii cu chipul împăratului de la Viena. Și se lăuda : Încaltea tu nu stupești sînge. Dac-ai stupi sînge, ți-ar cumpăra și ție, mama, una...

Mama săpa lut galben în fundul grădinii. Se pregătea să ungă prispa. Ceilalți erau în țarină.

Eu m-am repezit la Mandache, l-am trîntit la pămînt și l-am dezbrăcat de hăinuță. Ca să nu țipe, i-am tras cu pumnul peste gură. Am ieșit în drum, îmbrăcîndu-mă din fugă. Fugeam spre podul școlii. Cînd m-am oprit și m-am uitat în urmă, Mandache alerga după mine. Dar el nu putea ține mult la fugă. Făcea cîțiva pași și se oprea să tușească.

— Dă-mi mănțăluța... striga el printre tuse.

A ieșit mama în drum, și eu de frica ei am început să fug din toate puterile. Înaintea mea, o femeie cu secere.

— Prinde-l Melixino ! a strigat mama.

Femeia m-a burdușit în șanț pînă ce a venit mama. M-a dezbrăcat de hăinuță și i-a dat-o lui Mandache, care venea în urmă cu sînge la gură.

— L-ai bătut, blestematule... I-ai tras cu pumnul peste gură și i-ai crăpat buzele, blestematule.. îmi spunea mama.

Pe cînd mă trăgea de păr, au apărut jandarii.

— De ce-ți bați copilul, lele ?...

— Ce-ți pasă ? E al meu. Eu l-am făcut...

— Bine, au spus jandarii, vei intra la pușcărie. N-ai voie să-ți bați copiii.

Îmi era frică de uniforma lor neagră, cu pajuri împărătești. De cîte ori îi vedeam, săream peste gard în ogradă. Pînă treceau. După aceea mă urcam iar pe gard și mă uitam, lung, după dînșii.

Au întrebat-o pe mama cum o cheamă și s-au dus.

— Cinstea voastră, golani... a suduit mama, în urma lor. Ce vă pasă ? Eu i-am făcut, eu mi-i bat...

IX

Pe ulița noastră s-a stîrnit război între copii.

Mamele se sfădeau la garduri. Se trăgeau de păr, la fîntîni, la apă.

— Puiță, să-mi dai pace copilului...

— Tîrfă, te-ai culcat cu hătălăii...

Murise în vecini un copil. A treia zi măicuța lui a făcut praznic. De la noi ne-am dus eu cu Mandache.

În jurul măsuței cu alivenci și sarmale, eram strînși toți copiii de pe ulița noastră. Ne-am ghiontit, s-au spart străchini.

Femeia cu broboadă neagră ne-a trimis pe rînd pe la casele noastre.

Cînd am ieșit eu și Mandache, prinși de mînă, în drum ne aștepta o ceată de copii cu bețe rupte din garduri. Ne-au lovit peste cap, peste ochi, peste mîini. Apoi au fugit, de frica țipetelor noastre.

Nu mult după aceea au intrat în ogradă la noi copiii unei vecine. Erau trei. Îi trimisese mama lor să ceară nu știu ce.

La noi acasă, numai eu cu Mandache. Cînd i-am văzut în mijlocul ogrăzii, am dat drumul cîinelui din lanț. Cîinele s-a repezit și i-a mușcat de picioare, le-a rupt cămășile.

La țipetele lor, au sărit vecinii peste garduri. Seara a venit mama copiilor la noi :

— Nataliță, să-ți bați copiii...

După ce a plecat vecina, mama ne-a spus :

— Binea-ți făcut... Stropși-i-ar Maica Domnului...

◆

Săracul Mandache !... La școală l-au bătut învățătorii cu varga și cu pumnul.

O doamnă cu ochelari și cu colți îl trăgea de urechi. Doamna asta avea un băiețel de seama lui Mandache. O dată, trecînd pe la noi pe la poartă cu copilul ei de mînă, s-a uitat peste gard. Mandache ședea pe prispă ascultînd puii de lăstun din cuiburile de sub streșini. Doamna a zis, tare :

— Radule, aici șade închircitul...

A auzit-o mama și i-a răspuns :

— Tîrfă, îți rup gîtul... Cățea de la tîrg... Scroafă. Să-ți ardă casa peste plodul tău...

Și a ieșit în drum cu sapa.

Numai că doamna cu ochelari a intrat repede într-o ogradă...

Mandache nu s-a mai dus la școală. A bolit mult. A horcăit și într-o noapte de toamnă a murit.

În urma năsăliei, prin dreptul școlii, mama blestema bocind :

— Mînca-v-ar scîndurile patului, ciocoi ! Mi-ați omorît copilul...

Doamna cu ochelari și cu colți, care ieșise la poartă, a intrat repede în ogradă.

Pe deal, la biserică, băteau clopotele. Mama își smulgea părul :

— Stropși-v-ar para focului, să vă stropșească...

X

Oamenii de pe la noi se duc în fiecare vară la coasă. Pe lîngă apa Siretului, pe lîngă Jijia. Cîte trei, cînd cîntă cocoșii de ziuă, pornesc spre Răsărit.

Rîul îl trec prin vad, suflecîndu-și ițarii. Stîrnesc sitarii bălților. Foarte rar, se ridică speriat cîte un bîtlan. Unul dintre cosași spune :

— Uite o pasăre albastră...

Ajung la apa Siretului o dată cu soarele.

În vara aceea, tata era dus la coasă. După ce a secerat și a cosit în țarina lui, s-a dus cu trei tovarăși stîrnind în zori de zi sitarii.

După cîteva zile a venit rîul mare, cuprinzînd lunca pînă la ogoare. Vorbeau bătrînii că rîul nostru n-a mai venit niciodată așa de mare.

Mama mi-a spus îngrijorată :

— Cum va trece tat'tu apele, dacă se întoarce astăzi ?

Eram acasă numai eu cu mama. Surorile mari se măritaseră, cea mai mică era argată la tîrg. Mandache murise cu o toamnă înainte. Alecu era cioban peste apă. Seara, de la marginea satului, mă uitam la focul stînii lui.

Urcîndu-mă în mărul cel mare, am văzut peste sat, peste țarini, apele mari. „O să mă duc să văd apele.“ Așa m-am gîndit, și am ieșit pe poartă.

Plouase în munți. Noaptea, pe zarea neagră, se mai vedeau scăpărări. Ploua departe, la Miezul nopții.

În drumul spre luncă am întîlnit un vecin.

— Unde mergi, mă ?

— Mă duc să văd apele.

— N-ai de lucru, mi-a răspuns vecinul.

În luncă l-am găsit pe Niculai. Stîrnea cu un băț puii de iepuri scoși din culcușuri de venirea apelor. Încolo nimeni.

Niculai ședea pe o insuliță, între nuiele de plop, suflecat pînă la genunchi, cu bățul în mînă. La picioarele lui se zbăteau cîțiva puișori pe care îi ologise.

— Niculai, am venit să văd apele. Hai cu mine la maluri.

Treceam prin bălți, printre tufele aplecate de șuvoaie. Am ajuns la maluri. Apele cuprinseseră șesul din partea cealaltă, cu porumbiști și grîu.

Mai la vale, pe malul înalt, stîna fratelui meu.

— Niculai, am să trec la Alecu, la stînă.

— Ești nebun. Te înec. Eu mă duc acasă.

M-am dezbrăcat și am intrat în valuri, lăsînd pe mine numai cămașa de cit. Șuvoaiele repezi mă duceau spre matca apelor. Niculai a fugit spre ogoare, răcnind :

— Eu nu răspund...

Peste întinderea tulbure sclipea soarele în asfințit. „Cum mă voi întoarce înapoi ?...“ mi-a scăpărat în minte. Și înotam spre o răchită cu crengile pe ape. Creanga s-a rupt și apele mă purtau spre malul cel înalt care se prăbușea bubuind.

Am văzut undeva în mine urcînd o flacără galbenă. Picioarele au simțit pămînt. Slavă Domnului. Trecusem chiar pe sub malul care se prăbușea.

Mai la vale, un pescar. Îl văd lăsînd poclăul pe ape și fugind spre mal. S-a speriat de mine.

Apele tulburi m-au zvîrlit. Trupul îmi era albastru de frig. Stam întins pe mal și îmi dîrdîiau dinții.

Pînă la stînă, cîțiva pași. Cînd am ajuns la tîrlă, strungarul mîna oile la strungă. Alecu se pregătea de mulsoare.

— Mă, tu ești nebun... Cum ai trecut apele ? A murit mama ?

M-a învelit într-un cojoc și mi-a arătat culcușul lui de paie.

— Stai aici. Trebuie să mulg...

În spatele stînii, o vale. Alecu mulgea oile. Soarele asfințea. Veneau nouri de la Miezul nopții. M-am gîndit : „Niculai s-a dus în sat. V-a spune mamei cine știe ce... Și vecinul care m-a întîlnit în cîmp...“

Am lăsat cojocul și am fugit prin vale, apoi tot pe mal, departe, în susul apelor, să trec înapoi.

Înaintea mea, pe volburi, plutea un acoperiș. Cînd l-am ajuns, s-a desfăcut trosnind din încheieturi.

Răchițile pe malul nostru întindeau crengile ca niște mîini de ajutor...

Pogorîse noaptea. Eu alergam prin porumbiști. Prin sat, o femeie s-a uitat la mine :

— Cum, tu ești ? Nu te-ai înecat ?...

Acasă la noi, lumină în amîndouă încăperile. Am deschis portița, încet, să nu s-audă. Ușile, deschise larg. Nimeni. Oare unde-i mama ? Am ieșit în prag și am strigat.

In grădină foșnea porumbul verde. Cineva deschidea cărare prin porumb. Era mama. Chemase în lunca noastră din fundul grădinii sufletul fratelui meu mort, după un obicei vechi. Crezuse, mama, că și eu m-am dus la dînsul, după spusa lui Niculai.

— Mamă, bate-mă, mamă...

Și rupînd un vreasc din gard i l-am întins, rugînd-o :

— Bate-mă, mamă...

Și mi-am plecat spinarea.

— Credeam că te-au dus apele... mi-a spus mama luîndu-mă de mînă.

Pe masă, cina se răcise.

XI

La marginea dinspre Asfințit a satului nostru, pînă la garduri cobora de pe dealuri pădurea. Părții aceleia de sat i se spunea : În Poiană.

Pe vremea războiului, se cuibăriseră acolo bande de hoți din Moldova și din sat de la noi.

Dacă treci pădurile, cobori în Merești. Spre Răsărit, cale de jumătate de ceas pe cărare, ajungi în Racova. Granița dintre Moldova și Cordunul nostru trecea pe lîngă Merești și Racova. Cărarea de pe măguri se mai vede și astăzi. (Meresteni și racovenii au pe față ceva din întunecimea pădurilor.)

Tîlharii ziua stăteau ascunși în vulpării și în desimi. Furau vite și noaptea aprindeau focuri mari lîngă o baltă din inima pădurii. Frigeau berbeci. Aduceau rachiu.

Vădanele de la marginea satului se furișau în puterea nopții spre focuri. Petreceau cu tîlharii pînă s-auzea

strigăt de huhurez la margine. Atunci se furișau care încotro, în întunecimi.

De frica rechizițiilor, oamenii ascundeau vitele în păduri, în văgăuni. Legate în tufișuri, rodeau la frunzare.

Tîlharii știau ascunzișurile și dezlegau vitele pe cînd dormeau păzitorii.

Le înjunghiau cu baionetele sau le trăgeau cu parii între coarne. Și începea la focuri petrecerea cu carne friptă și cu vădane.

O fată s-a ținut de urma tîlharilor. A ajuns la focuri tocmai cînd vaca ei gemea doborîtă. Unul îi croia pielea cu baioneta. Vaca sufla încă.

Fata a strigat la marginea luminii :

— N-o omorîți...

XII

Ploile și vînturile toamnei au mutat petrecerea tîlharilor de la focuri, la bordeiele vădanelor, în Poiană. Cu rîndul : o noapte la una. Altă noapte la alta. Erau scripci, cobze și chiuituri.

Tupilați sub garduri, tîlharii pîndeau cu rîndul : o noapte unii. Altă noapte alții. Erau soldați puțini în sat la noi atunci.

Tîrziu, într-o noapte, Alecu cu alți băietani de seama lui se întorceau din pădure. Tăiau lemne adînc în inima tăcerilor. Plecau cînd se făcea ziuă. Cel care se trezea mai întîi striga la porțile tovarășilor :

— Haidem, mă... Se face ziuă...

Cu ferăstraiele făcute cerc pe umăr, cu topoarele la subsuoară, cu traistele cu merinde, urcau o dată cu ziua în inima singurătăților.

Tăiau goruni în cîntecul ferăstraielor. Cînd se prăbușeau gorunii, zgomotul cobora peste păduri, pînă devale în sat. În ziua aceea a coborît devreme pîcla. S-a înnoptat repede, pe nesimțite.

— Haidem acasă... au spus îngrijorați tăietorii de lemne ; o să rătăcim drumul.

Au orbecăit, lovindu-se unul de altul, și de copaci.

— Ptiu... Ucigă-te toaca, negură... blestema unul.

Parcă le-ar fi legat cineva ochii. O dată s-au împiedicat de-un butuc. Înaintea lor, licărea jar.

Lupul... a sîsîit unul.

— Foc... a răspuns altul. Focul nostru. Am ajuns iar de unde am pornit...

Și au pornit iar la vale. Undeva cînta un cocoș.

— Auziți... într-acolo... Cîntă cocoșul la bordei la Ilinca Ursului, la margine. Coborîm prin Poiană...

În negură, devale, cîntau cocoșii. Ca într-un adînc... De sub răchiți i-a întrebat un glas :

— Cine-i ?...

— Noi, oameni de treabă. Venim din pădure.

— Păziți-vă drumul, țîncilor.

— Parc-ar fi fost glasul fratelui meu, dezertorul... a șoptit un flăcău la urechea lui Alecu.

— Și mie mi se pare, i-a răspuns Alecu.

◆

...Uite, aici petrec tîlharii.

În bordei la Rozolina se auzeau scripci, cobze și chiuituri. Geamurile erau astupate. Parc-ar petrece pe întuneric. Se auzeau dupăituri de ciubote.

Ușa bordeiului da înspre drum. Feciorii ascultau la pîrleaz petrecerea tîlharilor. Glasuri de femei chiuiau în bordeiul Rozolinei.

Deodată, ușa s-a deschis larg. O clipă s-a văzut încăperea bordeiului : bărbați cu cușme negre, femei, săltînd în zumzetul cobzei.

Ușa s-a închis trîntită.

Băietanii au pornit iar la vale, prin rîpi.

◆

În sat la noi, primăvara, de ziua Alexiilor, se greblă grădinile și se aprind focuri din movilele de frunzare.

În ziua Alexiilor, în toată copilăria mea, a fost cerul senin.

În primăvara aceea patrulele iscodeau urmele tîlharilor.

Se vorbea mai cu seamă despre unul Furtună.

Cu vreo două săptămîni înainte de Alexii, niște călăreți, venind din Reuseni, s-au oprit la o baltă în pădure, să-și adape caii. Ba i-au lăsat slobozi cît ai bea o țigară.

A doua zi, soldații au fost găsiți uciși pe marginea bălții, dezbrăcați pînă la piele, fără arme.

Un cal înșeuat s-a întors vijelie în Reuseni, oprindu-se nechezînd în poarta casei unde i-a fost încartiruit stăpînul.

◆

În bordeiul din pădure, la Ilinca Ursului, într-o noapte au intrat cinci oameni îmbrăcați soldățește. Îi cunoștea, erau din sat de la noi.

Furtună a spus Ilincăi Ursului să coboare în sat a doua zi, să ducă nevestei lui o veste. Să vie o dată cu seara la bordei, că are să-i dea ceva. Că el se duce în lumea lui...

I-a mai spus Ilincăi Ursului, sfredelind-o cu ochii :

— Dacă mă dai prins, te omor... Și i-a arătat un cuțit lung, sclipitor : Taie ca briciul, mătușă...

Ilinca Ursului a coborît a doua zi în sat, la muierea lui Furtună. I-a spus taina și s-a întors în pădure, la bordeiul ei. Străjerii satului au bănuit lucru necurat în coborîrea ei din codru la casa hoțului ; s-au ținut de urma muierii lui, care o dată cu seara a pornit spre păduri.

Muierea tîlharului era tînără și frumoasă. Pentru ea s-au ucis la horă feciori.

Aștepta pe prispa bordeiului, cu broboada pe ochi. A pîrîit un vreasc, aproape. Furtună s-a arătat dintre copaci :

— Eu sînt. Na-ți legătura asta cu bani de aur, cerceii și inele. Că eu mă duc... Poate nu te mai văd... Cine știe... Mă împușcă, azi-mîine... Du-te acasă...

Muierea s-a făcut nevăzută între umbre. Furtună a făcut cale întoarsă.

La colțul bordeiului a strigat potera :

— Predă-te, Furtună...

Furtună a rupt-o la fugă. În urma lui au pocnit puștile.

◆

Eu rupeam nuiele, în luncuța din fundul grădinii. Desișul de mladă a început să se frămînte. Pînă să fug, s-a arătat Furtună. Îi crescuse barbă. Mi-a șoptit :

— Du-te, cheam-o pe maică-ta...

Mama spăla cămăși sub nuc. M-am dus la dînsa și i-am spus :

— Mamă, te cheamă Furtună, în fundul grădinii...

Mama a lăsat cămașa din mînă, s-a uitat spre casele din vecini, cu mare băgare de seamă. S-a dus în luncuță. Eu m-am ținut după dînsa. Mă gîndeam : „dac-o omoară"... Furtună se vedea din mladă numai pe jumătate.

— Cumătră, spune nevestei mele să vie pe la vulpării, în Livezi. Să fie cu băgare de seamă. Adă-mi ceva de mîncare. Stau aici pînă se înnoptează...

Mama i-a dus într-o strachină borș cu fasole. Eu mă gîndeam așa : „dacă aș spune jandarmilor !"

Mama parcă mi-a citit în gînduri :

— Dacă spui cuiva, Furtună vine la noapte și ne gîtuie. Sau ne dă foc la casă...

A doua zi dimineață, eu ieșisem în prag și mă uitam la soare. Mama venea din grădină cu strachina goală sub șorț.

◆

— L-au prins pe Furtună...

Așa vorbeau vecinele la garduri, în ziua Alexiilor. Muierea lui s-a dus la vulpării, în Livezi. A ocolit mult, să nu i se priceapă rostul umblatului. Pîndarii i-au urmărit urmele.

Furtună a scos capul din vizuina vulpilor, la ivirea ei :

— Tu ești ? Bine c-ai venit...

Muierea a scos din sîn pachetul de tutun.

— Nu ți-am adus mîncare. Vino la noapte acasă. Te aștept în fundul grădinii...

— Am să vin... i-a răspuns Furtună.

Muierea s-a întors prin singurătățile codrului.

Cînd a ajuns potera la vulpării, din vizuină ieșea un fir albastru de fum.

— Furtună, ieși afară... au strigat poterașii.

Din vizuină n-a răspuns nimeni. Un jandarm s-a aplecat să se uite în ochiul negru al vizuinei. Din pămînt a bufnit foc de pușcă. Jandarmul a căzut pe spate, cu capul crăpat.

Poterașii pușcau în găurile vulpăriei. Furtună răspundea din pămînt.

Deodată, focurile din vizuină au încetat. Tîrîndu-se pe brînci a apărut Furtună.

— Nu mai am gloanțe... a spus el.

◆

Întîi l-au bătut poterașii, în pădure, legat la un copac. Femeile așteptau la porți. Trebuia să treacă Furtună. Îl văd și-acum : legat cu mîinile la spate, cu capul gol. Soldații îl băteau cu săbiile, peste cap, peste spate, peste picioare.

Femeile fugeau de la garduri, izbucnind în plîns :

— Săracul Furtună...

Peste drum de gospodăria noastră, locuiește popa. Preoteasa a ieșit la poartă și a oprit convoiul :

— Să-l văd și eu...

Un soldat a smuls un par dintr-un gard.

— Dă-i... i-a spus preoteasa.

Soldatul a izbit cu parul drept în urmărul lui Furtună.

— Vai... Nu mai pot... atîta a rostit Furtună, prăbușindu-se.

L-au ridicat și l-au dus.

◆

Noaptea a venit femeia lui la noi. Din prag, i-a spus mamei :

— Dacă nu-mi aduceai tu știrea de la dînsul, nu mă duceam la vulpării, și nu-l prindeau... Să deie Dumnezeu și Maica Domnului s-ajungă și bărbatul tău ca el...

— Am vrut să-ți fac un bine... i-a răspuns mama.

— Binele acesta să cadă asupra copiilor tăi... a blestemat femeia lui Furtună, trîntind ușa...

XIII

Peste sat a coborît foametea. În podul casei, coșurile de făină erau goale de mult. Vaca a stîrpit în mijlc iernii. Mugea în grajd. Podul șurii era gol. Nici pai, nici un fir de lucernă...

Mama a scos paiele din strujacul de pe pat, și le-a turnat în iesle, dinaintea vacii.

Ileana era o vecină chiabură. Bărbatul ei plecase în America, o dată cu tata.

Mama se ducea în fiecare seară la Ileana chiaburului. Noi o așteptam pînă tîrziu. Ne aducea cîte doi-trei cartofi mari, lunguieți. Le curăța coaja, tăia feliuțe, într-o strachină mare, de lut, apoi presărate cu sare le punea la fript, pe plită.

— Mîncați voi, că eu am mîncat... ne spunea mama.

Sora noastră, căreia îi spuneam „gureșa", cînd miroseau feliuțele a fript, se da jos de pe cuptor și stupea pe ele.

— Na... acuma-s a mele... Am stupit pe dînsele...

— Flămînda dracului... strigam noi. Mănîncă-le, pînă ți-or sări ochii...

Gureșa înghițea în liniște, în fundul cuptorului. Mama, care în vremea asta era mai totdeauna pe afară, ba să vadă dacă-s închise găinile, ba să dea drumul cîinelui, cînd intra în casă ne liniștea scoțînd de sub căpătîi cîte un cartof, doi, puși deoparte pentru ceasuri mai negre.

— Na-vă...

Dar pentru ca să nu mai stupească gureșa pe feliuțe, ședeam toți în jurul plitei, cu cuțitele de-a gata.

— Cum pui mîna, cum îți tăiem degetele...

Într-o seară, mama torcea. Venise cu torsul o vecină care primise o scrisoare de la bărbat'su din război. Și fiindcă Alecu citea bine, venise să i-o citească Alecu.

După citirea scrisorii, în casă era tăcere mare. Prin ogradă se auzea viscolul. Mama a tresărit :

— Mi se pare că a mugit vaca...

Alecu și-a tras niște ciubote în picioare și s-a dus în grajd. Cînd s-a întors cu felinarul stins, mama l-a întrebat :

— Doarme ?

— Doarme... a răspuns Alecu lepădîndu-și ciubotele.

Dimineața, s-a dus să rînească grajdul. A venit pînă la fereastră, fuga :

— Mămuță, vină repede. Nu se mai scoală vaca...

Dalac. De atunci știu vorba asta. Vaca noastră a zăcut mult. Un vecin a spus :

— Lele, taie-o. Să nu se chinuiască degeaba...

— Cum să-mi ucid vita ? a zis mama.

— Las' că ți-o omor eu... a răspuns vecinul.

Mama a încercat încă o dată s-o ridice. A scos-o pînă în ușa grajdului, în trei picioare.

Am văzut-o din fereastră. Am spus, arătînd-o cu mîna :

— Uitați-vă. Vaca noastră s-a sculat...

Apoi a căzut pe pragul grajdului, cu capul sub ea.

Mama s-a dezbrăcat de cojoc și-a învelit-o bocind : „Și i-am dat trifoi și lucernă. Am împrumutat sfeclă și tărîțe..."

Noi plîngeam, îngrămădiți la fereastră. Mama a intrat în casă și ne-a mîngîiat :

— Ți-e o să-ți fac din pielea ei ciubote, ție papuci, ție opinci... Nu vă mai uitați atîta pe fereastră...

Se înnoptase, și ca vita să moară mai repede, vecinul a luat un par de lîngă șură. Mama a sărit la dînsul :

— Dac-o omori, îți crăp capul... Îți dau mațele afară, cu furca de fier...

Vecinul a zvîrlit parul și a ieșit supărat pe poartă.

Vaca noastră a murit.

Alecu a scos sania cea mare, cu oplenele groase. Se sfătuise cu mama s-o ducă în grădină.

Au strigat niște oameni de pe drum :

— Hai, de ne ajutați...

Oamenii și-au stupit în palme, spunînd „Doamne ferește...“ și au ridicat vita moartă pe sanie. Apoi s-au dus, spunînd :

— Strigă-ți copiii, Nataliță. Că ai destui. Să tragă ei sania...

Noi n-avem încălțări, n-avem îmbrăcăminte. Am ieșit afară, goi, desculți.

Mama trăgea de proțap și noi împingeam sania, plîngînd.

— Trebuia săpată o groapă. Trebuia dusă în grajd, pînă mîine, a zis Alecu. Ce să facem acum ?

A auzit de undeva Vențel negustorul, și a venit la noi.

— Lele, vinde-mi pielea vitei. Îți dau făină și bani...

— E păcat mare... i-a răspuns mama.

— Ești proastă, lele. N-ai făină în pod. Mai bine s-o pui la îngrășat cîinii și pămîntul ?

Apoi, Vențel cu cîțiva oameni au jupuit vaca noastră, la lumina felinarelor, pe sanie.

În noaptea aceea, mama a tot ieșit afară, să alunge cîinii.

Dimineața, cîinele nostru m-a întîmpinat în prag, cu botul plin de sînge.

A dat ninsoare albă, liniștită. Pe groapa din fundul grădinii lătrau noaptea cîinii satului, scormonind omătul.

Foametea oamenilor. Foametea dobitoacelor.

XIV

Fetele dorm vara în fîn, în podul șurii. De cu zi au vorbă cu flăcăii :

— Fa, am să viu la noapte la tine...

S-a întîmplat o dată în sat la noi ca fetele unui gospodar să se culce în carul încărcat cu fîn, adus de cu seară și lăsat în ogradă. Flăcăii au deschis poarta și au tras carul afară din sat, în noaptea aceea cu lună.

Fetele s-au trezit dimineața, cu roua în păr și pe obraji.

— Unde sîntem, Casandră ?

Au alergat acasă și au adus vitele.

Gospodarii abia sculați, scărpinîndu-și purceii somnului, ziceau către fetele lor :

— Halal fete are Costan. Uite, se și întorc cu carul cu fîn ! Halal fete. Nu ca voi, puturoaselor...

Șura noastră e chiar lîngă drum. Are un oblon mare. Pentru ca să descarci fînul în pod, oprești carul în drum, lîngă perete, și arunci fînul cu furca.
Unul îl ia și-l înfundă pe sub streșini.

Ca să te sui la noi în podul șurii, pui piciorul pe gardul de nuiele, făcut chiar lîngă perete. După aceea nu-i mare lucru ca să te vezi în pod.

◆

În sat la noi, la horă, au venit o dată bosăncenii, cei mai bătăuși oameni din partea locului, și au omorît cu cuțitele o fată și doi feciori.

Altă dată au venit poienarii, merești și racovenii, și au jucat flăcăii și fetele noastre numai după hatîrul lor.

Le zicem „corlopeți" și „corjani". Ei ne spun nouă „corduneni", după cordonul pus hotar între Bucovina noastră și Moldova, de împărăteasa de la Viana.

Se obișnuiește ca la venirea lăturenilor, banda cu trîmbiță și viori să le zică, în semn de bun venit și prietenie, un marș.

Pe vremea aceea banda cînta *Deșteaptă-te române*...

Între regățeni, era vestit unul Calistru. Spărgător de horе, bătăuș temut, într-o duminică a venit fără tovarăși la horă la noi.

Jocul s-a oprit, fără să-l oprească nimeni. A trecut un murmur :

— Calistru...

Mic, îndesat, cu mintean nou, cu chimir înflorit. Și-a tras cușma pe ochi :

— Hai noroc, flăcăi...

Ai noștri sînt mai fricoși. Se bat doar între ei.

Andrei-trîmbițașul s-a ridicat cu trîmbița la gură, și a început marșul. (Îl cunoștea bine pe Calistru. Cînta, cîteodată, cu banda lui, prin Moldova.)

Calistru s-a dus de-a dreptul la bandă tăind cale printre flăcăii strînși grămadă. A făcut semn bandei să nu mai cînte.

— Bădiță Andrei, zi-mi o jale...

Andrei, în picioare, cu trupca la cer, cînta cîntecul miresei care s-a înecat la Nămoloasa, în Siret. Calistru a strigat o dată : „zi, măi...“ și a început și el :

În Siret, la Nămoloasa,
Unde s-a-necat mireasa...

Calfele horei, cu grămada flăcăilor în spate, s-au dus la bădița Andrei :

— Oprește... Cine-i mare aici ?...

Calistru cînta cu ochii în pămînt. Avea ochii mici, albaștri.

Andrei a întrerupt cîntecul. Calistru s-a întors spre flăcăi : avea în ochi lacrimi.

— Mă feciori, am vrut și eu o jale...

Femeile vorbeau cu mîinile la gură :

— Oare de ce plînge Calistru ?

— E trecut de beat, spunea una.

— Are ceva pe suflet, spuneau altele.

Calistru a spus flăcăilor :

— Măi băieți, am venit și eu o dată la voi...

Apoi :

— Dacă nu-mi sînteți prieteni, îmi sînteți vrăjmași...

Și a scos de sub brîu, de la spate, un pistol :

— Zi-i, bădiță Andrei...

Din grămada de fete a pus ochii pe una, pe soră-mea.

— Frumoaso, vină-ncoa'...

A prins-o de mijloc, cu dreapta, iar în stînga ținea pistolul.

— Zi-i, bădiță Andrei...

Bădița Andrei a început un joc „în doi“, pe care l-a jucat pe tăpșan numai Calistru cu soră-mea.

Cînd s-a oprit banda, Calistru a strigat către flăcăii strînși grămadă :

— Muierilor... Vi-i frică de un om ? Hai... Cine are curajul ? Mama voastră, nagîți...

Și-a descins chimirul și l-a scuturat ținîndu-l ridicat într-o mînă. Din chimir au curs zornăind bani de

aur. I-a cules în pumn și i-a turnat în trîmbița lui bădița Andrei.

— Na, bădiță, și mulțumesc de cîntec...

Și și-a încins chimirul. Și-a tras cușma pe ochi și a zis :

— Cu bine, muierilor...

S-a dus întins la soră-mea și a bătut-o pe umăr :

— Bună fată. Am să te mai văd...

După ce a ieșit pe poartă, feciorii noștri s-au luat după el.

— Lasă-l dracului, a spus unul.

Calistru a urcat poteca Oadeciului, printre mesteceni, spre codru.

Pe soră-mea n-au mai jucat-o flăcăii nici în duminica aceea, nici în alte duminici. Spuneau :

— S-o joace Calistru... Să vie Calistru s-o joace...

Calistru n-a mai venit în sat la noi, ziua.

◆

În sat la dînsul era un om așezat. I se dădea cinstea cuvenită celui mai stătut dintre flăcăi.

Mai avea frați, dar nici unul nu semăna cu dînsul, la chip și la iuțeala sîngelui.

Babele îi spuneau :

— Însoară-te, mă. Te ajung copiii din urmă...

Umbla pe la hramuri, pînă departe sub munții Neamțului. Se ducea la hore peste șapte sate. Căuta pe cineva parcă...

Se întorcea totdeauna în sat la dînsul, nemulțumit.

Îl luase vremea pe dinainte. Flăcăii de seama lui erau acum gospodari așezați, cu plozi și cu greutăți.

◆

În podul șurii la noi, prin ușa mare a oblonului dinspre drum, după vreo cinci duminici, într-o noapte a urcat un bărbat.

Era lună. Cîinii lătrau a senin și singurătate.

Foșnetul fînului m-a trezit. Umbla un om...

Mama dormea pe prispă.

Soră-mea, pe care a chitit-o într-o duminică vestitul de peste hotar, a șoptit :

— Calistru...

Omul din umbră o răspuns :

— Frumoaso, am venit la tine...

Soră-mea s-a sculat în cămașa albă.

— Dă-te jos, bădiță. Te aud surorile...

— Am venit cale de jumătate de noapte pentru tine. Proastă ! Vină-ncoa...

Mama a intrat în șură, a urcat scara. Auzise vorbă.

— Hei, cine-i acolo ?

Soră-mea a răspuns :

— A venit un om pe care nu l-am știut niciodată...

— Să te dai jos, omule, i-a spus mama. Că de nu, strig să vie vecinii...

— Proastelor... a spus omul din umbră și s-a coborît pe ușa oblonului.

Cînd a pus piciorul pe gard, au pîrîit vreascuri și au lătrat cîinii a om străin. Calistru a sărit de pe gard drept în picioare și a apucat-o la deal pe drumul care duce în Merești.

În Poiană s-a auzit cineva răcnind, apoi pîrîituri de garduri. După cîtăva vreme, după ce s-au liniștit cîinii de departe și din vecini, la noi la portiță zgreptăna o mînă.

Calistru se tîrîse pe brînci, pînă la noi la portiță.

În pîrău, acolo în ulița întunecată, i-au ieșit înainte flăcăii satului și l-au junghiat în spate și între coaste.

Mama a sculat surorile. L-au adus pe Calistru în casă și l-au culcat între lăicere, pe zestre.

— Dacă nu te astîmperi... îl dojenea mama ; dacă nu te astîmperi...

Calistru spunea :

— Mătușă, se face ziuă... Trebuie să mă duc. Mă prinde ziua aici...

Și cînd cerca să se ridice, recădea pe pernă.

— Stai pînă mîine, îi spunea mama. Numai pînă mîine. Dușman de-ai fi și tăieturile tot ți le-oi lega...

Noi n-avem nici cal, nici căruță. Carul nostru era vechi și hodorogit. Îl făcuse tata, tocmai pe vremea însurătoarei lui. Aveam numai o vacă și cînd începea căratul cîmpului, împrumutam încă una de la un vecin. Oamenii cu o singură vită se întovărășesc pe vremea plugului și a căratului.

Abia se luminau depărtările cînd mama a strigat o vecină.

— Marioară, hăi ! dă-mi vaca s-aduc niște lemne din pădure...

L-au culcat pe Calistru în car și au pus deasupra lui fîn proaspăt, atîta cît ar roade vitele la protap, pînă ar încărca lemnele.

Au înjugat apoi vitele și s-au dus cu carul scîrțiind. Mama și soră-mea, plăcuta lui Calistru.

Cînd era soarele sus, se întorceau cu carul cu lemne. Pe Calistru l-au dus pînă dincolo de pădure, în Merești, unde avea un văr cu căruță cu cai.

◆

După vreo două săptămîni, Calistru cu cei patru frați ai lui au descălecat la noi la poartă.

Eram în ogradă, mă jucam cu mîța. O azvîrleam în sus, ea cădea drept în picioare.

— Mă țucule, e acasă maică-ta ?

Am lăsat mîța și am alergat în grădină :

— A venit Calistru ! Mamă, a venit Calistru...

◆

— Mătușă, mi-i dragă fata domniei tale...

— Și mie mi-i dragă și dumneata o duci departe. I-ar trebui un flăcău de pe la noi...

— Mătușă, mi-i dragă fata domniei tale. Am avere și neamuri bune. Dacă nu mi-o dai, ți-o fur într-o noapte. Am holteit destul...

— Încă nu știe țese, omule. Încă nu știe mînui vătalele.

— Eu nu ți-o iau pentru mînuitul vătalelor. Mie mi-i dragă și am s-o țin ca pe o duducă, vara la umbră și iarna la căldură.

După alte două săptămîni, soră-mea aștepta venirea mirelui, îmbrăcată în șlaiere albe.

De la noi din fundul grădinii se văd dealurile pînă sub păduri.

Alecu a venit de la stînă, și în locul cămășii ciobănești spălată în zăr și în unt, a îmbrăcat ițari și cămașă albă de in. Pîndeam cu Alecu, în fundul grădinii, dealurile care se pierd în păduri.

La margine s-au ivit călăreți. În urmă a ieșit șir lung de căruțe. Coborau coastele spre sat.

Pe cai mărunți, înveliți în lăicere, nuntașii s-au oprit în poarta deschisă larg.

Calistru, cu cușmă neagră pe-o ureche, cu mintean nou, cu chimir înflorit, își ogoia calul mărunt.

— Stai, mînzule, că nu dau lupii în tine...

Bădița Andrei cînta pe prispă cu trîmbița la cer, jalea miresei înecată în Siret la Nămoloasa, cu toată nunta după ea...

XV

De cum se lua roua și pînă se întorceau vitele seara de la luncă, umblam cu Anton pe malul pîrăului, băgînd prin scorburi mîinile pînă la umăr.

Anton venea la noi prin fundul grădinii. Avea în ochi ceva care mă înfricoșa :

— Mă, hai la vrăbii...

Noi îi spuneam în batjocură :

— Pîr-poc...

Și fiindcă eram vrăbier, tata m-a luat strungar la stîna lui din luncă. Strigam oilor :

— Ales... ales, ales...

Așa le alegeam : cele sterpe rămîneau afară. Cele cu lapte intrau în ocol.

Strungăria mea a durat vreo două săptămîni. Într-o zi, pe vremea mulsului de seară, tata s-a întors beat de la tîrg. Vînduse brînza.

Ploua și venea noaptea. Cu un țol în cap, mînam oile la strungă :

— Birrr... haram !

Nu știu de ce s-o fi mîniat tata pe mine. M-a întrebat :

— Mă, cîte oi mai sînt în ocol ?

Eu le-am numărat, tare : una, două, trei, patru, cinci, șase, șapte...

— Șapte mai sînt, tată.

— Cîte ?

— Șapte...

— Pui de golan... Îți dau eu ție șapte... Piei din ocol...

Alecu mi-a făcut semn să nu fug.

Cînd e vremea ploioasă, oile nu stau la muls. Bat din picioare și strănută.

— Cîte oi mai sînt, mă ? m-a întrebat iar tata.

Am numărat tare, arătîndu-le cu bățul : una, două, trei, patru, cinci...

— Cinci mai sînt, tată...

— Cîte ?

— Cinci...

— Golanule, îți dau eu ție cinci...

S-a sculat de pe scăunașul de muls, a aruncat găleata cu lapte și a apucat o bîtă.

— Icoana și precista...

Bîta a zvîrîit pe lîngă capul meu. Am sărit din ocol și am luat-o la fugă, devale, printre arini, spre sat.

◆

Tata cumpărase o iapă, despre care oamenii spuneau rîzînd cînd trecea el cu căruța :

— Are spinarea ca ferăstrăul...

Am alergat pînă la dîmb, acolo unde drumul coboară în luncă. Înnoptase. Tata s-a suit călare, să mă ajungă.

Printre arini, s-a agățat de crengi și a căzut suduind. Nălucă sură, în galop spre sat, a trecut pe lîngă mine iapa.

Acasă am spus mamei :

— Nu mă mai duc la stînă. Oile ? Mînca-le-ar lupul...

Tata a luat strungar un băiat de peste apă. Era mic de statură și i se spunea printre ciobani :

— Uite Michiduță. Mă Michiduță, bun e cașul ?...

Strungarul Michiduță avea vreo șaisprezece ani. Citeodată, ciobanii îl prindeau și-i trăgeau berevencii în jos :

— Mă Michiduță, ți-au crescut tuleiele ?...

De aceea, poate, Michiduță își păștea totdeauna turma în plopărie, pe malul apei.

XVI

Popa avea șaisprezece vite. Uneia îi lipsea un corn, de aceea îi zicea Cioanca. Strechiind într-o vară, a căzut într-o rîpă și și-a rupt un corn.

Alteia îi ziceam Căpieta, pentru că lua copiii în coarne. Pe Ilinca o cumpărase popa de la o femeie pe care o chema Ilinca. Vaca asta rodea straiele și traistele cu merinde.

Alecu era argat la popa. Și pentru că nu putea păzi singur șaisprezece vite, mama mă trimitea și pe mine :

— Du-te. Că-ți dă preoteasa colac...

Păscătoarea e lîngă drumul cel mare care duce la tîrg. E largă păscătoarea și e spre Asfințit mărginită de o coastă pe care vitele popii, pîntecoase, nu se urcau niciodată să pască. De aceea iarba creștea mare și se usca.

În iarba asta am găsit într-o zi un cuib cu trei puișori în puf. Pasărea zbura pe deasupra mea : fio-tîc, fio-tîc...

— Bădiță Alecu, am găsit un cuib...

Alecu cînta din trișcă. Vitele pășteau liniștite. Era spre seară și musca rea se rătăcise undeva peste porumbiștile verzi.

— Cîte ouă are ? m-a întrebat Alecu, întrerupîndu-și cîntecul.

— N-are ouă. Are pui, am răspuns.

— Dacă-s mici, lasă-i acolo...

Pasărea zbura pe deasupra mea : fio-tîc... fio-tîc... fio-tîc...

Copii se fălesc :

— Mă, am un cuib...

Unii sparg ouăle cu acul sau cu paiul, apoi le aruncă. Alții iau puii goliși și-i duc acasă la mîță.

Eu mă duceam în fiecare zi la cuib, de trei, patru ori, să văd ce-mi fac puișorii. Pasărea, cu vierme în pliscul albastru, zbura pe deasupra mea... fio-tîc... fio-tîc...

Acasă, îi spuneam lui Mandache :

— Am un cuib cu trei pui golășei. Ce-mi dai să-ți aduc ție unul ?

Mandache era bolnav, nu ieșise niciodată în cîmp.

— Îți dau pălăria și păpucașii, dacă-mi aduci un pui...

Mama îi cumpărase păpucași și pălărie știind că într-o bună zi are să moară...

Cei trei puișori au crescut mari. În locul pufului au înflorit cotorii și apoi penele. Spuneam lui Mandache :

— Mîine îți aduc un pui...

Cînd mă duceam dimineața în cîmp, el îmi da de grijă :

— Auzi ? să-mi aduci un pui...

Mama îmi spunea în poartă :

— Adă-i, mă, un pui...

◆

Au dat ploi mari care au ținut cîteva zile. Popa și-a desfundat stogurile cu fîn. (Pe ploile mari vitele popii rodeau la iesle.)

Apoi, într-un tîrziu popa a strigat la poartă :

— Lele, unde-s flăcăii ? Am semne că mîine-i vreme bună. Dimineață scoatem vitele la păscut...

Bucuria mea : ce-or fi făcut puișorii ?

Alecu m-a învățat :

— Du-te încet, să nu te simtă pasărea. Pune pălăria pe cuib...

Mă văd și acum : prin iarbă, tîrîndu-mă în coate și-n genunchi, cu gîtul întins, cu răsuflarea tăiată...

Deasupra mea, a apărut pasărea... fio-tîc, fio-tîc, fio-tîc...

Pe marginea cuibului, trei căpușoare cu ciocuri galbene. Am pus pălăria :

— N-a... V-am prins...

Alecu cînta din trișcă. (Era răcoare și musca rea nu apăruse încă de după porumbiștile verzi.) Alecu și-a întrerupt cîntecul :

— Cți ai prins ?

— Pe toți. Îi am sub pălărie...

Pasărea se zbătea deasupra mea : fio-tîc, fio-tîc, fio-tîc, fio-tîc...

Cînd am băgat mîna sub pălărie, doi puișori au fugit. Fugeau cu aripioarele desfăcute, clătinînd firele de iarbă, la deal ; au intrat într-un lan de secară.

Din ciocul puiului strîns în mînă, a ieșit un țipăt mărunt : crrrț...

I l-am arătat lui Alecu. El învăța din trișcă o doină nouă.

— Du-te dracului. Pui îmi trebuie mie ?...

Pasărea m-a urmărit, zburîndu-mi pe deasupra capului : fio-tîc, fio-tîc, fio-tîc...

Îi voi face puiului o cușcă în pămînt, m-am gîndit. Dacă-l pun în sîn, îmi fuge pe mînecă...

Am scormonit cu degetele lîngă un mușuroi. Am smuls iarbă moale și am așternut-o în cuib. Bețișoarele le-am împlîntat unul lîngă altul. Deasupra, am pus iarbă moale. Făcusem o colivie rotundă.

După ce am pus puiul în închisoarea mică, l-am bătut pe Alecu pe umăr :

— Încaltea tu nu știi unde-i puiul...

— Mai bine i l-ai duce lui Mandache, că el nu poate căuta pui... mi-a răspuns Alecu, punîndu-și trișca la gură.

Spre seară, la părăsirea cîmpului, m-am gîndit așa : „Dacă duc puiul acasă, trebuie să i-l dau lui Mandache. Mai bine-l las aici, pînă mîine. Dacă i-aș fi prins pe toți..."

În urma vitelor, pe drumul mare, Alecu cînta din trișcă, pălindu-se cu degetele picioarelor de pietre.

Pe păscătoarea părăsită, se auzea pasărea : fio-tîc... fio-tîc... fio-tîc...

◆

— Mandache, nu ți-am adus pui. Au zburat toți. Să-mi sară ochii, c-au zburat. Să ardă casa pe mine...

Mandache s-a întors cu fața la perete și a început a plînge.

Mama m-a suduit :

— Obrazul lui moș' tu... De ce nu-i aduci puii ?...

◆

A doua zi, în cuibul cu iarbă moale am găsit pene și ciolănașe albe.

Alecu mi-a spus :

— L-au mîncat astă-noapte furnicile... Gîțul dracului... De ce nu i l-ai adus lui Mandache ? L-au mîncat de viu furnicile. Cum l-or fi chinuit, Doamne !...

Îmi lăsasem pălăria la cuib. Ilinca rodea ceva, cu botul în sus.

— Fugi repede, că-ți mînîncă pălăria...

Seara, m-am întors acasă cu capul gol. Pe drum, în urma vitelor, Alecu mergea cu trișca sub brîu.

La marginea satului mi-a hotărît :

— Să nu mai vii cu mine... Auzi ?...

XVII

Copiii zgîrciților n-au prieteni. Tații lor chiaburi le dau de grijă :

— Nu vă faceți de lucru cu nimeni...

Ei au în trăistuțe numai mămăligă rece și ceapă.

Copiii săracilor își amestecă vitele și le păzesc împreună. Ei au în trăistuțe ouă fierte și caș.

Copiii zgîrciților își mînă vitele pe lîngă cîrduri, în fundul luncii, acolo unde crește iarbă grasă, în umbra tufelor.

— Mă, le spun părinții. Să veniți deseară cu vitele sătule...

Copiii zgîrciților stau singuri pe malul apei. Se ascund în tufe cînd flămînzesc și-și molfăiesc mămăliga și ceapa. Să nu-i vadă nimeni. Să nu le ceară nimeni.

E tare frumoasă viața în lumea satului nostru... Duminica, s-aud din sat chiuituri de nunți. Copiii își spun :

— Hai de-a nunta...

Copilele se gătesc cu flori, lîngă vaduri.

Într-o duminică, s-au pregătit de cununie două mirese, două nunți.

— Mirii să fie de peste apă... și-au propus copiii.

Vitele rumegau la amiază, în apa pînă la pîntece, la staniștea de sub mal.

Cînd au ajuns nunțile la mijlocul apei, acolo unde începe șivoiul, băieții au fugit înapoi.

În șivoi se vede umbra unui butuc negru. Acolo-i adînc mare și în toate verile se înecă cîte un copil.

Celor două mirese prinse de mînă le-a tăiat șuvoiul picioarele. (La nunțile noastre, copiii zgîrciților se uită chiorîș, din tufe, cu limbile scoase.)

Copilele prinse de mînă au țipat. Pe cea mai slabă a prins-o de cămășuică vîrtecușul. Și și-a tras după ea și prietena.

Copiii au fugărit vitele din stanișteîn tufării.

În apă, cap la cap, au rămas rumegînd numai vacile celor două copile...

◆

Cîteodată, vin la apele rîului oameni să se roage pentru ploaie, poposind la toate fîntînile din cîmp.

La rîu, acolo unde-i adîncul mai mare, se aruncă icoana. Popa se întoarce pe jos, în sat. Gospodarii rămîn la rîu. Beau tutun și sfătuiesc :

— De-ar da Dumnezeu ploaie...

Și privesc departe cerul.

În duminica aceea, au aruncat icoana în vîrtecușul cu butuc negru. Popa, oprindu-se din rugăciune, a arătat cu mîna :

— Oameni buni, parcă se vede ceva...

Unul s-a scufundat și a scos de sub butuc pe Ifghenia.

Copiii își fugăriseră cîrdul în fundacuri. N-au întîmpinat procesiunea ca-n alte duminici. Popa întrebase la marginea luncii :

— Oare unde-s copiii ?

Din tufe au ieșit copiii zgîrciților :

— S-au jucat de-a nunta. S-a mai înecat una...

Oamenii s-au împrăștiat prin tufe, să-și caute vitele și copiii. Pe mal a rămas numai popa, lîngă Ifghenia, care mai avea în păr cîteva flori de nuntă.

◆

Pe cealaltă copilă, măicuța a strigat-o pe nume toată noaptea, alergînd pe maluri. Flăcăi cu cîngi au căutat coturile pînă s-a făcut întuneric. Și pentru că nu era nici unul neam cu înecata, s-au dus pe rînd spre sat, spunînd :

— Mîine trebuie să ne sculăm de noapte. Avem de lucru...

Apele au aruncat-o pe mal, a doua zi spre seară, departe, la vale. Măicuța ei a dus-o acasă cu carul.

— Are să ploaie, spuneau oamenii rezemați în sape, pe ogoare. Are să ploaie. Apele lui Dumnezeu și-au luat vama...

◆

Cîteodată trec în luncă la noi caii moldovenilor, chemați de nechezatul iepelor noastre. Copiii îi prind cu arcanul și-i încalecă, înconjurînd lunca în galop.

Vin vărăticenii, oameni iuți și răi, și noi descălecăm și ne ascundem în tufe.

La amiază, la stanișe, vin pe malul celălalt copii de-ai vărăticenilor. Zvîrlim cu pietre și ne suduim :

— Corlopeți... Corlopeți...

Ei ne răspund :

— Corduneni... Corduneni...

O fată de la noi a trecut o dată apa. Era mare, cea mai mare dintre noi. Cosea altițe pe pînză de in, pe sub tufe, păzindu-și vaca.

În ziua aceea Floreana ei umbla după taur și a trecut la cîrdul vărăticenilor.

— Fa, vină și-ți ia haramul, a strigat-o de pe malul vărăticenilor un flăcăiandru.

La vadul acela, apa era adîncă pînă la pîntece. Fata a trecut apa. Cînd s-a întors avea obrazul mușcat.

— Ce ai la obraz, fa ?... am întrebat-o noi.

Nu ne-a răspuns. S-a tot dus în tufe.

Pe malul celălalt, flăcăiandrul a cîntat din trișcă pînă seara.

◆

Este sub malul vărăticenilor un ochi de apă. Se spune că în fundul ei doarme un pește mare cît l-ai duce într-un coș de car.

Adesea vin pescari cu poclăiele și le slobod în adîncul verde. Le scot totdeauna goale.

Într-o zi, unul a stupit suduind și a zis :

— Ia să văd ce-i în fundul ochiului...

Pescarul acela avea pe trup păr negru. A intrat în apă pînă la piept, pînă la gît. Apoi s-a scufundat peste cap. Cei de pe mal îl vedeau zbătîndu-se în verdele adîncului.

Deasupra ieșeau bulbuci mari și se deslușea o bolborosire.

— Se înecă... au spus pescarii ceilalți și au sărit de l-au scos la mal.

După ce s-a dezmeticit, a spus, stupind :

— Să știți că nu-i lucru curat. Parcă m-a apucat cineva de picioare și m-a tras la fund...

În ceasuri de liniște mare în împrejurimi, apele ochiului încep să se frămînte. Unul s-a tîrît pînă la mal în ceasul acela. Ce a văzut, n-a vrut să spună nimănui. Spunea numai, făcîndu-și cruce :

— De-ați ști voi ce am văzut...

Într-o vară, venind apele mari, au cuprins ochiul... La retragerea apelor, ochiul a rămas sec. Văcarii sufle-cați pînă la genunchi au scos din mîl un cap de mort.

XVIIII

Mi-a fost totdeauna ciudă pe negustorii de miei. Spu-neam tatălui meu :

— De ce vinzi mieii ?

El mă suduia :

— Golane, îți trebuie opinci. Cu ce să ți le cumpăr ?

Ventel, negustorul cu pîntece mare, bătea la noi în poartă :

— Bade Ioane...

Dacă se întîmpla ca tata să doarmă, eu mă duceam să-i spun :

— Nu-i acasă tata...

Negustorul pleca la vale, să bată la alte porți.

— Spune-i tatei că vin mîine...

În ocol zbierau mieii. Mamele lor erau date la stînă.

Tata se trezea și mă întreba :

— N-a fost la noi negustorul ?

— Nu. N-a fost...

A doua zi, tata nu se ducea în țarină. Spunea :

— Trebuie să stau acasă. Poate vine negustorul.

Și-și găsea de lucru pe lîngă casă. Cioplea butuci. Da grăunțe găinilor și vorbea cu cocoșul care-i ciugulea din palmă :

— Golanul tatii, golan...

Mieilor, le arunca în ocol otavă proaspătă. Îi prindea și-i cîntărea în mîini :

— Lupușorilor... Sînteți grei. De-ar veni capătul vos-tru...

Capătul mieilor era Ventel negustorul.

În ziua aceea, speriam uliul în fundul grădinii. Stri-gam : haaa-ihaaa...

Uliul coborîse, glonț, într-o ogradă. Femeile strigau prin grădini : haaa-ihaaa...

Cînd m-am întors, negustorul venise. Lîngă ocol, se tîrguia cu tata :

— Bade, ceri prea mult...

— Mult, pe dracu... Mi-s golanii desculți...

Și s-a întors spre mine :

— Ai spus că n-a fost negustorul...

Cu degetul în nas, așteptam să mă bată. Mi-a spus :

— Intră în ocol și prinde mieii...

Negustorul mi-a pus mîna fierbinte pe gît :

— Frumos băiat ai, bade Ioane...

— Sărăcie, a spus tata. Apoi, încruntîndu-se, mi-a spus iar : Treci și prinde mieii...

Nu se speriau de mine, mieii. Zburdaserăm împreună pe tăpșanuri. Întîi i l-am dat tatii peste gard pe cel brumăriu. Apoi pe cel negru. Apoi pe cel țintat cu alb.

Aveam în primăvara aceea trei miei.

Negustorul avea în sat la noi, devale, cărnărie. Cumpăra numai carnea. Pielea o lăsa gospodarului. Așa se și făceau tocmelile.

S-au înțeles. Tata a pus banii în pungă. Mielul cel negru și cel țintat se zbăteau la picioarele negustorului, legați de picioare.

— Pe ist brumăriu nu-l vînd. Îl țin de sămînță, a spus tata. E berbecuț...

Am înțeles că are să-i jupuiască în grădină la noi, și am vrut să fug de acasă. Eam la poartă cînd m-a strigat tata :

— Adă cuțitul cel mare...

Am văzut întîi cum negustorul apăsa genunchiul pe pieptul mielului. Am țipat și am vrut să fug. Tata m-a strigat iar :

— Te ucid... Stai acasă...

Sub genunchiul tatii se zbătea mielul celălalt. Brumăriul zbiera în ocol. Ceilalți doi au răspuns zbierînd. Numai de cîteva ori, pentru că pe urmă a țîșnit sîngele. Tata a suduit zvîrlind cuțitul :

— M-a împroșcat în obraz... Mi-am pătat cămașa cu sînge...

I-au agățat cu picioarele de dinainte în pruni. Negustorul s-a spălat pe mîini. Eu i-am turnat apă cu ulcica de lut, lîngă prispă.

S-a dus apoi și s-a întors cu brișca.

Închizînd portița, a spus :

— Noroc, bade Ioane. Dă, Doamne, și la anul...

În brișcă, pe un sac, sticleau ochii bulbucați ai mieilor. Tata a pus pielea cea neagră și cea țintată cu alb, pe o prăjină, după ce le-a presărat cu sare.

— Păzește-le, mi-a spus ; să nu le tragă vreun ciine.

Și a ieșit pe poartă, cu coasa. Pînă în seară, mai era vreme.

În ocol zbiera brumăriul.

XIX

Moldova are drumuri zgrunțuroase, care îți sîngeră tălpile picioarelor, după cîteva ceasuri de mers.

Țarinile Moldovei sînt vinete, fîntînile împotmolite, drumeții întunecați.

În zori de ziuă, pe deal la conac, boi și oameni se pregăteau de arat.

O cățea cu țîțe mari a coborît înaintea mea lătrînd, pînă la jumătatea dealului. A strigat-o unul care își înjugase boii :

— Na, puiță, na...

Pe deal, m-a întrebat omul care înjugase :

— Ce cauți pe-aici, mă țîcule ? Te cunoști că ești din Cordun.

I-am răspuns :

— Vreau să mă tocmesc la pluguri. Știu mîna vitele.

Boierul cu părul zbîrlit privea din pragul conacului orînduirea plugurilor.

— Ce-i cu băiatul ?

— Vreau să mă tocmesc la pluguri, coane. Sînt din Cordun.

Cu cușma în mînă, am spus boierului că m-a fugărit tata de acasă. Și n-am unde mă duce.

— Bine. Du-te cu plugurile, a spus boierul.

Mă usturau picioarele. Strîmbam gura la fiecare pas.

—*Ce-i, mă țîcă ? mă întreba plugarul, pe lîngă boi.

— Mă dor tălpile, moșule. Mă ustură al dracului...

Moșul ținea plugul de coarne. Eu îndemnam cu harapnicul :

— Hăis... hăis la brazdă...

Cînd ne întoarcem cu brazda a doua, a apărut pe deal la conac soarele roșu.

— Uite soarele... mi l-a arătat plugarul, adăugînd : Îndată vine mîncarea...

Cordunul meu împădurit s-a văzut din negură. Moșul îmi urmărea privirea :

— Ești dintr-acolo...

Soarele s-a ridicat de două prăjini și carul cu mîncare a venit scîrțiind. Plugarul meu a dezjugat boii.

— Mînă-i mai încolo, pe bahnă, s-apuce puțin...

Înfulecînd din pîinea neagră, cleioasă ca glodul, mi-a venit în gînd fuga.

Apa din bahnă am trecut-o cufundat pînă la gură. Pe miriști zburau înainte-mi păsări fumurii speriate.

Spre seară îmi spălam picioarele la noi în rîu. Lut, amestecat cu sînge.

Moldova are drumuri zgrunțuroase care îți sîngeră tălpile picioarelor.

Noaptea, am strigat la poartă, cu glas de femeie străină. În prag, glasul mamei :

— Care-i acolo ?...

Cîinele mîrîia.

— Hei, care-i acolo ? a întrebat iar mama.

Prin gard, am văzut-o, umbră înaltă, spre poartă. Am spus încet, să nu m-audă cîinele :

— Mamă...

Cu ea de mînă, am păsit pragul. Tata plecase cu trei tovarăși, la coasă.

— Vine de-abia după patru săptămîni, îmi spunea mama, umplîndu-mi pentru a treia oară strachina.

XX

Oamenilor noștri, cînd vorbesc despre pămînt, li se aprind ochii, strîng în pumni ceva nevăzut.

— Pămînt... Dac-aș avea mai mult pămînt...

Altul spune :

— Am dat copiilor pămînt, și nu-s mulțumiți...

Celălalt răspunde :

— Trimite-i în țintirim, că acolo este pămînt pentru toți...

Deseori, pentru pămînt se sfădesc și se bat satele învecinate. O dată au venit de peste apă oamenii din Hancea. Au fugărit în porumbiști vitele noastre în cîrd, și au cuprins lunca, mînînd dincoace cîrdul lor.

În luncă la noi crește printre arini iarbă moale și bună.

Ai noștri au venit jumătate de sat și s-a început bătălia cu sapele.

— E-al nostru pămîntul... strigau moldovenii din Hancea.

— Na-vă pămînt... răcneau ai noștri, tăindu-i.

Apa își schimbase cursul, lunca Hăncenilor rămînînd de partea noastră.

Pe malul moldovean femeile țipau chemîndu-și bărbații :

— Costane, au să te ucidă...

— Vasile, asta îți trebuie ție ?

Alta striga îndemnîndu-și bărbatul :

— Taie-i bine pe corduneni... Mînca-i-ar spînzurătorile...

La urmă, hăncenii au lăsat sapele și s-au azvîrlit în rîu.

Vitele de la noi sînt florene și bune de lapte. Ale regățenilor sînt vinete, cu coarnele mari, și li se văd coastele.

Vitele noastre scoase din porumbiști au năvălit boncăluind în cîrd asupra vitelor de dincolo.

Acelea sînt slăbănoage. Oamenii le țin vara în soare, toamna în ploi și iarna în viscole, legate la pari dina-

intea uşii. Ale noastre au grajduri, pe la noi sînt fînețe mănoase, lucernă şi trifoi.

Cîrdul hăncenilor a trecut apa în fugă. Oamenii noştri, suduind le trînteau cu ciomegele. O juncă de-a noastră a luat în coarne un viţeluş de-al lor care mugea căutîndu-şi mama. Junca i-a împlîntat un corn sub pîntece. Viţelușul a gemut şi a rămas trîntit pe malul apei, la noi.

Era spre seară şi ai noştri şi-au pornit cîrdul spre sat. Cîrdul de dincolo urcase de mult dealul.

◆

Dacă mergi pe cărare prin porumbişti, auzi deodată foşnet. Te opreşti şi asculţi. Cineva roade ştiuleţi. Zăreşti printre tulpinele galbene o namilă. Strîngi bîta în mînă : un bursuc... Cînd strigi, îşi face cărare foşnitoare de-a latul ogoarelor. Dacă intri în porumbişti, găseşti ştiuleţi cu pănuşile desfăcute.

Oamenii săraci îşi au ogoarele ba în locuri nisipoase, pe care le răscolesc degeaba, ba sub păduri, unde vin bursucii în cîrduri. Cei cu ogoarele în nisipuri nu şi le mai ară. Cei cu ogoarele sub păduri se scoală de lîngă muieri în puterea nopţii, îşi pun furca cea de fier sub suman şi urcă spre păduri. Unii se plimbă pe haturi cu furca în mînă, pînă la ziuă. Alţii, care au ogoare învecinate, se întovărăşesc cîte trei-patru şi aprind focuri mari. Din cînd în cînd strigă, huooo... spre păduri.

Din sat se văd focurile. Copiii, noaptea, ies afară. Cînd intră în casă spun :

— Mamă, ard focuri pe deal...

— Nu-i nimic, li se răspunde. Sînt focurile bursucului.

Ferească Dumnezeu să te prindă omul care pîndeşte noaptea pe haturi, că-i rupi din ogor o buruiană, o frunză...

Îţi împlîntă furca în inimă, şi după ce te-a omorît, te stupeşte pe obraji. Se duce apoi, de bunăvoie, la judecată.

Unul a urmărit bursucul prin rîpi, pe dealuri, pînă la vizuină. Cînd să intre în adînc, i-a înfipt furca în șale, țintuindu-l de pămînt. După ce i-a pierit suflarea, l-a luat în spate și s-a coborît pînă acasă.

◆

Se întîmplă ca tatăl să tragă de moarte, și-i vin feciorii în puterea nopții :

— Dă-ne pămînt...

Omul își lasă pămîntul femeii, ca să aibă cu ce trăi pînă la moarte.

Se canonește să-și dea sufletul, și feciorii îl apucă de piept :

— Ne dai pămîntul ?

Mama lor geme îngenunchiată la picioarele patului. Omul moare cu lacrimi la colțul ochilor. Feciorii scrișnesc :

— Am rămas păgubași...

Mama cearcă să-i domolească :

— Lăsați, pentru Dumnezeu, pînă ce-l scoatem din casă...

Omul doarme între lumînări, și feciorii strigă către mama lor :

— Să ne dai nouă pămîntul ! Auzi ?

În urma sicriului mama bocește amarnic. Feciorii pășesc încruntați, alături.

La coborîrea din deal de la țintirim, acasă, începe deznodămîntul. Fiecare pune mîna pe ce apucă : straie, plug, coasă, greblă, vite — și ies cu ele pe poartă suduind :

— Măcar cu atîta să ne alegem...

Mama rămîne în prag, bocind.

◆

În pădure, o dată, tatăl tăia lemne cu cei doi feciori. La amiază fumase o pipă și se odihnea cu fața în sus.

Feciorii, însurați, erau nemulțumiți de pămîntul căpătat.

Unul s-a oprit din lucru și a șoptit la urechea celuilalt :

— Uite cum doarme tata. Parc-ar fi murit...

Tăiau cu ferăstrăul un gorun. Tatăl, cînd s-a întors la odihnă, le-a spus :

— Să nu cadă gorunul pe mine. Să mă treziți cînd va fi aproape...

Feciorii, cu ochii în pămînt, trăgeau la ferăstrău : zîng, zîng, zîng, zîng...

La vîrf, crengile gorunului au început să se clatine, presimțind prăbușirea. Feciorii, cu ochii în pămînt, trăgeau înainte la ferăstrău : zîng, zîng, zîng, zîng...

După prăbușire au chiuit. Pădurarul le-a răspuns prelung din bucium.

Cînd acesta a apărut printre copaci, feciorii au strigat :

— Vino repede ! A căzut gorunul peste tata...

◆

Trăiește în sat la noi un chiabur care niciodată n-a spus o vorbă bună cuiva. Îl întrebi :

— Ce mai faci ?

El îți răspunde răstit :

— Treaba mea. Vezi-ți de drum...

Sau :

— N-ai văzut o juncă fugind încolo ?

El ți-o taie scurt :

— Mănînce-o cîinii. De ce nu ți-o păzești ?

În anii de sărăcie, oamenii se usucă. Chiaburul are în podul casei coșuri cu făină, cît ar da la jumătate de sat. Femeile strigă la poartă :

— Bădiță, împrumută-mi. Îți vin la lucru. Îți dau îndoit...

El răspunde :

— Am, dar nu dau...

Vitele lui sînt cele mai lăptoase. Are în ogradă fîntînă cu apă rece. Seacă pe arșițe fîntînile de pe coaste, și oamenii cu carele cu butoaie coboară să ia apă de

la fîntînile din vale. Chiaburul leagă poarta cu lanțuri. Pune obloane pe fîntînă.

Oamenii spun :

— Îl are pe dracu. L-a clocit la subsuoară...

Într-o vară de mult, pe la miezul nopții, au bătut peste sat clopotele ;

— Arde...

La focuri, satul întreg sare din așternut, ia căldările și aleargă strigînd : foc... foc...

Sînt pline drumurile de oameni descinși, în cămăși albe, cu capul gol.

— Unde arde ? se întreabă la garduri vecinele speriate.

Atunci ardea gospodăria chiaburului. Satul între s-a strîns la poarta lui. Nimeni n-a spus : „Doamne ferește..." Nimeni n-a sărit să stingă para focului.

Chiaburul, cu mîinile cruciș, se uita cum îi arde avutul.

În vara următoare, în noaptea aceleiași zile, i s-a mistuit și noua gospodărie. Și de atunci, în toate verile, o mînă nevăzută îi pune foc în puterea nopții.

Chiaburul are, totuși, vitele cele mai lăptoase, coșurile pline cu făină.

Vorba lui e tot răstită :

— Ce mai faci, bade ?

— Ce-ți pasă ? Păzește-ți drumul...

Își închide noaptea ușile cu drugi de fier pe dinăuntru.

XXI

Se spune că dacă treci în puterea întunericului pe la balta Morarului, îți iese înainte calul negru. Ți se așază de-a latul drumului, sforăind.

Aici, cîndva, a fost omorît un morar, în chimirul căruia ucigașul a găsit numai cinci fifirigi.

Lîngă drum, malurile bălții sînt umbrite de sălcii. Noaptea, între crengile lor pînă pe apă, e întuneric mare. La răsăritul lunii întîrziații văd în întunecimea aceea cum se aprind focuri.

Se spune despre un haiduc de departe că ar fi călătorit de mult pe aici, pe o noapte cu negură. Mîini rele l-au smucit de pe cal, l-au jefuit de aurării și l-au înecat în baltă. Calul lui negru a nechezat prin țarini și i s-a pierdut urma.

Numai că și astăzi, dacă treci pe acolo în puterea întunericului, calul negru despică apele și îți iese înainte.

Unii spun că se ivește la drum cînd trec întîrziații, așteptînd ca odată și odată să treacă pe-acolo mîinile rele care i-au prăpădit stăpînul. Le-ar înfige dinții în pîntece, și i-ar zvîrli în baltă peste ciolanele haiducului...

Oamenilor buni, calul negru nu le face nimica. Dacă te știi cu sufletul curat, poți trece pe lîngă dînsul încotro ți-i drumul.

E frig mare în fundul apelor, dar calul negru nu se poate bucura de căldura soarelui. Nu se poate ivi ziua sub maluri să-și încălzească spinarea. Cei care iau apă din izvorul de sub mal, ziua la secerat, spun că aud în baltă nechezatul calului negru.

L-ar putea mîntui de viața fără sfîrșit o fată mare care ar intra, goală, despletită, în val, cînd se aprind în adînc focurile lunii.

Dar cîte dintre fetele satului au curajul să meargă noaptea să mîngîie calul haiducului ?...

Mamele își sperie plozii :

— Te zvîrl calului negru, dacă nu-ți ții botul...

Adevărul este că nici unui copil calul negru nu-i face rău.

Pentru că în întunecate vremuri a crescut împreună cu un copil care mai tîrziu încălecîndu-l, a luat drumul haiduciei.

...Eu am omorît cîini. Am gîtuit pui de vrabie. Am zdrobit sub picioare convoiuri de furnici care își cărau sacii albi de-a lungul drumurilor. Am prins cu mîinile pui de șarpe și m-am înveselit de șuierul lor mărunt cînd îi pișcau furnicile, cînd îi puneam pe jeratic. Eu am tras cu pumnul peste gură vitelușilor, am împlîntat cuțitul în pîntecele vacilor grele care nu grăbeau dealul.

Cum să nu-mi iasă mie înainte calul negru ?

Așa mă gîndeam, grăbindu-mă spre stîna din luncă. Între sălcii se aprindeau focurile. Era ceasul cînd calul negru despică apele.

La stînga se aflau cele trei fîntîni părăsite, în fundul cărora latră cățeii pămîntului. La dreapta, stufăria cu apă adîncă, peste cap. Satul, în urmă, departe...

„Am să fug. Pînă la stînă e puțin...“

În dreptul bălții mi-a pierit răsuflețul. Mi s-au înmuiat picioarele, mîinile.

Calul negru, de-a latul drumului. Scormonea țerna cu copita.

...Alergam pe malul bălții, cu părul măciucă. M-am uitat în urmă : sălciile se vedeau parc-ar fi fost de pîclă. În stuhărie, din mal în mal, un drum cît ai merge cu barca. (Tăiaseră calicii stuf.)

„Tot atîta...“ m-am gîndit. Apa era întăi pînă la genunchi, apoi pînă la brîu, pînă la gură. M-am scufundat peste cap, și mi-a rămas pălăria deasupra.

Spre stînă, fosnea în urmă porumbiștea. Calul negru alerga după mine.

La tîrlă, tata răscolea jarul. Îmi curgea apa din cămașă.

— Ce-i, mă ?...

— Tată, mi-a ieșit înainte calul negru...

— Ești mare și prost, mi-a răspuns tata stupind în foc.

XXII

Tata îmi spunea :

— Tu nu ești bun de nimic. Strici degeaba mîncarea și încălțările.

Peste zi pășteam oile, și noaptea veneau lupii la stînă. Peste zi pășteam vitele, și noaptea se îmbolnăveau.

Dacă seceram, îmi tăiam degetele cu secera. Dacă tăiam lemne la trunchi, îmi săreau așchii în frunte.

Ai mei s-au sfătuit :

— Să-l dăm de-acasă, și așa nu-i bun de nimic....

Tata s-a gîndit :

— La argăție..

Mama a sărit :

— Eu l-am crescut...

— Atunci, la fierărie, a spus tata, strigîndu-mă de pe afară. Mă, îți place fierăria ? Ai să potcovești cai...

Eu am răspuns, ca întotdeauna :

— Nu. Mie nu-mi place nimic...

— Atunci să-mi piei din ograda mea. Fă-te tîlhar. Hoț de cai.

◆

Era în ajunul Sînzienilor, și mama era dusă la tîrg, de cu seară.

În tîrg la noi, de ziua Sînzienelor se scoate racla sfîntului Ion. Vin oameni de departe, cale de două săptămîni cu căruțele. Vin alții tocmai din țara sfîntului, de dincolo de Marea Neagră.

Femeile de la noi pornesc de cu seară, și ajung la mănăstire cînd bate clopotul cel mare la miezul nopții.

Rămăsesem acasă numai eu cu tata. M-a strigat de pe afară :

— Mîine te duc la potcovar...

— Nu. Eu nu mă duc la potcovar...

— Nu ? Atunci, piei din ochii mei...

Și s-a așezat singur la masă.

Ziua te poți ascunde în țarină, poți dormi pe haturi. Dar noaptea, încotro să te duci ?

M-am furișat pe sub garduri, pînă la miezul nopții. Cînd a bătut cocoșul nostru din aripi, am sărit gardul în ogradă.

Îl auzisem pe tata cum încuie portița.

Cîinii crescuți de mine lătrau la străini și la tata. Cei crescuți de tata lătrau la străini și la mine. Nu-mi erau dragi, pentru că-i crescuse tata. Îi băteam în legătoare cînd rămîneam singur acasă. Pe cei crescuți de mine îi bătea tata, fugărindu-i peste garduri.

Cîinele s-a smucit în lanț, mîrîind a străin.

M-am apropiat cu mîinile întinse :

— Taci... Nu mă cunoști ? Eu sînt...

Cîinele lătra smucindu-se. Mi-am băgat în sîn mîna sfîșiată de colții lui.

Tata a ieșit în prag :
— Hei... Cine-i acolo ?
Cîinele lătra smucindu-se spre gard.

◆

A venit întins la mine.
— Tu ești ? Îți place potcovăria ?
I-am răspuns ca totdeauna :
— Nu. Mie nu-mi place nimic...
— Atunci, piei din ograda mea...
A descuiat portița și a încuiat-o în urmă-mi.
Întîi, m-am gîndit să dau foc la casă. (În grădină mai licărea jar : făcuse mama leșie peste zi.)
Mi-am adus aminte de mama : ar rămîne pe drumuri...
M-am pălit de-o piatră, în mijlocul uliței. Trîntit în colb, cu piciorul la gură, îmi sugeam sîngele. Mă ustura degetul.
Sculîndu-mă, am ridicat piatra și am zvîrlit-o la noi în fereastra dinspre drum.
În noaptea aceea am apucat drumul tîrgului.

PARTEA A DOUA

MOARTEA TATĂLUI MEU

I

După ani și ani, m-am întors iar în sat la noi. Mi-am coborît sumanul din podul casei și opincile din podul cotețului. Mi-am șters sapa de rugină și am pornit cu tata la cîmp. În ziua aceea peste țarini alerga vîntul rece. Veneau grăbite negurile lui octombrie.

Ploua cu omăt, și tata rezemat în sapă gemea :

— Ne apucă iarna...

Își sufla în mîini, încrețindu-și obrazul, își smulgea picioarele din hleiul ogorului, și săpa mai departe cuiburile de cartofi.

Eu ședeam pe vine și strîngeam în coșarcă, în urma lui, cartofii reci. Îmi încălzeam din cînd în cînd degetele în gură sau la subsuori.

Sub car, învelită în ștergarul de cîlți, mama ne lăsase pîinea de orz cu usturoi.

Au cuprins-o pe biata mama durerile de șale, și cu pumnii la spate, sub brîu s-a dus în grabă mare spre sat, cu capul în pămînt. În țarina goală, în drum spre casă, mama părea o vietate de basm.

Frigul ud ne trecea prin bulendre. Dinspre sat venea dangăt de clopot, rupt de vînt. Ziua aceea tulbure se scurgea ca o leșie peste cîmpul pustiu.

Vacile noastre rodeau haturile de aproape. Din cînd în cînd întorceau boturile spre noi și mugeau.

Tata îmi da de grijă :

— Vezi, mă, să n-apuce vreun cartof...

După ce umpleam coșarca îl chemam :

— Vină, că-i coșarca plină...

Tata lăsa sapa înfiptă în hlei, și amîndoi răsturnam cartofii în coșul carului.

Cunoștea tata multe semne de-ale văzduhului. Prin negură, ochiul lui ciobănesc a bănuit amiaza. M-a chemat :

— Haidem, mă, să mîncăm...

A desfăcut în dosul carului ștergarul, a rupt în patru pîinea de orz, a dezlegat sarea și și-a făcut cruce spre neguri. Apoi a început să molfăie pîinea cu usturoi, în genunchi, cu sumanul în cap. După ce a sfîrșit pîinea, a adunat de pe ștergar firimiturile și cu palma căuș și le-a aruncat în gură. S-a ridicat, și-a făcut iarăși cruce, șoptind în mustață :

— Mulțumim, Doamne...

Eu nu-mi făceam cruce. Tata se mîhnia pentru asta și mă ghiontea :

— Căpcînule... Mai rău ca vitele...

Îmi dîrdîiau dinții de frig. Îmi venea să-mi duc picioarele la gură, sau să mi le bag în sîn.

Tata se uita spre păduri. Nouri mari se îngrămădeau peste măguri.

O vacă, cu botul la cer, rodea un cartof găsit pe ogor. Tata și-a aruncat sumanul și a fugit la dînsa :

— Se-neacă, haramul... Vină repede-ncoace...

A pus funia în coarnele vacii și a legat-o de car.

Și-a suflecat mîna pînă la umăr și i-a băgat-o în gură. Vaca se smucea gemînd.

— Ține-o de coarne, răcnea tata. S-a înecat...

Cartoful, prea mare, i se oprise în gît. După multe gemete și smucituri, vaca noastră a căzut cu ochii înroșiți, cu bale lungi la gură. Tata își izbea cu pumnii în frunte, și-a zvîrlit cușma sub car și suduia de cer și Preacurată. Apoi a răcnit :

— Ce mă fac, Dumnezeule ?

A luat un resteu de la jug și l-a băgat în gura vitei, să-i împingă cartoful pe gît. Cealaltă vacă se apropiase de car și se uita la noi cu urechile speriate.

— Gata ! S-a sfîrșit, a gemut tata.

S-a chinuit pînă s-au arătat semnele întunericului. După aceea mi-a spus :

— Deșartă carul..

Vaca prăvălită pe o parte, cu un corn înfipt în pămînt, cu un ochi mare, înroșit, la cer, zbătea din picioare, rar, și-i tremura trupul din ce în ce mai încet.

Am deșertat carul. Tata sta îngenuncheat lîngă vacă. Apoi și-a scos mîna plină de bale din gura ei și a strigat :

— Dă-mi cuțitul...

Cuțitul meu era scurt și tăia ca briciul. Tata l-a apucat între degete, și-a cercetat cumpăna mîinii și a izbit drept în pieptul vacii. A țîșnit o șuviță de sînge drept în obrazul tatii.

Apoi m-a trimis acasă, să dau știre. Alergam peste miriști și înaintea mea alergau umbre vinete : venea noaptea din toate hotarele lumii...

Mama gemea în așternut, pe prispă. La vestea mea, a sărit în picioare. Își smulgea părul, fugind spre poartă și blestema :

— Vai de omul sărac...

A fugit peste ogoarele întunecate, pînă la ogorul nostru. Tata plîngea cu fruntea rezemată de pîntecele mare al vitei moarte. Mamei îi curgea sînge din tălpile picioarelor. Pe mine m-au trimis iar în sat, să chem în ajutor oamenii și să împrumut o vacă de la vecini.

Oamenii au scuturat din umeri :

— Plouă și-i noapte. Cum să merg în cîmp pe vremea asta ?

Și nimeni n-a vrut să-mi împrumute o vită.

— Căci, spuneau vecinii, cum să-ți dau vita ? E noapte și poate călca în vreo groapă. Să facă tat'tu ce știe...

Apoi, iarăși pe drumul cîmpului, fugeam ca o sălbătăciune speriată de întuneric.

◆

Rîul venea mare, vîntul zbuciuma arinii din luncă. Tata m-a trimis să strig la rîu, să mă audă Alecu de la stîna de pe malul celălalt. Acolo se vedeau la sclipetul jarului umbre de cîini și picioarele unui om plimbîndu-se în jurul focului :

Cu mîna la gură am strigat :

— Măăă, Alecu, măăă...

Strigătul meu a fost sfîșiat de larmele vîntului. Într-un tîrziu, pe malul celălalt un cîine a urlat prelung. Apoi glasul lui Alecu s-a auzit rupt de vînt :

— Cine mă cheamă ?...

Și iarăși alergau numai vînturile. La stînă zarea de foc s-a stins. La spatele meu, alergau tufăriile negre. Pe malul celălalt a zbucnit foc de pușcă, într-o pată verde.

— Cine mă strigă acolo ? a întrebat iar glasul lui Alecu.

Buciumul unei stîni a început să auie prelung.

— Alecu, treci de partea astalaltă... am strigat eu.

Mi-a cunoscut glasul, și a trecut rîul. M-a suduit întîi și m-a întrebat :

— De ce m-ai strigat ?

I-am istorisit nenorocirea de pe ogorul nostru și m-a apucat de mînă :

— Haidem repede acolo...

Pășeam în urma lui și-i prindeam din vînt frînturile glasului :

— Credeam că mă strigă necuratul. Cînd e vînt mare.... Totdeauna... Ducă-se pe pustii...

Mergînd așa, Alecu s-a prăpădit printre tufe... Totuși vedeam înaintea mea o umbră.

Deodată, a izbucnit în întunecimi o limbă de foc. Am luat-o într-acolo. Ai noștri tăceau, îngenuncheați cu mîinile întinse spre para focului. Vaca moartă părea o dihanie vînătă. Mama sta chircită pe proțapul carului.

Cînd m-am arătat la limbile focului, tata a stupit spre mine, sculîndu-se :

— Ptiu... Ucigă-te crucea... Credeam că-i necuratul...

M-am culcat în lut, la picioarele mamei. Mîinile ei îmi căutau obrazul.

Spre răsărit de ziuă, Alecu s-a întors la stînă, și a venit cu ciobanii vărăticeni. Au urcat cu parii vaca moartă în car, cu picioarele în sus.

Cu toții am împins pînă acasă. Tata și-a pus gîtul în jug, și a tras carul alături de vita stingheră.

Cartofii au rămas pe cîmp. Un om din alt sat, trecînd în amurgit tulbure pe acolo, i-a încărcat în căruța lui și i-a dus acasă la dînsul.

Ogorul a rămas nesăpat.

Viforniță a venit la noi peste cîteva zile și în casă era umed și frig.

Tata gemea pe cuptor, cu genunchiul stîng săgetat. Auzea în ciolanul piciorului ca o țiuitură.

S-a zvîrcolit cu gura strînsă, a dărîmat cărămizile sobei.

Mama și-a pus broboada neagră, în dimineața aceea de iarnă, și a trîntit ușa, pierzîndu-se în viscole :

— Nu mai pot sta... Mă duc încotro m-or duce ochii...

Pe la aprinsul lămpilor, s-a întors albă ca varul, cu picioarele degerate în papucii rupți.

Tata blestema pe cuptor :

— De m-ar lua odată dracul...

Apoi tăcea și clătina din cap, vreme de cîteva ceasuri, pe marginea cuptorului.

Simțea cum vine moartea, în ungherele casei, între bulendre și coji de cartofi mucegăite. Vorbea singur :

— Dacă m-aș duce pe zece, pe douăzeci de ani. Chiar pe o sută... Să știu că vin înapoi ! Așa... toarnă peste tine trei care de pămînt...

II

Alecu dormea într-un colț, pe laiță. Sfîrșise oieritul de aproape o lună. Mama torcea lînă, lîngă sobă. Tata clătina din cap, pe marginea cuptorului. De cîteva zile nu vorbise de loc.

Mama îl ruga în răstimpuri :

— Ioane, scoate măcar o vorbă...

Tata clătina din cap și se uita la dînsa cu ochii tulburi, în lumina cît sîmburele a lămpii. Afară alergau răcnind zăpezile.

Aproape de miezul nopții, tata a încercat să se dea jos de pe cuptor. A recăzut și i-a spus mamei, care a înlemnit cu fusul în mînă :

— Noaptea asta... îndată... Vine Mandache din țintirim...

În horn țiuia viscolul. Alecu a sărit de pe laiță. Lampa s-a stins și cineva clămpănea la ușa de afară.

— Vine Mandache... a gemut tata, căzînd de pe marginea cuptorului.

Mama a încercat să aprindă lampa. Tata șoptea din ungherul unde zăcea :

— Nu aprinde...

Pe întuneric, mama cu Alecu l-au ridicat înapoi pe cuptor și s-au culcat pe întuneric.

◆

A doua zi, mama a adus din pod făină de grîu și a făcut colaci. A chemat copiii săraci de pe ulița noastră și le-a dat pomană de sufletul lui Mandache.

Tata, de pe marginea cuptorului, rîdea la dînșii, dînd din cap :

— Mîncați, mă, că pe-al meu îl mănîncă rădăcinile...

Pe la amiază, a cerut opincile. Și-a tras bernevecii, s-a încălțat. A coborît de pe cuptor, sprijinit de umărul mamei. A cerut cîrja. S-a așezat pe laiță. L-a strigat pe Alecu de afară :

— Să-mi aduci un lemn de stejar de doi metri. Ferăstrăul și barda...

Pînă în seară a cioplit lemnul, strîmbînd fața la fiece lovitură de bardă ; l-a tăiat cu ferăstrăul, ajutat de Alecu, și a făcut o cruce mare, groasă.

A săpat pe cruce numele lui Mandache, cu o sîrmă înroșită în foc ; iar mai jos, numele lui.

După ce a sfîrșit lucrul, a hotărît :

— Mîine o ducem la țintirim...

— Cum s-o ducem ? s-a mirat mama. Pe drum sînt lunecușuri și țintirimu-i tocmai pe deal...

Tata s-a cuibărit pe cuptor și a răspuns :

— De aceea visez că vine Mandache acasă. I-ați făcut cruce numai dintr-o țandră, și a smuls-o vîntul...

III

Spun oamenii de pe la noi, că dacă citești Psaltirea, cu glas tare, de la o scoarță la alta, flămînd, ți se vindecă boalele și-ți fuge necazul din casă.

Tata a trimis-o pe mama să împrumute de la popa Psaltirea, și cum s-a întunecat, a pus lampa într-un cui, deasupra capului. A făcut spre noi semn cu degetul :

— Pssst...

Și a început să citească cu glas plîngător, tărăgănat. Alecu zîmbea spre mama, la primele rînduri ale cîntecelor împărătești.

Apoi a coborît în casa noastră o tăcere de biserică, mama a aprins într-un hîrb tămîie și a înlemnit pe laiță, cu ochii la tata.

Alecu adormise cu fața luminată, cu mîna sub cap, cu un picior pe pămînt, cu celălalt pe laiță. Pe la miezul nopții, glasul tatii a scăzut. Și-a făcut cruce de cîteva ori și a reînceput tînguirile și laudele împăratului.

Cîntau cocoșii de ziuă. Mama, adormită pe laiță, a sărit în picioare. Glasul tatii încetase de mult. Lampa fumega, iar el dormea cu fața pe cartea cu psalmi. Mama s-a uitat pe cuptor la Psaltire.

A văzut scoarța din urmă, cu arhanghelul roșu. A stins lampa, și-a trecut ușor mîna peste capul tatii, și a aprins focul.

Mama nu știa carte. Pe vremea învățăturii ei, părinții o ascundeau după ușă. Blestemau oamenii îmbrăcați ca la tîrg și spuneau în urma lor :

— Anticriști... Aceștia-s Anticriști...

Haina neagră a domnilor aduceau nenoroc. După cum se spunea, cărțile erau scoase din teascurile necuratului. Numai Psaltirea era purtătoare de bine și ceaslovul, pe care bunicul îl purta în desagă.

Tata a sărit speriat, îngîna vorbe fără șir. L-a strigat pe Alecu :

— Trezește-te... S-apropie mîntuirea...

A recăzut cu fața pe Psaltire și umerii i se zguduiau de plîns. Abia i se auzeau vorbele înecate în gît :

— Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila ta...

Afară, încetaseră vînturile. În ogradă se înălțau cetăți de omăt.

Pe poartă cînta cocoșul.

IV

— Am visat că a venit la mine îngerul. Mi-a spus : „Tu vei rezidi Sionul, Ioane. Iată, îți tămăduiesc piciorul. Pune-l în pămînt. Vino după mine..." Și-mi arăta o cîmpie mare, de grîu : „Uite, toate sînt ale tale... Lasă-ți muierea și casa. Ce-ți trebuie ție necazurile pămîntului ?" Eu m-am dus pe urma îngerului, și am început a pipăi spicele grîului : „Ale mele sînt ?" „Ale tale... mi-a răspuns îngerul. Tu n-ai avut niciodată grîu de ajuns..."

Așa ne povestea tata visul lui, și-i curgeau de pe față picături de sudoare.

— Da. Am visat că mi s-a tămăduit piciorul...

Noi i-am spus :

— Încearcă, tată. Coboară-te...

Tata și-a slobozit piciorul bolnav. Cînd a atins pămîntul cu degetul cel mare, a gemut ca și cum ar fi încercat o apă prea fierbinte.

— Nu pot. Vai... Cum mă săgetează...

S-a cuibărit la loc, a luat Psaltirea și i-a întins-o mamei :

— Du-i-o popii înapoi...

Mama s-a întors de la popa cu altă carte.

— Uite, Ioane, îți trimite popa cartea asta...

Tata i-a făcut semn că nu-i trebuie, și s-a întors cu fața la perete.

◆

A adormit, horăind, cîteva ceasuri. Striga prin somn. Apoi s-a întors cu fața spre noi.

— M-am întîlnit cu Mandache. La un răscruci, ședea cu mîna întinsă și mi-a cerut pomană.

Mama i-a arătat cartea popii :

— Ioane, asta-i sfînta scriptură. De ce nu citești într-însa ?

Tata a gemut.

— Cît am să stau priponit de piciorul meu ? Cît ?... Coborîți-mă jos...

A lovit cu piciorul cel sănătos în sobă. O cărămidă a căzut în horn, despicată, și casa s-a umplut de fum.

— Toate se strică. Toate... a spus tata.

Apoi :

— Deschideți ușile, larg, să iasă fumul...

De afară a năvălit frigul, cu mii de cuțite. Tata s-a acoperit cu țolul.

V

Și-a încălțat opincile, a îmbrăcat cojocul și a ieșit în ogradă sprijinit în cîrjă. Alecu rînea gunoiul :

— Lasă furca și vino încoace, a strigat tata. De ce nu dai mîncare la vacă ?

Alecu s-a oprit dinaintea lui, cu furca în mînă :

— Am hrănit-o, tată...

— Golanule, de ce rage vaca ?

Vrînd să-l lovească, a ridicat cîrja în care se sprijinea și a căzut pe o coastă, în balta din mijlocul ogrăzii. Alecu a vrut să-l ridice. Tata a scrîșnit din toate măselele :

— Lasă-mă. N-am înțepenit încă...

S-a ridicat singur, tîrîndu-se cu mîinile prin glod. Niște oameni se uitau peste poartă, rîzînd.

— Păziți-vă drumul, tîlharilor ! i-a suduit tata, potrivindu-și cîrja în pămînt.

Era ud, și mama l-a strigat în casă. El s-a prefăcut că n-a auzit-o și a intrat în șură. M-a găsit acolo, pe sanie, citind biblia. Citeam parabola fiului risipitor. Tata s-a oprit dinaintea mea, cu cușma pe ochi :

— Dihanie... Ce pierzi vremea aici ?

— Citesc evanghelia, tată...

Tata a suduit și s-a lovit repede cu pumnul peste gură :

— Doamne, iartă-mă...

Apoi, către mine :

— Fugi de-aici, păcătosule...

În ogradă, Alecu ședea rezemat în furca de fier. Mi-a făcut semn să intrăm amîndoi în grajd. După ce s-a uitat în toate părțile, mi-a spus :

— Să știi că tata se preface. Nu-i bolnav...

M-am uitat pieziș în ochii lui Alecu :

— Nu. Nu-i bolnav, i-am răspuns. Se preface...

Alecu a aruncat furca și a ieșit pe poartă. Tata l-a strigat din șură :

— Încotro, bre ?

— Treaba mea... i-a răspuns Alecu.

◆

Mama i-a întins strachina cu mîncare, pe cuptor. Tata a mirosit-o și căuta sfadă :

— Nu-i bună mîncarea. Strici degeaba apa și focul...

A oftat, spart, și a prins a blestema :

— Mînca-v-ar pe toți, viermii...

Și vorbea singur, clătinînd din cap :

— Eu am să vă las, repede... Scăpați de mine... Singuri, o să fiți de rîs...

Apoi, după o pauză :

— Femeie, iartă-mă și tu... Nu te potrivi. Mi-i frică de moarte ! Adă-mi repede mîncarea...

Mama plîngea, sunînd blidele în vatră. În tindă, s-au auzit pașii lui Alecu. Era aproape miezul nopții.

Pînă la ziuă, tata a gemut. Eu dormeam pe laiță, lîngă Alecu. De cîte ori se văita, Alecu mă ghiontea șoptindu-mi în ureche :

— Auzi... auzi...

O singură dată i-am răspuns :

— Aud. Prefăcutul...

Tata a auzit și a spus în întuneric :

— Așa să ai tu noroc, cum mă prefac eu...

VI

În dimineața albă de Crăciun, îmbrăcat în cămașă de in, a cerut biblia, și mai apoi grăia singur :

— Într-o zi ca asta m-a făcut pe mine mama...

A început să citească despre Steaua magilor.

— Și iată că steaua pe care o văzuseră la Răsărit, mergea înaintea lor, pînă ce a venit și s-a oprit deasupra staulului..., gîngăvea glasul lui, și Alecu mi-a făcut semn cu ochiul.

După-amiaza, tata s-a îmbrăcat și a ieșit în ogradă, cu piciorul îndoit, sprijinit în cîrjă. Apoi a ieșit în drum. Noi ne uitam pe fereastră, în urma lui.

În casă parcă s-a făcut mai multă lumină, ograda ni s-a părut mai frumoasă, după ce-a dispărut tata, șchiopătînd, după colțul șurii.

Oamenii de pe drum se opreau și se uitau lung în urma lui :

— Cît e de slab Ion al Tomei...

◆

Se necăjea așa, și ne încurca la treabă. Noi îl suduiam în gînd.

„De l-am pune pe jeratic, să vezi cum ar fugi... Ar lăsa, cîrja, dracului"...

Mama ne-a auzit o dată și ne-a spus cuprinsă de grijă :

— Dați-vă seama... Cade pe voi păcatul...

VII

Ședea noaptea pînă în geana zilei, cu coatele pe fereastră. Pe întuneric, îi bănuiam capul zborșit, cu bărbia pusă pe mîini. Sta de vorbă cu cineva din întunericul de afară.

Cîteodată venea lîngă laiță și cu mîna fierbinte ne căuta obrajii. O dată m-a apucat de păr și mi-a șoptit încet :

— Scoală-te. Tu-mi ești mai drag. Vină să-ți arăt...

Îmi strîngea mîna în mîna lui asudată de călduri. Am sărit din așternut și am vrut să țip. Tata mi-a apăsat mîna pe gură :

— Păcătosule... Taci. Vino să vezi cum merg pomii...

Cu ochii zgîiți la fereastră, mă uitam la cele două rînduri de pruni. Umbrele lor ca ghearele, negre, se clătinau pe omătul din grădină. Luna ardea, undeva, peste case.

— Uite-i cum vin spre fereastră... De nu s-ar îngrămădi toți deodată... Tu nu-i auzi ? Păcătosule ! Nu toți păcătoșii pot vedea asta...

Plînsul meu a răsunat în întunericul casei.

— Tată... Dă-mi pace...

Frigul de sub laiță mă pișca de picioare. M-am smucit și în așternut l-am cuprins pe Alecu cu amîndouă mîinile.

Mama s-a dat jos din pat și a aprins lampa. Tata cu capul zborșit, se uita în grădină. S-a întors și a făcut semn cu mîna :

— Stinge lampa. Se sperie...

Și iar se uita afară, cu mîna la gură. Apoi :

— S-au oprit... Păcătoșilor... Voi nu pricepeți semnele...

Mama își ștergea ochii de plîns :

— Ioane... Ioane...

— Plîngi, strănepoată a Sarei, îi spunea tata, ținîndu-se de scaune și de horn, în mersul lui spre pat.

Și o privea din mers, cu ochii stufoși de sub cușma țuguiată pe care n-o scotea niciodată din cap.

Alte nopți, citea cu glas tare apocalipsul. Umbrele fiarelor din vedenia sfîntului Ioan se desprindeau din cuvinte și apăreau pe pereți. Eu îmi acopeream capul cu țolul. Strîngeam pleoapele și vedeniile apocalipsului apăreau undeva în mine. Mi-era frică și mă strîngeam lîngă Alecu, care sforăia liniștit în somnul al doilea dinspre ziuă.

Tata întrerupea din cînd în cînd cititul, își sprijinea cotul pe carte și rostea tare :

— Ce va fi atunci...

VIII

Mama a ascuns biblia, ca să nu mai ardă lampa toată noaptea. Și în afară de asta, avea pe la ochi dungi albăstrii de nesomn.

Tata, în cele dintîi nopți, a adormit liniștit. Nu mai vorbea prin somn, nu se mai văieta apucîndu-și genunchiul săgetat de moarte. O dată, pe cînd trecuse de mult miezul nopții, a trezit-o pe mama, ghiontind-o cu piciorul cel sănătos.

— Femeie, aș bea o țigară...

— Omul lui Dumnezeu, i-a răspuns mama, de unde să-ți aduc tutun în ceasul acesta de noapte ?

— Du-te, împrumută de undeva... De nu... Vai ! Va fi rău de voi...

Și a rîs fioros. Noi ascultam holbați în întuneric.

Mama s-a sculat și a ieșit afară. I-am auzit glasul la gard :

— Bade Tuhai...

A sculat vecinul și i-a adus tatii tutun. El a sucit o țigară, în hîrtie groasă, și a fumat-o pînă la buze. Din noaptea aceea s-a dat iar pe fumat. Se lăsase o dată, datorită mamei, care i-a pus în tutun păr de capră.

În altă noapte a cerut rachiu. Mama a luat dintr-o legăturică bani și s-a dus prin troiene să scoale crîșmarul.

Acum, tata fuma și bea mai mult ca înainte de boală. Mama îi spunea cîteodată :

— Ioane, astea-s lucrurile dracului. Ești bătrîn și bolnav...

— Femeie, răspundea el. Am citit Psaltirea și nu mi-a ajutat nimic...

Eu, aproape fără să vreau, am spus :

— Citește parabola bobului de muștar. Pomul umbros care umbrește pămîntul și odihnește păsările. Credința care mișcă munții...

Alecu mi-a luat din gură cuvîntul :

— Crede și te vei mîntui... Statornicie... Isus umblînd pe valuri... Învierea lui Lazăr... Cum să te mîntui, dacă nu crezi ? Numai cititul n-ajută...

— Rătăciților... Căpcînilor... a scrîșnit tata, zvîrlind în noi urciorul cu apă fierbinte de pe sobă. De unde știți voi? Cum îl învățați voi, ticăloșilor, pe un bătrîn ca mine, care a colindat lumea asta întreagă? Unde-ați fost voi, mai departe decît pînă la tîrg? Vă faceți mai cuminți decît popa...

— Popa... a rîs Alecu, ștergîndu-și apa de pe cap. Ne spune să postim trei sferturi de an. De ce nu ne pune să citim biblia, cum spune acolo: „cercetați scripturile?...“

— Du-te, fugi și rînește bălegarul grajdului ereticule, a răcnit tata, cerînd mamei un lemn de lîngă vatră, să-l lovească. Piei din ochii mei Satană...

Ieșind, Alecu mi-a făcut semn să-l urmez. În grajd, a scos din sîn o biblie mică, învelită într-o batistă de in cusută cu flori:

— Tu n-ai fost niciodată *acolo*... Peste cîteva zile vine Proorocul, să țină predica. Să nu spui nimănui. Am să te iau *acolo*. Ne rugăm cu lacrimi. Nu ca la biserica lor... De trei săptămîni merg *acolo*...

— Unde? l-am întrebat eu, înlemnit cu biblia în mînă.

— În pădure. În mijlocul pădurii. În bordeiul de lut. *Acolo* se adună frații Domnului... Adevărații creștini...

(Băgasem de seamă că de cîtva timp Alecu zîmbește mai des și vorbește mai blînd. Nu mai suduia de cruce și Dumnezeu, și gura lui, cînd horăia noaptea, nu mai mirosea a tutun...)

Mi-a spus apoi punîndu-și biblia în sîn:

— Îmi pare rău că l-am mîniat pe tata... I-aș cere iertare... El nu înțelege. E cu inima înăsprită...

Mai apoi, în casă, a căzut în genunchi, lîngă sobă, și i-a cuprins picioarele. Tata a răcnit, plecîndu-se să-l lovească:

— Vaaai... Mă ucizi...

Alecu șoptea:

— Iartă-mă... Te-am mîniat... Iartă-mă...

Apoi a fugit afară.

— A înnebunit... A înnebunit... se văieta tata, cercetîndu-și picioarele.

Mama înlemnise cu o strachină în mînă.

Pe mine mă cutremura plînsul...

IX

Noaptea următoare, mi s-a ivit în vis diavolul de pe icoana din biserică. S-a desprins din flăcările roșii, cu ochii albi, cu aripile negre, repezind spre pieptul meu furca.

Îmi arăta convoiurile condamnaților la muncă veșnică, în drum spre cuptoarele iadului.

— Uite, colo... Vezi...

Între un negustor cu balanța legată de gît și un călugăr cu sticla de rachiu în buzunar, mergea tata, ținîndu-se în cîrjă. Din cînd în cînd își ridica ochii spre înalturi, acolo unde se desparte drumul iadului de cel al raiului. Se ruga :

— Doamne... Am pătimit prea mult. În minele Americii și la coarnele plugului. Cu ce te-am supărat, doamne-Dumnezeule ?...

Diavolul care-l mîna din urmă cu biciul de foc l-a lovit peste spate și l-a repezit. Tata a căzut în genunchi. Și convoiurile veneau mereu, călcîndu-l în picioare. Au trecut peste dînsul condamnații, vreme de o zi, și în cele din urmă a rămas singur pe drumul de zgură.

Diavolul care mă ținea de mînă a sărit înapoi pe icoană, alergînd spre porțile iadului.

Din înălțimi cobora spre tata un înger care semăna cu mama, așa cum am văzut-o cîndva pe o poză din tinerețe.

...Mă zgîlțîia cineva și am deschis ochii. Mama în cămașă albă, mă întreba încet :

— De ce plîngi prin somn ?...

X

Într-o duminică mă porneam la biserică. Alecu, din prag, m-a apucat de mînă :

— N-o să te mai duci de multe ori la biserica *lor*...

Din papucii rupți mi se vedeau obielele de lînă roșie. Sumanul, care-l purtase tata și Alecu, era cîrpit pe la poale și cu găuri în coate.

Se tămîiau frunțile plecate cînd am intrat pe ușă. O femeie a șoptit în urma mea, de ajuns de tare :

— Uite cît e de rupt...

Iar alta :

— Îi ies obielele din papuci...

Mi s-a urcat sîngele în obraji și m-am întors din mijlocul bisericii. Din prag, m-am mai uitat o dată la icoana Maicii Domnului și la izgonirea din rai.

— Afurisit... Să fiu afurisit dacă oi mai veni. Să mi se usuce mîinile și picioarele...

◆

Am intrat în casă, plîngînd, și l-am apucat pe Alecu de mînă :

— Du-mă cu tine *acolo*...

Pe drum, zîmbea îndurerat de povestirea mea. La urmă mi-a spus :

— Așa sînt *ei*, toți... Se duc să-și arate veșmintele. Farisei...

◆

Cărarea trecea prin două dealuri. În fața noastră, pădurea părea o cetate neagră, cu acoperișuri de argint.

Alecu îmi arăta urmele :

— Uite cît de mulți s-au dus *acolo*...

Printre urmele de papuci și opinci se vedeau în omăt urmele unor picioare desculțe.

— Proorocul... Urmele Proorocului... mi le arăta Alecu, oprindu-se și privindu-le ; uite, degetele picioarelor... uite călcîiul... Lăudat fie Domnul...

În inima pădurii, între văgăuni, am alunecat pe povîrnișuri, pînă la bordei. Urmele se sfîrșeau la ușa închisă. Alecu a bătut de trei ori și ne-a deschis un om în mintean alb ca varul.

— Lăudat fie Domnul... a salutat Alecu.

— În vecii-vecilor... a răspuns omul în mintean alb, închizînd ușa cu zăvorul.

Lampa ardea atîrnată în mijlocul încăperii. O masă așternută cu alb. O biblie deschisă.

Credincioșii căzuți cu fețele la pămînt. Cîte un glas mai tare striga „Doamne, eu păcătosul...“ și se stingea iar în șopot. Din ochii lor, pe obrajii lor, curgeau lacrimi și sudoare pe pămîntul bordeiului. Mirosea a busuioc uscat și a piele de oaie dubită. Pe pereții vineți lunecau picuri de apă.

Alecu a îngenuncheat la ușă, șoptind :

— Doamne-Dumnezeule...

Șopotul lui s-a amestecat cu celelalte șopote care parcă spuneau pămîntului ceva grav și grabnic.

Cel dintîi s-a ridicat Proorocul, flăcăul acela fugit de la casa de nebuni. L-am cunoscut după pletele lungi și după fața care semăna cu a lui Isus. Ceilalți s-au ridicat pe rînd, mai șoptind resturi de rugăciuni.

Își ștergeau cu mînecile sumanelor obrajii și ochii. Proorocul a vorbit despre chinurile celor dintîi martiri și asemăna adunarea din pădure cu adunările celor dintîi creștini.

În ochii lui ardea o flacără ciudată care mi-a prins privirea ca într-un farmec.

— Pe noi ne fugăresc, spunea el, pentru că noi spunem adevărul, Isus a fost stupit pe obrajii amîndoi. De ce să ne temem de hula altora ? De ce să ne furișăm ca șerpii, ca fiarele ?...

Am urcat iar povîrnișurile. Pe cărarea dintre dealuri, Proorocul mergea desculț prin omăt, înaintea tuturora. Erau vreo zece-doisprezece bărbați.

În urmă, pădurea părea o cetate neagră cu turnuri de argint.

Cărarea trecea printre mușuroaie ieșite de sub omăt ca niște cușme negre. Proorocul a ridicat brațul :

— Vă binecuvintez, victăți în întuneric...

Oamenii opriți în cărare au început un cîntec. Cerul albastru părea o boltă a unei biserici fără hotare.

Proorocul a luat un bulgăre de omăt și l-a dus la buze :

— Domnul-Dumnezeu ne-a așternut calea cu argint. Nici cel mai meșter dintre argintari n-a văzut argint mai curat...

◆

Cei care ne-au văzut coborînd dealurile ne așteptau la marginea satului. Bărbații cu cojoace mițoase, femei îmbrobodite pînă la ochi. Proorocul îi binecuvînta. Cîțiva au rîs. Alții și-au ridicat cușmele în fața omului care mergea desculț prin omăt. În urma mea unul a spus încet :

— S-o fi uns pe tălpi cu untură de drac...

De pe la toate casele ieșea mulțimea de oameni. Vestea se răspîndise repede :

— Vine Proorocul...

Răscrucile și podurile erau pline de lume.

Proorocul s-a oprit. S-a uitat pe rînd la credincioșii lui, ca și cum ar fi căutat pe cineva. Și-a oprit ochii pe Alecu :

— Frate, unde stai tu ? Merg la tine...

Alecu s-a alăturat de el. Încerca să-i spună că nu s-ar putea... Îi vorbea despre tata că e bolnav. Proorocul a zîmbit între plete :

— Ferice de tine că te-am ales...

Femeile șopteau :

— Se duce la Ion al Tomii...

Ograda noastră s-a umplut de lume. Copiii se suiseră pe poartă și pe garduri. Proorocul, pe prispă, a ridicat mîna...

...În clipa aceea a ieșit afară tata, ținîndu-se în cîrjă. Cu gura strîmbă a răcnit :

— Cine ești ? Ieși afară din ograda mea...

Și a stupit pe picioarele desculțe ale Proorocului. Ținîndu-se de blana ușii, l-a lovit cu cîrja peste mînă. Omul desculț a întins și mîna cealaltă :

— Lovește-mă și peste asta, frate...

Copiii au sărit de pe garduri, la suduirile tatii. Oamenii au ieșit pe rînd din ogradă, murmurînd cu ochii în pămînt. În urma tuturor a ieșit Proorocul, rostind :

— Te iert, frate.

Tata, cu cîrja ridicată, răcnea la dînsul din prag :

— Prooroc mincinos. Ieși... Du-te dracului...

S-a tîrît pînă la șură, unde Alecu plîngea cu capul în mîini, gemînd :

— Doamne... Doamne... Doamne...

Tata l-a lovit cu cîrja peste cap și l-a fugărit pe poartă :

— Ticălosule ! Ți-ai părăsit credința... Ieși din ograda mea...

◆

Proorocul a fost prins și dus între baionete, înapoi la casa de nebuni. Figura lui s-a șters din amintiri și nimănui nu i-a părut rău. Cum nu ne pare rău după o pată de soare de pe perete...

Alecu s-a dus de-acasă, și veștile despre el spuneau că își bea tot cîștigul brațelor, într-un tîrg depărtat.

XI

Tata slăbise tare. Mama îl ridica în brațe și-l punea în coșul carului. Înjuga vitele și se duceau amîndoi la cîmp.

De la noi, cînd e liniște multă, se aud clopotele cele mari de la mănăstirea sfîntului din Suceava.

O dată, în asfințit, tata ședea singur la car și asculta clopotele depărtate. Mama a venit cu brațul de porumb și l-a găsit plîngînd cu capul pe genunchi :

— Vai mie... Vai mie...

Se uita la mama, cu ochii înroșiți.

— Du-mă la sfîntul...

Mama a hotărît :

— Mîine dimineață.

În seara aceea a vorbit cu un căruțaș care mergea a doua zi la tîrg.

Ardea cerul la Răsărit cînd a strigat la poartă căruțașul :

— Bade Ioane... Se face ziuă...

Mama l-a dus în brațe pînă în căruță. Căruțașul a plesnit calul, și căruța a pornit duruind.

De la marginea satului se văd depărtările. Tata a ghiontit căruțașul arătîndu-i cu mîna spre Răsărit :

— Gavrile, uită-te : parcă arde cerul...

Omul a rîs cu toată gura, și-și îndemna calul :

— Ghi... Lupule...

— Ce pricepi... Ce pricepi dumneata... a răspuns tata, apoi a adormit în fînul din fundul căruței.

L-a trezit căruțașul, la poarta mănăstirii. Omul acesta cu rîsul rău, care nu l-a ajutat să coboare din căruță. Tata s-a tîrît cum a putut și s-a sprijinit cu spatele de zidul clopotniței, să-și tragă sufletul. Picioarele nu-l puteau ține și a alunecat încet, lîngă zid, văietîndu-se.

O doamnă cu văl negru i-a aruncat la picioare un ban. Tata l-a luat între degete și i l-a zvîrlit în urmă. Doamna a intrat în mănăstire. Asupra banului s-au aruncat trei copii desculți. Tata se blestema izbindu-și capul de zid.

În fața lui, un cerșetor bătrîn, rezemat de un castan, cerea cu mîna întinsă :

— Miluiți-mă, creștini !

Au trecut alte doamne și au aruncat cîte un ban la picioarele tatii. Cerșetorul și-a lăsat mîna în jos și a venit la dînsul :

— Om bun, mie nu-mi dă nimeni...

— Ia-ți banii, omule, i-a răspuns tata. Eu am venit la sfîntul. N-are cine mă ridica...

Cerșetorul a adunat banii din colb și tata s-a apucat de brațul lui :

— Ajută-mă...

A intrat în ograda mănăstirii, sprijinit de brațul cerșetorului. O alee de tei duce pînă la ușă. Aici, tata s-a uitat la barba albă a cerșetorului și i-a spus :

— Sameni cu sfîntul Niculai...

Și a intrat în biserică.

Călugărul de o sută de ani i-a citit la căpătîiul sfîntului, de ducă-se-pe-pustii. De slăbiciunea trupului și a sufletului. L-a lovit cu crucea de argint peste genunchiul bolnav, și a răsunat biserica din șapte bolți cînd s-a văietat tata. Apoi, tata a sărutat pe rînd chipurile săpate în argint de pe racla mucenicului. I-a curs sudoarea în boabe de pe frunte, la picioarele călugărului. Și într-un tîrziu hîrșîitul picioarelor lui și țăcănitul rar al cîrjei lui au ieșit afară din biserică.

...L-a cuprins o mare deznădejde. Aștepta de două ceasuri la poarta mănăstirii și căruța nu mai venea să-l ia acasă. Căruțașul iubea rachiul și de bună seamă dormea cu capul pe masă în vreo crîșmă.

Băteau clopotele de vecernie și căruța nu mai venea. Tata a pornit în cîrjă, spre poarta tîrgului. Indoit de șale, cu cușma țuguiată, trecea printre grupuri de oameni care se dădeau la o parte privindu-l cu zîmbete strîmbe :

— Săracul om...

S-a oprit pe dealul tîrgului, să se uite la îngrămădirea acoperișurilor peste care soarele în amurg își aprinsese focurile. La stînga, între brazi, un glas de fată cînta pe ruinele cetății.

Tata s-a așezat sub stîlpul pe care o mînă de lemn cu arătătorul întins arăta calea satului nostru : „La Nuci, 16 km". S-a uitat multă vreme la inscripție. Și-a proptit capul în pumni și se tînguia :

— 16 kilometri... Ce mă fac, Doamne...

Apoi a izbit cu pumnul osos peste genunchiul bolnav :

— Cît ai să mă ții priponit ? Cît ?...

Și și-a încordat toate ciolanele. S-a apucat de stîlp și s-a ridicat în picioare. Prin ciolanul bolnav a simțit ca o răsuflare caldă. Parcă o mînă i-ar fi ținut cuprinse încheieturile genunchiului.

Și așa a pornit la drum, uitînd cîrja sub stîlp. Arătătorul mîinii de lemn i-a arătat calea, cînd s-a uitat în urmă șoptind :

— Slavă... Slavă ție, Ioan-cel-Nou de la Suceava...

De bucurie, vorbea cu pomii de pe marginea drumului :

— Mergeți la tîrg, pletoșilor ? Drum bun...

Înnoptase de-a binelea cînd l-a ajuns în mare fugă căruța cu care venise. Omul, beat, cînta îndemnîndu-și calul. A oprit lîngă tata :

— Dumneata, bade Ioane ?...

— Mînă înainte... i-a spus tata ; eu vin pe jos. Cît mi-i dor să umblu... De cînd n-am mai umblat...

Omul și-a reînceput cîntecul, după ce și-a bătut calul cu scîndura pe care ședea. Căruța se îndepărta cu roțile scăpărînd.

◆

Căruțașul a strigat la noi la poartă :

— Cumătră, badea Ion vine în urmă, sănătos...

Și a dat bici calului.

Mama a intrat în grajd și a plîns cuprinzînd gîtul vacii. Cu broboada pînă la ochi, cu furca cea de fier sub suman, a ieșit pe poartă și a apucat drumul spre tîrg.

Aproape de miezul nopții, a ajuns la podul de la jumătatea drumului. Tata se odihnea rezemat de apărătoarea podului. Îngîna poate un cîntec, poate o rugăciune.

În mijlocul drumului s-au îmbrățișat sărutîndu-se. Spre ziuă au ajuns acasă.

...Și a durat bucuria tămăduirii cît durează odihna ciorii în par.

Culcat pe pat, își mîngîia genunchiul. Și a auzit iar țiuitura.

Și au reînceput vaietele...

XII

S-a sculat și a cerut mamei un fuior de cînepă. A împletit funia lungă de doi metri. I-a încercat tăria. A ochit cuiul din grindă. Apoi a ascuns funia sub căpătîi.

A luat biblia, a deschis-o, a gîngăvit cîteva clipe. A închis-o și a rămas cu ea pe genunchi.

A intrat mama și l-a întrebat unde-i funia.

— Am zvîrlit-o în foc, i-a răspus. N-am răbdare la împletit.

Dar mama i-a bănuit gîndul și i-a spus :

— Ioane, ai muncit șaizeci și cinci de ani. Și-ți vinzi sufletul dracului, tocmai acum...

Tata a stupit într-o parte :

— Eu mi-am trăit veacul. Mi-am lăsat sănătatea și floarea anilor, în minele Americii ! Am mai mers o dată pe picioare... Mi-i de ajuns. De ce nu mă seceră mai repede ?

Mama a plîns în broboadă :

— Ioane, dă-mi funia... Nici n-or să te ducă pe la biserică dacă faci una ca asta. Să te îngroape ca pe un cîine... Nu... Ioane...

— Sufletul mi-i singurul lucru pe care-s stăpîn eu. Fac ce vreau. Chinuri mai mari nu pot fi nici *dincolo*. Fleacuri... Trei care de pămînt deasupra...

Mama a găsit funia. Tata i-a smucit-o, și amîndoi au tras de dînsa, pînă ce mama a aruncat-o în flăcări. Funia, arzînd, se încolăcea ca un șarpe vînăt.

XIII

Vorbea cu mama dîndu-i de grijă :

— Să mă căutați bine. Să nu mă îngropați viu. Se întîmplă la unii. Nu mai bate inima. Se trezesc în groapă și se zvîrcolesc în sicriu... Pe unul l-au dezgropat după șapte ani. L-au găsit întors cu fața în jos. Pricepi tu ? Racla să fie de stejar. Să bată bine capacul. În pămînt sînt broaște rîioase. Șerpi. Să nu intre...

Era tîrziu noaptea și întins pe pat privea undeva departe. Mama cerca să-l liniștească :

— N-ai grijă... N-ai grijă.

— Cum să n-am grijă ?

— Ioane, cum vorbești tu așa ? Tocmai acum... Am trăit împreună patruzeci de ani...

— Așa-i... iartă-mă ! a răspuns tata și și-a tras țolul peste cap.

În vecini cînta un cocoș.

XIV

Horcăitul lui însemna apropierea sfîrșitului. Arăta spre gît că se înăbușă. Ochii i se scufundau în fundul capului și-i ieșeau umerii obrajilor. Ne făcea semne să ne apropiem și ne spunea șopotit, la ureche :

— Mi-i frică... Văd întunericul... Oare sînt chinuri mai mari ?

Neamurile, venite după moștenire, portăreii veniți după datorii ședeau pe laiță și fumau. Fumul de tutun îl îneca și el făcea semne cu mîna. Mama s-a întors spre oameni :

— Stingeți țigările...

Unul, trăgînd un fum, i-a răspuns :

— Așa moare mai repede...

Apoi a povestit celorlalți cum s-a chinuit tatăl lui și numai fumul de țigară l-a ajutat să moară.

Spre ziuă au plecat la casele lor, uitîndu-se din ușă spre patul tatii :

— E tare moșneagul ! Nu mai moare...

Simțeam că-i aude, și m-am repezit la topor. Mama m-a liniștit :

— Las' că-i aude Dumnezeu...

Tata și-a întrerupt horcăitul și se uita spre ușă.

Se făcea din ce în ce mai mic. Țolul pe genunchii lui îndoiți făcea pe pat un cort vînăt. Vream să-i cer iertare.

Îi spuneam :

— Tătuță... Iartă-mă... Tătuță...

El a încercat de cîteva ori să-mi răspundă. Nodul din gît îi întrerupea glasul. Se vede că și-a chemat în piept ultimele puteri, și a horcăit, tare :

— Dumnezeu... să te ierte... Vezi să nu te mînînce străinii și pe tine !

Lacrimile tulburi îi scăldau obrazul, i se scurgeau în gaura adîncă de sub gîtlej.

Umbra unui nour mare întuneca ograda și ferestrele. Picioarele tatii s-au lungit spre sobă. A căzut cortul vînăt. Mama i-a pus în mînă lumînarea aprinsă. Eu plîngeam, cu fruntea rezemată de blana ușii.

Neamurile și portărcii au intrat bontănind din picioare. Tata a deschis ochii spre dînșii. Din gura lui am desprins o singură vorbă, ca aburul :

— A... fa... ră...

Lumînarea aprinsă a căzut pe pat, lîngă dînsul. Brațele lui au cuprins gîtul mamei. Afară lumina soarele. Un portărel tușea în spatele celorlalți, care ședeau în mijlocul casei cu căciulile în mîini.

Mama s-a întors spre dînșii :

— Fugiți la clopote...

Iași, iunie — august 1938

AVIZUHA

În amintirea
Magdei Isanos

SECETA

I

— Ai să mai mergi ? răcni Manai trăgînd-o înc-o dată de păr ; ți-am spus că acolo-i pierzania lumii...

Samca își așează capul pe mîini și aștepta loviturile. Dar se vede că pe moșneag îl dureau pumnii, căci prinse a o lovi cu picioarele. Apoi o smuci iar de păr, să-i vadă fața.

— Așa era și mă-ta... spunea el ; n-o scoteai dintr-ale ei, nici cu boii...

Și cu cît o lovea, se-nfuria mai rău.

— Dacă ți s-a făcut a om, am să te tai cu toporul...

Abia cînd pașii tatălui ei se auziră cepăind înspre șură, fata își cuprinse obrajii în palme și începu să plîngă în hohote. Bocetul ei trezi numaidecît ciinii vecinilor și peste case trecu ca o spaimă. Ca și-n alte nopți Samca ieși pe prispă, cu părul lung despletit și bocea în gura mare.

Manai venea din șură și punea mîna pe cîte-o bîtă :

— Taci din gură... Taci. Te-aud oamenii...

Dar ea bocea și mai tare și Manai se-ntorcea în bîrlog, deznădăjduit.

În seara aceea a bătut-o pentru că peste zi fata fusese la un fel de petrecere unde cîntau niște țigani cu viorile și veniseră și cîțiva flăcăi. Era un fel de săr-

bătoare, pentru că vecinul își isprăvise casa cea nouă și chemase vecinele să-i ungă pereții cu lut. La urmă, ca răsplată pentru lucru, țiganii prinseră a zice din viori, iar gospodinele și fetele jucau cu flăcăii.

Dar asta era o greșeală mare în fața lui Dumnezeu, acum cînd seceta uscase ogoarele, arsese păpușoii abia crescuți pînă la oul piciorului. Cui îi mai ardea de veselie acum, cînd cerul pedepsea așa de crunt pămîntenii, pentru nelegiuirile lor ?...

Ar trebui să n-ai inimă, ca să nu vezi cît prăpăd făcuse seceta în țarina Lisaurei, ca și-n alte țarini, pînă departe sub munți.

Ieșiseră popii cu icoane și prapori, se rugară pe la fîntîni, pe sub pomii singuratici din cîmpie, dar ploaia mult așteptată nu mai venea. Un vînt fierbinte usca firișoarele galbene ale grîului, secării, orzului. Și se uscase mai cu seamă păpușoiul, toată nădejdea oamenilor.

Se spunea că prin alte părți prăpădul ar fi și mai mare ; că veniseră lăcustele întunecînd soarele-n amiază și au ros pînă și spinii de pe imașuri. Cică, sate întregi își luau lumea-n cap, fugind mai spre Miază-Zi unde cîmpul era verde, în plină creștere, sub ploile care cădeau la timp. Și toate zvonurile se adevereau zi cu zi. Cînd lisaurenii văzură primii pribegi, galbeni la față, călări pe cai mici cu coastele ieșite, a fost un fel de groază. Gospodarii căzură adînc pe gînduri, iar femeile ieșiră la cîmp, să cînte cîntece de mort deasupra păpușoiului uscat.

Unii lisaureni care știau să citească, se adunau noaptea și gîngăveau, la lumînările palide, rugăciuni nesfîrșite dintr-o cărțulie veche, pe a cărei filă dintîi spunea despre venirea apropiată a lui Anticrist. Unii credeau din tot sufletul că se apropie sfîrșitul. Așa cumpănă nu se mai văzuse, nici unul din bătrîni nu auzise să mai fi căzut peste oameni un astfel de blestem. Se-ncheia a șaptea săptămînă de secetă și cerul rămînea același, fierbinte ca un cuptor nesfîrșit care parcă trosnea în înălțimi, de dogoare. Nopțile se răcoreau puțin, mai ales pe la cîntatul cocoșilor — și-atunci prindeau să ragă vitele legate la pripoane, iar gospodarii întinși pe prispe se

sculau repede, și se uitau spre Miază Noapte, de unde așteptau să vie nourii.

În alte părți, se spunea că a plouat cu un fel de cenușă roșietică ; și că un vînt mare a adus nu se știe de unde niște făpturi nemaivăzute, un fel de pești cu cap de broască și cu aripi de liliac. Oamenii ar fi sărit înspăimîntați cu coasele și cu topoarele, dar dihăniile erau așa de multe, că ajunseseră pînă la pragurile caselor, încît oamenii stau cu ușile zăvorîte. „Ca pe vremea Eghiptienilor..." adăugase omul străin care spunea lucrurile acestea ; „ca pe vremea cînd jidovii cărau stînci în robia lui Faraon..."

Cititorii se strîngeau acum mai des, veneau îmbrăcați în cămăși curate de in, spălați pe mîini cu îngrijire, cu mustățile bine răsucite. Și toți, înainte de a porni la adunare, sfărîmau în palme busuioc, ca să miroasă frumos, căci trebuiau să fie pregătiți în ceasurile acestea mari, cînd se așteptau atîtea minuni.

Manai se descurca mai bine decît toți în citirea cărțuliei, de aceea oamenii îl credeau mai marele lor.

„Și noi și copiii noștri, spunea Manai, trebuie să dăm pildă satului ; dacă copilul n-ascultă ia bîta. Căci altfel cum i-am face să înțeleagă că nu trebuie să-și facă de cap și să-l mînie mai rău pe Dumnezeu...".

Spunea vorba asta pentru că el așa făcea acasă la dînsul. Și nu simțea nici o părere de rău după ce-și bătea fata. „Să știe și alții, spunea el, că la mine nu se iartă. N-a spus înțeleptul *„ochi pentru ochi ?"* Și Dumnezeul pe care-l desprindeau în fiecare noapte din paginile cărțuliei, era un dumnezeu grozav, răzbunător. N-a adus broaște, n-a adus șerpi și alte atîtea gîngănii, ca să sperie Faraonul ? N-a pedepsit cu foc și pucioasă pe toți vinovații din vechimi ?

Afară, cerul nesfîrșit sclipea de mulțimea stelelor. Era liniște mare, dar nimeni nu dormea în Lisaura. Întinși pe prispe oamenii se uitau drept în sus la stelele albe care parcă le făcea semne. Tot mai des, în mijlocul nopții, s-auzeau dinspre drumul cel mare, din inima satului, zgomot de cară, nechezat de cai, glasuri îndemnînd dobitoacele la deal.

Treceau tot mai mulți pribegi dinspre munți și spaima creștea tot mai puternică în inima lisaurenilor. „Ce vom face ? se jeluiau ; copiii vor crăpa de foame la iarnă ; vitele s-or usca în ocoale..."

II

Într-o seară veniră la casa lui Nicolai Manai trei oameni străini. Cel care intră întîi, era înalt, încins peste cămașă cu un brîu roșu.

Ca și ceilalți doi, mai bătrîni și cu bărbi vinețiu, avea o traistă la șold. Tustrei intrară cu pălăriile în mînă și întîi se uitară tăcuți la fețele celor zece gospodari așezați în jurul mesei, apoi cel mai tînăr, înalt zise parcă zîmbind :

— Pacea lui Isus...

— Asemenea și dumitale... răspunseră gospodarii și cîțiva se ridicară.

Manai ținuse tocmai un fel de cuvîntare, cum trebuie să se poarte oamenii, cum trebuie ținuți de scurt copiii apucați pe căile Satanei. „Dacă n-ascultă, ia bîta..", încheiase el ca și-n alte seri.

Se vede că străinii ascultaseră de afară, căci cel înalt zise :

— Nu cu bîta frate, nu cunoști dumneata sabia cuvîntului ?

Manai își trecu mîna prin barbă ; ochii i se aprinseră deodată :

— N-ajută la nimic sabia asta, om bun...

De fapt, îi venea să-l întrebe : „Ce-ți pasă ? De ce ai ascultat pe la uși ?" Dar își mușcă buzele și privi mirat fețele străinilor.

— Dar voi, întrebă el, încotro ? Sînteți tot de cei cu seceta ?

Apoi le făcu loc pe laită.

— Nouă, ni-i sete... zise unul dintre străini. N-ai dumneata ceva apă ?

Manai stătu o clipă pe gînduri :

— Apa, om bun, îi de mare preț acum. Vitele ni le adăpăm cu mîl de pe fundul fîntînilor...

Ieși în tindă și spuse fetei lui, care stătea după ușă :

— Adă niște must pentru oamenii iștea...

Peste puțin, Samca intră cu un ulcior de lut, plin cu must de pere ; umplînd ulcica o întinse străinului celui mai tînăr :

— Na-ți, de sufletul mamii...

— Dumnezeu s-o ierte... zise străinul și bău mustul pînă la ultimul strop.

Samca turnă și celorlalți doi, apoi puse ulcica pe masă și sta în mijlocul casei cu capul în pămînt.

— Du-te... îi făcu semn Manai.

Întorcîndu-se să iasă, ea privi pe sub gene chipurile străinilor, apoi ieși repede, în vîrful picioarelor. Se opri în tindă și s-ascunsese după ușă, s-asculte. Afară, luna lumina pînă la prag, intra în tindă pînă la picioarele ei.

— Care vi-i rostul ? întrebă după cîtăva vreme Manai

În casă se lăsase o liniște grea.

— Noi, începu drumețul înalt, sîntem de pe lîngă munți. Umblăm prin sate să răspîndim cuvîntul Domnului. În curînd vor fi și alte semne. Vremea s-apropie....

Samca privind prin crăpătura ușii, vedea toată fața străinului, albă în lumina lumînărilor. O cuprinse parcă teama cînd acesta se ridică de pe laiță, scoase din traistă o carte groasă și se apropie de lumînările puse în ulcioare în mijlocul mesei.

— Să cercetăm. Cuvîntul... începu el, deschizînd cartea drept la jumătate. Ca să vedeți cît îi de mare mila Tatălui, ascultați întîmplarea de la Sodoma...

Răsfoi repede, apoi începu să citească pe la începutul cărții.

Spunea acolo despre trei feciori veniți la Abraham sub stejari. Și se negoțau : *„dacă în cetate vor fi o sută de drepți, o vei pierde ?“* *„Nu o voi pierde...“* răspundea feciorul cel mai luminos. *„Dar dacă vor fi cincizeci“*...

Samca asculta și se uita afară la fereastra vecinului unde sclipea lumina albă a lunii. Și închipuirea ei țesea înfățișarea îngerului luminos, îi vedea aripile desfăcîn-

du-se, înălțîndu-se ușor spre streașina casei. *„Și în cetate era un singur om drept. Soldații auzind că la casa lui au venit niște străini, năvăliră, tineri și bătrîni, femei și copii și strigară ca îngerii să iasă afară...“*

Fata tresări speriată, pentru că i se păru că aude glasuri apropiindu-se de prag. Îngerul luminos dispăru de pe streașină, o dată cu luna ascunsă undeva după vreo creastă de șură. În inima satului s-auzea larmă de cară, glasuri. Străinul citea lin, liniștit. După ce isprăvi, închise cartea, spunînd :

— Iată cum pedepsește Dumnezeu ! Care dintre noi e curat ca Lot ? Cui nu i-i inima neagră ca fundul ceaunului ?

— Apoi, aici ai drept... i-a răspuns un gospodar. Asta așa-i. Toți sîntem ai naibii.

Dar ochii tuturora priveau ca vrăjiți la cartea groasă, cu pereți negri, pe care cititorul o puse în mijlocul mesei. Unii își aminteau că mai văzuseră o astfel de carte, în altar la mănăstire.

— Dacă nu ți-i cu supărare, întrerupse Manai tăcerea, spune-ne și nouă ce-i cu cartea asta ?

— Asta-i Biblia, răspunse drumețul. Asta-i temelia lumii...

Unul dintre lisaureni, un moșnegel cărunt ca argintul, se înroși deodată la față, începînd să tremure :

— Ia-n ascultă... răcni el ; cum umbli dumneata cu Sfînta Carte în traistă ? Cine ți-a dat voie ? Și apoi să nu ne amăgești, că nu sîntem boi. Îi asta Sfînta Evanghelie, cum îs eu acum Sfîntul Vasile... Să te creadă proștii...

Da. Avea dreptate moșul. Sfînta Carte stă numai în altare, bătută în aur și argint și numai popii au dreptul s-o deschidă. În toată lumea sînt numai cîteva sfinte cărți căzute din cer într-o piatră neagră. Cum putea băietanul acesta plin de colb să aibă o astfel de carte în mîini ?

Se-nfuriase tare moșneagul, dar străinii zîmbeau.

— Om bun, moșule... începu cel înalt ; aici scrie negru pe alb : *„cercetați scripturile...“* Iată, să vă arăt.

Și răsfoi cartea și le arătă unde scrie negru pe alb, ca toată suflarea să cerceteze scripturile. Toți se holbau, clipeau des, urmărind degetul tînărului pe sub șirurile mărunte, apoi se făcu liniște.

— Așa-i, așa-i... spuseră cîteva glasuri.

Dar moșneagul se întunecă la față și ieși. Din prag, spuse măsurînd străinii din cap pînă-n picioare.

— Aista nu-i lucru curat. Asta-i treaba Satanei. Îmi spune mie inima că n-are să iasă lucru bun...

El știa că Biblia căzuse din cer în inima unei pietre negre și s-au rugat o sută de cuvioși, pînă ce piatra aceea s-a desfăcut în două și Cartea Sfîntă a ieșit la iveală. „Ce mă chiorăsc ei pe mine ?“ zise el, împiedicîndu-se de prag.

— Cum să te credem ? începu Manai, uitîndu-se în ochii tînărului. Ne trebuie o faptă.

— Fapte ? răspunse drumețul ; ce fapte mai vrei decît suferințele noastre că umblăm flămînzi, însetați, numai pentru mîngîierea oamenilor ? O să vă arătăm și fapte...

Toți se luminară deodată : n-o fi avînd cu dînsul, străinul acesta, ceva ascuns, o putere mare, aducătoare de nouri ? Pentru că auziseră ei că umblă astfel de oameni prin alte părți. Acum i se adresară cu glasuri coborîte, parcă spre a nu-i auzi cineva de-afară.

— Ai ceva ?... îl întrebară, uitîndu-i-se în ochi ; numai să nu știe nimeni. Și toți așteptau ca străinul să bage mîna sub brîu, să scoată vreun lucru vrăjit.

— Mi se pare că ai un fel de cuțit, zise Manai ; dacă-l înfigi în mijlocul ogrăzii, vin nourii și plouă numaidecît. Vezi dumneata, continuă el, fără să vadă fața îndurerată a străinului, nouă ne trebuie ploaie...

— Săracii de voi... răspunse străinul ; ne credeți vrăjitori, în legătură cu Necuratul. Noi n-avem nimic. Toată puterea noastră stă în rugăciuni.

Oamenii simțiră un val de răcoare lăsîndu-li-se adînc în fundul inimii. Rugăciuni ? Păi, nu-și băteau ei gurile cu rugăciuni, de atîtea nopți ? Dacă-i vorba de rugăciuni, știu ei singuri ce să-i ceară lui Dumnezeu.

— De șapte săptămîni ne rugăm... spuse un gospodar, cu glas plîngăreț.

— Trebuie și fapte... adăugă unul dintre străini. Vorbele zboară ca paserile.

— Apoi dacă-i vorba de fapte, noi n-am omorît pe nimeni... intră în vorbă Manai, supărat din cale-afară.

Acum se arătă în încăpere Samca și-i tremurau buzele vorbind.

— Da, da,... striga ea ; nu omorîți pe nimeni. Dar pe mine, tată, mă bați ca pe o tîlhăriță. Mi-ai rupt spinarea și mi-ai ologit picioarele. Iaca să vadă și oamenii ișteа... continuă ea punîndu-și piciorul drept pe laită, își trase catrința mai sus de genunchi.

Pe pulpa piciorului i se vedeau fel de fel de vînătăi și sgîrieturi.

— Marș afară... răcni Manai, apucînd-o de păr. Să-ți fie rușine să-ți arăți labele...

Samca ieși tăcută, albă ca varul, și-i păru rău că a intrat în vorba lor. Știa bine că îndată ce se vor duce străinii, Manai o va bate cu bîta. Dar se simțea ușurată, liniștită. Cîndea : „De l-ar lăsa să mai citească o leacă..." și se uita prin crăpătura ușii, la chipul flăcăului străin.

Era tîrziu, cîntau cocoșii de ziuă. La Răsărit s-aprindeau zările.

— Ar trebui să vă strîngeți în fiecare seară, cît mai mulți, zise străinul, într-un tîrziu. Să citiți din Biblie și să vă rugați cu toată inima. Eu vă dau fiecăruia cîte o carte din asta. Și cerul are să fie milos.

Cîțiva dădură din mîini în semn că nu le trebuie, dar de vreme ce ceilalți doi drumeți începură a scoate din traistă cîte o carte se răsgîndiră.

— Să vă fie de folos... le ura tînărul cel înalt, împărțindu-le.

Gospodarii, după ce le pipăiau scoarțele lucioase, le țineau în mînă și nu știau ce să facă cu ele. Apoi, pe rînd, le băgară sub brîu. „Cel puțin ne-am ales cu cîte-o carte din treaba asta..." își spuneau fiecare în gînd.

— Acum, le zise drumețul cel cu brîu roșu, va trebui să jurați...

Dar nu sfîrși ce avea de spus, pentru că gospodarii săriră ca arși :

— Ce să jurăm ? Noi nu jurăm nimic.

— Liniștiți-vă, zîmbi străinul : jurați fiecare în gînd că de azi înainte veți fi mai buni ca pînă acum. Asta-i.

— Apoi asta om jura-o, cum nu ?... spuse Manai și simți deodată că-l doboară somnul.

Străinii se ridicară, își puseră traistele la gît și se pregăteau de plecare. Acum, oamenii simțiră ca un gol în inimă, văzîndu-i că pleacă.

— Rămîneți sănătoși... spuseră tustrei.

— Dumnezeu să vă ajute... le urau gospodarii și un gînd le spunea că ar fi bine să-i oprească, să mai stea printre dînșii.

Cei trei străini îngenunchează pe prispă și prinseră a se ruga cu glas tare. În vecini au prins să latre cîinii. Gospodarii căzură în genunchi pe lîngă pragul de-afară. Manai cu barba despărțită în două, scofîlcit la față se uita la Samca, făcîndu-i semne nedeslușite cu mîna, și rămase în picioare cu ochii în pămînt.

„*Îndură-te, părinte ceresc...*“ plîngea rugăciunea străinilor.

Lumina se făcea tot mai albă. Apoi, pe nesimțite, cerul s-a întunecat deodată, parcă s-ar fi întors noaptea. Un nour negru, lung, aluneca pe fața răsăritului și s-apropia repede peste casele Lisaurei. Pe acoperișuri pocneau stropi mari, din ce în ce mai repezi. Satul s-a trezit deodată, ca la o veste de foc. Departe, în inima caselor, cineva suna dintr-o goarnă. „Plouă... Plouă...“ s-auzea din toate părțile. Vecinele se strigau peste garduri : „Plouă. Scoală. Hei... Plouă... Plouă...“ strigau glasuri subțiri. Brbați și femei și copii, umplură ulițele, alergînd în neștire. Plouă... Plouă strigau cuprinși de o bucurie neînchipuită. Grupuri mari se repezeau la fîntîni și se uitau mirați în fundurile negre. „Mila Ta, Iisuse...“ se rugau străinii. „Dă-ne-o... Dă-ne-o...“ răspundeau gospodarii îngenuncheați.

Dar stropii se rărira către partea de asfințit a satului.

Norul negru pieri în adîncul văzduhului, și soarele se arată, departe, pe zare, ca un ban de aramă.

Mulțimea umplu ograda lui Nicolae Manai, prin poarta deschisă larg. Larma încetă deodată, pentru că cei trei străini nu mai sfîrșeau cu rugatul. Acum se tînguiau parcă asupra unui mort și fiecare parcă își vedea la picioarele străinilor ogoarele arse de secetă. „Pentru grîul lor Doamne, pentru orzul și secara lor, Te rugăm : adă ploaia cea bună"...

Pe obrajii drumeților alunecau lacrimi mari. Umerii li se zguduiau în răstimpuri și atunci glasul le devenea mai puternic.

— Cine-s ? Cine-s... întrebau încet femeile din mulțime.

— Proorocul... răspunse un glas.

— Care prooroc ? întrebă o femeie.

— Cel înalt din mijloc, i-a răspuns cineva.

Iar cel înalt din mijloc își ștergea acum ochii cu mîneca și se ridică.

— Fraților... îi chemă încet pe ceilalți doi, care tăceau aplecați adînc spre pămînt. E timpul. Haidem...

— Cu bine... spuse el gospodarilor din tindă.

Tustrei trecură printre oameni fără să-i privească. Ieșiră în drum și apucară spre inima satului, la drumul cel mare. Lumea se ținu o vreme după dînșii. Samca mergea cu capul în pămînt repede, vrînd parcă să-i ajungă. Străinul cu brîu roșu se opri, poate din pricina pașilor și a șopotelor. Tovarășii lui mai făcură cîțiva pași și se opriră și ei.

— Cînd a intrat Iisus în Ierusalim... începu drumețul cu brîu roșu, dar nu-și isprăvi vorba, pentru că văzu pe obrajii Samcăi alunecînd lacrimi mari.

— Dacă vă duceți voi... bîlbîi fata.

— Fii liniștită, îi spuse străinul ; toate drumurile au întoarcere. Tu să fii ca proorocițele care au scoborît de pe cruce trupul Mîntuitorului.

În mintea fetei se ivi icoana sfintelor ținînd în brațe trupul lui Iisus plin de răni. „Nu te duce, bade..." îi venea să strige, dar străinul îi zise :

— Rămîi cu bine proorociță...

Cîteva femei rîseră în basmale, apoi o mulțime de pietre prinseră a zbîrnîi în lungul drumului, pe urma celor trei străini.

III

S-a răspîndit vestea că ploaia rară din dimineața aceea a căzut mai cu seamă peste gospodăria lui Nicolai Manai, că norul negru s-a oprit deodată cît era de lung peste grădina și ograda lui. Credința că cei trei drumeți sînt în legătură cu duhurile rele pieri, făcînd loc credinței că ei erau trimiși de o putere de sus. Secta secetoșilor se mărea pe fiecare zi cu cîte un adept nou, că abia încăpeau în casa și-n tinda lui Nicolai Manai. Dar mai erau și alte pricini care hotărau pe lisaureni să se adune noaptea să se roage :

Prin grajduri și prin hambare se înmulțiseră șoarecii. Șobolani vărgați apăreau ziua-n amiaza mare din fundul pămîntului și fugeau în lungul drumurilor. Șerpi vineți, coropișnițe cu zeci de picioare ieșeau pe cărări și nu se mai fereau din calea oamenilor. Căldura nesuferită din adîncul dîmburilor fugărea lighioanele spre sate. Cele cîteva pîraie care înconjurau Lisaura, erau seci de mult. Fîntînile care mai aveau puțină apă pe funduri, secară și acestea, așa că prăpădul deveni din zi în zi mai neîndurător.

Într-o dimineață, o gospodină intrînd cu donița în grajd, văzu un șarpe negru, lung, gros ca mîna, încolăcit pe picioarele de dinapoi ale vacii, și capul lui mare ca de mîță se legăna pe sub uger, sugînd pe rînd țițele. A fost o spaimă neînchipuită atunci. Femeia striga, alergînd printre case și s-au strîns gospodarii cu topoare și pari, să ucidă balaurul. Dar le-a dat mult de lucru șarpele acela, pentru că așa încolăcit cum era, pe picioarele vitei, își repezea capul în toate părțile, cu limba în formă de furcă, tot căutînd să muște mîinile și parii întinși. La urmă, a venit un flăcău mai curajos cu coasa și i-a secerat capul dintr-o smucitură. Și se svîrcolea prin grajd

trupul căzut de pe picioarele vacii, iar capul cu limba scoasă se repezea în lungul pereților. S-a strîns aproape tot satul în ograda femeii, iar la urmă un moș de al ei hotărî că vita-i blestemată, de aceea trebuie ucisă.

— Cum s-o ucid ? se tînguia femeia ; asta mi-i singura avuție...

Și a răcnit ca arsă, cînd un gospodar a intrat cu toporul în grajd. O dată cu seara, gospodina a luat vita de funie și a dus-o tot într-un bocet pînă-n mijlocul cîmpului, unde o lăsat-o slobodă, în voia lui Dumnezeu. Dar peste noapte vita s-a întors acasă și mugea la poartă. Femeia a dus-o din nou în cîmp și pentru că a treia zi s-a întors din nou, a chemat un gospodar care i-a ucis-o trîntindu-i cu toporul între coarne. Și s-au mai arătat încă multe alte semne. Șapte copii au fost îngropați de vii sub un mal pe cînd scormoneau mîlul în albia unui pîrîu, să caute apă.

Iar dinspre munți treceau mereu pribegii, unii singurateci, numai cu bățul în mînă, alții călări pe cai mărunți.

La adunările sectei veneau uneori, noaptea, tîrziu, oameni necunoscuți care cum treceau pragul, cădeau în genunchi, bolboroseau o rugăciune scurtă, își loveau fruntea de trei ori de pămînt, apoi se ridicau și plecau.

De citit, gospodarii citeau tot în cărțulia cea veche care scria că a fost găsită într-o pustie mare la gîtul unui hulub, iar un călugăr ales a dezlegat-o de la gîtul hulubului, după ce acesta i s-a așezat în palma stîngă.

Veneau oamenii și cu bibliile, dar o teamă le cutremura mîna, de cîte ori încercau să le deschidă.

IV

Samca umbla acum mai repede parcă, robotind pe lîngă casă, încît Manai nu mai găsea nici o pricină s-o bată. Seara, cînd adunarea era în toi, ea intra în casă și se așeza în colțul dinspre asfințit, unde se strîngeau cele cîteva lisaurence și ascultau, cu mîinile în poală, vorbele bătrînilor. Cartea căpătată de la cei trei străini o păstra

într-o lădiță mică de lemn la un loc cu șiragurile de urmuz și panglicele cu care-și împodobea părul, duminica. Deschidea uneori lădița aceea și după ce lua cartea în mînă, o privea o vreme, după aceea o frunzărea la întîmplare. Și cu cît reușea să lege cuvintele, i se părea că glasul străinului cu brîu roșu îi vorbea dintr-o lume neînchipuit de departe, și-i spunea fel de fel de întîmplări, cu îngeri și cu secerișuri. În răstimpuri, tresărea speriată și se mira de marea liniște din juru-i ; se mira, mai cu seamă, cînd auzea glasul tatălui ei suduind vaca în șură. Și mai încerca Samca și după aceea să mai audă glasul străinului, dar nu izbutea. Și păstra cartea sfîntă în lădița cu urmuz, ca pe-un odor de mare preț.

Într-o seară, Nicolai Manai aduse vorba despre Biblie.

— Ar trebui să citim și-n cartea asta, spunea el, privind pe furiș chipurile gospodarilor. Străinul cum citea ?

Cineva răspunse :

„Ar trebui să încercăm".

Samca se ridică dintre gospodine :

— Hai, să citesc eu, tată...

Se făcu liniște și toți ochii aceia stufoși se îndreptară spre dînsa.

— Tu să-ți vezi de măturâ... îi răspunse Manai ; pentru asta, sînt minți mai luminate.

Și deschise biblia.

Fata simți ca o părere de rău după un lucru drag care i se ia.

— Lasă-mă pe mine tată, că eu am mai încercat... Eu m-am învățat să leg vorbele, adăugă ea, scoțînd-o din lădița cu zestre.

Dar Manai își ieși din răbdări și cu mare greu și-a oprit suduitura de pe vîrful limbii.

— Ți-am spus să-ți ții cloanța... scrîșnea el, apoi își potrivi mîinile pe masă și-și plecă fruntea peste cartea cu șiruri mărunte. Nimerise la pagina unde spune despre Învierea Domnului. Gîngăvi cîteva rînduri, apoi își ridică privirea să se uite la fețele celorlalți gospodari. Aceștia, ascultau neclintiți.

— Citește, frate Nicolai, îl îndemnară cîțiva.

Glasul lui începu din nou a gîngăvi, rar, tînguitor și răsuflările oamenilor abia s-auzeau în încăperea strîmtă. Cîteva femei izbucniră în plîns. Cineva strigă să se facă tăcere și plînsetele abia se auzeau. Manai se așeză în genunchi lîngă masă și citea înainte. Bărbații și femeile îngenunchează pe nesimțite, iar plînsetele tăcute se înmulțeau în toate colțurile încăperii. Deodată cineva bătu în geam : „Hei... Ieșiți afară, oameni buni...“ „Arde...“ strigă un glas. Femeile țipau, bărbații se împingeau de umeri unii pe alții, să iasă mai repede. Toată adunarea ieși în ogradă... „Unde arde ?“ se întrebau, uitîndu-se peste acoperișuri. „Colo...“ spuse un glas, arătînd spre Asfințit.

Pe cer, departe, se înălțau valuri sîngerii care creșteau și se retrăgeau în răstimpuri „Doamne... Doamne...“ se tînguiau femeile.

— Nu-i în sat la noi, spuse Manai, aducînd scara să se urce pe acoperișul casei.

Ceilalți se suiră pe garduri, prin pomi. „E departe...“ spuneau înfiorați.

— Poate arde tîrgul... răspunse Manai de pe creasta casei.

E mai departe, mult mai departe... plîngea o femeie din vîrful nucului.

Valurile roșii creșteau, se înălțau. Apoi se iviră de odată în zări o mulțime de limbi de foc, mici ca niște săbii de aur cu vîrful la cer. După cîteva clipe flăcările pieriră, iar valurile sîngerii urcau tot mai sus, apropiindu-se de cerul Lisaurei.

— Prăpăd... strigă un moșneag.

Priviră oamenii pînă tîrziu după miezul nopții înălțimile aprinse, apoi cîte unul, parcă pe furiș, intrară înapoi în casă.

— Acolo unde arde, o fi o mare tînguire, oameni buni, spuse Manai, așezîndu-se la masă ; lipsește apa.

Și stătură încă o vreme cu mîinile cruciș, apoi ieșiră pe rînd. În ogradă se mai uitară o clipă, să vadă cerul. Dar valurile roșii se stinseseră de mult. Stelele ardeau neclintite în tot adîncul văzduhului.

A treia zi începură să treacă prin Lisaura năpăstuiții din satele arse și cereau pomană pe la porți, cîntînd cu glasuri sparte un fel de bocete : „Ne-au ars casele, gospodari ; dați-ne un pumn de făină... Am fost oameni avuți, ajutați-ne..."

Unii dintre ei blestemau la pîrleazuri dacă nu ieșea nimeni să-i miluiască. „Să dea Dumnezeu să vă ardă casele ca și nouă ca să știți și voi ce-i sărăcia..."

Samca ieșea la portiță cînd auzea tînguirile și împărțea cerșetorilor cîte-o ulcică de must de pere.

— De sufletul morților... spunea ea.

— Dumnezeu primească... răspundeau nefericiții.

A patra zi seara, lisaurenii s-au adunat ca de obicei la casa lui Nicolai Manai și-și spuneau, parcă lăudîndu-se :

— Am citit și eu în Biblie...

— Dar parcă eu nu ?

Așa că-n clipa cînd Manai deschise cartea cu scoarțe negre nu mai simți nici unul nici un fel de cutremurare.

— Arată într-un loc, se lăuda unul, despre întoarcere lui Cristos după ce a înviat. Și mai arată cum apostolii au vorbit în limbi străine...

— Știm... știm, se lăudau cu toții, răsfoind cărțile.

Manai începu a citi cu glas tare tocmai la fila unde spunea despre coborîrea Sfîntului Duh : *„...și din cer, fără veste a venit un vuiet ca de vijelie care trece și a umplut toată casa unde ședeau ei. Și li s-au arătat, împărțite, niște limbi de foc și deasupra fiecăruia dintre ei s-a oprit cîte una. Și s-au umplut toți de duhul sfînt și au început a vorbi în alte limbi"*.

Glasul gîngav al lui Nicolai Manai s-a întrerupt deodată ; înghiți de mai multe ori în sec și bîlbîi frînturi de cuvinte. Ochii i se holbară, iar mîinile lui, parcă crispate de o durere grozavă se-ntindeau în lungul mesei, apoi rămaseră alăturate, fără viață.

— Bade Nicolai... strigă cineva.

Dar Manai, cînd vru să deschidă gura, ca scuturat de friguri începu a clănțăni mai tare. Ridică o mînă și tot arăta în sus, spre ceva nedeslușit. Oamenii îi urmăreau mîna ridicată, dar nu apucară a pleca ochii, că

tuturor le trecu un frig în lungul spatelui și începură a clănțăni. Bîlbîiau cu spumele la gură, răcneau, împingîndu-se unii pe alții. Lumînările s-au stins toate deodată ; cîțiva care stăteau în picioare lîngă ușă, fugiră afară, văitîndu-se. Femeile și copiii țipau ca arși de vii. Asta a durat mai bine de un pătrar de oră, după aceea se făcu liniște deplină și se auzeau numai răsuflările grăbite.

— Samca... strigă Manai ; unde ești ?

Iar cînd fata aprinse primul chibrit, în încăpere nu mai era nici un gospodar, ieșiseră care mai de care mai cu grabă. Manai răsuflă repede și tot încerca să-și îndrepte părul sborșit, căzut pe ochi.

— Samca, gemu el, și încercă să facă un pas, dar se sprijini repede de masă.

Fata scoase un țipăt scurt, și vru să fugă afară.

— Samca... gemu iar Manai.

Ea se opri în prag.

— Samca tu ai simțit ceva ? întrebă el, cu glas coborît.

— Da, tată : un frig prin spate și mi-au clănțănit dinții.

— Acesta nu-i semn de la Dumnezeu, bolborosi Manai cu capul în pămînt.

— Nu-i de la Dumnezeu, răspunse fata înfiorată.

— Dacă ar fi drumețul acela cu brîu roșu pe-aici ne-ar lămuri el, încheie Manai și se așeză, doborît, pe laiță.

— Ar fi bine, zise Samca... și chipul alb al străinului i se ivi dinainte.

Ea stătea cu ochii închiși, cu mîinile împreunate. Parcă îl auzea spunînd : „Nu-i semn de la Dumnezeu...". „Dar de la cine-i, bade ?" întrebă ea în gînd. Drept răspuns, chipul străinului dispăru și în locul lui se ivi un moșneguț cu picioarele de cal...

Samca scoase un țipăt, iar Manai sări speriat.

Miezul nopții trecuse de mult. Era aproape de ziuă și Manai nu mai sfîrșea vorba cu fata lui :

— Să nu uiți să-i spui tot cum s-a întîmplat. Cum ne-am strîns ca de obicei la adunare, cum am citit în Biblie și cum am prins a clănțăni. Auzi ? Să-l întrebi

așa : „bade, cum vine asta ? ce semn poate să fie ?“ Că, dacă știe, are să-ți răspundă, că-i om priceput.

— Da, tată, zise Samca, așa am să-l întreb.

Vorbeau pe prispă, cu frunțile atît de apropiate încît li se amestecau răsuflările. În gîndurile fetei începură a cînta nelămurite viori. Are să caute urma străinului prin toate satele și tîrgușoarele, pînă îl va găsi. Și-i va spune toată întîmplarea.

— Dar vezi, Samca, oricine te-ar întreba unde te duci, să nu-i spui, chiar de te-ar pune în pielea goală pe jăratec.

— N-ai grijă... îl liniștea fata.

Răsărea soarele într-o mare de nouri sîngerii, pe cînd ea ieșea din Lisaura, îmbrăcată în catrință cu beteală. „Ia cuțitul ista sub brîu...“ i-a spus Manai, pe cînd o petrecea spre poartă ; „că poate se leagă cineva de tine“.

— Is tare cît un flăcău, îi răspunse ea, cu gîndurile fugite mult înainte, spre sate necunoscute.

— Nici cuțitul nu strică, zise Manai, băgîndu-i custura sub brîu.

Privind-o din portiță, Nicolai Manai, abia atunci își dete seama că Samca lui e fată voinică, frumoasă. Și un val cald îi cuprinse tîmplele : „De s-ar lega cineva de dînsa, aș face moarte de om“...

V

N-avea curajul să mai iasă în uliță și își petrecea vremea cioplind butuci după casă. „Știe tot satul“... își spunea el și-l cuprindea frica și rușinea.

Ceilalți gospodari care clănțăniseră ca și dînsul, se făcuseră nevăzuți, unii plecînd cu coasele spre Miază-zi, alții luînd calea spre Mînăstirea Sfîntului să întrebe acolo pe călugării priceputi ce poate să însemne întîmplarea aceea. Calicimea părăsi cea dintîi bordeiele, ducîndu-se care încotro să-și caute un rost. Apoi, unul cîte unul, au luat-o la drum și gospodarii mai cuprinși. Și au rămas în Lisaura, pe lîngă vreo douăzeci de bărbați, numai femeile, copiii și moșnegii neputincioși. Plecările acelea

se-ntîmplau pe la cîntatul cocoșilor de ziuă și totul se petrecea fără cuvinte. Oamenii săltau traistele pe umeri, își făceau semnul crucii în prag, stupeau drept înainte și porneau mohorîți. Răsăritul soarelui îi întîmpina departe, după cîteva ceasuri de mers.

Nicolai Manai s-ar fi dus, dar trebuia să-i vie fata cu răspunsul. Zile de-a rîndul nu lua nimic în gură. „Dacă semnu-i de la Dumnezeu, își spunea el cioplind, postesc pentru mila ce mi-a arătat-o ; iar dacă-i de la Satana, postesc pentru mîntuirea mea"...

Dar zilele treceau și fata nu se mai întorcea. Uneori i se părea că vede la poartă o femeie cu broboadă roșie ; lăsa toporul din mînă și cu inima bătîndu-i la gît, striga :

— Hei, Samca...

Dar nu era nimeni, nici urmă de femeie. „Mi-or fi ucis-o golanii la drum..." se gîndea el noaptea, ștînd cu ochii deschiși în întuneric ; „îs pline drumurile de hoți și ucigași...".

Manai se răsucea pe prispă și adormea numai aproape de ziuă, ca un pătrar de ceas. După aceea sărea repede, parcă ar fi întîrziat de la cine știe ce treabă.

Într-o noapte, adormind adînc, avu un vis ciudat. Parcă nevasta lui, Frivona, pe care o bătuse grozav pe cînd trăia, a intrat în casă, îmbrăcată în alb și i s-a așezat la picioare pe marginea patului. „Nicolai, îi spuse ea cu glas lin, în care parcă sunau clopoței ; ai fost un păcătos toată viața și am venit să-ți arăt ce trebuie să faci, ca să te izbăvești..." Manai o ruga : „Spune-mi repede, Frivona..." „Ascultă bine... continuă moarta ; eu am murit și ai scăpat de mine. Dar spune-mi Nicolai, ce rău ți-a făcut ție fata noastră, că ai trimis-o pe drumuri să se prăpădească ? Tot rău ai rămas, Nicolai. Păcatele tale sînt grele în cumpănă". „Ce să fac ?" se tînguia el. „Ia hîrletul, răspunse Frivona și sapă o fîntînă. Știi unde ? Sub șură, în pivniță"...

Moarta plecă repede și dimineața Manai găsi ușa deschisă larg. Dar nu apucă să mai intre în pivniță în dimineața aceea, pentru că îl atrase larma neînchipuită care umplu satul pe la răsăritul soarelui. Ieși în drum cu hîrletul în mînă, cu pălăria pe ochi.

— Trece un sat întreg... îi spuse o gospodină, alergînd.

Manai, nehotărît, merse cîțiva pași pe urma femeii, apoi se opri și se uită la încrucișarea drumurilor, unde se vedea un șir nesfîrșit de care cu coviltire. Porni repede cu hîrletul pe umăr.

Soarele se înălța roșu și uneori abia se deslușea din perdeaua groasă de colb ridicată pînă la cer, de sub picioarele vitelor vinete.

Viței cu coarnele abia răsărite, mînji slabi, cîini urîți dupuroși, se amestecau într-o hărmălaie de mugete, nechezături ascuțite și lătrături. Copii șchiopi din pricina pietrelor ascuțite de pe drumuri, îmbrăcați în cămășuici de cîlți, cu capul gol, azvîrleau cu pietre în cîinii care mergeau printre roțile carelor, în viței rămași în urmă să mugească la porți. Oamenii bătrîni mergeau tăcuți, parcă îndîrjiți, alături de boi. Femeile ședeau sub coviltirile prăfuite și se uitau drept înaintea lor.

— N-aveți ceva apă ? — întrebau cîte unii. Dar lisaurenii strînși la răscruce, rămîneau muți.

— De unde să aibă ? — răspundea cîte un moșneag, îndemnînd boii.

Tocmai dinainte, de la primul car, porni deodată un strigăt de oprire, trecînd din om în om. „Ho"... strigau cei care mînau, poprind boii, dar aceștia intrau cu coarnele în țolurile carelor din față care se opreau dintr-o dată.

— Ce-i ? Ce-i ? se întrebau drumeții unii pe alții.

Dar nu răspundeau nici unul, ci se mulțumeau să arate cu codiriștea spre deal, unde se vedeau carele oprite în drum. Lisaurenii văzură, peste grădini, cum carul din capul convoiului fără sfîrșit părăsește drumul din vîrful dealului, apucînd pe imaș ; apoi, în urma lui apucară tot cîte unul carele următoare și convoiul întreg se puse în mers. De bună seamă că pribegii aveau să poposească pe toloaca Lisaurei.

— Au cu dînșii o fată moartă... zise o femeie.

— Că asta le mai lipsește... răspunse alta, crezînd că-i o glumă.

Pe toloaca satului carele făcură un ocol larg, apoi cele din capul convoiului se opriră în cerc. Și tot așa, ocolind primul cerc, carele veneau din urmă, încheiară cercul al doilea, apoi al treilea și al patrulea și tot veneau mereu alte care, să formeze alte cercuri.

Soarele urcase aproape de amiază și convoiul nu se mai sfîrșea.

— Parcă nu-ți vine-a crede... spuse un lisaurean.

— Prăpăd... spune Manai, sprijinit în hîrleț.

— Da' de unde sînteți, oameni buni ?

Întrebarea asta a pus-o un moșneag care stătuse tot timpul cu pălăria în mînă și făcea din vreme în vreme, semnul crucii. O femeie dintr-un car se uită la dînsul cruciș, și începu să blesteme :

— Mai rîdeți de noi ? Mînca-v-ar scîndurile patului, oameni afurisiți, cîini... S-ajungeți și voi pe drumuri...

Apoi se adresă lisaurencelor :

— Ce vă holbați așa, haitelor ? Nu mai puteți de bine ? S-ajungeți și voi așa, să vă fătați plozii în coșul carului pe drumuri... Și ridică în mîini un ghemotoc de cîrpe din care se deslușea două picioruțe albe, iar mai sus, un cap gălbui de copil.

— S-ajungeți și voi așa, să dați copiilor să vă sugă trîntite pe sub garduri...

Omul care mîna boii, se opri și o amenință cu codiriștea :

— Ține-ți gura, Irină...

— Ce să-mi țin gura ? Nu le vezi cum se zgîiesc ?

Carul se opri și din urmă veneau strigăte : „ho... ho... Mînă, măi, ce-i acolo ?"

Irina se încleștase la sfadă cu omul ei.

— Am să răcnesc, am să răcnesc... striga ea și tot își scotea sînul mare, umflat potrivindu-l la gura pruncului, aruncat undeva între bulendrele din car.

— Asta a fătat pe drum... zise o lisaureancă, mînioasă.

— Ține-ți lioapa... scrîșni moșneagul cel cu pălăria în mînă ; vai de capul lor...

Acum s-a apropiat capătul convoiului și în căruța cea de pe urmă un băiat cam de vreo cincisprezece ani, chior de un ochi, cînta un fel de doină, iar la spatele lui, o fetiță mult mai mică întindea în soare o armonică, scoțînd un fel de țipete fîrnăite din foiul plesnit. Cel care mîna caii mici, pintenogi, de bună seamă tatăl lor, din cînd în cînd întorcea capul pletos spre ei și parcă îi îndemna să cînte mai tare și mai jalnic.

„Dă-mi o mînă de făină"... plîngea glasul băiatului.

„Și-o căldare s-adăp calul"... — răspundea fetița, înfoind armonica din toate puterile, parcă ar fi vrut s-o turtească, între mîinile ei slabe, galbene.

„Noi plîngem din prag în prag"... cînta glasul subțire al băiatului chior ; la spatele lui, copila întindea armonica și repeta printre sunetele sparte :

„Noi plîngem din prag în prag, mamă n-avem și tata a murit"...

Din carul dinainte, trei copii cu părul sborșit scoteau limba și stupeau spre căruța cerșetorilor. „Chiorul... Chiorul... strigau ei ; gheboasa... gheboasa..."

Cîteva lisaurence izbucniră în plîns, încît gospodarii se uitară unul la altul pe furiș și își pipăiră în neștire pălăriile clăpăuge. „Gheboasa"... strigau cei trei copii în gura mare, agitîndu-și pumnii mici spre căruța cerșetorilor. „Sărăcuții de ei... spuse o lisaureancă ; vai săracii..."

Larma trezise toți cîinii satului. „Doamne ferește..." spuneau bărbații uitîndu-se acum spre toloaca de deasupra dealului, unde se oprise întreg convoiul.

Acolo, pe deal, răsărise ca din pămînt un sat ciudat, cu acoperișurile de țoluri strînse unul lîngă altul. Vitele umblau slobode prin ulițele lăsate printre care, copiii țipau, cîinii lătrau și se sfîșiau. Și parcă văzduhul suna de-atîta larmă. Vitele coborau imașul și intrînd în Lisaura, întindeau boturile peste porți și mugeau. Se îngrămădeau în cîrduri pe la fîntîni și se împungeau în coaste, săreau una pe alta, să-și facă loc la ghizdurile de bîrne. Veneau în fugă oamenii aceia străini și le fugăreau cu ghioagele, dar vitele se întorceau din nou la fîntînile secate.

Aveau dreptate lisaurenii : printre oamenii satului pribeag se afla un moșneguț îmbrăcat într-un fel de rantie vînătă și pe cap purta o tichie turtită. Acum, moșneguțul acela sta în picioare dinapoia unui car împodobit cu ștergare albe. Iar între ștergare, zăcea fata moartă peste noapte. Femeile îi pieptănaseră părul, împodobindu-i-l cu panglici roșii și negre. Dar oricît de strîns i-au legat ele ștergarul sub bărbie, gura moartei sta deschisă larg. Cineva îi pusese pe mîinile împreunate o iconiță a Maicii Domnului și cîțiva bani mărunți. Între ștergarele cu care era împodobită, i se vedeau, la marginea de dinainte a carului, picioarele mari, lătărețe. Femeile boceau cu glasuri scăzute, numai din cînd în cînd o bătrînă își înălța glasul și bocea mai tare :

„Scoală, Mădălină, scoală...
să-ți dau pînză cu beteală,
ca s-o duci să-mpodobești
pragurile-mpărătești..."

— Taci, taci, îi spuneau celelalte femei, arătînd cu capul spre moșneagul de dinapoia carului, care sta cu ochii închiși, cu mîinile strînse una într-alta.

Se apropiară, în grupuri, bărbații, cu capul gol.

— Părinte, zise unul, tușind, ca să trezească preotul din visare : ce facem ? Păcat de atîta vreme pierdută. N-ar fi fost mai bine să fi mers înainte ? Să sfîrșim odată cu treaba asta... (Și arătă cu mîna spre moartă).

Obrazul pămîntiu al preotului se-nroși deodată :

— Nu ți-i greu, om bun, să vorbești așa ? Eu v-am urmat în bejania asta și n-am crîcnit ; ai puțin obraz, om bun...

— Așa-i, așa-i... spuseră cîteva glasuri la spatele omului care vorbise.

— Păi, de morți ne arde nouă acuma ? — reluă acesta. Să fi poposit măcar undeva unde sînt fîntîni sau la vreo apă...

— Cauți nod în papură, bade... răspunse preotul.

Peste grămada de oameni, se ivi o cruce mare, groasă, iar cel care o ducea pe umăr era un moșneag cu barba vînătă, despărțită în două. Venea cu capul gol și-i

curgea năduşeala pe toată faţa. Se opri lîngă preot şi răzimă crucea de car :

— Bună vreme, spuse el ştergîndu-şi năduşeala cu mîneca ; după cît am priceput eu, dumneata eşti preotul satului istuia pornit pe drumuri...

Preotul se uita mirat cînd la faţa omului, cînd la cruce.

— Am crezut că vi-i de trebuinţă, zise moşneagul, arătînd crucea... Mi-o cioplisem pentru mine ; dar mai am vreme să-mi fac alta.

— Faptă mare ai făcut, om bun, zise preotul, luîndu-şi tichia de pe cap ; la Dumnezeu nu se uită faptele bune. Iar eu am să scriu asta aici la mine...

Şi arătă în partea inimii.

— Dumnezeu primească... adăugă moşneagul, potrivind crucea dinapoia carului, la capul moartei. Mie îmi spune Nicolai Manai, sau, mai pe scurt, Manai din Lisaura.

Oamenii străini se apropiară mai tare de car. Vorbeau pe şoptite, căci Nicolai Manai îngenunchease lîngă roată şi bolborosea o rugăciune. După cîtăva vreme, spuse ridicîndu-se :

— Vezi, eu sînt cu un picior în groapă... Şi arătă cu mîna în urmă unde i-a rămas viaţa de pînă acum.

Preotul îi făcu semn :

— O vorbă, om bun...

Se retraseră amîndoi la o parte. De bună seamă că preotul a întrebat multe lucruri despre tot felul de necazuri care bîntuiau lumea. Iar după aceea Manai îi povesti întîmplarea cu clănţănirea dinţilor şi-i ceru un sfat :

— E de la Dumnezeu, părinte, lucrul acesta, sau de la cine-i ?

Preotul îl asculta mirat :

— Frate, îi răspunse într-un tîrziu ; am o pildă cu nişte prunci care se jucau odată cu focul...

— Aşa-i, zise Manai, şi simţea că se clatină din toate încheieturile. Copiii şi focul. Da, da...

— Iar despre băietanul acela care ţi-a dat Biblia, continuă preotul, nu pot spune nici într-un fel. Poate-i

un om de treabă. Dar ai făcut rău că ți-ai trimis fata pe drumuri.

— Ce să fac acum ? Ce să fac ?...

— Așteaptă semne, îi răspunse preotul, și-și întrerupse vorba, pentru că se apropiau oamenii.

— O îngropăm azi ? întrebă unul.

— Ar fi bine, spuse altul, pentru că stă cu gura căscată și dau mușteie.

— Mîine dimineață în zori, hotărî preotul.

Soarele coborîse dincolo de zare. Spre asfințit tot cerul era brăzdat de nouri roșii. Oamenii priveau văzduhul și unul zise :

— Se arată din nou că mîine are să bată vînt...

VI

Peste noapte s-au strîns în jurul carului toate femeile și copiii Lisaurei. Ardeau o mulțime de lumînări lipite pe crucea groasă de stejar și pe marginea carului. Era tăcere adîncă în jurul moartei, numai printre care mugeau vitele și țipau copiii. Într-un tîrziu, un bărbat din aceia străini, se așeză pe protap și începu a spune un basm despre o fată care s-a întors acasă din Raiu. Ceva mai departe în întuneric, cineva se sfădea : „Stăm aici, cînd am fi putut fi acum cine știe unde... Cum să pornim mîine cu soarele în creștet ?“ Gospodarul care povestea se întrerupse și trase cu urechea, clătină din cap și continuă basmul : „și apoi a ajuns la o apă mare cît vezi cu ochii. Și cum să treacă ea apa ceea ?...“ Dar se întrerupse iar, căci femeile se apropiară în vîrful picioarelor de car. Un copil a țipat, crezînd că s-a aprins fînul de sub moartă.

— Tăceți, spuse o femeie.

Un fluture mare, negru, fîlfîi printre lumînări și deodată se așeză pe fața moartei.

— I s-a întors sufletul... spuse un glas speriat.

Dar fluturele zbură îndată și se pierdu în întuneric. Bocetele începură tînguitoare, iar povestitorul, văzînd că nu mai are cui spune povestea, se sculă de pe protap și se depărtă fără să-l ia nimeni în seamă.

Undeva în inima taberii se auziră deodată țipete, apoi un glas de bărbat răcnind.

— Ce-i ? Ce-i ?... se întrebau cei adunați la priveghi. O femeie venea în fugă, cu basmaua în mînă, strigînd din toate puterile :

— Vai, vai... Se omoară....

Bărbați, femei și copii, părăsiră priveghiul și moarta rămase singură între lumînări.

Se-ntîmplase, pe semne, un lucru grozav, căci tot satul călător striga, alerga. Apoi se văzură printre focurile mari patru bărbați cu cuțite în mînă, conducînd spre carul preotului un băietan sborșit, cu fața plină de sînge, cu mîinile legate la spate.

— Am să-ți arăt eu ție... suduia un gospodar sprinten, tot repezindu-se cu un cuțit lung spre spatele băietanului, dar cei patru gospodari îl repezeau la o parte.

— L-am prins în car la muierea mea... striga în răstimpuri gospodarul cel sprinten. Lăsați-mă să-l judec eu...

— Ar trebui ucis, mucosul, spuse tare un bărbat din mulțime.

— Chiar acum, răspunse omul sprinten, repezindu-se printre cei patru cu cuțitele în mîini. Ce are popa cu treaba asta ?

Dar fu repezit înapoi numaidecît.

— Ah, maica voastră, golani... suduia el, sculîndu-se.

Îndată se ivi și popa.

— Ce-i boscorodenia asta ? întrebă el.

— Fratele nostru, începu unul din cei patru gospodari, a fost prins la muierea lui Ion Trișcaru.

Băietanul sta în fața focului, cu capul în pămînt. Sîngele îi curgea acum mai bogat, roșindu-i cămașa pînă la brîu.

— Și cine i-a spart capul ? întrebă preotul, făcînd un pas spre băietan.

— Eu, sări Ion Trișcaru, uitîndu-se chiorîș la preot ; i-am tras numai o muchie de topor în moalele capului, dar ar fi trebuit să-i retez gîtul...

— Să fie adusă gospodina... porunci preotul.

— He... He... rîseră cîteva glasuri. S-o tot prinzi, dacă mai poți, părinte... Fugea ca o vacă împunsă de streche.

— Nici cu trinul n-o ajungi... făcură alții.

— Apoi rău ai făcut, flăcăule, spuse preotul tușind. Asta îți lipsea ?

Băietanul vru să bîiguie ceva, și smucea din mîinile legate la spate. Cei patru frați ai lui se repeziră la dînsul și unul îi trîni cîțiva pumni între coaste.

— Ne-ai făcut de rîs...

Gospodarul cel sprinten striga, agitînd cuțitul la spatele lor.

— Lăsați-mă să-l judec eu...

— Ia mai taci bade... rosti preotul.

— Ce să tac ? se mînie Ion Trișcaru ; ce te amesteci ? Ce, l-am prins la femeia dumitale ?

Oamenii îl înșfăcară care de care, de mîneci, de gulerul cămășii, trăgîndu-l în grămadă.

— Aista-i popă, mă boule... Să-ți ții fleoanca înaintea lui.

— Las' că și muierea ta era poamă bună... îi spuneau alții.

Ion Trișcaru se zbătea, sărea în sus, se izbea cu umărul de cei care îl țineau.

— Să-mi dați drumul... răcnea el ; lumînarea și Precista...

Dar gospodarii îl tîrîră deoparte și-l legară cu funii de roata unui car.

La lumina focului, preotul porunci către cei patru frați :

— Dezlegați-i mîinile băiatului...

Aceștia șovăiră puțin, apoi îl dezlegară. Băietanul își duse repede mîinile la cap și-și șterse obrazul de sînge.

— Face-ți-i drum... porunci preotul către gospodarii de la spatele lui.

— Du-te... spuse el către băietan.

Acesta se clătină de cîteva ori și porni ocolind focul. Bărbații, femeile și copiii se uitau la dînsul tăcuți, ferindu-se, cînd trecea prin dreptul lor, să-i deschidă cale.

— Du-te unde te-or duce ochii... îi strigară cei patru frați.

— Să nu-ți mai aud numele... strigă unul dintre ei, ținînd în mînă funia cu care fusese legat băietanul.

Iar acesta plecă în noapte. Preotul, uitîndu-se la jar, gîndea : „oare n-am făcut rău ?"... Dar își dete seama că băietanul se va oploși în vreo casă de gospodar să-și lege rănile, apoi se va întoarce, poate, înapoi în satul părăsit.

„Ți-a trebuit muiere ?"... se auzeau glasuri încărcate de rîs ; ho, huo... huideo... pe dînsul măăă... se auzea în partea de asfințit a taberei. Asmuțați cîinii, măăă..." strigau rîzînd, pesemne niște băietani.

— Săracul băiat... spuse o femeie tînără, cu obrajii roșii ca două mere domnești ; dar se făcu nevăzută numaidecît, cînd își dete seama de prostia ce a făcut-o, arătîndu-și mila pentru flăcăul curvar, tocmai în fața preotului care tresări și se uită la dînsa.

— Apoi că pe asta o știm noi... spuse un moșneag ; că-i vădană, sărăcuța...

La Răsărit se zărea o pată albă.

— Îndată înjugăm, spuse preotul, iar oamenii se împrăștiară care încotro printre care.

◆

— Să-mi spui drept cum a fost... că de nu, îți scot măselele...

Manai se tot învîrtea în jurul Samcăi, așezată pe prag cu mîinile în poală. Tăcea, parcă amuțise.

— Povestește odată... scrîșni Manai, apucînd-o de braț.

— Apoi cum să fie ? bîlbîia fata într-un tîrziu ; de văzut l-am văzut, dar n-am vorbit cu dînsul.

Manai sudui amarnic și-i trînti un pumn peste gură.

Întîi, cînd a văzut-o că intră în ogradă, i-a ieșit înainte și mai-mai să plîngă de bucurie. Dar fata l-a scos din sărite cu mutenia ei.

— Îi un păcătos, tată, spuse ea.

— A... făcu Manai ; de unde știi ?

Ea vorbea repede și-și apăsa pumnul sub inimă. Din tot șirul acela de vorbe el înțelese că Samca a dat de urma străinului cu brîu roșu într-un tîrgușor și l-a văzut intrînd într-o casă, cu o femeie.

— Ei... și pe urmă ce-a fost ?

— Păi ce să fie ? continuă fata ; eu am pîndit prin crăpătura oblonului și-am văzut cum femeia aceea i s-a așezat pe genunchi și după ce și-a despletit coadele groase, îl cuprindea pe după cap cu părul ei și, hlizîndu-se, îi spunea „țărănoiule"... Iar omul nostru (n-ar mai fi ajuns să treacă pe-aici)... îi spunea să tacă și-o tot sălta pe genunchi.

— Oh... gemu Manai, sprijinindu-se de prispă ; am bănuit eu...

— Și-apoi să vezi ; pe urmă au venit ceilalți doi și eu m-am ascuns să nu mă vadă. Jur pe Sfînta Cruce că erau beți amîndoi și se țineau de mînă să nu cadă...

— Poate n-ai priceput tu bine... o mai întrebă Manai ; că de cînd te știu ești o toantă ca o vacă...

— Apoi dacă nu crezi, mai du-te și 'neta și te uită... zise ea, izbucnind în plîns... „Norocul meu, săracul"... bocea ea.

Era tîrziu după miezul nopții. Pata cea albă de la Răsărit se mărea. Manai apucă o leucă de lîngă prispă și prinse să-și bată fata. Dar o bătu mai crunt ca oricînd ; îi smulse din cap smocuri mari de păr și-i călcă broboada în picioare.

— Haită... haită. Parcă nu știu de ce te-ai dus ? Ți s-a făcut drag de buhaiul acela cu cingătoare roșie.

Și-o tot ghiontea cu vîrful leucii printre coaste.

Ea tăcea și nu scotea măcar un suspin.

— Așa era și maică-ta... spunea Manai ; muieri ticăloase. Haite...

Mînios din cale-afară, intră în șură și izbi cîteva ghionturi sub pîntecele vacii.

Samca ieși repede din ogradă și cînd ajunse pe deal la carul cu fata moartă, oamenii tocmai înjugau vitele.

— Gata groapa, spuse un flăcău, oprindu-se cu hîrletul în mînă dinaintea preotului.

— Înjugați repede... zise acesta.

Lumînările pîlpîiau pe sfîrșite în borea răcoroasă a zorilor. Samca se plecă spre moartă, îi sărută amîndoi obrajii, apoi începu bocetul. „De ce nu-s eu în locul tău...“ bocea ea, sprijinită cu amîndouă mîinile de marginea carului. Veniră și alte femei și bocetele treziră ciinii, pînă de vale în inima Lisaurei.

Cel dintîi porni carul cu moarta, apoi rînd pe rînd celelalte care. „Grea cruce și-a mai făcut bărbosul...“ blestema băietanul care purta crucea lui Manai în urma carului, la căpătîiul moartei.

Satul călător mai poposi o vreme în dreptul țintirimului de la marginea de Răsărit a Lisaurei, pînă ce îngropară fata. După aceea convoiul fără sfîrșit se puse în mers, să minuneze alte sate, alte locuri.

Samca se amestecă printre vitele și roțile satului pribeag și părăsi Lisaura.

VII

Din ziua aceea Nicolai Manai începu să-și sape fîntîna sub șură, în pivniță. Lucra în întuneric la flacăra, cît sîmburele, unei lumînări de ceară lipită de peretele de lut.

Vecinele se mirau că nu-l mai văd prin ogradă și una din ele își trimise într-o zi copiii să vadă ce face acolo Manai. Copiii s-au întors speriați. „Se vede numai o lumînare în pivniță“ spuseră ei tremurînd. „Doamne-ferește...“ își zise vecina stupindu-și în sîn ; „a căpiat moșneagul“.

Iar Nicolai Manai săpa zi și noapte cu înverșunare, căci apa din adîncul pămîntului îi vîjîia în auz. „Îndată te scot la iveală“... vorbea el cu șivoiul din adîncul lutului. Muncea pentru izbăvirea sufletului. Căci ce faptă mai bună poate săvîrși omul în zilele lui, decît să sape o fîntînă ? „Prostule... îl sfădeau gîndurile, pe cînd săpa ; cine are să vie să ia apă de sub șura ta ?“ „Nu-i așa... răspundeau alte gînduri ; după isprăvirea fîntînii am să dărîm șura și-am să deschid cărare prin grădină, să vie tot satul să s-adape la mine în ogradă“. Și el săpa înainte, cu toate că malurile se prăbușeau și-i astupau groapa.

Se smintise mintea lui, oare ? De bună seamă că se scrîntise de vreme ce grăia tot timpul cu țărîna, și mai ales cu hîrletul pe care-l sfădea ca pe-o ființă. „Hai, prostule, hai intră adînc"... și apăsa cu laba piciorului, mușcîndu-și buzele pînă la sînge.

Uneori, o dată cu seara, ieșea de sub șură suflecat pînă peste genunchi, plin de lutul galben. Barba îi atîrna în neorînduială, îngreuiată de lutul care-i prindea firele unul de altul. Clipea des din ochii ascunși sub sprîncenele stufoase, pînă se deprindea cu lumina de-afară. Se învîrtea o vreme pe lîngă casă și cobora din nou în pivniță, cu lumînarea aprinsă în mînă. Tîrziu după cîntatul cocoșilor de miezul nopții, ieșea din nou și se întindea pe prispă.

Într-o noapte i-a spus un glas la ureche : „Degeaba. Sufletul tău este pierdut, tremuriciule... „Unde-ai fugărit-o pe Samca ?" „Eu n-am fugărit-o !..." se tînguia învăluit de ziua albă. „Unde-i Samca ?"" se întrebă el toată ziua aceea, în adîncul pivniței... „De s-ar întoarce, i-aș pupa picioarele..."

Stătu multă vreme sprijinit în hîrleț, uitîndu-se drept la flacăra lumînării. Își dădu seama cît îi de bătrîn și încărcat de răutăți și parcă își vedea fata îmbrăcată în catrință cu beteală și cămașă cu flori, în flacăra galbenă a lumînării. Clipea des din ochi și vedenia se risipea. După aceea săpa cu mai multă îndîrjire.

„Păcătosule..." îi spunea glasul, a doua noapte ; „degeaba sapi. Are să cadă malul pe tine..." De data asta Manai cunoscu prin vis glasul străinului cu brîu roșu. Sări de pe prispă și apucă hîrletul pus la căpătîi. „Tîlharule... Stai, tîlharule..." și părîndu-i-se că tînărul aleargă spre poartă Manai aruncă hîrletul în urma lui. „Am să te ologesc..." scrîșni el.

Iar pe urmă își dete seama că nu-i decît un vis și plînse pe prispă, cu capul în mîini. „Vai mie păcătosul..." se tînguia cu glas tare. Lumina răsăritului năvălea peste acoperișuri, iar el se grăbi să intre în pivniță.

„Manai a plîns azi pe prispă..." spuneau vecinele uitîndu-se îngrijorate peste gardul gospodăriei lui. „Mi se pare că-i pare rău că și-a fugărit fata..." „Da de

unde ? răspundea alta ; fata lui s-a înțeles cu un flăcău din aceia pribegi și a fugit cu dînsul". „Dumnezeu știe... adăugă a treia vecină ; păcat de moșneag. Cît despre fata lui, era o poamă bună."

„Ai fi bucuros dacă m-aș întoarce acasă ?" îl întrebă fata a cincea noapte, în vis. Drept răspuns Manai începu a plînge.

Într-o zi pe cînd săpa ca de obicei, simți că deasupra lui la deschizătura pivniței, stă în lumină un om și se uită la dînsul. Dar nu avea tăria să se uite în sus ci se opri din lucru și se chirci în lutul cleios. Auzea deasupra lui afară niște fîșîituri ca de plante în vînt, iar gura pivniței se întunecă. „Mă pîndește..." se gîndi Manai, cutremurîndu-se și foșnetele de-afară se înmulțeau.

Întoarse totuși capul să se uite în sus — și acum nu mai era vis ; în picioare, la deschizătura pivniței, sta flăcăul înalt cu brîu roșu, în ploaia bogată care-l udase pînă la piele.

— Samca, strigă el înspre casă ; l-am găsit pe tatătău...

Fata veni în fugă, se opri lîngă străin, parcă s-o ocrotească. Bulbuci mari, înspumați, alergau pe deasupra șivoaielor din ogradă. Suflecat pînă mai sus de genunchi, străinul sta drept în ploaia repede.

Nu se mai vedeau nici pomi, nici acoperișuri. Văzduhurile foșneau în puterea vînătă a apelor care cuprinseseră totul. Glasul puternic al ploii se împletea cu chiotele, cîntecele și plînsetele de pe toate prispele satului. „Plouă... Plouă... Plouă..." ... s-auzea din toate părțile. În vecini găgăiau gîștele.

Samca sta lîngă omul străin și se înfiora în răstimpuri. Dar Manai nu mai ieșea din pivniță. Urcă scara pînă la jumătate și stătu așa un timp.

— Hai mai repede, îl strigă Samca ; să te bată ploaia...

Ieși în sfîrșit afară și aruncă hîrletul înapoi în pivniță.

— Da bine c-ați venit, spuse el, uitîndu-se spre Samca și spre omul străin.

Și îndată își uită de dînșii. Porni să umble prin ogradă cu capul gol, cu cămașa descheiată la piept. Vîntul răcoros împrăștia valurile ploii, le repezea în toate părțile. Nicolai Manai se opri în mijlocul ogrăzii.

— Ploaia asta îi topește inima... spune străinul către Samca.

— Cît ești de ud, bădiță... îi răspunse fata, întorcîndu-și toată fața spre dînsul.

— Asta-i cununia noastră... rîse străinul.

Iași, noiembrie 1940.

ÎMPĂRAT

Îmi pare rău după dînsul, de cîte ori îmi aduc aminte de răul pe care i l-am făcut.

Mergeam cu copiii la iepuri. Luam cîinii de lanț și le dădeam drumul în cîmp să se sfîșie. Rîdeam de ei și-i îndemnam :

— Nu te da, smeule...

— Pe el, flămîndule...

— Mușcă-l, bălanule...

Și tăbăram apoi asupra lor și-i despărțeam din mușcături bătîndu-i zdravăn cu bîtele.

Ciinelui meu îi spuneam „Împărat". Era voinic și fără păr încîlcit cum aveau ceilalți cîini. Cînd ședea cu botul pe labe, semăna foarte bine cu cîinele pe care-l văzusem odată pe un medalion de aur la gîtul preotesei, într-o zi cînd aceasta a stat de vorbă cu mama pe prispă la noi. Mi s-a părut că-i chiar cîinele nostru tipărit pe medalionul acela.

Mama a rîs și mi-a spus că nu-i numai un cîine scurt de coadă și roșcat la păr, cum îi cîinele nostru...

Din ziua aceea i-am spus „Împărat". Dar, odată, cînd l-am strigat așa, cîinele a mîrîit scurt și și-a ridicat botul la cer. Și-a încordat trupul tîrîndu-se pe brînci înapoi, ca să-și facă vînt. Apoi s-a smucit deodată și i-a ieșit capul din legătoare. Cîinele Împărat a făcut întîi iama în păsăretul care cîrîia prin ogradă, uitîndu-se cu cîte un ochi la vulturii care alergau prin cer.

Am încercat să-l îmblînzesc. L-am amăgit în casă și-am închis repede ușa. Împărat a sărit înapoi afară, prin fereastra deschisă larg, după aceea peste gard în păpușoiște. Eu strigam după el cu o bucată de mămăligă în mînă :

— Împărat... Împărat...

Cîinele lătra cîte o dată, departe, înaintea mea. Îmi grăbeam fuga și strigam iar :

— Împărat... Mînca-te-ar turba... Vino aici, Împărat...

Vecinele care mă auzeau strigînd așa, țipau după mine :

— Care împărat, măi ?... Împăratul îi la Roșia și la Viana...

Și rîdeau.

Mă temeam grozav de bătaie, și mai grozav mă temeam să nu se întîlnească prin păpușoi cîinele nostru cu cîinele turbat care umbla de cîtva timp prin grădinile satului. Dacă l-ar încolți javra aceea lățoasă, ar turba și Împărat și ar trebui să-l omor. Cînd mă gîndeam așa, strîngeam mămăliga în mînă de-mi ieșeau fărîmiturile printre degte.

Și strigam mai tare :

— Împărat, unde ești ?

Cîinele nu mai lătra. Îl bănuiam numai, la douăzeci de pași înaintea mea, după clătinarea păpușoiului verde.

Dincolo de păpușoiște s-a auzit deodată un urlet. Apoi pîrîitura gardului. Împărat sărise în luncuță, acolo unde urla cîinele turbat. Cînd m-am urcat pe gard, cîinele meu se pregătea de luptă, pe cînd cîinele celălalt își tot rînjea colții, apoi se aruncă cu toată puterea unul spre altul.

Întîi s-au ridicat amîndoi în două picioare, ca și cum ar fi vrut să se cuprindă cu labele. După aceea, s-au rostogolit mîrîind și mușcîndu-se. Am strigat de pe gard :

— Împărat... Nu te lăsa...

Auzindu-se strigat, el a întors capul spre mine. Atunci cîinele turbat i-a înfipt colții în vîna gîtului. Stropit

de sînge, Împărat sări cu toate puterile asupra dușmanului sur și-l țintui la pămînt cu labele în sus.

Apoi cîinele turbat se pierdu printre răchiți, abia tîrîndu-se.

◆

Ce folos că Împărat a venit după aceea acasă, plin de sînge ? Apucasem a spune unor vecini :

— Cîinele nostru s-a bătut cu cîinele turbat...

Vecinii au smuls pari din garduri și-au tăbărît în ogradă la noi. Numai că eu ascunsesem cîinele în stogul de fîn, și-l acoperisem bine, după ce i-am uns cu seu rana de la gît. Vecinii au răscolit toată gospodăria noastră cu furcile, cu parii. Unul a venit cu pușca.

Se sfădeau și suduiau :

— Javra... Dacă mușcă vreun copil sau vreo vită ? Unde-i cîinele, măi ?

Și se repeziră la mine cu degetele îndoite ca niște cîngi de pasăre.

— Nu știu unde-i, bădiță... răspundeam eu.

Și la gîndul că l-ar găsi în fîn, simțeam ghimpi de gheață la tîmple și-n lungul spinării.

Venea noaptea și Împărat a scăpat de parii gospodarilor. Numai cel cu pușca mai umbla prin grădini.

Încet, ca să nu mă simtă mama care se întorsese din cîmp, am sfărîmat cu piatra o bucată de sticlă și-am pus-o într-un boț de mămăligă. La stog, am dat fînul la o parte și Împărat scînci gudurîndu-și coada scurtă. Îi spuneam :

— Împărat... Mănîncă...

Și-i aruncai mămăliga cu sticlă. Cîinele o înghiți dintr-o dată și se întinse la loc pe fînul ud de sîngele care-i curgea din gît din ce în ce mai bogat.

„Noaptea asta... Împărat va muri... Va muri..." îmi spuneam eu, fugind de la stog și-mi curgeau lacrimi de-a lungul obrajilor.

A doua zi, mama l-a găsit mort lîngă prag, cu limba albastră spînzurîndu-i printre colți.

MOARTEA LUI MICHIDUȚĂ

I

Rareori încerca el să se urce pe cuptor și-atunci noi toți lipindu-ne cu spatele de perete, întindeam spre dînsul picioarele, gata să-l repezim peste cap, în mijlocul bordeiului.

Mai pățise asemenea întîmplare, de aceea pîndea orele cînd noi sforăiam amestecați pe cuptorul strîmt.

Punea scăunașul lîngă pat și de teamă să nu ne trezească scîrțîitul scîndurilor, făcea doi pași în vîrful picioarelor.

A... Patul acela era toată nenorocirea lui. Pentru că noi, speriați de întîmplările acelei ierni, ne trezeam la cel mai mic zgomot. Îl prindeam pe Michiduță tocmai cînd se cocoloșea mai bine lîngă soba caldă. Și se uita la picioarele noastre ca la niște monștri adormiți care cînd se vor trezi, se vor repezi la spatele lui gheboșat, la pieptul lui scorojit. Și era de ajuns să se miște unul, pentru ca toți să sară în sus ca și cum ar arde bordeiul deasupra. Michiduță, atunci, își apuca întîi cămășuica de poale, să nu-l împiedece. Fugea căznindu-se, cu pieptul, cu spatele, cu gîtul ; ochii lui spălăciți sticleau de spaimă; numai picioarele subțiri, cu ciolane goale, nu puteau fugi. Îi trebuia de pe cuptor pînă pe pat, tocmai atîta vreme cît îl ajungeam noi, izbindu-l în spate, afurisindu-l :

— Ptiu, Satană...

— Du-te pe pustie...

— Cruce de aur...

Michiduță cădea în moalele capului pe pat. Rareori îndrăznea să spună :

— Mă doare...

Doamne, tare l-am mai necăjit noi pe bietul Michiduță ..

Odată a vărsat sînge într-o strachină pusă lîngă pat. Tușea groaznic, frămîntînd picioarele și mîinile.

Sora Știma a luat un pahar din blidar și a turnat într-însul sîngele călduț. După aceea și-a dus paharul în dreptul ochilor și se uita pe fereastră afară să vadă cum arată lucrurile.

— Cît îi de frumos... spunea sora Știma ; toată ograda îi plină de sînge. Și poarta și brazii popii...

— Ia uită-te la cer... i-a spus unul de pe cuptor.

Știma a ridicat paharul mai sus și pesemne că ceea ce vedea era așa de frumos, că a început a rîde cu glas, tare, așa cum rîdea ea cînd avea bucurii.

În jurul paharului s-a încins după aceea o luptă.

— Să văd și eu...

— Și eu...

— Și eu...

Strigam cu toții și ne azvîrleam cu mîinile spre paharul ridicat deasupra capului sorei Știma. Pînă la urmă, ea s-a îndurat și ni l-a pus tuturora la ochi.

Toate lucrurile păreau așa de frumoase, că din ziua aceea ne-am făcut rost de sticle colorate. Ieșeam afară în omăt și pășind rar, cu sticlele la ochi călcam parcă pe mîndire albastre și verzi, cum numai în casa preotesei se găsesc.

Mai ales la cîinele nostru ne stropșeam cu sticlele la ochi. Unul îl vedea verde, altul albastru, altul cărămiziu. Și simțeam un fel de părere de rău și băteam cîinele, după ce punînd sticlele în sîn, îl vedeam cît îi de slab, cît îi de urît, cu botul lung, cu floacele vinete.

Michiduță sta la fereastră și se uita afară la noi, cum băteam cîinele. Rîdea toată fața lui Michiduță. Rîdea puțin și se întrista repede. Poate gîndea în sinea lui : „așa mă bat ei și pe mine..."

Cînd ne întorceam în bordei, îl găseam ascuns în fundul patului, prefăcîndu-se că doarme ca de cînd lumea.

II

Mama lucra cu ziua, tocmai peste șapte uliți, la doamna lui Ștronț cel cu crîșma. Spăla acolo cămăși și blide — și rînea grajdul. Doamna lui Ștronț îi dădea cîte un ban cu chipul împărătesei și cîte o bucată de pîine albă. Mama se întorcea tîrziu. Cînd intra în bordei, ne trezeam cu toții deodată, săream la marginea cuptorului și strigam să ne arate banul. Ea ni-l întindea — și ne uitam pe rînd la moneda rotundă.

Numai Michiduță sta în colțul lui, abia stăpînindu-și plînsul. Noi îl amenințam prin semne, scrîșnind, arătîndu-i pumnii, să nu spună ce i-am făcut peste zi. Numai către cîntatul cocoșilor auzeam vorbă în casă.

— M-au bătut tare, mămuță...

— Tare ? Tare ?...

— Da, mămuță ; m-au bătut tare ; toți m-au bătut...

— Lasă... lasă... îi zicea mama ; am să vin mai devreme acasă și-am să-ți aduc pîine albă...

◆

Nu știu ce s-a întîmplat deodată, că sora Știma începu să-l ocrotească. Ea era mai mare și pumnul ei stăpînea peste toți. Îi purtam frica, și tot ce făcea și spunea ea, era sfînt. Nimeni nu-i putea sta împotrivă, mai ales din ziua cînd a chemat berbecul la prag și i-a dat să mănînce grăunțe din palmă. Pe noi berbecul acela ne burdușea pe sub toate gardurile.

Sora Știma era pentru noi ca fata de împărat care a ucis urieșii. „Știma-Uriașa"... o batjocoream noi. „Să știți că-s uriașă..." răspundea ea.

Și ca să-și arate puterea, s-a dus într-o zi la nuc și i-a cuprins tulpina groasă în brațe, de parcă ar fi vrut să-l răpună. Își îngrămădea pieptul în tulpina vînjoasă, cu picioarele înfipte adînc în omăt. Noi urmăream lupta prin ferestruica rotundă care da de pe cuptor în grădină.

Cei mai mici, nu se îndoiau de fel că va dobori nucul. Cei mai mărișori băteau în ochiul de geam îndemnînd-o :

— Nu te da... Uriașa !

Dar ea a lunecat deodată în genunchi și-a stat cîteva clipe cu fruntea în omătul de la rădăcina nucului. Apoi s-a sculat mînioasă și intrînd în casă a spus doar atît : „Cît îs de proastă...“ Și rîdea singură, pregătindu-și furca să toarcă.

Pentru Michiduță avea ea un cîntec mărunt, auzit la preoteasa, cînd aceasta a chemat-o odată să-i legene copilul :

Vîntu cu căruța
Huța, haide huța...

Michiduță își lumina fața cînd îi cînta sora Știma și adormea. Trupul lui ardea și boala care-l măcina îl făcea din zi în zi mai slab, mai mic, mai urît. Mîinile lui întinse pe delături erau uscate ca două lopățele. Picioarele i se subțiau tot mai tare și dimineața cînd îi atîrnau la marginea patului, scoase din țol, ne speriam și chemam în gînd crucea de aur.

Ochii i se înfundau în cap și nasul mărunt părea o bucățică de ceară.

— Are să moară... spunea careva.

— Cum vine asta ? întrebau ceilalți.

Sora Știma răspundea :

— N-are să mai mănînce, și n-o să mai poată vorbi. Are să înghețe deodată ca o bucată de lemn.

Ea mai văzuse morți, mergea pe la priveghiuri ; continua :

— Are să vie popa, să-l ducă la biserică ; și de acolo, la groapă.

— Cum la groapă ? întrebam noi.

Sora Știma se uita la Michiduță dacă doarme și spunea mai departe :

— Întîi îl pun pe năsălie, și-l duc pe umeri patru oameni. Se pun colaci și ștergare albe. În biserică îi așa de frumos... Acolo se arde tămîie la capul mortului și cîntă popa și oamenii stau cu capul plecat...

Michiduță, între timp a deschis ochii și asculta.

— Îi tare frumos, spunea Știma ; după aceea se face o masă mare cu must de pere și cu pîine. Vin toți vecinii și mănîncă.

— Cît îi de frumos... rosti Michiduță, întorcîndu-se în așternut.

Sora Știma a tăcut ; apoi depănînd pe degete un fir lung, începu să cînte :

„Haide, huța, huța
„Vîntul cu căruța..."

— Știma, a întrebat-o unul, dar mamele mor ?

— Mor și ele... a răspuns sora Știma.

Noi am tăcut toți deodată. O întrebare grea plutea în bordeiul strîmt. Afară viscolea.

— Dar mama are să moară ? întrebă în sfîrșit unul.

— Și ea are să moară... a răspuns Știma.

Pînă seara tîrziu am tăcut cu toții. Mie mi-a venit un gînd ; dacă moare mama să nu lăsăm s-o ducă. Vom bate un stîlp lîngă pat și o vom lega pe mama de dînsul, să stea în picioare între noi, zi și noapte. Îi vom aduce apă și mîncare...

Le-am spus și celorlalți ; numai Știma a rîs.

Și totuși, năsălia aceea cu ștergare albe, cu colaci de grîu, îmi fura mintea. Nu mama, dar Michiduță ar putea să moară. Închipuirea îl petrecea la groapă, intra în biserică, mirosea colacii de pe năsălie. Da, Michiduță ar putea să moară mai repede. Are să fie frumos în casă la noi în ziua aceea. Și vor veni oameni mulți, să-l vadă pe Michiduță întins pe masă.

III

Sora Știma a fost dată la argăție la o cucoană mare din tîrg. I-a părut rău cînd s-a dus. Și este drept că plecarea ei a grăbit sfîrșitul fratelui nostru mai mic.

— Nu te duce Știma... o rugă el, ridicat în genunchi, la marginea patului.

A început să tușească mai rău și stupea numai sînge. Mama îi punea pe piept toți banii împărătești ca să-l mîngîie.

— Unde-i Știma ? întreba uneori printre tuse.

— Îi dusă acolo, unde sînt cucoane îmbrăcate cu aur, așa cum îi împărăteasa de pe ban...

— Ad-o pe Știma... se ruga el.

Mama plîngea pe ascuns.

Noi ne-am îmbunat pe nesimțite și ne era drag Michiduță. Îl chemam pe numele lui adevărat : „Costea, te doare tare ?“

Se uita la noi cu ochii sticloși și arăta pieptul :

— Aici... aici... și aici.

Unul era gata să-și dea opincile, altul clopoțelul pe care-l furase toamna în cîmp, de la gîtul unei oi rătăcite de turmă.

Cîteodată veneau sticleți și băteau cu ciocul în geam. Ne-am dus deci să prindem sticleți. Ne urcam în vîrful prunilor și puneam acolo lațuri de păr de cal. Păsăruicile veneau să ciugulească sămînța de cînepă și se încurcau cu gîtul în lațuri. N-aveam cuști. De aceea le lăsam să zboare prin încăpere. Odată una și-a ars aripile la para opaițului.

Dar gîndul acelei sărbători care va fi înmormîntarea fratelui, ne ispitea mereu. În fiecare zi auzeam tot mai multe lucruri care se petrec în nopțile de priveghi. Vin copiii și se joacă în fel și chip.

Dar mai cu seamă colacii albi ne umezeau limba.

În ziua cînd Michiduță a încercat să coboare singur din pat, am simțit un gol în inimă. Îmi era frică : dacă se va însănătoși ? S-a dus naibii petrecerea albă cu colaci și cu clopote...

— Ți-i bine Costea ? îl întrebam pipăindu-i mîinile subțiri ca fusele.

Răsufla repede și în coșul pieptului gol îi răsunau șuiere și țiuituri.

— Mi-i bine, nu mă mai doare... a răspuns el.

Pe urmă a mers fără să-l sprijine nimeni pînă la măsuța rotundă, și descoperind mămăliga se așează pe scaun și începu să mănînce cu nespusă lăcomie. Ceilalți tăceau și se uitau la el cum mănîncă. Aveau ca și mine, ciuda pe fețele lor. Desigur că gîndeau : „s-a dus petrecerea cea albă și priveghiul s-au dus — și colacii și lumea multă...“

Acum îmi dădui seama că noi îl iubeam de cîtva timp pe Michiduță, numai pentru că moartea lui va pri-

lejui în bordei la noi întîmplări frumoase. Dacă se face sănătos, s-a dus totul... Acum ne era ciudă că mănîncă atîta, ducîndu-și mîinile subțiri de la gură la strachină, cu o repeziciune și o poftă de cîine.

— Hei, Costea, mai lasă-ne și nouă...

El s-a sculat de pe scaun și a făcut cîțiva pași mărunți pînă la pat. Apoi s-a uitat în toate părțile și ne-a zis :

— Eu n-am să mai mănînc mult...

— De unde știi tu asta ?

— Mi-a spus astă-noapte în vis o femeie albă. „Mîine să te scoli să mănînci, pentru că pe urmă o să mergem de aici. Și să mănînci cît mai mult...“

Apoi ceru foarfeca să-și taie unghiile de la mîini, care erau lungi, ascuțite, iar negrul de sub ele îngălbenise. Cu foarfeca mare de tuns cîrlanele, el își tăie unghiile și pînă spre seară și-a tot privit degetele ca pe niște lucruri rare. Acum eram siguri că el are să moară, pentru că înaintea morții bolnavul mănîncă mult și cere foarfeca să-și taie unghiile.

IV

Mama s-a sculat mai de dimineață ca oricînd, să se ducă la tîrg la sora Știma. Avea de mers mult, vreo șapte ceasuri de drum. Pe cîmp erau lupi. În traista de la șold și-a pus un cuțit mare, iar la subțioară avea un ciomag. Își acoperise cu tulpanul toată fața, încît abia am auzit-o cînd ne-a spus :

— Aveți grijă de Costea. Aduceți-i pițigoi...

Afară era frig de crăpau butucii. Pe ochiul de geam înflorise gerul.

— Mamă, să nu te mănînce lupul... strigă unul, pe cînd mama închidea ușa de afară.

Prinseră să cînte cocoșii de ziuă. Ne era frică să nu vină moșneagul acela străin care avea în ciubote picioare de cal.

De ce ne era oare așa de frică, în sfîrșitul acela de noapte ? Michiduță răsufla grăbit și cîte o dată spunea :

— Are s-o aducă pe Știma acasă...

Noi ne-am încălțat opincile de porc și pîndeam cerul prin geam, așteptînd să se lumineze mai repede. La Răsărit cerul începea să ardă cînd am ieșit în prag și-apoi în ogradă. Nu știu cine a spus :

— Azi are să moară Michiduță...

Ne înghețau mîinile. Am fi intrat în casă după ce dădusem berbecului otavă, dar nu știu de ce încăperea bordeiului ne înfricoșa. Se vedea prin ochiul de geam opaițul clipind, parcă o pasăre aurie ar fi plutit pe lîngă lumina lui. Am ținut sfat dinaintea ușii : cap la cap, vorbeam despre țara morții...

— Oare are să-i fie bine lui Michiduță acolo ? Trebuie să fie frig. El n-are cușmă, nici berneveci, nici mintean. Cum o să-l ducă numai în cămașă pe gerul acesta ? La vară, cînd îi cald, l-ar putea lua...

Ne-am hotărît să-l apărăm. Vom sta de strajă cu cuțitele, măcar pînă ce vine mama. Ea poate să facă orice. N-a vorbit odată cu un trimis al Împăratului ? nu l-a suduit în față ? și poate vine și sora Știma...

Ne-am îngrămădit capetele în ochiul de geam și ne-am uitat cum stă Michiduță în fundul patului. Picioarele lui începură să se frămînte, apoi se ridică într-un cot și se uită lung la noi. Stătu mult așa și după aceea căzu pe spate. Lumina opaițului tremura, parcă lovită de o suflare grăbită.

Vecinul a venit la gard și ne-a întrebat :

— Sînteți nebuni ? Ce vedeți voi acolo ?

— Ne uităm la Michiduță, moșule...

— La cine ?

— La Michiduță al nostru...

Vecinul rîse în hohot scurt, înfingînd furca în gunoiul pe care-l încărca în sanie.

Se făcea ziuă în toate părțile satului.

Cînd am intrat în casă, Michiduță sta cu gura căscată, cu pumnii strînși, aduși sub bărbie. La colțurile gurii avea două firișoare de sînge. L-am strigat pe nume și nu ne-a răspuns. Și cînd am încercat să-i mișcăm o mînă, am crezut că dacă am trage mai tare, s-ar rupe de la încheieturi.

Asta era moartea? Așa începea petrecerea aceea cu ștergare albe? Ne era frică să spunem oamenilor, de parcă l-am fi omorît noi.

— Să-l trezim... a țipat unul, repezindu-se cu amîndouă mîinile să-i gîdile tălpile.

Altul i-a tras pleoapele și ochii lui Michiduță au rămas deschiși neclinitiți. Cel care-i gîdila tălpile a răcnit deodată:

— Michiduță, scoală...

În geam ciocăneau sticleții. Pleoapele lui Michiduță s-au închis pe neașteptate și asta ne-a înspăimîntat grozav.

Ne-am retras în vîrful picioarelor spre ușă — și gurile ne erau strîmbe de frică.

— Ce are să spună mama? întrebă unul.

Și-am început a ne învinovăți:

— Tu ești vinovat...

— Tu...

— Tu...

Și ne arătam cu degetele.

Prin tindă, fugind afară, ne îmbrînceam, ne înghionteam.

— De ce plîngeți așa? — ne-a întrebat o femeie care trecea pe la poartă.

Noi plîngeam sub fereastră cu gura mare. N-a răspuns nici unul.

Soarele roșu răsărea pe dealul Oadeciului și noi am tăcut toți deodată, privindu-l.

După aceea eu am pornit fuga pe drumul dinspre tîrg. La ce? Poate s-o ajung pe mama, s-o chem înapoi acasă. Dar pe șoseaua împărătească urmele ei le acoperise viscolul, ca și cum niciodată n-ar fi trecut pe acolo.

Iași, iunie 1939

AVIZUHA

I

Trecuseră pe la noi fel de fel de oștiri, multe ca frunza codrului. Dar de omul despre care întreba fata, gospodarii nu știau nimic.

Ea spunea :

— Era un moșneag mărunt ; avea barbă despărțită în două și fuma cu luleaua. Era luat la săpat tranșee. Vin sute de poște pe jos, să-l caut. E tata.

— Nu. Nu știu nimic, răspundeau oamenii, cu mîinile cruciș.

O vecină de-a noastră care asculta deoparte i-a spus :

— Mi se pare că a stat peste drum de mine așa un om...

Fata s-a întors spre dînsa și a prins-o de mîini :

— Spune-mi drept...

— Vecina i-a răspuns :

— Hai cu mine...

Eu stam la poartă cînd a ajuns la noi vecina cu fata străină. Se înșera și mă uitam cum pîndește mîța pe creasta șurii, să prindă rîndunici.

— A stat la voi unul scurt, cu barbă care fuma cu luleaua ?

— Filofim ? — am întrebat eu, uitîndu-mă la fată.

— Filofim... a răspuns fata, punîndu-și traista jos.

Vecina a ieșit pe poartă. Berbecul zbiera în ocol. Pe creasta șurii scrîșnea rîndunica, în gura mîții.

Fata s-a așezat pe prispă. Ceilalți ai noștri intrară pe portiță, cu topoarele subțioară, cu butuci pe umeri. Se uitară pe rînd la fată.

Unul m-a întrebat :

— Ce-i cu sărăcia asta ?

Eu am scuturat din umeri :

— Nu-s vinovat. Întreabă de Filofim bărbosul...

Ai noștri apucară care încotro prin ogradă. Înnopta și erau înciudați din pricina foamei. Prin șură și prin grădină suduiau, iar străina sta cu picioarele sub dînsa, pe prispă.

— Nu te teme de ei, i-am spus eu ; Filofim a stat aici la noi. Mi-a rămas luleaua.

Dibuind prin tindă, am scos de după lădoi luleaua mirosind a lemn de cireș și i-am apropiat-o de nas :

— Uite-o. Luleaua lui Filofim...

Ai noștri intrară în casă. O soră a aprins lampa ; cu toții traseră scaunele în jurul mesei, aruncîndu-și după aceea pieptarele pe laiță. Eu mi-am luat repede partea mea de mămăligă și-am rupt-o în două, afară lîngă ușă. M-am uitat bine să nu-i dau partea cea mai mare și i-am pus fetei în poală o bucată. Apoi am scos cu degetele de pe strat două cepe mari. În treacăt i-am întins ei una și-am intrat în casă. Fratele cel mare își făcea cruce vorbind cu ceilalți. Își luă pieptarul și zise :

— Ia să vedem ce-i cu sărăcia de pe prispă...

Străina s-a uitat speriată în toate colțurile casei. Își lăsase traista afară. Fratele cel mare o împingea din spate și ea trecu pragul.

Cei care nu se sculaseră de la masă se uitau la dînsa, frămîntînd mămăliga în palme.

Era de pe lîngă munți, de lîngă o apă repede. Cînd l-a luat pe tatăl ei la război, s-a ținut după dînsul o bucată de vreme. Într-un tîrg mare i-a pierdut urma. Acum colindă drumurile tot spre Răsărit, căutîndu-l.

În seara aceea străina a plîns mult, pînă ce unul i-a spus :

— Nu te sclifosi degeaba. Tată-tău a stat aici la noi. A murit și l-au îngropat colo pe deal...

Străina a adormit pe laiță. Ai noștri i-au strigat la ureche :

— Hei... Scoală ! Du-te pe prispă...

Și pentru că nu se trezea, au luat-o de mîini și au ridicat-o în picioare. Ea a deschis ochii, s-a uitat la noi și a ieșit afară. S-a întins pe prispă și a adormit cu traista sub cap.

Străina s-a oploșit printre noi. S-ascundea ziua după gard și-și pieptăna părul negru.

Surorile s-apropiau în vîrful picioarelor și întinzînd gîturile se uitau o clipă la dînsa, apoi izbucneau într-un rîs tare care stîrnea ciinii vecinilor. Luau bulgări de țărînă și se răsteau :

— Păducherniță...

Ea sărea gardul, uitîndu-se speriată în urmă.

Odată am prins-o în fundul grădinii, rozînd un păpușoi crud, ridicată în vîrful picioarelor, ținînd strujanul cu amîndouă mîinile.

Am strigat : „Bursucul"...

Fata a fugit în luncuță și nu s-a apropiat de casă pînă seara.

În ziua cînd a adus lut galben săpat de la rădăcina mărului să ungă prispa nu era nimeni acasă. Seara, cînd ne-am întors cu toții, străina sta pe prag cu mîinile în poală, cu ochii în pămînt.

Peste noapte surorile au ras cu sapele lutul de pe prispa unsă de ea.

Odată a spus :

— Luați-mă cu voi la cîmp...

Ai noștri, închizînd poarta, i-au hotărît :

— Să nu-ți mai auzim gura...

Ea rămînea acasă și vorbea cu găinile. Bocea cîteodată pe prag, mai cu seamă cînd s-auzeau clopotele. Atunci veneau vecinele la gard.

Străina, cum le vedea, se oprea din bocet și intra în păpușoaie cu mîinile la ochi.

Veneau adesea cerșetori cu armonici. Opreau căruțele din poartă în poartă și cereau pomană, cîntînd. Străina ieșea la gard și se uita la dînșii. Lua căldarea din grajd și le adăpa iepele. Spunea :

— Făină n-am, că-s străină aici...

Căruța cerșetorului orb o conducea o copilă, ducînd calul de căpăstru, oprind din poartă în poartă, în timp ce tatăl ei cînta din armonică. Străina s-a desbrobodit de basmaua ei roșie și a îmbrobodit cu dînsa copila cerșetorului orb. Apoi a luat din sacul de după ușă o strachină de făină și a deșertat-o în traista cerșetorului.

Seara, ai noștri, au găsit urme de făină lîngă sac. Unul a rupt un vreasc din gard și s-a apropiat de dînsa spunîndu-i :

— Întinde mîinile.

Ea n-a țipat cînd a lovit-o. Ceilalți, au ieșit în prag :

— Ne-ai furat făina, cățea pribeagă...

Ea a trecut pîrleazul în grădină plîngînd. S-a dus la măr și și-a deslegat cingătoarea, apoi a legat-o de-o cracă. Își petrecea juvățul pe după gît cînd am ajuns la măr. Am strigat din toate puterile :

— Se spînzură ! Veniți...

Frații și surorile alergară prin păpușoi. Unul a tăiat cingătoarea. Apoi o petrecură cu toții în casă, ducînd-o de subțiori. Au așezat-o pe laiță și au stat în jurul ei pînă tîrziu, fără să spună o vorbă.

Ea răsufla grăbit, cu pumnii strînși în poală.

Pe pereți, tremurau paseri galbene din lumina focului. Mirosea a mămăligă arsă. În vecini mugea o vită.

În seara aceea surorile i-au făcut loc pe pat lîngă dînsele.

Într-o noapte, fratele cel mare care dormea în iesle în grajd, a intrat în casă și s-a apropiat de colțul unde dormea străina.

Surorile s-au trezit. Vedeau un om în întuneric și au întrebat :

— Care-i acolo ?...

El a ieșit repede afară, trîntind ușile. Surorile s-au repezit la fereastră și l-au văzut cum intră în grajd, în noaptea aceea cu lună.

Străina s-a trezit și s-a ridicat repede cu spatele la perete. Surorile i-au spus :

— Dormi ca o vacă ! A fost un bărbat.

Ea, prin întuneric, se uita la picioarele dezgolite. Și a stat așa pînă la ziuă, cu spatele la perete.

Pîrîul din fundul grădinii e limpede vara, și-i adînc pînă la șolduri. Deasupra lui se-mpreună răchițile gingașe. Străina s-a dus a doua zi în luncuță. S-a dezbrăcat și a intrat în apă. Eu am pîndit-o printre nuielele verzi și m-am tîrît în coate și-n genunchi pe sub tufe. Am întins mîna s-o pișc de sin. Ea a țipat și fratele cel mare a venit alergînd prin păpușoi. M-a apucat de gît și mi-a tras cu pumnul. Am ieșit din luncuță și ascultam la marginea păpușoiștei. Îl auzeam pe fratele cel mare cum suduie și cum plînge străina. Apoi răchițile se desfăcură și fata alerga spre mine, cu obrazul mușcat. Eu am ridicat o piatră și cînd a ieșit din luncuță fratele meu, l-am lovit în frunte. El s-a cumpănit cu mîna la cap și-a căzut în genunchi. Pe nas îi luneca un fir de sînge. Veniră surorile și l-au dus de subțiori pe prispă.

Nu le-a spus nimic.

După aceea, m-a îngrămădit o dată în grajd și și-a scos cuțitul de sub brîu. După ce mi l-a apăsat deasupra inimii, mi-a spus :

— Dacă te mai prind cu dînsa, bag cuțitul în tine...

...A venit toamna cu muncile grele, pe ploi mărunte, pe drumuri desfundate unde se-nfundă roțile carelor și lunecă vitele. Ne-am întunecat la față cu toții, odată cu vremea. Suduiam mai des și mai crud, ducînd rodul cîmpului în podul casei.

Străina mergea cu noi la cîmp și cîteodată, pe cînd ducea pe umăr coșărcile grele, începea cîte un cîntec. Dar se oprea numaidecît, cînd noi ne uitam la dînsa rezemați de sape.

II

În noaptea lungă de iarnă, flăcăii au adus fluierarul și era veselie mare. Chiuiau ca-n fundul codrului. Băteau pămîntul cu ciubotele, cu opincile, — iar fetele, în picioare pe laiță și pe pat, se uitau la dînșii, cu mîinile la gură.

Unul mărunt, bătînd pămîntul, își dezbracă întîi minteanul, apoi bundița. Rămas numai în ciubote și-n berneveci, sărea cu pumnii în sus. Pe trupul păros îi alunecau boabe de sudoare. Ceilalți flăcăi se-ngrămădiră prin colțuri, să-i facă loc.

El luă de pe policioară cuțitul lung de tăiat vite, îl înfipse în mijlocul casei — și bătea pămîntul sărind în jurul cuțitului. Fluierarul își schimba fluierul cînd la un colț al gurii cînd la celălalt și sufla cu ochi ieșiți din cap, pe scăunașul cu trei picioare. Dîrdîiau ferestile iar strachinile de pe dulap căzură una cîte una.

Flăcăii întindeau spre jucăuș pumnii, îndemnîndu-l :

— Vil... Nu te lăsa... Vil !

— Mai tare, Vil...

Vil juca în jurul cuțitului și cîteodată se pleca și-i apuca mînerul între dinți. Și așa aplecat, bătea pămîntul cu ciubotele țintuite. Lumina lămpii, despărțită în două limbi galbene, își mărea cînd o limbă, cînd cealaltă. În butucii aprinși din sobă s-auzea un plîns depărtat și șuiera cineva departe ca-ntr-o cîmpie.

Străina cea pripășită printre noi, sta pe pat între fete. Cu fusul în mînă, se uita cum joacă Vil. Acesta, de cîte ori se apropia de pat, întindea mîna și-o pișca de obraz. Ea își ascundea capul după spatele celorlalte fete.

Cînd s-a oprit fluierarul, s-a făcut o clipă tăcere. Apoi s-a auzit cineva căutînd clampa ușii. Curînd a intrat un om îmbrăcat într-un fel de manta vînătă, cu gulerul ridicat. Cu o mînă își apăsa mantaua la piept. Cînd și-a lăsat mîna în jos, mantaua s-a desfăcut și i s-a văzut trupul gol. Îi clănțăneau dinții de frig. Sub nas îi tremura mustața trasă în jos de ciucurii de gheață. Obrajii îi erau acoperiți de-o barbă neagră. Omul își strînse la loc mantaua și făcu cîțiva pași spre mijlocul casei. Clăcașii înmărmuriți, îi făcură loc pe laiță. El încercă să spună ceva și se uită speriat spre ușă.

Acum intră un soldat cu nagaica de-a gata să lovească. Se uită repede la fețele tuturora și lovi. Și iar se văzu trupul gol sub mantaua celui lovit pe care soldatul îl repezi de spate afară.

— Prizonieri... spuseră flăcăii, ieșind repede, împingîndu-se prin tindă.

Noi ne-am repezit la garduri să-i vedem cum trec. Și-au trecut vreme de jumătate de noapte.

La fiecare poartă, încercau să se furișeze prin ogrăzi. Soldatii îi băteau cu nagaicele. Ei cădeau în genunchi, se ridicau și porneau iar, mai repede.

Cel intrat în casă la noi, a rămas mort lîngă stîlpul porții, pînă în zorii tulburi cînd l-am adus cu toții în casă și l-am întins pe laiță. Trupul lui înghețat lemn începu să se înmoaie sub manta. Între buze îi apăru un bulbuc de sînge care plesni. Pieptul i se umflă deodată și scăzu parcă ar fi răsuflat.

O soră i-a dezvelit trupul și i se văzură pe piept urme albastre de răni. Sub inimă îi era tipărită un fel de pasăre cu aripile desfăcute, cu o cruciuliță în cioc.

— S-aprindem o lumînare... a spus o soră.

Alta a scos lumînarea din dulap și a aprins-o la căpătîiul mortului. Stam în picioare lîngă laiță și-l priveam. Străina plîngea.

Un soldat băgă capul pe ușă. Văzu prizonierul întins pe laiță și ne lovi cu nagaica peste picioare.

— Holera... rosti el.

Apoi ieși dupăind prin tindă. Șuieră în prag și intră iar, cu trei prizonieri care luară mortul de mîini și de picioare, se uitară la noi tăcuți — și ieșiră.

Pe laiță sfîrîia mucul de lumînare.

Peste deal coborî pîcla deasă din pădurile de la Miază-Zi. Prizonierii au fost închiși la marginea satului, în ocoalele făcute în grabă.

Ședeau în omăt, unii întinși pe spate, alții chirciți cu genunchii la gură. Prin încălțămintele rupte le ieșeau degetele picioarelor, albastre și negre. Cîțiva cu bărbile sprijinite de marginea ocoalelor, priveau țintă undeva spre sat. Cînd m-am apropiat, mi s-a părut că se uitau la mine. Dar ochii lor erau înghețați, sub șăpcile trase peste urechi. Aveam în sîn o bucată de pîine. Am scos-o repede și-am întins-o unuia. Ochii prizonierului tresăriră. Din mîneca dreaptă a mantalei își scoase mîna fără

degete ; mîneca stîngă era goală. Alți patru prizonieri își ridicară bărbiile și întinseră mîinile ciunge.

Veniră în grabă paznicii. Mă croiră peste umeri, îmi luară pîinea și o împărțiră între dînșii, mîncînd-o cu spatele la prizonieri, în gulerul mantalelor.

De pe toate ulițele satului veneau femei îmbrobodite pînă la ochi, cu merinde sub șorțuri. S-apropiară de ocoale, aruncînd prizonierilor bucăți de pîine. Paznicii le băteau cu nagaicele, alungîndu-le la vale. Femeile țipau la dînșii, suduindu-i :

— Bătu-v-ar Dumnezeu ! Nu vedeți că-s flămînzi ?

Unele mai voinice, îi plesniră peste gură, și le smuciră nagaicele. Și urcau mereu femeile de pe toate ulițele satului. Veneau acum cu sape, cu pari, cu furci. Paznicii traseră cu carabinele și cîteva căzură cu capul în omăt. Trupurile lor se lungiră deodată, întorcîndu-se cu ochii la cer. După aceea paznicii fură fugăriți cu sapele, cu furcile. Fugeau spre pădure trăgînd focuri, strigînd : „Holera... Holera"... Prizonierii se strînseră grămadă la marginea ocoalelor. Pe fețele lor răsăriră zîmbete. Unii vărsau proptiți cu mîinile de pămînt.

Apoi convoiurile alergau la vale pe ulițe. Cîte trei-patru prizonieri deodată se repezeau la porți și intrau prin case.

În ocoale au rămas cîțiva, morți, cu ochii la cer. Cîinii satului urlau, dîndu-le tîrcoale. Prizonierii mai slabi coborau dealul sprijiniți de umărul femeilor. Unul își ducea în spate camaradul.

Lîngă ocoalele goale boceau în cămășuici albe, copiii femeilor ucise : „scoală mămuță, scoală"...

La fiecare casă dormeau pe laițe prizonieri. Ardeau în vetre focuri mari și înghețații întindeau spre flăcări mîini ciunge.

Femeile blestemau :

— S-ajungă împăratul ca voi...

Copiii încuviințau :

— Să deie Dumnezeu...

S-a înnoptat repede și cînd a intrat în sat călărețul împărătesc, ulițele erau pustii. Suna din trîmbiță pe la răscruci și striga :

— Fugăriți prizonierii... Holera...
Atunci au început să sclipească pe uliți felinare.
Oamenii alergau strigînd :
— „Holera... Holera...“
Unii întrebau peste garduri :
— Ce-i ?
Oamenii răspundeau :
— Fugăriți prizonierii... Holera...
Paznicii întorși din pădure, întovărășiți de călărețul împărătesc, umblau din casă în casă. Scoteau prizonierii și-i adunau grămezi pe uliți. Îi smulgeau din paturi, de pe cuptoare. Ei se țineau cu mîinile de scaune, de lăiți.
Pe la miezul nopții convoiul a ieșit din sat.

III

Departe peste munți, se băteau de cîțiva ani împărățiile. În noaptea aceea plecară la oaste cei din urmă flăcăi. Era multă jale, prin case, pe drumuri. Fluierarul împreună cu cîțiva scripcari, cîntau de jale prin întuneric, în urma flăcăilor. Aceștia chiuiau din rărunchi și dădeau peste cap rachiul, din mers.

La marginea satului, acolo unde se despart drumurile, aprinseră un foc mare, dintr-o căpiță de fîn. Vroiau să mai joace odată cu ibovnicele. Cîntăreții ziceau deoparte un cîntec de iureș. Flăcăii cuprinși de după cap, se-nvîrteau drăcește, în jurul focului, a cărui pară roșie se înălța pînă în vîrful cireșului.

Trosneau vreascurile gardului aruncat în flăcări. Scînteile, în vîrtej, se despărțeau unele de altele și se răspîndeau pînă departe în cîmpul întunecat, s-apropiau de pămînt și se înălțau iar, tot mai departe.

Tăcură scripcarul și fluierarul ; iar fetele, cu colțurile basmalelor la ochi, rămaseră împrejurul focului, a cărui flacără căzu deodată în jar și cenușă. Numai departe pe drumul tîrgului, ochii plînși bănuiau plopii înalți. Chiotele s-auzeau tot mai departe spre tîrg.

De la noi s-a dus fratele cel mare. Nu era jucăuș și nici ibovnică n-avea. Și-a pus traista plină la gît și și-a

îndesat cușma pe cap. Străina sta lîngă horn și se uita la dînsul cum se pregătește de ducă.

El, din prag, ne-a dat de grijă :

— Să-mi păziți pămîntul. Aveți grijă de oi...

Apoi ieși. De-afară, bătu la fereastră :

— Să dați mîncare cîinelui...

Eu l-am ajuns lîngă poartă și l-am apucat de suman :

— Bădiță, nu fii supărat că ți-am tras cu piatra atunci...

El stătu o clipă pe gînduri ; apoi mi-a spus :

— Spune-i străinei să vie-ncoace !

Am găsit-o lîngă prag. Apoi s-a dus spre poartă, cepăind prin omăt. Am auzit deschizîndu-se ușa grajdului, și foșnetul paielor din iesle. Stam lîngă grajd și-mi spuneam în gînd : „De-ar muri la război, de-ar muri...“

Apoi fratele meu ieși pe poartă. Au răsunat dealurile pînă sub păduri, cînd a chiuit el sub brazii popii.

În casă, pe laiță, boceau surorile ; blestemau tîrgul și pe împărat.

În iarna aceea n-a rîs nimeni și nimeni n-a chiuit în tot satul.

Omătul încremenise pe garduri.

După ce s-au dus prizonierii, undeva într-un ungher de casă femeia cu bot de cățea a rămas la noi în sat. Se spunea că iese noaptea îmbrăcată în giulgiuri negre pînă-n pămînt. Bate la ușă și dacă-i deschizi, scoate mîinile și te cuprinde. Botul ei lung de cățea te linge pe obraji cu limba fierbinte. După aceea cazi la pat și mori.

Unii întorceau toate lucrurile cu fața la perete, pentru că orice lucru poate coborî de la locul lui să deschidă ușa cînd bate holera.

La a treia casă, ulciorul uitat cu gura în sus, a căzut de pe poliță drept pe zăvor deschizînd ușa tocmai cînd bătea femeia cu bot de cățea.

Acum se zăvorîră ușile pe dinlăuntru și se astupară ferestrele. Acei care n-au apucat a fugi în ziua aceea, s-au ascuns în bîrloguri.

Cei din urmă care au trecut în goană aprigă prin sat, au fost vestiții hoți de cai din Poiană, cu nevestele

dinaintea lor pe șele. Pe hogeaguri s-a oprit fumul. Căzu spre seară omăt cu fulgi mari, după ce trecu repede un cîrd nesfîrșit de cioare.

Holera se strecura o dată cu noaptea, pe sub uși, prin unghere. Se spunea că se preface în muscă și în șoarece, numai să poată intra în casele oamenilor.

Trecu pe ulițe un alt călăreț împărătesc și citi porunca : „nimeni să nu iasă din casă".

După ce s-a dus călărețul, străjerul umbla repede cu pușca subțioară, pîndind ogrăzile.

Într-o zi a venit la noi și s-a uitat lung pe fereastră. Noi, care mîncam sîmburi în jurul plitei, am încremenit cu mîinile la gură... Apoi venea în fiecare zi și se uita pe fereastră.

Avea buza sfărîmată și barba roșietică. De cîte ori pleca ne amenința cu degetul. Străjerul era nebun.

În timpul zilei ne zgîiam la geam să vedem ce se întîmplă prin vecini. Numai cîteodată, la casa de peste drum apărea capul sborșit al vecinului, uitîndu-se în ogradă la noi. Îi făceam semne și el își descoperea dinții, vorbind ceva și-și ducea mîinile la cap. Unul dintre noi spunea :

— A intrat și la dînsul cățeaua...

Noaptea, tîrziu, ne uitam peste grădină cum citește popa la fereastră, într-o carte groasă, cu capul sprijinit în mîini, cu lumînarea dinainte. Cîteodată se uita afară. Nouă ni se părea că se uită la noi, că ne vede cum îl pîndim, de la fereastra noastră întunecată. Spuneam speriați : „Ne-a văzut"... și ne retrăgeam în vîrful picioarelor.

Vedeam uneori cum face cruci mari spre întunericul de-afară.

IV

Citeam pînă la cîntatul cocoșilor „Visul Maicii Domnului". Ascultam de zeci de ori toate numele Diavolului din cărticica aceea. Mie îmi spuneau „Belzebuth" de cîte ori mă mișcam de la locul meu. Pe străină au

poreclit-o „Avizuha", după numele unei diavolițe din cărticică.

În ferești surorile puneau basmele negre și întorceau icoanele cu fața la perete. Numai icoana Sfintei Duminici n-o întorceau.

Într-o noapte am auzit pași pe acoperișul casei. Ne-am ascuns repede sub țolul lung, acoperindu-ne pînă peste cap. Tremuram unul lîngă altul. Ceva alunecă pe horn. Unul, căruia nu-i ajunsese țolul, a văzut în vatră o mîță neagră uitîndu-se la noi cu ochii rotunzi, și care sări apoi de pe vatră drept în mijlocul casei, și de-acolo pe pat la picioarele mele. Am țipat toți deodată. Mîța a fugit sub laiță și pînă dimineața am stat toți cu ochii la dînsa.

Cînd s-a luminat bine, am văzut că era motanul vecinului de peste drum.

Nu știu cum mi-a venit să spun în ziua aceea :

— Are să vie și la noi...

Mîncam cu toții în jurul mesei. Ceilalți și-au aruncat pe rînd lingurile și s-au uitat la mine.

— Pe tine are să te iee...

Și mă arătau cu degetele.

— Pe tine... Pe tine...

Au început să-mi clănțănească dinții. M-am urcat pe cuptor și priveam de sus. Din strachina din mijlocul mesei ieșeau aburi mari.

— Ba pe voi pe toți are să vă iee... am răspuns eu. La noapte... Veți vedea voi la noapte...

Frații și surorile azvîrleau în mine cu ce apucau strigînd :

— Belzebuth... Belzebuth...

Din frunte, pe ochi începu să-mi curgă sînge. Unul azvîrlise cu cuțitul.

Avizuha s-a urcat pe cuptor și s-a lipit de mine, ștergîndu-mi sîngele cu mîneca. Pînă s-au întunecat ferestile, nimeni n-a scos o vorbă. Eu mă uitam la icoana Duminicii și-am văzut două lacremi alunecînd pe obrajii Sfintei. Am spus tare, arătînd cu mîna :

— Uitați-vă : plînge Sfînta Duminică...

Lacrimile alunecară pe perete sub laiță. O soră s-a urcat pe scaun și-a sărutat Sfînta pe-amîndoi obrajii. Avizuha citea Visul Maicii Domnului și plîngea. Din vîrful nasului, lacrimile îi cădeau pe cărticică. În horn s-a auzit o țiuitură de vînt. Uitîndu-mă în sus pe hogeag, am văzut o năframă pătrată de cer, în mijlocul căreia licărea o stea.

Avizuha își ștergea ochii cu părul despletit. Surorile șopteau cap la cap într-un colț. Din cînd în cînd se uitau la Avizuha, cu un zîmbet rău. Ea își pregătea culcușul.

Cînd s-a urcat în pat, ele i-au spus :

— Stai... Tu ai să dormi aici...

Și-i arătară pragul.

— Da... Da... a spus o soră ; dacă vine Holera s-o lingă pe ea întîi.

Avizuha s-a uitat la mine, apoi la icoana Duminicii. Mutîndu-și bîrlogul pe prag, spunea :

— Să vă ierte Sfînta Duminică...

Și se culcă pe pragul strîmt.

Nu știu de ce după aceea rîdeam cu toții cap la cap, sub icoana Sfintei, iar străjerul bătu de trei ori în fereastră. I-am văzut obrazul la geam și ne-am oprit din rîs toți deodată.

— Holera... rînji el, mișcîndu-și barba roșietică.

Avizuha a prins a plînge pe prag. Sora noastră căreia îi spuneam „Ochioasa“ s-a întins cu fața în sus, sub icoană. Lumina lămpii ardea în formă de limbă roșie. Unul a luat Visul Maicii Domnului și umbla prin casă, citind cu glas tare. De cîte ori pomenea numele Diavolului, se uita la mine și la Avizuha.

Cînd s-a oprit din citit, așa deodată, l-am văzut cum se uită spre ungherul casei, sus între grinzi. Și s-a urcat repede în pat.

Din ungher s-a desprins o muscă mare, care a coborît bîzîind spre lampă și a înconjurat-o de cîteva ori. Apoi s-a urcat iar la ungher și s-a așezat între grinzi. Avizuha a spus încet : „Moartea“... Eu i-am spus, în ureche :

— Taci... Nu te teme...

Și m-am ascuns lîngă ceilalți, sub țol. Musca s-a desprins iar din ungher și bîzîind a ocolit încăperea. De cîte ori trecea pe deasupra noastră, trăgeam repede țolul peste cap. Numai Ochioasa rămînea cu fața descoperită. Degeaba îi spuneam :

— Acopere-te...

Musca bîzîia acum peste fețele noastre. Aripile i se loveau de țol și atunci bîzîia mai tare. Ochioasa nici n-a tresărit cînd i s-a așezat pe frunte...

Cînd ne-am descoperit, îi clănțăneau dinții și musca nu se mai auzea de nicăieri.

Dimineața, toți am sărit din pat, odată cu cîntatul cocoșului, numai Ochioasa a rămas în așternut.

A început să verse și unul dintre noi i-a pus ciubărul lîngă pat. Ea sta în genunchi și se ținea cu mîinile de pîntece.

Cînd se ștergea pe la gură cu dosul mîinii, din ochii ieșiți din cap îi curgeau lacrimi mari. Părul lung i se revărsase pînă la marginea ciubărului.

— Holera... am spus noi, întorcîndu-i spatele, urcîndu-ne repede pe cuptor.

Ochioasa s-a întors încet, ținîndu-se de pat. Îi tremurau picioarele galbene. A îngenuncheat lîngă căldarea cu apă și a băut mult. Cînd a căzut pe o parte, din gură i-a curs înapoi toată apa.

Își apăsa pîntecele cu pumnii. Cîteodată își căuta în păr firele albe care îi ieșeau peste noapte. Cînd se întindea, picioarele ei păreau mai lungi și spînzurau la marginea patului, cu unghii vinete, rotunde ca banii. Noi ne uitam de pe durlui, cum se frămînta Ochioasa. Uneori ne făcea semne să ne apropiem. Noi ne prefăceam că n-o vedem.

Odată a gemut :

— Belzebuth... și a ridicat ochii spre mine.

Eu mi-am ascuns capul după durlui. Tot în noaptea aceea Avizuha a întins mîinile pe cuptor și m-a apucat de picioare. Am văzut-o albă, despletită. Lampa fumega

M-am coborît și ea cu capul pe umărul meu a mers pînă la culcușul de pe prag. Îmi spunea încet, lîngă ureche :

— A fost o femeie cu coasa...

S-a culcat și mă ținea de mînă :

— Rămîi, lasă-i pe ei...

Și s-a uitat lung la ceilalți care sforăiau pe cuptor. Îi spuneam :

— Mi-e frică, Avizuha...

Ea m-a cuprins cu amîndouă mîinile și m-a strîns lîngă dînsa. Pe casă, pocnea de ger acoperișul.

V

Se răciseră pietrele și cărămizile cuptorului. Frații și surorile, în zori de zi, înveliți în bulendrele așternutului, se coborîră în mijlocul casei, hotărîți s-o scoată pe sora bolnavă pe prispă. Ochioasa cu fața ascunsă în păr, spunea :

— Dumnezeu... Dumnezeu...

Și scotea un sunet spart, din gura căscată.

— Să zacă pe prispă, Ochioasa...

— Pe prispă... Să ne facă loc pe pat...

— Pe prispă... Pe prispă...

Cînd a deschis ușa călugărul acela, trupul Ochioasei alunecă de pe prag, în tindă la picioarele lui.

Frații și surorile așezară bolnava la loc în bîrlog. După aceea căzură în genunchi. De la Răsărit intra pe fereastră lumina roșie a unui nour. Călugărul spunea vorbe grele din Cartea Apocalipsului. Buzele noastre murmurau :

— Iartă-ne Doamne, iartă-ne...

Glasul lui tremura. De pe gene, lacrimile îi alunecau în barbă, apoi pe rantia neagră, deschisă la piept.

— Vin călăreții... spunea el ; înfricoșați-vă... Trec prin văzduhuri și peste casele voastre... Fiți gata...

Se întrerupea și asculta, cu ochii strînși, ca și cum ar fi auzit călăreții venind.

— Iartă-ne, ne rugam, întinzînd mîinile spre pieptul lui.

Ochioasa gemea înecată în tuse. Călugărul se apropie de pat :

— Mare-i puterea Domnului Dumnezeu... A scos apă din stînci... A înviat pe Lazăr din morți...

Pe cînd ieșea în tindă, îl rugam îngrămădiți la spatele lui :

— Ia-ne cu tine... De ce nu ne iai cu tine ?

— Fugiți în codri... în munți... Vin călăreții...

Tăcu, în prag, ascultînd văzduhul roșu.

— Fugiți, cît mai este vreme...

— Să fugim... să fugim... spuseră frații și surorile.

Încărcară în grabă, în sania adusă dinaintea ușii, țolurile, blidele și ceaunul. Își îmbrăcau mintenele din fugă, ieșind pe poartă, în urma săniei.

Avizuha alerga printre dînșii. Unul i-a spus :

— Să nu vii cu noi. Stai aici, să te lingă Holera...

— Să te calce călăreții... i-a spus altul.

Pe mine m-a apucat de mîini :

— Tu, hai cu noi. Ești de-al nostru...

M-am smucit și strigam furișat după poartă :

— Cîinilor... Ați lăsat-o pe Ochioasa bolnavă... Să vă ajungă blestemul mamei...

Am găsit-o pe Ochioasa în tindă, căzută cu fața la pămînt, cu gura încleștată de lemnul pragului. Vijelia înaltă îi flutura părul lung împrăștiat pe jos. Căzuse cu mîinile întinse înainte. Așa a murit sora noastră, căreia îi ziceam Ochioasa.

...Și atunci am chiuit pentru întîia oară cu glas bărbătesc. Pentru întîia oară i-am spus Avizuhei :

— Am să te iau de nevastă... Știu un bordei în pădure...

Am mușcat-o de umăr și-am fășcăit prelung cu degetele pe limbă cu fața spre dealuri.

Pe coastă, la țintirim, urcau doi oameni cu un sicriu pe umeri. Apoi mi s-a părut că Ochioasa a mișcat un picior.

VI

Îmi vîjîia capul, trăgînd-o de mîini :

— Hai cu mine...

— Ne bate Dumnezeu, Belzebuth... spunea Avizuha, apărîndu-se.

— În iesle... spuneam eu.

Avizuha s-a smucit și-am rămas cu broboada ei în mînă. Despletită, fugea spre fundul grădinii.

Fraţii uitaseră barda înfiptă într-un butuc. Am apucat-o și o ţineam ridicată deasupra capului, alergînd după Avizuha. Cineva în mine spunea : „În iesle... În iesle“...

Avizuha trecuse pîrîul și urca dîmbul în livada cea mare. Deodată îmi arăta cu mîna întinsă :

— Uite, colo...

Era paznicul trîntit în omăt, cu mîinile încleștate pe pușcă. Sîngele, înghețat împrejurul capului lui, părea o năframă roșie.

O haită de cîini se sfîșia în livadă.

Avizuha, coborî dîmbul, spunînd :

— Să-mi dai pace... Ne vede mortul...

VII

În ogradă necheza un cal înșeuat, legat la gard. Vil îmbrăcat în straie cătănești, ședea în prag cu pistoale la șolduri.

Ieși înaintea Avizuhei :

— Avizuha, am fugit din luptă. Bată-se împărații...

O luă în brațe de pe pîrleaz, o sui dinaintea lui pe cal și ieși pe poartă, în galop. Eu stam sub streașină, cu pușca paznicului în mînă. M-am temut de pistoalele lui Vil. Din poartă, am tras cu pușca în lungul drumului. Glonțul țiui printre casele pustii.

Călărețul trecuse răscrucea.

Haita de cîini lătra sărind peste garduri. Fugeam de-a lungul satului pe ulița care duce în păduri, printre casele cu ușile deschise larg, cu ferestrele înghețate.

Dintr-o ogradă a ieșit repede un bărbat în cămașe albă, desculț, cu capul gol. S-a uitat la mine și a sărit peste gardul vecin.

Pe o prispă, un moșneag cioplea cu barda o cruce mare, groasă. La întretăierea drumurilor, treceau doi cîte doi, oameni cu sicrie pe umeri, aplecați sub greutate. După ghizdelele unei fîntîni, bocea o femeie : „I-a lins... I-a lins... Stropși-o-ar Maica Domnului, cățea..." Călugărul cobora dealul părînd o pasăre neagră.

Un șir lung de sănii poposea în vîrful dealului. Oamenii strînși grămadă, arătau cu mîinile spre sat. Cînd m-am apropiat, tăceau sub cerul înecat în asfințit.

Erau moșnegi de la munte, care coborau în toate iernile după păpușoi, prin satele noastre.

— Holera... le-am răspuns, cînd mă întrebară de ce nu se vede fum pe hogeaguri.

Venea noaptea tulbure din păduri. Drumeții văzură printre goruni un călăreț cu o femeie pe șea.

Omăturile au prins să picure. Pe rîuri pluteau ghețurile. În ocoale zbierau mieii. Ca niște galbeni, răsăreau florile pe malul pîrîului. Femeia cu bot de cățea fugise din sat.

Acum, printre tînguirile pentru morți, s-auzeau noaptea chiote și fluiere. Satul, cu gîștele și cu vacile lui, se uita la soare și rîdea, găgăind, boncăluind.

E adevărat că au rămas multe case pustii, dar soarele, soarele luminează totul.

Iași, sept. 1938

INFIRMERIA DE CAI

I

Era un grajd lung, îngust, ca un coridor. De la jumătatea lui, intra sub pămînt, într-o colină.

— Trăiți... salutam de cîte ori maiorul veterinar se întrerupea din rîsul cu lacrimi.

Era un rîs speriat, strîmb, care mă înfiora la tîmple, și-n lungul spinării.

— M-a trimis dom'căpitan... cu calul... bîiguiam, și arătam cu mîna căruța unde zăcea, cu picioarele în sus, calul.

Lovit de schije, împușcat prin pîntece, răsufla greu, din ce în ce mai grabnic.

Mișca ochii peste măsură de mari și parcă ne dojenea că pierdem vremea și nu-i vindecăm mai repede chinurile.

— Se chinuiește... zise omul de la căruță, arătîndu-l cu codiriștea. Îi păcat. Eu — i-aș da glonț — tot acum.

Dar eu aveam ordin să-l duc la infirmeria de cai și să-l păzesc. Deci, îi răspunsei :

— Tu, bre, să-ți împuști caii tăi...

Cu parii, cu funiile, l-am coborît după aceea din căruță ; și l-am așezat pe un așternut de fîn în raionul cailor ofițerești. În partea stîngă, caii mărunți, dupuroși, de trupă și de rechiziție de la branduri și de la mitraliere, întorceau boturi mici, slabe, de cîte ori ordonanțele aduceau cailor ofițerești fîn și ovăz.

A... Caii aceia de trupă... Uneori rînchezau molcom și clătinau din boturi, deasupra ieslelor goale.

Erau iepușoare roșcate, cu răni mari, adînci, în care se frămîntau viermii. Unele aveau în pîntece bucăți de schijă. Coaste subțiri, rupte, ieșeau din pielea plesnită.

Caii aceștia trecuseră prin focul atacurilor. Îi bătuseră tunurile, brandurile, mitralierele. Șrapnelele se abătuseră asupra lor, la lizierele din linia a doua de luptă.

Privindu-i, oamenii bătrîni, mustăcioși, spuneau încet :

— Bre, la cai, îi ca și la oameni. Ce-i mîrlan, deoparte ; ce-i boieresc, de altă parte.

Se uitau cum molfăiesc caii ofițerești porția de ovăz și moșneguții se sculau pe furiș și făceau rost de mîncare pentru bolnavii din rechiziție și trupă.

Se întorceau cu snopi de orz, vechi, pe jumătate putrezi de ploi. Aduceau păpușoi hangani cu grăunte roșcat și după ce-i desfăcau, dădeau cailor necăjiți să le mănînce grăuntele din palmă.

— Na... Mîncați și voi, măi.

Și căluții rînchezeau de mulțumire.

Cît de mare era prietenia dintre oamenii aceștia și caii lor. Dormeau pe aceleași paie.

Uneori oamenii se trezeau în puterea nopții, cînd bubuitul tunurilor se apropia și se jăluiau cailor :

— Dacă vine frontul ?... Puteți fugi ?

Pe deasupra infirmeriei vuiau aeroplanele de noapte. Bombe răzlețe cădeau pe aproape și pereții grajdului se hățînau. Atunci, unii cai scoteau un geamăt.

Cei ofițerești, cu răni mai ușoare, săreau, se frămîntau, călărindu-se, între stănoagele joase. Se sculau ordonanțele și s-auzeau izbituri înfundate. Nechezuri sfîșietoare se întretăiau în lumina săracă a grajdului. După aceea se făcea o tăcere mare.

II

Într-una din nopți, maiorul a fost chemat să vie în grabă.

Supărat, cu mantaua pe umeri, el apăru în prag. Două iepe se chinuiau să fete. Una, din raionul ofițereselor,

alta în rîndul rechiziției. Cea din norod, cu picioarele de dinainte rănite greu, înfășurate în bandaje, mușca scîndura ieslei. Încrîncenîndu-se, încerca să se ridice, sau să se culce pe cealaltă parte.

Botul mînzului ieșise pînă la ochi și se oprise așa. Trebuia mîna pricepută a veterinarului.

Maiorul după ce cercetă iapa ofițerească și văzu că mai are vreme, plecă, lăsînd iapa din norod pe seama sergentului, spunînd :

— Vezi de spurcăciunea asta.

— Nu așa... se supărară tăcuții milițieni ; noi știm ce-i sarcină. Că avem acasă vite și cai.

Adormii de la o vreme, pe așternutul de paie, ascultînd geamătul iepei din norod. Milițienii aprinseseră felinarele ; unii s-au dezbrăcat.

Rareori oftau :

— Hai... cu Doamne-ajută...

Boturi negre se ridicau, ciulind urechile, spre locul unde luminau felinarele, și se adunaseră atîția oameni.

Din străfundul grajdului, veneau nechezuri de neliniște, încît glasuri somnoroase suduiau :

— Stingeți felinarele. Pentru o mîță de cal...

Și oamenii somnoroși veneau cu mantalele pe umeri să se uite rîzînd cum fată iapa din norod.

După aceea, tîrziu, la lumina galbenă a răsăritului, am văzut mînzul mic cît un cîine.

Doi oameni îngenunchează lîngă el și-i luară botul umed în palme, apropiindu-și-l de mustățile mari, aspre.

Ei își aminteau atunci de caii lor și oftau.

Iapa încerca din nou să se ridice, și-și tot întorcea gîtul cu coamă săracă spre mînz, nechezînd. Îl chema să-l miroase, să-l alăpteze.

— Tot amu... spuneau milițienii.

Și luînd mînzul în brațe, îi potriveau botul sub pîntecele iepii. El împingea cu capul în pîntecele asudat și arăta un colț alb de limbă, cînd scăpa țița din gură.

Iar oamenii rîdeau molcom și din cînd în cînd își ștergeau ochii de lacrimi.

Suduiau :

— Lupul tatei... Lup.

A doua zi spre seară, a fătat și iapa cealaltă și i-au așternut o pătură după aceea, ca să se culce pe ea mînzul.

III

Într-o zi au adus un armăsăraș roșu care trecuse în goană prin linia de foc, printre explozii și răcnete. Venea dintr-o spaimă și nu s-a oprit de cît cînd s-a izbit cu pieptul de sîrma ghimpată.

Acum tremura ca varga și se tot uita în urmă. Își strînsese între picioare fuiorul roșcat al cozii și nu se da intrat în gura neagră a grajdului. Își proptise în pămînt picioarele de dinainte și sta așa încremenit.

Întrarea lui între caii bolnavi a schimbat toată fața lucrurilor.

Nechezul lui tînăr, puternic a cutremurat penumbra și cele cîteva sute de boturi de toate culorile s-au îndreptat spre dînsul.

Iepele ofițerești și-au cutremurat șoldurile și-l chemau printr-un rînchezat cald. Ochii lor căpătaseră străluciri roșcate în umbră.

Iepele de la branduri și de la obuzierele de munte, își ciuleau urechile și întorceau spre el cîte un ochi mare, șters. Fluturau cozile, o singură dată, greu, cu osteneală.

De atunci în puterea nopții, se aprindeau tot mai des felinarele în infirmeria de cai să ogoiască armăsarul roșu scăpat din funii, pînă-n ziua cînd a venit ordin de-a dreptul de la comandantul diviziei ca armăsarul să fie dus la postul de comandă.

Iar infirmeria de cai a devenit din nou întunecată, apăsătoare.

Afară, se tîrau nourii grei ai lui noiembrie. Ploua mărunt. Oamenii deveniseră mînioși, pămîntii.

Mînzucul iepei din norod tremura noaptea de frig și oamenii îl învăleau cu mantalele.

Maiorul venea din ce în ce mai rar și mai mînios. Bătea caii și oamenii.

Într-o zi a venit ordin despre un anumit cal, că trebuie să fie dus îndată înapoi în țară.

— În țară... oftau oamenii.

Și se uitau la calul care se întorcea în țară.

— Oare noi, cînd ? se întrebau ei.

Și se sfătuiau :

— Dacă-i ordin să se libereze caii... Poate și noi... Cine știe ?...

Și tot mai des îi vedeam stînd pe prag, ascultînd geamătul tunurilor. Cîteodată mitralierele băteau pe aproape, în răsărit de ziuă, la ora atacurilor. Oamenii săreau din paie și ieșeau să pîndească întunecimile unde se vedeau asemenea unor cîrduri de grauri roșii, albaștri, trasoarele. Se încrucișau, jucau în cerul negru, trăgînd traiectorii multicolore pe zidul sumbru al zărilor pline de hohotul morții.

— Vai de mama lui Dumnezeu... se înfiorau milițienii.

Se retrăgeau între cai și numai cei doi mînji — cel sur, mic cît cîinele, al iepei din popor — și cel roșcat, zdravăn al iepei ofițerești, se jucau sărind în lungul infirmieriei de cai.

Oamenii îl priveau rîzînd amărîți.

IV

Într-o zi maiorul intră repede. Trecu aproape în fugă în lungul grajdului și din mers spunea oamenilor, care abia se țineau de dînsul :

— Lasă numai iapa de la divizia a doua. Cea de la 18 Pifani, o dăm dracului. Rămîn numai caii ofițerești. Înțeles ? Restul... harști.

Și-i făcu semn asupra gîtului cu un cuțit nevăzut.

— Înțeles ? întrebă încă odată, din prag ; pieile — în căruțe... Pînă mîine în zori. Ce stați ca boii ? Așa-i ordinul. Ne retragem...

Și pentru că soldații îl priveau năuci, el scoase repede pistolul și ochi drept în frunte un cal care se uita la dînsul.

Pocnetul răsună șters în lungul penumbrei.

— Înțeles? Așa... rîse el aspru, aiurit, în timp ce fața i se strîmba într-o spaimă cumplită.

Pe cînd se depărta spre ușă, din nările calului țîșni sîngele în două vine puternice, groase, negre, drept pe tunica lui.

Sărind de pe prag, rîse ascuțit și apucă la fugă peste cîmpurile vinete, printre neguri.

— Ucigaș... scrîșniră cîțiva.

— Care a vorbit? întrebă sergentul veterinar, mărunt, cu ochii iuți.

Buzele lui căpătară o culoare vînătă și în timp ce-și încărca pușca, dădea porunci:

— Ochiți drept în frunți. Cîte un glonț de fiecare cap....

Nu știu cum au tîrît pînă afară caii aceia schilozi. În spatele infirmeriei era un șanț mare, cu cranii albe. Acolo au așezat caii pe margine. Pe semne că pe unii i-au tîrît de cozi; pe alții i-au împuns cu bîtele. Caii sforăiau, presimțind moartea.

Oamenii cei mai bătrîni au fugit în dosul colinei și fumau adînc mătasă de păpușoi cu frunze iuți de cartof. Iar cînd pe marginea șanțului începură pocnetele, ei se întoarseră mai tare cu spatele, și vorbeau tare, amestecîndu-și glasurile.

Unul gemea:

— ...că și pe tine Iisus, oamenii te-au împuns și te-au omorît...

Alții se prefăceau că rîd, cu ochii împăienjeniți de plîns. Iar pocnetele nu mai conteneau, colo pe marginea șanțului cu cranii albe.

— De ce... pe-ai ofițerilor... nu-i ucide?...

Iar ocolo în șanț și pe șanț, se zbăteau cutremurîndu-se, picioare, copite, spre cer.

Cuțitele fulgerau repede și cîte doi-trei oameni sufocați trăgeau pieile cu păr aspru, sparte de schije.

Și încă mult timp, în șanțul plin pînă la vîrf, mai clipeau ochi mari, bulbucați. Țărîna aruncată grabnic cu zeci de hîrlețe, acoperea ochii aceia încă vii...

— Dar iapa cea oloagă... cu mînz. Iapa aceea... Și oamenii ascunși în dosul colinei alergară în grabă.

— Ați omorît-o ? strigai către omul care fuma o țigară plină de sînge în pragul infirmeriei.

— Pe care ? Pe oloaga cu mînz ?

Și rîse :

— De bună seamă. Mîțul ei are să sugă la iapa domnului colonel de la divizie.

Mai, 1942

FUGA

Mama gemea doborîtă în colțul dinspre blidar.

— Gemi... o ghionți tata. Tu ești vinovată. N-ai luat bîta la vreme.

Și cu degetele cângi, schimonosit, se repezi spre ochii mei.

— Orb... să ceri pomană la porți...

— Nu... răcni mama. Să cadă blestemul dacă-l atingi...

Tata se opri.

— S-a ales colb din copilăria lui, din pricina ta. Și se întoarse spre mine :

— Ai blestemat numele lui Dumnezeu. Cu ce drept ?

Așa era. Spusesem unor gospodari că Iisus, la naștere, a fost încălzit de răsuflările vitelor.

— Cum asta ? s-au mirat gospodarii și m-au spus tatii.

— Ei, cum asta ? mă întrebă tata.

Cu capul plecat, tăceam.

— Vită... izbucni bătrînul. De aceea te bate Dumnezeu acum.

Și în vremea asta prin tindă boncăneau pași. Întîi intră Vasoc cel chior de un ochi, cu ciubote lungi pînă mai sus de genunchi.

Se opri și rîse spre tata :

— Acasă ți-i înțeleptul ?

Făcu cîțiva pași, căci de la spate îl împingeau alți bătrîni. Lazăr Griga, cel cu glas de femeie, Anton Platon numit Uriețul, Costan Maldan, hoțul de cai — și în urma

lor apăru Vil Potcovarul, scufundat în ciubote pînă la jumătate. Acesta își zburli cu mîna dreaptă mustățile lungi pînă la urechi ca să pară mai chipos și mă privi bătînd din ciubotă :

— Dacă tu, măi, spui că pe Cristos l-au încălzit vitele, să vedem noi cum are să te încălzească tat-tu cu ciomagul...

Și rîse lung.

Lazăr Griga îi luă rîsul din gură și-l continuă, femeiesc, trecîndu-l uriașului Platon sub care laița pocni din încheieturi.

Holbată, galbenă la față, mama îmi făcu semn să fug afară.

— Nu... hotărî tata, care îi văzuse semnul.

Și se așeză în ușă.

Bătrînii, cu mîinile puse pe genunchi, mă priveau pe sub sprîncene. Lampa ardea chiorîș. Fumul înecăcios urca în șuviță neagră spre tavan, unde se încolăcea și se pierdea după sobă. Afară, lătrau cîinii.

La fereastră se ivi un chip pletos, care sta neclintit uitîndu-se la mine.

În vîrful picioarelor, mama trecu pe lîngă tata și ieși. Din tindă, îmi făcu încă odată semn peste umărul lui.

— Așa... începu Costan Maldan. Bine că a ieșit muierea. Căci muierile și copiii, sînt făpturile dracului.

— Aici n-ai drept... îi răspunse Vil Pitcovarul. Și Maica Domnului a fost neam de femeie.

Și-mi făcu semn rău cu ochiul.

— Ce vreți de la mine ? am întrebat, cu dinții clănțănind.

Bătrînii își săltară cușmele spre ceafă și se priviră unul pe altul. Platon — Uriașul se descheie la piept :

— L-ai făcut pe tat-tu de rîs... spuse Vasoc, clipind des din ochiul cel sănătos.

Chipul pletos din geam dispăru și în locul lui se ivi fața mamei. Dar n-am avut vreme s-o văd, căci un pumn greu mă izbi între ochi.

Auzeam apoi ca dintr-un somn adînc, glasul rău al lui Maldan :

— Cu bîta... Ca pe hoți...

M-am deșteptat, întins pe cojocul tatei, în mijlocul casei.

Mama îngenuncheată lîngă mine, spunea :

— Cînd adoarme... Îi tai gîtul cu toporul.

Era tîrziu după miezul nopții. Prin ușile deschise larg s-auzea foșnetul arborilor în întuneric.

Cîinele nostru intră gudurîndu-se și mă privi cu urechile ciulite.

— Tat-tu îi dus la crîșmă... îmi spunea mama. Cînd vine nu știu ce are să mai fie.

— Mamă, o rugam ; lasă-mă să mă duc în lume. Eu nu am ce căuta aici.

Ea plînse :

— El moare. Mîine-poimîine. Și rămîn singură.

— Am să strîng bani, mamă. Și am să te iau și pe tine, în lume.

— Nu ! răspunse ea, ferindu-și părul lung, despletit, din fața ochilor. Noi avem pămînt. Ar rămînea la străini. Ar rîde vecinii de casă.

Căzui într-un somn plin de visuri rele. Vedeam focul din iad, întinzîndu-se cu repeziciune năpraznică și cuprinzîndu-mă din toate părțile. Pe o movilă de scrum, numai eu cu mama.

— Să te apăr, Zenov... îmi spunea ea, ocrotindu-mă cu trupul ei mic, uscat. Ascunde-te după mine, Zenov...

Răcneam. Și cu cît răcneam mai tare, vuietul flăcărilor devenea mai puternic, acoperindu-mi glasul.

— Doamne, pentru ce ne arzi de vii ? întrebă mama spre înălțimile focului. Pentru ce, Doamne ?

— Eu sînt Domnul... se auzi deodată un glas.

Și flăcările se despicară ca două ziduri.

Sfinți albi, cu trîmbițe, pășeau rar pe-o cărare de aur, în două șiruri nesfîrșite.

Mama amuți și pentru a-și stăpîni bătăile inimii își apăsă amîndoi pumnii sub piept.

— Pentru ce ? întrebă înc-o dată mama.

Atunci deasupra sfinților se ivi un nour din care un glas mare vorbi :

— Eu sînt Domnul...

— E-adevărat, Doamne, că tu te-ai născut în iesle și te-au încălzit răsuflările vitelor ? întrebă mama.

— Drept este... răspunse glasul.

— Atunci pentru ce pedepsești așa vorba fiului meu ?

Drept răspuns, nourul căzu, ca o ploaie de zgură și Satan cu furca ridicată, își arătă colții albi, lungi, rînjind.

— Eu sînt stăpînul pămîntului, rîse el.

Iar șirurile de sfinți prefăcuți în stane de sare vînătă, căzură la pămînt.

— Al meu e sufletul lui... rîse iar Satan, apucîndu-mă de mînă.

— Nu... răcni mama.

— Ba da... răspunse Diavolul.

Și astfel cînd m-am deșteptat la lumina albăstrie a răsăritului, tata juca tropotind din ce în ce mai repede, pe cele cîteva cărți care-mi rătăciseră sufletul.

Cu pumnii mari strînși, cu părul pe ochi, dezbrăcat pînă la piele, gemea și suduia izbind cu călcîiele ciubotelor filele albe risipite în mijlocul casei.

— Zi-i... Toma, zi-i... se îndemna și uneori chiuia scoțînd un răcnet.

Vecinii zborșiți veneau la prag și se uitau o clipă cu mîinile cruciș, apoi plecau făcîndu-și cruce.

Unul, a spus :

— A înebunit Toma...

La vorba asta, tata se opri și-i răspunse :

— Am înebunit...

Apoi chiui iar și prinse să joace mai repede. Obosind se îndoi de la jumătate și continuă să izbească cu picioarele. Iar cînd căzu în genunchi cu fruntea pe laviță șopti :

— Vai de sufletul meu...

Mama veni repede și-i mîngîie capul :

— Ai băut prea mult. Culcă-te. Și uită.

Tata se ridică sleit de puteri și veni la patul meu :

— Te-am bătut prea crunt, Zenov. Poți să ierți ? Eu izbucnii în plîns. Îi apucai mîna și-i sărutai repede brațul păros, pînă la cot.

Zorile intrau în casă, galbene. Se furișau în căldarea cu apă, sclipeau în sticla de pe masă plină pe jumătate cu un rachiu verzui.

— Poți să ierți ? întreba tata apropiindu-și gura de obrazul meu.

Apoi :

— Mi-am lăsat zălog cușma și sumanul. Ca să pot bea. Să uit.

— Mă duc în lume, tată... i-am răspuns căzînd cu capul în pernă.

— Facă-se voia lui Dumnezeu... răspunse el și se trezi deodată din beție.

Ziua albă lumina ograda și pe la poartă treceau cosași cu coasele pe umeri sclipind în bătaia soarelui.

— Facă-se voia lui Dumnezeu... spuse mama, învelindu-și mai tare fața, cu basmaua neagră.

Apoi, amîndoi se priviră lung și ieșiră afară.

II

Tremuram de friguri. Mama a adus vrăjitoarele ca să-mi descînte. Astfel a venit Catrina Chiorului cea coltată și m-a pus să spun Psalmul într-o ulcică pe care a îngropat-o apoi la vreme de noapte tîrzie, la hotar.

A venit Axenia cea pîntecoasă și gușată care, gîfiind, mi s-a așezat la cap și mi-a spus :

— Diavolul din visul tău, îi gheara lumii. Are să te răpească și are să te ucidă.

— Vai de sufletul meu... se văita mama.

— Taci, Donya, taci, îi răspundea Axenia. Poate are să ajungă la măriri și are să umble pe ulițe de marmoră.

Numai tata, ascultînd din prag, cu capul în pămînt spunea :

— Dracu m-a îndemnat... să-l duc la tîrg... Au să-l mănînce străinii.

El era umblat. Era mîncat de străini, de mic copil. De aceea suspina așa.

— Am un descîntec, spunea Axenia ; un descîntec care să-l vindece de dorul lumii.

— Ba... răcni deodată tata. Leacul îi numai hîrletul. Să-i acoperi gura cu pămînt.

Și se întoarse scurt, ieșind repede.

— Se duce iar la crîșmă... suspină mama, încet și ochii ei albaștri, stinși, priviră pe fereastră afară.

Axenia se ridică greoi. Își făcu semnul crucii și ieși. Mama mă înveli pînă sub bărbie cu lăicerul aspru.

◆

Într-o noapte cu ploi mari am cerut tatei să-mi aducă struguri acri.

Pe la noi nu sînt struguri decît într-un singur loc, crescuți pe vițe agățate de cerdacul boierului Ivan Ivancu. Om al dracului, Ivancu își păzea strugurii cu pușca.

Eu ardeam în friguri și am cerut tatei struguri acri.

— Adă-mi, tătuță, struguri...

L-am rugat și el și-a suflecat picioarele pînă peste genunchi ; și-a făcut cruce și-a spus către mama :

— Dacă nu mai vin, să mă cauți în rîpi...

— Nu te duce... a răcnit mama.

— Trebuie să-mi spăl sufletul... rosti el din prag, uitîndu-se la mine.

L-am așteptat pînă la răsărit, cu lumina aprinsă. O vecină a strigat :

— Hei... Donya... Vino și-ți ia bărbatul...

Am priceput îndată că l-au omorît. Dar nu. Avînd în piept alicele boierului, tata s-a tîrît prin glod pînă la poartă. Și vecina ceea l-a găsit căznindu-se să ajungă clanța portiței. Sta lungit în șanț și se tot muncea cu mîna dreaptă, căci cu stînga își apăsa pieptul și tușea.

Mama l-a tîrît pînă în casă și l-a întins lîngă laiță.

— Ardă-l para focului păgîn de boier... bocea ea, căutînd să-i aprindă tatei o lumînare la cap.

— Nu... spuse deodată tata. Nu-mi trebuie.

— Bagă-mi mîna în sîn... gemu mai apoi către mama.

Strugurele se sfărîmase cu totul. Pe mînecă îi căzură doar cîteva boabe, năclăite de sînge.

— Ia-le... gemu el și se lungi deodată.

— Blestematule... spuse mama, fulgerîndu-mă cu ochii măriți și-mi aruncă în pat cele două boabe pline de sînge, iar eu le apucai între dinți. Le plimbam cu limba pe cerul gurii și mă cuprinse groaza la gîndul că le-aș putea scăpa pe gît.

III

Tata a zăcut mult. În lungul nopților îmi spunea :

— Jură pe Iisus Cristos că n-ai să mai pleci de acasă.

Eu am jurat, închipuindu-mi picioarele lui Iisus cu fluierele sfărîmate cu ciocanele.

— Niciodată n-am să mă mai duc...

În cer și-n cîmpie era toamnă. Pădurile băteau în roșu. Alături cu pămîntul se tîrau niște neguri ciudate care se strecurau în sat odată cu amurgul.

Mama era pămîntie la față și mă întreba îngrijorată :

— Nu-i așa, Zenov, că n-ai să mai pleci ?

— Nu. Niciodată...

Ea oftă și încerca să rîdă.

— Ai să fii fecior voinic. Te-am crescut cu grijă. Și ți-am stat la căpătîi cînd erai bolnav. Pe genunchi ai o alunică pe care ți-o sărutam cînd te scăldam. Ți-aduci aminte, Zenov ?

Ea îmi privi cu băgare de seamă amîndoi genunchii. Apoi luă lampa din cui și se plecă spre mine îngrijorată.

Mă privi buimacă :

— Zenov, unde ți-i alunica ?

Și puse lampa la loc.

Mă privi din nou, înstrăinată deodată.

Îmi amintii de vorba unei vecine care spunea că se făcuse odată un schimb, pe vremea vărsatului negru, de mult. Că Zenov al Donyei a murit și l-au îngropat în țintirimul vitelor, la un loc cu alți douăzeci de prunci. Iar Donya luase din greșeală alt prunc, lepădat de mai-că-sa.

Este și acum vorba în sat la noi, că sus pe deal, la țintirimul de vite, s-aud cum cer țiță pruncii morți atunci, în vremea ciumei.

— Tu nu ești al meu... îmi spuse mama.

Apoi schimba vorba.

— Atunci, s-au amestecat mulți copii. Într-o încăpere acoperită cu basmale negre, jandarii îngrămădeau copiii atinși. Alături, într-o altă încăpere, strîngeau pe cei bătrîni.

Țapeni în pielea goală, îi scoteau de mîini și de picioare și-i zvîrleau în gropi cu var.

Pe copii îi puneau în niște lădoaie, unul peste altul. Îi băteau în ținte și-i duceau.

— Tu nu sameni cu noi... continuă mama. Neam de neam, noi n-am colindat lumea. Am stat aici și am murit lîngă plug. Moș-tu a murit între brazde, într-o primăvară. L-am găsit așa întins, că parcă se culcase la amiază. Boii înjugați se întorseseră spre dînsul și-i rumegau liniștiți deasupra.

— Al cui ești tu ? mă întrebă mama, apucîndu-mă de umeri.

Mă privi adînc în ochi și-mi cercetă fața îndelung.

— Pui de cuc... continuă ea ; de ce vrei să zbori ?

După aceea apuca furca de tors și scociorî butucul din sobă, căci acolo în flăcări cînta, depărtat un glas.

— Este un vierme... spunea ea, cu fața înroșită de flăcări ; este în butuc un vierme care arde și geme.

Gîndi o vreme, stînd așa cu fața în flăcări. După aceea luă din nou lampa și-mi cercetă genunchii.

— Îs aproape oarbă Zenov... Caută tu, bine. Trebuie să ai o alunică pe genunchiul stîng.

N-o văzusem încă, dar alunica era acolo, rotundă, pe genunchi, unde știa mama.

— Uite-o... i-o arătai aproape strigînd.

Ea puse lampa la loc și-mi răspunse :

— Simțeam eu. Inima mamei nu se înșeală niciodată...

Și mi-am adus aminte în noaptea aceea de toate șovăirile ei.

Uneori se oprea din rîs și mă privea ca buimacă.

Și ani la rînd, tot aprindea tămîie în hîrburi pe dîmbul din țintirimul vitelor.

Tata sforăia de mult. Mama îmi spuse :

— Îi aproape vindecat. Împreună, veți merge la plug. Semănăm grîu. Nu-i așa, Zenov ?

Și cu mîna dreaptă făcea mișcări largi, aruncînd prin încăpere un grîu din închipuire.

— Semănăm secară și orz. Acum, tat-tu se duce la tîrg să vîndă grîul din vara asta. Cumpărăm o juncă roșie, țintată. Așa cum au oamenii cuprinși. Fata lui Culai, Minuța, îi frumoasă. Îi trupeșă și are putere. Duce singură sacul cu grăunțe la moară. Taie butuci, ca un băietan. O ții minte, Zenov ?

Minuța s-a iubit cu feciorii cei stătuți. Dar aceștia se prăpădiseră în război. Minuța bocea pe uliță și-i aștepta. Cînd treceau prin sat oameni străini, ea ieșea la poartă și-i întreba :

— Nu știți despre feciorii de la noi ?

Străinii răspundeau :

— Îi plin pămîntul de morți. Feciorii, ni i-au mîncat împărații...

În sat creșteau alți feciori. Mărunți. Aduși de spate. Niște fleacuri de oameni.

— Vei fi bun de însurat... continuă mama. Ca mîine ai șaisprezece ani. Îți rămîne casa asta bătrînească și ogorul unde a murit moș-tu. Facem nuntă mare. Chemăm tot satul.

Și prin lumina gălbuie, ea își închipuia încăperea luminată, cu mese lungi, pline cu pîine albă de grîu.

— Da, da, îi răspundeam.

Zăcutul meu se sfîrșise. Și într-o dimineață m-am îmbrăcat pe furiș. Am ieșit din ogradă încet, pierzîndu-mă în holda din cîmpia vînătă.

La gară, tata m-a ajuns călare.

— A... făcui eu, pierzîndu-mi cumpătul.

— Ți-am adus bani... îmi spuse el și se opri în fața mea.

Își luă pălăria neagră de pe cap, apoi și-o îndesă la loc. Scoase din sîn o legătură măruntă și numără încet cinci monede mari, vinete.

După ce le privi lung, șovăi, vrînd parcă să și le pună la loc în legătură. Scutură din cap și două lacrimi mari îi căzuseră peste banii din palmă.

— Na-ți-i... gemu el ; și Dumnezeu să te răsplătească.

— Dar mama ? întrebai.

— Ea s-a dus să bocească la țintirimul ciumei. Zenov a murit atunci.

Iași, oct. 1943

CÎMPIA

I

Strungarul bătea cîinii cu harapnicul. Dar se vede că javrele, pișcate, se-ntărîtau mai rău împotriva femeii care le întindea ca pradă bondița și basmaua. Mai ales dulăul acela vînăt se repezea spre obrazul ei.

Alecu repezi dîrjaua alături cu pămîntul. Cîinii, văzîndu-l alergară înaintea lui scheunînd, apoi se îndîrjiră mai tare și se întoarseră cu gîturile întinse spre muierea desbrobodită. Ciobanul azvîrli iar bîta, dar de data asta drept în mijlocul potăii, care trăgea de fusta femeii trîntită pe spate. Ea țipa și-și apăra fața cu mîinile.

— Dracu te-a adus pe aici ? o întrebă ciobanul după ce se depărtară cîinii mîrîind ; de unde ești muiere ?

Strungarul sta deoparte cu harapnicul într-o mînă, cu cealaltă pipăindu-și nările. Se uita la femeie și limba îi aluneca din gură pînă încremenea ca un colț de piatră albăstrie, între buzele crăpate de vînt.

Femeia se ridică deodată în picioare și pînă să-și dea seama ciobanul, îl plesni peste gură cu dosul mîinii. Apoi îl stupi între ochi.

— De ce nu-ți păzești javrele ?

Ciobanul ridică pumnul s-o plesnească drept în moalele capului, dar îi văzu țîțele prin deschizătura cămășii ; lăsă mîna în jos și o întinse iar s-o prindă de mijloc. Femeia asta stîrnea undeva într-însul un val mare de sînge. Ea îl ocoli, vrînd să-și vadă de drum. Dar ciobanul i se așeză în cale și ceva îl mîna să se apropie mai tare pe pieptul ei. Simțea degetele ca niște clește deschise, gata să apuce.

Lumina se făcea tot mai largă în cîmpie. Norul soarelui părea un munte de foc. În ocol oile prinseră a zbiera, toate deodată, ca atunci cînd turma se rupe în două. Femeia se îndepărta înbrobodindu-și basmaua. Pe pulpele picioarelor i se vedeau mușcăturile însîngerate. Uitîndu-se în urmă, spunea :

— Hoțule... Răpănosule...

Turma sărise peste gardul ocolului, sunînd din tălăngi. Ciobanul apucă spre stînă, iar femeia cu ochi mari, negri cobora malul rîului. Strungarul mîna oile la muls. Strigă : brrr, și le plesnea cu harapnicul peste picioare. Ciobanul le strîngea în palme pulpele fierbinți și se uita printre urechile lor drept înainte la malul după care coborîse femeia. Îl dureau încheieturile mîinilor ; bătea oile nărăvașe cu pumnul în pîntece și le suduia.

Dar pe cînd bodogănea, strîngînd cu putere țițele mici, albăstrii, auzi sub mal țipătul femeii. Cîinii o ajunseră pe cînd ea își spăla în rîu sîngele de pe picioare. Îl cuprinse ciuda împotriva ei, o ciudă scurtă care îi încreți fruntea și îi strîmba gura spre ureche. Dădu găleata la o parte, se uită peste umăr în ocolul unde cele cîteva oi băteau pămîntul așteptînd să le vie rîndul la muls. Strunjos, avea pe față un zîmbet tăcut, îndreptat spre lătrături.

Alecu îi strigă :

— Ai grijă de oi... și apucă repede spre mal cu mînecile suflecate. Cînd ajunse acolo, femeia era la jumătatea apei. Cîinii încercînd s-o urmărească, intrară în valuri, apoi se întoarseră la mal cu gîturile întinse, bătînd apa cu labele de dinainte. Pe malul celălalt, femeia așezată în nisip striga ceva și glasul ei, pe deasupra apei, părea un țipăt de pasăre. Apoi se sculă și intră în arinișie. El se uită după dînsa, urmărindu-i capul cu colțul basmalei lăsat pe spate, printre tufele mari. Și cu cît se depărta ea, undeva sub pieptul ciobanului se deschidea un gol. Strigă cîinii și-i asmuți spre lunca de peste apă. Cîinii șcheunau coborînd malul în fugă ; intrau în apă și ieșeau repede, scuturîndu-și spinările din care stropii săreau strălucind.

Dincolo, la capătul luncii, începeau păpușoiștile verzi și mai departe, pe deal, sub pădurile albastre se vedea satul.

Capul negru al femeii se mai văzu o vreme plutind pe deasupra păpușoiștilor.

Ciobanul, apucînd spre stînă, văzu cîinii strînși în cerc, pe locul unde atacaseră femeia. Se hîrjoneau, mîrîiau, rozînd bundița ei cu flori de lînă de toate culorile. El rîse strigîndu-i, iar cîinii, venind în fugă, i-au adus la picioare resturi din bundița de miel.

Tălăngile turmei abia se auzeau în fundul stuhatului. Stuhăria se clătina lin. Ciobanul, strîngînd cașul, gîndea : „de-ar mai trece vreodată pe-aici, muierea naibii".

II

Moștenise fluierul și bîta ciobănească de la tatăl lui care îi spunea :

— „Oile, băiete"...

L-a luat la stînă de pe la cinci ani. Copilul scărpina berbecuții între coarnele moi și-i învăța a împunge. A dormit cu cîinii pe aceleași paie, înveliți în același țol afumat. Cînd fătau cățelele tîrlei, el le lua cățeii în poala sumanului lung și-i ducea la malul apei, unde îi căuta în gură, pe rînd. Pe cei cu cerul gurii albastru îi punea deoparte, iar pe ceilalți, cu cerul gurii alb, îi arunca în apa adîncă de sub mal. Pe cei rămași îi punea iar în poala sumanului și-i ducea la trunchi. Lepăda sumanul și mîna lui mică ridica toporul greu, tăind cozile cățeilor fără ochi, să-i învețe cu durerea și să-i facă răi.

Lîngă trunchi rămîneau cîteva codițe mărunte pe care dulăii cei mari le apucau între dinți și le duceau pe sub dîmburi, unde le îngropau scormonind cu labele.

Veneau cîteodată, vijelii mari, cumpene întunecate care tăiau ziua în două. Vînturi puternice umflau coliba de stuh și o răsturnau. Copilul se chircea sub țolul rupt, în mijlocul turmei. Dîrdîia de frig și se lipea mai tare de trupurile calde ale oilor, care, în dosul unui păpuriș sărac, primeau ploaia în față. Alteori îl cuprindeau apele,

cînd adormea la turmă. El apuca de barbă un țap și se suia călare. Se ținea cu o mînă de coarnele țapului, iar cu cealaltă îl mîna să taie valurile. Copilul zbiera ca oile, și turma întreagă se lua după țapul negru, care înota spre malul stînei cu barba pe deasupra apei.

Tatăl lui umbla pe la tîrguri, să vîndă brînză și lînă. Ceilalți ciobani trimiteau copilul, noaptea pe negură, cu oile în porneală. Cînd îl cuprindea frica de întuneric, micul cioban s-apropia mai tare de berbecii cu coarne răsucite ca de niște ființe puternice care pot să-l apere. Ciobanii ceilalți îi puneau diferite porecle auzite prin basmele unde ciobanii erau amăgiți de moșnegi cu picioare de cal. Dormind lîngă ușa colibei, visa cîteodată patru pereți unși cu humă și o sobă caldă. Dar cînd se trezea în zbierete și lătrături, uita încăperea de vis. Unii îl porecleau „Aripa Satanei" sau „Duh Necurat". El era mic și slab și-l îneca uneori plînsul, sub pălăriuța clăpăugă.

Tatăl lui venea la stînă, clătinîndu-se printre ogoare. Avea mustăți gălbui, ochi verzi răi, care-ți aminteau bălțile cu șerpi și lintiță. Era vestit pe la tîrle pentru curajul cu care suduia în vreme de cumpănă, noaptea, cînd fulgerele și trăznetul zguduiau întunericul.

— Are să te trăznească bade... spuneau ciobanii cu fețele luminate ciudat de para focului.

Baciul Ion scrîșnea parcă ar fi sfărîmat sticle între măsele sau pietre. În rîsul celorlalți ciobani își scotea copilul din bîrlogul de după ușă. Acesta moțăia și adormind în picioare, cădea în genunchi lîngă foc: Baciul Ion îl lua de chică și-l zgîlțîia. Ciobanii îl opreau uneori :

— Lasă-l, bade, că-i păcat...

Baciul le-o tăia scurt :

— Aveți grijă de păcatele voastre...

Odată l-a pus călare pe spatele unui berbec căpiat, care zbierînd răgușit s-a pierdut în întuneric cu copil cu tot. Alecu a căzut într-o groapă, cu berbecul deasupra. Din noaptea aceea simțea cîteodată acolo unde bate cutiuța inimii niște gîdilături — și căzînd la pămînt, vedea învîrtindu-se în jurul lui o mulțime de lucruri galbene, într-o repezeală din ce în ce mai mare. Zbătea din pi-

cioare și mîinile lui căutau crispate un lucru tare de care să se apuce. Pocăit, baciul Ion, a încetat deodată cu bețiile. A fugărit ciobanii pe la vetrele lor, rămînînd în cîmpie singur cu copilul.

Într-o înserare a răsărit în dosul stînei o babă neagră încremenită în bățu-i, asemeni unei sălcii arse. A căutat copilul cu ochii, apoi a scos de sub subțioară un cocoș negru. Alecu mîna oile pe bahnă. Baciul l-a strigat, iar baba i-a tăiat cu foarfeca de tuns oile un smoc de păr din vîrful capului. După ce a făcut semnul crucii peste flăcările galbene, alese cîțiva cărbuni în care să ardă smocul de păr. Cenușa adunată în palmă, amestecată cu făină de porumb a dat-o cocoșului s-o ciugulească.

Baciul Ion sta în dosul stînii : pentru că farmecul nu se îndeplinea dacă era cineva de față. Baba șopotea descîntînd cocoșul, făcîndu-i cu latul mîinii semnul crucii pe creastă. Buzele ei, parcă absorbite pe gingii, spuneau :

„...ca norul, ca fulgerul, ca apa,
așa să treacă ;
nici șarpele, nici coropișnița, nici șopîrla...“

Printre blesteme, rostea numele copilului :

Ție, Alecu, ca norul, ca vîntul, ca apa,
așa să treacă“...

La urmă chemă baciul, bătînd cu bățul lung în ușa colibei.

— Cumetre, poți să te uiți și dumneata de-acum.

Iar către băiat, arătîndu-i cocoșul :

— Adă toporul și taie-i gîtul !

Alecu se uita în ochii baciului care-l îmbia cu capul în tăcere. Vrăjitoarea puse gîtul cocoșului pe trunchiu. Cu o mînă îi ținea capul, iar cu cealaltă o aripă.

Copilul ridică toporul și dintr-o lovitură capul cocoșului s-a despărțit de trup. Baba, făcînd un pas înapoi, aruncă pasărea în zbatere oarbă, pe colbul tîrlei. Și capul căzut pe o parte mai deschise o singură dată clonțul. Trupul sărea pe dinaintea cîinilor lăsînd dîre de sînge. Săltînd trupul fără cap sări peste para focului ; cîteva oi de la marginea turmei ciuliră urechile, apoi se speriară și cîinii prinseră a mîrîi. Un nor roșu trecea repede de la Apus spre Răsărit.

Între parii ocolului, cocoșul mai zbătu o singură dată din picioarele galbene. După aceea baba i-a scos inima și frigînd-o în jar, a dat-o copilului s-o mănînce.

Se înnopta pe cînd ea se îndepărta, neagră ca o salcie arsă. După aceea boala a mai trîntit copilul la pămînt numai de cîteva ori.

Vestea descîntecului s-a răspîndit în cîmpie, pe la stîni, pe la boari. Văcarii adunați pe la focuri, noaptea, povesteau înspăimîntătorul descîntec al cocoșului. Cîteodată, cînd întunericul îi înconjura ca patru ziduri negre, unii auzeau cum se sfarmă iarba uscată sub pași care s-apropiau. Ochii lor holbați vedeau mereu cum vine baba aceea neagră. Văcarii părăseau focurile și s-ascundeau în inima cîrdurilor.

Verile treceau una după alta și se înșirau în amintirea lui Alecu, ca niște mari năframe galbene. Iernile cu viscole repezi au zguduit de nenumărate ori coliba din cîmp în care baciul bătrîn, îmbrăcat în cojoace, așeza tăciunii, suprapunîndu-i în formă de cruce.

Alecu împletea vîrșe de nuiele și funii lungi. Cîrpea cojoacele, pînă adormea cu acul în mînă. Coliba unsă cu lut pe dinăuntru, trosnea din toți parii, cînd treceau pe deasupra ei vijeliile. Cîrdul închis bine în ocolul strîmt, acoperit cu stuh, se izbea noaptea pe pereții colibei și cîinii încovrigați la ușă dormeau în bîrlogul de paie, scoțînd prin somn un lătrat încet.

III

O dată cu ploile mari, baciul Ion alegea o sută de mioare și le mîna zi și noapte spre tîrg. Lipsea o săptămînă întreagă și băiatul îi pîndea întoarcerea, stînd întins pe pîntece, cu capul în mîini, cu ochii scufundați în zarea Apusului.

Odată i-a adus de la tîrg un cuțit cu două custuri cu o șpangă mică pentru slobozirea sîngelui cînd se îmbolnăvesc oile. Alecu s-a bucurat și s-a uitat la cuțit pînă i s-au împăienjenit ochii. Baciul, privindu-l uneori cum doarme sau cum alege berbecii dintre oi, zîm-

bea sub cușma stufoasă. Îl vedea cum se lățește în spate, cum crește voinic ca din apă.

Să fi avut paispreceze ani și mai bine în ziua cînd tatăl lui s-a întors din sat cu o femeie căreia i-a dat să mănînce urdă dulce și să bea zară din cupă. După aceea au intrat în trestiișul de după stînă unde femeia rîdea și trestiile se legănau la vîrf.

Alecu s-a dus pînă la locul acela, parcă l-ar fi împins cineva de umeri ; prin mintea lui trecu deodată vremea mîrlitului cînd berbecii întinzînd boturile pe sub pîntecele oilor, scot un geamăt adînc. Fugi de-acolo și cînd tatăl lui s-a întors la stînă cu căciula pe ochi, băietanului îi venea să se ia după urma femeii care se depărta repede. După aceea, de cîte ori vedea prin cîmpie fete grăbite cu coase pe umeri, chiuia după ele și le chema în colibă.

— Ursule... Sălbătăciune...

Și se depărtau.

Peste vreo trei veri, într-o duminică, veniră la stînă flăcăii văcarilor. Îmbrăcați în cămăși albe, cu cuțite la șold, se porneau la horă în satul de departe. S-au dus întins la moșneag și i-au spus :

— Lasă-l și pe Alecu, moșule...

Moșneagul își strigă flăcăul de după coliba unde turna în troacă lături pentru cîini.

— Du-te și tu, bre...

Alecu și-a potrivit la șold cuțitul cu două custuri, și-a îmbrăcat bundița de lînă vînătă și apucînd-o pe urma văcarilor, spuse :

— Cu bine, tată.

— Cu Dumnezeu, țîngăule ! i-a răspuns moșneagul.

Și uitîndu-se în urma lui, oftă după tinerețea îndepărtată. Fusese, la vremea lui, moșul Ion, un vestit muieratic. Și gîndindu-se la fetele pe care o să le strîngă în brațe feciorul lui, își încorda oasele. Văzînd pîlcul feciorilor clătinîndu-se în apa morților, scrîșni, rîzînd, iar cîinii mîrîiră toți deodată, uitîndu-i-se în gură.

Dar pentru el duminica aceea a fost tare tristă. Ca și cum s-ar fi trezit dintr-o încordare, se văzu slab, bătrîn. Parcă i-ar fi luat cineva din nevăzute părți ale tru-

pului, toate proptelele. Zidirea lui s-a clătinat pentru prima dată în duminica aceea cuprinsă de apa morților, în care vulturii, înotînd departe pîndeau șobolanii vărgați ieșiți la gurile gropilor.

IV

Cum o fi petrecut la horă? S-a întors, întunecat, după miezul nopții și s-a trîntit în bîrlogul luminat de para focului. Așa cum cade butucul. Baciul tușea privind cîinii și cele dintîi neguri ale Răsăritului. Oile, sunînd din tălăngi, porneau de lîngă ocol, strănutînd. Sculîndu-se să le aducă înapoi, baciul se plecă spre flăcău și-i văzu jumătatea de față luminată de para focului. Depărtîndu-se, vorbi în barbă: „a dat de catrință..."

Și-și mînă oile departe de stînă, ocolind boariile. Sub picioarele turmei plesnea iarba măruntă, ronțăită de sute de guri. Departe negurile păreau herghelii de cai albi.

La răsăritul soarelui, baciul Ion își scoase cușma și făcu semnul crucii.

— Mari-s minunile tale, Doamne...

Trebuia să ducă turma la muls. Și pășunea săgetată de raze i se păru fără hotar. Stîna cu ocolul ei negru, era depărtată ca într-o țară de basm. Luminile ochilor i se tulburară deodată, ca și cum ar fi văzut lumea printr-un zid de ploi. Își avîntă sumanul pe umeri și-și șterse ochii cu dosul palmei, apoi cu poala cămășii ciobănești, rece ca fierul. Baciul Ion cel bețiv plînse pentru întîia oară în viață.

Soarele, abia răsărit, scălda cîmpiile într-o minune mare și-n mijlocul minunii baciul își văzu flăcăul mînînd un cîrd de mioare albe...

Apoi totul i se risipi din fața ochilor. Mînă mai repede turma și sudui.

La tîrlă, Alecu căsca ridicînd pumnii. Baciul pregătind gălețile pentru muls, îl întrebă:

— Cum îi satul, bre?

Oile strănutau și băteau din picioare, la strungă.

— Ho... Ho... le oprea baciul — și cu pumnul strîns le bătea peste bot.

După mulsoare, moșneagul mohorît răsturnă cu piciorul găleata cu lapte. Sudui din rărunchi și se uita la fecior, cu ochii roșii.

— M-am hrănit... spuse el, cu capul în pămînt ; mai munceaască și alții. Apoi, scoțînd amnarul din curea :

— Mînînce-le cîinii oi !

Feciorul, întunecat, gîndi, în timp ce cu dîrjaua în mînă pornea pe urma oilor ; „De l-aș pocni o dată, drept în moalele capului"... Îi era ciudă pe moșneagul care hîrîia ca o moară stricată. Adusese flăcăul în inima lui, colo în sălbăticie, ceva frumos și trist ca un prapore, ca o icoană colorată cu noapte și soare. Vorbele moșului, hîrîiturile lui, se prefăceau în tîrîtoare vîscoase, urîte, urcîndu-se pe icoana aceea din inima lui.

Culcat într-o claie de snopi lîngă sora unui văcar, simțise în nări izul bălților. Tîrziu a părăsit snopii, pentru că l-a strigat fratele fetei. (Acesta îi păzise tot timpul ca să nu dea cineva peste dînșii).

Apoi cînd Alecu ajunse în dreptul lui, văcarul îi făcu semn cu ochiul spre claia de snopi :

— Ce zici ? Îi bine-al dracului ; parcă ai merge-n tonobil...

Dar nu întîmplarea asta a pus icoana aceea frumoasă în inima sălbatecă a ciobanului. Pe tăpșan văzuse fete frumoase și nu cu ochii încrucișați ca sora văcarului. Și nici una nu era adusă de spate, ca o colibă bătută de cine știe ce vîntoase...

Întrebă văcarul, pe cînd se-ntorceau la stînă :

— De ce m-ai dus la sora ta ?

Și stupi într-o parte. Icoana horei cu muieri albe, frumoase i se zugrăvea în inimă. „Una din acelea să fi fost"... gîndea el.

— De ce, bre ? întrebă încă odată, apucînd văcarul de poala cămășii.

Acesta se-ntoarse dintr-odată, apucîndu-și cuțitul de la șold.

— Ce, nu ți-a plăcut, dulăule ?

Alecu deschise amîndouă custurile cuțitului și acolo între păpușoiștile negre, văcarul și ciobanul se suduiră cumplit, juruindu-și moarte.

V

— Am să mă duc... i-a spus într-o noapte tatăl; mă așteaptă bărcuța la o apă neagră...

Și își asculta vîjîiturile vîntului, în ciolanele uscate. Apoi îi dădu de grijă :

— Să-mi păzești bine avutul...

A treia zi dimineața, pe cînd răsărea soarele, l-a găsit în dosul colibei, chircit. Între mîinile lui străvechi străluceau bani de aur, o moviliță bună, abia dezgropată de sub colibă. Moșneagul murise trăgînd cu amîndouă mîinile din groapă avuția lui strînsă într-o jumătate de veac de ciobănie. Sta încremenit în coate și-n genunchi, parcă ar fi băut însetat dintr-un izvor.

Alecu rămase prostit, apoi ca o umbră de pasăre îi trecu pe dinaintea ochilor. Strigă speriat : „tată"...

După ce l-a dus cu carul în satul de departe, cîmpia i s-a părut pustie și fără hotare. Și a luat cu dragă inimă pe băiatul acela de pripas care voia să se tocmească strungar.

Apoi, o dată cu toamna, veniră mînioși văcarii. Proptiți în ciomege, dinaintea colibei, rînjeau spre cioban :

— Ți-a trebuit muiere, hai? I-a crescut pîntecele; are să fete...

Și făceau ca broscoii : oac... oac...

Văcarul acela care îl dusese la soră-sa, făcea gură mare și-și tot arăta cuțitul :

— Dacă n-o iai de nevastă, te hăcuim... Auzi?

Era spre duminică — și dînd în grijă strungarului să păzească stîna, porni spre sat, înconjurat de văcari. Mergea cu capul în pămînt și-și zicea în gînd : „ciuma... arătarea..."

După miezul nopții, ajungînd în sat, s-au dus cu toții de-a dreptul la bordeiul muierii.

Fratele ei bătu în geam :

— Hei, scoală; ți l-am adus...

Sclipi opaițul. Se auzi zăvorul. Împingîndu-l de spate, văcarii îl îndemnau să intre.

— Hai, hai, nu-i așa de slută...

Alecu păși pragul — și prin întuneric mîinile lui bîjbîiră cămașa caldă a muierii. Văcarii, pe prispă, rîdeau pe-nfundate bînd rachiu.

Tăceau un timp și trăgeau cu urechea la cele două geamuri care plesniră deodată în țăndări, drept în capul lor ; în bordei ce auzeau dupăituri, suduituri, izbituri. Un văcar vru să se repeadă la ușă, dar îl opriră ceilalți.

— Lasă-i bre, să se-nțeleagă...

Odată cu soarele, văcarii goliră al treilea șip de rachiu — și apucară drumul izlazului depărtat.

Ciobanul sărise pe fereastra de după casă, ducîndu-se în lumea lui.

Satul spunea că sluta a umblat pe la mănăstiri, că a făcut vrăji. Femeile vorbeau despre o pielicică de șarpe pe care ea, în mare taină, ar fi adus-o la stîna feciorului, punînd-o în vatră. Fumul ieșit din pielea de șarpe, ar fi îmbătat mintea flăcăului ; altfel nimeni nu putea pricepe cum de s-a însurat mai tîrziu cu sluta văcarului.

Flăcăul chipeș, lat în spete, care se spunea că a moștenit de la baciul bătrîn o grămadă de aur și o turmă de oi, ar fi putut lua de nevastă fata cea mai frumoasă din sat.

Alecu pricepu și el cum stă socoteala și în primăvara aceea cînd se topeau ghețurile pe rîu, se uita la norii albi de deasupra satului depărtat și se afurisea că n-o s-o mai vadă pe slută.

— Să-mi sară ochii... se jura el ; să-mi mănînce gălbeaza toate oile...

Strungarul, sub căciula cît o căpiță, îl întreba :

— Pe cine afurisești, bade ?

— Muierea... răspunse ciobanul.

Apoi :

— Nu-i treaba ta ; ține-ți gura !

Primi numai veste că sluta a născut. Apele mari ținură cinci săptămîni. Revărsările erau ca o mare și-n mijlocul lor soarele părea un vultur de foc.

Văcarii, auzind și ei că a născut sluta, veneau la stînă suflecați pînă la genunchi, prin glodurile mari. Aduceau vorba despre întîmplare făcîndu-și unul altuia cu ochiul. Strungarul rîdea cu nasul în mintean.

Apoi o dată cu retragerea apelor, veni vestea că sluta bolește rău și că-l cheamă pe cioban să-i pună mîna la inimă. El gîndi : „De-ar muri mai repede..." Și de cîte ori îi venea în minte boala femeii încrucișate, chiuia.

Într-o zi veni fratele muierii, văcarul acela cu ochi de gînsac.

— Nu mai poți de bine... i-a spus acesta ; și sorămea se topește pe prispă...

— Nu-mi pasă ! i-a răspuns ciobanul ; dracul să vă ia...

— Nu-ți pasă ? Atunci să știi că n-ai să mai poți trăi în cîmp... O să-ți aprind coliba, să arzi.

— Apucă-te... i-a zis ciobanul și se hotărî să nu-și mai trimeată turma spre suhatul văcarilor, dar strungarul se-ntorcea mereu plîngînd. Pe rînd, oile lui se-ntorceau la stînă ologite.

Ciobanul s-a pus la pîndă.

În puterea nopții s-apropia de cîrdul văcarilor, prindea viței și-i lega cu coarnele de picioarele de dinainte. Aceștia, cu gîtul încordat, zbătîndu-se, se prăbușeau în gropi. Apoi cu dîrjaua lui mare se repezea la coarnele buhailor și le rupea dintr-o lovitură.

Într-o noapte, amîndoi dușmanii s-au întîlnit față-n față, mergînd pe furiș pe-o bahnă ; unul mergea să ologească oile, celălalt vitele. Au scos cuțitele și s-au rotit mult unul împrejurul celuilalt. S-au izbit umăr la umăr și s-au junghiat. Alecu mai trîntind un pumn în nasul văcarului izbit pe spate îl stupi.

— Mor... spunea văcarul, cu mîinile în lături.

— Nu te ia dracul... scrîșni Alecu, turnîndu-i în sîn o pălărie de apă.

VI

Acum trecuse prin cîmpie femeia aceea cu ochi ca ai Satanei și el pîndea din zori pînă-n noapte întinderea cîmpului verde, s-o vadă venind. Trecuseră multe zile și ea nu se mai întorcea.

Rătăcise de bună seamă drumul cînd s-a abătut prin pustietatea lui.

Poate era o femeie din toată lumea și drumul ei niciodată n-o să mai treacă prin cîmpia aceea.

Căuta locul unde au sfîșiat-o cîinii și-i părea rău că nu i-a asmuțit s-o mănînce de vie. Auzea lătrăturile și țipetele undeva în ființa lui ; crispa gura și încuraja cîinii, în gînd : „pe dînsa zmei"... Dar dintr-o dată apuca dîrjaua de-alături și cîinii care stăteau tăcuți la spatele lui, săreau speriați.

Cînd a venit, asfințea soarele. El a rîs privind-o cum cobora malul de dincolo. Cu o mînă și-a ridicat poala pînă la genunchi, iar cu degetul cel mare al piciorului stîng încerca apa cît îi de rece. Intră în val, spunînd :

— Bădiță, fugi că mi-i rușine..

El și-a suflecat repede ițarii și a intrat în rîu. Femeia s-a oprit la jumătatea vadului, dînd drumul poalei peste genunchi. Ciobanul a cuprins-o cu brațele lui puternice. A ridicat-o pe sus și a dus-o pe mal gîfîind.

— Te dau cîinilor... îi spunea la ureche.

Ea îi spunea multe lucruri trăgîndu-l de păr și el abia deslușea vorbele.

Aș vrea să rămîi aici... i-a spus într-un amurg, o săptămînă după ce ea s-a întors ; mi-e urît singur...

Și fără s-aștepte răspuns, sări cu capul în jos în adîncime.

Femeia, pe mal, îl vedea cum înoată în fundul verde, spre butucul negru ; acolo erau bogății de pești. Cît ai răsufla de multe ori, trupul ciobanului se vedea nemișcat pe fund, numai mîinile lui intrau și ieșeau din cuptoare. Apa scotea bulbuci deasupra. Ciobanul ieșea la mal cu cîte doi pești în gură, cu cîte alți doi în fiecare mînă. Îi azvîrlea pe mal strigînd : „prinde-i"... Ea îi prindea de prin iarbă și-i băga în traistă.

Pescuitul acesta se întîmpla în fiecare zi de la amurg pînă se înnopta de-a binelea. Mai ales, după ce se întuneca și pe cerul larg din fund sclipeau tremurînd stele, ciobanul se scufunda mai cu dragă inimă.

Femeii i se părea că bărbatul acesta sălbatec, slobozindu-se cu capul în jos, avea s-apuce cu mîinile stelele

mari din adînc. Strungarul pregătea jarul și ceaunul agățat pe cracă deasupra focului. Mîncau amîndoi, femeia și bărbatul, rîzînd, lîngă locul care le lumina dinții.

— Ești un om al dracului, bădiță... îi spunea ea, băgîndu-i mîna în sîn.

— Numai drăcoaicele trebuie să fie ca tine... îi răspundea ciobanul ; și uitîndu-i-se în ochii negri, o întreba :

— A cui ești ? Care ți-e satul ?

— Prostule... îi răspundea femeia, se cunoaște că ești sălbatec.

Și-i povestea despre satul de la răsăritul cîmpiei Vărateculș acela vestit în ibovnice. Acolo se furau fetele mai dihai decît în oricare alt sat. Ele se dădeau în dragoste cu flăcăii de peste apă, chipeși și cuțitari vestiți. Se-ntîmplau bătălii grozave mai la toate horele, între flăcăii din Vărateс și cei din satele de peste apă. Aceștia porneau la hora vărăticenilor în ciurde mari. Cu bundițele pe mîini și botforii bine unși, ajungeau la rîu. Acolo se făcea o mică tocmeală : cei mai tineri, țîngăii abia ieșiți la joc, își lepădau iței la vad, iar cei mai bătrîni, li se suiau pe umeri ; înșirați cîte unul, intrau în apă, țîngăii ducînd în spate pe ocrotitorul lor. Pe malul celălalt se odihneau ca un pătrar de ceas, în care timp își arătau unul altuia cuțitele cu piedică și pistoalele. Spuneau fel de fel de lucruri despre femeile vărăticene, iar rîsul lor se lovea de malul din față și se pierdea pe ape la vale. Țîngăii stau mai departe și vorbeau pe șoptite. Apoi porneau în ciurdă pe sub cerul aprins. Cînd ajungeau la marginea Vărateculuiș peste grădini venea pînă la ei larma jocului. Atunci se-nfierbîntau flăcăii de peste apă, și ocolind satul intrau în crîșma de la celălalt capăt. Goleau repede cîteva șipuri de rachiu, scrîșneau, suduiau crîșmarul și ieșeau cîte doi, chiuind. Hora toată se strîngea grămadă. Ei urcau tăpșanul privind încruntați în pămînt și ridicînd pumnii strigau la muzicanți să le zică și lor. Cuprinși pe după cap, patruzeci-cincizeci de flăcăi se-nvîrteau într-o roată nebună, stîrnind cu ciubotele iarba, colbul, pietrele. Apoi, cînd cîntecul devenea mai repede, se desprindeau unul de

altul ca la un semnal și alergau învîrtindu-se spre mijlocul tăpșanului. Chiotele îi înnebuneau mai tare, iar bătrînii care priveau deoparte, rămîneau cu gurile căscate, sau se trezeau bătînd măsura, cu picioarele lor obosite.

Cei care trebuiau bătuți, erau poftiți să intre în joc. Îi îndemnau fetele, babele : „Du-te, bre..."

Iar cînd se desfăcea roata aceea de trupuri, apăreau deasupra capetelor cuțitele, pistoalele, măciucile. Prinși la mijloc, vărăticenii răcneau, apărîndu-se. Curgea sînge. Pîrîiau gardurile pînă în inima satului. Încă mult timp după ce se opreau muzicanții, bătălia dura în chiote. Cei de pe apă, intrau ca-n pămînt. Ocolind drumurile, tăind de-a dreptul grădinile, intrau în bordeiele ibovnicelor. Alții fugeau prin cîmp, urmăriți de vărăticeni călări.

— Hei, lumea... spunea ciobanul, privind pe-nserat satele de pe dealurile de departe.

Și cîmpia i se părea urîtă, și se lipea mai tare de femeia aceea venită din lume și dintre oameni.

Ea fusese măritată cu un fecior de popă, dar acesta bănuind-o cu alții, a fugărit-o într-o zi peste garduri. Multă vreme a umblat ea pe la neamurile din alte sate.

— N-am nici o avuție, bădică, îi spunea ea ; numai atîta cît vezi pe mine. Sînt lipită pămîntului...

Ciobanul cădea pe gînduri. După aceea îi spunea :

— Rămîi că mi-i urît. Am eu destul.

O clipă îi răsărea dinaintea ochilor movilița de aur. Ar fi vrut să i-o arate. Șovăia.

Într-o zi, ea l-a întrebat :

— Am auzit că ai bani mulți...

— Am leliță, destui, spuse el, sculîndu-se ca să-i arate locul comorii. Dar se așeză iar la foc aducîndu-și aminte de vorbele tătîne-su : „Băiete, să-mi păzești avutul"...

Cîteodată femeia mergea singură la vad, să-și spele fusta și basmaua. Le întindea apoi sub mal la uscat. Strungarul se apropia încet și se uita la dînsa cum își clătește părul lung negru.

VII

Într-o zi a trecut pe la stînă, călare în galop strașnic fratele slutei. Văzînd la tîrlă o femeie, a crezut că a venit soră-sa să-și vadă bărbatul. A oprit calul și s-a uitat lung, gata s-o strige. Dar își dete repede seama cum stă socoteala și izbi calul în pîntece ; „și-a adus muiere, dulăul ; îi arăt eu lui..."

O dată cu seara, tăie apa călare și în două galopuri, bătînd calul cu funia, ajunse în sat. Sări pîrleazul și-și apucă sora de piept :

— Vită... Bărbatul tău are altă muiere...

O sfătui, scurt :

— Să te duci la stînă numaidecît. Ia și plodul cu tine...

— Are să mă omoare... se cutremură femeia.

— Sluto, ia un cuțit sub brîu...

Și sărind pe cal, văcarul apucă în galop printre bordeiele întunecate. Pe drumul strîmt, păpușoaiele i se retrăgeau repede din cale. Cineva, poate vîntul, vîjîindu-i pe la urechi, spunea : „moarte de om"...

Și el striga peste țarini : „moarte de om"...

...S-ar fi zis că o mînă dușmană a pus acolo pe marginea luncii butucul acela, parcă anume ca să se împiedice calul și să cadă cu capul sub dînsul în groapa adîncă. Dobitocul a nechezat, a răsuflat o singură dată și nu s-a mai mișcat. Iar văcarul cu picioarele scrîntite, s-a tîrît pînă la marginea apei gemînd : „ajutor"...

Dar în pustietatea de dincolo nu sclipea nici o zare de foc. Era în ceasul de noapte cînd se odihnesc adînc ciobanii și turmele. Numai cîinii de la stîna dușmanului veniră în fugă pe malul celălalt și au prins să urle.

În colibă, pe grămada de piei, femeia din Văratec sta cu ochii deschiși în întuneric. Zgîlțîi ciobanul de lîngă dînsa :

— Bădiță, scoală... Urlă cîinii...

— Nu te teme... i-a răspuns ciobanul, pipăind-o prin somn.

La ușa colibei ciocănea strungarul :

— Bădiță, scoală...

Ciobanului i-a pierit deodată somnul.

A luat dîrjaua și s-a pierdut spre urletul cîinilor. La jumătate de drum s-a întors, și a aprins fînarul. Vărăticeanca se uita afară prin ușa lăsată deschisă și cu cît se-ndepărta sclipetul fînarului, spaima o cuprindea mai tare.

— Păcat, leliță... i-a spus strungarul, intrînd în colibă ; cineva paște norocul lui bădița Alecu.

Pe mal, în sus, s-auzi chiotul spintecînd noaptea : Huhu-huuu...

Ciobanul și-a lepădat cămașa și ițarii, intrînd în rîu cu fînarul ridicat deasupra capului. Cîinii înotau în urma lui. Mai apoi sta în mijlocul șuvoiului cu fînarul întins drept înainte și întreba :

— Care-i acolo, hei ?...

Geamătul se auzea tot mai încet. Cîinii ajunși între cioate, hîrîiau a fiară sălbatecă.

— Ajută-mă... s-auzi glasul printre mîrîituri.

Zărind trupul văcarului, Alecu scrîșni, luminîndu-l cu fînarul :

— Aș putea să te zvîrl de pe mal... dar te las dracului să trăiești...

— Trece-mă apa, se ruga văcarul.

— Fii bucuros că nu-ți leg o piatră de gît... i-a răspuns Alecu, trecînd înapoi vadul cu ape mai negre decît noaptea.

Cîinii înotau la spatele lui, gîfîind ; raza fînarului, clătinarea apei, se răspîndea în nuielușe de aur.

— Cine-i acolo ? îl întrebară vărăticeanca și strungarul.

— Nimic ! le-a răspuns ; a țipat o pasăre de apă...

Tremurînd de frig în bîrlog, sta cu capul în mîini. La Răsărit se înălbeau depărtările.

VIII

— Am o sărăcie pe cap... spunea el femeii din Vărateс, mulgînd oile ; s-a ținut de mine frate-său și m-a culcat cu dînsa... Pe atunci eram prost. Și-i hîdă și încrucișată...

După aceea vărăticeanca s-a prefăcut că se pregătește de ducă. Așa numai ca să încerce inima bărbatului. Puțin îi păsa ei de încrucișata de peste apă. Înmodîndu-și basmaua sub bărbie, îl întrebă :

— De ce nu mi-ai spus că ai muiere ?

— Să nu te duci... i-a răspuns el ; că fac moarte de om.

— Intră în colibă. Nu te uita. Am să-ți arăt avuția...

Îngenunchie în dosul stînei și dădu la o parte snopul de stuh. Săpă cu mîinile pînă găsi oala de schijă. Peste puțin intră în colibă cu o cușmă de bani.

— Mai sînt cîteva cușme pline cu vîrf... i-a spus.

— Îngroapă-i la loc, repede ! Să nu te simtă strungarul...

Și ochii ei scăpărară ca și banii aceia în lumina soarelui. Galbenii erau reci ca de gheață, iar el, în glumă, ca s-o sperie, îi băgă în sînul fierbinte cîțiva.

— Vai, bădiță... se apăra ea ; îs reci ai dracului...

Iar în gînd, spunea : „cu cît mi-ai pus în sîn ai cumpăra o turmă ; cu cît ai în cușmă, ai cumpăra toată cîmpia asta...“

Ciobanul rîdea fericit că femeia dragă inimii lui nu-l mai părăsește. Și văzînd că ei îi place jocul cu banii, îi turnă în sîn jumătate din cușmă.

— Na-ți-i... Na-ți-i...

— Îs reci bădiță... spunea ea ; iar cu mîna își răspîndea bănetul prin sîn, la spate.

El și-a adus deodată aminte de cuvintele moșneagului : „păzește-i“... Și văzînd în gînd chipul baciului, a spus tare : „nu-mi pasă“...

Departe spre miezul nopții, cîrdurile albe ale văcarilor păreau nori vineți coborîți pe pămînt.

A treia zi, spre asfințit, strungarul care păștea turma pe malul apei, a venit la colibă în fugă, strigînd :

— Bade... bade...

Apoi încet la urechea ciobanului :

— Este o femeie în luncă, dincolo. Umblă în sus și-n jos pe mal. Caută vadul să-l treacă...

Alecu văzu îndată pe malul vărăticean o femeie venind drept spre stînă, repede, cu un copil în brațe. Mergea

adusă de spate, gata parcă să cadă în nas. El, din ușa colibei, o privea cum vine, și lîngă inimă i-a coborît deodată un frig. La spatele lui vărăticeanca i se uita peste umăr.

— Sluta... zîse el și i se uscă gura.

Ea a început vorba de departe :

— Dacă nu vii tu la noi, vin eu la voi...

Baciul spunea : „de ce nu-s cîinii aici..."

Vărăticeanca se așezase la loc, cîrpind liniștită cămașa ibovnicului. În ușa colibei, răsuflînd de parcă s-ar fi oprit dintr-o fugă mare, sluta întrebă, uitîndu-se cruciș la femeia din Văratec :

— Cine-i asta ?

Apoi punînd copilul după ceaunul de urdă, se întoarse către Alecu :

— Ia-ți plodul...

Din ochii ei încrucișați, începură să curgă lacrimi mari : „cît era de voinic bărbatul ei"... Simți că l-a prăpădit pentru totdeauna și îi venea să plîngă ca la îngropăciune. Dar își înecă în gît tot prăpădul din inimă, pentru că femeia cealaltă rîdea cosînd un nasture. S-a repezit la ea și i-a smuls cămașa din mînă :

— Cățea din toată lumea... Asta-i cămașa bărbatului meu...

Și zvîrli cămașa în colțul colibei, drept în obrazul vărăticencei. Apoi s-a repezit și-a apucat-o de păr cu amîndouă mîinile. Clănțănea din dinți, vrînd să-i muște fața albă, mai cu seamă nasul, așa cum a sfătuit-o o vecină. S-o slutească rău, ca după aceea nici dracul să nu se mai uite la dînsa...

Vărăticeanca a sărit în picioare și amîndouă s-au încleștat, una cu mîna în părul celeilalte. Strîmbau gurile, ochii și se repezeau să se muște de țîțe, de nas. Se izbeau cu genunchii și scoteau gemete.

Niciodată ciobanul n-ar fi crezut că femeia aceea adusă de spate, e așa de tare. El se repezi între ele și le despărți. Amîndouă aveau în mîini smocuri de păr și se stupeau peste umărul lui :

— Haită... haită !

— Marș afară... scrîșni ciobanul, repezind femeia de peste apă.

Ea se făcu deodată mai galbenă și sta la ușă, holbată. Vroia să spună ceva plin de spaimă ; dar plînsul o cutremură deodată și începu să alerge spre casă cu basmaua în mînă.

Apoi, mergînd încet, mai adusă pe spate, bocea în gura mare : „norocul meu... ! săracul...“

Vărăticeanca, spunea, îmbrobodindu-se :

— Prostule... Cine te-a adus la dînsa ? Cine ?...

Dar ciobanul nu înțelegea. Îi vîjîiau urechile și o luă la fugă pe urma femeii care bocea pe malul apei.

— Hei... Du-i și plodul... plodul... striga vărăticeanca.

Dar ciobanul nu auzea ; ajuns la spatele încrucișatei, spunea cutremurat de părere de rău :

— Du-te... Trăiește cu altul. Hai... hai.

Se lăsa întunericul. Femeia se opri din bocet și-n întunecimea feței i s-a deslușit, o clipă, un zîmbet.

Cu capul în pămînt, pășea înaintea bărbatului coborînd malul. Intrară în apă, ea fără să-și ridice poala fustei, el fără să-și suflece ițarii.

O rîndunică, trecînd ca o săgeată în lungul malului, parcă țipa : „te-neci... te-neci“...

Ea își aminti deodată de copilul uitat la stînă și se opri, deasupra șuvoiului, care o apucă de fustă. Căzu pe o parte și se scufundă, bătînd din picioare bolborosind. Ciobanul sta neclintit în apă, pînă la brîu. În lungul malului, săgeta rîndunica, parcă țipînd : „las-o... las-o...“

Femeia mai bolborosi o dată deasupra. El se lăsă cu șuvoiul la vale și prea tîrziu s-a scufundat acolo unde ieșeau mai mulți bulbuci. Căută adîncul cît ai răsufla de mai multe ori, dar trupul înecatei îl repezise apa la vale.

La stînă zbierau oile ca atunci cînd cineva fugărește turma în toate părțile. Și nimeni nu aprinsese focul la tîrlă. Intră în colibă, hotărît să spună femeii din Văratec : „dacă nu rămîi, te omor“...

Strungarul, de după colibă, strigă arătînd cu mîinile :

— Am văzut-o, fugind, colo pe sub stuhărie...

— Cine ? întrebă ciobanul, ca pălit cu ciomagul.

— Femeia din Văratec...

El strigă cîinii și se pierdu în întuneric. Pînă tîrziu au lătrat dulăii, departe în cîmpie, spre Răsărit.

A doua zi dimineața, ciobanul sta cu capul în mîini după colibă, pe locul unde fusese îngropată oala cu aur. Femeia din Văratec fugind, îi furase bănetul.

La picioarele ciobanului, copilul slutei, se tîra prin țernă. Mîinile lui mici încercau să apuce unicul galben ce mai rămăsese, căzut din oală.

...Și viața porni iar în cîmpie, ca o apă nevăzută, fără sfîrșit.

De trei ori pe zi, ciobanul prindea o oaie lăptoasă și trîntind-o la pămînt punea copilul să sugă. Oaia flutura coada, întorcînd botul spre copil, așa cum fac toate oile, cînd le sug mieii primăvara.

Ciobanul a rîs iar și a chiuit, ridicînd copilul în mîini, deasupra capului, arătîndu-l cîmpiei și soarelui.

August 1939 (Casa din vale)

SATAN

I

Păsările nu zburau decît în revărsatul zorilor și la coborîrea nopții, atunci cînd din stufișuri și bahne se furișau vînturi slabe abia clătinînd paiul grîului.

Oamenii ieșeau la cîmp o dată cu seara, și vorbeau încet unul cu altul, ca și cum ar fi săvîrșit cine știe ce lucru oprit, secerau și coseau la lumina stelelor.

Cînd la răsărit se arăta o poleială albă, secerătorii porneau grăbiți înapoi spre satele îndepărtate. Intrau în case parcă pe furiș, pîndind după aceea culorile de foc ale văzduhului.

Călduri așa de mari nu se mai pomeniseră.

Se zvonea despre un sat care se muta de la Miezul Nopții și trebuia să treacă pe la noi, către moșia cea verde din ținutul Rotundei. Înaintea satului în mers veneau fel și chip de legende care spuneau că oamenii aceia aduc cu dînșii boli blestemate și foamete.

Pîndari cu puști, cu furci, stînd la porțile satelor, aveau poruncă să-i îndrepte pe drumuri lăturalnice. Moșnegi pletoși, pîndeau larga șosea împărătească și tot privind pe sub sulițările soarelui, ochii lor vedeau chipuri schimonosite, gîturi și mîini lungi, zbătîndu-se pînă-n cer în apa amăgitoare a morților. Și astfel, pîndarii își arătau unii altora, cerul Apusului, descriind arătările.

Ivirea satului aceluia întîrzia însă. Într-o zi, vornicul află de undeva că blestemații apucaseră în alte părți; chemă străjile și toți și-au făcut cruci ușurați; numai în închipuirea copiilor s-a făcut deodată pustiu. Pîndisem

vreme de săptămîni în șir și visam noaptea adormind pe sub clăile proaspete, la lumina stelelor, satul în mers. Numai Dumnezeu și mama știu cît am fost de mîhnit în ziua cînd s-a auzit vestea că satul pribeag nu mai vine.

Rămîneam la capătul ogorului culcat pe broboada mamei, care secera singură și abia deslușeam departe în pîcle. Uneori mi se părea că aud cum vin mulțimi de căruțe și cară, cum nechează mulțimi de cai în fugă. Apucam broboada și apropiindu-mă de mama, îi spuneam :

— I-am auzit cum vin...

Ea se îndrepta deodată. Își punea secera pe umăr și după ce se uita la Răsărit, mă lua de mînă și porneam spre sat, prin foșnetele abia simțite ale cîmpului.

La o vreme, pîndeam în fiecare zi lungul șoselei, stînd întins pe pîntece, cu capul în mîini. Mama a căzut într-o supărare grea și tăcea mereu. Ochii ei peste măsură de blînzi nu mai priveau rîzători, larg, ci pleoapele i se închideau zi de zi, pînă ce privirile i s-au ascuțit ca niște tăișuri.

Cînd ieșeam pe poartă și apucam spre cîmp, nu mă mai întreba unde mă duc. Numai o dată, întorcînd capul din mers, am zărit-o cum mă urmărea, furișîndu-se pe sub garduri, cu broboada pe gură.

Și într-o zi, cum ațipisem la poarta satului, m-a trezit un sforăit scurt. Lîngă mine se oprise un cal cu urechile clăpăuge, adormit cu botul în colb. Călărețul, cu capul căzut în piept, avea în ciubotă o furcă, în coarnele căreia era înfiptă o basma neagră, plecată spre pămînt. Pieptul gol îi era acoperit de păr roșietic care se urca pe gît, pe față, pe cap.

Fugind spre casă, strigam :

— Vine satul blestemat...

Chipuri speriate se arătară îndată din umbre. Oamenii chemară vornicul, își pregătiră topoarele, furcile, cînd deodată au dat năvală pe ulițe niște copii în pielea goală, cu păr lung, gălbui, încîlcit, căzîndu-le în floace pe gîturi, pe ochi. Veneau în fugă, țipînd. Se urcau pe porți, pe pîrleazuri, alergau mai departe, în lungul drumului, pe sub garduri, prin șanțuri. Și-n timp ce gospodinele

bocind, îi fugăreau cu bețe, cu pietre, ei răcneau mai tare. Săreau peste garduri în ogrăzi și pîndeau scurt, lipindu-și fața de ferestrele întunecate. Apucau ciolane uscate de dinaintea cîinilor, smucindu-și-le unii altora, zgîriindu-se, tăvălindu-se.

Satul s-a umplut de spaimă. Femeile își ascundeau pruncii și pîndeau cu parii la porți. Iar copiii aceia fugeau mai departe țipînd, împrăștiindu-se pe toate ulițele.

Parcă-i văd și-acum : cu gurile căscate, cu limbile scoase, ca o haită de lupi. Unii erau mici de tot, un fel de arătări, cu picioare scurte, cu pleoape însîngerate. Cînd îi întîmpina în mijlocul drumului cîte-un bărbat cu părul ridicat, ei începeau a scînci toți deodată. Se fereau în șanț și se ghemuiau acolo, tîrîndu-se cu băgare de seamă prin dreptul omului care lăsa parul jos, cutremurat de milă și spaimă. Și alergau mai departe. Se-ngrămădeau la fîntîni, uitîndu-se mirați în fundurile unde li se arătau îngrămădite unele lîngă altele, capetele zborșite. Scoteau strigăte mărunte și adîncul fîntînilor le răspundea lin, larg. Intrau prin case, dezveleau mesele, cotrobăiau prin dulapuri, căutînd mîncare. Zmuceau pîinea, mămăliga, din mîinile copiilor noștri, își înfundau brațele în oalele în clocot, apucîndu-le, opărîndu-le, răcnind. Sfărîmau între dinți bucăți de sare vînătă, apucată de sub hornuri, ronțăiau păpușoi cu grăunțe late, găsiți în podul caselor.

Unii gospodari de la noi sînt răi, mai cu seamă chiaburii. Îmi aduc aminte ce s-a petrecut atunci la Costan Talpizoi, chiaburul satului. El a lăsat anume portița deschisă și sta la pîndă. Ochii îi sticleau după ușa grajdului. Argații stăteau în dosul șandramalei, gata să dea drumul la cîini. Dulăii lui mari, flocoși, erau cei mai afurisiți din tot satul.

Și portița s-a deschis mai tare, lăsînd să intre un fel de arătare, un băiat mic cît genunchiul, cu un picior uscat pe care și-l tîra cu greutate. O mînă îi era la fel de uscată, mai scurtă decît cealaltă atîrnînd din umăr ca o fleandură. Numai ochii îi jucau strașnic de repede, iscodind ograda îngustă, așternută cu umbrele șurilor

și coșarelor. O singură pată de soare se vedea în ograda lui Talpizoi, drept la mijloc. O pată gălbuie, slabă. Altfel, totdeauna era acolo un fel de întuneric, ca-ntr-o așezare a Diavolului.

Plodul acela a intrat încet, cu băgare de seamă, și oprindu-se drept pe pata gălbuie, se uita în sus la crestele șurilor înalte, mirat că nu mai simte în creștet săgeata de flacără a soarelui. Deodată și-a mișcat capul mai tare, și fața hîdă începu să-i rîdă. Văzuse ceva sub căpriorii vechi și nu-și mai putea lua ochii de la lucrul acela, pînă ce s-a auzit mîrîitul gros al dulăilor.

— Pe dînsul... Șmei... răcni Talpizoi, ivindu-se cu harapnicul ridicat.

Zăvozii au prins a hămăi întîi unii la alții, după care s-au repezit toți deodată, cu bale la gură, asupra copilului, în timp ce argații se făceau nevăzuți. Chiaburul s-a repezit cu harapnicul și lovea plesnind, suduind. Cîinii se sfîșiau în jurul copilului ghemuit de frică. Dar cine știe ce s-a petrecut atunci în inima lui Talpizoi, căci în loc să lovească în arătarea aceea, s-a pomenit bătîndu-și cîinii, lovindu-i cu strășnicie cu picioarele, izbindu-i cu pari apucați în grabă, iar ei îndreptau asupra lui ochi roșii, turbați, boturi pline de bale.

— Înapoi... Înapoi... răcnea chiaburul, iar dulăii se repezeau asupra lui, să-l sfîșie.

Vecini cu pari abia l-au scos dintre cîini. Și întîmplarea căpătă îndată mii de fețe, care de care mai ciudate...

Unii ar fi văzut printre șuri un fel de fecior cu strai luminat, apucînd copilul și asmuțind zăvozii asupra chiaburului. Alții ar fi văzut o femeie înaltă îmbrăcată în negru, strigînd la poarta lui Talpizoi tocmai cînd acesta asmuțea cîinii. Iar argații ar fi zărit prin porumb un fel de dihanie cu mîini lungi pînă la oul piciorului, cu ochi peste măsură de mari, tîrînd copilul înapoi spre cărările străine.

Era spre seară și țipetele nu mai conteneau. Din satul acela în mers veniseră oameni înalți, pe jumătate goi, cu bîte în mîini, cu pălării clăpăuge. Se opreau la

răscruci și se uitau în lungul drumurilor. Se despărțeau în cete de cîte doi-trei și-n inima caselor s-auzeau țipetele copiilor prinși. Îi băteau cu măciuci scurte, lovindu-i mai ales peste umeri, mînîndu-i cîrd înapoi spre casă.

Străinii îl căutau mai cu seamă pe unul numit Satan. Se opreau la porți și întrebau :

— Nu l-ați văzut pe unul urît, cu mîini lungi ? Îi spun Satan.

Și mai apoi, cu un fel de spaimă.

— Păziți-vă... Sugrumă copii...

Atunci au pornit oamenii noștri cu puști și cu pari prin grădini în căutarea lui Satan. Răscoleau pe sub șuri, prin buruiene. Unii dăduseră drumul cîinilor și-i asmuțeau chiuind, sărind peste garduri.

Se uitau chiorîș la oamenii străini, întrebîndu-i :

— De ce nu-l păziți ?

— Nu-l păzim ? Numai Dumnezeu știe...

Și spuneau cum copilul acela e ținut închis într-o cușcă asemeni unei sălbăticiuni. Atunci scăpase din greșeala unui copil. Căci are niște ochi mari, de diavol, cu care atrage copiii la dînsul, spunîndu-le :

— Dați-mi drumul. Am să vă aduc hulubi cum n-ați mai văzut...

Și copiii îi deschideau cușca. El se furișa afară din tabără în puterea nopții și intra prin sate, întorcîndu-se la răsăritul soarelui cu sînul plin de hulubi.

După fiecare fugă, Satan căpăta bătăi crîncene. Se adunau bătrînii satului, mai cu seamă noaptea, la focurile de popas și-l întindeau la pămînt, bătîndu-l cu funiile, în fața celorlalți copii strînși cap la cap, între focuri.

— Ai să mai fugi ? îl întrebau înainte de a-l bate. El gemea smucindu-și brațele lungi :

— Am să mai fug...

— Ai să mai fugi și acum ? îl întrebau după ce-l lăsau aproape mort.

— Totdeauna am să fug... scîncea Satan.

Și după fiecare bătaie, copiii țineau mai tare cu dînsul deschizîndu-i mereu cușca să fugă împreună prin sate, după hulubi și mîncare.

Se spunea să are o boală necurată și cînd îl apucă boala aceea ia copiii de gît și-i înăbușă.

Oamenii din sat de la noi se hotărîseră să-l prindă și să-l ucidă.

Ca pe un cîine turbat... scrîșneau ei.

Străinii clătinau din cap :

— Numai să-l puteți prinde...

II

Cînepa din grădină începu să se cutremure, deschizîndu-se ca o cărare drept spre hulubăria pusă sus în stîlp, la colțul casei.

Îmi venea să răcnesc la oamenii care tocmai treceau :

— Satan... Satan...

Mi-a pierit glasul și m-am furișat în umbra șurii, pîndindu-l. El și-a scos întîi capul la marginea cînepii, uitîndu-se drept în sus la cușcă. După aceea a întins două brațe peste măsură de lungi, sprijinindu-și coatele în pămînt pentru a-și tîrî trupul mărunt, uscat, îmbrăcat într-o cămașă vînătă, încins cu un capăt de funie.

N-am să uit niciodată cum îi ardeau ochii mari, luminoși, pîndind ograda noastră, și mai cu seamă pîndind viața de sus a hulubilor. Din două salturi, Satan era la cușcă, și se uita cu gura strînsă, cu ochii înăspriți deodată la puii golășei și trupul îi atîrna ușor ca o fleandură. Tălpile picioarelor i se vedeau mari, negre, crăpate.

Deodată, speriat de glasurile mînioase care se apropiau, Satan a întors capul și m-a văzut. M-a privit lung, numai cu o jumătate de față. Coborî repede, și înainte de a se hotărî încotro să fugă, se uită la mine, stînd chircit, sprijinit în mîini. Și după ce se mai uită o dată în sus la hulubi, sări în cînepă.

— Satan... Satan... răcneau oamenii : Măi... nu l-ai văzut pe Satan ?

— Nu l-am văzut... Nu... răspundeam eu.

Deschizîndu-și cărări late prin cînepă, ei suduiau, alergînd spre lunca din fundul grădinii, strigînd :

— Satan... Satan...

Eu am răsuflat ușurat : Satan scăpase...

Dar unul dintre ei, un vecin, îi chemă înapoi :

— Veniți... Se văd urme...

Și cu toții veneau prin cînepă, drept spre Satan.

Scoțînd un fel de mîrîit, acesta se tîrî pînă lîngă mine și sări în pivnița de sub șură.

— Nu l-ai văzut, măi ? răcneau la mine vecinii. Aici trebuie să fie...

— Nu... Nu... am răspuns, închizînd încet oblonul și așezîndu-mă deasupra.

Oamenii m-au privit lung și s-au depărtat suduind Unii răcneau :

— Trebuie prins și ucis... Dacă ne sugrumă plozii ?

Și-n timp ce tremuram ca varga, căci Satan ciocănea în oblon dedesubtul meu, cineva mi-a pus mîna pe cap :

— Mi-ai făcut un mare bine... rosti un glas stins... Sînt mama băiatului.

Era o femeie frumoasă, tînără, cu părul despletit căzut pe umeri.

În timp ce mă privea, din ochii mari, albaștri, îi alunecau lacrimi bogate, drept la picioarele mele.

— Mi-ai făcut un bine... spunea ea, încă o dată.

Apoi, cu un zîmbet abia înflorit :

— Așa-i că nu ți-a luat hulubii ?

La Asfințit, cerul ardea, roșu. Casa noastră își pierduse umbra, căci soarele apusese de mult. Din pădurile de pe creste coborau cu grabă semnele nopții.

Femeia aceea, cu copilul de mînă, se furișa printre umbrele serii înapoi spre carăle în mers.

Cînd i-am spus mamei întîmplarea cu Satan, ea m-a privit holbată și a scăpat lingura din mînă. Iar ochii lui îi vedeam pretutindeni : în lumina lămpii, în apa din cofă, în străfundul mohorît al ferestilor.

— Putea să te ucidă... îmi spunea mama. Bine că s-au dus blestemații...

Și-mi făcu semnul crucii, cu latul palmei, deasupra capului. Mai apoi, stînd afară pe prag, am întrebat-o :

— Trebuia să-l las să-l ucidă ? Și el are mamă...

Ea tăcu îndelung, strîngîndu-mă mai tare lîngă dînsa.

III

După coborîrea nopții, mama a ieșit din ogradă, spunîndu-mi :

— Trebuie să rămîi acasă. Mă întorc pe la cîntatul cocoșilor...

Și punîndu-și secera pe umăr, porni repede spre poarta țarinei.

Îndată după aceea m-am urcat în vîrful mărului domnesc, căci auzisem că departe în lunci se zăresc focurile năpăstuiților. Închipuirea îmi alerga peste țarini drept spre flăcările ascuțite abia zărindu-se în fundul întunecimilor.

Pomii grădinii n-aveau nici o clintire. Numai deasupra lor abia se simțea ca un susur al unor izvoare nevăzute. Păsări mari, negre, îmi întîrziau o clipă deasupra capului, scoțînd apoi un strigăt și rostogolindu-se în întunericul dintre pomi. Stelele aveau sclipiri mari. La Răsărit, lumina lor era roșie, asemeni focurilor printre care se amestecau. Și urmărind stelele, ochii mari ai băiatului mi se arătau aproape, între crengi. Îi vedeam fața albă, speriată udă de lacrimi. M-a cuprins spaima și pe cînd coboram repede, s-au ivit dedesubtul meu ca într-o vrajă, toate umbrele pomilor. Luna răsărise pe deal, plină.

Apropiindu-mă de casă în vîrful picioarelor, nu știu cum mi-a venit să mă uit pe fereastră. Pe peretele alb din fund, arhanghelul din icoana cea veche sta neclintit și numai fața și sabia îi străluceau, în lumina de lună. În gura neagră a hornului se vedea mănușa cea groasă pe care mama o folosea în vremea gerurilor cînd tăia butuci și cum sta așa, mănușa aceea părea o mînă a unui om păros, ascuns în fundul hornului.

M-a cuprins mai tare spaima și alergam spre țarinile unde secera mama. Cîmpul era plin de secerători la ceasul acela. Albi, sub luna plină, ei stăteau plecați asupra grîului și s-auzea numai rontăitul scurt, aspru al secerilor. Cai negri, păscînd prin orzuri, ridicau spre mine boturi speriate, sforăind. Și cu cît mă apropiam

de ogorul nostru de lîngă luncă, tot mai roșii se arătau luminile acelea, abia zărite din măr.

Stînd pe dîmb, mama se vedea dreaptă, neagră, în fundul cerului, privind mulțimea pîlpîitoare a focurilor.

— Neascultătorule... îmi spunea ea mai apoi, în timp ce eu plîngeam, sărutîndu-i mîna aspră. Ce cauți, neascultătorule ?

— Mi-i frică singur... îi spuneam printre sughițuri.

Ea, după ce privi spre focuri, îmi spuse, speriată :

— S-aud cum plîng copiii în luncă. Rag vitele. Urlă cîinii, ca la Sodoma...

Pe cînd vorbea, lacrimile dintre genele ei păreau o îngrămădire de stele depărtate. Se așeză pe hat, spunîndu-mi, după aceea, cu glas lin, cald :

— Să nu știi niciodată, Filimon, cît necaz îi pe lume... Mai tîrziu, ai să-ncepi a cunoaște necazul...

Privea la cerul verde, adînc și buzele abia i se mișcau, șopotind :

— Să nu știi niciodată Filimon... cît necaz îi pe lume...

Luîndu-mi capul în poală, continuă, uitîndu-se la cer :

— Ai văzut vreodată pomul acela fioros din pădure ? Pare un om cu mîini răsucite de blestem. L-au răsucit așa vînturile și cumpăna.

Tresări, zgîindu-se. Se ridică și privi spre luncă, unde s-auzea urletul lung al cîinilor.

— Haidem repede acasă... îmi spuse ea. Se face ziuă...

Pășea tăcînd, adusă de spate. În răstimpuri, întorcea capul spre mine, rostind :

— Vine ziua... Haidem mai repede...

În suflet mi se făcea ca un gol, cu cît mă depărtam de luncă. Nu-l voi mai vedea niciodată pe Satan, căci înainte de răsăritul soarelui, satul acela va porni mai departe.

Și fără să-mi dau seama ce fac, m-am furișat în holda înaltă, alergînd din toate puterile înapoi spre luncă.

În urmă, auzeam strigătul mamei :

— Filimon... Filimon...

IV

Unii se cutremurau prin somn și strigau. Se ridicau în capul oaselor așa adormiți și întindeau mîinile spre cine știe ce arătări.

Mama lui Satan gemea.

— De ce plîngi ? întrebau glasuri stinse.

Ea se trezi speriată :

— M-am visat la noi acasă... Parcă pe prag sta un fel de șarpe și nu mă lăsa să intru.

Adormiții se trezeau pe rînd. Închipuirile urmăreau visul Ioanei, se-ntorceau la prispele părăsite.

— Parcă Satan... continua Ioana, era băietan mîndru și nu mai avea mîini așa de lungi...

Oamenii tăceau, urmărind poleiurile focului unde stăteau bătrînii satului la sfat și tuturor li se părea că-l văd pe Satan ivindu-se peste vîrfuri, cu aripi zimțuite de gadină. Tresăreau și stupeau întunecimile.

Vraja purpurie a focului era în plină putere. Pomii erau luminați numai pînă la jumătate, iar vîrfurile stufoase abia se zăreau sus în cer asemeni unor capete pletoase de uriești. Cai dupuroși, cîini jigăriți, se iveau pe locul luminat și priveau flăcările îndelung. Moșnegii, cu piepturi păroase, încinși cu curele negre, peste măsură de late, scoteau din timp în timp un fel de hîrîituri, arătînd spre cîini și spre cai niște pumni uscați, ciolănoși și niște ochi mari mai roșii decît ai cîinilor. Animalele nici nu tresăreau la hîrîitura lor. Doar unii din cîini, care erau mai aproape, abia clătinau floacele cozilor și-i priveau mai departe, ascultîndu-le parcă vorbele molcome.

— Dacă pe pămînt n-ar fi legi răsucite, bade... spunea vornicul Ion Voron, uite așa cum stăm aici, ne-am putea zidi un sat sub arini.

— Așa ar fi... spuse altul, un om străvechi, cu trup peste măsură de lung, încolăcit parcă în jurul focului. Așa ar fi. Dar ia-n încearcă. Ar veni cu parii și cu topoarele. Dar... continuă el, uitîndu-se chiorîș la vornic cum îi cu moșia aceea verde de la Rotunda ? Căci, cu cît mergem parcă ne tot fuge din cale.

— Ia-n mai taci, Urieșule... rîse vornicul. Peste șapte nopți, ajungem la iarbă fragedă și la fîntîni.

Luna se ivi roșie pe streașina arinilor și ei tăcură privind-o. Flăcările urcau drepte, străvezii, cu vîrfuri albastre. Numai în răstimpuri, cînd vreascurile uscate trozneau, unele flăcări se despărțeau de trunchiul uriaș al focului, zburînd în întunecimi.

Și deodată, întregul foc devenind roșu ca sîngele, coborî repede și se ghemui din toate cutele, ascunzîndu-se între cioatele răsucite, în cenușa vînătă. Cîinii din jur hîrîiră spre caii adormiți cu boturile în pămînt, urlau spre luna încremenită pe vîrfuri.

Omul cel lung își trase printre trupurile și bărbile celorlalți moșnegi un picior și după ce și-l întinse în întuneric să-i caute cumpăna, îl repezi la cîini.

— A-hi... blestema el, stupind.

Urletele se-ntrerupseră și numai ochii verzi, rotunzi, se vedeau neclintiți în umbră.

— Ia-n uitați-vă... începu lungul, arătînd luna, cu mîna întinsă. Vedeți ? Acolo în lună, sînt doi frați gemeni, care se taie cu toporul...

Dar tăcu, pentru că nu-l asculta nimeni. Moșnegii ceilalți stăteau cu bărbile strînse în piept, ascultînd haita de cîini depărtîndu-se. Deși luna îi privea plină, albă, totuși un întuneric mare coborîse acolo.

Dar focul se ivi iar dintre cioate și spuză. Întîi flăcări mici, albastre, lingeau cenușa, lemnului, ascunzîndu-se la loc cu grabă, pentru ca să se ivească din nou, schimbate în alte culori. Una după alta, urcau, se urmăreau printre răsuciturile cioatelor. Se întîlneau față-n față și fugeau unele de altele, coborînd înapoi în spuză, pînă ce troznind, țiuind, cioatele luară foc. Desimea neagră care închidea locul ca un zid din toate părțile, se lumină din nou. Moșnegii se uitară unul la altul, după aceea Ion Voron grăi cel dintîi :

— Spune la carte că pămîntul îi al tuturor. Dacă l-am împărți pe dreptate, cu toți am încăpea.

Moșneagul cel lung își trase cu băgare de seamă amîndouă picioarele din jurul focului și ridicîndu-se, capul cărunt abia i se zărea în negură.

— Am cu mine o carte... spuse el, căutînd cu mîinile printre ramurile arinului. Și spune-n cartea ceea cum are să vie împărțirea pămînturilor. Domnul are să fie, într-o vreme, la fel cu sluga...

Și potrivind cartea mare, neagră, lîngă vîrful flăcărilor care-i ajungeau pînă-n dreptul subțiorilor, el privi luna și prinse după aceea să citească într-un loc însemnat cu un spic de grîu, drept la jumătatea cărții...

„Va fi mult vaiet și cutremurare atunci"... citea glasul lui gîngav. „Împărații se vor nărui în pulbere, iar săracii și cei bătuți de năpastă vor ridica la soare flamură...".

— Înțelept cuvînt... oftă Ion Voron.

— Și mai spune într-un loc... începu iar lungul, despre aceea că noi oamenii zidim alt Vavilon...

Dar scăpă mîinile în lungul trupului. Cartea căzu la rădăcinile focului, deschisă, iar spicul de grîu căzut în jar, plesni din toate boabele și se înnegri, zvîrcolindu-se ca un vierme.

Înconjurat de haita flămîndă, Satan venea din întunecimi răcnind, sărind, scoțînd un fel de chiote sparte. Se izbea la pămînt, și așezîndu-și bărbia pe mîini, se uita la cîinii așezați împrejurul lui. Mulțimi de ochi roșii, verzi, colți lungi, rînjiți, îl pîndeau lacomi. Satan se repezea între dînșii, îi cuprindea și se tăvăleau urlînd, prin întunecimile mari. Limbi lungi, aspre, grele de bale, îi căutau obrazul, lingîndu-i-l repede. Atunci, în jurul obrazului lui se petreceau sfîșieri, lupte sălbatece. Satan rîdea fără sfîrșit, în timp ce haita, îngrămădindu-se mai tare, cap la cap, îi pîndea jocul rotund al ochilor.

Între cîinii aceia era unul puternic, flocos, care ieșea totdeauna biruitor. În vreme ce javrele celelalte se izărau printre umbre, cîinele acesta și Satan, porneau împreună spre carul sărac, casa lor. Copilul se urca în cușcă unde-l zăvorau îndată, în vreme ce cîinele se-ntindea sub car și înainte de a adormi scotea urlete lungi, cu botul întins către cerul negru de la miezul nopții, cerul locurilor părăsite.

— Satan face în noaptea asta a moarte... spuse moșneagul cel lung, ridicînd cartea de jos. Din pricina lui mi s-a ars semnul...

Se plecă și apucînd cu băgare le seamă spicul ars, îl ținea în palma întinsă ca pe un vierme negru.

Ceilalți moșnegi se uitau neclintiți printre tulpinile dese unde dispăruse copilul cu haita de ciini.

— Mi-am ars semnul... spuse încă o dată cititorul și se întinse la loc lîngă tulpina în freamăt a focului, răsfoind cartea, căutînd în zadar locul unde spunea despre zidirea noului Vavilon. La urmă, mîinile lui mari rămaseră fără viață pe cartea neagră.

— Face a moarte Satan... rosti și vornicul Ion Voron, ascultînd lătrăturile sălbatice dinspre malul rîului.

Acolo, în ceasul acela, coborîseră în străfundurile negre ale apelor toate luminațiile cerului. Cetatea vînătă a sălciilor de pe malul de dincolo se scufundase și atingea cu vîrfurile subțiri albăstrimea lină. Calea-laptelui se vedea ca o pîclă fără început și sfîrșit. Uneori, cînd fața apelor se cutremura, zidul sălciilor se clătina ușor. Stele roșcate răsăreau acolo, asemeni unor focuri la începuturi de așezări depărtate. Luna ieși mare, albă, ca o arătare a adîncului.

Satan, urmărea vraja aceea și arăta cu mîna întinsă, rîzînd. Ciinele îi urmărea mîna și mîrîia, ciulindu-și urechile ascuțite, stînd întins cu botul pe labe.

V

Mama alerga pe la focuri, întrebînd :

— N-ați văzut un copil mic, prizărit ?

Străinii, rîdeau :

— Prizărit ? Cum să-l cunoaștem ? Toți copiii noștri sînt prizăriți...

Îi auzeam strigătul :

— Filion... Filion...

Se pleca asupra copiilor chirciți pe sub care, cercetîndu-le fețele. Pornea mai departe, chemîndu-mă :

— Filion... Filion...

Cînd glasul i se apropia prea tare, eu mă ascundeam sub arini și ea trecea în fugă pe lîngă mine, încît vîntul stîrnit de poala fustei ei îmi atingea obrazul. Prin luminișuri înguste, îi zăream picioarele albite de lună. Se depărta și iar s-apropia, străbătînd desișurile în lung și lat, strigîndu-mă.

Cînd s-a ivit la focul vornicului, răsufla repede și plîngea :

— N-ați văzut un copil străin ? întrebă ea pe moșneagul cel lung.

Acesta îndreptă asupra ei o față întunecată :

— Străin ? Toți copiii și noi toți, străini sîntem...

Și ridicîndu-se :

— Ai auzit ? Toți sîntem străini. Voi, stați la casele voastre... Noi... Ia-n caută cu ochii la Miezul Nopții...

Și tăcu, uitîndu-se mohorît spre Miazănoapte unde pe marginea zărilor se-ngrămădeau nouri roșii.

— Acolo... spuse el cu glas înfiorat, poate plouă cu foc și pulbere, ca la Gomora...

Oameni zborșiți ieșeau de pe sub cară și arătau cu mîinile spre nourii cuprinși de flacără. Unii se urcară în vîrful arinilor și privind scoteau răcnete de deznădejde.

Femeile ghemuite în umbră boceau, smulgîndu-și părul.

— Satul nostru... Vai, satul nostru...

— Să ne-ntoarcem... răcneau din toate părțile. La ce ne-ați pornit pe drumuri ?

Ion Voron le privea, încruntat.

— La ce ne-ai pornit la cumpănă ? îl întrebau femeile. Ai să răspunzi în fața lui Dumnezeu...

— Liniștiți-vă... spuse Voron, aspru. Acolo, crăpam. La Rotunda, plouă ploi verzi. Nu-i așa, oameni buni ?

Dar nici unul din bătrîni nu-i răspunse. Numai cel lung, luîndu-și ochii de la flăcările depărtate, gemu :

— Ploi verzi... Trăsni-le-ar Diavolul...

— Taci... Taci... scînci Ioana. Faci păcat...

— Și tu nu-ți ții clonțul ? scrîșni lungul. Din pricina plodului tău ne merg toate anapoda.

— Așa-i... spuse Voron.

— Da... Da... continuă lungul. Numai din cauza lui ne merge rău.

Femeile tăcură deodată și se uitau chiorîș la mama lui Satan.

— Nu-i așa ? întrebă lungul, spre ele.

— Au să ne-ajungă din urmă catanele cu spăngi... spuse una. Căci dihania, a mai gîtuit un copil.

— Așa să ai tu noroc, cum îi adevărat ce spui... blestemă Ioana.

— Trebuie ucis... strigă careva.

— Asta, nu... hotărî vornicul, speriat. Copilul trebuie bătut. Să nu mai fugă prin sate. Altfel... Care-a spus să-l ucidem ?

Toți tăceau. Așa era. Cum să-l ucidă ? Cine ar vrea să-i mănînce mîinile lungi pe lumea cealaltă ?

— Trebuie bătut... hotărî Voron.

— Ioana... se-ntoarse el spre femeia holbată. Trebuie bătut. Altfel... leși dintre noi...

— Am hotărît... spuse mînios, lungul. Ce mai stați ? Adă-ți plodul...

Ea, albă la față, cu gura căscată se uita cînd la unii cînd la alții.

— Iertați-l... spuse careva.

— Să-ți ții botul... scrîșni Voron.

Departe spre fundul luncii strigătul mamei s-auzea ca un țipăt de pasăre :

— Filion... Filion...

Între p.ibegi s-a stîrnit după aceea sfadă mare, pe seama lui Satan.

— Să nu-l atingă... răcneau unii. E și el ca toți copiii... Cine n-a furat hulubi cînd era mic ?

— Nu-i adevărat că ucide copii... țipă o fată.

Și toate necazurile, toate arșițele, îngrămădite zi cu zi în sufletele lor, se descărcau acum asupra lui Voron.

— Tu ești vinovat că murim prin străini...

— Ne-ai spus despre o moșie verde... spuse apăsat un bătrîn scurt, cîrn, cu părul pe ochi. Unde-i moșia aceea ? Ne-ai spus despre păduri mari... Unde-s pădurile ? Și despre șipote pline ne-ai spus. Și despre secară și grîu...

— Înapoi, spre Miezul Nopții... strigă altul. Înjugați carele...

Moșnegii tăceau. Numai cel lung, se tot întorcea spre Voron și-l întreba :

— Ei ? Și-acum ?

— Care vrea, să se întoarcă... hotărî, întunecat la față, Voron.

Moșneagul cel lung se plecă spre Ioana și-i spuse apăsat, cu ochii mari, holbați :

— Sfada asta-i din pricina ta...

VI

Cînd l-am văzut că se strecoară printre oameni și printre arini, mi-a înghețat sîngele. Peste măsură de înalt, părea un zmeu vînăt, fioros și avea la subțioară un sac. Mergea drept spre carul sărac unde, ghemuit în cușcă, Satan dormea de mult și luna plină îi lumina toată fața.

Răsuflam repede dezlegînd nodul funiei de la ușa închisorii, căci omul cel lung se ivise pe tăpșan și venea aplecat, ferindu-se de razele lunii albe. Pășea grăbit și cînd se oprea se tot uita înapoi spre întunecimea arinilor, unde sfada nu mai contenea.

— Satan... Scoală-te... am țipat eu, zgîlțîindu-l. Scoală-te... Vine moartea...

El se trezi și mă privea cu toată fața, rîzînd.

— Repede... repede...

Sări din cușcă, drept în mîini și zărind umbra lungă a moșneagului, ajunsă acum între roțile carului, o luă la fugă în urma mea.

Țipătul mamei s-auzea în fundurile depărtate, sfîșietor :

— Filion... Filion...

— A... hîrîia glasul moșneagului, urmîndu-ne. Stați... Stați...

Și-i auzeam cepăitul repede al pașilor, în fugă.

Satan mă apucase de mînă și uneori, peste măsură de obosit, se oprea, gata să cadă.

— Repede... Repede... strigam.

Și el pornea din nou, mai repede.

Căderam în gropi, unul peste altul și săream afară fugind mai departe, din toate puterile.

Rîul se ivi departe sub malul negru, ca un tăiuș de argint și noi am țipat amîndoi, deodată, zărindu-l. Vite vinete își arătau din întunecimi capete speriate, cu coarne răsucite. Cai negri, rînchezau în urma noastră, a spaimă.

Aveam de gînd să-l duc pe Satan la noi în ogor, să-l ascund în grîu. De aceea, ocolind balta cea neagră a Ciurarului, am lăsat rîul în urmă și ne strecuram prin mlada amară, spre țarini.

Strigătul mamei abia s-auzea.

VII

La marginea unei gropi, Satan s-a oprit.

— Hai... l-am strigat, urcat pe malul celălalt.

El își întinse mîinile și ocolind groapa mă cuprinse deodată ca-n niște clește. Mă izbi pe spate și căutîndu-mi gîtul, mîrîia ca un cîine.

— Mamă... am răcnit din toate puterile.

M-am smucit de sub trupul lui ciolănos și fugeam înapoi spre carele străine, încotro s-auzea strigătul mamei. Satan fugea după mine și uneori îi simțeam după cap, pe spate, vîrfurile tari ale degetelor. Horcăia, răcnea și umbrele lungi ale mîinilor lui fugeau alături de mine. Luna căzu în întunecimi și lumea se prefăcu neagră ca zgura. Cînd am căzut, sîngele cald, bogat îmi curgea pe gură și pe nas.

M-am trezit cu capul în poala mamei, drept în fața soarelui care răsărea.

— Filion... plînse ea, încet. De ce nu m-ai ascultat?

Și plecîndu-se spre mine, păru bătrînă, cu ochii duși în fundul capului.

— L-am pălit cu secerea... se cutremură ea. L-am pus în car aproape mort...

Secera cu vîrful roșu de sînge îi stătea la picioare. Vrui s-o depărtez eu cu vîrful degetelor, cînd la spate se auzi un glas gros, tărăgănat:

— Femeie... Dacă moare... Ai să dai ispașă în fața lui Dumnezeu...

Și moșneagul cel lung trecu pe lîngă noi, fără a ne privi — și fără a-și sufleca picioarele intră în vadul înflăcărat, trecînd apa, spre răsărit.

Iar mama, privind sulul de colb care se-ncolăcea departe pînă-n cer de sub carele și picioarele blestemaților, rosti cu glas stins, în timp ce lacrimile îi curgeau bogate :

— Ca pulberea s-au trecut...

VALEA HOȚILOR

Întîmplările din povestirea aceasta mi le-a spus Magda Isanos, și ea știindu-le din aducerile-aminte ale bunicilor.

I

Frunză verde de negară,
A ieșit Bujor în țară !
Bate, pradă — nu omoară,
Pe ciocoi îi bagă-n boală...
Bujor trece, lumea-i zice :
— Halal de tine, voinice !
— Haidați, flăcăi, după mine,
Că știu calea-n codru bine !
Și știu turme de berbeci,
Izvoare cu ape reci...

Cîntecul lui Bujor

Pe la sfîrșitul veacului trecut, în țara Moldovei, în ținutul dintre Iași și Dorohoi, au viețuit oameni viforoși, mînați de rînduirile nedrepte în nobila haiducie și-n tîlhărie.

Într-o noapte, luncile se cutremurau sub mulțimea cîrdurilor. Mugete și boncăluituri zguduiau întunericul. Oamenii înfigeau prăjini și pari în volburi, căutînd vadul, dar rîul era deopotrivă de adînc, pretutindeni, căci la Asfințit, departe, tuna și fulgera încă de la începutul nopții.

— Ce dracu fac cei de dincolo ? întreba cu glas răgușit un om călare.

— Vor fi adormit, bată-i Dumnezeu... i-a răspuns altul, și aruncîndu-și prăjina în volbură și-a potrivit patru degete pe limbă și a șuierat prelung, pînă ce pe malul de dincolo a răsărit o zare de foc.

O flacără subțire, albă s-a înălțat dreaptă, și-n lumina ei s-au văzut oameni mulți, sprijiniți în bîte.

— Mînați... a răcnit călărețul, și întunericul s-a umplut de răcnete, și îmbulzeala vitelor a crescut deodată.

Buhai mugind țineau piept cîrdurilor care se îngrămădeau speriate de răcnetele oamenilor și de izbiturile bîtelor.

— Mînați... răcnea călărețul. Mînați !... Mînați !... Mînați !...

Îngrămădiți bine, buhaii s-au întors spre volburi, cu ochii aprinși de spaimă și cînd izbiturile bîtelor au devenit mai aprige, viteluși se prăbușeau în gropile nevăzute, și ghiogari înalți, spătoși ridicau parii mai sus deasupra capului, izbind mai tare în îngrămădeala spinărilor.

— Felinarul... a răcnit omul călare, și de sub sumăieșul unui băietan s-a ivit o pară sîngerie.

— Acum bateți strașnic... a poruncit călărețul, și cînd a făcut vînt calului în volburi, buhaii s-au azvîrlit în urma lui, mugind, și chiote puternice spintecau noaptea.

— Prea multă larmă... a rostit un ghiogar înalt.

— N-ai grijă... i-a răspuns un glas cîrîit de moșneag. Dorobanții dorm somnul rachiului...

Una după alta vitele se făceau nevăzute în valuri, apoi, curînd, peste patru sute de boturi răsuflau greu, tăind apele, în vadul Roșului, către malul din față.

Uneori, la Răsărit, se arăta din neguri o pată alburie, și în lumina aceea, oamenii de pe malul din față zăreau, departe, pe ape, puhoiul celor patru sute de capete cu coarne mari repezite pe spate, venind spre dînșii, în urma unei scîntei roșii.

— Mînați... mînați... mînați... răcnea glasul mînios.

Prinși de cozile vitelor, ghiogarii se luptau cu înecul, iar cînd volburile erau mai repezi și mai adînci, și vitele aveau cutremurări de spaimă, ei se scufundau cu totul, bolborosind :

— Trai de cîine...

— Noapte de iad... suduiau ieșind apoi la fața apelor.

Iar rîul, întins peste lunci, peste țarini și peste văgăuni, nu mai avea sfîrșit. Oamenii ajungeau la ridicături cu stufuri înalte, și cum urcau malul, vitele se înțepeneau în tuspatru picioarele și tremurau de spaimă.

Dar la Răsărit pata alburie se mărea, și lucrul trebuia sfîrșit repede, și oamenii izbeau cu pumnii și cu vîrful bîtelor în pîntecele vitelor încremenite. Buhai ne-

gri, mari cît namilele se întorceau spre dînșii, mugind rău, gata să-i ia în coarne, dar oamenii îi izbeau cu bîtele, și după clipe scurte de spaimă, namilele săreau mai departe, în volburi, mai îngrozite.

Păsări de noapte țipau. Bîtlani și lișițe săgetau negura. Ochi verzi mișunau în toate părțile. Deodată, călărețul a ieșit pe malul din față, ud pînă-n suflet.

— Patru sute... a spus el către oamenii care-l așteptau.

— Trebuia mai de cu seară... i-a răspuns unul înalt, plecîndu-se spre dînsul să-i deslușească fața. Acum, îndată se face ziuă ! Trebuie să mai scazi din preț...

— Nu... a răspuns călărețul, dînd drumul calului. Ai să mîi cîrdul mai repede, bade Filimon ! Ce-i pîn' la tîrg ?

Cîrdul s-a ivit la mal, scuturîndu-și spinările și mugind și oamenii s-au rînduit în cerc, cu ghioagele gata.

— Mînați... le-a poruncit Filimon, și ei s-au dat în lături, să deschidă drum buhailor.

În capul cîrdului s-a rînduit un moșneag cu tașcă la șold, și pornind și-a scos pălăria mare, neagră, și și-a făcut cruce spre Răsărit, spunînd tare :

— Doamne, ajută-ne...

Pe de lături mergeau băietani cu sumane vinete, cu căciuli țuguiate. Cîrdul se frămînta, și pe măsură ce vitele luau drumul țarinilor, vadul se golea. Zorii tulburi se arătau sus pe crestele Cotihanei.

Privind începutul de ziuă, oamenii se strîngeau mai tare în sumane, și o teamă îi făcea să-și tragă cușmele și pălăriile mai pe ochi.

Puhoiul cornutelor mergea din ce în ce mai repede printre răchiți și arini și nu mai era nevoie de răcnete, căci, scăpate din spaima apelor, vitele grăbeau spre Asfințit. Viteii rămîneau în urmă și mugeau întorcînd capetele.

— Hi ! turta lupului... îi îndeamnau ghiogarii.

Pîn' la ziua albă mai era vreme de-un ceas.

Atanasie Tronciu, călărețul, sta de vorbă cu Filimon pe malul apei. Ceilalți ghiogari de peste rîu stăteau deoparte, și unul sufla de zor sub niște vreascuri. S-a ivit

flacăra și oamenii uzi pînă-n suflet au întins mîinile parcă s-o cuprindă.

— Să nu uiți, grăia Filimon plecîndu-și spre Tronciu gîtul lung : să nu uiți să-i spui lui Gheorghiță Ursaru noroc din partea mea...

Și i-a întins o basma cu bani.

— Na-ți prețul vitelor, și să dea Dumnezeu să fete vacile la voi cîte trei viței pe an...

— Și acum, la drum... a spus Tronciu, către oamenii de la foc.

Aceștia, cu bărbi mari, vinete, în cămăși negre, scoase peste pantaloni, cu capetele descoperite semănau, în începutul acela de ziuă, cu niște sfinți rătăcitori. Aveau ochii blajini și mîinile mari. Aceștia erau harbuzarii din bălți și pentru o zeciuială bună, ajutau la minatul cîrdurilor furate.

Din susul rîului, veneau dorobanții în straie albastre. Au privit urmele vitelor, și unul dintre ei, mustăcios și încălțat în opinci, a grăit către Filimon :

— Cam mari apele...

— La apele mari, morile umblă mai repede... a răspuns acesta și i-a făcut semn cu ochiul.

Codrii Berdeului se vedeau suri în neguri. Culmi mari se deslușeau în fund către Cotihana. Pe lunci, poposeau pîcle albe. Bîtlani și pescăruși țipau, începîndu-și viața în împărăția bălților. Rîul venea mai tulbure, săltînd butuci pe volburi.

— Cu bine, Filimoane... a rostit Atanasie Tronciu, încălecînd și strîngîndu-și apoi sumanul la piept.

— Umblă cu bine, cumetre, i-a răspuns Filimon, și în timp ce Tronciu despica valurile, a adăugat tare : Nu uita, spune-i Ursarului noroc din partea noastră...

Harbuzarii porniseră la vale, către niște poiene de arbori prăbușiți pe ape, și cînd zările s-aprindeau tot mai tare. Atanasie Tronciu sălta călare prin mijlocul volburilor.

— Haide-hai ! își îndemna el căluțul. Haide-hai...

I-a venit în gînd căldura din hanul lui Bozbei și a bătut pîntecele calului cu opinca.

— Haide-hai.. a chiuit ajungînd la mal, și s-a plecat pe coama fugarului, parcă spre a-i spune ceva tainic la ureche.

Calul străbătea și tăia întinderile de-a dreptul prin stufărișuri și pîcle. De la bulgării se uitau femei îmbrăcate în roșu, pitite lîngă focuri mărunte. Făceau semne cu mîinile spre Atanasie Tronciu. Întrebau :

— Ai noștri unde-s ?

— Vin în urmă ! striga Tronciu, fără a întoarce capul.

Din bălți, drumul ducea de-a dreptul în satul Roșului. Tronciu s-a gîndit întîi că ar fi mai bine dac-ar ocoli, dar s-a răzgîndit și a ieșit în șleahul mare, drept la casa popii Vasile. Acolo, în ogradă, preoteasa, cu pumnii plini de grăunțe, chema găinile. Popa Vasile l-a întrebat din ceardac :

— Ce-i nou, Tronciule ?

— Numai pace și sănătate... a răspuns Tronciu, oprind calul și descoperindu-se.

— Vezi, Atanasie ! a rîs popa ; astă-noapte mi-au venit negustori la cai...

Și pentru că Tronciu făcuse o față mirată, popa a adăugat :

— Fă-te om de treabă, Atanasie...

Din satul Roșului pînă la hanul lui Bozbei era o fugă bună.

Atanasie Tronciu, în timp ce-și bătea calul cu gurguile opincilor gîndea : „Cum naiba ? Acum domnim noi..." Știa că departe, la tîrguri, se afla stăpînirea, care trimitea potere să-i prindă. Se gîndea mai apoi la Gheorghiță Ursaru, care poate îl mai aștepta la han, și mîna mai repede.

Oamenii din Roșu, abia sculați, ieșiți în praguri, se uitau în urma lui și gîndeau : „Vine de la prădat. Hoțul..."

În lumina de răsărit, el se simțea între arbori ca între prieteni vechi și și-a lăsat calul în voie și se uita drept înainte, spre pereții vineți ai hanului cu ferestre mici, rotunde, intrate în pămînt. Sub streașina mare din față, sprijinită în stîlpi unși cu humă, nu era nimeni. Pe masa lungă, bătută în pari groși, se vedeau bucăți de ceapă și firimituri, rămășițe din merindele drumeților. Cîini

jigăriți scormoneau gunoaiele și bălegarul din fața hanului. Prin ușa deschisă, s-auzeau, în umbra din încăpere, glasuri :

— Nu mai poți merge de la un sat la altul... spunea unul. Acum domnesc hoții...

— Vremea lui Bujor-Haiducul ! a răspuns un glas gros, izbucnind în hohote de rîs și a prins să cînte adînc :

Sus în deal la Obîrșie
Bate vînt de haiducie...

— Lăudat fie numele hoțului... a strigat o femeie, și glasul ei înalt, subțire, s-a însoțit, cîntînd, cu glasul adînc :

Doisprezece mari voinici
Au hoțit de mult pe-aici...

Alte glasuri s-au amestecat și cîntecul s-auzea în umbră, puternic.

Cînd Tronciu s-a ivit în prag, cîntecul s-a întrerupt, iar Bozbei, care moțăia după tejghea între sticle, frecîndu-și ochiul cu albeață cu dosul mîinii, a tresărit și i-a făcut un semn.

— Bună vremea... a rostit Tronciu către drumeți, coborînd cele trei trepte.

— Hei... s-a răstit la el un popă cu potcapul dat pe spate, cu ochii osteniți sub sprîncenele groase.

— Lasă-l... l-au întrerupt ceilalți drumeți.

— Ba să nu-l lase... s-a mîniat femeiușca, ridicîndu-se de pe scaun.

Bărbatul din dreapta ei, un tînăr, un tîrgoveț, a cuprins-o și a tras-o spre dînsul, așezîndu-și-o pe genunchi.

— Nu mă pișca... of ! a gemut ea, cu glas scăzut, apoi scuturîndu-și părul, și-a lăsat capul pe spate, cu gura întredeschisă.

Tronciu a intrat într-o încăpere din fund, să-și schimbe straiele ude, după aceea s-a ivit din nou, și s-a așezat la un colț de masă, bînd rachiu. Un bătrîn cu fes de culoare ștearsă sta tăcut între ei și se tot uita afară, dînd semne de nerăbdare. Chipurile bărboase din icoanele afumate îi priveau aspru, încremenite, din peretele din față. Popa și-a pus potcapul pe masă, și-a trecut mîna

prin barbă, apoi a făcut trei cruci mari, binecuvîntînd razele soarelui care se căznea să lumineze prin ușa scundă.

— Eu, a început popa, mă duc să cad în genunchi și să cer iertare la scaunul vlădicăi. Am păcătuit și-s vinovat...

Bătrînul cu fes a clătinat din cap. Femeiușca adormise pe genunchiul tînărului. Căruțașul cu suman roșietic, din stînga lui, își privea biciușca și tot clătina din cap, ca și cum nu i-ar fi ieșit niște socoteli.

— Au să mă-nchidă în mănăstire, la prășit porumb... se tînguia mai departe popa. Am să citesc *Viețile sfinților*...

Și a prins să cînte, cu glas puternic :

Pre mine, păcătosul,
Sfinte Vasile cel mare,
Auzi-mă...

— Amin... a răspuns căruțașul, privindu-și mai cu băgare de seamă biciușca. Ar fi vremea de mers, părinte...

— Frate, s-a întors spre el popa, ștergîndu-și ochii ; am păcătuit și-s vinovat. Mi se cuvine ocnă... Apoi a rîs în hohote, puternic : Unde-i Bujor ? a întrebat ca și cum haiducul ar fi băut noaptea cu el și ar fi șters-o deodată. Fratele meu... striga, urcînd treptele. Dar s-a oprit în prag, privind mirat lumina de afară. S-a întors, deodată, spre căruțaș : Bade Vasile... unde-s caii ?

— Hoții, a strigat căruțașul, repezindu-se afară și se freca la ochi și mergea încet spre copacii unde-și lăsase căruța. După ce a scormonit bălegarul proaspăt, cu codiriștea, a plescăit din limbă : Aleluia cai, părinte...

Masa s-a golit. Bozbei, adunînd resturile, se uita afară pe furiș. Tronciu sta rezemat de tejghea, uitîndu-se la sînul alb și plin al femeiuștei adormite în brațele tîrgovețului.

— Unde mi-s caii ? întreba popa, ivindu-se mare, negru, în ușă.

Bozbei a ridicat amîndouă mîinile, apoi și le-a bătut de șolduri, arătînd cu capul afară, la cer.

— Hoților... a răcnit popa. Am să chem dorobanții, să vă bată la scară...

— Mai cu domolul, sfinția ta.. a răspuns Bozbei. Pînă la dorobanți, să-mi dai cei trei gologani pentru băutură...

Popa și-a ridicat sutana și a scos un pumn de monede.

— Na-ți... a gemut el. Și să arzi în para iadului...

Răsăritul bătea mai puternic pe codri. Șleahul vînăt cotea la dreapta, intrînd în văgăunile Cotihanei.

Dinspre satul Roșului scîrțîiau carele grele, în drum spre tîrg. În dreptul hanului s-au oprit, și gospodarii pletoși s-au așezat la masa de sub streașină, pîn-or apuca boii cîte-o gură de fîn.

— A fost mare hram astă noapte la vad... a început vorba unul.

— Ce ? a intrat popa în vorbă.

— Ia, niște treburi de-ale Ursarului... i-a răspuns un gospodar și privindu-l după aceea drept în ochi, l-a întrebat : Sfinția ta n-a auzit de Gheorghiță Ursaru ?

— Nu... a răspuns popa, cu ochii stufoși, roșii... Mă Vasile, tu ai auzit ?

— Ești în urmă cu veștile, părinte... a rîs un sătean bătrîn, făcînd semn cu cotul către cărăușul de lîngă el. Gheorghiță Ursaru e împăratul locurilor.... Cine n-a auzit de isprăvile lui ? Numai de l-ar ține Dumnezeu multă vreme...

Și bătrînul s-a aprins la vorbă :

— Hei... asta-i vremea lui Gheorghiță Ursaru, voinicul de peste apă ! Tremură boierii și vlădicii, ca frunza codrului ! Păstrează-ni-l, Doamne ! Făptuiește, așa ca-n cărțile sfinte : ia de la bogați și dă săracilor. Ce alt om ne mai trebuie ? Dacă te doare inima, spune-i lui ! El știe dreptatea mai bine decît judecătorii de la tîrguri. Împărat cu suman și opinci...

Și bătrînul și-a privit opincile :

— Le vezi, părinte ? Au călcat glodul pe la toate tîrgurile. Ai fost vreodată la scaunul cel mare de judecată ? Eu am fost, să-mi caut o dreptate, cu ciocoiul de la Gavanoasa, care m-a sărăcit. Și crezi c-am găsit-o ?

Și bătrînul ofta și după o vreme, uitîndu-se undeva în întunericul Cotihanei, a adăugat :

— Tot Puiul Ursului are să-mi dea dreptatea...

Ceilalți gospodari clătinau din plete.

— Nu-s din părțile astea... a spus popa. Dincolo de păduri, pe la noi, încă n-a ajuns faima Ursarului.

— Are s-ajungă și-acolo, n-ai grijă... a spus moșneagul. Sfinției tale ți s-au furat caii, și de bună seamă că-n clipa asta te gîndești că ți i-a furat Puiul Ursului. Ei bine, părinte, îți spun eu, om bătrîn, că el nu fură caii drumeților. El face judecăți mari. Caii sfinției tale ți i-or fi luat niște țigani care bat drumurile...

În codri s-auzeau sunete de copite. La cotitură s-au ivit dorobanții călări, urmați de cîteva care țigănești.

— Iată... a arătat moșneagul, cu mîna întinsă.

Bătrînul cu fes a coborît repede treptele. Tronciu s-a repezit la ușa din fund.

— Noroc... a spus în urma lui, Toader Bozbei.

Cărăușii se ridicau mirați. Căruțașul popii și-a aruncat biciușca, strigînd deodată :

— Uite caii noștri, părinte...

Între căruțele țigănești, armăsarii popii de peste păduri, negri, cu gîturile arcuite, veneau în trap speriat, mînați de-un șătrar pletos, cu pieptul gol. Copiii zborșiți, galbeni de fumul popasurilor, se uitau de sub coviltire. O femeie ținea în brațe un copilaș cît un pumn și se văieta în gura mare, blestemînd. Mîndri, țapeni în șăi, dorobanții au oprit în dreptul hanului.

— Vai ! Căluții mei... răcnea popa.

Șătrarii oacheși, cu părul lung, cîrlionțat, revărsîndu-se de sub pălăriile țuguiate, legați cu funii și lanțuri între căruțe, vorbeau molcom, fără să se privească. Pe spatele goale aveau vînătăi mari, vîlci groase cît bicele care-i loviseră. Se vedea că uneori mușchii rele li s-așezau în vînătăi și-i pișcau, căci ei se cutremurau și încercau să se apere cu mîinile înlănțuite. Unul, un copilandru înalt, cu ochi mari de spaimă, tot spunea ceva cu glas tare.

— Taci... îl sfădea un șătrar bătrîn, cu barba roșcată, pesemne tatăl lui.

Niște dorobanți au rîs. Moșnegii de sub streașină priveau tăcuți, și unul a rostit :

— N-ar trebui să-i bată...

Femeia de sub coviltir bocea mai tare, arătîndu-și pruncul.

— A-ha... Tîlharilor... striga popa.

Armăsarii, cunoscîndu-l, nechezau, întorcînd boturile spre el.

Apoi, după o sfadă scurtă, popa a urcat în căruță, și întregul convoi a pornit spre satul Roșului. Moșnegii și-au strîns fînul de dinaintea boilor, și carele grele au scîrțîit mult timp pe drumul Cotihanei, mai departe, spre tîrg. Bătrînul cu fes sta din nou în prag, sprijinit în băț. Se uita la soare, părînd că doarme.

— Ali, l-a chemat Bozbei. Du ibovnicii aceștia în fîn, sub șopron...

Tîrgovețul și-a luat în brațe ibovnica adormită și a ieșit în urma turcului, pe ușa din fund.

II

— Codru, codrușorule,
Ce-mi mai faci, odorule ?
— Bate vîntul vîrfurile,
Că pe tine gîndurile,
Căci, în lung, cît sînt de des,
Mă străbat ciocoi cu fes...
Iar fala haiducilor,
Zace-n vîrful furcilor...

Dintr-un vechi cîntec hoțesc

Aici, la Bozbei, codrii Berdeului se învălmășeau puternici, iar șleahul, după ce ocolea o vreme rîpile Cotihanei, intra semeț, larg, în pustietăți. Spini roșii întindeau gheare și unghii ascuțite, de sub stăpînirea trufașă a gorunilor. Acolo, din veac, toporul nu răsunase. După ce-și sfîrșea sihlele Cotihana alunecînd pe pripoare spre Miezul nopții, începea pustietatea fără capăt a Berdeului. În cîntece, codrul era pomenit din vechi, ca loc de spaimă. Hoți de demult loviseră pe-aici. Au descălecat, cu mîinile ridicate în fața lor potere multe.

Vîrtej și Basoc și mulți alți haiduci de demult au trăit și au isprăvit în sihlele Berdeiului. Peste întinderea lui fără sfîrșit, zboară vulturi mari, rostogolindu-se deodată din senin, ca niște bolovani, în întuneric. Cărărușe ușoare, drumuri ale vulpilor și lupilor, îl întretaie în toate părțile. Omul n-are ce căuta acolo. Dar cel ce caută adăpost și scăpare poate intra fără grijă că va mai fi prins.

Pe vremea acestor istorisiri, codrul, străbătut de șleah, își mai pierduse din sălbătăcie. Totuși, spaima rămăsese aceeași, moștenită în casele boierești, din neam în neam, și se mărise spaima din ziua cînd s-a vestit că un hoț de peste rîu, Gheorghiță Ursaru, și-a făcut loc de adăpost și lovire în pustietățile lui. Se vorbea ca despre un căpcăun — hîd la față, chior și știrb, și că spintecă țestele cu toporul.

— Spaima lui Dumnezeu... se cutremurau negustorii, ascultînd istoriile despre hoțul nou.

Șleahul era călcat numai de care țărănești, căci țăranii n-aveau ce pierde, în afară de amărîta viață. Rareori, boieri îndrăzneți înhămau cîte șase roibi, cînd nevoile îi chemau numaidecît la tîrg. Se înarmau pînă-n dinți, și nimereau drept în mîna Ursarului. Boieri tineri și falnici tremurau ca frunza, în fața hoțului. Boierițe frumoase înghețau de spaimă, în rîpi. Boieroaice bătrîne înfruntau privirea haiducului, batjocorîndu-l, dar Puiul Ursului avea socoteli numai cu bărbații. Pe dînșii îi judeca el acolo în Berdeu sau în conace.

◆

„Oare de ce Ursaru nu ucide?" se întreba Tronciu, mergînd cu calul la pas prin Berdeu, și-și amintea întîmplări vechi cînd și un sfînt ar fi folosit cuțitul.

Cărarea lupilor cobora în josul pîrăului, și la cotituri s-arătau sălbătăciuni cu boturi ascuțite, pierind repede în rîpi. Ziua era departe, sus, deasupra codrilor. Tronciu ridica uneori capul și asculta pocnete de vreascuri, abia auzite, sus, pe măguri. Acolo sus, păsăretul sălbatic țipa și cînta, scînteind în noianul razelor. Lupi suri îl priveau din peșteri săpate în maluri și ca-

lul sforăia ciulind urechile. Printre crengile întunecate, bătea un vînt lin, stîrnind ușor încremenirea pustiei. Cucul cînta, și Tronciu și-a pipăit bănetul din sîn, rîzînd :

— Cîntă-mi, cucule, că am bani...

Pîrăul îi alerga vesel, sprinten, limpede, la picioare, arătîndu-i calea către luminișurile luncilor. Simțind în nări mireasma cîmpiilor, calul a grăbit pasul și curînd s-au arătat, largi, cîmpiile luminate.

Bălțile duceau mai departe pustia Berdeului, fluturînd din stufărișuri pînă la Asfințit, și pe deasupra lor, zburau în slavă bîtlanii. Cărarea trecea printre ochiuri de apă, acoperită cu lintiță și nuferi ; înainta, cu întortocheri, prin desimi de ierburi înrourate.

Dintre rădăcini și lintiță a sărit deodată în cărare, drept în fața lui Tronciu, un harbuzar spătos, cu ochii îngustați de mînie.

— Bade, oprește-te ! Astă-noapte s-au înecat trei ! A ajuns dincoace numai cine a avut zile. Mie mi s-a înecat băiatul cel mare. L-am căutat cu cîngile, pînă hăt la vale. Au să-l azvîrle apele undeva. Mă-sa, bocește de azi dimineață și mă blesteamă ! De azi înainte am să-mi dorm nopțile lîngă muiere...

— Lasă, bre, așa i-a fost scris... a mormăit Tronciu.

— Nu, Tronciule ! Cartea vieții ne-o scriem noi, cu faptele noastre... a gemut harbuzarul, și ștergîndu-și lacrimile, și-a scos din sîn crucea mare de alamă, legată la gît cu o ață roșie și a sărutat-o pe amîndouă părțile. Am făcut moarte de om, Atanasie Tronciu, căci eu l-am luat la mînat vitele ! Dar totuși se cheamă că s-a înecat aici în apele noastre și are să putrezească aici.

Picioarele lui mari și late plecau iarba, alături de picioarele de dinainte ale calului.

— Umblă dorobanții... vorbea harbuzarul mai departe, umblă cu porunci pentru flăcăi, să-i strîngă la oaste !

Mai apoi gemea cu capul în pămînt, și părul galben îi căzuse pe ochi.

— Fiul meu e acum în cer. Cei înecați se duc de-a dreptul în rai, odată cu apele...

Dar scoțînd din sîn un cuțit pescăresc, s-a oprit, pipăindu-i ascuțișul :

— Atanasie Tronciu, acum am să te ucid... Voi mi l-ați luat...

— Păzește-ți treaba ! s-a înfiorat Atanasie Tronciu. Mai bine ți-l mîncau războaiele ?

Dar gîndurile harbuzarului rătăceau departe, la vale, pe apele de astă-noapte. Ce-l priveau pe el acum vorbele de mîngîiere ? S-a uitat chiorîș la fața lui Tronciu și a rămas în urmă, simțind nevoia să împlînte cuțitul, dar Tronciu și-a întors capul și a rîs speriat de-a binelea :

— Ce vrei ?

— Vreau să te ucid... a scrîșnit harbuzarul, și cuțitul a fulgerat, dar s-a rupt, înfipt în șaua calului.

Tronciu a sărit jos, cu jungherul ridicat, dar harbuzarul căzuse în genunchi, cu capul în mîini.

— Întoarce-te la bulgărie și te culcă... a strigat Tronciu, sărind în șa și mînînd repede.

Sudoarea îi cuprinsese fruntea și-i ardeau ochii ca la sălbătăciuni.

◆

Peste ierburi se zăreau merii Grădinii Turcului și calul a nechezat, simțind apropierea locului de hodină. Nu se vedea țipenie de om. Se ridicau speriate păsări vinete. Un cățel mic, negru, a prins să scheaune, ieșit din stuhuri, dar cunoscînd omul și calul, a rămas mîrîind, în urmă. Trei răchiți pletoase străjuiau locul unde începea Grădina Turcului, locul ferit, necunoscut, din inima bălților. De bună seamă că mulți pămînteni din Roșu sau din Andrușu călcaseră pe-acolo, dar se răspîndise faima că cel ce ajunge la Grădina Turcului nu se mai întoarce viu, și într-adevăr, cuțite nevăzute fulgerau din ierburi, junghiindu-i pe cei veniți. Și-apoi, ce-ar căuta oamenii în pustie ? Vitele scăpate acolo se rătăceau și nu le mai găsea nimeni. Acolo se afla norodul aspru, tăcut, al harbuzarilor și din loc în loc, în colibe joase de stuf, semințiа lor trăia necunoscută, înmulțindu-se și murind. Se închinau lui Dumnezeu, după obiceiul lor, fără a se strînge la un loc, cum fac alții, duminica. Aveau neveste și fete frumoase, bălane și trupeșe.

Se încuscreau între dinșii, și nu rareori se auzeau în bălți, la nunți, cîntări de armonici. Aveau în ochi liniști și culori luate din apele tăcute lîngă care-și depănau viețile. Cușme țuguiate, fețe bărboase se arătau din stufuri, în toate părțile : ochi mici, verzi, îl urmăreau pe Tronciu fără să clipească, pînă departe. Țînci în pieile goale potriveau în ochiuri de apă vîrșe și coșuri, pescuind. Bătrîni cu bărbi albe ca omătul împleteau, între nuielele înfipte în pămînt, lese pentru abătut peștii la apele curgătoare. Femei voinice, cu mîinile mari, suflecate, pregăteau prînzul. Cîini voinici și flocoși speriau tăcerile cu lătrături dușmănoase.

În mijlocul Grădinii Turcului, sub meri, se vedeau rămășiți din temelia unei case străvechi și nu era nimeni acolo în ceasul acela, numai cățelul negru a ieșit din nou din stufuri, lătrînd. Tronciu a cotit pe după un pîlc de trestii, pe drumușorul dintre bălți, spre limba de pămînt negru, la harbuzăria lui Arcadie. Acolo, în jurul unui lăicer, cîțiva oameni stăteau jos în fața feliilor roșii de harbuz, și cînd s-a ivit călărețul, ei și-au îndepărtat pe rînd cuțitele și pistoalele pe care le țineau în mîini de-a gata. Între ei, sta un bărbat ca de patruzeci ani, îmbrăcat în cămașă albă, cu flori, cu plete mari, lăsate pe umeri. Mustața subțire, răsucită hoțește, îl arăta mai tînăr, mai mîndru. Sub chimirul cusut în mărgele, i se vedea năframa albă, curată, și tocurile celor trei pistoale.

Văzînd musafirul, bărbatul acela a rîs și i s-au văzut dinții albi, puternici.

— Hei, frate ! Să fie cu noroc...

— Asemeni și dumitale, Pui de Urs... i-a răspuns Tronciu, descălecînd și dîndu-i basmaua cu bani.

Stăpînul locului, un harbuzar bătrîn, cu neg mare în vîrful nasului, tăia cu evlavie un harbuz nou :

— Na-ți, a rostit el spre Tronciu, și să dea Domnul ca-n multe veri viitoare să se coacă harbujii ca-n vara asta...

— Amin... au răspuns ceilalți, șoptit, repede.

Între ei sta o femeie tînără, cu ochi verzi, cu părul lung, bălan, strîns în coade groase împletite pe tîmple.

Cercei de aur îi jucau la urechi ; între sîni îi strălucea o cruciță. „A-ha, a gîndit Tronciu, mușcîndu-și buzele. Puiul Ursului s-a prostit... Ce-ar fi să spun Vîrvarei că și-a luat altă drăguță ?“ Dar dîndu-și seama că Vîrvara e mult mai frumoasă, toată fața și fruntea i s-au încrețit.

— Ce-i, bre ?... l-a întrebat Ursaru, privindu-l lung.

— Mi-am adus aminte o întîmplare de astă-noapte... Am auzit un cîntec cu un haiduc de la Caspia care a furat fata șahului persian...

— E frumoasă povestea aceea și-i adevărată, a spus bătrînul. În tinerețe, cîntam întîmplările lui la armonică...

Fata și-a tras mai tare rochia albastră peste genunchi, căci prea o cerceta omul acela scurt ca un butuc ! S-a ridicat spunînd flăcăului de lîngă ea :

— Să mergem, Nicolai ! Avem de prășit...

Nădejdea lui Tronciu s-a risipit ca un fum, căci socotise că dacă fata asta ar fi fost ibovnica Ursarului, îi rămînea lui muierea oacheșă din Roșu. Mușca repede din felia de harbuz, spre a-și ascunde mînia de pe față.

— Mi s-a făcut a știreang... a spus el, nemaiputîndu-și fugări din gînd chipul Vîrvarei.

— Vino-ncoace, l-a chemat Ursaru, trăgîndu-l deoparte. Ce s-a întîmplat ? Spune-mi repede. Rămășița de gînd e ca rămășița de foc : s-aprinde iar și cotropește...

— Nimic, a răspuns Tronciu, privindu-l pieziș. M-am săturat de hoție... Și pentru că Ursaru dădea din cap în semn că nu-l crede, a adăugat : Mi-a trecut o pasăre neagră pe deasupra capului !

Însă de fapt îi venea să-i spună : „Tu, Ursarule, ești frumos ca un împărat ; poți găsi muieri cîte vrei. De ce nu mi-o lași mie pe Vîrvara ?“ Ursaru gîndea : „Omul acesta începe a mă dușmăni și-l aveam de credință...“ Dar ca și cum i-ar fi citit gîndurile, Tronciu a scos un fel de răcnet, ochii i s-au umezit și i-a apucat mîna dreaptă, sărutîndu-i-o. Apoi a sărit pe cal și s-a pierdut în galop prin cotloanele stufurilor.

Bătrînul cu neg pe nas, uitîndu-i-se în urmă, a rostit clătinînd din cap.

— Frate Ursaru... a fost odată un om care a vrut să aducă binele pe pământ. A umblat desculț, gol și flămînd, vrînd să mîntuiască. A stat la masă cu osîndiții și ticăloșii. Și iată că într-o zi l-a vîndut unul dintr-ai lui, sărutîndu-l...

Ursaru, cu mîna sub brîu, se uita în urma lui Tronciu, gîndind : „Cum mi s-ar putea trage moartea de la dînsul ? Nu împărțim, totul, frățește ?“ Bătrînul, ghicindu-i gîndurile, a adăugat :

— L-am văzut cum se uita la picioarele nurorii mele mai nainte, și-am priceput că te paște din pricina unei femei...

Puiul Ursului și-a amintit că Tronciu se ducea uneori pe la Vîrvara, lăsînd pe masa ei, ca din întîmplare, cercei și bani de aur.

— Na-ți-le ție, îi spunea ibovnica. Le-a uitat aici Atanasie Tronciu...

„Pocitul se-ntindea prea sus... gîndea Ursaru. S-ar potrivi el cu Vîrvara ? La cea dintîi vorbă cu două înțelesuri, ea l-ar mătura pe ușă.“ Și l-a cuprins mila, gîndindu-se la fața urîtă, la trupul butucănos al lui Tronciu.

— Eu îți cunosc ibovnica, vorbea bătrînul, uitîndu-se la feliile de harbuz ; ți-o cunosc, și-i femeie mîndră. Dar să nu crezi că Tronciu, dacă-i mic și slut, n-ar avea trecere. Numai dracul înțelege gustul muierilor. La bărbat, nu caută frumusețe, că au ele destulă...

Amiaza trecuse de mult. Umbre mari se tîrau peste sălbătăcie. Nourii se învolburau. Bătrînul a simțit în spate un tremur de frig.

— Vine ploaia ? a întrebat el, intrînd în colibă, fără să se mai uite la Ursaru rămas singur, în picioare, cu capul gol, privind spre Răsărit cum vine cu grabă ploaie deasă, înaltă, ca o pădure albastră.

Întîi s-au clătinat, lin, ierburile, și s-au învălmășit apoi pînă la capătul stufurilor. Și apa cerului le-a liniștit îngreuindu-le cu stropi mari, și în toată pustia s-auzea cum cînta numai glasul mare al ploilor. Dar soarele s-a arătat deodată, și păsări albastre au început a săgeta slava, cocostîrci și bîtlani pășeau rara prin luminișuri, în urma ploii care se depărta spre Răsărit ca o pădure

albastră. Ud pînă la piele, Gheorghiță Ursaru își ștergea acum apa de pe frunte cu dosul mîinii, urmărind îndepărtarea negurei. Fața lui avea un zîmbet bun, larg, cînd curcubeiele s-au arătat de la un capăt la altul al depărtărilor. Soarele a prins a străluci mai puternic, și Ursaru a rîs întorcîndu-se spre bătrîn, care sta în ușa colibei :

— Tătuță Arcadie, m-a mușcat vipera de inimă și ploaia asta m-a tămăduit !

— Slavă Domnului, a răspuns bătrînul, ieșind la lumina soarelui, și obrajii lui, și ochii luminoși, păstrau urme puternice de tinerețe.

Rîdea, și nasul i se încrețise la rădăcină, arătînd ca un ciucălău. Negul mare, cu păr cărunt în vînt, i se mișca repede, în zguduitura rîsului.

— Cît e de pocit... și-a spus Ursaru și a izbucnit și el în rîs.

— Eu am avut patru muieri, a spus bătrînul, devenind deodată grav. Vezi ? Peste tot locul am cîte-o fată măritată. S-au născut, toate, aici, în lutul bălților, aici, în coliba asta, mi-au murit toate nevestele. Au răsturnat brazde alături de mine. Le-am drăgostit, apoi au murit și eu am rămas tot singur...

◆

Dar cine nu-l cunoștea în bălți pe acest bunic al locurilor ? Cine nu știa despre tinerețea lui vînturată, despre dragostele lui nenumărate, care l-au urmărit pînă la amurgul de viață în care se află acum ? Și ce-i dacă a avut și-n tinerețe același neg mare în vîrful nasului ? Bătrînul acesta, care șade acum cu mîna pe umărul lui Ursaru și povestește legenda despre fata care s-a dus în genunchi să bea apă din locul unde s-adapă curbubeul, bătrînul acesta are o înțelepciune mare și oamenii îl ascultă. Ce orînduiește el în pustietatea ierburilor e bun orînduit. Nici un păr din capul cuiva nu se clatină fără știrea lui Arcadie. El judecă pricini încurcate în fața luminării aprinse, dă hotărîri de care oamenii se țin cu strășnicie. Vin dușmani care s-au jungheat ori s-au tăiat cu sapele, pentru cîțiva pași de pămînt ; vin, aduși legați

flăcăi prinși în colibe, la neveste străine ; alții care au furat vîrșele cu pești. Bătrînul Arcadie judecă și hotărăște.

— Asta, pînă vor veni alte vremuri, noi, spune el ; căci, ascultați bine, oameni buni, frați pravoslavnici ; toate rosturile lumii au să se schimbe într-o zi ; au să cadă legile și domnii... În ziua aceea are să se schimbe întunericul, și lumină mare are să vină ! Au să s-amestece limbile, ca în vechimi la Vavilon, și are să se dărîme turnul...

Oamenii îl ascultau cu cutremurare și-i purtau cinstea și frica.

În coliba acestui om își avea locul de ascunziș Gheorghiță Ursaru. Nici o poteră, oricît de puternică, nu l-ar fi putut prinde, atîta vreme cît sta pe unghiul îngust de pămînt de la Grădina Turcului, în seama acestui bătrîn. Doar vînzarea i-ar fi putut face capătul. Însă omul care să-l vîndă încă nu se născuse...

— Cu adevărat, Gheorghiță Ursaru, îi spunea deseori Arcadie, noaptea la foc ; tu ai un rost mare și-mi pare rău că nu-s tînăr ca să te urmez acolo unde te duci să judeci tu...

◆

Oamenii vechi își mai aduceau aminte de Gavriil al Ursarului, bunicul hoțului, care umblase lumea, departe. Luptase sub luminoase și vechi steaguri. Și cînd s-a întors în sat, îmbrăcat oștean, istorisea minunății de prin pămînturile umblate.

— Iată, mă, oameni... începea el ; cu l-am văzut la față, în anul 21, pe bădica Tudor din Vladimiri. Cu el m-am vînturat și am sculat satele și neamurile, la războiul ce s-a dat atunci domnilor pămîntului. Și am, oameni buni, din vremea aceea, hîrtie... Ian uitați-vă...

Și moșul Gavriil scotea dintr-o pungă veche o hîrtie groasă, păturită, unde scria despre scularea noroadelor, pentru înălțarea dreptății.

— Crunt om era badea Tudor !... tresărea bătrînul, deodată. Cînd se mînia, nu cruța, de i-ar fi fost cineva

frate. Că numai așa s-ar fi putut scoate din lume buruiana răului...

Moșul Gavriil Ursaru doarme de mult între cireșii și între nucii din țintirim, în adîncă umbră. Hîrtia de la el și medaliile cu pajuri răstignite au trecut din mînă-n mînă, la neamuri, o dată cu amintirile bătrînului despre ridicarea de demult a noroadelor.

Lumină mare a făcut el în sufletul lui Gheorghiță Ursaru. Cînd și-a deschis mai bine ochii asupra lumii pe vremea ieșirii la horă, deseori îl fulgera gîndul de a porni cu o ceată de flăcăi strașnici, să bată lumea și domnii ei, care țin numai cu cei avuți. Mărturisea ce gîndește, ici-colo ; nu putea scăpa în ogorul boieresc, fără a se uita chiorîș cum slugile ciocoiești îi bat cu gîrbaciul fratii și neamurile. „Va veni ea vremea... gîndea flăcăul. Dacă nu azi, mîine..."

Într-o zi, n-a mai putut răbda și și-a apăsat genunchiul în pieptul arendașului din sat. După aceea, lăsîndu-și nevasta și pruncii, a trecut rîul, pentru a se prăpădi în pădurile Răsăritului și-n bălțile fără capăt, unde și-a strîns ceată. „Deocamdată, bun e numai drumul codrului... își spunea el. Cel puțin să nu se spună că am făcut degeaba umbră lumii și pămîntului..."

Și a pornit, vijelie, înspăimîntînd, cu flăcăii lui, țara de sus, răfuind arendași și boieri vechi. În focul acelor vijelii, o vreme visase la steagurile care au umplut cîndva zările, și striga îndemnîndu-și banda :

— Pe ei, feciori ! Dați în ciocoi ca-n cîini !

Și cu încetul, icoana luminoasă a rămas tot mai în urmă, gata să piară. Și bătrînul Arcadie abia-l ținea cu dojana lui înțeleaptă să nu cadă în tagma hoților de rînd :

— Cînd iai de la la bogat și dai la unul sărac îi spunea Arcadie, împlinești cu un ceas mai devreme mîntuirea care va să vină ! Ce ai să faci cu aurul, Gheorghiță Ursaru ? Într-o zi, au să te găsească mort, într-un șanț, cu muște la gură. Împarte săracilor, cu amîndouă mîinile !

Peste Cotihana, trăia boierul Mandache, care sugruma pămîntenii cu lăcomia lui de pămînt și aur.

— Cît bine n-ai face, Gheorghiță, dacă în chiar noaptea asta ai trimite bandei veste să-și pregătească armăsarii și să plătești hapsînului pentru toate osîndele. Celuilalt hapsîn, de la Gavanoasa, i-au golit astă noapte ocalele, dar lasă că vine și ceasul cînd îi vor lua și avuțiile celelalte !...

Pe rînd, Ursaru îi călcă pe toți, în puterea nopții, spunîndu-le :

— Bună seara, coconi ! Gata masa ?

Boierii știau prea bine că le vine rîndul, și tremurau ascultînd noaptea la uși. Trimiteau slugi la tîrgurile cele mari, la meșteri vestiți în „șmichirii nemțești", să le întocmească lăcăte groase.

III

Ieși, măicuță, pînă-n prag,
Și-auzi clop'tele cum trag —
Să răsune dealurile,
Să se scoale neamurile...
Pune mîna pe fereastră :
Ți-a venit cartea domnească,
Ți-a venit, să te pornească...

Bocet de la noi din sat

Trupul înecatului sta așezat pe un snop de stuf, cu fața-n sus. Limba mare, albastră, îi încremenise între dinții rînjiți ; ochii alburii, ieșiți din orbite arătau spaima ; din urechi și din colțurile gurii i se prelingeau șuvițe subțiri de apă.

Oamenii care-l pescuiseră au stat o vreme în jurul lui, tăcînd, descoperiți.

— Acesta-i băiatul lui Ion de la hărbuzării, a spus unul ; ar trebui să trimitem veste...

Și toți ochii s-au îndreptat asupra celui mai tînăr, un flăcăiandru cîrn, care s-a prefăcut întîi că nu pricepe despre ce-i vorba.

— Du-te și fă-ți o pomană, bre Toadere ! Să vină harbuzarii cu vreun car, să-l ia acasă...

Flăcăul s-a scărpinat în cap, cu ciudă.

— Ia-n gîndește... l-a dojenit un moșneag cu pălărie străveche, cu margini întoarse-n jos ; ia-n gîndește-te, bre, că te-ai fi înecat tu...

— Eu ? a tresărit Toader ; știu bine înota...

— Asta nu se cheamă că nu te poate apuca într-o zi de picioare cîrcelul. Iată așa te-apucă și te zgîrcește și te trage la fund...

Toader și-a făcut repede cruce, privind picioarele țepene ale mortului.

— Ducă-se pe pustie... a șoptit el și a pornit repede spre stufăriile depărtate.

Umbrele amurgului coborau din cer ca niște codri. Sub sălcii se înnopta în toate părțile și nici un ram nu clintea în tăcerea de dinaintea întunericului. Pescari grăbiți se opreau tăcuți ; spuneau „Doamne ferește...“ uitîndu-se la mort cu coada ochiului, și-și vedeau de cale, tot în jos, pe lîngă apele tulburi.

— Ar trebui o lumînare... a spus o femeie cu coasa pe umăr. Oare cîți ani avea flăcăul ?

— Că de asta ne arde acum... s-a mîniat moșneagul. Întreabă-l și tu...

Rușinată de întrebarea proastă, femeia și-a potrivit mai bine cumpăna coasei și s-a depărtat repede.

— Auzi ? a spus moșneagul în urma ei : Cap de vrabie...

— Da, da, au răspuns ceilalți, și pentru că erau uzi, au strîns vreascuri, aprinzînd un foc strașnic, între tulpinile sălciișului.

Trupul gol al înecatului parcă a prins viață, și tuturora li se părea că-l văd mișcîndu-și o mînă. Unul cu ochi speriați a spus :

— Se istorisește că pe ceea lume, cînd ajung la porțile împărătești, înecații tremură de frig și-s lăsați să tremure așa vreme de trei săptămîni... Asta, ca o pedeapsă că și-au pierdut sufletul pe ape...

— Ia-n mai taci, bre, Gavriil... a rîs moșneagul. Asta ai scos-o acum din traistă...

— Așa-i, a spus Gavriil, privindu-și traista goală de la șold ; azi, în loc de pește, am prins suflete de înecați. Are să mă sfădească muierea...

Dar și-a curmat vorba, căci între sălcii intrau patru harbuzari spătoși, cu pari în mîini. Ion s-a ivit la foc, scofîlcit, cu umerii căzuți, peste măsură de îmbătrînit. A gemut și a căzut în genunchi, lîngă mort, izbindu-și tîmplele cu pumnii.

— Of, Nicolai, Nicolai... ce ți-am făcut ?

— Lasă, bre omule... încerca moșneagul să-l liniștească. De ce să te bați așa ?

Ceilalți harbuzari au potrivit parii legîndu-i unul de altul cu nuiele, și mortul a fost luat pe umeri și dus repede către stufăriile depărtate. Întunericul era din ce în ce mai adînc, și în urma harbuzarilor a mai licărit o vreme lumina sîngerie a focului dintre sălcii. Acolo pescarii au întîrziat, să-l aștepte pe cel trimis cu vestea. Dar harbuzarii auziseră despre întîmplare din altă parte și veniseră singuri, așa că Toader umbla degeaba și avea să vină tîrziu. Unul cîte unul, pescarii s-au pregătit de ducă. Oftau, fără să-și dea seama dacă oftează după tinerețea mortului sau după ziua pierdută, de clacă, pentru că se întorceau acasă cu traistele goale.

Focul a rămas singur.

— Mă așteaptă... își spunea Toader cîrnul, zărindu-l de departe.

Spusese vestea unor harbuzari de la marginea stufurilor și se întorcea repede pîn-a nu-l cuprinde întunecimile ; nu că ar fi fost fricos ; dar nu-i plăcea lui să umble noaptea, singur, prin locuri pustii...

— De ce au plecat pescarii ? Unde-i înecatul ? s-a mirat ajungînd.

Și a sărit ca ars, și a înghețat de spaimă, cînd un glas răgușit l-a întrebat deodată :

— Cine ești ?

— A... a... a... a răcnit cîrnul.

— Nu te speria, boule.... i-a spus moșneagul cel cu pălăria cu margini îndoite Ce, nu mă cunoști ? Mi-am pierdut amnarul și m-am întors să-l caut... Bată-te apele, cîrnule... Că fricos te-a făcut mă-ta !...

Și din nou focul a rămas singur și toate flăcările au căzut în scrum. Rîul izbea malurile și răsuna ca și cum pe albiile întunecate ar fi trecut în fugă mii

de care. Iar departe către Miezul nopții, în stufuri, clipeau mulțimi de felinare, înaintea oamenilor duși s-aducă mortul acasă. Coliba lui Ion era gătită cu lăicere. Pe masa joasă, așternută cu o basma roșie, ardea o lumînare într-o oală de lut. Femeile umblau cu grabă de la o colibă la alta, s-aducă găteli și pînze proaspete pentru trupul flăcăului.

— Sosesc... a spus o fată. Iată felinarele !

Mama înecatului s-a ridicat bocind.

— Încet, maică... i-a spus o fată, sprijinind-o să nu cadă.

— Nicolai... țipa mama, și i se părea că-și vede flăcăul venind mîndru, între lumînări de nuntă.

Felinarele s-au așezat jos lîngă colibă. Oamenii ajutau la coborîrea mortului. Îl pipăiau și-și trăgeau repede mîinile de pe trupul rece. Apoi, pe masă, capul cu ochi bulbucați s-a înclinat spre mîna dreaptă. Mulțimea sta încremenită în întuneric. Femei bătrîne aprindeau tămîie, în hîrburi, sub masă ; din lada mare, înflorită, o gospodină a scos straiele de duminică ale flăcăului. Bărbați bărboși l-au ridicat în capul oaselor, ca să-i îmbrace cămașa și să-l încingă cu brîul de lînă.

O fată îi pieptăna părul și plîngea. Și după ce l-au îmbrăcat în straiele de sărbătoare și i-au aprins lumînări, fața flăcăului s-a descrîncenat și priveghiul din stufuri a început la miezul nopții, pe la cîntatul cocoșilor. Oamenii pîndeau din cînd în cînd Răsăritul, cercetînd drumul scînteietor al luceafărului.

— Mai este mult pîn-la ziuă... își spuneau, așezîndu-se în fața colibei, pe harbuji.

Tăceau, și para lumînărilor le lumina bărbile mari îngrămădite în piepturi.

— A murit pentru bani, a spus unul încrucișat. Cine l-a trimis la mînat vitele ?

— Taci din gură... a oftat un bătrîn, căci Ion întorsese capul spre dînșii.

Cîini negri, încremeniți cu botul pe labe, cu urechile ațintite, pîndeau mortul dintre lumînări, parcă așteptîndu-l să se miște. Cînd peste pustietate strigau cocoșii, cu glasuri prelungi, cîinii mîrîiau scurt, și oamenii se întrerupeau din vorba molcomă, ascultînd foșne-

tele fără sfîrșit ale stufurilor. Sclipea slava în diamante ; și ca un drum alb, larg, se întocmea pe Calea Robilor, cu cît noaptea s-apropia de sfîrșit. Nechezau, în răstimpuri, cai nevăzuți, departe, în păscători, și nechezăturile păreau strigăte de ajutor, dinspre apele revărsate.

Și tocmai sîngera zarea la Răsărit, cînd s-au arătat la priveghiu, oprindu-se în pragul colibei, Arcadie și Gheorghiță Ursaru.

— Dumnezeu să te ierte, flăcău... a rostit Arcadie, plecîndu-se și sărutînd mîinile mortului. Bine că te-am găsit și te-am adus între noi...

Iar hoțul, descoperindu-se, după ce și-a făcut trei cruci mari, a scos de sub suman basmaua cu bani dată de Tronciu, și punînd-o la picioarele mortului, a rostit :

— Ia pomana mea, Ioane, și iartă-mă... Dumnezeu a vrut...

— Ce-i asta ? a întrebat Ion, buimac.

— Pomana hoților... a răspuns Ursaru ; fecior în loc nu-ți pot da. Ia banii și mîngîie-te...

Desmeticit deodată, Ion l-a întrebat fulgerîndu-l cu ochii :

— Ce să fac cu banii ? să-i îngrop în pămînt lîngă băiat ?

— Fii înțelept și ia-i... i-a răspuns Arcadie. Ai să vezi mîine-poimîine la ce-s buni...

Guri rele vorbeau în întuneric :

— Îi plătește feciorul cu bani...

Dar oare nu pentru bani se băgau ei toți la mînat cîrdurile furate ? Nu pentru bani le crăpa fierea muncind la pămîntul acesta bun și blestemat ? De ce să nu ia banii, Ion ? Ar trebui să fie prost din cale-afară...

— Ia banii, bre... îl sfătuiau din întuneric glasuri grăbite.

— Bogdaprosti... a rostit Ion, sărutînd legătura și mai apoi desfăcînd-o, privea lung bănetul care prinsese a străluci ca o vatră cu flăcări de aramă, între lumînările palide, de la picioarele mortului.

— Să fie de sufletul flăcăului... a oftat Ursaru, alb la față și a ieșit repede, pierzîndu-se în întunecimi.

La Răsărit, geana creștea și para lumînărilor se făcea tot mai albă, numai movilița de bani de la picioa-

relé înecatului ardea într-un foc din ce în ce mai depărtat, din ce în ce mai adînc. Ochii osteniți, uitîndu-se la para aceea, se apropiau ca vrăjiți și mîini mari se apropiau de ea. Și cînd cîte-un ban cădea jos lîngă masă, para aurului fulgera lină, ușoară, glăsuind lin.

În vremea asta, Gheorghiță Ursaru ajunsese la merii de la Grădina Turcului, unde-l aștepta Ion Cucoveanu cel cu glas de femeie, stăpînind cu greu de zăbale doi armăsari înșeuați.

— Către Berdeu... a spus Ursaru, încălecînd.

— Precum ți-i voia... a răspuns glasul femeiesc al lui Cucoveanu.

Și armăsarii au pornit dîrzi, la pas, către codrii negri pe deasupra cărora slăvile prindeau a fulgera.

— Ce vești de la ciocoiul Mandache? a întrebat Gheorghiță Ursaru.

— Numai bune, frate Gheorghiță... Argații lui neașteaptă... Deseară, la Mandache se va întemeia chef, cu toți boierii și arendașii din partea locului. Ce-ar fi să mergem la masă mare?

— La masă mare-om nimeri, frate Ioane... La nevoie, ne-om așeza la masă și-om și bea...

— Că bine-ar fi... a rîs, pițigăiat, Cucoveanu. Cînd ne-or vedea boierii, au să se dezbete dintr-o dată...

Și codrul s-a trezit cînd au intrat între goruni cei doi hoți călări. Caii și-au arcuit gîturile mai tare, apoi au întors boturile către adîncimile negre, trăgînd în nări miroznele tari ale florilor.

Cei doi hoți și-au repezit cușmele pe ceafă, gata să chiuie.

IV

La acele nalte curți,
Sub cei pomi, sub cei pomuți,
Lîngă lună și lumină,
Beau ciocoi și se închină...
Noi mîncăm mujdei și tină...

Dintr-un cîntec haiducesc

Cheful de la conacul lui Mandache se întemeiase pe la căderea nopții și dura într-o larmă de iad. Vorbind toți deodată, oaspeții erau gata, parcă, din clipă-n

clipă, să se repeadă cu dinții unii în beregata celorlalți ; fumul gros, izvodit din pipe, întuneca para policandrelor, se furișa pe sub tavanele înalte în toate încăperile. Slujnice sfioase alunecau printre ei, ca umbrele, măturînd de pe masa lungă, în coșarci cu două torți, capete de purcei fripți, jumătăți de curcani și un nesfîrșit număr de oase și oscioare sparte cu dinții. În răstimpuri, mîini păroase se-ntindeau s-apuce slujnicele ; s-auzeau chicotiri scurte și blesteme :

— Că sînteți buieci... și vă arde...

Mai beat ca toți, Mandache cînta cu glas spart un cîntec de tinerețe. Pîntecele, revărsat peste cingători, i se arunca înainte, ori de cîte ori ciocoiul ridica prea sus glasul care i se spărgea într-un muget :

— Trăiască tinerețea !... a izbutit să răcnească într-un tîrziu și cheful a crescut mai puternic.

Numai Sergiu, nepotul lui, abia picat de pe drum, ostenit peste măsură, moțăia între meseni. Se clătina, și cînd se lovea cu bărbia de masă, deschidea ochii mari, începînd a rîde. Adormea iar și din nou se înclina, ca și cum ar fi gîndit adînc asupra unor zădărnicii mari și nedezlegate.

Casandra, nevasta ciocoiului, i se pleca din vreme-n vreme la ureche, și-i spunea :

— Hai, nu vrei să dormim ? Du-te înainte, în odăița din fund...

Și după ce Sergiu cu ochii cîrpiți a pornit către odăița din fund, împleticindu-se printre divane și mese, ea s-a furișat în urma lui, îmbujorată la față, muscîndu-și buzele pînă la sînge. De cînd nu-l mai văzuse ? Și cît de bine se potrivește ea, care-i așa de strălucitoare, cu flăcăul acesta, înalt și chipeș !...

Înainte de a apăsa clanța odăiței, s-a mai uitat o dată la Mandache, la stîrvul acesta acoperit cu grăsimi, lîngă care-și irosește în amar cei mai frumoși ani ; ochii i-au fulgerat scurt, cu ură, către capetele buhoase, către fețele roșii care abia se deslușeau din norul alb de fum, sub lumina aceea ostenită.

— Cinstiți boieri, răcnea Mandache, mereu ștergîndu-și cu dosul mîinii gura unsuroasă ; sînteți umblați prin toată lumea asta. Ia-n îndrăzniți și spuneți : unde-ați văzut oameni mai proști decît țăranii ? Dacă-mi găsește unul răspuns la întrebare, șapte fălci de pămînt îi dau... Ce ? s-a răstit el către popa Vasile, nu-s proști ? Dacă nu-s proști, de ce trag toată ziua la sapă, în arșiță ? Ha ? Dacă nu știți, vă răspund eu : numai boii sînt mai proști, că au putere de namilă și rabdă cînd îi bați... și trag la plug, pînă cad pe brazdă... N-am dreptate ?

— Asta, așa-i... i-a răspuns popa Vasile. Dar să nu uităm că pînă și boii nu mai pot cîteodată, și se reped cu coarnele, și-i vai și-amar ! Boul căpiază de prea mult greu și de prea multă osîndă, și cînd îl apucă, cei ce-l băteau înfundă de spaima lui luncile...

— Cam încotro vrei s-abați vorba ? s-a supărat Mandache, nu cumva ți-i cu supărare că grăiesc așa despre țărani ?

— Apoi mi-i cam cu supărare... De ce nu ? Și ei sînt oameni și-s necăjiți de le crapă fierea...

În prag se arătau tot mai des vizitiii oaspeților și se uitau mirați în sala de ospăț, unde capetele mesenilor abia se vedeau ca-ntr-o pîclă.

— S-au încurcat... își spuneau vizitiii și se-ntorceau din nou la cuhnii, să-și ducă mai departe petrecerea cu argații lui Mandache.

◆

Acolo, o lampă chioară clipea din para roșie, gata să se stingă. Niște femei chiuiau și le cînta repede o trișcă. Pereții se cutremurau în dupăiturile ciubotelor.

— Nu răcniți... spunea îngrijorată baba Maranda, tot uitîndu-se afară. Dacă vine boierul ?

Duhoarea grea de basamac și iuft îngreunase frunțile. Cuprinși de după cap, femei și bărbați se învîrteau tot pe loc în hora năprasnică. Urcat pe un scăunaș cu trei

picioare, lîngă horn, trișcarul cînta din ce în ce mai repede — și se uita cu ochi mari, speriați, la iureșul jocului, ca și cum ar privi o nemaipomenită vîltoare. În răstimpuri, rînjind dintr-un colț, mărea graba cîntecului, uitîndu-se din ce în ce mai speriat în roata jucăușilor și se întrerupea scurt, și toți prindeau a răcni la dînsul, arătîndu-i pumnii. Și cînd jocul pornea iar, oamenii își aruncau mintenele și cușmele prin colțurile încăperii, zvîrlindu-se, ca-ntr-o primejdie, în bătuta crîncenă. Femei și bărbați beau din cofe, prin colțuri, răcnind unii spre alții ca să s-audă peste chiote.

În prag, sta încremenit un moșneag cîrn, cu cojocul pe umeri. El nu bea și nici strînsoare muierească nu-i trebuia ! Se uita cu un fel de scîrbă la toată hărmălaia stupind drept înaintea lui pe ciubotele unui vizitiu adormit în picioare cu capul rezemat de horn.

— Lucrurile dracului... spunea moșneguțul, dînd din mînă a scîrbă spre femeile care rîdeau și țipau sub gîdilîturile bărbaților. Să vină Leana-Sînziana și nu-mi trebuie...

— Ce nu-ți trebuie ? l-a întrebat, prin somn, vizitiu adormit în picioare lîngă horn.

— Taci... usca-ți-s-ar codiriștea... l-a suduit moșneagul prinzînd apoi a grăi mai departe, singur.

Lampa chiora mai tare, gata-gata să-și dea duhu

— Vai de mine, ce-i aici ? se tot văieta baba, alergînd cu pași mărunței împrejurul bătutei. Dacă vin boierul ?

— Ce te tot învîrți ca o țarcă ? a întrebat-o moșneguțul, gata s-o ardă cu bățul de alun pe care-l tot învîrtea în mînă.

— Ha ? s-a repezit la el baba, apucîndu-l de piept al cui vizitiu ești tu ?

— Fugi, bre, că duhnești a mort... s-a mîniat bătrînul, repezind-o de horn. Țarcă-mi trebuie ? Leana-Sînziana de-ar fi...

Dar babei i-a răsărit un gînd și a pornit repede spre conac. „Iscoada hoților“... spunea ea din ce în ce mai speriată.

Prin ușile largi, cobora pînă la mijlocul ogrăzii ca o cărărușă de lumină. Baba Maranda mergea repede pe cărărușa aceea și se tot uita în urmă, să vadă ce face mosneguțul.

— Boieri cinstiți... a strigat ea, intrînd speriată, în sala de ospăț, dar nimeni n-a luat-o în seamă.

— Iată... răcnea Mandache bătînd cu pumnul în masă. Cînd îmi cer mărirea tainului, îi leg la scară ! Așa ! Nu-s bucuroși cu ciolanul pe care-l rod ? Nespălații...

— Ai dreptate, i-a răspuns popa Vasile, dar nespălații, cum îi numești domnia ta, într-o zi au să se miște...

— Poate pe la orașe, a răcnit Mandache, cu ochii ieșiți din cap. Aici, în țarini, sîntem noi stăpîni și facem cum vrem ! Nici atît, nici cît negru sub unghie... scrîșnea el, ducîndu-și la ochi unghia arătătorului drept și mușcîndu-și-o.

— Mușcă-ți-o acum, mai bine, a spus popa Vasile, ridicîndu-se înalt, cu ochii luminoși sub sprîncenele negre. Norodul știe răbda, însă vai de lume cînd îl plesnește firea...

— Norodul ? Ce norod ? Oi cu jug...

— Să nu dea Dumnezeu să-și scuture jugul... a răspuns cu îngrijorare preotul.

Unii vizitii bătrîni stăteau înlemniți în pridvor cu mîinile înfundate sub chimire, sau sprijiniți în codiriști, și ascultau vorbele ciocoiului, gîndind : „Are dreptate, cîinele ! Cum de mai putem răbda ?“ Și ascultînd freamătul fără sfîrșit al codrilor și țipetele păsărilor de noapte, se gîndeau la banda Ursarului. „Cum de nu vine, oare, Gheorghiță al nostru, să-l facă să-și piardă glasul ? Adă-l Doamne...“

— Oi cu jug ! a mai strigat încă o dată Mandache, din răsputeri. Ia-n să-ncerce ei să se miște, că dorobanții unde-s ?

„Iată din pricina cui norodul fuge la hoți“... gîndeau pămîntenii din pridvor. Și prin frămîntarea fără alean a pădurilor li se părea că aud buciume și chiote de bătălie.

Mandache umpluse din nou paharele, răsuflînd greu ca după o fugă.

— În cinstea domniilor voastre...

— Rămîneți sănătoși, a spus popa Vasile, ieșind. Aș mai sta, dar am mîine slujbă la biserică...

— Părinte, noaptea asta au să vină aici hoții... i-a șoptit baba Maranda.

— Să vină și holera... i-a răspuns popa, și și-a chemat vizitiul, și trăsura lui a duruit multă vreme în noapte urcînd către Roșu, prin pustietățile Cotihanei.

— Boieri dumneavoastră... a strigat iar din prag baba Maranda... Noaptea asta au să vină hoții...

— Ce tot scheaună baba? s-a mîniat Mandache. Ieși afară, spurcăciune...

Dar ceilalți l-au încolțit din nou la vorbă și Maranda a trecut furișată pe lîngă dulapurile mari, spre încăperile din fund. Trecea printre divane joase acoperite cu scorțuri alese, pășea pe covoare moi, cu picioarele ei mari, late, pline de glod. Dintr-un perete se uita la ea un leu mare, cu coamă roșcată, fugind în urma altui leu rînjind din colți. Și deodată, dintr-o cadră, i s-au ivit înainte părinții lui Mandache, boierul cel bătrîn cu boierița.

— Ce cauți aici plină de glod? o întrebă bătrînul ghebos, cu două degete trecute prin firele bărbii de țap; marș afară, ghiorlancă...

Inima bătrînei zvîcnea înspăimîntată, și s-a ferit din fața icoanei, furișîndu-se pe lîngă perete, către odăița din fund.

— Cucoană Casandra... striga ea, încet, apăsînd clanța.

— Ce vrei? a întrebat-o dinlăuntru Casandra, și capul ei bălan s-a ivit în ușa întredeschisă. Lasă-mă... ce vrei?

— Au să vină hoții... bolborosea baba.

— Să vină tunetul și cutremurul... blestema încet Casandra, în timp ce glasul lui Sergiu, din umbra odăiței, o întreba:

— Ce vrea ghiorlanca? De ce n-o cîrpești cu dosul mîinii?

◆

Sfada s-auzea depărtată prin moliciunea adîncă a covoarelor. Dar oare de ce s-au întrerupt dintr-o dată toate glasurile, ca și cum vîntul ar fi spulberat afară

oaspeții ? Mai adineauri, Mandache tuna și fulgera, răcnind :

— Să vină să mă calce cine are curajul... Încă nu s-a născut hoțul care să-mi prade conacul ! E plină de ei Cotihana ! De ce nu vin ?

— Boier Mandache... i-a spus Toader Galan și l-a cuprins de la picioare un frig ; mușcă-ți limba și stupește-ți în sîn ! Pușchia pe limba domniei tale...

— Ba pe a domniei tale ! s-a mîniat Mandache. Eu nu mă tem !

Afară, la prag s-a arătat o clipă capul moșneguțului. „Iar vine spurcăciunea de babă...“ și-a spus acesta, ștergîndu-se repede în întuneric.

Maranda a trecut pe lîngă dînsul în fugă și a intrat în cuhnie, unde lampa se stinsese. Prin întuneric, s-auzeau răsuflări grele, o femeie ofta prelung și rîdea. I s-a părut babei, sau a nechezat un cal ? Sau poate a răcnit cineva în conac ? Și baba a vrut să se repeadă afară, dar vizitiul de lîngă horn a trîntit ușa poruncindu-i :

— Să taci din fleancă, dacă nu vrei să-ți crăp scăfîrlia...

La scările pridvorului sforăiau cai mulți. Și tocmai cînd Mandache răcnea spre întuneric : „Să vină cine are curajul“ Gheorghiță Ursaru s-a arătat în prag cu cușma pe ceafă, cu mîinile cruciș :

— Eu am curajul... Bună seara, boieri !

Gurile și mîinile au încremenit. Numai Mandache a ridicat un pistol.

— Nu te juca, boier Mandache... zvîrle-mi-l ici, la picioare...

— Nu... a gemut boierul, scăpînd pistolul jos.

— Vin zorile, boier Mandache ! Scoate repede banii... a adăugat Ursaru și s-a întors spre ceilalți boieri : Pe voi, vă găsesc altă dată, acasă ! Mîinile sus !

Toader Galan, Filimon Mititelu și Ion Roșu s-au strîns umăr în umăr, lîngă scaunele cu speteze înalte.

— Grăbește-te, Mandache, a spus liniștit Ursaru, apucîndu-l strîns de beregată și dîndu-i dintr-o dată drumul : Nu te ucid, viperă, că are cine să te ucidă !

— Bine că a dat Dumnezeu... oftau în prag vizitiii cei bătrîni, și se uitau la Ursaru ca la un răzbunător al tuturor necazurilor din veac.

Ș-auzeau șoapte. Sforăiau cai. „Sînt mulți..." își spuneau boierii ascultînd.

În prag s-a ivit un bărbat înalt, spîn, cu sprîncenele roșii.

— Poftă mare, boieri... a spus el, cu glas pițigăiat.

— Adă funiile... i-a poruncit Gheorghiță Ursaru.

— Pentru ce ? a întrebat Filimon Mititelu. Lasă-ne să ne ducem. Noi n-avem bani.

Mandache, căzînd în genunchi, își tîra pîntecele greu pe lîngă masă și gemea :

— Banii mei... Banii...

— Nu te sclifosi... i-a spus cu liniște Gheorghiță. De cîte ori te-ai plecat tu la pămînt, să ridici măcar un pai, pentru banii ce i-ai strîns ? Îi ai numai din sudoarea pălmașilor...

Întors cu funiile, Cucoveanu lega oaspeții unul de altul, de mîini și de picioare, și spunea înnodînd capetele funiilor :

— Nu de alta, coconi, dar să nu vă împungă strechea...

— Vorbește cuviincios... a strigat Ion Rusu ; mîine cînd au să te ducă între puști și au să te bată cu funiile, am să rîd eu...

— Roagă-te lui Dumnezeu s-ajungi pînă mîine... i-a răspuns Cucoveanu, oprindu-i-se în față, gata să-l lovească.

Și toate gurile au amuțit, cînd Mandache s-a tras într-un colț al încăperii, și a dat la o parte un covor. A deschis un sipet. După aceea, banii au prins a zornăi în traista înflorită a hoțului celui spîn și cu glas femeiesc.

— Veți plăti pentru asta... Veți plăti... gemea Mandache legat la rînd lîngă ceilalți boieri și arendași.

Casandra s-a arătat speriată din cămara din fund. Cămașa lungă de in îi venea pînă-n pămînt și i se vedeau numai degetele picioarelor, mici, cu unghii trandafirii.

— Bună seara... a spus, văzînd-o, Gheorghiță Ursaru și cînd ea și-a dus repede mîna la sîn să-și acopere medalionul, pe fața hoțului a trecut o umbră.

A ocolit masa și s-a apropiat de ea, spunîndu-i cu dojană și amărăciune :

— Boieriță Casandra, am venit să iau ceea ce bărbatul domniei tale ia de la alții cu hapca...

Și văzînd-o așa de frumoasă în spaima ei, cu fața albă, cu părul lung, bălan, revărsat pe spate, Gheorghiță Ursaru a spus oftînd :

— Frumoasă ești, bată-te norocul !...

Și a privit-o lung, țintă, în ochii mari albaștri, gîndind : „Păcat că busuiocul acesta de muiere șade lîngă un stîrv ca Mandache".

— Dacă ceea ce faci e cu cale, de ce vii în puterea nopții ? l-a întrebat ea, căpătîndu-și din nou cumpătul.

— Calea cu care vin eu începe deocamdată din întuneric... a răspuns Ursaru, întunecîndu-se, gata să-și plece ochii.

„Ce om frumos !" și-a spus Casandra și pe obraz i-a răsărit un zîmbet. Dar Ursaru n-a avut timp să-i vadă zîmbetul acela, căci Atanasie Tronciu l-a întrebat din prag :

— Nu isprăvim ? Se zărește de ziuă...

— Îndată, a răspuns Ursaru și s-a întors din nou către Casandra : Te-am ruga să te așezi cuminte pe scaun și să nu te miști...

Ea a tras un scaun mai la o parte, așezîndu-se, și de pe față nu-i mai pierea zîmbetul. Fețele bărboase ale boierilor s-au îndreptat toate spre ea. „Curva... gîndeau ei ; nu-i pasă de prădăciune, nici cît negru sub unghie. Se cunoaște că-i din părinți ghiorlani, care rodeau mămăliga de pe făcăleț..." Și tăceau, privind-o, ca dintr-o negură.

— Acum, a spus Gheorghiță Ursaru, trăgîndu-și un scaun, acum, preacinstiți boieri, începe altă foaie. Frate Cucoveanu, poftește oamenii...

Ca la un semn, mulțimea de hoți s-a îngrămădit din pridvor pînă-n pragul încăperii. Pămîntii, se uitau chio-

rîș la policandrele mari, le masa lungă încărcată cu resturile ospățului.

— Ho, bre... ho... îi oprea Tronciu. Pe rînd, că avem loc cu toții...

O clipă, oamenii s-au tras înapoi, plecînd frunțile sub privirile mohorîte ale mesenilor.

Casandra, albă de spaimă, a spus fără să vrea :

— Scuturați-vă picioarele...

— Să ți le mai scuturi și tu de-acum, a răspuns unul spătos cu cușma brumărie pe ochi.

Și intrau ca un vis rău. Sub picioarele lor cădeau draperii, se sfărîmau icoane, pari și bîte spărgeau scrinurile pline, mîini păroase apucau și trăgeau în jos scorțurile. Jos, afară în curți, au prins a scîrțîi mulțimi de roți și mugeau vite, și glasuri stăpînite strigau :

— Ho, boală... ho...

Oamenii cu cușmele trase pe ochi se arătau în pridvor, uitîndu-se lung în încăpere și trăgîndu-se repede în umbră. Băietănași înalți, copii în durligile goale, răsăreau în prag, uitîndu-se lung la frumusețile încăperii, parcă mirosindu-le de departe, dar oameni bătrîni îi repezeau la o parte, să nu-i încurce. Și urcau mereu, și ajunși în prag își potoleau deodată graba, șovăind, sub privirile mohorîte ale boierilor, și după ce treceau prin dreptul lor, privindu-i strîmb, peste umăr, o luau din nou repede către încăperile din fund unde țipau vase de aramă și de argint căzînd la pămînt. Încărcată val-vîrtej, pe umeri și în brațe, îmbrăcămintea încăperilor ieșea afară unde era încărcată în care. Toporiști și barde spărgeau divanele moi, pînă-n fundul odăilor. Unul cîte unul, pereții rămîneau goi și vineți. Lăzi mari ieșeau duse pe umeri de către patru oameni. Iar Tronciu, rînduind prada, striga dînd porunci în toate părțile.

— Bădică... l-a chemat unul, descoperind după un covor o ușă.

— Izbiți cu umerii... a poruncit Tronciu. Unde-s topoarele ?

Iar umerele și topoarele au prins a izbi surd și ușa a căzut. În încăpere a clipit o candelă.

— Dar cine-i tînărul acesta care doarme îmbrăcat și vorbește prin somn ? Înșfăcați-l, flăcăi...

Sergiu, trezit deodată, a sărit drept în picioare.

— Casandra... a strigat el, vrînd să s-ascundă din fața acestor sălbătăciuni care întindeau spre el pumnii, să-l apuce.

— Cine-i ? se întrebau hoții, îngrămădindu-l.

— Dați-l dracului, a poruncit Tronciu. Duceți-l la Puiul Ursului, să-l judece...

Și lucrurile au prins a ieși mai departe pe ușă, buluc. Din tavanele înalte pînă-n podele, odăile rămîneau una după alta pustii ca niște încăperi de han.

— Ia-n să chiuim, a spus unul, scoțînd un chiot scurt, înfricoșat.

Căzut în mutenie, Mandache își tot zgîrcea fața într-un rîs speriat.

— Să vii mîine la mine să-ți descînt de sperieți, cu cărbuni stinși... a strigat la el Cucoveanu.

◆

Cînd a fost adus de subțiori Sergiu, Casandra a scos un țipăt.

— N-ai grijă... a liniștit-o Gheorghiță Ursaru.

— Tu ? a întrebat Sergiu, repezindu-se spre boierită s-o cuprindă.

— N-am venit să vă stric taina... a spus Ursaru, către Casandra, și-și spunea : „Cît de bine se potrivesc"...

— Cît de bine le șade la amîndoi... a spus, femeiește, Cucoveanu, gata de ducă, și a prins a rîde în hohote, către Mandache : Aleluia... Ți-a luat nevasta nepoțelul...

Casandra s-a făcut mai albă.

Un răstimp, odăile se goliră parcă de hoți. Undeva micuna o mîță zgrepțănînd la o ușă. Afară au prins a cînta cucoșii, în tăriile întunericului.

Ursaru era tocmai gata de ducă și se ridicase, cînd din fundul încăperilor s-au arătat un moșneag și o babă, el suflecat peste genunchi, plin de glod, ea, cu catrința ferfeniță la poale, cu capul gol, cu părul cărunt, sărac,

căzut pe ochi — purtînd amîndoi icoana cu părinții lui Mandache.

— Gheorghiță Ursaru... a spus, cu glas hîrîit, moșneagul ; cîinii acești bătrîni ne-au stropșit zilele...

— Ne-au stropșit zilișoarele... i-a întărit cuvîntul bătrîna.

— Iată... grăia mai departe moșneagul ; mă puteți căuta, că nimic n-am luat... N-am venit să prad... De cînd tot aștept eu ziua asta, pentru ca măcar așa cum se află, pe icoană, să-i răsplătesc cîinelui...

— Așa... a icnit bătrîna, cînd omul ei a izbit cu piciorul în mijlocul icoanei, drept în fața ciocoiului.

— Așa... Na... și ție... icnea moșneagul izbind încă o dată, și fața boieriței celei vechi s-a ferit într-o latură.

— Cu bine... au rostit amîndoi bătrînii, mergînd spre ușă.

El s-a oprit în prag, deodată, rușinat parcă. Și sub privirile acelea mohorîte, a rostit încurcat, scărpinîndu-se în cap :

— Vedeți... că și ei s-au purtat rău...

— Hai, omule... îl chema baba, apucîndu-l de curea. Că prost mai ești...

— Lasă, bre babă... s-a smucit moșneagul, să nu creadă cineva că eu....

Dar baba l-a tras peste prag și glasul ei pornit pe sfadă s-a pierdut în larma roților, în mugetul vitelor, în scîrțîitul jugurilor. Prin uși prindea a intra lumina zorilor. Afară scîrțîitul carelor și chiotele de îndemn s-auzeau pînă departe în văgăunele Cotihanei.

— Cu sănătate... s-a închinat Cucoveanu spre boieri, zornăind bănetul din traista de la șold.

Dar n-au ajuns ei bine în pridvor, și toți ochii boierilor s-au întors spre Casandra, și spre Sergiu, care adormise într-un jilț.

— Aveți dreptate, a spus Ursaru, întorcîndu-se. Ei doi v-ar dezlega prea repede... Ioane... a strigat el spre Cucoveanu, ia-n adă-mi sumanul din șa...

— Pentru ce ? s-a mirat Cucoveanu, întorcîndu-se repede cu sumanul.

— Boieriță... a rostit Ursaru către Casandra. Știu că nu ți-ar strica o preumblare în zori. Vrei să îmbraci sumanul unui hoț? Dar te rog mai repede, că-mi nechează calul afară...

— Eu? s-a mirat ea. De ce?

— Nu mă ține mult, că-mi trece vremea...

Ea s-a ridicat și după ce a privit fețele întunecate ale boierilor, și-a desfăcut mîinile. Gheorghiță Ursaru i-a pus sumanul pe umeri și ea a rămas în sumanul lui strașnic de frumoasă!

— Încheie-te la piept... a sfătuit-o hoțul. Că bate vîntul...

Mai apoi, văzîndu-i vîrful picioarelor goale, a spus către Cucoveanu:

— Ai grijă, Ioane, să fie în căruță fîn mult, căci e desculță...

— Și acum, poftim cu noi... a adăugat hoțul către Sergiu apucîndu-l de umăr, dar Sergiu, după ce și-a holbat o singură dată ochii, a adormit la loc, butuc.

— Zvîrle-i niște apă între ochi, Ioane... a poruncit Ursaru și Cucoveanu a luat de lîngă masă un pocal mare cu vin.

— Na! a rîs el, și Sergiu ud leoarcă se freca la ochi desmeticit deodată.

— Tu? a întrebat uitîndu-se mirat la Casandra.

— Eu... a răspuns ea, cu un surîs.

— Și acum hai cu noi... a grăit Ursaru către amîndoi. Ioane, trage căruța la scară...

Și sub ochii holbați ai boierilor, Gheorghiță Ursaru și Ion Cucoveanu s-au șters din prag o dată cu Casandra și cu Sergiu...

Un cal a nechezat apoi afară, prelung, și un galop înfricoșat s-a auzit în codrii Berdeului.

◆

— Bădiță Ioane, abia s-a rumenit geana răsăritului, și-i frig în codri! Ai grijă de mușterii din căruță!

Ion Cucoveanu, după ce s-a așezat pe scîndura de dinainte, și-a mai întors o dată obrazul spîn să vadă dacă cei doi mușterii s-au cuibărit bine.

Ea sta ghemuită și tremura de frig și de spaimă, în sumanul mirosind a busuioc și a măghiran vechi.

— Tu? o tot întreba Sergiu, strîngîndu-i sumanul la sîn.

— Las-că-i bine... își spunea Cucoveanu și înainte de a plesni caii, rîdea subțire, femeiește, spunînd iar: Las-că-i bine...

După aceea, roțile duruiau și scăpărau, iar caii nechezau în galop strașnic, în pustia fără capăt a Berdeului.

Și i-a lăsat Ion Cucoveanu pe cei doi ibovnici la un loc minunat de singurătate, la un șipot între doi brazi.

V

Într-o seară, pe sub lună,
Vin voinicii și s-adună,
Bate vîntul — codrii sună...

Dintr-un cîntec hoțesc

După ce s-a așezat pe scăuieș, în fața colibei, Arcadie și-a înfundat cușma adînc peste urechi, sub vîntul rece al asfințitului.

Harbujii mari, lungăreți, păreau la juru-i cîrduri de ființe adormite. Bîtlanii rari săgetau văzduhul, punîndu-i la picioare cruci repezi și umbră. Oamenii grăbiți veneau din toate părțile bălților. Iată-i pe cei trei dorohoieni cu mintene albe, cum s-au oprit și se tot uită unul la altul, tăcînd, cu mîinile înfundate sub chimire! Unul din ei e bătrîn, cu mustața sură; al doilea e un flăcău subțiratic ca paiul; al treilea are picioare lungi, de cocostîrc.

— Așteptați... le-a spus Arcadie, fără a se mișca.

Flăcăul slab ca paiul, uitîndu-i-se la negul de pe nas, se tot minuna, gîndind: „Dacă m-ar lăsa i l-aș reteza cu ața.“ Și tustrei s-au așezat liniștiți pe cîte un harbuz, la spatele bătrînului. „Iată, gîndea acesta, e ca și cum s-ar ivi pe lume o împărțire nouă, de cînd a venit hoțul de peste apă. Curînd, dacă va avea noroc, are să stăpînească și-n alte părți și puterea i se va întinde peste tot locul...“

Asfințitul ardea în adîncul zărilor și prin văzduh treceau pîlcuri grăbite de nouri negri, fugărite de pîlcuri aprinse ca purpura. Undeva pe aproape se iscase sfadă în păsăreturile bălților. S-auzeau zbateri de aripi și ierburile se clătinau. Nu cumva vulpea roșcată lovise cuibul bîtlanilor ? Oamenii se uitau într-acolo și cel mic și slab ca paiul s-a ridicat să se ducă numaidecît să vadă ce se întîmplă în străfundul stufurilor.

— Măi... măi... se mira el, potrivindu-și mai bine cumpăna bîtei, gata să sară într-un cotlon de stufuri, căci zărise la o cotitură fluturînd o coadă roșie.

Și iar s-a oprit, cînd în fundul cotlonului s-au arătat trei puiani întorcînd spre el boturi mirate. După aceea au început sălbătăciunile a urla și a scheuna în tăcerea aceea, așezate tuspatru pe pîntece, cu boturile către cerul învăluit în umbre. Cei trei dorohoieni se uitau încremeniți la ele, numai Paiul icnea în răstimpuri :

— Al dracului...

Și era să sară din nou în cotlon, cu bîta ridicată, dacă nu l-ar fi apucat de poala cămășii Simion Mujdei, cel cărunt.

La spatele lor, soarele se îngropa tot mai adînc în lutul negru al zărilor și se destrămau pîcle viorii, sub puterea grabnică a umbrelor.

Arcadie iscodea singurătatea și depărtările cu mîna streașină, căci oare de ce întîrziau hoții ? N-a fost vorba că vor fi toți aici la ceasul amurgului ?

◆

Dar iată-i venind dinspre rîu, pe cei din Racova, pășind repede, cu puștile pe braț. În fruntea lor, pășește dîrz Niculai al Chișcariului, cu cușma zvîrlită pe-o ureche, cu mustața proaspăt răsucită.

— Noroc și Doamne-ajută... a strigat el, de departe, către dorohoieni. Hai noroc, bădică Mujdei...

Și care cum se oprea în fața colibei se închina către Arcadie :

— Bună vreme, tătuță...

Și cu toate că fața acestui bunic părea din cale afară de supărată, din pricină că oamenii nu știu tăcea cînd

asfințește soarele, inima lui chiuia și cînta. Și nu și-a putut opri chiotul scurt, cînd s-au arătat dinspre Grădina Turcului feciorii dumbrăveni, așa de scumpi inimii lui. Toți erau proaspăt primeniți și erau tineri și frumoși, bată-i norocul! ca niște fete... D-apoi cei patruzeci din Plopeni! Toți erau voinici și mîndri, unul și unul, parc-ar fi supt toți la o mamă. Venind, își tot arătau ca din întîmplare chimirele cusute în mărgele și tocurile pistoalelor. Grăbiți din cale afară veneau răusenarii cei cu brîie roșii!

— I-ar v-ați legat de vătămătură, bre? rîdea spre ei Mujdei, privindu-le brîiele.

— Nu-ți place, nu te uita... i-a răspuns un bărbat mustățos și spătos.

Paiul apucase a-și desface și el gura pînă-n urechi, rîzînd de brîiele răusenarilor, dar, Doamne! cum și-a strîns de repede gura, ca pe-o pungă, cînd s-au plecat spre el mustățile zburlite ale spătosului! Și cum s-a ghemuit la pămînt, bietul flăcău, cînd o mînă cu degete încrîncenate în chip de cîngi i s-a pornit încet asupra capului...

— Frate Ioane... a răcnit el către dorohoianul cel înalt. Nu mă lăsa, Cocostîrcule!

Și Cocostîrcul, văzîndu-și prietenul în primejdie, a scos ca un mîrîit și ca un geamăt, pregătindu-și drugheneața. Dar răusenarul glumise. Plecîndu-se asupra Paiului, l-a luat de umeri ca pe-un prunc și rîdea ridicîndu-l:

— Ce crezi, că-mi pun mintea cu tine?

Și toată hoțimea a prins a rîde, uitîndu-se la dînșii. Venea întunericul, și au tăcut deodată, cînd Arcadie a prins a scăpăra cu grabă din amnar, s-aprindă focurile. Și cînd s-au înălțat flăcările, nici un om nu s-a mai văzut și nici un șopot nu s-auzea, tăcînd toți în umbră, dincolo de cercul de lumină. Numai Arcadie sta drept, în cercul acela, urmărind cum se suie în întuneric cînd o flacără cînd alta, într-o învîlvoare grăbită. Oamenii s-au așternut la pămînt și au prins mai apoi a grăi molcom.

Paiul, Cocostîrcul și Mujdei strînseră în jurul lor toată ceata răusenarilor, și Mujdei istorisea :

— Despre Gheorghiță Ursaru a mers faima pînă la noi în Țara de Sus. Se grăiește despre el ca despre voievozii cei vechi. Se spune că s-au dus pînă la Scaunul lui Vodă și Vodă l-a întrebat :

— De ce-mi osîndești tu boierii, măi Gheorghiță ?

— Doamne și Măria ta... i-a răspuns Gheorghiță. Cum să nu-i osîndesc, cînd și ei ne osîndesc pe noi, pălmașii și opincarii ? Tu ești Domn, Doamne, și nu știu : ții cu ei, ori n-ai nici o putere asupra lor...

Și pesemne că i-a plăcut lui vodă cuvîntul lui badea Gheorghiță. Nu numai că nu l-a pus la hrubă, dar l-a bătut pe umăr și i-a dat drumul pe ușa din dos, ca să nu afle boierii că a stat de vorbă cu căpetenie hoțească...

— Da, da... a spus Cocostîrcul cu glas adînc ca din fundul poloboculuí ; așa grăiește lumea la noi la Dorohoi despre Gheorghiță Ursaru...

— Așa... așa... a intrat în vorbă Paiul, cu glas puțin, de copil.

— Tu să taci... l-a întrerupt Simion Mujdei. Bucură-te că nu te-am pierdut prin glod...

Și după ce a tușit, a prins a istorisi mai departe :

— Se spune că a voit vodă să-l pună căpetenie de străji la poarta domnească...

◆

Dar în întunecime, dinspre codrii Berdeului, s-a auzit nechezînd un cal și parcă focurile au luminat mai tare cînd s-a arătat la geana lor Gheorghiță Ursaru :

— Noroc, măi oameni buni...

— Noroc, frate Gheorghiță, au răspuns hoții, apropiindu-se care de care mai repede, intrînd în cercul alburiu de lumină.

— Toți ne-am pus capul în primejdie, deopotrivă... a adăugat Gheorghiță Ursaru, dintre focuri, de aceea, ca totdeauna, vom împărți ce am dobîndit, frățește...

— Așa căpitan de bandă aș fi vrut să fiu... își tot spunea Paiul, privindu-l și plecîndu-și capul cînd pe-un umăr cînd pe altul, nemaiputînd de dragoste... Așa căpitan de bandă... Nu mi-ar fi dat mămuca țîță degeaba...

Dar Cocostîrcul, anume ca să-i facă în ciudă, i se tot așeza în față, spunîndu-i :

— Privește-l printre picioarele mele...

Și în zadar le tot făcea Mujdei semn să se-astîmpere, s-audă mai bine ce spune căpetenia.

— Măi, oameni buni... spunea mai departe acesta : v-ați strîns de bunăvoie sub pumnul meu și încă o dată vă hotărăsc legea : să nu vărsați sîngele nimănui și să nu prădați om sărac...

— Că altfel e rău... a spus în adaos Arcadie, tresărind din urmărirea flăcărilor.

— Îndată vine Ion Cucoveanu cu banii... și-a sfîrșit cuvîntul Gheorghiță Ursaru, și toți veți primi deopotrivă...

Și după ce a venit Ion Cucoveanu și s-au rînduit între genele focului mesuțele, și după ce argintul și aurul boieresc au sclipit de ajuns așezat în nouăzeci și trei de movilițe, Gheorghiță Ursaru a început împărțeala ; oamenii veneau pe rînd cîte unul, luîndu-și fiecare partea și depărtîndu-se în întuneric.

— Voi sînteți sprînceana bandei și frații mei... le spunea Gheorghiță, la cîte unii.

Și care cum se trăgea în întuneric, rămîneau multă vreme singuri, fiecare cu socoteala lui. Mulți se socoteau cum să părăduiască banii, mai bine. Gîndeau la chefuri de cîte trei zile și trei nopți, cu lăutari, și-n gînduri viorile prindeau a cînta și a doini, grele de lacrimi, căci, de ce au pornit toți oamenii aceștia la hoție ? Fiecare își avea necazul și aleanul, cuibărit în matca inimii !

— Îmi crăpa măseaua după bani... spunea unul mărunt cu capul ghemuit în gulerul sumanului, parcă mereu păzindu-se să nu-l vadă cineva... Ieri noapte, am ieșit la prădat întîia oară, că am de plătit cămătarului din sat, lui Ion Ghebosul... Și de-o fi s-ajung la spînzurătoare...

— Ia-n mai taci... l-a întrerupt Simion Mujdei. Care spînzurătoare ?

— Apoi că la spînzurătoare duce calea hoțitului... și-a sfîrșit omul cuvîntul.

Și după aceea toți tăceau, ascultînd vuietul arborilor, departe în Berdeu. Acolo, în întuneric, sus, huhurezii strigau și-n satul Roșului au prins a cînta cocoșii de miezul nopții. În fața ochilor li s-arătau furci de spînzurători în șiruri și din arbori, îi priveau, printre crengi, ochi holbați, ieșiți cît cepele, ochii hoților spînzurați.

Iată-i pe cei trei frați Manole, cum îi bate vîntul și cum hîrșiesc mușchiul de la rădăcina copacilor cu vîrfurile opincilor. Iată-l pe Vlad Struț — lisaureanul, cum stă cu bărbia în piept și vîntul îl clatină și el parcă se tot uită, cu ochii vineți, în jos către chimirul bătut în bumbi de sub care-i iese năframa cusută în flori mari, roșii. Și iată-l pe Costan Potcovaru, poreclit Michiduță, cel care mergea la prădat cu barosul. E mic la stat și abia se vede dintre crengile ulmului. Deasupra lui, două crengi uscate sună îndelung cînd bate vîntul, sună ca o toacă, deasupra lui, pe la miezul nopții, cînd pornesc peste codri vînturile mari, și oamenii își spun făcîndu-și cruce :

— Auzi... sună în codri toaca hoțului...

Și cînd prinde a suna toaca aceea, cîinii încep să urle, prin sate și pînă la stînile depărtate ale culmilor. Și dacă-i vorba că drumul lor duce între furci, hoții trebuie să-și părăduiască zilele cît mai crunt, cît mai grabnic...

— I-eh... nafura și vanghiaua... suduia Simion Mujdei, smulgîndu-și ochii din vedenia năprasnică. Hai cu mine, mă...

— Unde, bade ? l-a întrebat Cocostîrcul, mirat.

— Unde ? la Dolina, în Rîpa Lupului. Să ne părăduim banii !

Și Paiul abia se ținea de ei. Mujdei pășea cu pas cumpănit, căci nu trebuia s-ajungă la tîrziul lui cuib de dragoste înainte de un anumit ceas, ceasul răsăritului

de lună. Cocostîrcul, cu drugul pe umăr, tot mormăia ca ursul, vrînd să-l întrebe ceva...

— Ce-i, feciorule? l-a întrebat Simion Mujdei.

— Apoi, bade, dacă ne ducem la Dolina, eu nu mai vreau să stau pe prispă-afară; că și eu... Nu-i așa, Paiule?

Dar Paiul nu știa ce să răspundă, și se uita cînd la unul cînd la altul.

— Eu nu mai vreau să te păzesc... a spus Cocostîrcul către Mujdei. Mi-a venit ceasul să am și eu drăguță...

— Că eu pe Dolina nu ți-o dau... i-a răspuns Mujdei fulgerîndu-l pe sub sprîncene. Vom afla noi vădane și pentru voi. E plină Rîpa Lupului...

Și iar au pornit, tustrei, cu pas mai repede, căci la Răsărit se zărea ca o rumeneală, și ei se gîndeau la căsuța cu stuf din fundul codrilor, unde trăia Dolina, pădurărița.

Era Dolina o femeie joasă și voinică, și cînd mergea, dupăia pămîntul. Nu că-i era ei drag japul acesta de Mujdei, dar îi da totdeauna parale de aur și-i plăceau nopțile de petrecere cu lăutari și cofe de vin. Și, Doamne! cum se mai îmbăta Mujdei! Cum plîngea, sărăcia de moșneag, spunînd:

— Multe mîndre am petrecut eu, și nici una nu mi-a odrăslit prunc! Iată, asta mă roade pe mine, lele Dolină...

Și bînd țeapăn din cofă, prindea a-l mîngîia pe Paiul:

— Tu, măi flăcău, îmi ești ca și fecior... Că eu alt fecior n-am...

Îi sticleau ochii din ce în ce mai tare, privind țintă undeva în trecutul lui.

— Eu, lele Dolină, viața toată mi-am părăduit-o, pe nimeni n-am, și n-are să aibă cine-mi aprinde lumînare la groapă...

◆

Dar iată că Răsăritul s-a rumenit mai tare și tocmai cînd s-a arătat luna pe codri, cei trei hoți s-au oprit deodată:

— Taman la ceas... a rostit Simion Mujdei.

La picioarele lor, în fundul rîpilor, sub uriașii goruni, pereții albi ai bordeiului păreau de argint. Și pe fața pereților umblau umbre molcome. O sălbătăciune, poate o vulpe, s-a ridicat în două labe la ferestruică, ascultînd întunericul bordeiului, și iar s-a lăsat în tuspatru labele, așezîndu-se pe pîntece sub ferestruica întunecată, și luna o lumina cu cununi de raze din ce în ce mai albe. Și nu s-a speriat cînd s-au arătat din umbră cei trei hoți ; cu liniște i-a privit lung, ridicîndu-se, și a pornit în lungul prispei, cu pași lini de mătase, mai privindu-i o dată din colțul bordeiului.

— Iată-mă... a spus Mujdei, tușind de trei ori, cu înțeles, și înlăuntrul bordeiului pămîntul a prins a dupăi sub pașii Dolinei.

— Că nu vă mai astîmpărați... a spus ea, în prag, mînioasă ; ce, vi s-a făcut de borș de găină prinsă din fugă ?

— Mai așa... a rîs Mujdei, ciupind-o de sîn.

— Că nu ți-i rușine de flăcăii acești ? l-a întrebat Dolina plesnindu-l peste mîna întinsă. Ce vreți ?

— Ia-n bre, vădană, dă tu peste codri strigătul care-l știi, să vină scripcarii...

— Că de asta-mi arde acum, în tîrziu de noapte... i-a răspuns vădana, punîndu-și mîinile în șold și umflîndu-și pieptul, gata să dea codrilor strigătul.

— Măi Maftei... Măi... a răcnit ea, din toate puterile, și toate singurătățile au strigat cu dînsa :

— Măi Maftei... Măi...

— Îndată vin... a răspuns într-un tîrziu un glas dintr-o culme nevăzută.

— Îndată vin... strigau toate singurătățile.

După aceea, în bordei a clipit lampa, și cînd s-au arătat feciorii lui Maftei al Ursului cu scripcile subsuoară, Mujdei, stînd pe laiță, a rostit :

— Că eu, lele Dolină, toată viața mi-am părăduit-o... Ia-n dregeți vinul cela în cofe...

Iar la harbuzăria lui Arcadie, tocmai cînd împărțeala se sfîrșea și hoții se izăreau în întuneric care încotro, s-a arătat între focuri, în fața lui Gheorghiță Ur-

saru, un șatrar înalt, cu pălăria mare peste pletele revărsate pe umeri.

— Sacîz... a rostit bucuros Gheorghiță Ursaru.

— Bună vremea... a spus Sacîz, descoperindu-se.

— Cît bănet ai adus ? l-a întrebat îndată Cucoveanu.

— Am adus dijma, partea mea, pentru patru sute de cai furați... Na-vă banii că eu mă grăbesc ; m-așteaptă șatra în Cotihana. În zori, trebuie să fim departe de codri...

— Cu bine, oameni buni... cu bine... a adăugat Sacîz. Să ne vedem sănătoși, de azi în treizeci de nopți...

◆

Și s-a pierdut cu pași largi, măsurați, între stufurile adormite, spre Răsărit, unde se vedeau, ca un zid negru, pe slava cerului, codrii Berdeului. Tăcere mare stăpînea în tot locul, numai din cînd în cînd, dinspre apele revărsate, chiote lungi spintecau noaptea, și le răspundeau alte chiote din codri. Focurile căzute izvodeau fumuri albe către cîmpiile tulburi ale slăvilor.

— Au fost și s-au izărit... spunea Arcadie, mirîndu-se că toți oamenii de acum cîteva clipe nu mai sînt.

Și după ce a pus mesuțele în colibă, la locul lor, grăia cu harbujii din preajmă :

— Mulți au fost și s-au perindat... Și eu tot între voi am rămas...

Dar mai rămăsese acolo și Gheorghiță Ursaru, și Ion Cucoveanu, și Atanasie Tronciu, să rînduiască pentru tîrg lucrurile prădate de la Mandache.

VI

Și-așa merge de frumos,
Că parcă scrie pe jos...

Dintr-un cîntec ciobănesc

Noaptea asta, Gheorghiță Ursaru nu se va mai întinde în coliba de stuf din bălți, ci se va duce la Vîrvara. E peste măsură de trudit. De cînd umblă prin stu-

furi și nu s-a mai hodinit între scorțuri moi, în încăperea cu mirozna de măghiran? De bună seamă că ibovnica îl așteaptă în toate nopțile, ascultînd la uși ori de cîte ori aude pași și pocnete de vreascuri pe cărarea din rîpi. Noaptea asta, el va părăsi sălbătăcia și va bate ușor de trei ori la ferestruica din fund.

— M-ai chemat? l-a întrebat deodată Tronciu, ieșit ca din pămînt. Totu-i gata, pentru drumul la tîrg...

— Te-am chemat, Atanasie, să-ți spun să te abați în tîrg pe la un meșter. Vrei?

— Cum de nu, frate?

— Dacă-i așa, na-ți punga asta în care se află un pumnal! Îl dai meșterului, să-i pună mîner nou! Cum intri în tîrg pe ulița mare, apuci la dreapta!

„De cînd are Ursaru acest pumnal? se întreba Tronciu. Îl văzusem la Vîrvara, pe policioară..." Și-a amintit de Vîrvara, și vipera din inimă l-a mușcat pînă la usturime. A vrut să plece cît mai repede de lîngă omul pe care-l ura din clipa aceea ca pe cel mai înverșunat dușman! Îi venea să se repeadă la gîtul lui, să-i reteze beregata dintr-o smucitură de cuțit! Și Tronciu se uita în jur pe sub sprîncene. Focurile se așternuseră în scrum de mult; scădea lumina cerurilor. Și Tronciu întîrzia deasupra Ursarului, care sta pe scăueș cu capul în mîini, pe gînduri. „O singură izbitură de cuțit..." îl îndemna un gînd.

— Încă nu te-ai dus? a tresărit Ursaru.

— Nu... bîlbîia Tronciu, întorcînd repede capul în altă parte, să nu i se vadă ochii; aș fi vrut să te întreb unde ne întîlnim după ce mă-ntorc de la tîrg...

— Dacă nu-s aici, vii la Vîrvara... i-a răspuns Ursaru.

Pomenindu-și numele ibovnicei, și-a amintit pilda lui Arcadie cu omul dat morții printr-o sărutare... „Nu se poate..." și-a spus, ridicîndu-se.

— Atanasie, e adevărat că tu mă dușmănești?

— Eu? a tresărit Tronciu, și a rîs în hohote. Și pentru ce te-aș dușmăni eu?

— Oamenii sînt așa de suciți... i-a răspuns Ursaru. Eu aș fi tare supărat dacă m-ai dușmăni...

„Muierea dracului, își spunea Tronciu; din pricina ei..."

— Să ne vedem cu bine... a rostit pe urmă, cu glas liniștit.

— Să ne vedem sănătoși... i-a răspuns Ursaru, apucînd repede pe cărare, gîndindu-se la căldura bună a încăperii care-l aștepta.

Tronciu venea în urma lui, să-i cerceteze calea. „Merge, poate, la vreo altă ibovnică ? Poate la cucoana lui Mandache... Nu i-a dat el sumanul să nu-i fie frig, alaltăieri noapte ? De bună seamă, diavolul de Ursaru i-a răsucit și ei capul..." În gînd își cerea iertare pentru cugetul necurat și-i venea să chiuie, să-l oprească și să-i spună : „Nu-i așa că nu-ți mai este dragă Vîrvara ? Bine faci ! Îmi rămîne mie..."

Și Tronciu s-a oprit și a prins a rîde, gata să se întoarcă înapoi, că-l așteptau căruțele, dar rîsul i s-a stins în gît, cînd umbra lui Ursaru a cotit la dreapta, spre șleahul mare.

„Tot la Vîrvara se duce", a gemut Tronciu și s-a strîns mai tare în suman. Și-a tras cușma pe ochi și s-a întors repede.

◆

Se împurpurau zările, cînd au intrat în codri cei doi călăreți, în urma carelor. Cucoveanu era gata să chiuie, cu tot glasul lui de muiere. Tronciu tăcea, căzut din umeri, ostenit, cu inima mușcată de viperă.

— Frate Ioane, mi se pare că îmbătrînesc, ori îmi ia Dumnezeu mințile ! Am gînduri ticăloase și mă tem...

— Banii ? l-a întrebat Cucoveanu pîndindu-l cu coada ochiului, dar Tronciu nu a răspuns numaidecît. „Ce ar fi dacă i-aș spune : Mi-i dragă ibovnica Ursarului, și-mi vine să-l spintec..."

S-a oprit sub coroanele uriașe ale gorunilor :

— Da, banii, bre... Nu ne mai putem sătura...

— Eu... a rîs Cucoveanu, nu mai pun pe ei nici un preț... I-am îndrăgit odată, cînd eram tînăr. Acum... Și, după o clipă, a adăugat oftînd : Din cînd în cînd, îmi place cîte-o muiere, dar nu prea mult. Sînt bune și muierile, dar la vremea lor...

„Cum dracul? se frămînta Atanasie Tronciu, rămas mai în urmă și închipuindu-și-l pe Ursaru culcat la Vîrvara între scorțuri; cum dracul de nu-mi astîmpăr mințile?“

— Strînge-ți vitele acasă, bădică Atanasie! Că mai apoi ți le sfîșie lupii... i-a spus Cucoveanu.

Dar Tronciu gemea cu ochii înlăcrimați. O flacără drăcească îl ardea în furca pieptului. „M-a cuprins iadul, își spunea, izbind cu pumnul în trupul calului. M-a cuprins iadul și am să ard ca vipera...“ Tîmplele i se îmbrobonaseră, și ochii îi ardeau în fundul capului.

— Cucovene... a gemut parcă spre a cere ajutor grabnic; e adevărat, oare, Cucovene, că uneori ne cuprinde diavolul și ne stăpînește? Că după ce ni se cuibărește în suflet, săvîrșim totul după vrerea lui? Îmi aduc aminte cum citea de mult un moș de-al meu, într-o carte veche, despre un călugăr cuprins de diavol. Sta noaptea în chinovie și veghea la lumînare, să-l vadă cînd vine! Sta cu ușa zăvorîtă și se ruga: „Apără-mă, Doamne!...“

Și la un anumit ceas, un glas îi răspundea din inima lui:

— Cuviosule Naftanail, iată-mă-s... Închide cartea, că ești al meu.

Alteori, cuviosul Naftanail adormea adînc, căci lua buruiene amețitoare ca să doarmă și să uite. Și dracul i se urca drept pe furca pieptului și-l apăsa cu genunchii:

— Trezește-te, cuviosule Naftanail, că-i tîrziu și mi-i urît singur...

Iar cuviosul Naftanail ieșea în puterea nopții afară și striga ajutor printre tunetele văilor. Își lovea tîmpla de stînci, răcnind. Lua maldăre de urzici și spini și-și bătea picioarele, șoldurile, și pieptul, scrîșnind:

— Na, Satan, na...

Dar Satan îi rîdea și mai tare la ureche:

— Prostule, mi-i prea bine în inima ta, ca să te părăsesc...

Și cuviosul Naftanail a prins a nu mai mînca. Își bătea trupul cu urzici și spini, zi și noapte, pînă i-au

înțepenit mîinile. În toată făptura îi rămăseseră vii numai ochii. Și Satan îi spunea rîzînd :

— Mi-s prea dragi ochii tăi, spre a te putea părăsi. Cîtă vreme vei putea vedea cu ei frumusețile lumii, am să stau cuibărit în inima ta, care începe a se răci...

Și Naftanail și-a scos ochii cu degetul cel gros de la mîna dreaptă. Și Satan l-a părăsit dintr-o dată...

— Asta-i ca-n cîntec... a răspuns Cucoveanu, speriat. Tot ce spui tu sînt închipuiri, în creierii aprinși ai chinuiților ! Ce te-a apucat, Tronciu ? Dacă cumva ți s-a făcut de muiere, cunosc eu o vădană oacheșă în hăul codrilor... Te duc la Dolina lui Mujdei... Oprim carele și ne abatem !

Tronciu își scoase cuțitul pescăresc în neștire și-l tot cerceta trecîndu-și-l prin palmă.

— Ce ai în mînă ? l-a întrebat Cucoveanu, mai speriat.

Tronciu și-a zvîrlit repede mîna-n jos :

— Nu știu cum, parcă mi-a pus cineva cuțitul în mînă, deodată...

— Ți se potrivește pilda cu Naftanail, frate Atanasie... N-ar fi bine să te întorci înapoi, să te culci ? Ia și tu niște buruiene amețitoase, de la Bozbei. Și-apoi, n-ai azi inimă bună pentru drum. Cînd pornești, trebuie să fii curat, căci drumul nostru poate duce la gîrlă sau la furci...

Și Cucoveanu și-a făcut trei cruci mari, spre potopul de lumină crescînd în vîrful arborilor și pe culmi.

— Doamne, apără-ne... se ruga el cu glas îngroșat deodată. Întoarce-te frate, și Dumnezeu să te aibă în pază...

— Mă blagoslovești, parcă m-aș întoarce la moarte... a răspuns Tronciu, strunindu-și calul. De ce, Ioane ?

— Pentru că ai și tu un drac cuibărit în inimă... Și dacă ai ceva cu Gheorghiță... și te ispitește diavolul să nu te astîmperi... ai a face cu mine...

— Ce aș avea cu Gheorghiță ? a rîs Atanasie Tronciu. De fapt îi venea să strige : Nu mă lăsa, că mă duc la cumpănă...

— Să nu uiți, să te bați cu spini și urzici... a mai spus Cucoveanu, și rîdea, galopînd la deal pe urma carelor.

◆

Rămas năuc în pustie, Tronciu a izbit cu amîndouă picioarele pîntecele armăsarului și s-a întors scurt, apucînd cărarea întunecată spre Răsărit, tot la deal, pe deasupra văgăunilor. Calul sforăia urcînd, și-i scînteiau copitele alunecînd pe piatra potecilor. A urcat pe culmea Cotihanei și mîna mai repede spre Apus, pe drumușorul de care. Drumul acela îi amintea de tinerețea spulberată ca vîntul. Cîți ani au trecut, de cînd, la el acasă, la Cotihana, în sat, o văzuse întîi, la o zi de hram, pe Vîrvara din Roșu ? Cum s-a mai aprins el, cînd i-a spus, în zumzetul cobzelor și în glasul mare al fluierelor :

— Fa... ești frumoasă ! Cum îl cheamă pe tat-tu ?

Ea l-a privit de sus :

— Ce-ți pasă ? Ești scurt cît un porumb...

Și într-o zi Vîrvara s-a măritat cu un fecior dintr-un sat de departe. Tronciu a uitat-o și s-a vindecat : Dar într-un tîrziu a venit zvon că flăcăul din satul depărtat a murit și Vîrvara s-a întors înapoi în Roșu, într-o iarnă, plină de bogății. Și cine a fost cel dintîi om care să-i spună bun venit în casa pustie dintre rîpi ?

— Noroc bun, Vîrvara... bine că te-ai întors... Eu tot holtei am rămas...

Și rîdea prostit în fața ei, jucîndu-se cu cușma.

Ea adusese într-o ladă alcasă lucruri de preț, ștergare vărgate și covoare scumpe. Oamenii din Roșu o ocoleau, căci umbla pe socoteala ei o mulțime de vorbe grele : ba că și-a omorît bărbatul, ba că acesta a fugărit-o din pricină că era prea rea de muscă... Femeile îi azvîrleau cu bulgări și pietre în geam. Numai unii gospodari își spuneau : „Muiere vînturată ! Păcat de ea, că-i plină la trup și ochioasă".

Flăcăii îi dădeau noaptea tîrcoale, și-i băteau în ferestre :

— Nu vrei să vorbim, Vîrvara ?

Și pentru că ea nu deschidea, stăteau pînă-n zori pe prispa ei, chiuind și cîntînd din fluiere.

— Iar e bucluc la casa haitei... își spuneau gospodarii și mai cu seamă gospodinele... Ar trebui spusă la dorobanți...

Iar dorobanții îi intrau în casă și tot căutau ceva, uitîndu-se la ștergarele vărgate, la scorțurile țesute în trandafiri.

— Le-am furat... spunea ea, privindu-i pe sub sprîncenele mari, negre.

Pe cine aștepta Vîrvara, de nu se mai mărita a doua oară, cînd bărbații voinici veneau la ea buluc? Avea în inimă vreo durere necunoscută? Sau poate vreo întîmplare rea din satul depărtat îi stinsese flacăra sufletului?... Frumoasă și întunecată, trecea cu capul în pămînt printre oamenii care-o priveau, legănîndu-se lin în mersul liniștit. Roșeni șugubeți rîdeau:

— Dac-aș îngrămădi-o la strîmtoare, o dată, aș strînge-o să mă pomenească...

◆

Casa ei cu streașină mare avea în față straturi multe de busuioc și măghiran. Bujori roșii clipeau ca sîngele sub ferestre și-n toate părțile. Vița sălbatică de vie îi acoperise ușa. Gîrla adîncă se despărțea în două la spatele casei și cînd veneau învolburate apele codrilor, casa rămînea singură pe dîmbul dintre volburi, sclipind din toate florile. Acolo între gîrle, la marginea satului, casa ei era pentru toți un loc de taină. Pădurile porneau de la gard drept în sus, semețe, înălțîndu-se pînă la cer. Brazi întunecați se îngrămădeau în pîlcuri la Răsărit, încremeniți pe coasta văgăunei, iar în fund, acolo unde se despărțea gîrla în două, străjuiau stejari și goruni cu coroane puternice. În văgăună, peste casa ei, treceau noaptea vînturi cu glasuri mari, spre spaima oamenilor care se întrebau:

— Cum de nu se teme Vîrvara?

Iarna găsea pînă la prag și pe toată prispa urme de lupi.

Tronciu a venit odată la dînsa, crunt. S-a așezat pe scaun, lîngă ușă, și-și tot cerceta ciubotele noi-nouțe, cumpărate anume, în cinstea ei, sau își da la o parte sumanul, să i se vadă chimirul lat, adus de-un prieten de peste rîu. Dar inima Vîrvarei nu tresărea la semnele lui.

— Vîrvara... a oftat el deodată, apucînd-o de mînă : sînt chiar așa de pocit ? De ce ești cățea ?

Și ea i-a zîmbit pentru întîia oară, și hoțul a înlemnit cu mîinile sub chimir. I se înmuiase va să zică, inima... Dar ea a întors capul, repede, începînd să deretice cu grijă încăperea.

A ! Cine era omul căruia îi zîmbise în gîndul ei ? Tronciu nu-i prost și nu poate fi păcălit cu una cu două... A ieșit repede și s-a ascuns la pîndă, în colțul casei ! Vai de ciolanele omului care va veni ! Și tocmai cînd era gata să se ducă, din rîpi s-a ivit un călăreț, și dînd pinteni calului, a sărit pîrleazul în ogradă, într-un chiot.

— Ah... ofta femeia, cînd bărbatul acela a cuprins-o, după ce-și lăsase calul slobod la prag, să pască printre busuioc și măghiran.

Bărbatul acela era hoțul cel nou de peste rîu. Tronciu a părăsit locul pîndei, spunîndu-și : „Mi-am rupt ciubotele degeaba...“

Părerea de rău i-a trecut repede și a intrat în banda Ursarului cu un fel de patimă, devenind omul lui de credință, mîna lui dreaptă, fără să-și dea seama că prietenia asta are venin. Uneori, la chefurile mari de la Bozbei, punea scripcarii să-i zică un cîntec de patimă. Tronciu cînta cu ei, și glasul îi hîrîia rău și ochii i se umpleau de ceață. Prietenii din bandă îi întindeau paharul, să bea.

— Ca tot omul, spuneau prietenii, ca tot omul, are și el un mîț la inimă...

— Am la inimă motan vînăt, și mă zgîrîie rău... gemea el, apropiindu-se de Ursaru : Frate... mi-i inima grozav de zgîriată și curge sînge...

Hoțul de peste rîu zîmbea :

— Spune-ne, să știm și noi, care-i femeia care nu-ți dă pace inimii ? S-o furăm cu banda...

— E moartă femeia aceea, măi Gheorghiță... gemea Tronciu.

Și-și pleca urechea spre scripcari, s-audă mai bine cîntecul. Vălmășagul hoților i-au acoperit o vreme focul crezut mort, dar focul acela era acoperit doar de ierburi umede, și uscîndu-se ierburile, în răstimpuri focul izbucnea, pustiindu-l.

VII

Am oftat vreme de-un an !
La casa cu măghiran,
La casa cu busuioc.
N-am avut pic de noroc...

Strigătură de la noi din sat

Acum, focul acela izbucnise năucitor, și Tronciu sta ascuns la gard între bujori, și-i era frică să iasă în ograda cuprinsă de lumina răsăritului. La ferestrele muierii perdelele erau trase. Flori de mușcată sîngerau în geana galbenă a zorilor. Calul lui, lăsat în fundul rîpei, necheza în răstimpuri și-l chema. Jos în satul Roșului, oamenii prindeau a umbla prin ogrăzi începînd ziua nouă care se vestea luminoasă și largă. În casă s-au auzit foșnete, apoi glasul hoțului :

— Aș vrea să rămîn aici, să nu mă mai duc...

Ea l-a adus pînă la prag, ținîndu-i mîna pe umăr, și amîndoi se uitau afară, mirați că lumina năvălise așa de repede.

— Pui de Urs ! i-a spus ea, întorcîndu-se spre dînsul și privindu-l drept în lumina ochilor. Pui de Urs, păzește-te...

— Cine m-ar vinde și pentru ce ? a rîs el. Simt că am să mor de glonț...

— Nu... a plîns ea, cuprinzîndu-l. Vino înapoi ! Rămîi aici, pînă la noapte ! Ieri mi s-a zbătut ochiul stîng...

El a șovăit o vreme, apoi ușa s-a închis din nou în urma lor.

Tronciu a sărit în rîpi ca o sălbătăciune. Abia cînd a sărit în șa, și-a dat seama că ținuse cuțitul în mînă

tot timpul. „Acum l-aș putea vinde.. gîndea el. L-ar lua ca din oală...“

Dar cuprinzîndu-l îndată părerile de rău, a răcnit ca înjunghiat, prin rîpile adînci ale Cotihanei. L-a zărit oare muierea, prin fereastra din fund, cînd s-a dus să potrivească, mai bine perdeaua ?

— Gheorghiță... a spus ea, albă de spaimă, mi se pare că l-am văzut în rîpi pe Atanasie Tronciu...

Ursaru, întins pe pat, cu mîinile sub cap, a rîs :

— Tronciu e acum la depărtare de o zi...

„Poate mi s-a părut...“ a gîndit Vîrvara, și nici de data asta n-a spus hoțului că Tronciu i-a dat cîndva tîrcoale. Dacă i-ar spune, de bună seamă că Ursaru ar rîde-o. Astfel de peținori i-au ros ei pragul ? Și poate i s-a părut că l-a văzut în rîpi. Cîți oameni nu trec acum dimineața spre codri ?

— Mi s-a părut, a spus ea, rîzînd proaspăt, caldă, în cămașa albă de in.

VIII

— Nu ieși, mă poteraș,
Dintre ziduri de oraș !
— Ba mă duc, să făptuiesc,
Toți tîlharii să-i stîrpesc...

Din balada Poterașului

Satul Roșului cobora de sub păduri pînă la marginea șleahului. Casele, cu ceardac în față, sclipeau în albul varului și pretutindeni se vedea hărnicia femeilor trupeșe și iuți la treabă. Drumuri și drumușoase treceau printre case, urcînd spre vii, spre livezile mari de pe dealuri, spre codrii fără capăt. Puțini roșeni trecuseră de partea hoțului, în taină, însă toți aveau dragoste pentru el, căci oare nu tot țăran era ? Și, apoi ce le putea lua ? Ursaru se socotea numai cu boierii și arendașii, cu care roșenii aveau atîtea necazuri. Mandache era un păgîn fără inimă, și-i batjocorea stupindu-i, și cum era să le pară rău că l-a prădat Gheorghiță Ursaru ?

— Omul acesta-i un rost al lui Dumnezeu... își spuneau ei. E bine ca și bogații să-și aducă aminte că s-au născut tot în pielea goală, ca și noi...

Așa-și spuneau roșenii și s-au mîniat pe popa Vasile, cînd în duminica aceea a început a-l blestema pe Ursaru din ușa altarului! Înalt, cu ochii verzi arzîndu-i sub sprîncenele negre, popa avea în glas mînie grea. Oamenii îl priveau chiorîș.

— A venit apoi cel ce luase un talant și a zis: Stăpîne, te-am știut om aspru; seceri unde n-ai semănat, și aduni unde n-ai risipit. Și, temîndu-mă, m-am dus și-am ascuns talantul tău în pămînt. Iar stăpînul său răspunzîndu-i, i-a spus: Slugă vicleană și leneșă...

„Cum să-și scoată ochii corb la corb?" gîndeau oamenii, uitîndu-se la Mandache cum sta doborît în strană, sub icoanele mari.

— Gheorghiță Ursaru... unde te vei fi aflînd tu, acum? se întreba popa Vasile. Ți-a dat stăpînul un talant, iar tu, ticălosule, te-ai dus și l-ai îngropat în pămînt la ruginit. Păcat de tine, că ești om mîndru și voinic. În loc să te sfîrșești creștinește, între lumînări, au să te gătească muștele într-o văgăună...

Sergiu, înalt și palid, sta lîngă unchiul Mandache și gîndea: „De ce nu mai sfîrșește odată popa?" căci el abia aștepta să iasă la lumina mare de afară, să se poată gîndi în liniște la poteră. Avea în buzunarul surtucului planul locurilor, cu toate rîpile și văgăunile, și va arăta el ce poate isprăvi! Cum are să se răzbune, pentru batjocura la care l-a supus acel țărănoi, trimițîndu-i în obraz paharul cu vin! Îi va arăta el ce înseamnă a batjocori un om de viță aleasă. Dacă acest Mandache nu i-ar fi fost neam, poate că s-ar fi bucurat de fapta hoților, ar fi uitat de batjocura adusă lui și nu s-ar fi băgat ca prostul în întocmirea poterei!

În biserică s-a simțit o mișcare. Oamenii și-au întors capetele spre ușă, căci afară, pe șleah, treceau călăreți mulți. „Doamne ferește... se cutremurau oamenii, pornind spre ieșire; vai de zilele hoțului... Acum i s-a pus stăpînirea pe cap și are să-l prindă"...

Popa Vasile s-a înourat deodată, și-a sfîrșit repede cuvîntul, și a părăsit biserica fără să-i mai aștepte nici pe Mandache, nici pe Galan, nici pe Filimon Mititelu.

— Vai de capul tău, Gheorghiță Ursaru !... își spunea el, încet, și-i părea său că l-a blestemat. „Poate l-a și ajuns blestemul"...

La poarta bisericii îl aștepta preoteasa Lisaveta.

— Păcat de Ursaru, a spus ea încet, arătînd spre dorobanții descălecați mai deoparte.

— Taci, i-a răspuns popa. Ce, nu e hoț ? Nu cumva ai vrea să-l poftească boierii la masă ?

Se uita la ștergarul alb de la picioarele preotesei, pe care se afla mîncarea pentru drumeții flămînzi.

— Ea e bună... spuneau roșenii, întorcîndu-și spre preoteasă fețele pline de zîmbete. E bună și grăiește totdeauna încet, ca și cum i-ar fi frică să nu trezească pe cineva din somn...

Se opreau și-i sărutau mîna albă, plină, mirosind a pîine de grîu. Văzîndu-i pe boieri ieșind, ea s-a plecat asupra ștergarului ca să n-o vadă. Biserica s-a golit și preoteasa a rămas la poartă, singură, să-și aștepte flămînzii : moșnegi desculți cu mers repede, cosași cu coase pe umeri porniți spre cîmpii depărtate, femei pămîntii, cu șolduri și sînuri supte de suferințe, copii gălbejiți, plini de colb pînă-n albul ochilor... cîte guri ostenite nu-i sărutaseră mîna, de azi dimineață, spunîndu-i :

— Este o carte în rai, și sfîntul Petrea scrie faptele...

— De sufletul morților, răspundea ea, gîndindu-se la grădinile cu meri și peri, cu ierburi mari, unde-i dorm neamurile de veci.

Copii și cîini se strînseseră pe marginea bălții, lîngă șleah, amestecîndu-se printre dorobanți. Băietănași mirați priveau bumbii și cătărămile, și mai cu seamă caii înalți, negri și pietroși.

— Unde se află hoțul ? întrebau dorobanții ca-n glumă.

— Niciodată nu l-am văzut, răspundeau băietanii și-i cuprindea spaima, căci aceștia veniseră să-l prindă pe hoțul lor, de ale cărui fapte se minunau seara la focuri.

— Eu l-am văzut o dată... a spus unul Toader Bostan, văcarul satului, o pieritură de om. Într-o noapte, stam singur la foc și deodată s-a arătat în fața mea un om... Jur pe cruce că nu m-am speriat...

Văzînd cum îl privesc dorobanții, s-a oprit deodată, încurcat.

— Vezi că spui minciuni ? l-au ghiontit ceilalți băietănași ; îți arătăm noi, vițelule...

Oamenii bătrîni se uitau la dorobanți, mohorîți, cu mîinile cruciș. „Și ai hoțului sînt mulți, își spuneau ei, și are să curgă sînge...“ Și toți se uitau mai cu seamă la un fel de tătar cu mustăți lungi ca niște fuioare, chel, cu nasul mic cît fasolea.

— E adevărat că mănîncă copii ? a întrebat o femeie.

Tătarul sta cu ochii închiși, dormind sau visînd cine știe ce zări însorite.

— Acesta e meșter mare în prinderea hoților... a spus un dorobanț. Are un miros căruia nu-i scapă nici un urmărit... Se tîrăște și sare ca zvîrluga ! Îl vedeți ?

Tătarul a tresărit și a adormit din nou.

— Totdeauna stă așa... grăia mai departe dorobanțul. Și peste tot unde ne ducem, lumea se uită la el ca la o arătare...

— Un fel de nație care se roagă la stele... a spus un roșcan... Cică Dumnezeul lor locuiește în stele. Ei nu știu în care stea anume, de aceea se roagă la toate...

Boieretul trecea spre casa popii, vorbind tare :

— Nici n-am nevoie de atîția dorobanți... spunea Sergiu. Mi-s de ajuns cîțiva oameni cu pari...

— Ți-ai cam dat drumul la cai, i-a răspuns Toader Galan. Pesemne că dormeai cînd a lovit hoțul, și nu l-ai văzut la față...

— Așa-i... a încuviințat Mandache, ostenit din cale afară și cu fața buhăită.

Pîntecele îl trăgea greu la pămînt și el abia se ținea în cîrjă. Sergiu grăia mai departe mînios :

— Atunci, cînd l-au spînzurat pe Colceac, am auzit toată istoria hoțului. Știți cîți oameni l-au prins ? Știți ?

Să vă spun eu : l-a prins un copil. Da, da, un copil... care-și căuta caprele prin pădure...

— Asta-i altă gîscă... a rîs Filimon Mititelu. Copilul l-a găsit din întîmplare...

— Uncheșule... a strigat Sergiu către Mandache. Eu, cu mîna mea, trebuie să șterg pata de rușine de pe fața întregii noastre familii...

Și un roșean, auzindu-l, a spus încet :

— Pata aceea, măi ciocoiule, n-o poate spăla toată Marea Neagră...

Dorobanții ieșiră la marginea șleahului să se uite mai bine la boierul pălit de hoți, numai tătarul clătina din cap, deschizînd ochii verzi, aspri ca un tăiuș.

— Iată... spunea un dorobanț. Cel înalt, tînăr, spunea că a văzut hoțul la față și are să meargă cu noi prin codri.

Tătarul a căpătat un zîmbet de adîncă lipsă de credință în izbînda faptei coconului, și a închis ochii din nou.

— Măi dorobanți... le grăia Sergiu mai apoi. E un hoț temut, dar are să ne cadă în palmă, ca un pui...

Dorobanții trăiseră multe întîmplări crîncene. Pentru ei, focul tinerilor nu avea nici un preț. Tăceau, zîmbind. Se uitau la întunericul pădurilor Berdeului, la bălțile sălbatice întinse pînă-n adîncimea zărilor. În pustia aceea, hoțul stă ascuns ca o plantă, ca un fir de iarbă. Și dorobanții mai știau un lucru : cad hoții, dar cad și dintre ei, mulți...

Hoții stau gata la strîmtoare, la loc potrivit, și dorobanții nimeresc drept în bătaia puștilor nevăzute !

Casa popii Vasile avea cerdac umbrit adînc de vița de vie sălbatică, și care boier din împrejurimi nu-și amintea cu jind de cerdacul acela așa de răcoros în toiul dogorilor ? Slujnicele umblau tăcute, punînd masa așternută cu fața înflorită, farfurii și tacîmuri strălucitoare, căci veneau să ospăteze toți cei mai mari din partea locului. Și-n toate încăperile era umbră. Dar pînă la masă mai era vreme. Boierii s-au așezat într-o odaie, din fund, în jurul unei mese rotunde, și popa Vasile îi tot îmbia cu pahărele de rachiu, mici cît degetarele.

— Cînd o bei, spunea popa, simți pe cerul gurii mirozna unei grădini de pruni...

Și oaspeții se întreceau parcă, zvîrlind peste cap păhărelele, numai Sergiu, stînd în jilț picior peste picior, își spunea: „Hait... Am pățit-o! Poteră mi-a trebuit?“ Și se închipuia prins de hoți, bătut cu funiile ude, împușcat la marginea drmului. Își vedea capul căzut pe piept, în dogoarea durerilor și se asemăna cu Isus din icoana din fața lui, răstignit în Muntele Căpățînilor. Și lui Sergiu îi venea să plîngă.

„Săracul de mine... se tînguia el, în gînd, cum de nu mi-am rupt o mînă sau un picior cînd m-au urcat hoții în căruță? Astfel nu-mi venea nebunia poterei! Dacă m-aș preface că mi-a venit o scrisoare și aș pleca la noapte?“ Dar Mandache, după al treilea pahar, simțea cum îl cuprinde întunecimea unei grădini de pruni, și prinsese gust de vorbă:

— De altfel, a început el, dac-ar fi să-mi pierd nepotul, aș fi mîndru. Mîndru, pentru că se jertfește pentru cauza întregii boierimi! Jur că n-are să-mi curgă nici o lacrimă... Ce-i moleșeala asta? Vin hoții și ne leagă ca pe niște boi! Odinioară, se ridicau prinți și feciori de domn și băteau potecile, pînă prindeau jivina la cuib. Erau vremuri adevărate odinioară...

Se uita la nepotul lui ca la un stîlp de aur.

— Bravo, Sergiu! Ești un adevărat nepot de boier!

Toader Galan a întors capul spre Filimon Mititelu, spunîndu-i încet:

— N-aș vrea să fiu în pielea nepoțelului...

— Dacă-l prind hoții? a întrebat Ion Roșu.

Sergiu a tresărit mai tare și s-a ridicat:

— Dacă mă prind hoții, am să mor în numele dreptății! Am să mor pentru voi toți...

— Mai cu domolul... a spus încet popa Vasile. Ar fi păcat de anii dumitale tineri. Cine știe cîte fete balane te-or plînge?

Pe gang se auzeau pași grei de ciubote. Mic, și cu nasul roșu, mai marele dorobanților s-a arătat în prag:

— Boieri, domniile voastre... am venit cu planul locurilor. Și dacă Sergiu e așa de bun, l-am ruga să se oștenească puțin să stăm de vorbă...

Sergiu i-a răspuns cu o înfățișare mîndră :

— Mai ai nevoie de planuri ?

— De bună seamă că da ! Trebuie să cotrobăim toate sihlele ! Și goana are să țină poate două, trei săptămîni...

— Pînă una alta, îmbie un păhărel, l-a întrerupt popa Vasile, și dorobanțul n-a luat paharul, înainte de a spune :

— Noi care sîntem ochii și urechile... nu se cuvine să bem ! Noi ne-am pornit pentru luptă pe viață și moarte cu netrebnicii și trebuie să stăm treji întotdeauna... Cînd domniile voastre, prea cinstiți boieri, dormiți somnul al doilea, cînd tot pămîntul doarme, în sate și orașe, caii cui s-aud tropotind ? Caii cui tropotă nechezînd ? Domniile voastre vă treziți și auziți un nechezat sau un tropot și vi se pare că v-au venit oaspeți tîrzii la prag ; ei bine, nu ; urechile domniilor voastre aud tropotul paznicului neadormit, care vă veghează somnul...

— Frumos... a spus popa Vasile. Ia-n mai îmbie un păhăruț...

— Nu, părinte ! Noi trebuie să vedem și să auzim totul...

Vorbea cu limba cam încleiată, căci se cinstise țeapăn, chiar înainte de a veni la acest mare sfat, unde avea să se pună la cale prinderea hoțului de peste rîu.

— Am șaptezeci și cinci de oameni, fiecare cu arma lui ! Și am un tătar, un fel de sălbătăciune, care-ți scoate vipera din cuib !

Și s-a gîndit o clipă să-l cheme pe Soliman, să-l arate ca pe o mărturie vie a puterii lui, dar masa era de mult pregătită și oaspeții prinseseră a cinsti vinurile și bucatele. Sergiu înghițea în silă, așezat între dorobanț și Toader Galan. „Isus între doi tîlhari"... gîndea el, uitîndu-se cu dușmănie la amîndoi, căci răpănosul de boier tot rîdea scurt și se uita la el și la oștean, ca și cum ar fi vrut să spună :

— A tunat și v-a adunat !...

Obrazul lui Sergiu era alb ca de fată mare, ținută între flori, la umbră. Numai cele cîteva fire de mustață

neagră îl înăspreau. Fața i se încrunta, uitîndu-se la mîncăul de Toader Galan la a cărui gură parcă se băteau calicii. Dar dorobanțul ? De ce nu tace, prostul, și tot spune verzi și uscate despre isprăvile lui Soliman Tătarul ?

— Odată, demult, hoții lui Petrea Basoc au doborît o oștire întreagă. Era acest Basoc om fioros, deși chior de-un ochi și șchiop. El nu lupta cu pușcă sau cu pistol ! Sta într-o văgăună cu un drug pe care-l învîrtea pe deasupra capului, și răcnea... Așa se apăra. Și cine credeți că i-a venit de hac ? Soliman s-a tîrît ca o mîță, ca o viperă, pînă în fața lui. Și cînd i s-a repezit în gît, i-a rupt beregata...

— Asta-mi aduce aminte de un haiduc de la noi... i-a luat vorba popa Vasile. Unul Bujor haiducul, care-a trăit demult... Dar acesta nu era fioros la chip, ci frumos ca o cruce. Bătea cetățile și curțile. Și cînd se lupta, nu folosea pistol. Ca și Basoc, lupta cu drugul, învîrtindu-l pe deasupra capului, chiuind... Asemănarea între cei doi haiduci stă în felul cum au murit. Ucigașul lui Bujor, fără să fie tătar, era creștin din banda lui. El a adus potera și după ce a murit toată oștirea, s-a arătat vînzătorul. A sărit și i-a rupt gîtița cu dinții...

Degeaba îi făcea preoteasa semn să tacă ! Popa Vasile își adusese aminte de haiducii din copilăria lui și era gata să povestească altă ispravă, dacă Ion Roșu nu l-ar fi întrerupt :

— Pe vremea lui Bujor, era altceva. Haiducii aveau un rost.

— Nu cumva țin cu hoții ? a rîs popa Vasile. Păziți-vă pungile...

Dorobanțul scosese planul locurilor. Ce s-a aprins, oare, așa deodată în făptura tînărului Mandache ? I-a plimbat iarăși dracul coada pe la nas, că nu s-astîmpără ? Căci, iată-l cum s-a plecat asupra planului și grăiește cu patimă ! Boierii s-au așezat greoi în jurul aceleiași mesuțe rotunde, și-și plimbă degetele groase pe hîrtia vînătă, fără a vedea nimic, căci ochii le dorm aproape.

— Vedeți, le arăta Sergiu, linia asta roșie e șleahul care duce drept în sus, în pustietatea Berdeului. Crucița

asta e biserica din Roșu. Aici, în păduri, punctul negru arată satul Cotihanei. Peste șleah, mulțimea asta de cruciș înseamnă bălțile...

Și închipuirea i s-a oprit aici : Cine a dat vreodată de capătul bălților ? Dar de capătul Cotihanei și Berdeului ?

— Aici e nevoie de sărutarea vînzătorului... a spus Ion Roșu. Trebuie cumpărat unul dintr-ai hoțului. Altfel e greu...

„Unul dintr-ai hoțului, gîndea popa Vasile. Asta-i mai greu decît a-l găsi în Berdeu sau în întunericul bălților..."

Potera se va despărți în trei și vor bate în trei părți deodată. Parte vor porni spre Gavanoasa, parte spre Andrușu, iar ceilalți vor intra la Bozbei, unde de bună seamă nu-i lucru curat, căci ce fel de socoteli sucește hangiul acela chior și cu putere de urs ? Și numai niște nepricepuți ca ei nu s-au gîndit mai repede să-l apuce pe Bozbei de grumaz...

— Eu cred că tot sărutarea aceea trebuie... a spus Ion Roșu, căscînd. Fără asta, bateți caii de pomană...

Sergiu îl fulgera cu ochii :

— Boier Roșu, se cunoaște că ai îmbătrînit...

— În schimb, se vede de la o poștă că dumneata ești prea tînăr, s-a supărat Ion Roșu, dar, deodată, în prag s-a arătat fioros, cu mustățile lungi ca două caiere, Soliman Tătarul.

— Ce vrei, Soliman ? l-a întrebat dorobanțul.

Tătarul a făcut o plecăciune :

— M-au trimis oamenii, să întreb dacă putem intra cu caii în vreo ogradă, să ne hodinim...

Slujnicile îi dădeau tîrcoale. Una, bătrînă, rîdea, speriată.

— Îndată vin, a răspuns dorobanțul. Fiți gata, că plecăm la drum...

Înainte de a ieși, tătarul a privit planul locurilor și avea în ochii somnoroși un zîmbet depărtat. Apoi, afară, copii și oameni bătrîni îl așteptau la poartă, să se mire mai tare. Careva a spus :

— Cine-l visează, nu se mai trezește...

— Eu am auzit de națiа asta... a zis un bătrîn. Sînt blînzi ca oile, numai să nu-i mînii. Beau lapte de iapă și pun pe foc balegă, că pe la ei nu-s codri, cît vezi cu ochii...

Boierii ieșiți în prag se uitau lung în urma tătarului și-n inima tuturor încolțea credința în izbînda poterei.

— Numai să porniți mai repede ! se răstea Ion Roșu.

— Eu am credință că toate lucrurile și toți banii mei au să fie găsiți, spunea Mandache, trezit deodată din moleșeala somnului.

Numai popa Vasile sta între ei și nu credea, căci în afară de priceperea la oameni, el se pricepea și la îndărătnicia sălbăticiei codrilor. Cunoștea prietenia norodului pentru hoți și asta prețuia și mai mult decît sălbătăciile.

Soarele sulița la asfințit peste stufăriile sure.

IX

Trage bobii și-mi ghicește...

Dintr-un cîntec vechi

Printre soldați și oameni trecea grăbită Vîrvara, împodobită cu șalul, pînă pe ochi. Uneori, întorcînd capul spre bălți, se ruga :

— Dă, Doamne, să se sălbătăcească mai tare pustia !... ierburile să se încîlcească și să crească pînă la slava cerului !...

Și privind spre codrii Berdeului se ruga mai departe :

— Să se prefacă arborii în fier și să se îndesească, încît nici puiul de șarpe să nu se poată strecura pînă la dînsul !...

Apoi a cotit și a trecut pîrleazul în ograda Nastasiei Cîrlănoaia, care sta pe pragul casei țuguiate ca o cușmă.

— Ai mai venit pe la mine ? a întîmpinat-o baba, cercetînd-o îndelung cu ochii. Șezi pe prag...

Și cînd Vîrvara s-a așezat, picioarele ei tinere, albe, ieșind de sub catrința roșie, păreau niște lujere de flori lîngă picioarele străvechi, uscate, ale bătrînei.

— Ești tare tînără, i-a spus aceasta, cercetîndu-i spatele și șoldurile, cu vîrful degetelor. Ai venit să-ți caut în bobi ?

Fără s-aștepte răspuns și-a dus mîna la spate, bîjbîind după legătura cu grăunțe.

— Am să-ți caut în bobi de porumb, cules la miezul nopții... a adăugat ea, și a intrat în încăperea mirosind a lemn putred.

Prin ferestruica rotundă intra amurgul așternînd ca un covor roșietic drept în mijlocul bordeiului. Bătrîna s-a așezat jos și și-a potrivit bobii cîte trei pe covorul acela :

Bobi-bobușori,
Să fiți buni vestitori...

Dar descîntînd, fața i s-a speriat deodată, căci din bobi parcă creșteau păduri mari, neumblate de piciorul omului. Întunecimi fără capăt se întindeau, și nu clipea de nicăieri nici o zare.

— Auzi ? întreba Cîrlănoaia. Se aude ca un geamăt... Cineva pălit de moarte vrea ajutor...

Apoi a împrăștiat bobii cu ciudă, și i-a amestecat iar :

Douăzecișipatru de bobi
aleși
culeși
din porumb de la miezul nopții ;
bine știți,
bine ghiciți...

— Acum e mai bine, fata mea... Se vede un voinic mîndru, venind către o casă cu flori, la vreme de seară... Îți pare bine ?

Dar fața bătrînei rămînea tot speriată de ce văzuse în pădurea aceea. Alegînd bobii a treia oară, s-a așezat mai bine pe covorul de lumină împurpurată și a trecut multă vreme, pînă ce lumina amurgului s-a făcut albăstruie.

— Uită-te... a spus ea, cu glas gros, stăpînit. Omul frumos se vede stînd într-un cuib de dragoste, lîngă o femeie ochioasă. După aceea, fata mea, se stinge o lu-

mină. S-arată un om ciotoros. Spune-i să se păzească de el...

— Ah, Doamne ! s-a cutremurat Vîrvara.

Amurgul se ștersese din mijlocul încăperii, părăsise satul și bălțile, stingîndu-se în cenușiul zărilor.

— Doamne ferește... s-a înfiorat Cîrlănoaia.

Și Vîrvara s-a furișat afară, cu broboada trasă pe ochi mai tare.

— Trebuie să-l vestesc să se teamă de Tronciu... își spunea ea, mergînd repede.

X

— Hai, mamă, la iarmaroc
Să ne cumpărăm noroc...
— Fata mamii, fii cuminte.
Că norocul nu se vinde...

Cîntec de la noi din sat

Viermuirea tîrgului vechi începuse înainte de a se lumina bine de ziuă. Maghernițe scunde, căzute pe o parte, cuști mari, pătrate, folosite ca loc de păstrare a mărfurilor, șandramale afumate, deschideau uși și obloane înspre piața rotundă din mijlocul lor, pustie la ceasul acela. În fața ceainăriilor, pe mese, fumegau ceainice mari, pîntecoase. În uși căscau negustorii abia sculați din bulendre, și priveau cerul învăluit în nouri roșietici, și piața pustie unde dormeau încă dulăi mari fără stăpîn. Armeni doborîți de bătrînețe și sărăcie, potrivindu-și bărbile, bolboroseau rugăciunile dimineții, pîndind la vecinii lor înalți, spătoși, în cămăși de cit vînăt, cu bărbi mai mari, mai încălțite ca ale lor ; femei umblau de zor, pregătind apa fiartă, pentru nesfîrșitul număr de ceaiuri pe care le va sorbi curînd norodul în toiul căldurii celei mari cînd negoțul deocheat e în plină desfășurare. În uși s-arată fiare de plug, prosoape mîrșave, pantaloni vărgați, toate aruncate claie peste grămadă, într-o mare înfrigurare, căci s-aude apropiindu-se scîrțîit prelung de roți. Cuțite, chilote, ceaune mari, negre, căni de marmură, tablii înflorite de paturi, scaune, topoare, lanțuri lungi,

ruginite, s-amestecă în vălmășag cu roți și fuste roșii mototolite. O pereche de bernevici albi stau răstigniți în cuie pe ușa prăvăliei „Vadul Mare", și negustorul cu capul mic cît pumnul, potrivind alte maldăre de lucruri în fața ușii, se tot uită la bernevici zîmbind. Și caută, apoi răscolește vrafurile de cîrpe și zdrențe din fața ușii : iată, a găsit fusta roșie pe care o caută... După ce o scutură îndelung, o potrivește pe ușă, dedesubtul bernevicilor, bătînd-o în cuie. Toate mîinile așază, potrivesc. Glasurile par un zumzet depărtat, fără sfîrșit. Singur, drept în mijlocul pieței rotunde, privind viermăria și acoperișurile sparte, hîrșiite, paznicul bătrîn cască, spunînd în gînd psalmul și stupește drept înaintea lui, vrînd să nimerească pe-o piatră mică, rotundă, și uneori, de ciudă că nu nimerește, își plesnește ciubota.

— Eh... oftează el, privind cerul roșu gata să-și reverse dogorile.

Apoi se-ndreaptă spre cișmea, își scoate șapca și tunica, își suflecă mînecile, și ținîndu-și barba cu amîndouă mîinile, își înfundă capul în apă, cutremurîndu-se. În timp ce se șterge cu dosul tunicii, se uită la învîlvorările de sînge ale răsăritului, șoptind mai departe :

— După mulțimea îndrumărilor tale ! Ție unuia am greșit...

Piața s-a umplut. Din toate ulicioarele vin oameni grăbiți, răsuflînd repede, s-apuce loc mai aproape de vadurile norocoase.

Apoi a răsărit soarele, greu de călduri, și oamenii se ghionteau, se suduiau. Sudorile alunecau șiroaie, pe frunți, pe obrazuri, pînă pe piepturile păroase, furișîndu-se sub cămăși rupte, ferfeniițe și murdare. Năframe verzi, roșii și negre, unele sure ca rapănul, fluturau pe deasupra capetelor. Dulăi dupuroși umblau printre picioarele mulțimii, fugăriți de copii în zdrențe, cu păr gălbui mai încîlcit decît al cîinilor. Umblau oameni cu pălăriile trase pe ochi, urmăriți. Scoteau repede de sub surtucuri legături mici pe care le puneau repede, ca din nebăgare de seamă, pe tejghelele negustorilor.

— Trec spre seară... spuneau ei, pierzîndu-se în mulțime.

Veneau țigani cu căruțe hodorogite, trase de căluți numai coaste, cu tălăngi mari aninate la oiști. Mulțimea se îndărătnicea, și nu le făcea loc să treacă. Țiganii plesneau din biciuști, răcnind și suduind. Deshămau în mijlocul mulțimii, să-și vîndă sărăcia vînată. Unii din ei băteau cu ciocanele și cu pumnii, în ceaunele mari, largi, lucrate cu barosurile. Nouri negri de colb se ridicau de sub răsmiile de picioare, înălțîndu-se spre slava cerului și întunecîndu-l. Țipau copii, răcneau femei, către negustorii care nu voiau să mai rupă din preț. Săteni bătrîni cîntăreau în mîini fiare vechi de plug, lanțuri pentru fîntîni, roți cu spițe crăpate, cușme sparte, bluze femeiești, boțite. Cîrdul lor se deslușea alb, curat, trecînd prin îngrămădirea fără început și fără sfîrșit. Armeni cu ochi negri ca tăciunele purtau pe spate un fel de butoiașe de alamă sclipitoare cu gîturi lungi, vînzîndu-și apele colorate. Înmărmuriți, așteptau cei care aveau lucruri pentru schimb, așteptîndu-și norocul.

Și freamătul tîrgului suna și răsuna, ca un clopot înalt, adînc, peste tot cerul și pămîntul. Și cu cît ziua creștea, înghesuiala se făcea mai mare, mai grăbită. Bătrîni semănînd cu sfîntul Niculai țineau în brațe icoane de lemn, pe care se vedeau zugrăviți sfinți stîngaci, cu gîturi strîmbe. Țărănci cu fețe milostive se opreau în fața lor, și-i întrebau de preț, dar fie că prețul era prea scump, fie că țărăncile se răzgîndeau, bătrînii rămîneau mai departe cu icoanele în brațe, așteptînd și visînd. Pe basmale întinse, așteptau piepteni cu colți mari ascuțiți ca colții de mistreț, lucrați cu cosoarele de către țigani flenduroși.

◆

Hei... Dar ia-n uitați-vă : cine să fie, oare, cei trei bărbați care taie mulțimea ? Unul e așa de înalt, că toate capetele abia îi ajung pînă la mijlocul încins în curea cu bumbi. Al doilea e un moșneag ostenit cu ochi suri, cu mustățile sure. Al treilea, cu trup slab de copil, se ține de poala celui de al doilea, și-i din cale afară de mirat de tot ce vede...

— Eu nu mai merg, a spus Cocostîrcul, plecîndu-se spre Mujdei.

— Hai, bre.. îl tot îndeamnă Simion Mujdei. Înc-o țîră ș-ajungem...

— Cine-i acesta, că a intrat călare-n tîrg? rîde iarmarocul, uitîndu-se la înălțimea Cocostîrcului.

— Aș mînca un borș de pui prins din fugă... tot spune Mujdei, căci e mahmur rău, după noaptea de la Dolina.

◆

Hei, Doamne... cum i-au mai cîntat acolo feciorii lui Maftei al Ursului... I-au cîntat, pîn-au rămas cu cîte o singură strună și tot mai amar îl ardea dorul, cu cît noaptea s-apropia de sfîrșit.

— Eu multe mîndre am petrecut, lele Dolină... Și nici una nu mi-a odrăslit prunc... Asta mă roade pe mine, mă scripcari !...

Și-i ziceau scripcarii, pe o singură strună, și, Doamne ! cum mai umblau de repede ciubotele Cocostîrcului ! și cum mai dupăia pămîntul sub bătuta lelei Dolina !

— Hai și tu... strigau Mujdei și Cocostîrcul către Paiul adormit pe laiță, cu nasul în cofăelul cu băutură.

Veniseră, la semn, toate vădanele din Rîpa Lupului, și cum le tot ghemuia prin colțuri Cocostîrcul...

După aceea, pe Simion Mujdei l-a prins deodată pofta să-și cumpere de la tîrgul vechi o tunică de dorobanț. Fără cuvînt, a ieșit din bordeiul Dolinei, urcînd cărărușa la șleah, spre tîrg.

— Hai mai repede... îi tot striga pe ceilalți doi tovarăși cu picioarele grele, cu limbile încleiate, cu ochii roșii.

— Te-a apucat capia? îl tot întreba Cocostîrcul. Oprește, japule...

— Eu de mic voiam să mă fac dorobanț...grăia singur Simion Mujdei, urcînd dealul. Cît de bine are să-mi stea în tunică albastră... Cînd m-o vedea Dolina, înnebunește...

Și au ajuns la Tîrgul vechi, cînd soarele sulița puternic, în crucea amiezii, și iată-i cum se înghesuie prin mulțimile bete de basamac, de amărăciune și căldură! Toți se dau la o parte din fața Cocostîrcului, și Simion Mujdei e numai ochi, pîndind maghernițele cu straie vechi. Ca printr-o adîncă și fără de hotare apă a morților, el zărește fuste roșii, răstignite în cuie deasupra ușilor, bernevici largi, cu găietanele negre, trași proaspăt din picioarele cine știe căror oameni pierduți... În prăjini înalte, flutură niște steaguri albe, și pe deasupra acelor steaguri se rotesc hulubii. Roți rezemate de pereți îi aminteau mii de care poposind la vreme de noapte, la prispa hanurilor. Și în zadar îi fug ochii de la o maghernită la alta, căci nu zărește nicăieri nici o tunică...

Deodată, s-a oprit cu mîna întinsă și cu gura căscată.

— A... a... a... bîlbîia el, zărind sub un fel de șopru o pată albastră.

Și Paiul, care-l lăsase de poala cămășii oprindu-se să se uite la niște mărgele și la niște pene de păun pentru prins la pălărie, nici n-a băgat de seamă cum mosneagul s-a înecat deodată în mulțime...

— Tătuță Simioane... răcni el, înghesuindu-se printre tîrgoveți, printre săteni, printre vite.

Foarfecele mari îi clămpăneau țiganii asupra capului. Alți țigani, meșteri făurari, îl cuprindeau și-l înghesuiau între mari tăblii de aramă sunînd și răsunînd cu putere largă de clopote, în larma fără început și fără sfîrșit.

— Tătuță... vai, tătuță Simioane... striga Paiul gata să bocească, dar deodată a zărit peste frămînt jumătatea de sus a Cocostîrcului, parcă mergînd ca-ntr-o vîltoare.

— Unde-ai rămas, dihanie? îl întrebă Cocostîrcul mai apoi, holbînd ochii în jos, la dînsul. Unde-i badea Mujdei?

Paiul arăta mulțimea, abia izbucnind:

— L-au înghițit oamenii ca apele...

— Hai cu mine... l-a chemat Cocostîrcul, apucîndu-l repede de mînă. Hai unde nu-i zvon, ci liniște...

Și sfioși, cu capetele descoperite și cu frunțile plecate, s-au furișat într-o biserică adîncă, liniștită și plină de singurătate ca o dumbravă. Și Doamne! cum s-a mai

speriat Paiul de sabia unui sfînt care, privindu-l țintă dintr-o icoană, îl întreba parcă :

— Hoțule, ce cauți ?

Cocostîrcul, așezat într-o strană, către Răsărit, privea țintă înaltul albastru al bisericii, bolborosind :

— Doamne... e adevărat, Doamne, că prad ; dar Doamne, eu prad numai boieri și oameni avuți... Și jur că dacă nu-i pe placul sfinției tale, eu, de azi mă las de hoțit...

— Să te lași... îi răspundeau ochii aspri ai unui sfînt cu coroană bătută în luceferi.

— Zău că mă las, Doamne ! a rostit flăcăul cu glas tare și deodată l-a apucat de inimă părerea de rău după bandă și după codrii Berdeului.

— Eu, în sat la mine n-am ce căuta... suspina Cocostîrcul, îngălbenindu-se, căci, Doamne, m-ai zidit așa de înalt, că toți rîd de mine, și nici muiere pe măsură nu-mi aflu...

Și ieșind în soarele prea alb și prea luminos de-afară, simțea în gît un nod amar. Vedea sătenii cum își înjugă carele și cum pornesc către porțile satelor îndepărtate, fiecare la prispa și la hornul lui.

— Noi, n-o să ne mai întoarcem în satele obîrșiei... a spus el și Paiul l-a întrebat :

— De ce plîngi, Ioane ?

— Nu-i nimic... a răspuns Cocostîrcul, scuturînd din cap, să i se ducă cumpăna. Hai să-l căutăm pe bădica Mujdei... a adăugat pornind cu pas greu, și nu-i mai ieșea din minte făgăduiala dată sfîntului cu coroană de luceferi, că nu va mai fura.

— Eu, Paiule de azi înainte nu mai fur... Am jurat, și pentru mine-i sfînt...

— Cum ? s-a înspăimîntat Paiul. Și în codri nu ne mai întoarcem ?

— În vecii vecilor... Auzi ? Mă trag undeva departe, într-o culme, și mă tocmesc cioban...

— Și eu ? a icnit Paiul. Pe mine, frate Ioane, cui mă lași ?

Dar n-a mai auzit răspunsul Cocostîrcului, căci valurile de mulțimi cu vuietele lor i-au cuprins deodată

din toate părțile. Și, ce s-a întîmplat, oare, că lumea se tot dă la o parte, deschizînd cărărușă ? Cei doi hoți au înghețat, cînd li s-a arătat în față un dorobanț bătrîn, cu tunică albastră, plină de medalii și cruci strălucitoare și cu gîtul încremenit, strîns, în gulerul înalt, roșu...

— Hei ! striga la ei dorobanțul, făcîndu-le semn cu mîna, dar Paiul și Cocostîrcul au și rupt-o la fugă, înapoi către biserică, unde își uitaseră la ușă bîtele și pistoalele.

— Mă, Ioane, mă... răcnea din răsputeri dorobanțul, și Cocostîrcul s-a oprit scurt, cunoscînd glasul lui Simion Mujdei.

— Bată-te să te bată de hîrîitură... îl dojeneau mai apoi cei doi flăcăi, mergînd în urma lui către ieșirea de Miazăzi.

La spatele șandramalelor și dughenelor se aflau ogrăzi strîmte, duhnind din hoituri nevăzute, și în ogrăzile acelea nu intra niciodată omul legii, decît doar cînd se petrecea moarte de om sau foc. Copii uscați stăteau la soare, parcă nici n-ar simți duhoarea groaznică. Deodată zăvoarele porților vechi au scîrțîit, și capetele galbene, sborșite, s-au arătat în ferestrele cîrpite cu hîrtie și trăgîndu-se repede înapoi, la vederea cailor mîndri și dîrzi, cu gîturi arcuite, care au intrat pe sub ganguri.

Iată-l pe Tronciu și iată-l pe Cucoveanu !

— Iiii... mă vere... s-a încrîncenat Tronciu, apucîndu-și nasul între degete, și undeva, sus, i s-au năzărit cîmpiile și codrii.

— Parcă putrezesc aici o mie de cai... s-a înspăimîntat Cucoveanu, cu glas ostenit, de femeie bătrînă.

Carele s-au îngrămădit unul după altul, în ograda strîmtă și poarta a scîrțîit din nou, închizîndu-se.

— Repede... Grăbiți-vă... poruncea Tronciu către cărușii osteniți și somnoroși.

Lucrurile apucate cu grabă erau îngrămădite unele peste altele, într-o cămară întunecoasă, la picioarele lui Ibraim.

— Vechituri... numai vechituri... spunea acesta.

Tronciu, lovit în inimă de vorbele lui, s-a îndepărtat repede să caute o anumită prăvălie să ducă la tocmit pumnalul lui Ursaru.

— Numai vechituri... rostea Ibraim în vremea asta. Ce să fac cu ele ? Nu le puteți lua înapoi ?

— Ba le putem... a răspuns Cucoveanu, dar te luăm și pe tine cu ele...

Speriat de vorba hoțului, Ibraim s-a prefăcut că rîde, și unul cîte unul lucrurile lui Mandache erau întoarse pe toate părțile, scuturate și cercetate.

— Cît îmi dai pe rochia asta de mătase, jupîne Ibraim ?

Ibraim a cîntărit rochia în mîini, și o mîngîia, gîndindu-se la frăgezimea trupului care a purtat-o.

— Dar pe medalionul de aur, cît îmi dai ?

— Dar pe cerceii cu smarald ?

— Dar pe iconița asta ?

— Spui că scorțurile cu fir de argint nu-s o avere ?

— Cît îmi dai pe ele ?

— Mă sărăciți... Of, mă sărăciți... oftă Ibraim, pentru a-și ascunde bucuria negoțului, și se uita la hoț, pe sub sprîncenele întunecate de turban.

— Știi tu, Cucovene, cît mă costă pe mine lucrurile acestea de-acum înainte ? Știi tu cîte guri trebuie să astup ? Cîți ochi trebuie să închid ? Am să las baltă prăvălia. Am să-i pun drugi la ușă și am să mă duc dracului. Mi-am măritat fetele, și nu mai am pentru cine-mi bate capul. Și, îți dai tu seama ce-aș păți dacă m-ar prinde ?

— Mai repede, jupîn Ibraim, că-mi trece vremea... Trebuie să ne întoarcem în codri...

Și depănarea lucrurilor a început din nou.

Dar Cucoveanu era mare hoț : a stat tăcut și nici nu clipea, pînă ce Ibraim nu i-a pus în palmă prețul cerut.

— Miroși a iarbă de cîmp și a codri... ofta turcul privindu-i la urmă îmbrăcămintea albă, curată, și-n inimă îl mușca dorul după vremurile de demult cînd avea han vestit la un drum de cîmpie, „Hanul lui Ibraim".

— Dac-aș fi stat acolo, m-aș fi făcut și eu hoț, și acum aș fi tovarăș cu tine...

— Și acum... i-a răspuns Cucoveanu, te-aș ruga să uiți că ne-am văzut azi...

— Am și uitat... a răspuns turcul, ducîndu-și mîna de la inimă la buze.

◆

Și, Doamne, cum zumzăie lumea, cum se clatină în toate părțile, în tîrgul de vechituri... Țigani desculți, afumați, clănțănesc din foarfece mari pe la nasurile oamenilor care rîd și-i suduie. Valuri de mulțimi se izbesc față-n față. S-aud țipete, răcnete. Fulgeră cuțite, vîjîie bîte pe deasupra capetelor, căci mulțimile vor să-l ucidă pe un hoț prins asupra faptului. Și hoțul, o spurcăciune de om, răcnește, și mulțimile răcnesc cu dînsul.

— Șăluțul meu ! bocește o femeie, trăgîndu-se de păr.

Mîndru merge Simion Mujdei, tot privindu-și medaliile și crucile strălucind, de pe pieptul tunicii vechi, mirosind a mucigai și a ploșnițe. Deodată toată beția i s-a scurs din cap, ca un fum.

— Unde sîntem, mă ? se răstește el, privind viermătul tîrgului.

— La tîrgul vechi, bade... îi răspunde Cocostîrcul crăpîndu-și gura pînă la urechi. Ai ostenit, dorobanțule ?

— Crunt am băut... rîde, molcom, Mujdei, privindu-și cu mirare tunica, și l-a cuprins rușinea. La bătrînețe, și m-am prostit. Unde să zvîrl rantia asta ?

— Vei zvîrli-o în cîmp, într-o fîntînă părăsită... a rîs Paiul și tustrei pornesc repede, căci la noapte va fi petrecere mare la Hanul lui Bozbei, cu toată hoțimea și cu lăutari de peste rîu din satul lui Gheorghiță Ursaru, lăutari cum nu se mai află...

Departe, Berdeul abia se zărea ca un fum.

— Uite codrii... a strigat Paiul, cu mîna întinsă.

— Codrii... a oftat Cocostîrcul. Eh... Măiculița lor de codri...

— Da, da... a spus și Mujdei. Noi, bre, de acum ne aflăm cununați cu codrii în vecii vecilor...

Și dezbrăcînd tunica, a azvîrlit-o pe-un ciot putred la marginea drumului, pornind mai repede, cu ochii suri înfipți în pîcla Berdeului.

— Acolo... a spus el, ca pentru sine.

— Acolo ni-i viața și mormîntul... a adăugat Cocostîrcul și sfîntul cu coroană de luceferi i s-a șters din fața ochilor. Hai mai repede... S-ajungem măcar pe la cîntatul cocoșilor...

XI

Dar murgul cînd îmi sărea,
Cînd se făcea pasărea,
Cu norii s-amestica,
Pe nări scîntei lepăda...
Dar la gazdă ajungînd,
Auzea așa țipînd,
Potera gazda legînd
Și pe Jianu-ntrebînd...

Din cîntecul Jianului

O dată cu întunecimile, hoții coborau din Berdeu și întîrziau mult printre arbori înainte de a se deschide ușa joasă a hanului. Ca recunoaștere în fața străjilor ascunse prin apropiere, fluierau un cîntec plăcut lui Gheorghiță Ursaru. Unii veneau de departe, călări, și după ce-și legau caii în văgăuni, grăbeau, ca să nu mînie cu întîrzierea.

Pe mesele lungi, puse una lîngă alta, ardeau lumînări groase, iar sus, în tavanul mohorît, clipea un felinar. Căni pîntecoase, cofăiele înflorite, așteptau pline pe mese, între ulcele de lut, rotunde, fără torți. Mesele erau vechi, scorojite, murdare. Numai pe una, Bozbei așternuse un fel de catrință albastră și potrivise o cană albă, de marmură, avînd pozată pe ea un cocostîrc cu aripi largi.

Care cum intrau, oaspeții se uitau cu băgare de seamă în ungherele hanului și-i făceau lui Bozbei un semn. Se așezau apoi față-n față, la mese, după obîrșie și prietenii, și gustau în tăcere și cu mare cumpăneală vinul roșu, căci, cum să-și dea drumul cailor înainte de venirea hoțului celui mare ?

Bozbei, voinic și întunecat ca un urs, umbla liniștit de la unul la altul, burduhănos, mîndru și chior de ochiul drept. Răspundea la întrebări, dar mai cu seamă se tot

minuna de isprava din urmă a bandei care-l adusese pe Mandache la sapă de lemn.

— N-are pe ce pune capul... spunea el. Boierița s-a îmbrăcat în straie de împrumut...

Și hoții, mîndri, cu pletele unse și pieptănate proaspăt, îl ascultau și clătinau din capete ca și cum ar fi fost vorba de isprăvile altora! Uneori, cînd se deschidea ușa din fund, afară în întuneric se vedea arzînd în jar mare gura unei vetre — și în jurul ei, doi oameni suflecați, așezați pe butuci, cenătuiau un viței. Dar oare de ce nu mai venea Gheorghiță? Oamenii se uitau cu neliniște unul la altul, apoi din nou în vinul din căni unde deslușeau ochi și jumătăți de obrazuri bărboase sau spîne ca palma. Afară foșneau pădurile, bătînd cu ramuri uscate în acoperișul hanului. Hoții tăceau, gîndind: „Umblă dracul în pod la Bozbei..." Veniseră toți. Cei din urmă au intrat doi bătrîni de la Neamț, urmați de cinci băietani înalți, cu bondițe cu găietane. Bătrînii au întîrziat puțin la jumătatea treptelor, uitîndu-se la oaspeții de la mese.

Și deodată, Gheorghiță Ursaru s-a arătat în prag, proaspăt.

— Noroc bun! a rostit el, coborînd treptele, urmat de Tronciu și Cucoveanu, tustrei pieptănați și primeniți.

Bozbei a făcut o plecăciune scurtă și s-a tras de vîrful mustății:

— Credeam că v-a prins potera... a glumit el, potrivind mai bine catrința albastră pe masa lui Ursaru.

Gluma lui a fost urmată de o tăcere scurtă. Toți gîndeau: „Oare nu vine potera noaptea asta?" Dar ce, străjile de-afară dormeau? Nu rămăseseră să pîndească cei mai încercați?

— Să începem! a rostit Ursaru, așezîndu-se rîzînd în fața cofăielului, cu Tronciu la dreapta și Cucoveanu la stînga lui.

Oamenii s-au îngrămădit mai tare, spre a se apropia mai mult cu locurile de Ursaru. Și cu cănile ridicate în dreptul inimii, așteptau ca hoțul să bea cel dintîi.

— Cine lipsește? a întrebat Ursaru punînd cana pe masă fără să fi băut. Simt, aici în inimă, o lipsă...

Oamenii s-au privit, căutîndu-se. Sînt mulți, îngrămădiți cot la cot, umăr la umăr, la mesele negre, în fața cănilor și a cofăielelor. Cine lipsește ? Hei... Dar cîți nu lipsesc ? Șatrarul Sacîz, cine știe pe ce meleaguri aprinde focul acum !... Cîți dintr-ai lor nu fug încolțiți de potere ; cîți nu mor cu gîtul în streang, prin întunericul hrubelor ? Cine știe cîte conace ard departe la Răsărit, la Apus, și prietenii lor lovesc acolo ? Cai sălbatici spintecă întunericul, speriați de mînia călăreților care-i bat să fugă mai repede, căci se face ziuă și-n urmă potera s-aude din ce în ce mai aproape...

— Voi de unde sînteți ? îi întreabă Ursaru pe cei de la Neamț. A... Moșul Spînu... Ai să trăiești o sută de ani, că te-am fost uitat...

— Mulțumim pentru vorbă... rîde moșul Spînu, arătîndu-și feciorii. Ți i-am adus pe toți ! Sînt cinci, Ursarule, și prea flușturatici ! Și-apoi, am a-ți spune despre ei o vorbă la ureche...

— Acum ?

— Ba avem cînd pînă la ziuă. Că nu-i grabă. Ei sînt oțeliți pentru lucru...

Bozbei împărțea pe mese pîini mari, rotunde, de grîu. Hoții scoteau cuțitele cu vîrf îndoit și-și tăiau hrinci lungi, groase, mirosindu-le și molfăindu-le cu grabă.

Ușa din fund s-a deschis larg și-n vatra luminată de-afară s-a văzut vițelul pîrpîlindu-se în jăratecul roșu, învîrtit, răsucit, de cei doi oameni suflecați. Mirozna cărnii fripte a umplut încăperea și gurile flămînde aveau mișcări ciudate. Capetele se întorceau spre ușa din fund, uitîndu-se îndelung la vatra roșie. Dar ușa s-a închis în urma lui Bozbei, care ieșise cu niște covățele lungărețe. Gurile mușcau pîinea mai lacome. Ursaru a băut vinul pînă la fund.

— Oameni buni... a spus el așezîndu-se. De obicei, mie nu-mi place băutura. Dar în noaptea asta am nu știu ce la inimă, și cred că am să beau un pahar mai mult ! În sănătatea voastră !

Și privea ochii aceia stufoși, mohorîți, gurile încrîncenate în dureri tăinuite, mîinile mari încremenite peste hrincile de pîine. „Aceștia-s frații mei..." gîndea el și și-a

sprijinit tîmpla în mîna dreaptă, privind firele albastre ale catrinței așternute dinainte.

— Îmi sînteți frați... a spus îndreptîndu-se spre Tronciu și Cucoveanu.

— Frați... au răspuns aceștia, gata să-și bea vinul din căni, dar Tronciu băuse pe-ascuns, și acum limba i se încîlcise.

Clătina din cap, către hoții din fața lui, parcă le-ar spune :

— Așa... Așa ! Ursaru ni-i frate la toți. Îl vedeți ? El e fratele tuturor...

Dar cei din față, care l-au văzut bînd, se prefac că nu-l bagă în seamă. Cucoveanu pare că ascultă ceva afară. Așa-i el la beție, stă cu capul în sus, uitîndu-se drept înainte, cu urechea ațintită. Nu trebuie ca omul sfădit cu stăpînirea s-asculte mereu ? Zi și noapte, oricînd, oriunde, trebuie s-asculte !

Bozbei a intrat greoi, cu o tavă mare cu carne alcasă din părțile cele mai bune, și-a așezat-o dinaintea lui Ursaru, pe catrință, apoi a scos de sub brîu un cuțit :

— Ospătează-te, Gheorghiță... Era un bouț, de lapte, fătat acum două săptămîni...

Toate mîinile s-au mișcat înspre tavă, vrînd s-apuce dintr-o dată carnea rumenă a cărei mireznă sleia inimile, dar în urma lui Bozbei au fost aduse covățele și funduri încărcate cu alte hălci fripte. Cei doi oameni care le aduceau tăceau, muți ; le puneau pe mese și tăiau cu custurile, despărțind mărunțaie și părți prea mari. Uneori luau din bucăți și le aruncau în gură, molfăindu-le, în timp ce ieșeau afară s-aducă alte hălci, pe alte funduri și covățele. Gurile se deschideau repede, apucînd, înșfăcînd, în timp ce ochii sticleau în lumina tulbure a hanului.

Paiul se lupta cu un ciolan mare, căci i se nimerise tocmai un genunchi al bouțului. Cocostîrcul se așezase cu amîndouă coastele înalte pe masă, și molfăia liniștit, în timp ce Mujdei își lepădase minteanul ca să nu-l încurce la treabă...

Tronciu nu mînca. Mereu clătina din cap și-i venea a plînge.

— Hai, frate Tronciule... îl îndemna Ursaru. Ori plîngi după viței ?

— Plîng... a răspuns Tronciu... Îmi plînge inima... M-a pălit o jale, și-mi vine să urlu...

Cucoveanu a tresărit din ascultare și-l cerceta peste capul lui Ursaru. „L-a apucat iarăși suferința lui Naftanail... și-a spus speriindu-se. Cu omul acesta se-tîmplă lucru mare...“

— Are o ibovnică rea... a spus el, în glumă. Cînd mergeam la tîrg, a tras o raită, să se răcorească...

— Și s-a răcorit ? a rîs Ursaru.

— Nu... a gemut Tronciu, m-am aprins și mai rău. Mai bine nu mă mai duceam... Am pus înc-un braț de fîn ud pe foc. Acum, fînul s-a uscat și arde...

Răsufletele erau mai largi și plecau para lumînărilor. Oamenii erau gata de petrecere.

◆

Și lăutarii de peste rîu au venit la timp, tocmai cînd toți se întrebau de ce de data asta Ursaru n-a tocmit lăutari, tocmai de data asta cînd isprava fusese așa de mare și veniseră prieteni din toate părțile...

— I-mă... a chiuit Tronciu, auzind ciripit de scripcă, și era gata să sară peste mese, într-o bătută cumplită, dar lăutarii stăteau în fața lui Ursaru tăcuți, mohoriți, uzi pînă la subsuori.

— Ne-au simțit dorobanții, a spus Ilie Bătrînul. Erau să ne dea gata...

Sub pălăria neagră, pleoștită, obrazul cu mustăți și sprîncene cărunte îi era încrîncenat de spaimă. Pieptarul vechi cîrpit la piept i se udase pe jumătate și încă-i mai curgeau stropi din floace.

— Cînd au strigat să stăm, eu am țipat ca lișița, că așa-i semnul. Dar ei au tras foc. Noi ne-am zvîrlit sub mal.

Cobzarul, un țigan oacheș, îmbrăcat într-un fel de polcuță femeiască, avea o pălăriuță neagră pe vîrful capului și tremura din genunchi, ca și cum încă nu s-ar fi sfîrșit pățania... Numai celălalt scripcar, încălțat cu opinci noi de porc, a spus :

— Ei, și ce-i ? Atîta pagubă...

Și și-a potrivit scripca în lungul mîinii.

— Bine că nu ni s-au udat talanturile... a mai adăugat el, ciupind repede strunele.

Ilie Bătrînul și-a potrivit scripca sub bărbia mică, rasă proaspăt. Strunele s-au trezit întîi speriate, apoi au plîns prelung sub arcuș. Le răspundea cobza, ca dintr-o depărtare de codri.

Foaie verde și-un dudău...

a început Ilie, cu glas puțin, și tîmplele au simțit furnicări iuți, inimile băteau mai tare, picioarele își schimbau locurile sub mese.

Crește, crește, iarbă verde,
Trece mîndra, nu mă vede...

Ulcelele urcau mai des spre guri, gîtlejurile înghițeau mai grăbite vinul roșu. Toți visau șesuri întinse, colibe scunde, cu focuri arzînd la uși. Vedeau femei mărunte, copii, așteptîndu-i cu mîna streașină. Și toți se gîndeau să tragă cîte-o raită în noaptea asta, acolo unde le fug gîndurile înflăcărate de cîntec.

— Hei... Dar ce-i înmormîntarea asta ? a țipat deodată Cucoveanu.

— Taci... a gemut Tronciu.

Ilie a coborît scripca, spunînd :

— Ai dreptate, vere ! Dar noi n-am îmbucat nimic, de la amiaz...

Ca la un semn, Bozbei s-a ivit cu mîncare și băutură. Scripcarul se uita la ele și da din mînă, a silă, asupra cărnurilor :

— Eh... Nu-mi place... părea a spune fața lui.

Lui Ilie Bătrînul, hoții i-au făcut loc drept în fața lui Ursaru. Și Ilie mînca încet, cu socoteală, și golea ulcică după ulcică...

— Ce-i nou peste apă ? l-a întrebat hoțul.

— La noi dă porumbul în lapte. S-a făcut pîine multă și bună.

— Slavă Domnului... au oftat Mujdei și Cocostîrcul, ascultîndu-l.

Numai Paiul tăcea, că-l cuprinsese deodată somnul.

— La noi peste apă... spunea mai departe lăutarul după ce a băut din ulcică, la noi se vorbește mult despre tine, Gheorghiță... Spun oamenii că ai fost pușcat. Și cîte altele. Dar eu știu, și tac.

— Cine vorbește ? a rîs Ursaru.

— Cine anume, nu știu. Mai ieri, la o clacă unde-am cîntat, spunea unul că ai fost vîndut de-un tovarăș din banda ta...

Tronciu l-a privit lung, și și-a mușcat buzele. „Ce dracu se-ntîmplă cu mine ? se întreba el, de ce am sărit așa ?“ Și i se părea că ochii lui Cucoveanu îl privesc piezîș. Oare sînt eu vînzător ? se întreba, întorcînd repede capul să prindă privirea lui Cucoveanu, dar acesta se uita la clipătul felinarului, părînd că ascultă fără sfîrșit.

— Unul din banda mea... a spus Ursaru, privindu-și pe rînd oamenii. Asta n-o cred...

Și fața i s-a acoperit de umbră.

— Nici eu nu cred... a spus Tronciu. Cine să te vîndă pe tine, frate ?

— Cine ? a reluat Ilie Bătrînul, făcînd semn larg cu scripca peste oamenii îngrămădiți care-l priveau chiorîș din cauza vorbelor de bănuială, dar mai cu seamă din pricină să se lungește la sfat și nu începe să cînte, căci vorba-i lungă și noaptea hoțului așa de scurtă...

Dar Ilie Bătrînul își știa bine meșteșugul, și ca oricare meșteșugar, avea mofturile lui. Mîncarea era la el mîncare — cîntecul cîntec. Cînd amesteci două treburi deodată, ies amîndouă prost ! Ursaru îl știa și l-a lăsat pînă ce a scos cu degetul cel mare și măduva ciolanului, bătîndu-l apoi de masă, oftînd și aruncîndu-l în cele din urmă jos, pe piciorul desculț al cobzarului. A adunat firimiturile din fața lui cu latul palmei stîngi și le-a zvîrlit în gura căscată larg, clănțănind din cei doi-trei dinți din față.

„Ce, își spunea lăutarul ; știu ei cît norod înnebunesc eu cu scripca ?“

Toți s-au mișcat văzîndu-l gata să cînte. Bozbei tot cobora în gîrliciul negru, scoțînd alte vedre. Undeva,

afară, a cîntat o singură dată un cocoș, și hoții au avut o tresărire.

— Fac semne străjile... a spus Cucoveanu, sculîndu-se să iasă, dar începuse iar cîntecul plăcut lui Ursaru :

Lungu-i drumul pîn-la Ieș...
Frunzuliță de cireș,
Nu-i bătut de car cu boi,
Dar bătutu-i de nevoi
Și tot de haiduci ca noi...

Închipuirea hoțului trecuse rîul. De cîtă vreme nu s-a mai dus să-și vadă copiii ? Uneori le trimetea bani prin oamenii lui, dar Dumnezeu știe dacă mai ajungeau banii aceia... Nu cumva fetele lui suferă și plîng printre străini ? „Vină acasă, tătuță... plîng glasurile lor în viorile lăutarilor. Tu faci banii boierești și-i spulberi, iar noi n-avem catrințe..."

Și Ursaru a gemut potrivindu-și glasul cu cel al lăutarului și cîntecul a fost luat de la capăt :

Pe la porți, pe la răscruci,
Tot bătutu-i de haiduci,
De umbra cireșului,
Domnișorul Ieșului...

Deodată, Ilie a trecut de la doină la bătută și a început a sălta printre mesele cu resturi de pîine și ciolane. Ulcelele goale se cutremurau în hurducătura podelei. Lumînările s-au stins.Lumina felinarului abia răspîndea o culoare de leșie peste capetele înflăcărate. Lăutarii se urcaseră pe scaune, pe mese, căci oamenii, în repeziciunea bătutei, îi izbeau cu coatele și cu șoldurile.

— Muieri... De-ar fi muieri... răcnea Atanasie Tronciu, dîndu-și la o parte părul căzut pe ochi. Hei, Bozbei...

Dar acesta i-a făcut semn că n-are de unde scoate muieri la ceasul acela... Dar iată, străjile, de-afară au făcut un semn a doua oară. Cucoveanu s-a ridicat repede și a ieșit în întuneric.

— Spune-i Ursarului că-l întreabă niște copii... i-a spus straja. Uite-i, plîng, acolo sub arbori...

Apoi larma jocului s-a întrerupt și-n ușă s-au ivit copilele hoțului, plînse, cu picioarele pline de glod. Le

clănțăneau dinții. În ochi mai aveau groaza fugii prin bălți.

— Trebuie duse la căldură... a șoptit Bozbei, îndemnîndu-le spre vatra luminată și făcînd semn lui Ilie să cînte mai departe.

Acesta, însă, se uită la Ursaru.

— Cîntă, mă Ilie... striga Tronciu ; vreau să mă veselesc...

Ursaru l-a privit mirat pășind cu sfială către copile, și-n vremea asta ele se uitau la firimiturile de pe mese, la resturile de carne și mai ales cea mică tot ridica mîna să apuce.

— Luați, na-vă... le îndemnau hoții și ele-și retrăgeau mîinile, și mai speriate.

Atunci, mereu tăcînd, Ursaru le-a luat cu el într-una din odăile lăturalnice, și Bozbei a făcut rost, în grabă, de-un blid cu carne și pîine, și hoțul a stat mult în încăperea aceea, lîngă copilele lui, care mîncau repede, cîinește, se uitau la el speriate, peste para lumînării.

— A murit mama... a spus într-un tîrziu cea mai mare. Așa că am trecut apa, și am venit la tine...

Hoții vorbeau :

— Niciodată n-am știut că are copii...

Și însuși Cucoveanu se mira :

— Să-mi fi tăiat capul și n-aș fi știut...

Iar Tronciu se bucura în inima lui, stînd singur într-un colț. „Cînd va afla Vîrvara, are să-l lase...“ Și vipera l-a mușcat iar. Tîmplele îi ardeau din ce în ce mai tare și a prins să joace singur, cu pumnii încleștați deasupra capului.

— I-hei... chiuia izbind podeaua cu călcîile ciubotelor.

Și veselia i-a cuprins iar pe toți. Numai Cucoveanu sta la masă, abătut, căci ce-i spunea lui inima nu era lucru bun. Undeva în suflet îi băteau vînturi mari și ploi putrede. „Am să mă las de hoțit“, ofta el.

Tronciu răgea ca un bou junghiat și răcnetele lui îi loveau tîmpla ca niște pietre.

Fără s-o simtă străjile, Vîrvara venea să spună ibovnicului să se păzească de Tronciu. Intrase la han

prin fund — și cei doi oameni de la vatra aprinsă au sărit speriați, dar pînă s-o oprească, ea a ajuns la ușă, și cînd a deschis-o, Tronciu s-a oprit din joc și i-a ieșit înainte.

— E-e-e... a gemut el, acum îți fac capătul, muiere!

— Lasă-mă... a strigat ea, ce vrei?

— Mi-am pierdut tinerețea pentru tine. Auzi? Mi-am pierdut tinerețea... Știi că i-au venit fetele de peste rîu?

— Că i-au venit, nu știam, dar că are trei fete, mi-a spus...

— Ți-a spus? a gemut Tronciu. Și ce-i dacă ți-a spus? Nu-i el tot un hoț ca și mine? E cap de bandă? Dar și eu pot fi cap...

Dîndu-și deodată seama de greutatea spuselor, s-a prefăcut a rîde :

— E priceput și mîndru... bată-l norocul de Ursar... Fără el ce ne-am face noi? Am rămîne pierduți, ca niște viței în papură... Haide, Vîrvara... o ruga cu glas scăzut. N-auzi cum ard și gem? Uite cum arde vatra de colo, așa ard eu... Am ici între coaste un coș de car de jăratic...

Și Tronciu se uita în toate părțile, întorcîndu-și capul greu ca o cioată. Sta cu pieptul în ușă, să n-o lase să intre, dar ea a pus umărul și l-a repezit într-o parte :

— Fugi... arătare...

Și a intrat în han, strigînd :

— Unde-i Gheorghiță Ursaru?

— Mîndrețea asta cine-o mai fi? a rîs Ilie Bătrînul, arătîndu-i ușa după care se afla Gheorghiță.

— Aceștia ți-s copiii? întrebă Vîrvara, mai apoi.

— Cine-i asta? plîngea Marița, cea mică, ștergîndu-se cu mîneca pe la gură.

— Taci... șoptea Ioana, fata mai mărișoară.

Numai Lisaveta, mijlocia slabă și suptă la față, tăcea, mîncînd înainte, fără să-i pese de venirea Vîrvarei.

— Mi-i dai să ți-i cresc, Gheorghiță?

— Nu... a răspuns Ursaru, alb la față. De ce ai venit?

— Am să-ți spun lucru mare, Gheorghiță Ursaru...

Afară, cocoșul cînta prelung, a treia oară. Cînd Ursaru a ieșit, Cucoveanu i-a făcut semn :

— Spune straja că s-aud călăreți...

— Ce-i ? Ce-i ? întrebau toți.

— Au flămînzit străjile... a mințit Cucoveanu și a făcut semn lăutarilor să cînte mai departe.

Devenit din nou dîrz, cu totul stăpîn pe sine, Ursaru a poftit-o pe Vîrvara să joace împreună, și ea a coborît pragul, uitîndu-se în jos ca și cum ar fi intrat într-o apă. El a cuprins-o, simțindu-i sînul tare și fierbinte, și bătuta a crescut mai sălbatică, moșul Ilie se suise din nou pe masă, și în timp ce-i zicea din arcuș, se uita la Ursaru și la Vîrvara, tot spunînd :

— Eh... cum se potrivesc...

— Mîndră ibovnică... șopteau hoții.

— Gheorghiță Ursaru... murmura ea : Gheorghiță Ursaru, ascultă-mă ! teme-te de Atanasie Tronciu...

— Tronciu ? s-a mirat Ursaru, oprindu-se din joc și ținînd-o cuprinsă ; de ce să mă tem de Tronciu ?

— Are să te piardă...

El s-a tras la o parte și s-a așezat la o masă, cu tîmplele în mîini ; nu l-a adus Atanasie în brațe, după ce potera îi zdrobise genunchiul, într-o bătălie de-acum cîțiva ani ? Alt hoț l-ar fi lăsat, căutînd să-și scape el pielea ! Și Ursaru se uita la Vîrvara, care sta la aceeași masă în fața lui, așteptînd. „Cît sînt de sucite femeile", gîndea el, privindu-i obrazul tînăr alb. Ce dracu are cu Tronciu ?

— Asta nu se poate, Vîrvara... Atanasie Tronciu mi-e mai presus ca un frate ! Cred în el, ca-n inima mea...

— Are să-ți pară rău. Gheorghiță ! Eu nu știu spune minciuni. Mărturisește : te-am amăgit vreodată ?

Tronciu sta singur, în celălalt colț al odăii, pîndindu-i chiorîș. „M-a spus... gîndea el, de-acum trebuie să fug să mă spînzur..." I-a venit iar în minte prostia cuviosului Naftanail : „Vai de osul meu... N-am fost în stare să mă învîng, ca sfîntul acela... Ce să fac ? Ce să fac ?"

Dar Ursaru îi făcea semn de prietenie cu mîna, chemîndu-l la dînsul.

— Vină-ncoace, Atanasie ai asurzit ?

Apoi, după ce Tronciu s-a apropiat, i-a spus rîzînd :

— Uite, bre, ce grăiește femeia asta...

Ea s-a făcut mai albă. Tronciu începuse să se bîlbîie.

— Uite ce spune : că vrea să-i tragă cu tine o bătută ! Vrei ?

— Eu ? De ce să nu vreau ? Numai că-s gros ca un urs...

Și-i venea să sară și să chiuie.

— Să jucăm, Tronciu... i-a spus Vîrvara, gata să-l cuprindă cu brațele, și buzele albe îi tremurau.

— Așa, bre... Așa... rîdea Ursaru. Toată lumea să se împrietenească și să joace... Hei, lăutari...

◆

Dar afară straja a strigat repede semnul de trei ori, și ușa s-a deschis :

— Vine potera...

A trecut un vînt sau un măturoi nevăzut a șters oamenii cît ai clipi ? Ușile încăperilor lăturalnice s-au închis repede, și singur, sprijinit cu cotul de tejghea, a rămas sub felinarul chior numai Gheorghiță Ursaru, părînd că gîndește ceva adînc, uitîndu-se spre ușă. Cai mulți sforăiau afară. O bufnitură de pușcă a spintecat noaptea. Ușa s-a deschis trîntită de perete...

— Ghiță Ursaru... a spus un glas. Ghiță Ursaru, predă-te...

— Eu ? s-a mirat Ursaru, și nici nu s-a clintit din loc. Poftim înăuntru...

Glasul n-a răspuns îndată.

— Poftim... a spus iar Ursaru. Nu știți ? Aici e hanul lui Bozbei... Hei, Bozbei, ieși și-ți primește musafirii...

Bozbei s-a apropiat de ușă :

— Poftiți ! De ce nu poftiți ?

Și a făcut o plecăciune spre întunericul de afară, și Sergiu a coborît treptele, cu pas țeapăn, hotărît, cu un pistol mare îndreptat asupra hoțului.

— Mîinile sus... a spus el cu glas puternic, dar încărcat de spaimă, și văzînd că hoțul rîde și nici nu se mișcă și-a pierdut firea.

— Poftiți... rîdea Bozbei. Nu vă supărați, Luminăția voastră : e cam mîrșav la noi... Ca la han...

Dorobanții au umplut încăperea, dar au rămas prostiți cînd ușile lăturalnice s-au deschis ca la un semn...

— Pe ei, mă... a răcnit Cucoveanu, așa de femeiește, încît mulți au crezut că strigătul fusese al Vîrvarei, și străjile se socoteau cu cei rămași afară, în timp ce în încăpere lupta a durat peste măsură de puțin, căci Sergiu și cei douăzeci de dorobanți au ridicat mîinile, în fața năvalei de hoardă.

— Ei... Mîntuirea voastră... De ce-ați ridicat mîinile ? suduiau hoții, legîndu-i.

— Nu... a gemut Sergiu, cînd i-a venit rîndul să-l lege.

— Nu ? s-a răstit Cucoveanu. Noi, mă vierme, și femeie ți-am dat și te-am plimbat în căruță cu doi cai, la aer curat. Și tu vii să ne prinzi ?

Și, dîndu-se înapoi, l-a croit cu funia peste obraz.

— Na... să-ți rămînă semn de la mine...

Sergiu a căzut în genunchi, cu amîndouă mîinile la gură.

Dorobanții erau bucuroși în sinea lor de pățania băiețandrului care-i purtase toată noaptea, degeaba, prin văgăuni. Unora, uitîndu-se la Ursaru, le zîmbeau ochii : „Hei... Iată un adevărat viteaz...“

Dar Ursaru nici un părea supărat.

— Cu bine, băieți... a strigat el, și oamenii ieșeau, urcînd treptele hanului. Luați puiul de ciocoi, a poruncit Ursaru, luați-l și legați-l drept în vîrful Cotihanei, la un copac, să-l bată vîntul...

Iar Mujdei, Paiul și Cocostîrcul l-au luat pe nepotul lui Mandache pe sus, scoțîndu-l prin ușa din fund...

— Haidem... a spus Ursaru către fetele lui, care ședeau speriate într-un colț.

Vîrvara plecase demult. Afară, sub streașină, zăcea un dorobanț cu un cuțit scurt înfipt în gît, rînjind rău din dinții ascuțiți către hoții care-l priveau ocolindu-l. O baltă mare de sînge i se strînsese în jurul capului. Ursaru a ocolit cu băgare de seamă balta aceea, dar fata lui cea mică, speriată, a intrat în sînge cu amîndouă

picioarele și văzînd-o inima lui Ursaru s-a cutremurat și i s-a rostogolit într-un hău.

— Ai călcat în sînge... și-a dojenit el fata, și s-a scofîlcit la față. Îmi faceți un bine... a spus mai apoi către Tronciu și Cucoveanu. Luați fiecare cîte-un copil, dinainte, pe șa... Că eu o iau pe asta mai mică...

Și mai apoi grăia încet, cuprins de spaimă :

— Se spune că dacă treci prin sînge de om ucis, n-ai noroc...

Dar copilul adormise la căldură, sub sumanul lui, și se zbătea prin somn. Și cum mergea cu roibul la pas prin codri, Ursaru a auzit deodată sus la ulmii de pe Cotihana, un răcnet. „Acum îl spînzură pe nepotul lui Mandache", s-a cutremurat el, oprind scurt, și copilul de sub suman, trezit deodată, l-a întrebat :

— Cine a răcnit tătuță ?...

— Taci și dormi... i-a răspuns hoțul, gîndind : „Eu singur mi-am stupit legea, osîndind om la moarte... Cum voi da ochii cu Arcadie ?"

Și și-a plecat fața, ascunzîndu-și-o în gulerul sumanului, căci se temea de lumina albastră a răsăritului care se vărsa în potopuri, pe codri. A pornit repede. Și din clipa aceea, obrazul i-a rămas alb, ochii mohorîți, și mereu își ținea capul tras în gulerul sumanului. Simțea că-l paște pierzania.

◆

O dată cu răsăritul soarelui, intra în Roșu un om înalt, pletos, mergînd cu pas măsurat către casa popii Vasile. Cele trei copile care pășeau înaintea lui îl tot întrebau :

— Unde ne duci, tătuță ?

El nu răspundea, dar le îndemna să meargă mai repede, căci se făcea ziuă și el trebuia să se ascundă din fața oamenilor. Și pe cînd preotul tocmai își sfîrșea rugăciunile, o slujnică i-a spus :

— A venit un om cu trei copii...

Popa Vasile a ieșit în prag și l-a cunoscut pe hoț de departe.

— Părinte... a grăit Ursaru, doborît cu ochii în pămînt, îmi spune inima că n-are să fie bine cu mine...

— Și ce vrei ? Vrei, poate, să-ți lași fetele la mine ? Lisaveto... Lisaveto... striga el, vesel, spre încăperi.

— Să le primim, părintele... că-s suflete zbuciumate... îi spunea preoteasa mai apoi.

— Știu că n-ai nevoie de ajutorul hoțului... spunea Ursaru, cu ochii prinși în negură. Dar poate ți-oi prinde și eu bine, o dată...

Preotul îl dojenea :

— Fă-te om de treabă, Gheorghiță, și vină și-ți ia copiii...

Și întorcîndu-se spre fete, cu ochii luminați, le chema gata să le dezmierde :

— Ia-n veniți încoace... Știți căuta pureci în barbă ?

Hoțul se ștersese de la prag ca o închipuire. Apoi, intrînd în pustietatea trestiișurilor, a văzut o baltă în care răsăritul vărsase un potop de purpură. El a ocolit balta aceea, speriat, oprindu-se și rostind cu glas tare, plin de rugă :

— Atanasie, fratele meu, nu mă lovi, căci nici eu nu pot să te lovesc...

Și pe deasupra Bordeiului și pe deasupra bălților a pornit o vîntoasă plină de spaime, așa cum pornesc vînturile cînd se leagănă cineva în spînzurătoare.

XII

Și-așa-mi vine-n fapt de seară,
Să mă urc la codru, iară...
Și-așa-mi vine-n gînd, ades,
Să mă urc la codru des...

Dintr-o doină de la noi din sat

Pentru întîia oară de cînd hoțea peste rîu, își cerceta cu băgare de seamă pistoalele, pușca și sabia. Arcadie, privindu-l din pragul colibei, îl dojenea :

— Mă uit la tine, frate Ursaru, și mă întreb : cum de ți-ai pierdut fața cea adevărată ? Ai făcut cu voia ta o moarte de om. Ți-i destul. Oprește-te ! Trage-te la sălașul tău, peste rîu, și Dumnezeu are să se îndure... Sau, de vrei să războiești mai departe, judecă numai oameni avuți, ca și pînă acum. Și să te păzești : nu ucide...

Hoțul s-a prefăcut a rîde, dar chipul îi rămînea aspru, întunecat. Arcadie s-a așezat jos, dinaintea lui, împletind o coșarcă. Mirosul amar de răchită îi plăcea strașnic bătrînului, de aceea nu folosea latul cuțitului la cojirea nuielelor, ci le jupui cu dinții, scoțînd fîșii lungi, stupindu-le la o parte. Stufurile erau încremenite în liniștea după-amiezii mari de august. Apa morților clătina ierburi străvezii pînă în depărtările zărilor și pînă în înaltul văzduhului. Dogoarea bătea tîmplele ca o flacără.

— Vrei să încercăm vîrșele ? a întrebat Arcadie, cercetînd hoțul pe sub sprîncene. Am trecut azi-dimineață pe la ele și funiile plesneau de întinse...

— Aș vrea să mă culc și să dorm într-o grădină cu umbră adîncă, unde nu intră soarele niciodată... a răspuns Ursaru. Să mă culc și s-adorm dintr-o dată, ca butucul...

Bătrînul mergea înainte, cu sacul pe braț. Cotea pe după poiene de stufuri înalte și cărărușa se făcea uneori strîmtă ca un ungher. Ieșeau din nou în locuri lumînate, tăcînd în încremenirea pustiei. Urmele picioarelor desculțe ale bătrînului rămîneau mari și late în mîlul cărărilor.

— Ai să vezi cu ochii tăi și n-ai să crezi... tot spunea el. Se vorbește că ființele apei au în loc de creier un fel de mîl și n-au deloc înțelepciune. Dar ce știm noi despre viața gîzelor, păsărilor din cer și dobitoacelor ?

Și Arcadie se uita în urmă, să vadă dacă Ursaru îl ascultă, și grăia mai departe :

— Aveam odată un cocoș care cînd flămînzea, îmi cînta în pragul colibei. Dacă nu mă trezeam, se rotea, cotcodăcind, pe la ușă, cu aripile înfoiate în jos ca atunci cînd vrea să calce găina. Și nu s-atingea de grăunțe dacă nu i le dădeam din palmă...

Deodată stufăriile s-au deschis, arătînd un ochi de apă verde și rotund. Un vînt rece venea din ochiul acela și Arcadie s-a oprit și și-a pus sacul jos la picioare.

— Știi ce adîncime are rîpa asta? a întrebat, cuprins de un fior. Nimeni nu-i poate da de fund. În fiecare primăvara, după ce trec sloiurile, iazul își schimbă locul, și cu cît își schimbă locul, se face tot mai adînc...

Și bătrînul zîmbea uitîndu-se în adîncimea verde, cu fața împietrită în niște gînduri tainice.

— Ia-n să te uiți acum... a spus el deodată, punînd două degete pe limbă și cînd a șuierat scurt, fața apei s-a tulburat de mulțimea peștilor țîșniți în soare, sclipind ca hangerele.

Arcadie a mai șuierat o dată, semănînd peste baltă gîjulii și rîme, strînse de el în singurătățile prea lungi ale amurgurilor. Și a șuierat a treia oară, scoțînd alte gîze și alte rîme, din săculețul pe care-l purta în sîn, sub barbă. Fața îi zîmbea într-o bucurie mare, uitase de Ursaru și grăia cu ființele apei, chemîndu-le :

— Dragile moșului făpturi...

Boturi cu aripioare străvezii veneau spre mal, în clătinarea lină a cozilor. Uneori, făpturi negre, lungi cît sulițele, străbăteau adîncurile de la un capăt la altul.

— Vezi... spunea Arcadie. Sulițele acelea negre sînt niște dihănii noi care mi-au intrat în iaz cînd au năvălit ponoarele primăverii. Nu le știu cum arată. Unii spun că au în loc de solzi niște țepi și-n loc de cozi un fel de furci cu trei coarne...

Ursaru, privind oglinzile adîncimilor, gîndea : „Cît e de mulțumit în inima lui vrăjitorul acesta !"

— Cît n-aș da, moșule Arcadie să am și eu o harbuzărie într-o baltă... a oftat el.

— Tu, Ursarule, ești vînt și cumpănă. Cum ai putea sta pe loc să sapi pămîntul ? Ia-n spune-mi drept : te-ai mai putea potoli de-acum ?

— Nu... a răspuns Gheorghiță Ursaru. Eu mi-am ales calul și pușca...

Arcadie își deschidea acum cărare spre vîrșe, la alt ochi de apă, și hoțul rămas singur cu adîncimile verzi

la picioare, își închipuia vălmășagurile viitoare, bătăliile cumplite, cu poterele. Fața i se întuneca mai tare, înciudat că acest bătrîn îi arăta ca un vrăjitor fața unei vieți liniștite unde el nu se mai putea întoarce. Răsufla grăbit, gata să fugă din pustia asta, care-i strîngea tîmplele prea tare.

Dar Arcadie se și întorcea de la vîrșe, cu sacul plin și rîdea :

— Mi se pare că l-am prins azi pe împăratul morunilor...

— Moșule... i-a spus Ursaru, privindu-l pieziș. A venit vremea să mă descopăr și să-mi iau rămas bun. Eu mă duc, și ai să mai auzi de mine...

— Nu așa... s-a supărat Arcadie. N-ai să pleci înainte de a-ți goli inima, așa cum am să-mi golesc eu sacul, îndată în fața colibei... De ce vrei să te faci ucigaș, Gheorghiță Ursaru ?

— Nu-mi pasă... a răspuns Ursaru rîzînd rău. Mie mi-a trecut pasărea neagră pe dinainte și mi-i totuna. Cu bine ! Mă așteaptă calul...

Și apucînd repede spre colibă, a mai spus o dată, cu glas cutremurat :

— Cu bine...

„Dracul m-a pus să mi-l iau de prieten ? se blestema Arcadie, mergînd repede în urma lui. L-am ținut în lanț ca pe un mînz la pripon și i-am dat drumul să pască numai cît am vrut eu. Acum, priponul s-a rupt și mînzul fuge să calce cîmpurile."

— Du-te... îi spunea mai apoi în fața colibei. Pînă acum n-ai împlîntat cuțitul. Acum, ai în ochi o pară care mă sperie. Asta era fala ta, Gheorghiță Ursaru : prădai și nu ucideai. Acum ți-a căzut steaua în glod și ți-o calcă vitele... „Am avut un prieten și s-a schimbat dintr-o dată. Ce diavol mi l-a furat ?" Așa se tînguie Arcadie în gînd și lacrimi mari îi picurau pe mîinile scufundate în zbaterile peștilor din ciubăr. Hoțul nu mai era. Abia după ce a cercetat îndelung stufăriile, Arcadie i-a zărit vîrful cușmei negre pe sub pomii de la Grădina Turcului.

◆

Din ziua aceea, Gheorghiță Ursaru a prins a semăna prin tîrguri și sate foc și moarte. Locul de tabără și l-au așezat departe, între văgăunile Berdeului, și bandele lui loveau cumplit dintr-o dată în mai multe locuri. De la Răsărit la Apus, și pînă departe către Miczul nopții, îi umbla numele ca un semn de spaimă. Oamenii lui se revărsau ca un tăvălug, zdrobind totul sub picioarele cailor, arzînd totul pînă la temelie. Nebunia hoților creștea din faptă în faptă. S-au pustiit curțile. Boieretul îngrozit se zăvora în tîrguri. Au fugit și Mandache și Ion Roșu și Toader Galan. Numai Filimon Mititelu a rămas liniștit acasă. Unde să fugă? Dacă are la viața lui un pumn de bani, știe bine cum să și-i păzească... Și rîdea în inima lui, de locul unde-și ținea ascuns aurul! Alții îl îngropau în căldări, sub talpa caselor, sau prin zămnicuri. Filimon Mititelu îl ținea într-o traistă veche, agățată într-un pom în fața casei. Cui îi trebuie o astfel de traistă putredă de ploi?

Și, într-o zi, la ceasul amurgului, pe cînd sta în cerdac privind pădurile fără sfîrșit, la poartă s-a oprit un călăreț spîn, cu glas de femeie.

— Bună vremea...a spus descălecînd și intrînd în ogradă. Nu-ți fie cu supărare, boier Filimon, n-ai vrea să-mi dai o leacă traista cea din pom, ca să-i dau calului în ea puțin ovăz? Că pe a mea am pierdut-o...

— Ha? s-a speriat Filimon, și s-a liniștit repede, zîmbind: Ba cum de nu? dar ți-oi da o torbă mai bună, de la caii mei. Hei! Costane... adă torba cea nouă din grajd...

Însă drumețul scutura din cap:

— Nu, cucoane.. Te roagă Ursaru să mi-o dai pe-aceea din pom... Și Mititelu i-a văzut abia atunci pistoalele de sub brîu.

— Hoții... a răcnit el. Săriți...

— Strînge-ți dinții, a scrîșnit Cucoveanu, că de nu...

Și i-a arătat rîpile, unde îl aștepta Ursaru cu banda lui de călăreți. La un chiot, hoții au sărit gardul, călări, și porțile s-au deschis larg, și hoțimea a umplut curțile. Argații fugeau răcnind, cu capetele crăpate.

— Îl pradă pe Filimon... spuneau sătenii, privind de pe prispe.

— Traista... Traista... gemea Filimon Mititelu, în timp ce Cocostîrcul, ridicat în scări, își sălta încet, cu băgare de seamă, pumnii uriași, făcuți căuș, către traista vînătă și o privea cu spaimă, cu ochii holbați, parcă s-aștepta să sară dintr-însa, ca dintr-un cuib, cine știe ce sălbătăciune zburătoare...

— Na, a icnit el, apucînd-o. Unde ești, Paiule?

— Aici, a răspuns flăcăul, luînd în primire traista cu bani și trecînd-o, la rîndu-i, lui Ion Cucoveanu.

— Mulțumim... a strigat glasul de femeie către boier Filimon și hoțimea s-a șters după aceea în umbrele mari ale amurgului.

XIII

Și mă-nchin, pe la icoane,
Ca să nu mă bați, cucoane...
Că-s bătut de Dumnezeu
Și de norocelul meu...

Dintr-o doină străveche

Negru, fioros, bivolul se ivea la ușa stînilor și la focurile singuratice. Drumeții îl întîlneau în cărări și prin lunci, și o rupeau la fugă, sau se urcau în arbori. Zdrobise copii și oameni bătrîni și chiar flăcăi nu prea iuți de picior. Din pricina lui, prin cîmpii umbla spaima.

Se spunea despre o femeie că a pus făină într-o strachină și i-a dat să mănînce, scărpinîndu-l între coarne. Dar astea erau minciuni, căci chiar moșneagul care-l adusese din Țara Românească, de mult, se teme acum de dînsul.

— De ce i-o fi trebuind boierului namila asta? sentreba moșneagul, potrivind găteje sub cele trei ceaune cu mămăligă în clocot.

Stejarii din spatele cuhniei își întindeau umbrele mari, rotunde, peste băltoacele unde grohăiau porcii înfundați în mîl. La cuhnie, o femeie tînără cernea făină pe-un leșier mare, dinaintea ușii.

— Ce-ai spune, Irină... a spus moșneagul, potrivindu-și un cărbune roșu, în pipă : ce-ai spune dacă așa cum stăm noi acum, s-ar arăta deodată din tufe, buhaiul negru ?

Irina s-a oprit din cernut și s-a uitat la moșneag.

— M-aș închide repede în cuhnie ! a răspuns ea rîzînd.

— Eu m-aș sui pe șopron... De altfel, a adăugat, scociorînd sub ceaun, au să-l ucidă arnăuții boierului, azimîine. Ia-n auzi ! a adăugat el, ațintindu-și urechea spre lanuri, ai auzit bufnitura de pușcă ?

Irina s-a întors spre Răsărit, lăsînd sita jos pe leșier și asculta lanurile. S-a auzit un muget, după aceea holdele se despicau înaintea unei namile negre care venea în goană spre cuhnie. Oameni călări răcneau și chiuiau, plecați pe coamele cailor.

— Fugiți ! Fugiți !... răcneau ei, în răstimpuri, dar moșneagul se și repezise la scară și urca sprinten ; Irina a fugit în cuhnie trîntind ușa.

Bivolul căpiat s-a oprit în fața ceaunelor și bătea pămîntul cu copita, mugind. S-a dat cîțiva pași înapoi să-și facă vînt, dar s-a oprit și și-a ridicat botul spre călăreții care descălecaseră și veneau spre el încet, cu puștile întinse.

— Foc.... a strigat unul, și puștile au bufnit într-o pară verde.

Bivolul s-a clătinat, apoi o cutremurare lungă i-a zguduit spinarea. S-a înțepenit în tuspatru picioarele și a rămas așa, un răstimp, cu botul în pămînt.

— L-am lovit ! strigau arnăuții, păziți-vă !

Dar namila a pornit liniștită spre cuhnie și s-a oprit la ușă, întorcînd capul cu ochi roșii spre arnăuții care-l pîndeau din mijlocul bătăturii. Mugea mai gros, mai răgușit, scormonind cu copita la ușă. S-a părut că se prăvale deodată, dar s-a întors și s-a izbit spre oameni.

— Na... a strigat moșneagul de pe șopron.

Un arnăut zăcea doborît pe spate, cu coastele rupte. Bivolul s-a aruncat în lanuri și i-a văzut multă vreme spinarea neagră pe deasupra holdelor. Arnăuții și-au ridicat tovarășul ucis, aducîndu-l sub șopron. Din gura lui curgea un șiroi mare de sînge. Butucănoși, cu mus-

tăți lungi, cu pantalonii largi băgați în ciubote cu tureac scurt, și-au pus puștile într-un colț lîngă ușă și au prins a cerceta mortul. Îi luau capul în mîini și-l priveau lung în ochi.

— Dumnezeu să-l ierte... a spus Irina, făcîndu-și cruce. Hei, tată... A murit un arnăut...

Dar moșneagul sta în picioare pe creasta șopronului și se uita peste lanuri cu mîna streașină.

— Să-nlemnesc, a strigat deodată, să cad de-aici și să-mi rup capul...

— Ce vezi ? l-a întrebat Irina : omoară bivolul pe cineva ?

— Mai rău... Văd cum vine cucoana Mayrama, călare, și namila merge drept înaintea ei...

Și pesemne că spaima îi luase glasul, căci moșneagul s-a așezat într-un genunchi și se uita, țintă, departe, acolo unde boierița Mayrama se oprise în dreptul fîntînii, pentru că deodată calul începuse să sforăie a sălbătăciune. Bivolul s-a ivit, în goană, și s-a oprit scurt în cărare, privind-o. Ea a scos pistolul, a ochit și a apăsat pe trăgaci.

— O-ho... a răcnit moșneagul de pe șopron. Halal muiere !

Bivolul se prăbușise la picioarele Mayramei.

Mai apoi boierița a venit în trapul calului pînă la cuhnie. A descălecat în fața ceaunelor :

— N-a venit Karavasile ?

Arnăuții s-au descoperit, făcînd în fața ei o plecăciune mare. Irina și-a potrivit mai bine broboada. Moșneagul coborîse scara spunînd :

— M-am uitat și-am văzut, cucoană. Nu ți-a fost frică ?

Ea a făcut un semn nedeslușit cu mîna.

— Măi... Măi... Mare strășnicie de femeie... se minuna moșneagul mai departe, cercetînd-o cu ochii. „E și ea o hîrîitură ca și mine, numai că eu n-am atîta lapte dulce ca să mă scald, ca dumneaei. Eu, daç-aș avea, l-aș bea...“

Dar Mayrama pierduse răbdarea. S-a apropiat mai tare și oamenii i-au văzut mai bine fața mică sub pă-

lăriuța neagră, rotundă, trasă pînă pe urechi, și ciubo-țele de copil.

— Pentru cîți oameni ajunge mămăliga asta ? a în-trebat ea.

— Or fi patruzeci... a răspuns moșneagul, mestecînd grăbit cu două făcălețe și stropi galbeni săreau din ceau-nele în clocot și uneori îl frigeau.

El strîmba gura sub arsură și mesteca mai departe, schimbîndu-și locul de la un ceaun la altul.

Se înopta repede și Mayrama devenea tot mai ne-răbdătoare. Se putea să nu vină vecinul ei de moșie ? Atunci, de ce i-a dat loc de întîlnire la cuhnia de pe moșia lui ? Din cîmpuri veneau oameni grăbiți, cu coase și cu sape. Fete trupeșe, arse de soare, veneau cuprinse de după cap cu băietanii, cîntînd cîntece de dragoste și de jale. Cîrdurile se opreau dinaintea cuhniei, și-și în-trerupeau cîntecele, în fața boieroaicei. Bărbați suflecați peste genunchi, cu păr încîlcit căzut pe ochi, o priveau și plescăiau din limbă, mirîndu-se. Aburii mămăligilor îi îndemnau să se-apropie mai tare de cele trei ceaune și așteptau tăcuți, stupind într-o parte. Unii băgau mîinile în mămăligă și apucau cu degetele bucăți mari și și le duceau la gură și suflau îndelung ca să le răcorească. Întunericul căzuse negru, și-n jurul ceaunelor se vedeau numai picioarele mari și nemișcate. Dar s-a auzit un tropăit și oamenii s-au îndepărtat de focuri, sub șopron. Boierul Karavasile a sărit din șa :

— Iartă-mă, a spus el către Mayrama.

— Credeam că ți-a fost frică să vii... a răspuns ea, cu glas de dojană. Cu toți vă lăsați casele, de frica hoților...

Boierul s-a prefăcut a rîde.

— Cucoană Mayrama... Umbli călare și într-o zi ai să-ți rupi splina sau vreun maț... Hei, unde mi-s ar-năuții ?

Oamenii aprinseseră focul în fața șopronului și bo-ierul a tăcut pînă ce flăcările au prins putere, înălțîn-du-se drepte, galbene.

— Ați venit toți ? a întrebat el, privind arnăuții care se rînduiseră în fața lui cu comanacele rotunde în mîini. Unul unde-i ?

— Unul a murit ucis de boul sălbatic, a răspuns maimarele lor, un bărbat pieptos, cu ochii bulbucați.

— Păcat ! s-a mîniat Karavasile. Am dat pe el atîția bani ! Vedeți, cînd îl îngropați aveți grijă să nu-l puneți cu tot cu ciubote. Desculț are s-ajungă mai repede pe lumea cealaltă... Ați auzit ? Știți voi cît face o pereche de ciubote ?

Și boier Karavasile s-a întors spre Mayrama :

— Mă costă o avuție arnăuții ! Dac-aș socoti bine, cred că fac cît trei perechi de boi fiecare...

— Mie pe care mi-i dai ? l-a întrebat ea, privind mai departe spre cei unsprezece oameni mustăcioși și descoperiți :

— Vezi... i-a răspuns Karavasile, să nu-ți fie cu supărare, cucoană Mayrama. Dar m-am răzgîndit. Umblă hoții și am mare nevoie de toți. Mai cu seamă că pe unul l-a împuns boul... Hei ! unde-i boul ? Nu v-am spus să-l împușcați ?

— N-ai grijă... i-a răspuns Mayrama, ți l-am împușcat eu, colo lîngă fîntînă...

— Cum ai avut curajul ? Oilor... și-a batjocorit el arnăuții. Fugiți după el de astă primăvară și vi-l împușcă o femeie ? Am să vă trimit dracului, înapoi...

Ei tăceau privindu-și comanacele.

— Ni s-a părut că l-am nimerit... a îndrăznit unul.

— Să fi văzut... a intrat în sfadă moșul Vasile, să fi văzut, cucoane, și să te fi minunat... Dumneaei venea în trap, pe cărare, și namila...

— Marș... a scrîșnit boierul.

Moșneagul a tăcut și se ștergea cu mîneca pe la gură. Obrazul i se înfierbîntase de rușine și stătea în întuneric, cu făcălețele căzute în lungul trupului. „Hait... Am pățit-o !“ și-a spus mulțumit că boierul nu-l plesnise cu vîna de bou, cum îi era obiceiul cînd se supăra.

— Vrei să ți-i dau pe toți ? striga Karavasile. Eu, cucoană, mă lipsesc de slujba lor. Hei, mă puturoșilor !

Și s-a repezit la arnăuți. Ei și-au acoperit obrajii cu mîinile și stăteau plecați, gata să mai primească loviturile.

— Ești om rău, Karavasile... a șoptit Mayrama. Dacă-i bați așa, cum au să-ți fie credincioși ?

— Prostii ! a scrîșnit boierul. Boul, dacă nu-l bați, te pune la car în locul lui...

Și se uita spre oamenii îngrămădiți în întunecimea de sub șopron.

— Așa-i... a mormăit un glas, dar nu s-au prea văzut pînă-acum boi mergînd în car...

Sub șopron la lumina puțină a focului se vedeau numai o mulțime de mîini mari și negre, împungînd cu mămăliguță în strachină. Guri flămînde clefăiau în întuneric, plecate spre țolul unde cele trei mămăligi se împuținau.

— Prea îi sfădești... a spus încet, Mayrama. Nu te temi că s-or face hoți ?

— Cine ? Auziți, bre... Vreți să vă faceți hoți ? Care vrea să se facă hoț ?

Cineva a tușit, apoi s-a auzit numai un șopot repede al unuia care-și isprăvise cina :

— Mulțumim, ție, Doamne, de pîine și de sare...

— Cine șoptește acolo ?

— Își spune tata rugăciunile... a răspuns Irina.

— Rugăciuni ? Care-i acela ? țipa Karavasile. La muncă, vitelor !

Clefăiturile gurilor încetaseră deodată. Cîțiva s-au ridicat pierzîndu-se spre clăile unde-și aveau bîrlogurile.

— Trebuie să-i ții mai strîns ! a spus Mayrama. Strînge-i pînă le-or ieși ochii... Te-aș sfătui să porți pistol... a adăugat, sărind în șa și curînd a cotit după stejari, pierzîndu-se în întunecimi, spre curțile ei de la Andrușu.

◆

Mai apoi, Karavasile a început să-și bată cu sete arnăuții care-l făcuseră de rîs. Le-a poruncit întîi să-și dezbrace ilicele groase și să se așeze cu spinările plecate. Ei își mușcau buzele și se plecau tăcuți, iar Karavasile icnea bătîndu-i cu vîna de bou.

— Hoților ! Muierilor ! striga el. N-ați putut împușca un bou !

Cel pieptos, cu ochii bulbucați, și-a îndreptat spatele deodată și l-a întrebat :

— Așa a fost înțelegerea dintre noi ? De ce ne bați ?

— A... Tu ? a răcnit Karavasile. Vorbești de înțelegere ? Vrei înțelegere ? Na-ți ! Na-ți !... Na-ți...

— Unul dintre noi a murit pentru domnia ta... grăia mai departe arnăutul, fără să-i pese de lovituri. Ai poruncit să-i scoatem și ciubotele din picioare...

— Taci ! a răcnit din nou Karavasile, taci, că te spînzur ! Hei, oameni buni... a strigat către șopron, dar oamenii de-acolo se risipiseră, numai Irina aduna repede resturile de mămăligă de pe țol.

La colțurile șopronului, cîțiva bătrîni lipiți de stejari se uitau la arnăuți și-și spuneau : „Boii ! Cum se lasă bătuți..."

Apoi, cînd arnăutul și-a ridicat ilicul și a prins să se-mbrace, cu toate răcnetele boierului, cu toate loviturile lui, oamenii se ghionteau unii pe alții, făcîndu-și semne.

— Au să fugă în banda lui Ursaru... șoptea moșul Vasile. Hai, hai... dacă n-o fi așa...

Și tuturora li se părea că aud tropote de cai peaproape...

— Au să fugă... a spus iar moșneagul. Și-i vai, cînd îi superi. Eu îi știu, că am avut de-a face cu ei, în tinerețe.

— Taci... Te-aude boierul ! l-a ghiontit careva.

— Mai taci, tu ! s-a supărat moșul Vasile, gata să povestească o întîmplare de-a lui cu arnăuții, dar s-au întrerupt să se uite mai bine la bătaia din fața focului.

— Vă-mpușc ca pe cîini ! scrîșnea Karavasile, ostenit din cale afară. Unde vă duceți ?

— Să ne spălăm sîngele... a răspuns unul și toți unsprezece au intrat în întuneric.

— Hait... a icnit moșul Vasile. Se duc drept în păduri, la Gheorghiță...

Rămas singur la foc, boierul a chemat-o pe Irina.

— Fugi și ajunge-i. Spune-le că dacă nu se-ntorc în fața mea, tot acum îi dau pe mîna ispravnicului !

Fata și-a pôtrivit broboada și a prins a alerga din toate puterile, dar în întuneric înaintea ei s-a auzit un chiot, apoi nechezat de cai în tropote.

— Au zburat, a spus tare, moșul Vasile. De-acum, știu de dînșii codrul Berdeului și Cotihana...

— S-au suit pe cai și au fugit... spunea Irina, în fața lui Karavasile, mai apoi.

— Ce ? Unde ? răcnea acesta. N-ai putut să-i ajungi, să-i oprești ?

Ea era gata să mai adauge ceva, dar boierul a plesnit-o peste obraz.

— Marș, putoare ! a scrîșnit el, mai izbind-o odată.

— Să nu-mi bați copilul ! a strigat moșul, din întuneric. Că eu, cucoane, atîta copil am...

Și a venit la foc, și și-a apucat fata de mînă :

— Noi, cucoane, cu sila nu slujim. Dacă ești mînios, să bați pe cine-ai mai bătut !

Apoi a spus către fată, cu glas răstit :

— Hai, Irină, acasă...

— Porc bătrîn ! a răcnit Karavasile, croindu-l peste cap. Nici tu nu-ți ții clonțul ?

— Eu ? l-a întrebat moșneagul liniștit, descoperindu-se să-și îndrepte marginile pălăriei străvechi, pleoștită de lovitură ; eu, cucoane, află că încă nu m-a bătut nimeni pînă la domnia ta. Iar domnia ta, dacă ai obraz să bați om bătrîn, are să te bată Dumnezeu. Are să-ți trimită foc și hoți...

Dar boierul aiura de mînie. Umbrele care-l pîndeau din colțurile cuhniei s-au împrăștiat repede, cînd Karavasile alerga spre calul lui să-și scoată pistolul din tașca de la șa.

— Te ucid... Hîrîitură de moșneag ! E... Dar unde mi-i pistolul ? Cine m-a prădat ?

Moșul Vasile și Irina intraseră în lanuri.

Și stînd singur la focul care-și pierdea flăcările, Karavasile a fost cuprins de spaimă și întunecimile fosneau aproape, cuprinzîndu-l din toate părțile. Pînă la conac, era o fugă bună de cal.

◆

Oamenii din umbră s-au adunat după aceea cîte unul și au scociorît jarul, punînd peste el găteje uscate. S-au așezat unul lîngă altul, în jurul flăcărilor, și tăceau, retrăind în gînduri întîmplările serii.

— Mi-am uitat opincile... a spus moșul Vasile, întorcîndu-se ; nu de alta, dar le-ar vinde boierul altcuiva, și am slujit pentru ele trei luni...

— Și unde-ai să lucrezi de-acum ? l-a întrebat careva.

— De lucru-i nevoie ? Eu, bre oameni buni, încă n-am fost bătut... Cum să mă las terfelit de-o spurcăciune ca asta ? Cu sănătate... a spus apoi, intrînd în lan să-și ajungă fata.

Și-ndată după plecarea lui, oamenilor de la foc li se părea că aud mugetul bivolului căpiat apropiindu-se. Stejarii fosneau deasupra în cerul negru.

Oamenii au tăcut un răstimp, și s-au întins unul lîngă altul, cu tălpile goale cît mai aproape de flăcări. Pe cer clipeau stele mari și privindu-le oamenii gîndeau la basmele din copilărie cu ciobani în strai de argint, păscînd oile pe Calea alburie a Laptelui.

— Cum naiba de e cerul așa de luminos, cînd inima noastră e plină de venin ? a întrebat un băietănaș, întorcîndu-se mai bine cu fața spre slava plină de stele.

Și pentru că nu-i răspundea nimeni, s-a ridicat într-un cot și privea întunecimile din jur și asculta foșnetul lanurilor.

Dar cîte istorii nu bîntuie nopțile cîmpului ! Se spunea pe vremea aceea despre nepotul lui Mandache cel spînzurat, că umbla călcînd prin vîrfuri de copaci, cu mîinile ridicate, vrînd să prindă luna. Și multe alte istorii fioroase tulburau somnul celor adormiți, în cîmp. Acum, îi tulburau mai cu seamă poveștile despre hoțul de peste rîu, care și-ar fi ales loc de hodină sus în Berdeu, lîngă un gorun vechi de o mie de ani.

Și oamenii îl urmăreau cu închipuirea, cum pradă și cum se luptă cu poterele.

— Ce-ai visat, moșule Ilie ? a întrebat un băietănaș. Și de ce gemi așa ?

— Am visat, a răspuns moșul Ilie, ridicîndu-se în capul oaselor și căutîndu-și pipa, am visat că s-au dus hoții la cucoana Mayrama și au gîtuit-o...

— Doamne ferește ! s-a cutremurat băietanul.

Amîndoi cercetau apoi stelele, căutînd Găinușa.

— De ce nu dormi ? l-a întrebat moșul Ilie, că țîngăii ca tine cad ca lemnul și adorm îndată. Cu mine-i altă istorie...

Și s-a întins spre jar, să-și pună cărbune în pipă, și a adăugat :

— Cu mine-i altă istorie. Eu mă apropii de-o noapte neagră ca o pădure fără capăt. Și cei ce intră acolo nu se mai întorc. Pînă la pădurice aceea tu mai ai. Eu am intrat cu un picior într-însa și mă bate răcoarea...

Dar s-a întrerupt, căci prin întunecimi s-apropiau călăreți dinspre dealul Roșului.

— Dorm... a spus un glas subțire, ca de femeie.

— Haidem... l-a chemat alt glas, încet. Voi trei apucați-o înainte, spre Răsărit.

Trei călăreți s-au desprins din ceață și goneau spre Răsărit, în galop. Ceilalți și-au întors caii cap la cap, și unul înalt cu cușmă țuguiată, cu suman negru pe umeri, a descălecat și s-a apropiat de foc.

— Cine sînteți și de ce umbiați noaptea ? a întrebat moșul Ilie, încremenit, în timp ce băietănașul se culca repede, trăgîndu-și sumanul peste cap.

— Sîntem la vînătoare... a răspuns necunoscutul. Batem după un cerb... Nu l-ați văzut ?

Moșneagul s-a ridicat repede, cunoscîndu-l pe Ursaru.

— Cerbul a fost aici și a fugit, pe la începutul nopții...

Călărețiii abia își puteau stăpîni caii.

— Haidem... a spus un glas.

— Sănătate, moșule ! a rostit Ursaru, încălecînd.

— Vînătoare cu spor... a răspuns moșneagul.

Apoi, apropiindu-se de hoț, i-a spus cu rugăminte :

— Vezi, că trăiește mai spre Miezul nopții o cerboaică...

— Cu bine... a spus Ursaru, izbind armăsarul în pîntece și întunericul s-a umplut de tropote.

Moșul Ilie asculta spunîndu-și : „Dacă apucă la dreapta, se duc la Karavasile ; dacă o iau spre Miezul nopții, se duc la Mayrama...“

Și cum tropotele se depărtau tot spre Răsărit, către curțile lui Karavasile, el a spus tare :

— A scăpat cerboaica...

— Cine ? Cine-a fost ? întrebau oamenii, trezindu-se.

— Vedeți ? a răspuns moșneagul, arătînd locul de lîngă foc unde stătuse Ursaru ; aici a stat hoțul de peste rîu, pînă mai acum...

— Dar despre care cerbi vorbea ? l-a întrebat băietanul, scoțîndu-și capul de sub suman.

— Cerbul trebuie să fie boierul nostru... a răspuns careva.

La care, moșul Ilie s-a prefăcut a rîde :

— După cerb, vine rîndul Mayramei...

Focul s-a stins și ei s-au ghemuit adormind.

XIV

La poala de codru verde,
O zare de foc se vede,
Și în jurul focului,
Stau haiducii codrului...

Din cîntecul „Frunza-n codru“

Drumul s-a întrerupt deodată, deasupra văgăunii în al cărei fund se aflau arbori prăbușiți de ape, răsturnați cu rădăcinile-n sus, într-un amestec de nepătruns. Mîini nevăzute așezaseră peste văgăună o punte, și Ali o cerceta cu bățul de drum, pășind cu mare băgare de seamă, căci dedesubtul lui se frămîntau șuvoaiele înspăimîntătoare.

— Hei... a strigat un glas din partea cealaltă, și turcul s-a cumpănit, gata să cadă.

— Hei... a răspuns Ali, căpătîndu-și cumpăna, și mergea cu pași mărunți, repede ca o mîță sălbatică, în timp ce glasul de dincolo cînta acum ca hulubul sălbatic :

— Gurù, gurù, gurù...

— Gurù, gurù... a răspuns Ali. Unde ești ?

Paiul a ieșit de sub rădăcini, cu pușca îndreptată spre dînsul :

— Oprește... Încotro turcule ?

— Te faci prost ? a rîs Ali. Arată-mi drumul...

Paiul i-a arătat cu vîrful puștii o cărărușă a lupilor.

— Vezi urmele ? Te ții tot după dînsele. Mai încolo, dai de altul care are să te îndrepte...

Și Ali a pornit din nou, ținînd drumul fiarelor, pînă l-a oprit, de după un gorun, Cocostîrcul.

— Gurù, gurù... gurù...

— Tot amu... a glumit turcul. Pe unde s-o iau ?

Cocostîrcul voia să-l țină de vorbă.

— Ce-i nou prin lume ?

— Vine potera... i-a răspuns Ali, rîzînd de fața speriată a flăcăului.

Se întunecau codrii. Apele, în adîncimi, sunau mai tare. Grăbind, turcul pierdea uneori urma fiarelor, și o căuta despărțind tufarii întunecați. Crengi cu spini îl apucau de mîneci, îi luau din cap, dar el urca grăbit, pe urmele întortocheate, tot în sus, spre Poiana Gorunilor. Urcușul s-a sfîrșit deasupra unei culmi. Ali și-a șters sudoarea cu mîneca și a coborît prăpastia, și fiare vinete rînjeau colții la el, mîrîind, furișîndu-se repede în poienele de unde-l urmăreau cu ochi sticloși. Cărarea lupilor mergea cu pîrîul la vale și el trecea cînd de o parte, cînd de alta a apei, urcînd din nou spre luminișurile verzi, pline de stele, ale cerului.

— Gurù, gurù... gurù... s-auzea înainte, din strajă-n strajă.

Asta înseamnă că vine un prieten, și-l vesteau din văgăuni în văgăuni, din culmi în culmi, și se părea că pe deasupra drumețului zboară, strigîndu-se, doi hulubi sălbatici.

Deodată, Ali s-a oprit, mirat, în fața focurilor roșii din Poiana Gorunilor. Sub sălciile de crengi pîn' la pămînt, se vedeau, în bătaia grăbită a flăcărilor, cai și oameni. Mirosea a răchită putredă. Pistoale și puști se vedeau agățate prin crengi. Tolăniți pe covoare de mușchi, hoții sfătuiau arătîndu-și unul altuia bani vechi,

năframe înflorite ori semne de răni căpătate prin bătăliile cu poterele.

— Cine vine ? s-au întrebat, ascultînd semnul străjilor, și se uitau drept în sus, strigînd și ei semnul către peșteре, unde se afla Gheorghiță Ursaru.

— Ce-i ? Ce-i ? întrebau mai apoi, sărind de la locurile lor și înconjurîndu-l pe Ali, dar turcul, tăcea, grăbindu-se, urcînd mai departe.

— Oare ce veste aduce ? a întrebat Mujdei.

Abia cînd l-a văzut pe Ursaru, stînd cu capul gol, în cămașă pe butucul din fața peșterii, Ali și-a dat seama de cîtă vreme venea el prin codrii Berdeiului ! Pornise de la Hanul lui Bozbei la răsăritul soarelui, și acum se înoptaseră codrii și se înstelase cerul. În rîpi își mîncase merindea la amiază ? Prin cîte văgăuni, prin cîte dumbrăvi, urmărise el mersul lupilor ? Pe lîngă cîte pîraie a mers de la răsăritul soarelui pînă acum ? Lîngă cîte izvoare se plecase să bea din pumnii căuș, apa spumoasă, rece ca gheața ? Stîrnise lupii din pîndă și vulpile din alăptatul puilor.

— Ce-i nou, Ali ? a întrebat Gheorghiță Ursaru, de departe, ridicîndu-se ; să dăm ovăz la cai ?

— Să le scoateți traistele din cap ! a răspuns Ali, în timp ce Tronciu și Cucoveanu îi ieșeau înainte :

— Ce-i nou ?

— V-ați închis în fundul pămîntului... a rîs Ali, răsuflînd greu. De cînd nu ne-am mai văzut ? i-a întrebat așezîndu-se pe butuc. Iată, am cerșit pînă mi-am umplut săculețu... A scos din sîn un săculeț vînăt, deșertînd în fes o mulțime de bani mărunți. Hei, dar mi-am găsit de furcă cu frații cerșetori creștini ! „Ce, răcneau ei, un turc să vină la vadul nostru și să ne șterpelească milostivii ? Tu ce durere ai ? Ce beteșug suferi, că ceri pomană ? Ia-n să-ți vedem buba care te doare". „Sînt aproape orb, fraților, mă rugam eu ; de ce nu mă lăsați să-mi cîștig bucățica ?" „Ești aproape orb ? te-am văzut ieri spre seară ferindu-te de niște căruțe, mai bine ca noi... Și-apoi, ce caută un turc aici ? Nu te temi că-ți va crăpa capul răsunetul clopotelor ?" „Mahomet al vostru de ce nu s-a făcut și el creștin ?" În cele din urmă, după multă sfadă

între ei, mi-au dat un loc ceva mai depărtat de porțile bisericii, și seara, le dam lor pe jumătate din cîștig!

— Săracul Ali... a rîs Cucoveanu, și gîndea: „Cît e de la hoț la cerșetor?“

Și a rămas tăcut, uitîndu-se la dumbrava din vale, unde oamenii și caii se făceau tot mai fumurii în lumina roșcată a focurilor.

— Cine mai știe... a spus el, tare. Azi hoțești și te crezi stăpîn, mîine te poți bate cu cerșetorii pentru un loc la o ușă de biserică...

Și l-a cuprins iar gîndul de a se întoarce între oameni, la el în sat.

— Gheorghiță Ursaru, eu am să mă duc undeva și am să fiu lipsă vreme de două-săptămîni. Mă lași?

— Iar te mușcă șarpele, Ioane? și Ursaru s-a mîniat: Te lipești de cineva ca de-un frate, și el te lasă cînd ți-i lumea mai dragă...

— Stăpîne... l-a întrerupt Ali. Vlădica a pornit acum trei zile înspre porțile codrilor, să cerceteze popii și bisericile. S-a pornit la drum lung, și are în urma lui douăzeci de dorobanți călări. Ceilalți popi, care umblă cu dînsul sînt bătrîni și nevrednici de luat în seamă...

Și, după ce s-au așezat pe butucul din fața peșterii, Ali istorisea mai departe:

— Am auzit ce vorbeau niște boieri în urma Vlădicăi: „Mare zurbău... spunea unul. Cum se duce el acum, tocmai în părțile hoțului? Să vezi dacă nu se întoarce pe jos și fără cruce la gît...“ „Ce l-o fi apucat? spunea altul; nu cumva i s-a urît de prea mult bine?“ Ei vorbeau înainte și nici nu mă luau în seamă. O dată, au venit, pe la amiază, niște călăreți și ne-au luat pe toți între puști. Au strîns atunci cerșetorii din toate părțile orașului: copii ciungi și cu mîini uscate, ologi de amîndouă picioarele, femei cu gurile și nasurile mîncate de Necuratul, bătrîne de cîte o sută de ani. Ne-au îngrămădit pe toți între niște ziduri și au încuiat porțile. Să fi văzut năvală și vaiet, ca la sfîrșitul lumii! Cît toți am prins a striga în gura mare, fiecare după obiceiul lui, cerînd pomană. Zidurile se cutremurau de plîns. Am crezut atunci că am să înnebunesc — și m-am dus la

paznicul de la poartă și i-am spus strecurîndu-i în mînă un ban: „N-ai vrea să-mi dai drumul? Ce pierzi?“ Paznicul s-a uitat la banul de aur curat și a deschis poarta atît cît să pot ieși eu. Și mi s-a părut atunci că m-am născut a doua oară, cînd am văzut cerul și am tras în nări aerul...

— Și după aceea?

— După aceea, frate Ursaru, nu m-am mai trîntit în colb. Cum rămăsesem singur la poarta bisericii, stăteam sprijinit în băț, și cum vedeam călăreți vînînd orbii și ologii, mă îndreptam din spate și prindeam a mă plimba... Uneori, moșneagul de la clopote mă chema să-l ajut. Era un om mic ca un copil. În locul nasului avea două găuri cu care-ți sufla drept în față...

După o tăcere, Ali istorisea mai departe, încet:

— Cînd stai între clopotele care sună, îți cresc aripi și simți cum un vînt mare te ia pe sus. Iar cînd clopotele tac după aceea, te simți sfîrșit de trudă, ca și cum ai fi ținut clopotnița în cîrcă... Duci mîna la umeri și-ți cauți aripile despre care ai visat... Uneori, fratele acela cîrn îmi spunea: „De ce nu vrei să te urci și să rămîi clopotar? Cînd bat clopotele, mintea cîntă mai frumos ca liturghia...“ El se ducea în biserică s-asculte cîntările. „Mai frumos cîntă în mintea mea... spunea el. Păcat că nu mă pricep cum să scriu cîntecele pe hîrtie.“

Ali a tăcut, dîndu-și seama că vorbise prea mult.

— Și altceva? l-a întrebat Ursaru.

— Mi-i foame și mi-i sete... a răspuns el, și a coborît spre poiana cu sălcii, unde hoții pregăteau cina în ceaune mari.

— Dacă pe ziua de ieri, sfîntul era la Văgăuna, cîtă vreme îi trebuie pînă aici? îi întreba mai apoi Gheorghiță Ursaru pe Tronciu și Cucoveanu.

— Dacă ieri era la Văgăuna, azi dimineață a intrat în codrii Berdeului... Acum, de bună seamă coboară spre satul Roșului...

— Asta înseamnă că pe poimîine putem pregăti șăile...

— Vai de comanacul sfîntului... a spus Tronciu, coborînd împreună cu Cucoveanu spre focuri, s-asculte mai departe balada arnăutului, întreruptă seara trecută.

Cînd au intrat ei în roata ascultătorilor, arnăuții lui Karavasile le-au făcut un semn de închinare, după aceea Zagora, cel pieptos și cu ochii bulbucați, s-a ridicat, și după ce a cercetat cu palma întinsă vîrful unei flăcări, a întrebat :

— Unde-am rămas ?...

Și basmul s-a desfășurat înainte, deși luceafărul arăta că trecuse miezul nopții. Oamenii se ridicau și umblînd în vîrful picioarelor, puneau pe foc gătejele care se încolăceau, arzînd, ca șerpii. Din tufarii negri îi pîndeau fiare cu ochi verzi, minunate de tropotele, de hîrîiturile, de cîntările păsărești care ieșeau una după alta din gîtlejul lui Zagora. Și deasupra lor, departe, s-auzeau glasurile de hulub sălbatic :

— Gurù... gurù... gurù...

Dar Ursaru a șuierat deodată din poiana de sus, și Zagora a tăcut. Tronciu și Cucoveanu au urcat repede la peșteră.

— Ascultați... le-a spus Gheorghiță Ursaru. Tu Tronciule, cobori tot acum ! Sari pe armăsar și-o iai spre Răsărit, la tîrg. Tragi cu urechea și te uiți... Se spune că se pregătește o poteră mare de mii de oameni. Te duci la prietenii noștri și-i întrebi dacă-i adevărat. Asculți, așa cum te pricepi tu. Strîngi știrile între dinți și mîine noapte, pe vremea asta, îmi vii bob sositor... Tu, Cucovene, pentru că-n tinerețe ai fost țîrcovnic, rămîi să ne sfătuim. Că vine sfîntul și trebuie să-l primim cum se cade...

Tronciu a coborît în întunecimile mari din dumbravă, unde toate focurile se stinseseră. Și-a dezlegat armăsarul și a pornit tot în susul pîrîului, spre Răsărit.

— Dacă nu te urmam... spunea Cucoveanu către Ursaru, supărat că i-a amintit de slujba lui din tinerețe, dacă nu te urmam, Ursarule, azi eram om. Nu păleam la drum fețele sfinte...

— Așa ? a rîs Ursaru. Vrei să sari muntele înapoi ? Hai, fă-ți vînt...

Însă, Cucoveanu a oftat :

— Ai dreptate. Nu te mînia. Dar cîteodată trec prin sate și mi-i rușine de oameni... Îi văd cum se zgîiesc la mine și mă arată cu degetul : „Iată, acesta-i Cucoveanu, hoțul...“

Ursaru l-a bătut pe umăr :

— Într-o zi, Cucovene, eu am să mă duc și n-am să mai vin. Pricepi ? Atunci ai să dai drumul calului de haiduc și ai să intri la plug... Cu cine rămîn eu ? Uită-te la Tronciu : nu-i vezi ochii ? Îmi duhnește în față numai dușmănie...

— Nu te supăra, frate Gheorghiță ! Cîteodată mă-ntunec ca noaptea. Poate-mbătrînesc...

Și după aceea, pînă aproape de ziuă, au tot vorbit despre isprăvile viitoare. Într-o zi de iarmaroc vor lovi tîrgul ; vor bate curțile mari, în jos spre Siret, iar îndată ce vor sfîrși cu sfîntul, vor urca la Mayrama, care mereu se laudă către argați că nu se teme de Ursaru, că, dacă va veni, are să-l împuște...

— Te poate împușca, vere ! Ai auzit de întîmplarea cu bivolul ?

Dar Ursaru căzuse adînc pe gînduri : de cînd nu mai împărțise el nimic oamenilor săraci, văduvelor și copiilor orfani ? Mai dăunăzi, la poarta unui sat, l-au oprit niște bătrîni și l-au dojenit :

— Pînă mai ieri, Ursarule, coborai în norod, la nunți și la cumetrii, și-ți dezlegai cu drag baierele pungii. Ce faci acum cu banii ? Îi strîngi pentru bătrînețe ?

Și Gheorghiță Ursaru avea acum sub căpătîi, în peșteră, un săculeț de bani.

— Duminică, Cucovene, se-nsoară un flăcău sărac din Roșu. Ce-ai zice să ne arătăm la masă mare ? Așa, ca altă dată... Ți-aduci aminte cum se bucurau miresele ?

— Cît e de bine cînd poți împărți tuturor... a spus Cucoveanu. Iai de la cei ce crapă de bine, și dai celor ce n-au... Asta-mi aduce aminte cele scrise în cărți... La nevoie mare, norodul te ține ascuns în sîn și nu te lasă... Cînd vine vremea, ridică furcile să te apere, și cînd te apără norodul, stăpînirea nu poate face nimic.

Amîndoi și-au amintit deodată de Tronciu. Ar putea el fi vînzător ? Pentru ce ? Pentru șoldurile unei femei ? Și Ursaru și-a amintit vorbele Vîrvarei, din noaptea de la hanul lui Bozbei :

— „Gheorghiță Ursaru, păzește-te. Gheorghiță Ursaru, păzește-te de Atanasie Tronciu..."

— E adevărat oare că inima de muiere știe mai bine ce are să se-ntîmple ?

— Totdeauna e adevărat... a răspuns Cucoveanu. Atanasie Tronciu umblă după Vîrvara... Știai ?

— Că-i umblă în preajmă, am simțit. Dar ca să mă vîndă pentru o catrință, asta n-o cred... Nu se-ntîmplă, între flăcăi, că se țin mai mulți cu dragostea după o fată ? O ia cel care are noroc și nu se taie nimeni cu toporul...

— După cum sînt și flăcăii... Dacă se află unul mai aprins e în stare să poarte vierme în inimă ani îndelungați. Într-o zi iese cu toporul la drum...

Ursaru gîndea : „Ce-ar fi dac-aș lăsa-o pe Vîrvara ? De ce să-mi pierd inima lui Tronciu, pentru ea ? E plină valea de femei oachește."

— Eu, pe Vîrvara am s-o las... a spus mai apoi, dar ceva amar i-a cuprins inima, amintindu-și patul ei cald, încăperea aceea cu scorțuri și ștergare cu flori roșii.

— Și chiar ai putea-o lăsa ? l-a întrebat Cucoveanu, privindu-l cu coada ochiului.

— Cred că m-aș îmbolnăvi și aș muri... a răspuns Ursaru, și amîndoi tăceau după aceea gîndindu-se la Tronciu, la fața lui, la trupul lui de urs.

— Dac-ar fi să ne desfacem de el, cum am face ? a întrebat Cucoveanu și și-a dat drumul tuturor gîndurilor ce-l rodeau de atîta amar de vreme... Frate Ursaru... căci frate îmi ești ! N-ar fi bine să-l trimitem în jos la Siret, cu cei unsprezece arnăuți ? Să-și strîngă oameni și să lovească pe-acolo... Omul nostru din părțile acelea, a intrat pe viață la ocnă. Banda s-a risipit. N-ar fi bine, Gheorghiță ?

— Crezi că n-ar pricepe? Am pune fîn uscat pe foc, și ar arde mai tare...

Cucoveanu a tăcut. Prin gînd i-a trecut o pasăre neagră.

— Ce-ar fi, dacă mîine seară...

— Taci... pentru o muiere?

— Pentru o muiere... Chiar dacă ai lăsa-o tu, el tot ți-ar purta dușmănie, căci Vîrvara nu se uită la dînsul. De-acum, se cheamă că a crescut viermele-n măr, și trebuie căsăpit... Trimitem oamenii, pe Paiul și pe Cocostîrcul! Le spunem: „Tronciu e vînzător...“ Pricepi?

— Moarte de om? s-a speriat Ursaru.

— Dar cînd are să te vîndă poterei, nu tot moarte de om are să se cheme? Cît durează?

Cucoveanu i se lipise de trup, îi răsufla în obraz.

— De unde știi că Atanasie Tronciu nu urcă acum spre noi cu potera după dînsul? Putem auzi deodată: „Mîinile sus...“ și pînă la răsăritul soarelui ne leagănă vîntul...

— Mai bine-așa, Ioane. Cum să-mi ucid prietenul? Ți-aduci aminte de bătălia de la Sulița? Cine m-a adus dinaintea lui pe șea, pînă la coliba lui Arcadie? Cine și-a pus pieptul în fața mea, să nu mă străpungă șpangile? Nu Tronciu? Ai să vezi că focul lui are să se tămăduiască...

— Nu uita că e foc bătrîn, cu rădăcini în fundul pămîntului... Eu am să te părăsesc, Gheorghiță Ursaru! Am să mă întorc din nou între oameni și am să uit. La focuri, hoții mă vor pomeni: „A fost odată unul care avea glas de femeie...“

Și la gîndul că s-ar despărți de bandă, Cucoveanu a gemut, căci nu era aici toată tinerețea, toată viața lui?

— Gheorghiță Ursaru, te rog să uiți ce ți-am spus...

— Am și uitat, frate Ion Cucoveanu...

„Și, totuși, cum rămîne cu Tronciu?“ se întrebau amîndoi.

Ursaru se întinsese în peșteră, iar Cucoveanu își așternuse sumanul lîngă butuc.

XV

Săraca inima mea,
Mult venin mai zace-n ea...

Un cîntec vechi de jale

În ceasuri de cumpănă, hoțul se trăgea în bălți, la Arcadie ; acum însă, între el și bătrînul din bălți crescuse o pădure mare, de nepătruns, și hoțul cerceta marginile pădurii aceleia, căutînd drumul. Se trezise în zori, întunecat, căci prea tare îl apăsau pe tîmple singurătățile și tăcerile Berdeului ! Îi era dor de cîmpiile largi, de bălțile verzi unde-și îngropau amurgurile toată roșeața.

A potrivit bani într-o legăturică și a încălecat fără să-l trezească pe Ion Cucoveanu. „Ce-ar fi, se întreba el, dacă-aș pleca acum în lumea largă și ei ar rămîne aici, singuri ?“

Și-a dat seama că el era însuși sufletul bandei, și cînd sufletul are să cadă, ei toți își vor pleca fruntea pe patul pustii... Străbătea singurătățile, cu calul la pas, printre goruni și poieni abia luminate. Apoi a apucat pe-un drum numai de el știut, în lungul unui fir albastru de apă, către Fundul Roșului, la luminișuri. „Pentru femeia asta, era să-mi omor un frate...“ își spunea el și mîna mai repede parcă s-ar fi dus să cerceteze mai bine vrăjile Vîrvarei, să chibzuiască între ea și Tronciu... Și drumul din lungul pîrăului s-a sfîrșit abia către al zecelea ceas, cînd casa Vîrvarei, cu ferestruica în fund, s-a zărit strălucind din bujori și din albul varului.

Ursaru s-a oprit să vadă dacă perdeaua era îndoită la un colț, după vorba știută. Perdeaua nu era îndoită, și asta înseamnă că muierea era dusă de-acasă.

Un gînd rău a întunecat ochii hoțului. Unde s-o fi dus Vîrvara ? Cîți nu-i dau ei tîrcoale ?

Și-a legat calul între goruni și a sărit în grădină, a trecut plecat printre bujori și a bătut scurt la ușă. A auzit pași în tindă.

— Tu ? s-a mirat Vîrvara, deschizîndu-i.

— Eu... a răspuns el, întunecat. Nu mă așteptai ?

— Știi că a fost Atanasie Tronciu ? i-a spus ea, mai apoi, în încăpere. A venit pe la cîntatul cocoșilor. Eu am crezut că ești tu și i-am deschis... Am făcut rău ?

Și dezgolindu-și brațul alb, plin de zgîrieturi și mușcături, spunea repede, gata să plîngă :

— S-a repezit la mine, turbat... „Muiere... scrîșnea el ; pentru tine mi-am rătăcit sufletul..." și m-a îmbrîncit în mijlocul casei. „Am să te spun lui Ursaru..." am țipat eu, și el mi-a răspuns : „Dacă mă spui, te ucid..." De ce te-ai îngălbenit așa, Gheorghiță ? l-a întrebat ea, deodată.

— Pot să-l omor ? a întrebat-o Ursaru, liniștit dar alb la față.

— Pentru ce ?

— Pentru tine... a gemut el, și a repezit-o de perete.

— Ah... a gemut Vîrvara speriată. Și tu ? Pentru ce ?

Ursaru a ieșit cu pași mari, prin ușa din față, și se uita în lungul drumului, spre șleah. Mai apoi s-a dus între goruni și după ce a încălecat, mîna calul la pas, printre case, spre mijlocul satului.

— Te văd oamenii ! striga Vîrvara, din prag. Fugi...

Dar el nici n-a auzit-o. Se oprea la porți și sta de vorbă cu roșencele.

— Nu-i Ursaru ? se întrebau oamenii în urma lui. Tare seamănă...

Dar iată că hoțul a întîlnit un drumeț, un fel de tîrgoveț, cu capul gol, cu îmbrăcămintea ruptă...

— De trei săptămîni fug... a răspuns drumețul. Mă urmăresc din toate părțile... Dar domnia ta cine ești ?

— Un suflet zbuciumat, ca și tine... i-a răspuns hoțul. Știi călări ? Dacă vrei să fugi dincolo, peste rîu, na-ți calul, în dar...

Și după ce fugarul a încălecat, cu ochii mari de mirare, mînînd galop spre stufării și spre rîu, Gheorghiță Ursaru a pornit liniștit în lungul șleahului. A ridicat un băț pe marginea șanțului și mergea sprijinindu-se

în el, peste măsură de ostenit, spre casa popii, unde s-a oprit, auzind glasurile fetelor lui cîntînd.

„Auzi glasul Marinței... își spunea hoțul și zîmbea. Celălalt e glasul Ioanei... Ce glas frumos are Lisaveta!“ Și cele trei glăscioare se înălțau blînde, tînguitoare, line, însoțite de glasul gros, puternic, al preotului :

— Care pre herubim... tainä-nchipuim... Tainä... cu tainä...

Ursaru s-a așezat pe marginea șanțului, să asculte mai bine, dar s-a auzit la fereastră glasul unei femei :

— Nu-i Ursaru ? Hei, copii...

Și cînd copiii au venit la geam, pe șanț nu mai era nimeni, și cîntecul Herubimului a pornit din nou :

— Și făcătoarei de viață Treimi... Treicinstită cîntare...

Roșenii l-au văzut trecînd a doua oară pe șleah, sprijinit în băț, bătrîn, adus de spate. L-au văzut și cînd s-a oprit în fața bisericii și a intrat în ogradă, împingînd portița cu bățul. A scos legătura cu bani din sîn, și a pus-o pe prag, făcînd trei cruci mari, și s-a întors în șleah, unde a stat îndelung pe gînduri : „Arcadie... își spunea el ; am nevoie de înțelepciunea ta, vulpe bătrînă...“ Și cerceta depărtarea bălților, cu mîna streașină, dar nu a deslușit nimic, decît fugarul căruia îi dăruise calul. „Doamne, ajută-l să scape...“ se ruga Ursaru, și a adăugat pornind :

— E plin pămîntul de oameni nenorociți...

S-a trezit sub poala codrului, și răcoarea adîncimilor i-a trezit din nou sîngele de hoț. Lumina a rămas palidă, albastră, la porțile uriașe ale codrilor. Ursaru grăbea spre întunecimi, aruncînd bățul într-o văgăună, și înainte de a porni pe urma ușoară a lupilor, s-a oprit și a mai privit o dată luminațiile de aur ale soarelui, rămase la hotarul Berdeului.

Departe, în adîncimi, s-auzeau străjile :

— Gurù... gurù... gurù...

XVI

În codri, la Opintici,
Bujor judecă vlădici :
— Ia-n spune-mi, aici, frumos,
Tîlhăroiule bărbos,
Cum nu ții cu cel de jos,
Cum ți-a spus Domnul Cristos ?

Dintr-o baladă cu Bujor-haiducul

În tot lungul drumului ieșea norodul să-l întîmpine cu flamuri și prapuri. În careta neagră, trasă de șase cai, sfîntul făcea asupra norodului semnele binecuvîntării, zîmbind. Era trudit și abia își mai ținea ochii deschiși, căci, în cele șapte zile și șapte nopți de drum cu opriri scurte prin sate, abia dacă furase cîte-un pui de somn. Moșnegi cu plete albe cădeau în colbul șleahului, rugîndu-se :

— Înalt Prea Sfinte, binecuvîntează cîmpul...

Și sfîntul îndepărtîndu-și spre cîmpuri barba vînătă, abia dacă izbutea să facă semnul crucii, binecuvîntînd holdele... Ologi și bolnavi fără leac ieșiseră de pretutindeni, la drumuri, și sprijiniți în bîte, sau trîntiți în colb, strigau, arătîndu-și beteșugurile. Babe uscate, bătrîni chiori din naștere, copii galbeni de durere se-ngrămădeau pînă sub pîntecele cailor uriași, să fie cît mai aproape de omul lui Dumnezeu, coborît din Scaun pentru cercetarea norodului. Glasuri femeiești cîntau :

— Binecuvîntează, Preaînalte...

Dar vlădica era peste măsură de ostenit și striga către vizitii să mîie mai repede, și careta cu roți înalte pornea mai repede, lăsînd în urmă ologii și ciungii, trîntiți în colb, cu mîinile întinse, stăpînindu-și cu frică sudalmele de pe limbă. La nevoie, cînd mulțimea se îngrămădea prea tare, cei douăzeci de dorobanți călări erau gata să repeadă caii, căci în vremurile astea tulburi, cînd toată valea era plină de hoți, viața sfîntului trebuia apărată cu strășnicie ! Dacă vreun prefăcut ciung sau vreun orb se repede și-i împlîntă cosorul în coastă ? Mai cu seamă după ce au intrat în puterea Berdeului, dorobanții

stau cu mîna pe săbii, și și-au tras dinainte puștile. La fiecare răscruce sfîntul își aducea aminte cum în alți ani, la alte treceri, îl întîmpinau boierii cu slugărimea îmbrăcată de sărbătoare, gătită cu panglici și crengi verzi ca-n ziua Rusaliilor. Și, Doamne! ce spaimă de ospățuri se-ncingeau în curțile boierești, în cinstea lui! La ospățurile acelea, pe la cîntatul cocoșilor de ziuă, sfîntul își punea deoparte crucea de pe piept, și sufleçîndu-și anteriele, se zvîrlea în bătută, sau în sîrba strașnică, fîșcîind hoțește, ca băietanii...

Acum, boierii au fugit la tîrguri, și de sub arborii ciotorоși ai codrilor i se părea că-l pîndesc numai fețe întunecate.

— Vale a hoților... blestema vlădica... Să se reverse asupra ța pucioasa și focul, ca la Sodoma și Gomora...

Și dădea porunci vizitiilor să mîie mai repede, dar armăsarii au ostenit tocmai în mijlocul sălbătăciei și sforăiau, mergînd numai la pas.

Era ceasul zece, și pînă la Roșu în sat era cale lungă. Drumul era pieptiș. Fețele bisericești din celelalte carete îngălbeniseră de spaimă.

— N-ar fi bine să-și ascundă preasfîntul crucea?

Un popă tînăr a alergat la careta vlădicăi, să-i spună...

— Vi-i frică? a rîs vlădica, arătîndu-i pistolul mare de pe genunchi. Crucea, o apăr eu... a rostit el, apăsat.

— N-au să-ndrăznească la noi... își spuneau diaconii. Cum să lovească față sfințită?

Dar inimile le dădeau semn rău. De sub streșinile hanului lui Bozbei îi priveau drumeți osteniți, abia sculîndu-se de la masa veche. Un țigan cu gît lung, adus de spate, cînta dintr-o vioară și întrerupîndu-se la ivirea caretelor, a rîs către ceilalți drumeți:

— Mare curaj are sfîntul... Mare curaj, a spus a doua oară țiganul, cu ochii în scînteierile crucii de la gîtul vlădicăi.

Ali, care moțăia cu capul pe masă, s-a ridicat deodată și s-a furișat în spatele hanului, unde s-a auzit îndată o chemare, de huluh sălbatic:

— Gurù, gurù, gurù...

Și mii de hulubi sălbatici cîntau, după aceea, repede, în îndepărtările codrilor. Soarele de august bătea vîrful arborilor cu sulițe de foc. Șleahul ducea acum tot la vale și caii au prins putere, tropotind spre Roșu.

◆

Flamuri și prapuri fîlfîiau la poarta satului, deasupra norodului descoperit, cu crengi verzi în mîini.

— Întru mulți ani, preaînalte... au început cîntăreții, la un semn al popii Vasile.

Norodul Roșului și din toate satele megieșe i se îngrămădea la spate, cîntînd imnul de laudă și slavă. În văzduh băteau clopotele și le răspundeau alte clopote din Berdeu și din depărtări.

Cucoana Mayrama, neagră și boțită la față, sta îndată lîngă popa Vasile, cîntînd cu femeile din Andrușu, venite în catrințe multicolore, ținînd în mîini crengi de stejar și brad, în timp ce andrușenii, gătiți în straie de duminică, stăteau în urma femeilor, tăcuți, cu capetele descoperite. În fața popii, stăteau sfioase fetele hoțului, cu lumînări aprinse în mîini cîntînd cu glasuri subțiri. Vîrvara sta între celelalte femei, îmbrobodită peste gură, ca bătrînele, și-și tot punea mîna streașină să vadă mai bine printre prapuri și printre flamuri. Coborînd, vlădica avea un zîmbet de mare mulțumire, dar s-a stăpînit și zîmbetul i s-a stins.

— Cuviosule... a spus el către popa Vasile, am venit să te dojenesc. Îmi pare rău că nu-ți pot da laude... Am auzit că ții cu hoții...

În biserică, tot timpul slujbei, popii care-l însoțeau stăteau cuviincioși la spatele lui și-i vorbeau din cînd în cînd, plecîndu-i-se la ureche. Toți arătau cu bărbile spre popa Vasile, care cădelnița fruntile plecate, cîntînd cu glas puternic și adînc, cum cînta el de zile mari.

— Păcat de glasul lui... a șoptit un popă la urechea vlădicăi.Așa cum slujește el, mai rar...

Și blagoslovind, ochii popii Vasile au întîlnit privirea de vulpi din preajma sfîntului și a înfruntat-o o clipă lungă, în timp ce rostea :

— Și pe voi, pre toți...

După slujbă, norodul s-a îmbulzit la ușă, încît cîntărețele cucoanei Mayrama trebuiau să repeadă cu coatele în toate părțile, pentru a putea sta cum le rînduise boierița cu mîna ei.

— Ce vă-mbulziți ? striga Mayrama din pragul bisericii.

Norodul s-a liniștit, pentru a se învolbura iar, cînd pietrele alese de pe cruce a vlădicăi au scînteiat către ieșire. Era vlădica mînios și trudit și ar fi vrut să se întindă între pernele din caretă și să doarmă, dar abia acum începea buclucul cel mare, și-și spunea, gîndind la popa Vasile : „Am să-l tund și am să-l închid în mănăstire !"

Dar s-a înseninat la față, cînd Mayrama a făcut semn andrușencelor să cînte, iar ea s-a aplecat și i-a sărutat mîna. El a dojenit-o amenințînd-o cu degetul :

— De cînd umblă femeile călări ? Mi s-a adus vorbă...

Ea a plecat fruntea, și cînd și-a ridicat-o iar, arăta mai neagră, mai boțită.

— De cînd bărbații fug ca iepurii și lasă greul asupra femeilor...

Andrușencele sfîrșiseră cîntarea și ascultau.

— Mă faci de rîs în fața femeilor, a mai spus Mayrama către vlădica.

— Așa ? s-a mirat acesta, apoi s-a oprit de-a binelea în prag și și-a ridicat brațul să se facă tăcere : Frați blagosloviți ! De cînd n-ascultați pravilele, v-au umplut hoții și fărădelegile. Din pricina lor au fugit boierii, stăpînii și ocîrmuitorii voștri... Prin ogrăzile conacelor cresc urzici. Pîinea albă putrezește în clăi, sub ploi. Nimeni nu mai ară miriștile. Ruginesc plugurile și sărăcia vă scociorește cu unghia. Vine toamna și are să vă mînînce bubele și foametea...

Vorbele de blestem au trecut peste norod ca un tunet.

— Te blestem, vale a hoților... a strigat iar vlădica, arătînd cu mîna întinsă bălțile fără capăt și codrii Berdeului. Te blestem... să te pierzi ca odinioară Sodoma...

Harbuzarii ascultau întunecați. Numai Arcadie avea un zîmbet blajin : „Omul lui Dumnezeu nu se cuvine s-arunce blestem...“

Dar mai cu seamă femeile harbuzarilor se uitau îngrijorate spre patria lor din stufuri. Sfîntul coborîse din scaun ca să vie s-arunce osînda, și oamenii din Roșu și cei din Andrușu se uitau pe sub sprîncene la harbuzari și la cei cîțiva pădurari din Cotihana ca și cum s-ar fi mirat că nu-i văd prefăcîndu-se în stane de sare, după cuvîntul blestemului, însă cerul albastru scînteia ca și mai înainte, iar hulubii albi tăiau înălțimile. Cîntările de slavă au ostenit îndată. Glasurile s-au stins în gîturile însetate, și fetele din Roșu și gospodinele din Andrușu își priveau mirate crengile din mîini, aruncîndu-le în ascuns.

— Așa-i... spuneau oamenii din Roșu, de ce să ne blesteme ?

Și se uitau unul la altul, cu coada ochiului, căci care dintre ei nu era bucuros în fundul inimii lui de isprăvile hoților ?

— Oare ce pedeapsă are să ia popa Vasile ? se-ntrebau mai apoi, după ce vlădica urcase mînios în caretă, plecînd spre casa preoțească. S-au trimis răvașe pe seama lui că ține în casă și crește pruncii hoților...

◆

Asta nu se mai pomenise, din veac ! Ce erau vinovați roșenii, că s-au înmulțit fărădelegile ? De ce boierii sînt ai naibii și lacomi ? Și de ce să le batjocorească locul de obîrșie, numindu-l Vale a Hoților ?

Și oamenii s-au oprit cîrd, în dreptul casei preotești, să vadă ce are să fie cu părintele Vasile. Moșul Ion Zgurei s-a descoperit de la poartă, pieptănîndu-și cu degetele pletele și mustățile albe, intrînd în ogradă și urcînd apoi treptele în cerdac. Oamenii îl aleseseră pe dînsul, să grăiască întru apărarea popii. De ce să sufere osînda, părintele Vasile, cînd n-are nici o vină ?

Intrînd în încăperi, moșul Zgurei a văzut masă pusă și a priceput după supărarea preotesei Lisaveta că prea-

sfîntul n-a poftit a se așeza la masa unui om pe care a venit să-l batjocorească.

Într-o încăpere din fund, popa Vasile se dezvinovățea în fața privirilor de vulpi.

— Da... spunea el. Țin la mine fetele hoțului. Ca păstor de suflete ce sînt, cum să le las pierderii și păcatului ?

— Asta așa-i... a intrat în vorbă Ion Zgurei...

— Taci, moșule... i-a spus preotul ; la ce-ai venit ?

— Am venit, părinte, ca să luminez lucrurile. M-a trimis norodul...

Ochii de vulpi s-au îngrămădit mai tare asupra moșneagului, dar pentru a sfîrși mai repede, preasfîntul a citit alt răvaș de pîră :

„Ne închinăm dreptei tale, noi, păcătoșii. Te rugăm a cunoaște că părintele Vasile de la Roșu din sat e prieten cu hoții..."

Bărbile ascuțite și ochii de vulpi s-au apropiat. Afară, nechezau și sforăiau de sete și de nerăbdare, caii dorobanților. Popii s-au ridicat, gata de ducă.

— Vei primi răspuns... a spus vlădica, ieșind, supărat că nu se așezase la masă, căci prea îl zgîria foamea...

Moșul Zgurei grăia în urma lui :

— Că dacă ni-l veți lua pe popa Vasile, noi înjugăm boii la car și ne ducem în lumea noastră. Așa să știi...

Dar nimeni nu-l mai lua în seamă.

— Vulpile... a suduit moșneagul în urma popilor, și s-a bătut repede peste gură : Doamne, iartă-mă !

A ieșit în drum, să spună oamenilor ce a auzit și ce a vorbit în numele obștei, iar roșenii se risipiră pe la case, căci aflaseră mînia vlădicăi, de la slujnice.

◆

Apoi caretele negre au pornit înapoi spre codrii Berdeului, unde hulubii sălbatici au prins a striga din ce în ce mai speriați :

— Gurù, gurù, gurù...

Caii fugeau la trap și se zvîrleau în galop uneori, căci vlădica dăduse porunci că nu cumva să-l prindă întunericul în Valea Hoților. Pe la al patrulea ceas spre seară, lăsau în urmă hanul lui Bozbei, urcînd cu grabă rîpile Cotihanei, pîndind prin ferestrele caretelor fundul văgăunilor și scorburile copacilor. Ce-i apucase pe preasfinți? Nu bătea peste codri destul de mult soare? Sau poate îi mîna foamea, s-ajungă mai repede la casa de om unde-i aștepta masa poruncită? Și iscodind cu coada ochiului întunecimile codrilor, rodeau pe-ascuns prescură. Dorobanții galopau înaintea caretelor, cercetînd drumul. Se opreau în răstimpuri și porneau iar galop, să cerceteze alte lungimi de drum, rîzînd pe-ascuns de ascuțimea ochilor popești. Dar la podul de peste pîrăul Hanului, sta trîntit în colbul drumului o spurcăciune de om, un fel de turc cu fes roșu, și tot făcea semne cu mîna să oprească. Arăta în văgăuni și striga ajutor. Călărețiii l-au plesnit cu bicele, să se ferească, pentru că roibii vlădicăi au prins toți șase a sforăi, ridicîndu-se în două picioare.

— Mînați... striga vlădica. Să-l zdrobească roțile!

Dar omul din colb a sărit repede la o parte, fugind în codri.

— Hoții... au prins a striga dorobanții din față, trăgînd focuri în lungul drumului, spre banda care sta nemișcată, pe cai, în fața lor.

— Hoții... au răcnit dorobanții din urmă, căci îi ajungeau călăreți mulți, galopînd plecat pe gîtul cailor.

Și din amîndouă părțile codrului se arătau oameni înfricoșați, cu puștile și pistoalele îndreptate asupra caretelor. Bătălia a durat puțin, iar soldații zăceau în pulbere. Unii, cu picioarele prinse în scările șăilor, se tîrau cu frunțile prin colb, în spaima aprigă a cailor. Toți codrii pocneau de puști și pistoale. Cei șase cai de la careta vlădicăi își rupseseră hamurile și goneau toți șase, prăbușindu-se în rîpi.

— Milostivește-te, stăpîne, și dă-ne crucea... a rostit Gheorghiță Ursaru, cu capul descoperit, la ușa caretei rămasă la pod fără hulube.

— Te blestem... ticălosule!

— Nu se prinde blestemul, că nu ești omul lui Dumnezeu ! Dă-ne repede crucea...

Dar vlădica a tras cu pistolul, drept pe la urechea hoțului.

— A-ha... a rîs Ursaru. Acum se schimbă treaba...

Cucoveanu a prins a cînta :

— Îndură-te, preacinstite, și dă-ne crucea... că tu o spurci purtînd-o...

Și-și tot arăta traista mare, unde zornăiau în fund celelalte cruci popești.

— Zis-a Domnul : „Nu vă adunați comori, că vin furii și vi le fură...“ cînta mai departe Cucoveanu.

— Ce spune ? întreba Tronciu, apropiindu-se cu pumnii ridicați, cu părul zborșit, cu fața plină de sînge.

Dar mîinile lui Ursaru apucaseră crucea care a scînteiat deodată, într-un potop de lumini, în fața soarelui.

— Și acum ? a rostit vlădica, dîndu-se jos din caretă. Ce faceți cu noi, acum ? De ce nu ne ucideți ?

Ursaru a șuierat scurt, adunîndu-și hoții din toate părțile. Morții stăteau în mijlocul drumului, cu mîinile desfăcute în lături, cu sînge la gură. Printre, morți, printre coifurile strălucitoare și printre bălțile de sînge amestecat cu colb, Paiul se zbătea de moarte, cu pieptul străpuns de sabie.

— Nu mă lăsați... striga el. Hei, frate Cocostîrc... Și bolborosea cu sînge la gură.

— A căzut Paiul... striga Cocostîrcul, luîndu-l în brațe, și plîngea, bocind ca femeile : Eu cui rămîn, Paiule ?

— Ciumei și cutremurului... a răspuns un popă, iar Cocostîrcul și-a așezat prietenul jos și încălecînd se ruga :

— Dați-mi-l... of... Paiule, eu cui rămîn ?

Și a intrat în codri, bocind, strîngîndu-și prietenul la piept, dar Paiul a oftat deodată, uitîndu-i-se drept în ochi și a spus înainte de a muri :

— Frate Cocostîrc, eu mă duc... Scăpați de mine... Eram prea mic... și prea slab...

Și Cocostîrcul, bocind, urca spre poiana depărtată a Gorunilor, să-și îngroape tovarășul într-un loc adînc, unde gîlgîie apele fără alin. Și plîngea Cocostîrcul de se scutura cămașa pe dînsul ! Și cînd plîngea el, codrii, ple-

cați cu crengile adînc asupra mortului, parc-au tăcut deodată. Într-o singurătate a urlat un lup. Undeva un corn a sunat. Și au dat glas în tăcere ciutele.

După aceea a pornit vîntul și toți codrii se legănau lin, adînc, legănînd cu ei trupul firav al flăcăului de la Dorohoi, îngropat sub mușchiul moale și verde, cu capul între rădăcinile unui gorun și cu picioarele între două izvoare...

Iar la pîrăul Hanului, drumul a rămas din nou pustiu. Amurgul își întindea umbrele peste morți și caretele arătau ca niște sicrie negre. Popii o luaseră pe jos blestemînd în gura mare :

— Și să nu se împlinească nici un cuvînt din Cartea Cărților, pînă ce nu va cădea foc și pucioasă peste Valea Hoților...

◆

După întîmplarea asta, peste ținut a bîntuit și mai tare pustiul. Cei din orașe se cutremurau de îndrăzneala hoților, dînd vești la stăpînire, în toate părțile. Iscoadele coborau în Roșu, în Andrușu, în Cotihana. Ce știau oamenii despre hoți ? Ce să știe oamenii ? Ei nu știau nimic. Tăceau, ridicau din umeri, lipindu-și tot mai mult inimile de omul aflat în primejdie.

XVII

Dară frunza cînd se lasă,
Toți haiducii trag pe-acasă,
Și în jurul focului,
Ei duc dorul codrului...

Din cîntecul Frunza-n codru

Ploile putrede au început într-o noapte de septembrie, prefăcînd Poiana Gorunilor într-o mocirlă adîncă pînă la pîntecele cailor. Hoții, mohorîți și bărboși și îmbătrîniți deodată, își mutau bîrlogurile prin scorburi și pe sub dîmburi, îngrămădindu-se unii într-alții. Vîntu-

rile mari ale nopților frămîntau codrii și cutremurau toate sălbătăciunile. Stînd nopți după nopți cu ochii căscați în adîncul întunecimilor, hoții visau cîmpii largi cu soare și visau satele părăsite. De-acum, pînă la vremea înghețului, trebuiau să stea fără rost, cu ploile în creștet, și cei din satele mai apropiate trebuiau să-și pregătească bățul de drum, pînă ce iarna își va întocmi punțile peste ape și nămoluri. Zorile abia se arătau, pe culmi, ca o movilă de scrum. În lungul zilelor hoții pîndeau peștera, să vadă ce face Gheorghiță Ursaru, așteptînd să le dea semnul de plecare pe la vetrele depărtate. Dar Ursaru hotărîse să înceapă atacurile asupra curților, mai cu îndărătnicie, acum cînd nu se aștepta nimeni. Va cotropi comacele în negura nopților, semănînd spaimă și pîrjol. Oamenii îl pîndeau, spre a-i ghici gîndurile.

— Ce ai de gînd, l-a întrebat Mujdei, urcînd la dînsul. Că putrezim, frate Ursaru...

— Spune oamenilor că nu-i las să putrezească. Ia-n stai jos o țîră. Ce-ar fi să pregătim bordeiele ?

— Bine-ar fi ! Dar eu trebuie să trag o raită, că m-a pălit dorul Dolinei...

— Și rău te pîrjolește ?

— Rău, măi Gheorghiță, măi... Se cheamă că-s om bătrîn, o hîrîitură, și nu știu ce tot mi se urcă noaptea pe piept și mă apasă și mă gîdilă. Citeodată, visînd o văd pe Dolina mînioasă, așteptîndu-mă în prag, cu o scurtătură. Că se cheamă că de cînd ne știm, eu tot dus de-acasă am fost, și bine mi s-ar cuveni o răfuială dinspre partea ei, măcar acum la bătrînețe... Dar de ce rîzi tu, măi Gheorghiță, măi ?

— Rîd, frate Mujdei, pentru că tot visul acesta i s-a arătat și lui Ion Cucoveanu ! A sărit pe cal și a coborît în satul lui. Du-te sănătos, și într-o săptămînă să fii aici. Spune oamenilor că au slobod să se ducă toți să-și potolească apele, fiecare unde poate. Să se întoarcă cu topoare și hîrlețe, că o dată cu contenirea ploilor ne apucăm de săpat bordeie pentru vremea viforului...

Și, astfel, hoții au pornit în patru vînturi, iar Gheorghiță Ursaru a rămas singur în peștera de la Poiana Gorunilor. Asculta, fără sfîrșit, spaimele codrilor și se sim-

țea închis, zăvorît, înconjurat de atîtea ape, de atîtea culmi și văgăuni. Ce picior de om ar fi putut străbate pînă la el glodurile, șuvoaiele, rîpile, prăpăstiile care-l înconjurau din toate părțile, închizîndu-l parcă pentru totdeauna într-un munte de lut... Deasupra lui, cerul se tîra trudit și tulbure.

El a aprins focul și s-a întins în bîrlog, cu mîinile sub cap.

Din vîrfurile cenușii coborau negurile și el a tresărit cînd niște valuri de pîclă i-au stăruit o clipă la ușă. În scurt timp, peștera s-a întunecat și focul s-a făcut alb, clătinînd speriat din flăcări. Parcă noaptea se întorsese din nou, așa de întuneric era în codrii copleșiți de negură. Și cînd pîclele se trăgeau pentru o vreme în rîpi, hoțul vedea printre rădăcinile arborilor ca niște picioare de uriași. Labe de namile se arătau dintre rădăcinile sure. Și ceea ce vedea hoțul nu era numai o închipuire ; căci sălbătăciunile codrilor, stîrnite de ape, căutîndu-și alte sălașuri, umblau în haite, zgribulite, spre alte scorburi și peșteri. Nourul venea iar la ușă și se arătau din nour lupi suri și dîrdîiau la dînsul. Vulpi roșcate ca flacăra, urmărite de puiani zgribuliți, tremurînd de frig, intrau pînă la așternutul lui, repezindu-se afară, speriate. Și s-a speriat hoțul, dîndu-și seama că locul pe care stătea era al fiarelor, la vremea lor de cumpănă.

Și-a îmbrăcat repede sumanul, și suflecîndu-și picioarele, era gata să iasă în negură, cînd a auzit pas și răsuflare de om urcînd greu. S-a-ntins la loc, s-aștepte cu pistolul de-a gata.

— Vremea de-apoi, suduia Tronciu, arătîndu-se crunt din nourul de la ușă. Hei... Cine-i aici ?

Ursaru abia-l deslușea, cu picioarele păroase, cu părul zborșit, cu pumnii grei gata s-apuce...

— Hei... a gemut iar Tronciu, dibuind cu piciorul așternutul. Dormi ?

Și pentru că Ursaru nu răspundea, el s-a tras la ușă, și a stat un răstimp, ducîndu-și deodată mîna la brîu...

— Ai venit ? l-a întrebat Ursaru, ridicîndu-se repede, cu spatele la perete. Ce spun oamenii ? Te-ai întîlnit cu Sacîz-șătrarul ?

Tronciu, înlemnit, cu cosorul în mînă, răsufla grăbit.

— Vreau să te ucid... a scrîșnit el, gata să se repeadă.

— Ești beat! zvîrle cuțitul... i-a poruncit Ursaru, cu părul măciucă.

Tronciu, zvîrlind cosorul în negură, a gemut și a scrîșnit :

— Iartă-mă, Gheorghiță... M-a aiurit negura... Nu ți-a ieșit niciodată înainte prin pădure pîcla rea? Eu am întîlnit-o azi, și m-a dus prin toate rîpile... M-a zvîrlit în glod și m-a izbit cu tîmpla de arbori...

Și Tronciu a rîs, iar, speriat, dar Ursaru l-a întrerupt, întrebîndu-l cu liniște :

— Frate, de ce vrei tu să mă ucizi?

— Ha? s-a speriat mai tare Tronciu. Sînt trudit...

— Nu vrei să-mi răspunzi Atanasie?

— Ceasul rău... a spus el, liniștit deodată. Cred că m-a făcut mama ucigaș...

Ursaru și-a luat de sub căpătîi legătura cu bani și s-a prăpădit în pîcle.

— Ai grijă, striga el spre peșteră. De azi într-o săptămînă se-ntorc oamenii de la vetre...

— Da... da... a răspuns Tronciu, și zicea în gîndul lui : „De azi într-o săptămînă ai să ai la picioare lanțuri...“

Mai apoi, așezat pe butucul de la ușă, plănuia vînzarea. Plănuind, scrîșnea și își strîngea pumnii, dar în sufletul lui un glas depărtat îl întreba :

— Pe fratele tău? Pentru ce?

— Pentru că-mi stă-n drum ca o poartă neagră...

— Și dacă nu ți-a sta el în drum, Vîrvara s-ar uita la tine? Ești urît ca un porc în mîl...

— Vai... se tînguie Tronciu. Ce să fac?

— Să te potolești. Adu-ți aminte de cuviosul Naftanail...

Și Ursaru a auzit în negură, departe, la peșteră, ca un răcnet.

— De ce răcnește Atanasie? s-a întrebat el. L-or fi năvălit fiarele...

Și a pornit mai repede, spre Cotihana, în vreme ce Tronciu fugea prin rîpi, despicînd negura, azvîrlindu-se

cu pieptul în arbori. Cădea în văgăuni, pe ascuțișuri de pietre, și nu se oprea să-și șteargă sîngele, ci, răcnind deznădăjduit, alerga mai departe.

— Nu vreau să-l vînd... scrîșnea, nu vreau...

Și sîngele de pe frunte îi curgea în gură și el se oprea și-i gusta sărătura îndelung, și vorbea singur :

— Nu-i așa, Gheorghiță Ursaru, că nu te-ai mîniat pe mine ? Eu nu-s om rău... N-am omorît pînă azi nici o furnică...

Ploile cădeau grele, întunecate ca niște ziduri. Încremeniseră pîcle și văgăunile vuiau sub revărsarea fără sfîrșit a șuvoaielor.

Urcînd, Tronciu a văzut la gura peșterii un lup așezat pe labe, sfîșiind o pasăre albă. A chiuit, și fiara s-a zvîrlit, mîrîind în ripi. Tronciu a ridicat pasărea și a ținut-o îndelung în mîini și sîngele ei fierbinte i se prelingea bogat printre degete.

XVIII

Strînge, Bujor, gologani,
Și-i dă pe la cei sărmani...
Din alt cîntec despre Bujor-haiducul

Hoțul a zărit o pată de soare pe sub neguri, departe în fundul cîmpiilor și și-a desfăcut pasul mai larg. A intrat în sat, o dată cu amurgul tulbure și s-a dus de-a dreptul la coliba Parasîncii.

— Vai... s-a speriat femeia.

— Bună vremea, mătușă... Sînt Gheorghiță Ursaru...

— Și ce vrei ? Eu, bani n-am, dragul mamii. Că mi-am vîndut alaltăieri junca, și-am dat banii nepoților care s-au dus la cătănie... Vai, păcatele mele !...

Hoțul s-a așezat lîngă ea pe prag, și după ce i-a sărutat mîna dreaptă, i-a pus în poală o legătură cu bani :

— Ține-i, mătușă... Sînt bani luați de la cei avuți, dar nu-s stropiți cu sînge. Sînt bani boierești. Ține-i, de sufletul mamii !

— Ce să fac cu dînșii ? s-a speriat Parasînca. Să-i dau pentru sărindare ?

— Dă-i cui vrei, lele Parasînca... a răspuns hoțul, galben ca ceara, dar bătrîna s-a tras mai tare din fața lui, gata parcă să strige ajutor.

— Ce să fac cu dînșii ? a mai întrebat o dată, și întrebarea ei l-a mușcat adînc din inimă.

De ce nu vrea să primească bani de la dînsul, bătrîna asta care trăiește spălînd blidele pe la vecini, trăgînd la sapă, din răsărit pînă-n seară, pe ogoarele altora ? Nu cerșește ea, pe la mînăstiri, departe ? Cîți n-o fugăresc de la porțile caselor și de la porțile satelor ? Cîți n-o plesnesc cu biciuștile, rîzînd de ghebul ei ? El i-a adus în poală, atît cît îi trebuie ca să nu mai umble pe drumuri, și să-și strîngă acasă bătrînețea... Stînd lîngă ea, simțea ca un frig grozav.

— Ce să fac cu banii ? l-a întrebat din nou baba. Cu banul cerșit e altceva... Cunoști inima omului, de departe : cel care-ți dă, cel care nu-ți dă... Pentru unii, mulțumim frumos Domnului. Pentru alții, avem blestem greu... Și blestemul meu se prinde totdeauna. Mă rog lui Dumnezeu așa : „Dă, Doamne, să-i crape calul. Dă, Doamne, să i se rupă oiștea căruței...“ Și-ndată văd calul prăvălindu-se, căruța răsturnîndu-se... Banul cerșit, e altceva, băiete...

Și Parasînca a rîs :

— Hei, dragul mamii... Așa de proastă m-ai crezut ? Dacă iau banii de la tine, ce am să fac mîine dimineață ? Să stau pe prag ? Măi, copilule, măi ! Eu, mîine dimineață, mă duc la un hram, și abia aștept să se zărească de ziuă, să pornesc, să nu-mi apuce altul locul la pragul bisericii...

Și vorbea înainte, fără să-și dea seama că hoțul plecase.

— Cum aș mai ieși să pîndesc lungul drumurilor, să-mi sară inima din loc cînd văd trecătorii ducînd mîna la pungă ?

Și-a amintit de nepoții duși, și s-a răzgîndit : n-ar fi bine să le trimită lor banii hoțului ?

— Bogdaprosti... a rostit ea, dar dîndu-și seama că vorbește singură, și-a stupit în sîn, bolborosind : Du-că-se pe pustie...

Apoi a pipăit banii, și i-a pus în tăscuța din sîn :

— Gheorghiță Ursaru ? se întreba ea. De bună seamă că-l pîndește vreo primejdie... Apără-l, Doamne !

Dar cineva bătea cu bățul în pîrleaz și un glas hîrîit de moșneag tot întreba :

— Dormi, Parasînca ? Dormi ?

— Cine-i acolo ? a întrebat baba, ascunzînd mai bine banii.

Fidor-orbul a trecut pîrleazul, și venea încet spre dînsa.

— Te-ai culcat, babă ? Hai, nu pornim ? S-a făcut noapte demult ?

— Nici nu s-a înnoptat bine, bre Fidor... Stai pe prispă...

El căuta prispa cu bățul, și s-a așezat răsuflînd greu, ca după o fugă. Era un moșneag mărunt, îmbrăcat într-un pieptar vechi.

— A fost la mine un om și mi-a dat un pumn de bani. Vrei să vezi dacă-s buni ? Spunea că-i un fel de suflet chinuit care vrea să-și găsească hodina în pomeni... Ia-n vezi tu banii !

Și moșneagul era gata să-ntindă Parasîncii punga, dar s-a răzgîndit :

— Ori las' pe mîine dimineață...

„Al dracului jap... gîndea Parasînca. Se teme să nu i-i fur."

— Zici că ți-a dat un pumn de bani ? l-a întrebat mai apoi cu răutate.

— Da, da... Mi-a spus : „Moșule, ține pumnii căuș..." Și a turnat la bănet, că m-am speriat... M-am speriat, crezînd că-i o ispită a necuratului, și am făcut spre el : Ptiu ! Du-te pe pustii, satană !... Mi se pare că l-am stupit în față. Spune-mi, am făcut rău că am primit banii ?

— Ți-ai vîndut sufletul... a răspuns Parasînca, zîmbind rău. Ți l-ai păstrat șaptezeci de ani, și acum ți l-ai vîndut...

— Asta nu se poate, bre babă... Omul acela avea un rîs frumos și vorbă caldă. Rîdea și-mi spunea : „Ia banii pentru liniștea unui suflet chinuit..."

— Nu mă pricep... a mormăit Parasînca. Mai-nainte a stat, aici, lîngă mine, pe prag, Gheorghiță Ursaru...

— Dacă-i așa... s-a supărat Fidor, de ce rîzi de patima orbiei mele, și mă amăgești cu necuratul? Că Ursaru acela e suflet de creștin bun... Dacă banii dați de el sînt buni, desfacem tovărășia, babă Parasînca... Păcat că nu văd, că m-aș apuca de împletit coșarci, ca pe vremea cînd eram tînăr!

Dar baba amintindu-și de nepoții ei duși a început să se tînguie, fără să-l mai ia în seamă:

— Vai, săracii mei nepoți... Oare au să se mai întoarcă? Auzi, cum stam pe prag, am ațipit și l-am visat pe Ion, cel mai mic. Parcă-i lipseau amîndouă picioarele... Se tîra și plîngea la pîrleaz, că nu-l putea trece...

Și bătrînii au vorbit mult, toată noaptea, așteptînd cel dintîi semn luminat, să pornească la drum. El își luase vioara, și o tot pipăia, încercîndu-i strunele. Ea își pregătise bățul și sacul, cu mult înainte de pogorîrea amurgului.

XIX

Jale vîntul mi-a adus:
Pustie-i Țara de Sus!
Bate vîntul viforos:
Pustie-i Țara de Jos...

Dintr-un cîntec bătrînesc

Apele revărsate peste cîmpii prefăcuseră drumurile în pîraie repezi. Ploua fără sfîrșit, și din Berdeu se revărsau negurile întunecoase. În țarini, oamenii înotau prin gloduri, blestemînd toamna așa de timpurie, căutînd în zadar urma cărărilor, cu bățul. Călărețiі osteniți, vătafi și argați, abia dacă îndrăzneau să străbată ținutul, sub ropotele pustii ale ploilor. Pămîntenii întunecați se uitau cum curg cerurile, și se strîngeau bine în sumane, ghemuindu-și gîndurile și nevoile în bordeiele mohorîte. Spaima de hoți umbla de la prag la prag, căci încă nu se pomeniseră isprăvi ca ale bandei Ursarului! Grăiau oamenii că i-au venit hoți noi, niște tătari fără

nici o lege, care umblă în puterea nopții pe la case și ucid mai cu seamă pruncii. Boierii fugiseră care încotro, să-și scape zilele, iar slugile rămase la curți desfundau zămnicurile și pivnițele, și chefurile și blestemățiile de la gîrlicîuri nu mai aveau sfîrșit. Cîntau scripci și fluiere la focurile mari, și argățimea răcnea și chiuia la para lumînărilor, în adînci saloane, jucînd pe mese, strîngînd în dinți cuțitele.

Peste ținut umbla umbra hoțului. La contenirea ploilor, codrii galbeni se colorau în roșu. Umbre lungi se tîrau alături cu pămîntul, și oamenii se uitau deznădăjduiți, cu mîna streașină, în lungul pustietăților. Venea iarna și venea foamea. Cîrdurile de vite boierești luaseră drumul peste apă, mînate de hoți.

Într-o noapte, grajdurile pustii de la conacul lui Mandache au luat foc, și de atunci, în fiecare noapte, cerul se rumenea deasupra Cotihanei și Berdeului. Argați îngroziți spuneau că la conacul ciocoiului, se-ntoarce pe la miezul nopții nepotul lui cel spînzurat de hoți, și umblă strigînd prin încăperile goale. L-au văzut oameni de credință, și baba Maranda s-a dus și a plătit sărindare la nouă biserici, pentru liniștirea mortului. Și au cîntat popii degeaba, căci Sergiu se părea că se întoarce în fiecare noapte, pe la cîntatul cocoșilor... Cică se oprea în capul scărilor, potrivindu-și gulerul și cercetîndu-și ciubotele, și urca după aceea rîzînd, în fugă.

— Poate nu-i el acel spînzurat... zîmbeau oamenii, dar baba Maranda l-a văzut cu ochii ei, sus în codri la Cotihana, în înaltul gorunilor... L-a pipăit cu mîna ei, după ce l-au coborît din căpăstrul cu care-l spînzuraseră hoții. Și acum îl aude în fiecare noapte, venind și urcînd treptele, pe la cîntatul cocoșilor...

Se pustiau arborii, aruncîndu-și frunzele la picioare, ca pe niște pumni de bani. Ruinile grajdurilor arse luau înfățișări de groază, și baba Maranda auzea în puterea nopților nechezatul celor douăzeci și patru de cai din basm!

La poarta dărîmată se oprise cucoana Mayrama, călare, însoțită de-un cocon tînăr.

— Iată... arăta ca cu biciul. Asta a rămas din atîta mîndrie și bogăție... Ai văzut la Karavasile? Numai că nu ne-au ucis argații beți... Și acum, ca să vezi mai bine ce a fost pe aici, să intrăm puțin...

— S-au dus boierii, cocoană Mayrama... plîngea baba Maranda. Numai cel tînăr, vine noaptea...

— Care tînăr, mamă, Sergiu?

— Da, el. L-au spînzurat hoții, după ce trimise o poteră. L-au prins, la hanul lui Bozbei...

Și boțindu-și fața, Mayrama, grăia mai departe, răstit:

— Știi cîtă argățime era aici? Avea Mandache peste patru sute de vite cu lapte... Și cei mai frumoși cai din tot ținutul... Dar, a spus ea mai încet, ca să n-o audă baba, și Mandache era prea cîinos cu țăranii...

Cînd au intrat în încăperi pe sub tavanele mohorîte au țipat speriate niște păsări sălbatice.

— Știi cîte țesături cu fir și borangic avea Casandra? Și toate au fost prădate, într-o noapte. Au venit și au tras carele la pridvor...

— Dar poterele, mamă? întreba tînărul, alb la față.

— Poterele? Niște lingăi! Cînd trec ei vitele furate peste apă, dorobanții se prefac că dorm... Și nu-i nici un stăpîn! Stăpîn e hoțul! Ieri, ziua mare, a pălit tîrgul. A încărcat douăsprezece care de cojoace, pentru oamenii lui, că vine iarna... Auzi?

— Aud, mamă! Parc-aș citi într-o carte...

— Ai auzit și n-ai auzit... s-a mîniat Mayrama și mergea spre ieșire, cu fața mai boțită: Așa trăim noi aici, în Valea Hoților... Mai bine decît ați benchetui pe la tîrguri, ați sta acasă să vă vedeți de țarini! N-am dreptate?

Și privind cum se despletesc negurile peste depărtările Berdeului, Mayrama a spus încet, ca pentru sine:

— Nu cumva ar vrea țăranii să ne purtăm cu ei ca niște mame? Nu?

— Și acum, ce ai să faci, mamă? a întrebat coconul.

— Eu? Eu nu-mi părăsesc casa! Am să stau aici, și am să-mi cîrmuiesc oamenii. Și de-or veni hoții, cu mîna mea am să-i ucid...

Treceau acum cu caii la pas, pe moșia lui Ion Roșu.

— Ah! a oftat Mayrama, privind holdele. Anume te-am luat cu mine, ca să vezi cum se prăpădește pîinea... Au să-i mulțumească lui Ion Roșu șoarecii și guzganii... Movilele astea ce ți se par că-s mușuroaie, știi ce sînt? Sînt grămezi de pîine albă cărată în pămînt de guzgani... Pe pămîntul lui Ion Roșu se-ngrașă guzganii...

— Vrei să coborîm valea? întreba ea, arătînd spre casa lui Ion Roșu, și fără s-aștepte răspuns, a plesnit calul, cu biciul, țîșnind pe poarta deschisă larg și curînd se aflau în conacul lui Ion Roșu cercetînd urmele părăsirii.

Deodată, s-a tras înapoi speriată, din fața unui blid.

— Șerpi... a strigat ea, cu inima la gură.

Iar șarpele din blid a început a se descolăci, sîsîind spre ei din limba în chip de furcă cu două coarne. Și au sărit înapoi, plini de groază, căci un alt șarpe se slobozea din tavane, pe lanțul negru al policandrului.

— Șerpi... s-a cutremurat Mayrama, cu ochi sticloși.

XX

Pădurea, cînd s-a făcut toamna tîrziu,
A scoborît ca pe niște odoare
Clopotele ei de verdeață răsunătoare,
De care faurii pămîntului nici nu știu...

Magda Isanos

După două săptămîni ploile au contenit deodată, și un vînt mare a fugărit nourii, îngrămădindu-i la Miazăzi. Codrul a rămas neclintit și dezbrăcat de umbre, și parcă anume l-ar fi ținut cineva acoperit cu neguri, pentru a-i schimba fața în liniște, împodobindu-l cu mii de culori nepămîntene. Pîlcurile de fagi arătau ca niște procesiuni de prapuri galbeni pornite către pădurile strălucind în focul culorilor, pînă departe în zările Răsăritului. Cerul adînc, de-un albastru neclătinat, strălucea sub puterea soarelui și abureau cîmpurile către slava slăvilor. Oamenii încercau drumurile, mirîndu-se de schimbarea la față a lumii. Prin țarinile de pe dealuri au prins a se tîrî plugurile, și arau, întorcînd mi-

riștile, mai cu seamă roșenii. Roșencele depănau scule de lînă, și cîntau meliținд cînepa de pe sub streșini, aproape putredă din pricina ploilor. Peste tot satul bătea soarele, cu flamuri de lumină.

Și iată că într-o zi luminată, fără un nour în slăvi, un copil care păzea oile pe deal, a auzit vuind gîrla și a văzut apa crescînd, năvălind spre dînsul, ca un balaur vînăt, pletos, în timp ce trupul lung, gros, fără sfîrșit, se tîra, se-ncolăcea, alergînd printre maluri, tot la vale către Fundul Roșului. Din cele trei gîrle adînci, care se împreunau la Fundul Roșului, au năvălit apele, mari cît casele, culcînd stufărișuri, doborînd arbori. Cioate negre, cu rădăcini încîlcite, săltau din volbură-n volbură, prăbușindu-se asupra casei Vîrvarei, o dată cu talazurile. Sus în codri, s-auzeau alte gemete, alte glasuri, mari și volburile se-ncolăceau, răsturnînd, doborînd, din gîrlă-n gîrlă. Băietănași speriați fugăreau cîrduri de vite mugind, coborînd în fugă dealurile.

— Unde plouă ? se minunau oamenii.

Unii care zăriseră la Răsărit, deasupra Berdeului, un nour roșcat coborînd din cer cu capul drept în jos, răspundeau :

— A scoborît un balaur în codri. L-am văzut noi..

— Săriți... Săriți... răcneau roșenii, cînd volburile au cuprins casa Vîrvarei, cu totul.

Butuci mari, copaci lungi, groși, veneau drept asupra casei, prăbușindu-i pereții și deodată Vîrvara a fost văzută fugind holbată, de la geam la geam și răcnind.

— Curva... spuneau roșencele. A bătut-o Dumnezeu...

Și-și trăgeau bărbații de mînecă, să n-o ajute, dar toți fugeau înspăimîntați, căci drumurile, șanțurile și rîpile se umpleau de apă. Pe șleah, veneau dinspre hanul lui Bozbei ca un rîu tulbure. Oamenii urcați pe prispe și pe crestele șurilor ascultau cum strigă Vîrvara, singură în mijlocul mîniei, sub acoperișul gata să se prăbușească.

Deodată, printre arbori s-a arătat un om butucănos, cu mîinile suflecate, mergînd spre casa Vîrvarei. Zărindu-l, Vîrvara a vrut să răcnească mai tare, întinzînd brațul, dar el și-a zvîrlit cușma și după ce și-a făcut

vînt, a sărit în volburi cu capul în jos și ivindu-se deasupra, bolborosea, despicînd apele spre prag. Gemea și răsufla puternic, ca o vită, izbind valurile cu pumnii. Femeia căzuse în genunchi pe prag. Omul s-a apucat de prispă și după ce și-a stupit apa din gură, a gemut :

— Sui mai repede...

Și apucîndu-o de mînă și-a repezit-o în cîrcă, lăsîndu-se cu puhoaiele, dar ea era prea grea și-l scufunda, de aceea s-a răsucit și a luat-o la subțioară, apoi în brațe, bătîndu-se cu valurile și cu butucii.

În urmă, casa se desfăcuse din încheieturi, prăbușindu-se. Și îndată după aceea, au încetat gemetele din codri, și Tronciu s-a lăsat în picioare, apucîndu-se de-un pîrleaz. Mai ținea femeia în brațe și-i simțea sînii tari alunecîndu-i de sub strînsătură.

— Tu ? se mira ea. De unde-ai venit ?

El, după ce și-a stupit apa din gură, i-a răspuns :

— Eu totdeauna sînt pe aproape ! Numai tu nu mă vezi ! Vîrvara, Vîrvara...

Ea, mai ținîndu-și brațul încleștat după gîtul lui, l-a cuprins mai tare :

— Atanasie Tronciu, n-am să uit !

— Căței... a gemut el, privind-o cu ochii stufoși, plini de nouri. Ah, pătimirea mea !

— Du-mă de aici ! s-a zbătut ea. Se uită oamenii...

— Vîrvara, Vîrvara... suspina el, gata să plîngă.

— Se uită oamenii ! Lasă-mă... s-a smucit ea din nou, și urcînd înaintea lui îi arăta cu mîna întinsă calea Berdeului : Cu bine, Atanasie Tronciu. N-am să uit...

El a stat o vreme, ca trăznit, privind-o, și fața i se luminase de o bucurie amară, necunoscută. Urcînd dealul între frunzișurile roșcate, murmăia un cîntec de hoț. A nimerit urma lupilor, spre Dumbravă. Mai apoi, povestea înspăimîntat hoților care săpau la bordeie întîmplarea cu apele, și ei rîdeau, arătîndu-i printre arbori, sus, seninătățile cerului.

— Ce-i nou ? l-a întrebat Ursaru, mirat de fața lui schimbată.

— E-hei... a rîs Tronciu, arătînd spre văi. A fost la casa Vîrvarei o întîmplare mare...

— Știu... a răspuns Ursaru, arătînd spre Ali, care săpa grăbit. El mi-a povestit totul...

— Ce-i cu potera ? l-a întrebat Ursaru. E adevărat că s-au strîns la tîrg și au să bată codrii din cinci părți ?

— Foarte adevărat... a răspuns Tronciu. Vin oșteni pricepuți, cu tunuri. Mai cu seamă vin cu un fel de dulăi roșcați, crescuți anume ca să vîneze oameni... Sînt opt sute de dorobanți ! Au trimis iscoade în toate părțile. Eu, Gheorghiță Ursaru, aș crede să părăsim codrii. Așa ți-a trimis vorbă și Sacîz... Nu vrei, Gheorghiță ?

— Nu... a răspuns Ursaru, arătîndu-i cerul senin deasupra dumbrăvilor. Îndată ce sfîrșim cu Mayrama, pornim în jos spre Siret și o luăm apoi spre Răsărit, că ne-a trimis vorbă Ion Albu. Ei, măi flăcău... l-a strigat el pe feciorul lui Ion Albu, care stătea deoparte, așteptînd răspuns. Ce face tat-tu ?

— Tata e bine, sănătos, care sănătate ți-o trimite asemeni. Dar te întreabă : Ce să facă el cu ursul cel mare, ca să-i poată intra în vizuină ? Te roagă : n-ai putea veni ? Pe la noi bat veștile că pe voi v-au prins ca din oală. Tătuca vă întreabă : e adevărat ? Și altcineva ce mi-a spus să vă spun ? Mi-a spus ca să-i spui, cînd se împlinește sorocul, ca să aducă dijma ? Cînd se strîng iar cei din alte părți ? Că el s-a întîlnit cu badea Mititiuc la un iarmaroc și de bucurie că s-au întîlnit, au cinstit amîndoi vin. Mititiuc spunea că te dorește să-ți vadă ochii...

Feciorul a tăcut, încrețindu-și fruntea să-și aducă aminte ce mai avea de spus.

— Da... a adăugat, plesnind din degete ; e adevărat că ai trimis spre Siret niște arnăuți, un fel de malaci cu mustăți ? Tata vrea să știe, pentru că i s-amestecă în vad și nu-i place. Se întîlnesc și bat în același loc. Treabă-i asta ? De ce se bagă peste alții ?

— Oamenii lui Zagora... a tresărit din ascultare Tronciu.

— Eu nu știu ai cui oameni sînt ei, dar nu-i frumos ce fac, că-i iau tatei apa de la moară... Și, apoi, au ucis pînă acum vreo zece suflete. Ard și spînzură. Tătuca lucrează mai cu domolul...

— Tronciu... a spus Ursaru care ascultase tot timpul pe gînduri, cu ochii în pămînt. Du-te la Zagora. Domolește-l și arată-i cum și pînă unde are drept să prade...

— Eu ? a sărit Tronciu și-n auz i-au plesnit deodată mii de coarde. Tocmai acum ?

— Dar ce deosebire-i, acum sau mai tîrziu ?

— Abia m-am strîns de pe drumuri, Gheorghiță Ursaru. Nu mă lași să răsuflu ?

„Ce s-o fi întîmplat ? se întreba Ursaru. S-or fi schimbat cumpenele în inima Vîrvarei ?“ Tronciu îl pîndea gîndind : „Acum nu mă mai duc, să-mi dai orice ! Mi-a venit rîndul la moară.“

— De ce nu vrei să te duci, Tronciu ?

— Pentru că am îmbătrînit pe drumuri. Nu poți lăsa treaba asta pentru mîine, poimîine ? După ce s-alege într-un fel cu poterele...

Și pentru întîia oară de cînd hoțea, l-a apucat spaima de pușile poterașilor. Altădată se zvîrlea ca un diavol unde vîlvătaia focului era mai mare. De ce ținea atît la pielea lui, acum, de azi dimineață ?

— Ai să vezi, Gheorghiță Ursaru, ce răfuială am să fac eu la noapte cu Mayrama ! De cînd n-am mai mers cu voi ?

— Hai, îmi dai răspunsul ? a întrebat feciorul lui Albu. Că se-ntunecă...

— Să-i spui tatălui tău, i-a răspuns Ursaru, că peste două săptămîni, în noaptea de joi spre vineri, vin oamenii din toate părțile, la soroc, aici în codri. Mai spune-i tatălui tău că atunci vine și om de la Zagora și am să-i dau porunci. Umblă sănătos...

Ascultîndu-l, Atanasie Tronciu rîdea în inima lui : „Peste două săptămîni ? se cunoaște că n-ai văzut mulțimea oștenilor...“ și spaima îl cerceta pentru a doua oară. Amintirea trupului Vîrvarei îl înnebunea de-a binelea. „Dac-ar vrea... gîndea el, aș lăsa dracului banda. Ne-am așeza împreună, în alt sat...“

— Vine potera, Gheorghiță Ursaru ; vin oșteni cu puști, cît frunzele. N-ar fi bine să schimbăm locul ?

— Taci... s-a supărat Ursaru. Ți-i somn, sau te-au speriat apele în Fundul Roșului ?

Și ochii li s-au încrucișat ca niște tăișuri.

Hoții și-au aruncat hîrletele și s-au repezit la cai, cuprinși ca de cutremur.

— Are să fie horă mare... își spuneau, înșirîndu-se în spatele lui Ursaru.

Erau stropiți cu mîl pe fețe și pe piepturile păroase, și au încălecat dezbrăcați pînă la jumătate, desculți, suflecați peste genunchi. Toți își închipuiau că se duc la o treabă ușoară, pe care au s-o sfîrșească repede, și încă înainte de asfințitul soarelui au să fie din nou aici, săpînd mai departe. Caii băteau pămîntul, sforăiau cuprinși și ei de nerăbdarea oamenilor. Ursaru a făcut semn spre rîpi.

Soarele li s-a arătat deasupra, alburiu, ca argintul, printre coroanele galbene ale arborilor. Frunze roșii cădeau din cerul pomilor, sub picioarele cailor pe cărări necunoscute de nici un ochi omenesc, în afară de cel al hoților. Urcau prin gîrle uscate, apucau deodată de-a dreptul prin sihle, unde numai ochiul de hoț putea bănui abia urma ușoară a sălbătăciunilor.

Ursaru s-a oprit pe-o culme, cercetînd pe deasupra pădurilor curtea de la Andrușu. Clopotnița bisericii, înălțîndu-se dintre brazii întunecați, sclipea în bătaia soarelui.

S-au depărtat întîi pe trei rînduri, așa după cum trebuia lovit conacul : întîiul rînd, cu Ursaru, va lovi în față ; celelalte două, cu Tronciu și Mujdei, vor păli laturile. Dar pentru întîia oară în hoția lor, Ursaru avea o șovăire și s-a răzgîndit, îngrămădindu-și-i pe toți la spate, să lovească toți deodată, prin poartă.

„Ce dracu are ?“ se mira Mujdei, trăgîndu-se de mustața căruntă.

— De ce, bre ? l-a întrebat cuprins de îngrijorare.

— Ca să te miri tu... i-a răspuns Tronciu în locul lui Ursaru și a rîs prelung :

— Hei-hei, bade Mujdei...

Și călărind în urma lui Ursaru, își tot ridica pușca în amîndouă mîinile deasupra capului, strigînd :

Rîdea ghiontind calul ca să fugă mai repede, căci pe Ursaru parcă-l apucaseră vîntoasele, așa de crunt galopa.

— Ce l-a apucat? întreba Cocostîrcul, călărind alături de Mujdei. Niciodată nu l-am văzut așa...

— Vîntul morții... a răspuns Mujdei. Nu crezi?

Și curînd s-au îngrămădit în gîrlă și s-au repezit la porți.

— Deschideți... Precista și dumnezeii... răcnea Tronciu, iar coasele, furcile și parii au prins a-l îngrămădi și moartea îi fulgera pe dinaintea ochilor.

Un flăcău a aruncat de pe gard un drug ascuțit și i-a doborît calul. Tronciu s-a cumpănit o clipă, apoi s-a repezit cu drugul, răcnind, spre poartă. Oalele cu unsoare i s-au vărsat deodată asupra capului, și el a gemut de durere, a apucat pușca, și a tras asupra femeilor din pomi. Una s-a prăbușit cu capul în jos sub gard, și el trăgea mereu, în timp ce coasele îl încolțeau din nou, mai tare, îngrămădindu-l. O bardă a trecut drept pe la urechea lui, retezîndu-i-o. Sîngele îi curgea pe gît, îl simțea pe spate, apoi i-a umezit cămașa deasupra chimirului. Un vîrf de coasă i-a ciupit la spate pieptarul, luîndu-i-l. Sulițele, săbiile, i s-apropiau de piept.

Gloanțele i se isprăviseră, și el clămpănea în zadar cucoașele puștii. Atunci, Ursaru și-a dat vînt calului, deschizîndu-și drum spre dînsul.

— Păzește-te... a răcnit el spre Tronciu, căci alte sulițe, alte coase, îl pîndeau prin poartă și prin gard.

— Puneți foc... a răcnit Ursaru. Unde-i boiereasa?

Călare, strînsă într-o șubă mare, cu gulerul ridicat, Mavrama sta neclintită între feciorii ei, urmărind lupta. Cînd Ursaru a izbit cu pușca în poartă a doua oară, ea a ghiontit calul și s-a repezit într-acolo.

— Ce vrei? l-a întrebat peste poartă.

— Satană... a răcnit hoțul și s-au privit lung, față-n față.

Drugii au căzut sub izbituri și poarta s-a prăbușit. Clopotul bătea mai repede, chemînd ajutor.

Clopotarul era alb, pe fereastra mare a turnului și smucea cu toată puterea de funie, răcnind. Andrușenii ascultau ascunși, intrați ca-n pământ.

— O omoară hoțul... își spuneau. Bine că i-a venit rîndul...

— Ce-ar fi să ne repezim asupra hoților? se întrebau unii. Ar folosi ca buruiana de leac! Boieroaica i-ar mai slobozi din chingi, le-ar da, poate, izlaz pentru vite... Hai, mă frați...

Dar cum să se amestece ei, oameni așa de săraci, între două puteri care se sfîșie colo-n vale? Ascultau bufniturile puștilor și răcnetele și dangătul larg al clopotului.

Deodată, clopotul a bătut de cîteva ori mai repede. Omul cu cămașa albă s-a clătinat și a căzut cu capul în jos.

— Săracul Gavriil... a spus careva dintre andrușeni.

— Ce vrei? a întrebat Mayrama a doua oară, cînd Ursaru și-a repezit calul în ogradă.

Și Mayrama a ochit și a tras asupra lui toată încărcătura pistolului, dar cum hoțul nici nu s-a cumpănit, ca a strigat către feciori :

— Ce stați? Omorîți-l!

Argații s-au aruncat toți deodată în învălmășeală, către treptele pridvorului, unde se-ncleștase bătălia.

— Omorîți-l... striga Mayrama, și-i plesnea fierea, de ciudă că a isprăvit gloanțele, și s-a repezit și a smuls pistolul din mîna unui vătaf. A ochit repede și a tras. Gheorghiță Ursaru s-a cumpănit, în vreme ce curțile de la Andrușu ardeau. „Îmi vine sfîrșitul?“ se întreba Gheorghiță Ursaru și aiura prăbușindu-se :

— Pe cai, fraților! Loviți ciocoaica! Pe cai... Pe cai...

Simțea că cineva îl ia pe sus. Abia deslușea glasurile încete și un galop.

— Oare ce se aude? se mira Mujdei, galopînd prin codru.

— Cine știe... răspundea Cocostîrcul, dar nu s-a sfîrșit cuvîntul căci din rîpă venea un geamăt :

— Nu mă lăsați, oameni buni...

— Cine-i ? a întrebat Mujdei, descălecînd.

— Eu, Atanasie Tronciu, fratele vostru...

— Sări, Cocostîrc... Cum ai ajuns aici, vere Tronciu ?

Doborît cu capul sub dînsul, într-o baltă de sînge, Atanasie Tronciu abia grăia :

— M-am tîrît singur pîn-aici. M-am prăbușit deodată. Am auzit după aceea deasupra mea ca un rîs de femeie...

— O fi fost aceea care mi-a pus oala-n cap, a glumit Cocostîrcul, ridicîndu-l de subțiori, dar Tronciu spunea înfricoșat :

— Întîi mi-a împlîntat cuțitul în spate... după aceea am auzit rîsul deasupra...

Mujdei și Cocostîrcul și-au făcut semn peste capul lui, că vorbește în dodii... Lovit cu măciuca, spart cu furca, opărit cu uncrop, cu urechea tăiată, Tronciu le-șinase sub gard ; cînd s-a trezit, s-a tîrît în coate și-n genunchi, prin urzici, și prin tufe, să nu-l vadă cumva oamenii Mayramei. S-a ridicat la poala codrului, mergînd de la copac la copac, pîndind. Ce se întîmplase, oare, deasupra gîrlei ? Acum, urcat pe cal în locul lui Mujdei, aiura :

— Întîi mi-a împlîntat cuțitul, după aceea a rîs...

Și se chinuia să-și aducă aminte unde mai auzise rîsul acela așa de cunoscut... Ei... No fi fost Cucoveanu ?

— Mujdei, nu l-ați văzut pe Cucoveanu ? S-a întors ?

— Cucoveanu ? Credem să vie peste vreo săptămînă. De ce ?

— Parcă al lui era rîsul...

— Ești bolnav, și ai călduri, Atanasie...

Tronciu a tăcut. Așa era. Dar cum de simțise încă o tăietură în spate ? Și rîsul... n-o fi fost al muierii care l-a opărit ? S-a îngălbenit mai tare și cîrpa cu care-i era legată fruntea s-a desprins și a căzut. Mujdei și Cocostîrcul s-au oprit să-l lege mai bine căci sîngele îi curgea iar, mai bogat. I-au sfîșiat cămașa, și-n timp ce-l pipăiau cu degetele mari, Tronciu a gemut întrebînd :

— Cîte tăieturi am ?

— Două, Atanasie... Uite, aici vîrful de coasă care trebuie smuls tot acum și astupat cu țernă...

Și Mujdei a înfipt unghiile în rană, apucînd bucata de fier și trăgea cu putere.

— Oh... Maica... Precista lor... suduia Tronciu, mușcînd pămîntul.

— Ține-l bine, Cocostîrc... striga Mujdei, și pentru că nu putea smulge vîrful de coasă cu unghiile, s-a plecat și l-a apucat între dinți, cu toată puterea.

Din locul fierului, sîngele i-a țîșnit drept în obraz, și Mujdei a stupit cu scîrbă, punîndu-și vîrful de coasă sub brîu. Apoi a scormonit pămîntul, a închis rana cu țernă, punînd deasupra o frunză mare, galbenă.

— Cocostîrc, dă-mi chinga ta...

Abia dacă mai vedeau ce fac sub umbrele nopții dar l-au legat înfășurîndu-l în chinga roșie a Cocostîrcului.

— Bagă-mi mîna în sîn... a gemut Tronciu, aiurînd. Vezi... Ai să găsești o ureche... E acolo ?

— Că grija urechii o am... s-a supărat Mujdei. Îi curg mațele... și el...

Și aiurînd, Tronciu spunea :

— Mi-am pierdut-o în luptă de om viteaz... Cîți nu se-ntorc din război fără mîini, orbi sau șchiopi ? Nu-i așa, bre ? Pentru o ureche nu mă primești în pat ? Hei... Tîrfa lumii...

Și a prins a aiura mai tare :

— Eu la tine vin, cuviosule Naftanail... și ca un frate de suferință te rog... cu lacrimi în ochi... să faci o minune... că poți, Doamne ! și să-mi lipești urechea la loc. Nu-ți aduci aminte, cînd Petru a ridicat sabia, tăind urechea unui serv ? Cu stupit i-a lipit-o la loc domnul Dumnezeu...

Și parcă auzea glasul lui Naftanail :

— Frate Atanasie, eu sînt un sfînt mic, a șaptea roată la carul Domnului... Eu, întru a face minuni, nu sînt vrednic... Dar cu atît mai plăcut în fața Domnului vei fi, cu cît vei urca la cer mai ciung, mai umilit...

Tronciu a prins să suduie :

— Du-te dracului... a răcnit mai apoi, către arătarea lui Naftanail. Și tu rîzi ? Te-ai unit și tu cu muierea ?

Și gemea către sfîntul din închipuire :

— Sfinte Naftanail, erai cel din urmă al meu prieten... Pentru sărutarea ei, pentru ca să dormi o noapte cu dînsa, m-ai părăsit ? Oh, cum ți-aș rupe ciolanele, mincinosule...

Și horcăia :

— De ce m-ați legat așa ? Dă-mi repede toporul ! N-auzi ? Vreau să-i retez amîndouă urechile... poate să fie și el între sfinți, la poala Domnului...

Deasupra lui, Mujdei și Cocostîrcul îi cercetau urechea tăiată găsită în sîn, năclăită de sînge închegat.

— Dacă i-am lipi-o ? a rîs Cocostîrcul. Hei, frate Atanasie...

— De ce rîzi ? Nu rîde... l-a sfădit Mujdei. Nu-l auzi cum geme ?

Și Cocostîrcul a rîs iar, ridicîndu-se lung, cu capul între coarnele arborilor. S-a aplecat după aceea și luîndu-l pe Tronciu în brațe, a pornit la deal. Se pleca trecînd pe sub crengi și-l sfădea ca pe-un prunc :

— N-ai grijă, Atanasie... Am pus urechea la mine în chimir, și am să ți-o dau mîine dimineață, cînd te vei deștepta...

Mujdei venea în urmă, cu amîndoi caii de căpăstru, și spunea parcă rugîndu-se :

— Atunci Isus l-a dojenit : „Pune-ți sabia în teacă !" Și luînd tină i-a lipit urechea la loc...

— Amin... a răspuns glasul Cocostîrcului, de sus dintre arbori. Numai că Tronciu nu-i slujitorul Caiafei, și are să rămînă ciung ca un vițel...

— Așa s-ajungi și tu, curvă... aiura Tronciu. Am să-ți retez amîndouă urechile, după aceea am să-ți smulg țițele... Și am să te zvîrl în drum, în pielea goală...

— Ce spune ? întreba Mujdei.

— Spune că are să-mi reteze urechile și are să-mă smulgă țițele... a răspuns Cocostîrcul rîzînd sus între arbori.

Mujdei mormăia :

— Tronciu bate la o muiere care nu-l sufere... Ascultă ce-ți spun eu...

◆

Cucoveanu le-a ieșit înainte și după ce l-a văzut pe Tronciu în brațele Cocostîrcului, s-a apropiat de Mujdei și l-a apucat de braț :

— El e, viperă...

— Cine, Cocostîrcul ? Pot jura ! Pot pune mîna-n foc...

— Nu el, bre ! Tronciu ! Și rău ați făcut că l-ați ridicat. Trebuia lăsat să moară în rîpi...

— Hei, d-apoi spui vorbă grea, Cucovene ! Ai putea dovedi ?

— Asta mi-i crucea !

Și Cucoveanu și-a făcut repede o cruce mare. Mujdei s-a cutremurat :

— Crucea hoțului... O cunosc eu...

— Jur pe groapa părinților... Îl paște pe Ursaru pentru o muiere...

Mujdei și-a amintit de aiurările rănitului și s-a oprit ca trăznit :

— Că bine spui ! Tot timpul se sfădea cu o muiere că nu-l primea în pat ! Cine-i aceea ?

— Te afurisesc, Mujdei, să nu mai spui nimănui ! Muierea aceea, e ibovnica Puiului de Urs, și ei se pasc pentru dînsa !

— A-ha ! Bre, da' sus se mai întinde Tronciu ! Atunci bre... atunci trebuie zvîrlit înapoi în rîpi ! Cocostîrc !

Cocostîrcul se oprise, auzind vorbă :

— Ce-ți dorește matul, bădică Mujdei ?

Dar fără a-i răspunde, Mujdei și-a scos cuțitul.

— Pune-l jos... a gemut el către Cocostîrc. Nouă, vipere nu ne trebuie !

Și cum Cocostîrcul întîrzia, mirat, a adăugat :

— Pricepi, bre vițelule ? Pune-l jos ! Trebuie omorît !

— Dacă-i așa, las că-l trîntesc eu de copacul acesta și-i sare capul !

Dar pregătindu-se să-l izbească, a văzut că Troncia nu mai avea suflare. Capul, cu gura căscată, îi căzuse pe spate.

— A murit... a spus încet Cocostîrcul. Cum să-l omor a doua oară ?

Și l-a strîns mai bine în brațe, scîncind :

— De sufletul Paiului, că poate nici pe el n-are cine-l duce pe lumea cealaltă...

Și strîngîndu-l mai bine, copleșit de amintirea prietenului mort, a început a boci :

— Eu, Paiule, am rămas singur pe lume...

— Nu te fă prost ! l-a dojenit Mujdei. Eu ce sînt ? Butuc ?

La Poiana Gorunilor, ceilalți hoți le-au ieșit înainte :

— Ursaru a fost pălit de glonț în cîteva locuri...

◆

La locul din fața peșterii, Ursaru sta pe butuc, și Ali, cu un muc de lumînare în mînă, îi cerceta spatele gol.

— Ești pălit în două locuri. Trebuie să te culci, să bolești cîteva zile. Cunosc eu leacuri...

Ursaru simțea că-i fug puterile. A intrat și s-a culcat și i se năzăreau poterele urmărindu-l și el gemea :

— Asfințește soarele...

— Încă nu... îi răspundea turcul. Tu mai ai de strălucit mult...

Dar Ali a coborît în vale, în dumbrăvi, să caute buruiana lecuitoare, care-i bună numai dacă o culegi pe întuneric, cînd răsare o anumită stea.

— Allah... se ruga el, îngenuncheat între arbori ; învrednicește ochii obosiți ai robului tău Ali, să zărească steaua și să găsească floarea. Căci bolnavul deși-i un necredincios, m-a ajutat la vremea lui, scoțîndu-mă de la închisoare, fără să-i fiu frate sau alt neam ! Nu scrie,

Doamne, în legea ta, că fiecare credincios e dator să săvîrșească în zilele lui o faptă bună ?

În văgăuni a clipit ca un diamant. Ali mergea drept către clipirea aceea și a pipăit planta udă pe roua nopții.

— Colo sus la foc, geme cel mai bun dintre prieteni... plîngea el, smulgînd planta și urca repede, și lacrimi mari îi curgeau pe obraz, privind cerul mare, verde, împodobit cu toate diamantele. Să nu-l tulbure nimeni... a spus el încet către Mujdei și Cucoveanu.

— E pălit rău ? a întrebat Mujdei. L-am văzut cu fața galbenă...

Dar turcul îngenunchease la foc și rupînd frunzele buruienei una după alta, murmura încet, în limba lui, ca un descîntec. Celor doi hoți, privind buruiana, li se părea că zăresc printre frunze, niște ochi verzi, plini de zîmbet.

— A-ha... a stupit Mujdei ; eu buruiană de asta n-am mai văzut...

— Lasă botul... i-a răspuns Cucoveanu și amîndoi s-au îndepărtat, coborînd la ceilalți hoți grămădiți în jurul lui Atanasie Tronciu.

Cocostîrcul scosese din sîn urechea și toți se uitau la ea trecîndu-și-o de la unul la altul.

Dar Tronciu s-a ridicat gemînd în capul oaselor :

— Unde-i femeia care a rîs ? o auziți ? rîde... rîde și vrea să mă pălească a doua oară...

— Na, na, na... Mormăia Mujdei. Culcă-te, bre...

Cucoveanu i-a făcut semn și amîndoi s-au tras în umbră.

— Crezi că moare ? a întrebat Mujdei. Are în el viață cît muntele...

Hoții se lăsau pe-o coastă, pe rînd, în prada somnului. Adormeau cu pușile strînse la piept, simțind apropierea unei primejdii mari cum nu mai petrecuseră. Sus la peșteră clipea focul roșu, și Ali, stînd în fața lui, îi privea vînzoleala arămie. Mujdei și Cucoveanu încremeniseră în picioare deasupra lui Tronciu care adormise. Mujdei și-a scos deodată cuțitul...

— Nu... l-a ghiontit Cucoveanu, apucîndu-l de braț.

— Atunci poate nu-i vînzător... l-a fulgerat cu ochii Mujdei, și amîndoi s-au dus la bîrloguri.

Rămas singur, Tronciu s-a întins cu fața-n jos, sprijinit în bărbie și privea holbat jarul roșu de lîngă dînsul. Clipea des și el și-a desfăcut mîinile, vrînd să se ridice, privind în jăratic, din ce în ce mai speriat.

A văzut deodată picioarele unui om apropiindu-se repede și a auzit iar rîsul femeiesc, deasupra.

— Cîine... a scrîșnit Tronciu și cutremurul l-a zguduit din creștet pînă-n tălpi.

Rîsul s-a îndepărtat printre arbori în timp ce Tronciu, ascultînd îndelung, a prins a se tîrî în coate și-n genunchi spre marginea dumbrăvii. S-a ridicat deodată în capul oaselor și și-a dat drumul în rîpi și se tîra mai departe în coate și-n genunchi, pe locuri drepte și cînd urca, se înșfăca de rădăcini cu dinții. Trebuia să scape de cuțit și trebuia să scape cît mai repede din codri, căci lătraturi de cîini speriați se auzeau pe-aproape. Și cînd îl înțepeneau durerile, se ridica în coate, urlînd ca lupii.

— S-apropie lupii... s-a speriat Ali, ridicîndu-se de la foc, repede. Ar fi trebuit să-l ia pe Ursaru în brațe, să-l ducă la Bozbei sau în bălți la Arcadie.

— Hai, frate... Frate Ursaru. Aici te paște primejdie! Nu vrei să mergi la Arcadie? Pe mine nu mă înșală inima niciodată!

— De ce? l-a întrebat încet Ursaru. E bine și-aici. Nu mă mai doare nimic...

— Slavă cerului... a oftat Ali.

◆

Către răsăritul de ziuă, un gospodar dintr-un sat depărtat trecînd cu carul prin codri, a găsit la marginea drumului un om aproape mort. „L-au pălit hoții", și-a spus omul, luîndu-l în car.

— Hei, cine ești?

— Hoții... a gemut Tronciu, deschizînd ochii. Vrei să te-nduri?

— De ce nu? și așa mi-i carul gol...

Și omul l-a acoperit cu fîn, ducîndu-l în sat la dînsul, acasă, să-l caute.

— Ne-ai adus sărăcie pe cap... l-a batjocorit femeia.

Gospodarul l-a culcat în iesle, între boturile vitelor și a chemat o babă pricepută.

XXI

— De ce bei, haiducule ?
— De ce bei, voinicule ?
— Beau la vrană, beau la porți,
Beau, pentru tîlharii morții...

Dintr-un cîntec hoțesc, de beție

Cucoveanu s-a ridicat pe butuc și a întrebat întunericul, strigînd de trei ori ca hulubul sălbatic, dar din văi și din culmi nu i-au răspuns decît răsunetele celor trei strigăte.

— Ce naiba ? se mira el, dînd iar semnul, mai tare.

— Asta înseamnă că au fugit străjile... a răspuns Ali, luîndu-și ochii din zbaterea albastră a flăcărilor. Nu ți-am spus eu frate Cucoveanu ?

— Au fugit... a oftat Cucoveanu și spaima l-a cuprins deodată. Am rămas singuri ?

— Singuri. Am rămas amîndoi și trebuie să ne luăm prietenul în cîrcă, să-l ducem la Arcadie.

— Au răspuns străjile ? a întrebat Ursaru, mișcîndu-se.

— Au răspuns... a mințit turcul. Totu-i bine...

— De ce minți, Ali ? l-a dojenit Ursaru. Au răspuns numai văile. E adevărat că au fugit toți ? Și Mujdei ? Și Cocostîrcul ?

— Mujdei și Cocostîrcul beau la han la Bozbei... i-a spus mîhnit Cucoveanu. I-a cuprins satana de ieri, și s-au îmbătat ca porcii. Cocostîrcul chiuie jucînd pe masă...

◆

Într-adevăr, cei doi dorohoieni coborîseră de ieri în zori la Bozbei, ca să bea de sufletul Paiului. În încăperea joasă, se rînduiseră creștinește în jurul unui vas cu vin, drumeți din toată lumea : moșnegi, copii, fe-

mei, oșteni. Cocostîrcul striga, deșertînd pe gît cană după cană :

— Beți... că eu plătesc... dacă n-oi plăti, Bozbei mă știe... Am avut un frate mai mic... spunea în răstimpuri : un frate care s-a dus și m-a lăsat. Era slab și galben, ca paiul. Oh, Maica Domnului... blestemat fie cine l-a ucis...

— Ucis ? s-a mirat un călugăr care băuse cam mult. Cine și pentru ce ?

Cocostîrcul era gata să răspundă, dar Mujdei l-a călcat apăsat, cu potcoava ciubotei. De după tejghea, Bozbei i-a făcut un semn.

— Cine l-a ucis ? a întrebat călugărul. Ucigașul are să ardă în Gheena...

— În Gheena... în Gheena... striga Cocostîrcul. Cei ce l-au ucis ard în Gheena ! Știți cum a fost ? a întrebat deodată, ridicîndu-se înalt, spătos, deasupra capetelor tuturor. Știți ?

— De unde să știm ?

Mujdei l-a călcat a doua oară, apucîndu-l de mînecă :

— Taci ! Te-ai îmbătat rău...

— Știți ? a întrebat iar Cocostîrcul, fără să-i pese că Mujdei îl lovea cu ciubota în fluierul piciorului ; fratele meu Paiul era om cinstit și necăjit călugăr, și într-o zi, luînd traista din cui, a pornit prin lume să ceară pomană. „Dați pentru sănătatea vitelor și pentru rodul pămîntului...“ Unii îi dădeau făină, alții grîu. El umplea traista și spunea bogdaproste, pupînd mîinile oamenilor. A strîns făină și grîu. „Am să le vînd... plănuia el : am să pun ban lîngă ban, să ridic o preasfîntă biserică...“ Nu-i frumos ?

— Doamne, iartă-l... se ruga călugărul, adăugînd : Taman ca și mine. Am pornit să cer pomană pentru o sfîntă biserică de la Aton...

— Și acum un an, grăia mai departe Cocostîrcul, acum un an, prin luna lui august, l-au întîlnit și l-au lovit. L-au jungheat și i-au luat banii. Oh, Paiule, Paiule...

— Bată-te crucea, mincinosule... i-a spus încet Mujdei, umflîndu-l rîsul.

— Și acum, n-am pe nimeni, cinstiți drumeți... Auziți ? pe nimeni ! Moșneagul de lîngă mine-i slab și hîrîit ; el e tatăl Paiului...

— Dacă nu ți-i cu supărare, l-a întrebat călugărul, cu o privire cam piezișă : cum se numea Paiul în numele lui duhovnicesc ?

— Cine ? Paiul ? Cum să-l cheme altfel de cum l-a botezat popa ?

— Ai uitat... a rîs călugărul. Nu-i nimic... Și degetele au prins a-i tremura ușor. Eu, creștini blagosloviți, fără a păți ca mortul pe care-l cinstim acum cu sîngele Domnului, umblu pe jos de șapte ani. Am văzut fel și chip de mulțimi. M-am rugat la peste cinci mii de troițe și am plîns pentru izbăvirea păcatelor. Am mers desculț pînă mi-au sîngerat tălpile și nu mă opream la popas decît atunci cînd mă ridicau oamenii, din colbul drumului unde zăceam cu obrazul în țărînă. Astfel am pătimit. Mă știu creștinii din toate părțile. Cine n-a auzit de Ieronim de la Aton ? De aceea, oameni buni, iertat fie sufletul nehodinit al prăznuitului...

Și călugărul a făcut trei cruci mari asupra mesei, prefăcîndu-se a bea îndelung, dar abia a atins paharul cu buzele lui groase, ascunse în barba neagră.

— Amin ! a rostit după aceea, răsuflînd greu.

— Bunul Dumnezeu să-l ierte... a spus Cocostîrcul gata de plîns. Așa frate, mai rar. N-am mîncat și n-am băut decît cu dînsul...

Mujdei își băgase capul sub masă, ca să-și ascundă rîsul, și mai apoi s-a întors spre călugăr :

— Cinstite Ieronim, n-ai vrea să faci o sfeștanie în toată legea ?

Degetele călugărului au tremurat deodată, mai tare.

— Tăceți... a strigat Bozbei. Cucernicul are să-mi blaslogovească hanul...

Au tăcut toți, afară de niște dorobanți, care se îmbătaseră crîncen și vorbeau tare, suduind.

— Vedeți ? striga unul bătrîn, șchiop de-un picior. Eu port deasupra inimii o mie de semne de spangă... Și întorcîndu-se mai bine spre niște recruți, a prins a se lăuda ca să-i sperie : Hei.. măi viteilor ! Mă învățați voi

pe mine ce-i traiul oșteanului ? Și zvîrlindu-și spre urechi mustățile lungi, cărunte, se lăuda mai departe : Eu, bre, am pătimit multe. Vedeți ochii aceștia ? Am văzut cu ei tot felul de nații. Vedeți hleaburile astea de picioare ? Le-am spălat la rîuri și la izvoare multe. Să mă învățați voi pe mine ce-i traiul oșteanului ! Dacă ajungi la o casă străină, bați cu pușca-n poartă și strigi :

Ein, zwei, drei !
Dai, sau nu dai ?

„Poftim, cum de nu ?“ răspunde muierea casei și-ți face patul îndată. Îți trage și ciubotele și dacă-i faci o țîră cu ochiul îți spală și picioarele...

— Tăceți... a strigat a doua oară Bozbei.

— De ce să tac ? s-a supărat oșteanul cel șchiop. Eu cu tine nu vorbesc ! Ai pe piept vreo rană ? E-i-i... hangiule ! să nu mă-nveți...

— Taci, i-au spus și ceilalți oșteni. N-auzi că-ncepe slujba ?

Dar călugărul șovăia :

— Mi-s cele de trebuință afară, la căruță. Mă îngăduiți un bob ?

Și ieșind pe lîngă ceilalți meseni, își tot strîngea straiul la piept, să nu i se desfacă, dar Mujdei l-a apucat de-un colț al antereului și i-a dat drumul repede, după ce-i zărise pantalonii albaștri cu dungă subțire, roșie.

— Nu întîrzia, cucernice... i-a spus Mujdei, că se face noapte...

Apoi și-a ghiontit tovarășul drept în pîntece, făcîndu-i semn cu ochiul. Bozbei a ieșit repede, prin ușa din fund.

— Hei, cucernice ! a strigat Mujdei afară sub streașină. N-ai vrea să îngădui o țîră ?

Călugărul, gata să sară șanțul în păduri, s-a oprit scurt, întorcînd barba peste umăr.

— Îngăduie, cucernice. Avem să-ți spunem o vorbă. Nu primești o leacă de pomană de la doi netrebnici creștini ? Știi cum spune la cărți : pomana trebuie făcută în taină, nu ca fariseii !

Și amîndoi hoții mergeau spre dînsul liniștiți, cu mîinile sub chimire.

— Ia-n bre, păsăroiule! Scoate tu punga... l-a înbiat Mujdei pe Cocostîrc.

— Ba s-o scoatem fiecare pe-a lui... a răspuns Cocostîrcul, privindu-l fioros.

— Jos rantia!... a scrîșnit Mujdei izbind călugărul în șanț și smulgîndu-i antereul. Ce fel de cucernic ești, băditță ofițir?

— Aleluia... a strigat Cocostîrcul, izbindu-l cu pistolul în tîmplă înainte ca iscoada să poată ochi, și punîndu-i rantia în cap, îl trăgeau în codru, pîndind spre han.

Dar Bozbei, de sub streașină, le-a făcut semn să n-aibă nici o grijă. Drumeții benchetuiau mai departe, și din cînd în cînd se-ntrerupeau, mirîndu-se de întîrzierea călugărului și a celor doi milostivi prăznuitori.

— Iată așa e... striga spre recruți oșteanul șchiop. Cum ajungeți la tîrg, dați de-o poartă nouă și prindeți a mugi! Ați auzit vreodată de asta? Iată, așa...

Și ridicîndu-se, șchiopul și-a umflat pieptul, și-a holbat ochii, mugind de trei ori, strașnic și fioros.

— Iată, așa... a mai spus el, așezîndu-se obosit ca după o fugă. Mugiți... mugiți... și-i vai de mama voastră dacă nu mugiți cum trebuie... Ia-n să încercăm, că eu sînt om pățit și vreau să vă-nvăț...

◆

Iar cei doi hoți, după ce au aruncat trupul iscoadei într-o gîrlă, au apucat spre Poiana Gorunilor. Venea noaptea. În răstimpuri, se opreau s-asculte singurătățile.

— Ca un lătrat de lup... s-a speriat Cocostîrcul. Dincotro s-aude?

Și lătratul acela s-auzea din toate stihiile, mînios, grăbit, apropiindu-se și depărtîndu-se. Uneori li se părea că s-aude dedesubtul lor, în fundul pămîntului, pentru ca apoi să s-audă deasupra, în înălțimi de culmi.

— Ce-i asta? se cutremura Cocostîrcul. E adevărat, bade, că poterele au un fel de lupi îmblînziți? Eu n-am pomenit...

— Au. Și poterele care au să ne vîneze acum sînt îndrăcite. N-ai auzit ce spunea tîrgovețul, la han? Vin

cu o mie de pușți și au cîini anume învățați a mirosi hoțul...

Lătratul s-auzea acum aproape, drept în urma lor.

— Vine pe urma lupilor... a spus Mujdei, cu ochii înroșiți deodată. Auzi ? Ține cărarea lupilor, pe toate întortocherile. Ia-n ascultă... acum parcă înconjoară pădurile. Ei... acum urcă și vine după noi. Sst... acum coboară gîrla, pe la Piciorul Vulpii. Ia-n grăbește, bre...

Și amîndoi fugeau prin întunecimi, izbindu-se unul de altul, dîndu-și mîna, împingîndu-se tot la deal, spre Poiana Gorunilor. Cînd urcau rîpi, se trăgeau unul pe altul, de poala cojoacelor.

— Dacă ne-am ascunde... spunea Cocostîrcul. Stăm după copac, și deodată... poc !

— Hai mai repede... Eu, cu javre de astea am mai pățit. Crezi că vin singure ? Le duc dorobanții de lanțuri. Și-n urma lor vine grosul... potera !

— Potera...

— Da, potera... Înseamnă că dacă n-o luăm mai iute la picior, ne iau ca din oală. Îl prind pe Ursaru drept în bîrlog...

— Potera ? s-a speriat iar Cocostîrcul ; asta se cheamă că vin spre noi ?

— Taci și mînă mai repede... s-a mîniat moșneagul, repezindu-l. Și deodată, peste culmile depărtate s-a auzit semnul străjilor :

— Gurù... gurù... gurù...

— Gurù... gurù... a răspuns Cocostîrcul, și cei de la peșteră se bucurau crezînd că fuga străjilor a fost numai o închipuire.

— Auziți ? a întrebat Cucoveanu. S-au întors, ori vor fi dormit și s-au trezit acum...

— Haidem, Ursarule... îl ruga Ali. Eu aud ca un lătrat, și nu-i bine. Vine potera...

— Ești nebun ? s-a prefăcut a rîde Cucoveanu. Asta-i o haită de lupi...

— Asta-i haită de oameni... i-a răspuns, liniștit, Ali. În mai puțin de-un pătrar de ceas, nu mai nimerim drumul.

XXII

Radule, dă-te legat !
— Nu mă dau nici împușcat...

Din balada Radului

— Pentru numele lui Dumnezeu, Ursarule, apucă-mi-te de grumaz, să fugim...

— Călăreții mei... aiura Ursaru. Luați-i prin aripa dreaptă ! Așa ! Tronciu, de ce nu învîrți parul ? Sui călare, Mujdei ! Cucoveanu, pălește-l pe cel mustăcios !... De ce dați înapoi, fricoșilor ? Haiduci sînteți ?

— Ia-l pe sus, a spus Cucoveanu către Ali. Ține gîrla spre Roșu. La fîntînă, ia-o la stînga...

— Fricoșilor... aiura mai departe Ursaru, în timp ce Ali, apucîndu-l în brațe, era gata să iasă din peșteră, dar, deodată, aproape, în întuneric s-a auzit un glas :

— Mîinile sus ! Predați-vă !...

— Glumești ? a rîs Cucoveanu, care-i acolo ?

Un cîine a prins a lătra, smucindu-se către gura peșterii, și zeci de spăngi s-au arătat deodată, sclipind în lumina focului. Pași înfundați de ciubote alunecau pe cărare. În vale, scheunau cîini, sforăiau cai.

— Vă înconjoară peste o mie de pușți, a rîs glasul. Mîinile sus...

— Le-am ridicat... a răspuns Cucoveanu și-n clipa aceea făclii cu miros puternic de rășină au izbucnit din toate părțile, înconjurînd peștera.

— Peștera hoților ? întreba un glas, pesemne al unuia mai mare, urcînd pe cărare. I-ați prins ? Nu vă spuneam eu că-i treabă de-un ceas ?

— Cremenea și napoleonii... a prins a sudui Mujdei. Ce stai, Cocostîrc ? Învîrte drugul...

Și ieșiți ca din pămînt, în fața peșterii, amîndoi au prins a trage focuri asupra făcliilor. Dorobanțul care strigase „Predați-vă" a răcnit de durere scăpînd pușca. Și toți poterașii au prins a se învălmăși și a striga, iar cîinii lătrau mai speriați, mai tare.

— Cu o mie ne batem... răcnea Mujdei. Cu o mie... cu două mii... Cremenea și napoleonii...

Și sfîrșind plumbii, a apucat de lîngă butuc toporul cel mare, și spate-n spate cu Cocostîrcul, loveau cu strășnicie, răcnind și gemînd.

— Împușcați-i !... răcnea mai marele poterei. Împușcați-i !

Și zeci de puști trăgeau deodată asupra lor. Plumbii șuierau, țiuiau și scrîșneau, scăpărînd în pereții de cremene. Șpângi și paturi de puști îi loveau în umeri, în piept, în pîntece, dar drughineața Cocostîrcului se învîrtea din ce în ce mai aprigă și tot mai fioros îi creștea răcnetul :

— He-he-hei... Mujdei...

— Arde-i bre, he-he-i...

Și prăbușindu-se deodată, Cocostîrcul a mai bolborosit cu sînge la gură :

— He-he-i... Mujdei...

— I-am ucis... a strigat un dorobanț. Uitați-vă : Acesta bătrîn rîde, cu gîtul tăiat...

Și soldatul a sărit înapoi, speriat de fața bătrînului.

— O mie de puști și-atîția cîini, pentru doi mîrlani ? Unde-i banda ? răcnea mai marele poterei, plesnind oștenii cu biciul. Unde-i banda ?

Cîinii se smuceau spre foc, hîrîind la cei doi morți. Cocostîrcul zăcea cu fața-n sus, cu drugul căzut de-a curmezișul pe piept, iar Mujdei, cu gîtul tăiat, cu dinții rînjiți, mai ținea barda cu amîndouă mîinile. Dar jos, în văgăuni, lătrau a spaimă alți cîini, s-auzeau alte împușcături și răcnete. Nechezau cai, ca-ntr-un vălmășag de bătălie. Ali, sărind în gîrlă, fugea cu apele adînci pînă la subsuori, tot la vale spre Roșu, și cînd apa îl ajungea la gură, cînd se scufunda peste cap, sălta cît mai sus trupul bolnavului și alerga mai departe. Cîinii îl lătrau din toate părțile.

— Văd ceva pe apă ! a strigat deodată un dorobanț, și chemîndu-și cîinele, l-a asmuțit pe urma turcului. Javra s-a repezit, dar Ali apucînd-o de gît, a scufundat-o în apă, ținînd-o mult în adînc.

— Ca la Sulița... aiura Ursaru.

— Taci... îl ruga Ali. Sînt fără număr și ne urmăresc...

— Unde mă duci ? l-a întrebat Ursaru, trezindu-se deodată.

— La un prieten pe care l-ai părăsit... i-a răspuns Ali, dar Ursaru a prins din nou să aiureze :

— Atunci, la Sulița, Mujdei a fost cel mai vrednic... D-apoi Cocostîrcul... Numai Tronciu se ascunsese după un car și parcă mă pîndea... „Hei, Atanasie“... l-am strigat, și el s-a prefăcut că-și trage ciubotele. De ce mă pîndești ?

— Săracul... murmura Ali, grăbind fuga după popasuri scurte. Săracul meu prieten, ai rămas singur... Te-au părăsit cei mai buni frați... „Oare o fi luat Cucoveanu sacul cu bani ?“ s-a întrebat el deodată. Căci Ursaru are acum nevoie. Va umbla cine știe cîtă vreme și prin ce locuri, pribeag și fugărit. Va mai avea el zile și nopți să închidă ochii ? Va ajunge, poate, să ceară pomană la porți, să roadă în ascuns, de rușinea oamenilor, ciolane smulse de la cîini. Asta-i cumpăna hoțului. Strălucești, și deodată scazi și-ți rînjești gura într-o gîrlă... „Dacă va fi luat Cucoveanu banii, înseamnă că prietenul poate trăi liniștit, o vreme, și la nevoie și-ar putea întemeia la loc banda...“

A coborît la Fundul Roșului și s-a așezat să răsufle, între malurile înalte ale gîrlelor, apoi a apucat mai repede, printre case, și a trecut șleahul în fugă, drept în stufurile încremenite.

— Slavă cerului... murmura Ali, cu obrajii uzi de lacrimi și de rouă. De acum, nimeni nu poate afla ascunzișul prietenului meu bolnav...

Stoluri lungi, întîrziate, se roteau țipînd pe deasupra singurătăților în cele dintîi scăpări ale răsăritului. Printre ierburi, în bălți tremurau peștii de aur.

Lumina biruia pe munții lumii, trimițînd înainte flamuri de purpură. Arcadie se sfădea în colibă, cu un co-

costîrc bătrîn care sta încremenit cu capul sub aripă, lîngă jarul aproape stins, dojenindu-l pentru atîta somnoroșenie.

— Ai îmbătrînit, căci altfel te călătoreai și tu ! Și dacă nu te-aș vedea pe tine, aș uita că am pășit cu un picior în groapă...

Și rîzînd, își freca negul de pe nas, uitîndu-se afară peste stufuri. Ascultase larma codrilor, lătratul de lupi turbați și după ce totul s-a liniștit, își închipuia prietenul prins, ferecat în lanțuri, bătut cu săbiile și cu patul puștilor. „Pentru că n-a ascultat de sfatul meu, acum s-a osîndit. Pentru că vorbele l-au supărat și s-a ascuns în codri..."

Și grăia mai departe cu pasărea :

— Ia-n auzi stolurile... S-au întors să te ia ! De ce nu încerci ? Dacă vrei, te iau pe palme și-ți fac vînt în cer. Vrei ?...

Și a ieșit în prag și a sărit deodată înapoi :

— Dacă-i vis, piei din ochii mei, satana...

— Bună dimineața, a rostit Ali, bucuros de oaspeți ?

— Slavă lui Dumnezeu... a răspuns Arcadie. Pune-l ici, în culcuș... Mort ? a întrebat cu gura uscată.

— Nu... a răspuns Ali. Prietenul nostru are nevoie de loc ascuns. Ai auzit codrii astă noapte ?

— Slavă Domnului... a rostit iar Arcadie, dezbrăcîndu-și cojocul mare, flocos și învelindu-și prietenul. L-a împușcat potera ?

— Nu. L-a împușcat Mayrama. Cînd a venit potera, l-a găsit în friguri. L-am luat și ți l-am adus. Oamenii ceilalți au fugit toți înainte de venirea poterei...

— Și acum ?

— Acum ți-l las între stufurile tale, să-l păzești...

— Laudă Domnului Dumnezeu... se ruga Arcadie. Bine că ai venit la cuib, pasăre rătăcită... Și plecîndu-se asupra hoțului, îi mîngîia fața albă : Fiu neascultător, unde și-i dinarul ce ți l-am dat cînd ai pornit la drum ? Te-ai zbătut ca vîntul, și acum te-ai ghemuit... Te doare ? a întrebat el cînd Ursaru a deschis ochii.

— Unde mă aflu ? a întrebat hoțul, încercînd să se ridice.

— La casă frățească. Hai, stai liniștit... i-a răspuns Ali. Te-am adus la Arcadie...

— Fratele meu... a gemut Ursaru, apucînd mîna harbuzarului. Mă urmăresc puștile și cîinii...

— Stai liniștit... i-a spus Arcadie. Peste trei zile, te ridici pe picioare. Treci peste rîu, acasă. Te duci în sat la tine. Nu-i așa, frate Gheorghiță ?

— Acasă la mine... a spus Ursaru, cuprins deodată de un dor aprig de casă.

— Da, frate Gheorghiță. Te duci acasă, și-ți bagi vînturile-n traistă. Legi traista la gură, și o pui în cui, deasupra cofei cu apă...

Dar hoțul nu-l mai asculta, căci adormise iar, butuc.

— Și acum să ai grijă... a spus Ali către Arcadie. Fierbi buruiana asta, în trei clocote, după aceea iai zeama și-l ungi... Și povățuindu-l, lacrimile îi cădeau bogate, pe obraji și pînă pe mîini. Cînd se face sănătos, îl duci la malul apei și-i spui : „Sănătate bună, Ursaru...“ Tu te-ntorci aici, la colibă, el trece dincolo, pentru totdeauna. Vrei ?

Și grăind, Ali plîngea acum de-a binelea.

— Ho-ho-ho... că rău ești de scîrbă, turcule... îl dojenea Arcadie, simțind în gît un nod puternic, amar.

— Îmi curg lacrimi, dar sufletul meu cîntă de bucurie... Omul acesta mi-a luminat viața... Acum, mă întorc la ai mei...

Și ridicînd un băț din ușa colibei, Ali a adăugat :

— Să-i spui din partea mea că l-am urmat cu credință, numai pentru a-i răsplăti fapta. M-am vînturat cu el doi ani. Acum, stelele noastre își iau rămas bun...

Și-a șters ochii și privind răsăritul, a pornit cu pas mărunt. Îndoit de spate, îmbătrînit deodată, și-a îndesat mai bine fesul, și grăbea mai tare, spre zorile care năvăleau, roșii, pe deasupra bălților și pădurilor.

— Mare și neclătinată inimă... spunea Arcadie în urma lui, și-și sfădea pasărea : Ce, n-ai loc ? Nu ești bucuros că mi-a venit prietenul ? Ce te holbezi așa la dînsul ? Să nu-l pălești cu ciocul, că ne sfădim...

— Ioana... vrei să mergem înapoi acasă ? aiura hoțul. Dar voi, Lisaveta, Marița ? Ah... De ce ai călcat în sînge ?...

XXIII

— Și-oi muri, fără noroc,
Nu-ntr-un pat de busuioc,
Ci-oi muri poate-ntr-un șanț
Împușcat de dorobanț...

Dintr-un cîntec hoțesc de năpraznă

Călăreții speriați au dat de veste în codri și-n bălți despre căsăpirea haiducilor. Oamenii alergau de la prag la prag, tăinuind, vorbind încet, cu ochii mari, cum că în sat la Roșu au fost aduși doi hoți uciși și i-au așezat la marginea drumului, la cănțălărie. Roșenii și cei din satele megieșe veneau să-i vadă și să-i cunoască cine sînt. Și cei din bălți porneau, repede, odată cu ziua, să-i vadă. Cîrduri, coborau oamenii din codri, și intrînd în Roșu, întrebau :

— Unde se află cei uciși ?

Roșenii se prefăceau că n-aud întrebarea, numai dorobanții răspundeau :

— În crucea drumurilor. Plecați repede... Îndată-i ridicăm...

Și cîrdurile se îngrămădeau în crucea drumurilor, șopotind, întrebîndu-se :

— După straie, seamănă a fi din părțile de sus... a spus Zgurei. Uite, acesta ce picioare lungi are...

Și Cocostîrcul zăcea sub gard, cu drughineața pusă curmeziș pe piept, așa cum căzuse la peșteră. Ochii lui înghroziți, bulbucați, se uitau țintă la oamenii care-l priveau căinîndu-l, în timp ce picioarele-i încălțate în ciubote noi ajungeau pînă-n mijlocul șleahului.

Lîngă dînsul, Mujdei, chircit, părea un copil. Capul tăiat i se desfăcuse cu totul din vinele gîtului, și dorobanții îi potriviseră pălăria între umeri, pe locul capului, pe semne pentru a nu i se vedea deschizătura mare, rotundă, năclăită de sînge negru.

— Cine-l cunoaște ? întreba din timp în timp un dorobanț galben la față. Nu-l cunoaște nimeni ?

O femeie scîncea :

— Pe acesta lung, ar mai merge... Dar celălalt, dacă n-are cap...

Și dorobanțul s-a îngălbenit mai tare, plecîndu-se și ridicînd ștergarul de pe capul lui Mujdei pus pe stîlpul gardului.

— Acum îl cunoști ?

— Doamne, apără-ne... s-a zguduit femeia, fugind prin mulțime.

Pleoapele moșneagului se lungiseră, parcă spre a acoperi bulbucii tulburi ai ochilor. Bărbia mică, împunsă ici colo cu perii albi, îi intra sub buza de sus, sub mustața groasă, subțiată la vîrfuri. Umerii obrajilor aveau vînătăi și tăieturi crucișe, adînci. Pletele albe îi cădeau în șuvițe încîlcite, spre nasul mic, spart cu un vîrf de sabie.

— Doamne ferește... se zguduiau oamenii. Ducă-se pe pustie...

Și plecau repede, cîrduri, în toate părțile.

— Nu-i cunoaște nimeni ? întreba dorobanțul. Vine căldura, și dau mușțele...

— Poate așa zac și nepoții mei...

— Taci, Parasînca... i-a spus careva. Te-aude dorobanțul...

— Las-să-mă audă... Au avut și hoții rosturile lor bune. Luau de la bogați și dădeau săracilor. Bine că nu l-au prins pe cel mare...

— Taci... a ghiontit-o Zgurei. Cauți pe dracul ?

— Ce spune ? a întrebat dorobanțul. Îi cunoaște ?

Neprimind răspuns, s-a plecat asupra lumînărilor, ca să le stingă.

— Nu-i voie... a rostit el cu spatele la mulțime. Dacă ar fi voie, eu n-aș fi calvin...

— Fă-ți pomană, l-a rugat Zgurei. Lasă lumînările să ardă...

Dorobanțul s-a uitat înspre ferestrele cănțălăriei și i-a răspuns :

— Pînă ies ei... Dacă mă prind... e rău...

◆

Apoi a venit carul scîrțiind din cele patru roți mari, butucănoase. Boii ciuleau urechile, întorcînd capetele spre cei doi morți așezați pe scîndura goală, unul lîngă altul.

— Ce să fac cu picioarele ? a întrebat cărăușul, căci picioarele Cocostîrcului rămăseseră afară, lungi, încălțate în ciubote, tîrîndu-se pe pămînt, unul lîngă altul.

— Să le îndoim... a spus Zgurei, ajutîndu-l și șoptindu-i : Pînă nu vede dorobanțul, pune-le niște fîn sub cap...

— Acesta lung a omorît doisprezece dorobanți... a strigat mai marele poterei. Să nu le pună fîn...

— Sufletul dracului... a strigat un glas din mulțime, și șopotele oamenilor au crescut :

— De ce să nu le pună fîn sub cap ?

— Să nu le pună... s-a răstit mai marele poterei. Așa poruncesc eu... Eh, Valea Hoților...

Glasurile s-au domolit și numai ochii se uitau, tulburi, la dorobanțul care plesnea nerăbdător din biciușcă.

— Nu încap ? a întrebat repezindu-se la picioarele Cocostîrcului. Dacă nu încap, lasă-le așa. Pînă la tîrg, să-și piardă ciubotele...

După aceea, carul a pornit scîrțîind, iar capul lui Mujdei juca în sacul legat la gură, prins în leucă.

— Așa să ajungă și capetele împăraților... bocea Parasînca. Stropși-v-ar toate bubele, călăilor ! Și a pornit singură în urma carului, blestemînd : Așa să ajungă toți cei mari... să s-aleagă dintr-înșii colb și pulbere...

Dorobanțul cu fața galbenă tot oprea carul, arătîndu-i biciușca.

— Să taci... Că de nu...

— Parcă tu, dragul mamei... i-a răspuns Parasînca, oprindu-și bocetul, parcă tu nu-l jelești în inima ta ?

— Taci ! i-a spus iar, dorobanțul, mai încet. Nu-i voie. Auzi ? nu-i voie...

În dreptul casei preoțești carul s-a oprit, căci popa Vasile ieșise la poartă.

— Aceștia sînt ? a întrebat, încruntîndu-se, și a adăugat către fetele lui Ursaru care plîngeau tustrele, îngrozite : V-am spus că nu-i el..

Preoteasa Lisaveta ieșise cu două lumînări aprinse, și lipindu-le de draghinii carului, într-o parte și-n alta, grăise spre morți :

— Vai de voi... v-ați pierdut sufletul...

— Hăis... Cea, la drum... și-a îndemnat cărăușul boii și carul a pornit iar, în jos spre tîrg.

— Oprește să-i învelim cu un țol, a strigat preoteasa, iar fetele hoțului, urcîndu-se tustrele pe roțile carului, după ce au alungat muștele din gura Cocostîrcului, i-au acoperit cu țolul vărgat, și sărind jos, își făceau cruce, stupindu-și în sîn și rugîndu-se :

— Doamne, apără-l pe tata...

Și plîngînd cap la cap, se uitau în urma carului cum se tîrăsc picioarele mortului celui lung, lăsînd în colb două urme drepte.

XXIV

— Ia-n mai zi-mi, mîndră, din glas...
Codrul verde cui să-l las ?
Roibu, cui să-l arvunesc ?
Codrul, cui să-l părăsesc ?

Dintr-un străvechi cîntec de haiduc

Sub cei doi mesteceni singuratici, cu coroanele îngălbenite de toamnă, fusese de mult un han vestit, ars într-o cumpănă. Pe tulpini se mai vedea urma neagră a focului. O masă veche, scorojită de ploi și omături, mai amintea viața de altă dată. Pe locul bătătorit odinioară de atîtea roți și copite, creștea acum troscotul mărunt, ars de secete, și nici o urmă nu se vedea din temeliile casei de demult. Umbrele nourilor alergau repede, schimonosite, pe fața pămîntului, în cîmpia fără sfîrșit.

După trei zile și trei nopți de mers, Cucoveanu a poposit la masa de sub mesteceni, cu gînd să doarmă vreun ceas de bun, și să pornească din nou, înainte de coborîrea întunericului. Voia să se depărteze cît mai mult și cît mai repede de locurile acestea, s-ajungă la el în sat, unde nu mai fusese din tinerețe.

Pe masă, a văzut o cruce străveche, săpată cu cuțitul, și înainte de a-și desface merindea, Cucoveanu a citit însemnarea zgîriată cu vreun cui înroșit în jar, dedesubtul crucii :

„Anul 1943 — Domnul Dumnăzău fie lăudat. Eu vasile Aramă, drumeț din Baisa...“

Între buruieni și spini, a văzut o cruce de stejar, cu piciorul putred, căzut la pământ. Bureții tari ca piatra crescuseră pe locurile unde credinciosul care-a ridicat-o își însemnase numele.

„Noi, Ion și Toader și Catinca Gugui, din sat de la Știrbăț, am ridicat această sfîntă cruce, pe locul unde-a murit de trăznet tatăl nostru Constantin Gugui. Anul 1854, numărat fiind de la nașterea Mîntuitorului...“

Cucoveanu a vrut să ridice crucea, gîndindu-se: „Dac-aș avea hîrleț, aș potrivi-o în picioare...“ Și ridicînd crucea, a rezemat-o cu brațele între cei doi mesteceni, spunîndu-și: „Îndată are s-o acopere omătul și are să putrezească mai tare...“

Și-a îmbucat repede pîinea și ceapa, și fără a-și strînge ștergarul s-a culcat pe sumanul întins sub masă, adormind deodată, somn greu, străbătut de visuri rele. Se făcea întîi că Ion și Teodor Gugui din Știrbăț se plecau spre dînsul, și legîndu-l cu mîinile la spate, răcneau:

— De ce ai vrut să furi crucea de pomenire a tatălui nostru, ticălosule? Hoț de cruci!... Hai să-l spînzurăm de mesteceni...

Și tîrîndu-l spre cei doi arbori singuratici, îl izbeau cu ciubotele.

— Hoțule... parcă nu știm noi cine ești? Din ce sat ești tu? Tu ești acela care a prădat astă noapte văduva și-a gîtuit-o? De ce ai vrut să furi crucea? Ce-ți trebuia un lemn putred?

Și pe cînd îl ridicau sus, să-i dea drumul în știreang, a venit Catinca, sora lor, smulgîndu-și părul:

— Opriți-vă... El n-a vrut s-o fure! A vrut s-o curățe, și s-o pună la loc în pămînt, drept în picioare...

Frații ei, răspunzînd rîdeau în pumni:

— Cu ce poți dovedi că-i așa?...

— Întrebați-l pe vecinul nostru Vasile Aramă din Baisa. E adevărat, Vasile Aramă?

Drumețul de demult s-a ivit mare, mustăcios, din umbra mesei, înclinînd tîmpla a mirare:

— Eu? De unde să știu eu? Am trecut pe-aici cu mult înaintea voastră. Cît e de la 1843, cînd am stat aici, venind de la drum lung? Dar, dacă-i vorba pe-atîta, de ce a așezat ștergarul peste însemnarea mea?

— Vezi? s-au mirat cei doi frați către sora lor. N-ai dreptate! Acesta e hoț de cruci, și trebuie spînzurat. Nu-i așa, Vasile Aramă?

Drumețul de la 1843 se acoperise pe jumătate cu un suman de umbră, gata s-adoarmă.

— Ce? Mie să nu-mi bateți capul... M-ați trezit din somn...

— Du-te naibii... au spus cei doi frați. Prea miroși a bureți și a scîndură putredă...

Și Vasile Aramă s-a acoperit cu totul în sumanul de umbră, undeva sub masă.

— De ce mă chinuiți? se tînguia Cucoveanu. Spînzurați-mă odată... Hai! Ați auzit basmul cu Naudea Navedea? Hei-hei... Știți cine sînt eu? Dac-aș da șuiet din vîrful pomilor...

— Ce se-ntîmplă atunci?

— Atunci vine pe-un cal alb fratele meu...

— Și putem noi ști cine-i fratele tău?

— Ați auzit de Gheorghiță Ursaru? a bătut curțile, în jos către codri. Acum e lovit și-i bolnav...

— Și cum are să vină, cînd vei da tu șuiet, dacă e lovit și bolnav?

Și cei doi frați au rîs:

— Hai? Cum are să vină? Ia-n ascultă, Catinca: poate să vină, dacă e lovit și bolnav?

Femeia și-a ridicat mai bine basmaua neagră căzută pînă-n vîrful nasului, și scîncea:

— Dacă e lovit și bolnav, nu poate să vină! Dar s-ar putea duce omul acesta la dînsul, dacă nu-l spînzurați voi. Nu-i așa, omule, că dacă nu te spînzură, te duci la cel lovit și bolnav?

— Așa-i... s-a tînguit Cucoveanu. Dați-mi drumul, să mă duc la fratele meu...

— Ba să nu-i dați drumul.. a intrat în vorbă un fel de arătare ieșită numai pe jumătate din urma unei copite. Mă cunoști, Cucovene? De bună seamă că așa,

fără urechi, nu mă cunoști. Ai auzit de Tronciu ? Atanasie Tronciu... Oamenii buni, să nu-i dați drumul, că noi sîntem vecini buni, de-atîția ani ! De cînd stați voi în lemnul crucii ? V-am necăjit vreodată din urma asta de cal ? Stau aici și nu spun nimic. Pe cînd el, a venit acum, din toate vînturile. Îi dați lui crezămînt ?

— Apoi că asta așa-i... au răspuns frații. El abia acum a venit și ne-a și scociorît bureții cu unghia... Dar tu, ce treabă ai cu dînsul ?

— Eu am treabă cu Ursaru. Și dacă mă ajutați puțin să mă salt din pămînt, mă ridic și mă duc în bălți și-n codri. Că Ursaru zace acolo. Știați ?

— Știam... au răspuns frații. În bălțile unde Domnul a fugărit turma de porci blestemați... Așa-i ?

— Întocmai... Luați hîrletul și săpați-mi în jurul picioarelor. Așa... Înc-oleacă și ies afară... Eh, blestemată urmă...

Și Tronciu, ieșind din urma de cal, s-a întins din toate încheieturile, căscînd :

— Că lung somn am dormit...

Apoi, pornind, și-a cercetat chimirul și cuțitul :

— Cu bine, frați... Eu mă duc la Ursaru, să-l jugănesc...

— Dumnezeu să-ți ajute... i-au urat frații.

— Opriți-l... a răcnit Cucoveanu. Vai, Doamne !... Și s-a trezit, ud leoarcă de sudoare.

◆

— De unde ești, suflet chinuit ? l-a întrebat un drumeț care tot timpul îi ascultase gemetele. Cucoveanu s-a frecat pe la ochi :

— Am visat rău... a spus el, uitîndu-se lung la țiganul Sacîz, care recunoscîndu-l, a prins a rîde :

— Vere Cucovene... Încotro, vere ?...

— Înapoi, spre ținutul de jos... i-a răspuns Cucoveanu, strîngîndu-și repede ștergarul de pe masă. Rămîi cu bine...

— Eu mă duceam să duc dijma... spunea Sacîz în urma lui. Că s-a împlinit vremea...

Înalt, cu pălăria mare peste pletele lungi, Sacîz a rămas singur la masa dintre cei doi mesteceni. „Cine știe ce s-a-ntîmplat...“ gîndea el și a strigat în urma lui Cucoveanu :

— Ce s-a întîmplat ?

— Ne-am spulberat... a răspuns hoțul. Ursaru zace lovit. Oamenii s-au risipit... Pricepi ?

— Pricep... a răspuns țiganul. S-a împlinit nenorocirea ! Și acum ?

— Acum, mă duceam spre satul meu, dar mi s-a arătat în vis semn rău în privința Ursarului. Mă întorc înapoi la dînsul...

— Du-i din partea mea sănătate și legătura asta de bani... Vrei ? Are nevoie... Cine mai știe... Și eu am îmbătrînit...

— Cu bine, Sacîz... Dumnezeu să-ți plătească pentru credință...

Soarele asfințea, roșu.

— Îmi pare bine, Cucoveanu... Mă bucur în inimă că te-am văzut. Cine știe cît vom mai duce-o și noi... Are bani, Ursaru ?

— Ursaru are bani, ascunși bine de Arcadie. Cînd ne-am despărțit, i-am spus : „Mi-ai fost frate și părinte. Acum a venit vremea să te las singur.“ Și m-a pălit o lacrimă. M-am depărtat, ca să nu vadă, că nu-i stă bine bărbatului să aibă lacrimi în ochi...

— Înțeleg... înțeleg... Ești în zbucium și ești singur... Și Ursaru e singur...

Și Sacîz clătina din cap a înțelegere, și banii din plete i se loveau unul de altul răsunînd, și străluceau în para amurgului.

— N-ar fi bine, oare, Cucovene, să mînem noaptea asta împreună, aici ? S-aprindem focul și să vorbim... Să ne-amintim de isprăvi... Așa, ne despărțim și pornim amîndoi, singuri... Eu într-o parte, tu în alta, fiecare cu întunericul lui... Ți-aș povesti ce am auzit despre Zagora... L-au prins și l-au împușcat...

— Și Zagora ? Săracul !...

◆

Venea întunericul. A pornit vîntul și crucea fraților Gugui a căzut din nou în buruieni, între cei doi mesteceni. Cei doi drumeți au adunat bălegar și vreascuri, aprinzînd un foc sărac, lîngă masa străveche. Strînși bine în sumane, stînd pe-o coastă, vorbeau despre isprăvi vechi, după ce Sacîz și-a sfîrșit întîmplările lui Zagora.

— Astfel s-a alinat el în tîrgul Iașilor. Am încercat cu băieții mei să lovesc închisoarea, într-o noapte. Și tocmai cînd încercam eu asta, pe Zagora îl împușcau în spatele zidurilor...

Deasupra lor, mestecenii foșneau în vîntul nopții, pornit deodată. Se întețea focul și fumul iute al bălegarului le intra în ochi, și ei suduiau vîntul. Cîțiva stropi repezi au căzut din nourii negri pe masa veche.

Sacîz grăia privind zbaterea măruntă a focului :

— Noi, în legea noastră, credem în foc și cei vechi i se închinau ca unuia Dumnezeu. Acum ne-am prostit. Tata mi-a lăsat cu limbă de moarte crezul în flacără. „S-o cinstești, oriunde-i poposi. Că unde nu-i flacără, vine duhul din întuneric și-ți tulbură sîngele...“ Mă asculți, Cucoveanu ?

— Te ascult, Sacîz... Grăiește mai departe...

— Eu am furat cu șatra mea șapte mii de cai boierești ! Șapte mii ! Dacă i-aș strînge pe toți la un loc, ar umple codrii Berdeului. Sînt așa de mulți, că mi se întunecă înaintea ochilor... Șapte mii de cai în galop ! Duduie cîmpiile... O dată, am furat un armăsar arăbesc, iute ca focul și cu vine de oțel. L-am vîndut și s-a întors iar la stăpînul lui, cale de trei zile și trei nopți. A zburdat, prin cîte cîmpii și prin cîți codri ! L-am furat iar și l-am vîndut, și el s-a întors iar la ieslea lui. Cînd s-a întors a treia oară, stăpînul i-a pus pușca în piept și a tras. L-a omorît. Am vorbit prea mult ? He, de cînd n-am mai schimbat o vorbă... Noi, țiganii, tăcem pînă murim...

Dar Cucoveanu adormise, și Sacîz a întețit mai bine focul, și și-a învelit prietenul cu sumanul lui. „Săracul prieten... ofta el. Cîte vînturi îl bat !...“ Dac-ar fi șatra

mai pe-aproape, l-ar chema sub cortul lui, să se hodinească, și l-ar cinsti cu pîine de grîu și rachiu, ca la zile mari.

◆

A adormit și el și pe deasupra lor vînturile oftau în cei doi mesteceni singuratici. Cînd s-a trezit, locul unde dormise Cucoveanu era gol. Prietenul plecase în puterea nopții, pe calc-ntoarsă, căci vedeniile rele desprinse din crucea omului ucis de trăznet s-au tot plecat spre dînsul, în vremea somnului, întrebîndu-l :

— Nu te duci ? Vezi că Tronciu ți-o ia înainte...

— De ce mai stai ? îl sfădea drumețul de la Baisa, ieșind de sub sumanul de umbră. Dacă nu fugi acum, are să-ți pară rău...

— Tot acum mă întorc... a gemut Cucoveanu și a pornit repede, încă visînd, vorbind cu oamenii care trecuseră pe-acolo demult, în alt veac.

Își uitase traista și bățul de drum sub masă.

XXV

Doamne, lung am pătimit,
Pentru ochii ce-am iubit !
Dintr-un cîntec bătrînesc de dragoste

În somnul lui lung și adînc, Tronciu auzise ploile de afară, căzînd departe ca pe alt tărîm. Glasuri multe i-au vorbit deasupra, mirîndu-se de înfățișarea lui, pînă în ziua cînd s-a ridicat din iesle și a ieșit în prag. Pălit de lumina de-afară, se clătina, gata să cadă în bălegarul vitelor. Auzea încă mugetele vacilor, gemetele scurte ale viteilor, din lungul acelei nopți de mai bine de-o lună, cît stătuse cu ochii închiși.

Se apucase de ușa grajdului și s-a uitat mult spre arborii scuturați de toamnă, spre fața nouă a grădinilor și codrilor.

— Oare cît am zăcut ? s-a întrebat deodată.

În ceasul acela, ograda gospodarului era pustie. Din vecini se uitau la el copii speriați, zgribuliți pe prispe, sub soarele rece căzut către asfințit.

„În ce lună sîntem?“ se întreba Tronciu mirat de tîrziul vremii.

Bălțile mici din ogradă erau înghețate pe la margini și simțind frigul și degetele picioarelor desculțe, s-a întors din nou în iesle, să-și caute ciubotele. N-a găsit nimic, în afară de un fel de polcuță umplută cu cîlți, spartă în spate și-n mîneci, buleandra sub care zăcuse. A îmbrăcat-o repede și ieșind în ogradă, a văzut sub streașina grajdului o pereche de opinci sparte, puse la uscat.

— Că și el mi-a luat ciubotele... își spunea, trăgînd opincile jos.

Mai apoi, căutîndu-și punga și găsind-o goală, a spus :

— Am fost prădat... Eh... Atîta pagubă... De la Ursaru mi se mai cuvin ceva bani.

— Oare ce o fi acum în codrii Berdeului ? s-a întrebat deodată, și a ieșit în drum, și după ce și-a cercetat puterea picioarelor, a pornit repede, și a mers toată noaptea, pînă a doua zi spre seară, ferindu-se din calea oamenilor.

Se zărea Berdeul cînd a întîlnit un fel de oștean grăbit să nu-l apuce întunericul.

— Dacă nu ți-i cu supărare, l-a oprit Tronciu, te-aș ruga să-mi spui în ce lună sîntem...

— Octombrie... i-a răspuns drumețul, făcînd un pas înapoi speriat de înfățișarea lui. Dar de unde vii, că nu știi pe ce lume te afli ?

— Vin din mormînt... a răspuns Tronciu. Am zăcut, vra să zică, mai bine de-o lună...

— Cu bine... a rostit drumețul, mai speriat, pîndindu-l cu coada ochiului. Am drum cu grabă...

— Cu grabă mi-i și mie drumul... N-ai vrea să mergem alături ?

Dar drumețului nu-i convenea tovărășie cu omul acesta galben ca frunza, avînd în locul unei urechi numai o gaură neagră și păroasă.

— Și eu mă grăbesc, frate bun! Și eu mă grăbesc! Căci sînt cu strășnicie așteptat...

Și grăind, Tronciu mormăia printre vorbe. A făcut întîi niște pași mărunți ca să-și mai încerce odată tăria picioarelor, și a pornit repede, alături de băietan.

— Mă miroși, bre, parcă aș puți a lup... Îmi știi întîmplarea? Ia-n ascultă... Atunci cînd m-au pălit hoții, m-au tras întîi de pe cal și m-au dus în codri, unde m-au căsăpit cu cuțitele. Erau trei. Mai cu seamă unul bătrîn mă împungea strașnic, vrînd să-mi bage cuțitul în inimă... Eu am gemut și m-am chircit sub lovituri. Vezi punga asta? Era plină ochi cu bani de aur. Vîndusem trei perechi de cai. Asta mi-i pățania...

— Măi... măi... se minuna băietanul, săltîndu-și mai bine traista-n băț. Acum, am auzit că s-a sfîrșit vremea Ursarului. Știi că i-a prins potera pe toți? Doi dintre ei au stat morți la cănțălărie la Roșu. Spun oamenii. Eu n-am fost...

Tronciu s-a oprit cu sprîncenele zburlite:

— E-he-hei... Că bine le-a făcut!... Acum poate-mi capăt banii înapoi! Știam eu că n-are să biruiască satan! Cînd mă tînguiam în dureri, spuneam: „Doamne, ai tu cînepă și săpun de-ajuns, pentru funii? Ai tu copaci de-ajuns, pentru toți hoții din banda Ursarului?“ Astfel mă tînguiam, de-mi plîngeau gospodarii de milă. Ba, unul plîngea lîngă mine zi și noapte, că-mi udase cu lacrimi gîtul și obrazul... Nu plînge, bade... îl rugasem eu. Nu face să-ți strici ochii pentru mine... „Mă tînguiesc, răspundea moșneagul, și mă rog Domnului pentru stîrpirea fărădelegilor.“ Astfel am pătimit eu, în ieslea unde am zăcut! Pot spune, frate de drum, că m-am născut acum, în iesle, ca Domnul și Mîntuitorul... Mi-au răsuflat oile și vitele deasupra capului...

Și încetinind pasul, Tronciu a prins să cînte, în timp ce o bucurie mare îl lumina, sus pe munții neguroși din gînduri:

Ca iarba cîmpului au înverzit
Și s-au plecat...

Vrînd să scape de tovărășia lui, băietanul fugise înainte strigînd :

— Cu bine, bade ! Cu bine...

— Frate... a răcnit Tronciu. Cum să mă lași singur, în pustie ?

Și alergînd în urma băietanului, rîdea în hohote întrebînd :

— Dar pe Ursaru ? Știi bine ? L-au prins ?

— După cît știu, bade, l-au prins și pe el. Au fost o mie de dorobanți, cu cîini... Pricepi ? Au înconjurat codrii, din toate părțile. N-a mai rămas țipenie de hoț, în tot Berdeul... Acum stăpînirea îl urmărește mai cu seamă pe unul Tronciu, mîna dreaptă a hoțului...

Tronciu s-a prefăcut a rîde de bucurie, dar ochii i se holbaseră spre gura băietanului.

— Să-l prindă... a scrîșnit el. Măiculița lui ! Poate chiar el m-a junghiat... Oare cum arăta acest Tronciu ?

— De unde să știu eu cum arăta ? Ce, nu cumva mă crezi de-al lor ? Eu, bade...

— Întoarce-te !... strigau gîndurile hoțului. Ei te urmăresc și au să te prindă.

— Boule... îl sfădea un gînd. Du-te acum, căci Vîrvara a rămas singură pe lume și te așteaptă... Are să te îmbrățișeze cu lacrimi ! Vrei să pierzi chilipirul ? N-ai decît să nu te faci gospodar chiar în Roșu ! Dar ce, nu mai sînt sate pe lume ? Du-te mai repede și ține-te bine de băietan... Cui îi trebuie acum o ibovnică a unui hoț ? Doar pentru ca s-o gîdile... Te-așteaptă pe tine, Tronciule ! Ai să vezi... Cînd te-i arăta la pîrleaz, de bucurie are să scape strachina din mînă... N-ai stat de-ajuns în iesle și te-au ros viermii și păduchii de toate soiurile ? Nu ți-au intrat și-n sprîncene căpușele oilor din grajd ? Boule !...

Și mergînd din ce în ce mai repede, Atanasie Tronciu se gîndea la așternutul moale și cald, care-l aștepta...

— Măi flăcău... a strigat el. Îmi spune inima că tu ai să-mi porți noroc ! Că spun cei vechi că norocul ți-l poartă trei lucruri : un cîine, un popă și-un dorobanț... Așa spun cei vechi ! Odată, demult, treceam cu doi to-

varăși prin niște codri. Aveam la noi bani mulți, căci vîndusem niște cai grozavi...

Dar băietanul s-a oprit și l-a întrebat :

— De ce tai atîtea piroane, bade ?

— Eu ? s-a mirat Tronciu. Eu să tai piroane ? Sînt cunoscut printre negustorii de cai din șapte vaduri... Auzi... eu tai piroane...

Și a prins a rîde, iar băietanul zărindu-i gura urîtă, știrbă, și mai ales dintele de dinainte, galben și ascuțit, ca de porc sălbatic, s-a cutremurat gata s-o rupă iar la fugă, socotind : „Am să-i fac vînt în rîpi, și am să fug din toate puterile...“

Din mers și-a schimbat traista pe umărul stîng, ca să-l poată apuca mai bine cu dreapta...

— Bată-te să te bată pustia... rîdea Tronciu, dar zărind înaintea lor Podul Hanului, s-a oprit și grăia încet, arătînd cu mîna : Știi tu, bre, ce întîmplare a fost aici ?

— Știu ! Aici a fost jefuit vlădica...

— Afară de asta ! a răspuns Tronciu, afară de asta... Demult, pe vremea tătarilor, s-a luptat aici un viteaz de-ai noștri, cu Hantatar. Vrei să vezi locul unde-a fost omorît hantătarul ?

Și sprijinindu-se de rezemătoarea podului, arăta în apele negre fulgerate de lumina stelelor :

— Aici unde stau eu acum, sta viteazul. Taman aici ! Hantatarul sta cam unde ești tu... Și viteazul a făcut deodată : Harști ! huzdulup !... și l-a zvîrlit în baltă...

— Așa ? l-a întrebat băietanul, apucîndu-l de polcuță. Ia-n stai...

Și după ce l-a aruncat sub pod, în apele întunecate, a luat-o la fugă...

Drumeții de la han, zărindu-l, s-au ridicat, speriați de pe sub căruțe :

— Dau hoții, bre ?...

— M-am întîlnit cu un fel de pocitanie... a răspuns băietanul. S-a ținut de mine, pînă devale la pod. I-am făcut vînt, și am fugit ...

Răsufla repede, iscodind fețele de sub care înroșite de para focului. Apoi, așezîndu-se cu traista alături, tot trăgea cu urechea spre șleah.

— Ți-i frică ? l-a întrebat un moșneag. La nevoie avem furci...

Și întorcîndu-se iar spre ceilalți drumeți, moșneagul istorisea mai departe despre duhul cel rău care bîntuie la Podul Hanului, de cînd a fost jefuit acolo vlădica...

— Iese în puterea nopții un fel de domnișor, încălțat în opinci de porc, care, cînd merge, scapără scîntei. Ți se pleacă înainte și te-ntreabă de unde ești, cum îl cheamă pe tat-tu și pe mă-ta, și înseamnă răspunsurile într-o condică, așa cum fac vătavii boierești cînd te prind cu vaca la păscut pe toloacă. „Nu știi că nu-i voie de trecut pe-aici ? te întreabă domnișorul la urmă, punîndu-și condica la subsuoară. Am să vin peste trei nopți, să-mi dai bir...“ Într-o noapte a venit la un vecin de-al meu și i l-a cerut pe copilul cel mare...

Unii drumeți au prins a rîde :

— Chiar așa, bade ?

— Chiar așa ! Dar stați să vedeți ! Omul știa leacul, că-l învățase o babă. Și cînd a venit domnișorul și a strigat : „Dă-mi birul...“ omul a luat repede furca de tors de după horn, și i-a împlîntat-o drept între buci... N-a mai putut smulge furca, și împelițatul s-a dus țipînd, în pustia lui, cu furca între buci...

— Ai putea jura ? l-a întrebat o femeiușcă oacheșă, de sub un car. Eu nu cred...

Moșneagul i-a răspuns :

— Nu crezi ? Îndată ai s-auzi cocoșii la miezul nopții și ai să vezi... Nu ți-i greu, muiere, să te-ncontrezi cu un om bătrîn ca mine ? Tu, ce zici, mă băietanule ?

— Nici eu nu prea cred... i-a răspuns băietanul, în timp ce femeia de sub car îi tot făcea semne cu ochiul. Eu, moșule, cred că pocitania care s-a ținut după mine e mai degrabă un fel de om stăpînit de drac ! Spunea că se ridicase de pe boală, după ce-l tăiaseră hoții. Așa cred eu ! Cu bine, oameni buni...

— Cu sănătate bună... i-a răspuns moșneagul cel cu domnișorul, și a prins a istorisi îndată alte întîmplări, dar s-a întrerupt din istorisit, și toate fețele au rămas mirate, cînd la foc s-a arătat un bărbat scurt, plin de glod, cu capul gol.

— A trecut pe-aici un fel de băietan ? a întrebat el. Avea traistă-n băț...

— A trecut ! a răspuns moșneagul.

— Ba n-a trecut nimeni... a strigat femeiușca. De ce spui minciuni ?

— Cum n-a trecut ? s-a mîniat moșneagul. Lua-v-ar dracul, muieri...

Și întorcîndu-se mai bine spre Tronciu, spunea oftînd :

— Numai bolca tînără să nu-ți iai pe cap ! O duc la tîrg, să-i cetească de necuratul, că i-a intrat în trup...

„Cît de bine seamănă cu Vîrvara... se mira Tronciu, uitîndu-se lung la femeia de sub car. Ai zice că-i o soră de-a ei..."

— N-ai o soră, Vîrvara ? a întrebat mai apoi.

— Are pe dracul !... a răspuns moșneagul... N-are pe nimeni ! Era goală-pușcă și străină cînd am luat-o. Acum...

Ceilalți cărăuși ascultîndu-i vorbele se uitau speriați la drumețul acela urît, plin de glod ca un porc, cu părul căzut pe ochi.

„Cît de bine seamănă..." își spunea Tronciu, și glasuri depărtate îi strigau în inimă.

A văzut dinaintea moșneagului, pe ștergar, o bucată de pîine albă, și era gata s-o ceară — căci, cît de cumplit îl tăia foamea ! — dar vraja muierii de sub car îi întunecase ochii, și a pornit repede, fără să-și ia rămas bun. „E singură ! își spunea Tronciu. La ceasul acela doarme în pat, între perini și trupul îi e fierbinte și moale..."

◆

Mergea din ce în ce mai repede, către Roșu, dar s-a oprit la han, sărind gardul. Trebuie să afle de la Bozbei cum stau lucrurile și după ce află merge drept la țintă... A bătut la ușă, dar nu i-a răspuns nimeni... Asculta cu răsuflarea oprită, dar în tăcerea hanului se auzea doar o mîță mieunînd, zgrepțănînd la ușa în care bătuse el. Prin pod, sus, chițcăiau șobolanii.

— Ce vrei ? l-a întrebat deodată un glas, la spate. Nu vezi că-i pustiu ? Bozbei a fost dovedit hoț...

Tronciu s-a întors repede și era gata să se repeadă în gîtul omului din întuneric, dar acesta nu mai era la spatele lui, iar sub șopron a foșnit fînul. Sforăituri lungi arătau că omul se culcase la loc în fîn, adormind dintr-o dată.

Și, după ce a sărit gardul înapoi, Tronciu se socotea : „De unde știu eu că hoțul cel mare a fost prins ? Nu cumva mai șade sus la peșteră ?“

Înainte de a se duce la Vîrvara, trebuia să vadă cu ochii lui cum stau lucrurile ! Pîn' la ziua mare, mai este... Și, furișîndu-se pe sub streșini, a ieșit iar la para focului, s-asculte vorbele drumeților.

— E mai bine că l-au prins... spunea moșneagul cel cu domnișorul. Să prade vlădica ? De aceea s-arată la pod vătaful acela cu opinci de porc... Cînd l-au prins, l-am văzut cu ochii mei, mort într-un car. „Vai de tine, Gheorghiță Ursaru...“ boceau femeile, căci era bărbat chipeș hoțul...

Femeia de sub car i-a răspuns rîzînd :

— Eu am auzit că nu l-au prins...

— Așa ? Bine c-ai auzit ! Eu, oameni buni, l-am cunoscut la față pe Ursaru, și dacă n-ar fi pălit în sfînt, colo la pod, tare mi-ar fi părut rău după dînsul...

— Măi... Măi... se prefăcea a se minuna femeia. Ți-ar fi părut rău tare ?

— Să taci, cotreanță... s-a răstit la ea moșneagul, și pîndind stelele către Răsărit, a adăugat oftînd : De s-ar lumina de ziuă mai repede, să te duc la popa cel vechi să-ți cetească. Bre ! Că amarnic te mai necăjește ducă-se pe pustie ! Iată, așa mă chinuiesc eu, oameni buni...

◆

Iar Tronciu, auzind pentru a doua oară că Ursaru a fost prins de poteră, a pornit din nou, repede, spre codri. „Vîrvara, mi-i frig, se tînguia ele și-i clănțăneau dinții. Vîrvara, Vîrvara, mi-a venit vremea și mie la moară ! Cînd era Ursaru, ai fost cățea ! Acum... cine să mai ia acum o ibovnică de hoț ?“...

Și-i venea a plînge de mila ei :

— Nu-i nimic, Vîrvara ! Eu nu te-am uitat ! Cum să te las de rîsul lumii ? N-ai nevoie de sprijinul, de mîna unui bărbat cumsecade ? Dac-ai ști că vin, ai aprinde lampa, tot acum ! Sau, m-ai aștepta la pîrleaz... Știi tu ce suflet bun am eu sub cămașa asta ?"

Îl suduia pe Ursaru pentru toate necazurile pricinuite, și-l ierta îndată, grăind cu umbra hoțului :

— Ți-am fost slugă și cîine ! Am prădat amîndoi boieri și popi. Ți-a asfințit soarele ? Dumnezeu să te ierte ! Acum mi-a venit și mie rîndul la praznic... Treci, cuscre Atanasie !...

XXVI

...Frățiorul cum să-ți urci,
În funia dintre furci ?

Cîntec hotesc

Se lumina de ziuă cînd a zărit satul Roșului, dar n-a avut curajul să se apropie, ci tăia pădurile de-a dreptul, tot către Răsărit. Întîlnea pe urma lupilor urme proaspete de copite, locuri bătătorite, unde-au stat cai mulți legați la tufare. Și urca fără să-și deie bine seama unde anume se duce. Întîrzia pe punțile de arbori, deasupra văgăunilor, și se întreba : „Ce ar fi dac-aș striga semnul străjilor ?"

Și se hotăra să strige ca hulubul, cînd va ajunge pe culmea cea mare, s-audă măcar răspunsul larg al ecourilor, căci aici își îngropase zilele, una cîte una, atîta vreme, împreună cu frații lui din patru vînturi, aici ascultase balade, se bucurase de bani și atîtea ploi fără sfîrșit l-au udat în creștet. Era ca și cum s-ar fi întors la prispa de demult a copilăriei. A trecut pe lîngă mormîntul Paiului, săpat între goruni, lîngă șipotele strălucind, și săreau șipotele cu repeziciunea iezilor. Tronciu s-a așezat pe mormînt, întrebînd :

— Măi băiete, oare toți o să pățim așa ?

Lutul galben, amestecat cu rădăcini s-a lăsat sub dînsul, și Tronciu nu s-a speriat de loc cînd, din capătul gropii a ieșit afară degetul cel mare al unui picior, cu unghie rotundă.

— Ți-i frig ? a întrebat Tronciu, scoțînd cîlți din polcuță și învelind degetul, și grăia în timp ce lacrimi mari îi cădeau pe mîini : Paiule, tu erai cel mai slab din bandă. Odată, cînd te-au fost legat dorobanții, eu te-am apucat din fuga calului, într-o mînă...

Fiarele codrului, tulburate din marile singurătăți coborau pînă deasupra șipotelor, privindu-l. Pe crucea subțire a Paiului, făcută din două bîte, cineva potrivise cîteva frunze mari, galbene, în chip de cunună...

— Cu bine, frate Paiule, cu bine ! suspina Tronciu, depărtîndu-se. Păcat că ai murit. Știi tu cît e de dulce și de bună zeama traiului ? Știi tu pe cine am să văd eu la noapte ? Păcat că nu mai ești viu, căci viața-i bună ca pîinea...

În dumbravă, băga mîna prin scorburi, cerceta colibele părăsite. Găsea căpăstre uitate, funii și resturi de pîine din care mușca lacom.

Dîndu-și deodată seama că potera ar fi putut lăsa dorobanți anume pentru hoții care se întorceau, s-a chircit în tufe, ascultînd ce se petrece la peșteră. „Ce-mi trebuia mie să urc la Poiana Gorunilor ?“ se dojenea mai apoi, mergînd repede pe lîngă pîrău, după o rătăcire fără folos de o zi întreagă. S-a oprit, cuprins de o bucurie mare : oare nu văzuse cu ochii lui pustiirea ? Nici urmă din viața bandei... E adevărat că un gol adînc îl măcina sub inimă. Se risipise banda cea mai temută, unde el fusese om de credință și mîna dreaptă. Oare n-ar fi de ajuns să chiuie o singură dată, sau să strige ca hulubul sălbatic, pentru ca toată călărimea hoțească să se strîngă sub streșinile ruginite ?... „Ei toți, sînt poate aici, aproape, și numai el se depărtase, lipsind atîta vreme...“

Dar o deznădejde amarnică l-a cuprins la gîndul că hoții ar mai trăi printre arborii Berdeului. Nu venise el să vadă cu ochii lui că s-a spulberat totul, că banda s-a risipit în patru vînturi și căile îi sînt deschise, toate, spre inima Vîrvarei? Nu pentru asta venise? Atunci de ce l-a cuprins bucuria aceea prostească și jalea după banda Ursarului? Se prostise pînă într-atît?

Și a strigat de trei ori spre adîncul codrilor:

— Gurù... gurù... gurù...

După ce au înconjurat culmile, cele trei strigăte s-au întors pe culmea de deasupra, ca trei hulubi speriați.

— Nu-i nimeni în Berdeu, Atanasie Tronciu... își spunea el, mergînd repede. Nu-i nimeni, afară de tine și de fiarele sălbatice. Ca frunza și ca iarba s-a trecut vremea Ursarului! A bătut vîntul, arzînd și spulberînd. Eu singur mă aflu aici, domn, și hălăduiesc.

Ajuns la Fundul Roșului, s-a oprit între stejari, la pîndă, să vadă tot ce se petrece în casa muierii, dar s-o vadă mai cu seamă pe ea. Și a văzut-o, arătînd cărămidarilor unde să așeze niște cărămizi rămase de la zidirea casei celei noi, pe locul bordeiului luat de volburi. Umbla ușoară, sprintenă, și mersul ei îi suna în tîmple ca un cîntec din mii de viori depărtate. Asfințitul roșu punea în fața ei niște colori nepămîntene, de cîte ori se uita spre soare, dîndu-și la o parte de pe ochi broboada albă. Uneori se uita, între arbori, sus, parcă așteptînd pe cineva — și Tronciu își trăgea capul între umeri, să nu-l zărească.

„Pe cine așteaptă ea din codri?“ se întreba el, punîndu-se mai bine la pîndă între arborii păliți de focul toamnei. La o vreme a urcat pînă la dînsul, în fugă, lătrînd, un cățel negru.

— Cine-i acolo, oare? a întrebat Vîrvara, și Tronciu s-a adîncit repede în codri, căci voia să vadă de sus, peste casele Roșului, bălțile fără capăt. „Oare nu cumva acolo se află Ursaru? s-a speriat el deodată, zărind coliba neagră a lui Arcadie, măruntă cît o muscă pe cerul roșu al amurgului. A ocolit satul și a intrat în bălți pe la Grădina Turcului, drept spre coliba lui Arcadie, dar acolo

nu era nimeni. Ușa era încuiată cu lacăt. Foamea îi zgîria măruntaiele și luînd apă cu pumnii a băut mult, pînă a simțit apa la gît, sărată și mirosind a pește. Acum, după ce văzuse pustiirea de peste tot locul, putea sta liniștit, oriunde, căci toate necazurile i se sfîrșiseră; trebuia numai să-și aleagă clipa cînd să se ducă de-a dreptul la Vîrvara și să-i spună ca și cum s-ar întoarce după o lipsă scurtă :

— Am venit. Ce mai faci ?

Și Atanasie Tronciu întîrzia în bălți și nu-i venea să se mai ridice. De ce să se grăbească ? Pentru că-i e foame ? Dar n-a mai răbdat el de foame ? În copilărie, i s-au uscat dinții de-atîta foame. Și chiar mai tîrziu, cînd, urmărit, hăituit de străjeri și potere, bătea laturile, stînd în ascunzători cîte trei, patru zile, lihnit. A încercat gustul lemnului, al feluritelor buruieni care-l acopereau. Dar prin cîte alte încercări crîncene n-a trecut el ! Și acum, să se lase bătut, înfrînt, de gheara care-l zgîrie ?

Stă întins pe pîntece, și simțea în nări, venind peste stufuri, mirozna borșurilor din toate casele Roșului. Își închipuia gospodinele suflecate, în jurul vetrelor, pruncii pîndind la foc bucatele calde. În tot satul acesta cu sute de case, el n-are pe nimeni căruia să-i bată în prag și să-i spună : „Bre, cutare, sînt sleit de foame... n-ai ceva ?“ Pentru că așa e blestemat hoțul ! Dar, oare, mai este el hoț ? N-a rupt lanțul chiar mai acum, după ce a văzut cu ochii lui că vremea Ursarului s-a sfîrșit ? Atanasie Tronciu e acum om ca oricare altul ! Curînd, se va duce la o anumită casă, unde-l așteaptă un sîn cald, o anumită femeie. Și a privit multă vreme răsăritul stelelor, aprinse parcă de-o mînă nevăzută, pe cerul verde. Care o fi oare steaua lui ? Curînd, cerul s-a înspuzit de lumini și Tronciu gîndea : „Printre milioanele care-au răsărit și ard, steaua mea mă privește și mă privegheză ! Mai bine să n-o cunosc, căci de-aș cunoaște-o, s-ar întuneca la față, atît aș privi-o.“ Dar tot mai tare îl încolțea foamea. S-a ridicat fără să-și dea seama și cum a ajuns

la șleah, pîndea pe la porți, măcar să vadă cum mănîncă alții, în jurul meselor.

— Mîncați... mîncați... rîdea el. Eu mai pot răbda...

Însă un gînd îl împingea să sară pîrleazurile, să deschidă porțile și să ceară măcar o bucată de mămăligă rece cu sare... Căci, Doamne ! cît de foame îi era ! Pîndea de la casă la casă, poate iese în prag vreun copil, sau vreo femeie, să le spună :

— Miluiți un drumeț ostenit și flămînd !

Și parcă era un făcut, căci nimeni nu ieșea în prag. Lămpile se stingeau, una după alta și se făcea tot mai tîrziu. Acum, pe tot întinsul șleahului, se zărea o singură luminiță, la un geam, și el a apucat într-acolo. Cînd a ajuns și a văzut casa, s-a întors înapoi în fugă. Pașii însă l-au dus din nou în dreptul casei. S-a așezat pe șanț și a pîndit îndelung, să vadă ce se petrece în dosul perdelei. A deslușit întîi în perdea, umbra unei bărbi și niște mîini mari. De bună seamă, popa Vasile sta în odaia asta din fund și citea în scripturile lui... Oare dac-ar încerca portița ? A apăsat clanța și portița s-a deschis. La cuhnie, în fund, era stins. Ce-ar fi dac-ar căuta acolo prin oale ? S-a răzgîndit și a bătut ușor într-un geam, căci, ce-i el, să caute prin oalele oamenilor ? A mai ciocănit o dată, tot așa de ușor. Întîi s-a dat la o parte un colț de perdea și un cap speriat de copil s-a arătat în geam.

— Tata ? a întrebat copilul și a fugit, întorcîndu-se iar, cu alte două fețe speriate care-l priveau pe Tronciu îngrămădite cap la cap.

— Mi-i foame... a scîncit Tronciu.

— Nu-i tata... au rostit copiii, către un glas de femeie din spatele lor.

— Ce vrei, om bun ? a întrebat preoteasa, deschizînd fereastra, cu o lumînare în mînă. Pe cine cauți ?

— Cucoană Lisaveta... mi-i foame...

Și pentru că un nod mare i se pusese în gît, a prins a înghiți în gol, rugîndu-se :

— Fă-ți pomană... sînt flămînd și bolnav...

„Nu-i cumva, Tronciu, hoțul de cai?“ s-a întrebat preoteasa gata să închidă fereastra și să strige, dar Tronciu a izbucnit în hohote de plîns :

— Sînt flămînd și bolnav, preoteasă Lisaveta... fă-ți pomană ! Cît am fost hoț, niciodată nu te-am lovit...

— Așteaptă... a rostit preoteasa, speriată.

„Acum aș putea sări pe geam... gîndea hoțul : i-aș putea gîtui pe toți...“ A zărit încăperea abia luminată și și-a întins gîtul mai tare, să se uite mai bine, și nici n-a văzut mîna preotesei care-i întindea o strachină și o bucată de pîine :

— Na-ți de sufletul mamei...

Desmeticit, el a apucat pomana, și îndepărtîndu-se spre poartă spunea :

— Dumnezeu... Dumnezeu... să te răsplătească...

— După ce ospătezi, pune strachina pe stîlpul porții... i-a spus preoteasa, închizînd fereastra.

Și, Doamne ! cît de hulpav mînca Atanasie Tronciu, trîntit pe șanț, cu strachina pe genunchi... A sorbit cel din urmă strop de sos, a supt osul golit îndată de carne, și după ce a adunat cu grijă firimiturile, aruncîndu-și-le în gură, și-a spus :

— Altădată, la hanuri și la tîrguri, Atanasie Tronciu bătea cu codirișteа-n masă și răcnea : „Aduceți mîncarea...“ Acum...

Apoi, după ce a pus strachina pe stîlp, era gata să pornească spre-un anumit loc — căci oare, nu era vremea ? Nu tot înconjoară el de azi dimineață locul acela ? Acum, ea de bună seamă s-a culcat... A zărit deasupra capului, într-o prăjină, o pălărie pusă pentru speriat ulii și ciorile pe vremea grîului. S-a urcat pe poartă, a îndoit prăjina, a apucat pălăria și și-a spus, gata să rîdă :

— Are popa destule pălării...

Apoi a cotit, apucînd spre Fundul Roșului, cu pas repede, a sărit pîrleazul și nici n-a bătut în ușă sau la geam ci a intrat de-a dreptul în tindă, apoi în odaia luminată mirosind a busuioc și a var proaspăt.

XXVII

Iar tîlharul mi-o prindea
La izvoare-n pădurea ;
Crunt la ea se încrunta,
Crunt din gură cuvînta :
— Mîndro, ibovnica mea !
Nu fi haită, nu fi rea !
Nu umbla, nu căuta
Către ochii altuia !
Că-ntr-o noapte am să-mi frîng
Cuțitul, sub sînu-ți stîng...

Dintr-un cîntec hoțesc
de dragoste și năpraznă

— Vîrvara... Vîrvara... murmura el, așezîndu-se pe marginea patului, s-aștepte femeia, dusă pe semne s-aducă apă, dar cum a intrat, ea a rămas în prag năucă :

— Atanasie Tronciu... ce vrei ?

— Am venit... a răspuns el, rîzînd. Nu mă aștepți ?

— Eu ? s-a mirat Vîrvara. De ce să te-aștept ? Cine te-a slutit așa ?

Îi văzuse gaura din locul urechii și nasul umflat la vîrf și nu s-a putut stăpîni, izbucnind în hohote de rîs :

— Cine te-a slutit așa, Atanasie ? Bată-te să te bată, că pocit mai ești...

Tronciu o privea năuc, izbucnind și el în rîs :

— Vîrvara nu-i așa că...

Și a vrut s-o apuce de mînă, dar ea a sărit la o parte, îngălbenindu-se.

— Du-te. E tîrziu. Trebuie să mă culc...

Și prefăcîndu-se că așează niște blide, se mlădia prin fața lui, ca zvîrluga.

— Ce tot bolborosești ? a întrebat-o el, ia-n spune-mi, Vîrvara : Nu mi s-a făcut loc ? Credeam că mi s-a făcut loc ! Vra să zică, trăiește ?

— Ursaru ? s-a mirat Vîrvara. Dar tu, de unde vii, că nu știi nimic ?...

— Vra să zică trăiește, și încă nu mi s-a făcut loc! Eu, Vîrvara, mă duc. Nu-i așa că ești bucuroasă? Dar, jur pe Dumnezeu că are să mi se facă loc!... Ferice de dînsul...

— Chiar așa... i-a răspuns Vîrvara. Cine te-a pocit, te-a pocit bine... Și iar nu și-a putut stăpîni rîsul, privindu-l. Tronciu, să vii mîine, să-ți cos polcuța, curg cîlții, parcă te-au tras cîinii...

— Eu să vin? a spus el, lovit în inimă. Cînd am să vin, a doua oară, atunci am să am loc. Auzi? Și tu, puiță, ai să-mi cazi în genunchi...

— Atunci? Cînd atunci? Ce te tot lauzi?

Întorcîndu-se să iasă, el și-a văzut chipul în oglinda de pe policioară și s-a speriat.

— Du-te... Trebuie să mă culc... spunea femeia, la spatele lui. Du-te...

— Într-o zi, Vîrvara... ascultă-mă bine; într-o zi, ai să te culci ca acum, și n-ai să te mai scoli... Ai să mori sub cuțit!

— Pocitură... s-a mîniat Vîrvara, și el a ieșit mormăind, împiedicîndu-se de prag.

A auzit sunetul zăvoarelor de la ușă. După aceea, lumina din încăpere a scăzut, după perdeaua albă. Tronciu pîndea la geam, ghicind după forma umbrelor care jucau în perdea, că ea se dezbracă. I-a văzut umbra trupului, sînii, părul lung revărsîndu-se pe spate din strînsura basmalei.

— Îl așteaptă... a scrîșnit Tronciu și prin inimă au prins a-l bîntui vînturi mari.

Pentru asta venise? Pentru ca să-și rîdă de dînsul și să-l mătură afară ca pe-un gunoi? Ar fi putut ridica toporul de la ușă, s-o ucidă, dar ce folos? Căci știe el bine, în fundul inimii lui, că va veni ziua cînd are să-l cheme ea singură. Deocamdată, însă, trebuie să-și facă loc, trebuie ca fără întîrziere să se așeze la pîndă, să afle ascunzătoarea lui Ursaru, căci, cel tîrziu mîine noapte, acest butuc trebuie să fie ars.

— De ce pîndești! l-a întrebat Vîrvara, dînd la o parte perdeaua.

— Lasă... Lasă... a spus Atanasie Tronciu.

A întîrziat mult, și la pîrleaz și-n mijlocul drumului, sfădindu-se cu gîndurile. Ursaru nu trebuia ucis, ci dat pe mîna dorobanților... Asta trebuia făcut ! El, cu mîna lui, cum l-ar omorî ? Fără întîrziere, trebuie să meargă la stufuri, să pîndească iar coliba harbuzarului ! Mîine, sau chiar noaptea asta, va merge la cănțălărie, la dorobanți, și-i va întreba :

— Vreți să-l prindeți pe Gheorghiță Ursaru ? Veniți cu mine...

◆

Și n-a avut nevoie să intre prea adînc în stufuri, căci din fața lui venea un om cu sumanul pe umeri.

— Ursaru... s-a cutremurat Tronciu, zvîrlindu-se în rogozuri.

— De ce fugi de dînsul ? l-a întrebat un gînd, cînd Ursaru a trecut prin dreptul lui. De ce te ascunzi ?

— De ce ? Eu pe omul acesta îl urăsc și am să-l vînd ! L-am putea prinde în capcană, acum... și-a spus el în timp ce Ursaru se îndepărta spre Fundul Roșului.

— Nu... i-a spus alt gînd. Trebuie întîi să vezi la față dorobanții care au să-l prindă. Să-i vezi, măcar așa, de departe...

Și Tronciu a întîrziat mult, în dreptul cănțălăriei, pîndind geamurile, ascuns sub gard între răchiți. A văzut două obrazuri mustățoase, în fața unei lămpi afumate.

„Aceștia au să-l prindă pe Ursaru ? s-a mirat Tronciu ; sînt mai bătrîni decît tata..."

Și a mers spre fereastra cănțălăriei, să-i vadă mai bine.

Unul, ciupit de vărsat, cu nas mare, își tot scociora o măsea în fundul gurii, lăsîndu-și în răstimpuri capul pe masă. Celălalt, foarte oacheș, prinsese cîteva muște și le tot amăgea, ridicînd din cînd în cînd șapca sub care le prinsese. Cînd cîte una scăpa, o izbea cu palma lui mare și lată, încît flacăra lămpii se despărțea în două,

speriată, săltînd în sus și în jos. Năsosul sărea cu ochii holbați, și-și scociora iar măseaua, înainte de a adormi iar. „Aceștia ? se mira Tronciu. Pentru Ursaru ar trebui un polc de oșteni tineri...“ Dar zărind puștile rezemate cu spăngile de departe, a adăugat : „Așa da... Două puști...“ Și-i venea să bată la geam, să-i întrebe : „Ce faceți, acolo, bre ? Nu vi-i urît ?“

Năsosul a întors capul uitîndu-se afară. Tronciu a fugit pînă-n șleah, și iar pîndea la gard. „Aceștia au să-l prindă pe Ursaru ? Cum cade norocul tocmai pe niște moșnegi buni de pus la fum...“ Dar de ce să întîrzie el pînă mîine, cînd treaba se poate face chiar acum ? Și intrînd în tinda cănțălăriei, și-a lipit întîi urechea de ușă, să asculte...

— Fugi... i-a strigat un glas.

— Prea tîrziu... a spus Tronciu, tare, bătînd în ușă...

— Cine-i ? au întrebat amîndoi dorobanții, apucînd puștile.

— Fugi... Ce faci ? l-a întrebat glasul acela, pe Tronciu.

— Deschideți ușa... a strigat el. Am să vă spun ceva...

— Fugi... Fugi... s-a tînguit iar glasul.

— Ce vrei ? l-au întrebat dorobanții, trîntind deodată ușa de perete.

— Bună seara... a spus Tronciu, rîzînd, așezîndu-se pe laiță. N-ați vrea să-l prindeți pe Gheorghiță Ursaru ?

— Noi ? s-au mirat oștenii. Dar știi tu unde se află ?

— Știu...

— Atunci să batem țiligram la tîrg. Pînă vin de-acolo, tu rămîi aici, închis. Bine ?

— Pînă bateți voi țiligram la tîrg, hoțul se ridică și fuge ! Și atunci ?...

— Las' să fugă... a răspuns năsosul, dînd din mînă a scîrbă. Ce-mi trebuie mie hoți ?

— Nu uita... i-a spus celălalt dorobanț, că dacă-l prindem, dacă-l prindem, cîștigăm atît cît am face pod de bani pîn-acasă...

— Nu-mi trebuie... a răspuns năsosul, scîrbit, căscînd gura și prinzînd a-și scociorî măseaua.

— Atunci cu sănătate... a spus Tronciu, liniștit, Gheorghiță Ursaru, ai un noroc porcesc !...

— Stai ! a strigat oacheșul. Trebuie să mergem cu tine...

— A-a-a... mormăia Tronciu, cu ochii holbați și l-a cuprins părerea de rău. Vra să zică mergeți ?

Mai apoi dorobanții cepăiau în urma lui, bătrîni și trudiți, dar năsosul a bătut într-o poartă și au ieșit dorobanți mulți.

— El spune că știe locul Ursarului... striga năsosul către ceilalți, arătînd spre Tronciu.

Iar ceilalți dorobanți, somnoroși sub zorii care abia mijeau, au intrat înapoi în ogradă, rîzînd :

— Ursaru ? Dar cine-l poate prinde ?

— Noi... a răspuns oacheșul.

Și a pornit țanțoș în urma lui Tronciu, în vreme ce năsosul mormăia :

— Mai bine m-ar fi lăsat acasă. Am îmbrăcat polcuța dracului, și mă poartă de ici-colo... Hoți îmi trebuie mie ?

Aproape de Grădina Turcului, Tronciu s-a oprit.

— El trebuie să vină îndată dinspre Roșu. Neascundem în stuf și, cînd s-arată, scoateți spăngile...

— Uite-l, a spus deodată, speriat, oacheșul, holbîndu-se la Ursaru care venea liniștit pe cărare.

Se despărțise de Vîrvara pentru totdeauna, căci, la noapte va trece rîul... și cine știe... Îi părea așa de rău după dînsa, că-i venea să geamă ! Voia să se întoarcă și să-i spună : „Vîrvara, hai și tu cu mine, peste rîu..."

Ea plînsese mult, și la urmă se hotărîse în gîndul ei ca la miezul nopții să-i iasă înainte la vad, să treacă dincolo, pentru totdeauna, ca pe altă lume...

El era încă bolnav greu. Cînd tușea, simțea cum i se rup plămînii străpunși de glonț. Era galben, și mergea încet, sub poleiala de aramă a zorilor. „E mai bine dincolo peste rîu ! Cu banii pe care-i are, își va dura gos-

podărie nouă, pe locul casei vechi a bătrînilor. Are să cumpere pămînt, să pună grădină de meri și peri."

— Mîinile sus! au răcnit deodată amîndoi dorobanții.

— Glumiți? le-a răspuns Ursaru, prefăcîndu-se a rîde.

— Culcă-te jos! a strigat năsosul, trăgînd un foc, drept între picioarele hoțului.

Ursaru a vrut s-o ia la fugă, dar cuțitele din plămîni l-au junghiat deodată și a prins a tuși, apăsîndu-și pieptul cu amîndoi pumnii.

Oacheșul i-a pus piedică, și l-a doborît, izbindu-l după aceea în tîmplă cu patul puștii.

— Acum hai cu noi... a scrîșnit el. Cum miști într-o parte, îți facem capătul...

Iar Ursaru, după ce a privit lung spre coliba lui Arcadie, s-a întors spre Roșu și a pornit liniștit între spăngi.

— Cine v-a spus despre mine? a întrebat el, fără a întoarce capul spre dorobanți.

— Un creștin pe care l-ai jefuit la drum... i-a răspuns oacheșul, împingîndu-l cu spanga.

— Eu? s-a mirat Ursaru. N-am jefuit la drum nici un creștin, afară de lupi în piei de oaie...

Și mergînd, mai plănuia cum are să fugă la noapte, și plînsul îl strîngea în gît, amarnic:

— Atanasie Tronciu, de ce m-ai lovit pe la spate?

Iar Tronciu, după ce l-a văzut între spăngi, și-a izbit tîmplele cu amîndoi pumnii, gemînd de părere de rău... „Ce-ar fi, dacă s-ar furișa, la spatele dorobanților, și i-ar doborî la pămînt?" Dar din sat veneau alți soldați, chemați de pocnetul puștii, și l-au luat pe Ursaru între o mulțime de spăngi care sclipeau în lumina zorilor. Visul despre fuga peste rîu s-a stins, cînd un dorobanț l-a izbit cu sabia peste umăr din toate puterile.

— De ce? l-a întrebat Ursaru. Eu niciodată n-am lovit oameni ca tine...

Mînios de vorbe, dorobanțul l-a mai lovit o dată, răcnind:

— Hoțule ! Au să te spînzure...

Iar Ursaru, cu ochii împăinjeniți de lacrimi, se-ntreba :

— Unde-s acum dorohoienii și cei din Neamț ? Unde-i cel puțin Cucoveanu ? A fugit pînă și bunul Ali...

Roșenii, abia deșteptați din somn, se mirau :

— L-au prins pe Ursaru ? Hei, vai de zilele lui...

Iar dorobanții, pesemne pentru a arăta cine sînt și ce pot, au prins a-l lovi cu săbiile și cu patul puștilor.

— Îl omorîți... Hei, răcneau oamenii.

Dar Ursaru horcăia și răbda, căci, nu zărise după o poartă, într-o ogradă, capul lui Ion Cucoveanu ? Și se ruga în gînd ca oștenii aceștia să nu-l lovească în piept să nu-i sfarme plămînii. Să trăiască numai pînă-n seară, căci dacă l-a văzut pe Cucoveanu, ei, Doamne ! poate plănui mai departe despre gospodăria de mîine, de peste rîu...

— Unde-l duc ? Unde-l duc ? întrebau roșenii. De ce-l bat așa ? Ia-n strigați la ei să nu-l bată... Auziți, mă ? Nafura voastră, năsoșilor !

Oacheșul, rămas în urmă, se tot lăuda și arăta cu spanga întinsă :

— Îl vedeți ? Eu l-am prins...

— Mai bine te prindeau bubele... i-a răspuns o femeie.

— Nu mă credeți ? se oțărea dorobanțul. Am martor...

Și-l căuta cu ochii pe Atanasie Tronciu, dar acesta se furișa acum printre stufuri, urlînd, izbindu-se cu capul în jos prin gîrle.

— Ți-a rămas muierea... îi spunea un glas la ureche. Și ce-i cu asta ? Ți-ai vîndut cel mai bun prieten, ticălosule... Ai lovit un om bolnav, cu plămînii zdrobiți de glonț, nelegiuitule...

— Mai este pentru sufletul meu vreo scăpare ?

— Singura scăpare ți-i spînzurătoarea sau cuțitul. Pe care o alegi ?

— Aș vrea să mor sub cuțit... a scîncit Tronciu. Sub cuțitul unuia care să mă hăcuiască bucată cu bucată...

— N-ai grijă de asta, nelegiuitule! Omul acela a și intrat în Roșu, și te caută... Îi auzi mersul? Te urmărește de azi-dimineață și la cea dintîi strîmtoare te ucide...

Iar Tronciu auzind pe-aproape un rîs ca de femeie a sărit șleahul, speriat de moarte, urcînd repede în Cotihana.

Și oriunde fugea, rîsul se ținea după dînsul.

XXVIII

„Iar Bostan, într-o chindie,
Fuge iar la pusnicie;
Pentru rele omenești,
Pentru ochii muierești
Și minciunile popești
Și păcatele hoțești...

Din cîntecul lui Bostan-haiducul
care a fost în veacul lui și călugăr

Lui Ion Cucoveanu, după ce-l văzuse pe Ursaru între spăngi, îi venea să răcnească de deznădejde! Se stăpînea, și i-a făcut semn cu ochiul, de după poartă, căci, ce dracul? nu va sta cu mîinile în sîn, ci va umbla pe la harbuzarii din bălți cerînd ajutoare, și la noapte vor lovi cănțălăria, și-l vor smulge dintre spăngile dorobanților.

Dar a văzut îndată că Gheorghiță era dus spre tîrg, între puști multe...

Atunci, Cucoveanu și-a dezbrăcat sumanul, să nu-i împiedice mișcările, și lăsîndu-l desfăcut în cărare, s-a scufundat în păpurișuri, cu jungherul în mînă. Făcea pași mari, uitîndu-se drept înainte, pîndind, după clătinarea stufurilor, furișarea lui Tronciu, tot mai adînc în pustie. Clătinările încetau deodată, cînd Tronciu se oprea s-asculte... Cărarea tăia de-a dreptul bălți și șanțuri largi,

și Tronciu se furișa plecat la pămînt, prin ulicioarele stufurilor, pe margini de iazuri verzi, prin tuneluri negre, strîmte cît s-ar strecura vulpile. Și urmărindu-l, Cucoveanu se furișa după dînsul, plecat și el la pămînt, tîrîndu-se uneori cu mîinile prin glod. Zărea la cotituri dușmanul repezindu-se tot înainte, tot mai afund către inima bălților.

Tronciu se oprea în răstimpuri să răsufle.

— Fugi... i se părea că-i spune la ureche sfîntul Naftanail. Știu un dîmb după care ai să te ascunzi și ai să-i sari drept în spate...

Și Tronciu se furișa mai departe, spre dîmbul acela, să-și înfrunte dușmanul acolo.

— Dacă mă doboară ? Are în mînă un cuțit lung. I l-am văzut sclipind...

— Grăbește-te... parcă-i spunea Naftanail. Ce, ești muiere ? Adu-ți aminte : atunci, la Karavasile, te-ai luptat cu treisprezece.

— De ce mă ispitești ? a scîncit el spre umbra lui Naftanail.

— Ca să vezi ce faptă ai săvîrșit... a rîs arătarea, scoțîndu-și de sub pulpană coada lungă, neagră, și trecîndu-i-o pe la nas.

Și rîsul i s-a topit într-o baltă din apropiere, pentru ca în locu-i să audă, aproape, rîsul femeiesc al lui Ion Cucovenau.

Tronciu s-a furișat după dîmb și sta chircit, gata să sară... Cucoveanu mai avea de făcut un pas... Iată-l, cu fața albă, ca de mort, cu dinții încleștați, cu jungherul ridicat...

— Șarpe... a scrîșnit el, abia șoptit, răsuflînd repede. Ce-ai făcut ? La noapte el trecea dincolo...

Dar cînd să repeadă cuțitul, a văzut în ochii lui Atanasie Tronciu ca o rugă, și a înțeles că pentru vînzător moartea ar fi o izbăvire...

— Șarpe... a spus el, încă odată.

Tronciu aștepta lovitura, căzut în genunchi, privind cuțitul pieziș, ca păsările.

— Nu ! i-a spus Ion Cucoveanu. Te las ! Să trăiești cît stîncile și să te chinuiești ! Umblă de acum, Atanasie Tronciu, și arzi în foc ! Nici o poteră nu te caută, căci Ursaru nici nu ți-a pomenit numele ! Ai să-ți muști pumnii ! El, la noapte, era să fugă dincolo...

— Mîntuitorule... a gemut Atanasie Tronciu, în timp ce Cucoveanu se depărta repede, punîndu-și cuțitul la loc sub brîu.

— Vîrvara s-a spînzurat... a mai strigat el, fără a întoarce capul, iar Tronciu, fugind prin singurătățile sure, rîdea în hohote, cu mintea acoperită de nebunie.

— Nelegiuitule... îl sfădea conștiința lui, ținîndu-se după dînsul. La noapte, Ursaru era să treacă rîul. Dacă mai aveai răbdare... de ce nu m-ai chemat să te sfătuiești cu mine ? Ce ai să te faci de-acum ? Părerea de rău te va roade, cît vei trăi ! Ai să te bați cu capul de ziduri și ai să-ți muști pumnii ! De ce nu ți-ai smuls carnea de pe mădulare, ca mine ?...

— Lasă-mă, cuviosule... se ruga Tronciu, căzut în genunchi. Nu sînt vrednic să-ți aud glasul...

— Mereu am să mă țin de tine. Zi și noapte, am să-ți aduc aminte... Am să te trezesc din somn, întrebîndu-te : „Ticălosule, ce-ai făcut ? Am să te întreb, ori unde te-ai afla : Ce-ai făcut, ucigașule ?“ Cînd te vei amesteca printre oameni și vei vorbi sau vei asculta, ai să mă auzi întrebîndu-te, și ți se vor usca vorbele în gît, căci, Atanasie Tronciu, ai săvîrșit cel mai greu păcat : l-ai dat prins pe fratele tău... Era bolnav și nu putea să se apere. Știai că avea plămînii sparți de glonțul Mayramei ?

— Nu, sfîntule, nu știam...

— Știai că avea să treacă rîul la noapte ?

— Nu știam ! Oh, Doamne, de ce mă chinuiești ?

— Știai că Vîrvara s-a spînzurat ? Știai ?

Privind repede în toate părțile, Atanasie Tronciu a rupt-o la fugă, răcnind, spre codri, dar cu cît se depărta, o flacără îl ardea în piept mai tare.

— De-acum m-am cununat cu diavolul... scîncea apăsîndu-și pieptul.

— Am să-ți aduc aminte mereu... a răspuns Naftanail, din apropiere. Nici băutura n-are să-ți ajute, Atanasie ! Cînd ai să cazi mort de beat, eu am să-ți împlînt în creier un cui roșu și ai să te trezești deodată. Mă auzi ? Ea, pentru care ți-ai vîndut fratele, zace acum în ștreang. Vrei s-o vezi ?

— Nu ! a bolborosit Tronciu, dar pașii îl duceau tot mai cu grabă spre Fundul Roșului.

— Trebuie s-o vezi ! Ochii i-au ieșit din cap și și-a scos limba de-un cot, în strînsoarea funiei.

XXIX

Țara geme-n lung și lat !
Vîntul bate-nviforat !
Codrul geme-nfricoșat !
Oare cin-s-a spînzurat ?!

Cîntec hoțesc de năpraznă

Mulțimea îngrămădită între arbori s-a dat la o parte, să-i facă loc. El a privit moarta, buimac, speriindu-se de ochii ei ieșiți din orbite.

— Oare... de ce ? a întrebat Tronciu.

— Taci din gură... s-a mîniat o bătrînă, s-a spînzurat de supărare...

Și Tronciu s-a apropiat mai tare.

— Eu sînt vinovat... a rostit el, alb la față.

— Cine-i nebunul ? se mirau oamenii, în urma lui, în timp ce urca din nou în codri.

Și au auzit ca un hohot de plîns și ca un răcnet, departe în Cotihana.

— Ce să fac ? Ce să fac ? se tînguia Tronciu.

— Spînzură-te... i-a poruncit conștiința lui.

A coborît la Poiana Gorunilor, să caute vreo funie uitată, și mai tîrziu, în vreme ce lega funia, sus de-o creangă, între mîinile lui parcă s-au amestecat alte mîini, desfăcînd repede nodul.

— Lasă-mă... se ruga Tronciu, făcînd nodul la loc, și mîinile se arătau iar, desfăcîndu-l repede.

— Nu ! a rîs conștiința lui. Ar fi prea ușor pentru tine ! Trebuie să te roadă părerea de rău, pînă-i rămînea ca umbra...

— Dar cum, nici spînzurătoarea ?

Și conștiința lui, întrupată în arătarea lui Naftanail, a rîs :

— Adă-ți aminte ! Eu mi-am zdrobit tîmpla de stînci...

Atanasie Tronciu a zvîrlit funia.

— Vino cu mine... i-a poruncit glasul conștiinței întrupat în arătare.

Și l-a urcat pe culmile Cotihanei, și i-a arătat șleahul depărtat, subțire ca o ață galbenă.

— Ieși la drum, Atanasie... Vipera, cînd vrea să moară, așa face...

Tronciu a coborît gîrlele, trezind sihlele întunecate, fără să mai vadă cum fiarele se fereau de dînsul.

Cînd s-a oprit la marginea drumului, asfințea soarele.

Iași, 1937—1938

POSTFAȚĂ

Debutul lui Eusebiu Camilar (1910, Udești—Suceava — 1965, București), în revista „Moldova literară" din Mihăileni în 1926, este cel al unui scriitor care nu se sfiește de originea sa umilă și marchează aderiunea la lumea celor mulți și obidiți.

Eusebiu Camilar a avut convingerea că formele de viață țărănești străvechi impun respect, atît ca modalitate de organizare socială cît și sub aspect moral. Relațiile dintre membrii micilor comunități rurale erau organizate din vremuri imemoriale după legi și ritualuri impresionante. Prin această lucidă viziune a satului bucovinean, Eusebiu Camilar se înscrie în rîndul scriitorilor care, dincolo de convențiile sămănătoriste, răzbat la stratul unui viguros realism țărănesc, descoperind o umanitate rudimentară, dar cu atît mai autentică.

Această respingere a idilismului sămănătorist o găsim la mulți dintre scriitorii perioadei interbelice. Schițele umoristice, din lumea sătească, ale lui G. Brăescu, Henriette Yvonne Stahl cu schița de roman Voica, *proza lui Pavel Dan, romanele lui Ion Iovescu, Iulian Vesper, evocările lui Mircea Streinu sau literatura Georgetei Cancicov sînt suficiente exemple care indică o schimbare radicală a unghiului de vedere asupra țăranului folosit ca material artistic.*

Opoziția față de sămănătorism este evidentă, deși nu se poate spune că a existat o formulă literară de grup. Este cu atît mai interesant de remarcat acest fenomen

cu cît se manifestă la scriitori de diversă origine : munteni, moldoveni, ardeleni, bucovineni se întîlnesc în aceeași viziune, de realism aspru, viguros.

Eusebiu Camilar se singularizează prin tonul poematic caracteristic întregii sale creații epice, dar e deficitar în privința conturării caracterelor și a structurii narative centrale. Preocupările literare ale lui Camilar au fost îndreptate, în toate scrierile sale, către lumea rurală.

În universul personajelor sale vom întîlni păduri, ape, secetă, tradiții, superstiții dominînd conștiințele : un spirit de libertate colectivă, în care s-au amestecat, după legi curioase, tot felul de practici păgîne, de moșteniri aspre într-un univers lipsit de tandrețe.

Cordun, *apărut pentru prima oară în „Adevărul literar și artistic", (1938) conține, de fapt, cîteva amintiri din copilărie, grupate în două capitole :* Oameni, locuri, întîmplări *și* Moartea tatălui meu. *Amintirile sînt din perioada primului război mondial și din epoca imediat următoare. Satul unde se petrec faptele este locul natal al scriitorului, Udești—Suceava.*

Avem în față o schiță de roman, cu toate elementele disponibile unei construcții mai vaste și mai adîncite. Scriitorul a reconstituit o atmosferă și un peisaj social aspru, a transcris experiențe trăite, singura poezie ce învăluie „oamenii, locurile și întîmplările" se naște din nostalgia pentru spațiul primei copilării. Cordun *are un pronunțat caracter autobiografic, cele două capitole ale cărții reușind să prezinte o lume aparte, neguroasă, cu oameni cruzi.*

Aceștia, în frunte cu Ion al Tomei, tatăl scriitorului, sînt neobișnuiți, bîntuiți de prezența „duhurilor", aprigi, familiile par niște triburi, peisajul e straniu. O atmosferă ciudată se conturează, o psihologie sumbră crește pas cu pas. Autorul relatează fără nici un artificiu de stil ; frazele sînt scurte, nervoase, sacadate, evenimentele și locurile nu sînt „descrise" (descrierile de natură lipsesc cu desăvîrșire) fapt ce întărește impresia de autenticitate.

Perspectiva asupra copilăriei este de un realism acut, apare o umanitate elementară în luptă cu viața, cu instinctele ei naturale, acceptînd destinul ca pe o lege exterioară.

Copilăria e și ea aproape sălbatică, cu jocuri puține și violente, copiii gustînd de timpuriu din truda muncii. În centrul acestui scenariu se desprinde pregnant tabloul unei familii de țărani săraci, în luptă cu nevoile ; un tată care a fost în America, de unde s-a reîntors tot sărac, o mamă chinuită de grijile pentru copii. Spre deosebire de Creangă, „amintirile din copilărie" ale lui Eusebiu Camilar, din Cordun, *sînt lipsite de lirism, mai întunecate, directe. Severitatea lor e dublă : pe de o parte faptele înseși, în duritatea lor strict reală, iar pe de altă parte, stilul lipsit de pitoresc care duce la conturarea unei lumi aparte cu geografia și riturile ei.*

Faptele și personajele reprezintă un aspect al mizeriei umane, într-o lume aparent simplă și totuși predispusă complicațiilor sufletești. Lumea din Cordun *e arhaică, de un arhaism bine păstrat în limitele unei epoci apropiate. Personajele nu cunosc propriu-zis o viață religioasă, nu au probleme de conștiință născute din morala creștină, ori din perspectiva altei existențe lumești.*

Cordunenii sînt oameni nevoiași, setoși de pămînt, impulsivi, certăreți. Unii locuiesc în codru (haiducul Frunză), flăcăii răpesc fetele (Calistru) ; omoară vitele, comit furtișaguri. În acest stil natural, succint, fără comentarii, e povestită și moartea tatălui. Bătrînul, multă vreme pribeag, zace pe patul de moarte visînd bogății pe care nu le-a avut niciodată, blestemîndu-și nevasta, copiii și pe profeții din sat.

Lucrînd cu un material uman conceput ca o unitate în care faptele individuale nu ies de sub scutul întregului, Eusebiu Camilar nu este în general un creator de personaje detașabile, cu viața lor proprie subsumată unui destin sau modelate lăuntric. Doar tatăl lui Cordun și trădătorul Tronciu din Valea Hoților ies în evidență, *conturînd o problematică marcată mai distinct. Celelalte personaje se risipesc, în pofida unor schițate caracterizări*

sau a locului proeminent din narațiune, în grupul neindividualizat și creionat în tușe vagi.

Înlăturarea oricărui efect de frază, concentrarea narațiunii, sobrietatea expunerii, acestea sînt procedeele scriitorului, rezultatul fiind o scriere directă, absența lirismului ducînd la autenticitate.

Cele mai multe din nuvele de inspirație rurală, din din volumul Avizuha (1945), au fost scrise în perioada anilor 1938—1940. Ca și în Turmele, prozatorul stilizează realitatea, transformînd-o într-un spațiu fabulos și sumbru. Episoadele se organizează în jurul eresurilor populare, de aici numele de Avizuha, una dintre ipostazele diavolului. În Lisaura e secetă, vitele mor, oamenii cred că satul e blestemat. Sînt surprinse diverse episoade din timpul războiului; apariția holerei e pusă pe seama unei fete străine ce își caută tatăl dispărut.

Interesante sînt și notațiile asupra vîrstei copilăriei. De obicei omul matur uită imaginile specifice primilor ani de viață. Eusebiu Camilar și le reamintește cu ingenuitate, reușind în nuvelele sale unele dintre cele mai interesante pagini despre o copilărie sumbră, comparabilă cu cea descrisă de Zaharia Stancu în Desculț. De altfel, pentru scriitorii generației lui Eusebiu Camilar este specifică această reprezentare a spațiului copilăriei; cărțile lor se înscriu în evoluția unei proze „antisămănătoriste" care elimină idilicul și idilizarea.

Nici Turmele (1946) nu este un roman. Scriitorul nu are intuiția psihologiei individuale, nici puterea de a crea personaje bine conturate. În bună parte, în Turmele, folosește, de asemenea, evocarea. Autorul se inspiră din istorie și descrie un moment de restriște din trecutul poporului român.

Spre deosebire de mulțimile dezorganizate prezentate în celelalte scrieri ale autorului, Turmele ne oferă aspectul omogen al satelor organizate în obștii, avînd un sfat al bătrînilor care ia hotărîri cu caracter juridic, alegînd un vornic cu puteri legislative și un caligraf care

joacă rolul de cronicar al colectivității arhaice. Hăituiți de stăpînire, ciobanii unor sate maramureșene își părăsesc vetrele, numai pentru ca avutul, legea și credința moștenite de la părinți să nu le fie călcate în picioare de trimișii stăpînirii, de solii grofilor, veniți să le modifice credința, convertindu-i la catolicism și încercînd astfel să le anuleze identitatea etnică. Dezrădăcinați, mînîndu-și turmele prin munți către pășunile cu verdeață ale Bucovinei unde își cumpăraseră cu aur greu izlazuri boierești, ei refuzaseră robia adusă de vînturi neprielnice și vestită de goarnele străjerilor, de clopotele sunînd a primejdie.

Originală e pictura valului de oameni și animale ce trec munții ca într-un exod, modelul scriitorului fiind nuvela lui Mihail Sadoveanu Vremuri de bejanie.

Ajunși în Soloboda, pribegii au de luptat cu boierul Sturza, care nu vrea să le recunoască actul de vînzare al pămîntului. Slujitorii îl aruncă pe bătrînul caligraf Șperlă în închisoare, dar ciobanii în frunte cu Ironim Buhosu, noul vornic, îl eliberează și incendiază curțile lui Sturza.

În Cordun, Eusebiu Camilar scria sacadat, cu o frază parcă întreruptă, în Turmele scriitorul a pierdut din acea nervozitate precipitată, folosind o frază cu o respirație amplă. Turmele nu e romanul unui singur erou. Pe primul plan e colectivitatea care gîndește, decide, acționează. Intensitatea cu care romancierul adîncește unele episoade atinge momente de adevărat dramatism. De remarcat episodul cînd, ciumat, Misail, iubitul Maliximei, anunță că în drumul lor bîntuie molima. Colectivitatea îl împresoară să-l omoare, singură Malixima îl apără și va pleca să moară alături de el, în adîncul codrilor.

În descendență sadoveniană e și romanul Valea Hoților (1948) inspirat parcă din baladele haiducești, evocînd într-o atmosferă fantastică haiduci melancolici și inactivi, o societate arhaică și idilică. Eroul principal este Gheorghiță Ursaru, haiduc la început, mai apoi sălbăticit și devenit ucigaș. Ca roman de aventuri, Valea Hoților cuprinde prea puțină epică, tipologia se apropie de basm

— *Cocostîrcul e înalt, Paiul, tovarășul său, slab și mic, Mujdei are voce puternică, Cucoveanu e pițigăiat.*

În Turmele *predomină faptul migrației însăși, iar în* Valea Hoților *haiducia, ambele cu propia lor poezie socială. Viziunea e crudă, întunecată, legată de asprimea moravurilor care domină și viața erotică a personajelor ce se desfășoară cu o libertate animalică, iubirii substituindu-i-se dorința instinctuală.*

Uneori nelămurit, ca orizonturile pămînturilor despre care vorbește, Eusebiu Camilar s-a afirmat prin scrierile sale de factură lirică, cu tonalități baladești, cu o deschidere spre un univers sumbru, puternic dominat de tradițiile folclorice, valorificate prin latura lor apocaliptică.

SILVIU-DAN GHEORGHIU

CUPRINS

Turmele 5
Cordun 137
Avizuha 215
Seceta 215
Împărat 247
Moartea lui Michiduță 250
Avizuha 259
Infirmeria de cai 277
Fuga 284
Cîmpia 294
Satan 315
Valea Hoților 333
Postfață 527

Redactor : ADA FARTAIȘ
Tehnoredactor : MIHAI BUJDEI

Apărut : 1988 ; Format 54×84/16 : Coli tipo : 33,50 ; Bun de tipar : 11.02.1988.
Editura Junimea, Str. Gheorghi Dimitrov nr. 1
IAȘI — ROMÂNIA

Tipărit sub cd. nr. 5090/988 la
ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ
BACĂU, Str. Mioriței nr. 27.

JUNIMEA
IAȘI-ROMÂNIA

Lei 27